

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

НАУКОВІ

ПРАЦІ

**НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Редакційна колегія:

- В. Потик*, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук (голова)
Г. Боряк, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук
В. Горовий, д-р іст. наук (заст. голови)
Т. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій
Т. Добко, д-р наук із соц. комунікацій
Л. Дубровіна, чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук
Г. Ковальчук, д-р іст. наук
С. Кулешов, д-р іст. наук
К. Лобузїна, д-р наук із соц. комунікацій
К. Манолаке, д-р політології (Республіка Молдова)
Р. Мотульський, д-р пед. На
ук (Республіка Білорусь)
С. Нарбутас, д-р гуманіт. наук (Литовська Республіка)
В. Омельчук, д-р іст. наук
О. Онищенко, акад. НАН України, д-р філос. наук
Г. Папакін, д-р іст. наук
В. Петров, акад. НАН України, д-р техн. наук
Ю. Половинчак, канд. іст. наук (відп. секр.)
К. Тахіров, д-р філос. наук (Азербайджанська Республіка)
Л. Шевченко, д-р філол. наук
Н. Шип, д-р іст. наук
В. Широков, акад. НАН України, д-р техн. наук

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

НАУКОВІ ПРАЦІ

**НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Відповідальний редактор
Т. Гранчак

Збірник засновано в 1998 р.

Випуск 46

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА В СОЦІОКОМУНІКАТИВНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОСТІ:
ЗАВДАННЯ, НАПРЯМИ, ПРОДУКТИ, ТЕХНОЛОГІЇ

Електронна версія – на <http://www.nbuv.gov.ua>

Київ 2017

Затверджено до друку вченою радою
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(протокол № 6 від 07.06.2017)

УДК 02(477)(06)

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: В. Попик (голова), Г. Боряк, В. Горовий [та ін.] ; відп. ред. Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2017. – Вип. 46: Наукова бібліотека в соціокомунікативних процесах сучасності: завдання, напрями, продукти, технології. – с.

До збірника наукових праць увійшли статті, присвячені дослідженню шляхів підвищення ефективності функціонування соціальних комунікацій в умовах посилення глобальних інформаційних впливів; розкриттю особливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, тенденцій розвитку, стратегій функціонування. Розкрито особливості функціонування соціальних інформаційних комунікацій та розвитку сучасних інформаційних центрів, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій як фактора еволюції соціально-політичних відносин.

Розвиток бібліотечних установ розглянуто в контексті національної інформаційної політики в умовах побудови інформаційного суспільства, акцентовано увагу на участі бібліотечних інформаційно-аналітичних підрозділів у налагодженні корпоративної взаємодії для побудови інтелектуального підґрунтя суспільного поступу, на урізноманітненні напрямів діяльності бібліотек.

Висвітлено участь бібліотечних установ у розвитку інформаційної суспільної взаємодії в електронному середовищі, трансформацію бібліотек в Україні в інформаційні, соціокультурні та комунікативні центри, напрацювання методологічних засад використання в практиці бібліотечної інформаційно-аналітичної роботи інформаційного потенціалу соціальних медіа, нові тенденції в організації видавничої діяльності в сучасній бібліотеці.

Видання адресоване широкому колу бібліотечно-інформаційних фахівців, усім, хто виявляє зацікавлення проблемами інформатизації.

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2017

ЗМІСТ

Розділ I. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ТЕНДЕНЦІЇ, СТРАТЕГІЇ, БЕЗПЕКА.....	7
Закіров М. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології як фактор еволюції соціально-політичних відносин.....	7
Половинчак Ю. Конвергентні процеси в сучасному інфопросторі: трансформації текстів, практик, ієрархій.....	21
Дубас Т. Видавнича діяльність наукової бібліотеки в контексті інтенсифікації інформаційних обмінів: методичні аспекти.....	31
Дубов Д., Дубова С. Політика культурної дипломатії як механізм реалізації стратегічних комунікацій держави.....	43
Пальчук В. Соціальні інформаційні комунікації і розвиток діяльності сучасних інформаційних центрів.....	52
Бусол О. Тенденції нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки США.....	66
Іванова М. Охорона прав інтелектуальної власності в Україні в сучасних дисертаційних дослідженнях.....	77
Закірова С. Ціннісний потенціал символізму у правовій міжкультурній комунікації стародавніх суспільств.....	99
Федоренко О. Науково-інтелектуальні аспекти інформаційної безпеки України в умовах інформаційної війни.....	111
Розділ II. БІБЛІОТЕКА В СОЦІОКОМУНІКАТИВНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОСТІ.....	117
Гранчак Т. Дисципліни аналітичного профілю як компонент програми підготовки бакалаврів зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».....	117
Горова С. Інформаційні потреби людини і розвиток сучасної бібліотечної діяльності..	129
Симоненко О. Інформаційно-аналітичний супровід у забезпеченні ефективності функціонування політичного лідерства: роль бібліотек.....	140
Каращук О. Роль бібліотек в оптимізації процесу прийняття управлінських рішень...	148
Кулицький С. Створення бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту з економічної тематики в умовах поширення інтернет-технологій в Україні.....	161
Пестрецова О. Бібліотечно-інформаційне обслуговування правовими ресурсами (досвід вітчизняних бібліотек).....	172
Блажкевич А. Безкоштовні юридичні послуги в бібліотеках у контексті забезпечення сучасних потреб громадянського суспільства.....	186
Рибачок О. Мультикультурні цифрові ресурси США, Канади та Австралії.....	196
Желай О. Нові напрями бібліотечної роботи з допомоги внутрішньо переміщеним особам: теоретичні, методичні та прикладні аспекти.....	209
Булахова Г. Фотоімідж бібліотеки в інтерактивному просторі.....	224

Струнгар В. Представлення бібліотеки в інтерактивному медіа-середовищі: змістовий аналіз.....	236
Медведєва В. Новітні технології як важливий чинник у розвитку інформаційного суспільства.....	248
Миськевич Т. Освітні послуги в бібліотеці: практика вивчення англійської мови в бібліотечних закладах США та України.....	257
Розділ III. МЕТОДИКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	264
Потіха А. Вивчення і збереження інформації партійних засобів масової комунікації (преса 1991–2002 рр.) у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського.....	264
Сісіна Л. Традиційні та інноваційні ресурси для верифікації інформації та їх використання в роботі інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек.....	275
Кисіль А. Гуманістичний підхід як інтегрувальний чинник бібліотечно-інформаційного обслуговування.....	292
Бондаренко В. Мобільні застосунки як інструмент у соціокультурних комунікаціях: можливості адаптації в діяльності наукових бібліотек.....	304
Шлапак Ю. Навігаторська функція бібліотеки в умовах поширення електронних технологій.....	318
Тарасенко Н. Інформаційні комунікації в середовищі соціальних мереж: аспекти стандартизації бібліотечного сегмента.....	326
Гах І. Мультимедійні технології у бібліотеці в контексті сучасних бездротових бібліотечних мереж.....	343
Глушан О. Проект стандарту МРА «Документи в контекстах» (RiC): концептуальна модель багатовимірного архівного описування.....	352
Слюсаренко К. Інноваційні технології збереження рукописів та рідкісних книг.....	361
Бойчук М. Використання бібліотеками ВНЗ мережі Facebook як платформи наукової комунікації (на прикладі діяльності НБ НАУКМА).....	370

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ТЕНДЕНЦІЇ, СТРАТЕГІЇ, БЕЗПЕКА

УДК 316.774:321–049.2

Марат Закіров,

канд. іст. наук, заввідділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФАКТОР ЕВОЛЮЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

Проведено аналіз впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на політичну сферу суспільства. Висвітлено прояви окремих характеристик інформаційного суспільства в еволюції соціально-політичних відносин як у середині сучасних країн, так і у глобальному політичному просторі. Акцентовано увагу на істотному розширенні можливостей і спектра застосування інформаційно-маніпулятивних технологій, які стають знаряддям внутрішньополітичної боротьби і ефективним засобом зовнішньої інформаційної експансії. Підкреслено, що новітні технології стали засобом побудови «нового» тоталітаризму, за якого людина не лише підпадає під повний контроль, а й піддається впливу значно більш ефективних засобів контролю масової свідомості. Відзначено важливість завдання створення в Україні системи ефективної протидії зовнішній інформаційній експансії.

Ключові слова: інформаційний вплив, комунікація, маніпуляція, інформація, експансія, інформаційне суспільство.

У сучасному світі інформаційна сфера починає відігравати дедалі більш значущу та всеосяжну роль. Як наслідок, для вироблення адекватної державної політики надзвичайно актуальним стає визначення логіки і механізмів впливу інформаційного середовища на систему політико-комунікативних відносин.

Особливого значення ця проблема набуває в умовах, коли інформація стає одним із засобів вирішення геополітичних завдань і використовується як засіб формування певної соціально-політичної платформи для просування інтересів регіональних і глобальних гравців світової політики на території інших країн. Відображенням теоретичної цінності та актуальності вивчення проблеми інформаційного впливу є значний обсяг різнопланових досліджень і зростаючий інтерес до них як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників.

Моделі конструктивних і деструктивних зовнішніх інформаційних впливів на суспільні трансформації в Україні на засадах порівняльного аналізу характеризує у своєму дослідженні М. Ожеван [1]. Автор критикує конспірологічні версії «підривної активності таємних західних центрів», поширювані в російськомовному сегменті Інтернету і

детально аналізує методи протидії деструктивно-підривним зовнішнім інформаційним впливам. Інформацію як засіб ведення інформаційних воєн та ефективний інструмент досягнення суспільно-політичних цілей держави досліджує М. Пілат [2]. Автор аналізує концептуальні засади здійснення інформаційних впливів на глобально політичному рівні. Вона намагається дослідити взаємозв'язок інформаційного впливу та інформаційної війни як родового поняття. Основні чинники, що визначають ефективність інформаційного впливу, досліджує А. Стадник [3]. Автор визначив ключові аспекти суті й впливу інформаційної війни на масову свідомість і громадську думку. Дослідник наголошує, що в руках ЗМІ інформація виступає як справжня зброя, націлена на масову свідомість, і у кризових ситуаціях подача інформації націлена на маніпулювання громадською свідомістю і, відповідно, громадською думкою як зовнішнім вираженням свідомості.

Вплив інформаційно-маніпулятивних технологій на процес легітимації політичної влади в Україні аналізує С. Гаврилюк [4]. Дослідниця визначає інформаційно-маніпулятивні технології як ключові фактори політичної легітимації, що впливають на політичну поведінку громадян. У роботі обґрунтовано необхідність зміни парадигми досягнення легітимності політичними суб'єктами в Україні через відмову від деструктивних технологій легітимації на основі використання інформаційно-маніпулятивних технологій. Роль перспективних галузей політичної комунікації в інформаційному суспільстві висвітлює М. Вершинін [5]. Серед найбільш перспективних напрямів дослідник виокремлює взаємозв'язок Інтернету і демократії, подає характеристику електронної демократії як форми комп'ютерно-опосередкованої політичної комунікації, аналізує особливості електронного уряду. Характерні риси сучасного політичного процесу, обумовлені застосуванням нових сучасних інформаційних технологій, вивчає А. Казанок [6]. Автор підкреслює особливу роль, що в сучасних умовах належить Інтернету, який активно використовується як з метою інформаційного впливу і взаємодії у сфері політики, так і впливу на перебіг політичного процесу в цілому. Сприйняття інформаційного простору в традиційних геополітичних категоріях суверенітету, кордонів і території розглядає Ю. Кабанов [7]. Дослідник стверджує, що держави дедалі більш активно позиціонують себе як актори інформаційного простору і виступають каталізаторами взаємопов'язаних процесів мілітаризації, сек'юритизації та дипломатизації інформаційного простору. У свою чергу наслідок прояву зазначених тенденцій і залучення великої кількості держав веде до нових форм співробітництва і конфліктів.

Наведений короткий аналіз свідчить як про велику зацікавленість науковців, так і про значний практичний та пізнавальний потенціал обраної теми. Зокрема, чималий інтерес становить проблема впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на політичну сферу суспільства. Заслуговує на увагу аналіз проявів окремих характеристик інформаційного суспільства в еволюції соціально-політичних відносин як у середині сучасних країн, так і в глобальному політичному просторі.

Події останніх років показують, що характерною рисою сучасного світу стає чергова актуалізація геополітичного протистояння. Відмітною рисою нової стадії міждержавних відносин, що розвиваються на тлі формування й стрімкого розгортання глобального

інформаційного простору, є культурно-ідеологічна експансія. Актори сучасного політичного процесу задля вирішення поставлених завдань долучаються до використання цілеспрямованих і спеціальних інформаційних технологій. Причому масштаби використання і характер зазначених прийомів впливу дають змогу вести мову про інформаційно-комунікативну революцію в політичній сфері.

У контексті нової реальності, що твориться в результаті зазначеної революції, початково неполітичні суб'єкти соціокультурного процесу та їхня діяльність наповнюються політичним змістом. Зокрема, досягнутий на сьогодні рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій дає можливість якісно змінювати традиційні політичні інститути, на кшталт систем електронного голосування, електронного уряду тощо. Разом з тим змінюються форми, способи й методи політичного впливу на соціально-політичний простір як у середині держав, так і на міжнародній арені, що, у свою чергу, істотно корегує політичні відносини як такі.

Внаслідок зазначеної еволюції відбувається своєрідна медіатизація політики як процесу поглиблення залежності та взаємозалежності політики й мас-медіа, який, на думку сучасних дослідників, є фундаментальною тенденцією сучасності [4]. Причому підкреслимо, що ця трансформація політики є безпосереднім і об'єктивним наслідком розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Становлення інформаційного суспільства нероздільне з процесом політичної медіатизації як індикатором інтенсивності розвитку нової інформаційної епохи. Цей процес наочно свідчить про зміну місця й ролі медіа в сучасному суспільстві, забезпечує реалізацію основних принципів, свобод у демократичній державі, а медіа стають невід'ємним елементом інформаційно-комунікативної системи політикуму [8, с. 622], який у свою чергу активно використовує медіа для здійснення впливу на суспільство.

Як зауважує І. Рибак, значна роль у цьому процесі належить саме інформаційно-маніпулятивним технологіям. Будучи різновидом політичних технологій, вони впливають на політичну свідомість і поведінку з метою ефективно організації та управління комунікацією між політичними суб'єктами і громадянами і виступають трендом розвитку інформаційного суспільства [9, с. 568].

У свою чергу наголошуємо, що зважене ставлення до практичних проявів зазначеного тренду має виняткове значення з огляду на те, що стратегічним напрямом інформаційно-маніпулятивних технологій є забезпечення громадського визнання певних суб'єктів політики, а також відповідних політичних програм, світоглядних ідей, які можуть набувати характеру зовнішньої інформаційної експансії.

Слід зауважити, що в умовах сьогодення культурно-ідеологічна експансія набуває широкого масштабу і, крім суто політичної сфери, на вістрі інформаційних впливів опиняється культурно-духовна складова національної безпеки держави. З огляду на це, цілком виправданим і своєчасним є включення в Доктрину інформаційної безпеки України таких положень: «розвиток та захист національної інформаційної інфраструктури»; «збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу»; «розвиток медіа-культури суспільства та соціально відповідального медіа-середовища» [10].

Особливої ваги досліджувана в роботі проблема набуває з огляду на неоднозначну

природу процесів глобальної інформатизації і світових мережевих інформаційних структур. Поряд з беззаперечними позитивними наслідками зазначеного явища, такими як зростання інтелектуального ресурсу і ефективності його використання для сталого розвитку людства і вдосконалення систем забезпечення комфортних умов і безпеки особистості, суспільства і держави, існують і суттєві ризики тій такі безпеці і комфорту. Зокрема, дослідники стверджують, що Інтернет впливає на політичні процеси в сучасному суспільстві найактивнішим чином, а інформаційні технології використовуються не тільки як засіб комунікації, але і як знаряддя боротьби з конкурентами через так званий «злив інформації», яка не може бути оприлюднена у друкованих ЗМІ як засіб агітації [11, с. 28].

Розвинуті інформаційно-комунікаційні технології істотно розширюють можливості контролю масової свідомості, сприяють підвищенню ефективності використання маніпулятивних технологій з метою впливу на політичну поведінку окремих груп населення, або навіть великих соціальних верств. У ґрунтовному дослідженні М. Кононова широко використовується поняття «інформаційно-політичні технології» і підкреслюється, що вони «за своїм впливом на виборців або політичних опонентів завжди спрямовані на побудову у свідомості програмованих циклів відповідного сприйняття відповідним чином сформованої інформації і відповідної діяльності як реакції на отримані установки» [12, с. 76].

Таким чином, ефективне управління інформаційно-комунікативними потоками і технологіями стає дієвим інструментом і вирішальним ресурсом політичної влади, яка за рахунок цілеспрямованого управління політичною інформацією досягає максимально можливих результатів з відносно малими затратами.

Разом з тим стрімкий розвиток інформаційних технологій, що привів до виникнення феномену інформаційного суспільства, не лише змінив методологію політичної влади, а й створив умови для формування нової якості громадянської участі у політичному процесі. Поряд з істотним спрощенням організації горизонтальної комунікації між учасниками традиційних форм соціальних рухів виникають нові мережеві структури, що забезпечують швидке залучення громадян у процес координації спільних дій, вироблення і прийняття рішень як на локальному, так і на національному й навіть на глобальному рівнях.

Технологічні досягнення інформаційного суспільства значною мірою звузили можливості державного контролю інформаційних потоків і зумовили виникнення нових викликів. Всесвітнє павутиння Інтернету вкупі з сучасними засобами комунікації створили умови для виникнення нової форми громадянського суспільства – «міжнародного», яке здатне об'єднувати людей за інтересами і уподобаннями, майже не звертаючи уваги на державні кордони. Звичайно, це не стосується крайніх випадків цілеспрямованого і тотального обмеження, до яких вдаються окремі загальновідомі недемократичні країни.

Зазначена риса сучасної комунікації становить неабияку небезпеку, оскільки, за висновком дослідників, інструментарій протиборства країн істотно розширився саме за рахунок інформації. Як вказує М. Пілат, відтепер інформацію використовують як сучасну зброю для ведення воєн. Ефективність інформаційних впливів визначається передусім

вмінням використовувати саму інформацію. Складна когнітивно-аксіологічна природа інформації штовхає до пошуку новітніх тактичних і стратегічних прийомів для здійснення інформаційних впливів, які допоможуть досягти бажаних завдань та мети [2, с. 187]. І не останню роль у здійсненні таких впливів уже відіграють різноманітні соціальні мережі, через які потрібна інформація розповсюджується зі значною швидкістю.

Як бачимо, виникнення інформаційного суспільства складне і навіть неоднозначне за своїм впливом на розвиток глобального людства явище. Безумовно, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяв істотному технічному полегшенню процесів створення інформаційного продукту, збереження, обміну і поширення інформації, до яких отримали можливість долучатися широкі маси населення: і окремі громадяни, і різноманітні об'єднання. За таких умов знімаються організаційні і технічні обмеження, що заважали практичній реалізації принципів безпосередньої демократії, на кшталт електронних петицій.

Разом з тим ті самі новітні технології сприяють виникненню феномену так званого «нового» тоталітаризму, за якого людина за допомогою сучасних комунікативних технологій не лише підпадає під постійний нагляд, а й може опинитися під контролем через глобальні інформаційні системи маніпуляції свідомістю. Сучасні технології, з раніше недосяжною ефективністю, дають змогу збирати і обробляти величезні обсяги інформації, що, у свою чергу, дає можливість максимально персоналізувати зміст політичних звернень, чітко визначити, який із сегментів електорального масиву на який меседж видасть максимально позитивний відгук. Звісно, що суто політичними інтересами використання новітніх технологій не обмежується, але інші сфери їх застосування, з огляду на масштабність і специфічність явища, природно, виходять за межі цього дослідження.

Як ми вже зазначали вище, інформаційно-комунікаційні технології дедалі активніше використовуються для просування геополітичних інтересів. Зокрема, виникнення явища «ненасильницької» зміни політичного режиму безпосередньо пов'язане з активним використанням саме інформаційних впливів, у тому числі і за допомогою соціальних мереж, які разом з іншими технологічними досягненнями інформаційного суспільства і новітніми засобами комунікації здатні стати міцним засобом культурно-ідеологічної експансії, що створить передумови для соціальної і політичної дестабілізації не лише локального чи регіонального, а й національного масштабу, і спричинити розкол цивілізаційних підвалів держави.

Причому слід підкреслити, що мова йде не про далеке чи недалеке майбутнє. Глобальна інформаційно-комунікативна система вже – не лише реальність як надбання технологічного генія людства, а й інструмент активної дії державних і недержавних суб'єктів різноманітних і, головне, політичних процесів, що відбуваються у світі в режимі реального часу.

За таких умов поняття суверенітету, збереження традиційних цінностей, захисту культурного і соціально-політичного простору держави набувають нового змісту і потребують комплексного підходу, який передбачатиме протидію деідеологізації і маргіналізації свідомості внаслідок трансформації раціональної свідомості суспільства у

іраціональну.

До зовнішніх загроз національній безпеці в духовно-культурній і інформаційній сфері дослідники відносять вплив процесів глобалізації, що пов'язані з масовізацією та уніфікацією культури, наполегливою трансляцією інших патернів, в інформаційному впливі ззовні за допомогою засобів масової інформації і комунікації, Інтернету, наслідком чого є формування позитивного образу «іншої» держави і деструктивного ставлення до своєї.

Доба перебудови, соціально-політичні трансформації пострадянських країн дискредитували і більшою мірою зруйнували ціннісно-нормативну систему радянського часу, але водночас не запропонували адекватної заміни. У результаті суспільство багатьох новостворених держав опинилося на своєрідному ціннісному роздоріжжі і стало жаданою ціллю для різноманітних акторів інформаційних впливів і зручним майданчиком відпрацювання маніпулятивних методів з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Зокрема, як зазначає О. Волочаєва, у Росії на сьогодні спостерігаються спроби створити ціннісний гібрид, ціннісно-нормативну кентавр-систему з царських і радянських елементів, розбавлених проблематикою постмодерну. У цю нову систему входять православ'я, російсько-радянське розуміння «імперськості», максимальна централізована і вертикально вибудувана держава-політична влада, патріотизм [13, с. 22].

У сучасному світі інформація та інформаційні технології перетворюються у потужні важелі політичної влади. На думку відомого американського соціолога Е. Тоффлера, майбутні успіхи політичного розвитку, політичної модернізації безпосередньо пов'язані з можливістю і вмінням вправно керувати політичною інформацією і політичними комунікаційними потоками [14, с. 22].

Сьогодні ми стаємо свідками того, що і в глобальному, і в національному, і в регіональному вимірах розгортається «битва» за інформацію, за контроль над інформаційними потоками, за владу. Більш того, для цих «битв» уже створені спеціалізовані структури, не лише під відкрито мілітарними назвами, а й з відповідним підпорядкуванням. Зокрема, міністр оборони Російської Федерації С. Шойгу 22 лютого 2017 р. підтвердив створення в Збройних силах РФ військ інформаційних операцій: «За цей час створені війська інформаційних операцій, що значно ефективніше і сильніше ніж те, що ми раніше створювали у напрямі, який має назву контрпропаганда» [15].

Проте слід зауважити, що, за даними дослідників, створення зазначених структур у системі російських збройних сил є лише черговим епізодом загальносвітового процесу розвитку засобів і установ інформаційного впливу. Як зазначає І. Панарін, формування особливого явища – «інформаційні операції» – розпочалося ще в середині минулого століття у стінах Пентагону, а на теперішній час, порівняно з іншими країнами, США володіють значною перевагою у сфері розробки і використання інформаційних телекомунікаційних технологій, а також різних радіоелектронних систем [16, с. 301].

З огляду на це, беззаперечно, справедливим є висновок Е. Тоффлера, який писав: «Сучасне суспільство вступає в еру метаморфоз влади. Знання перестало бути додатком до влади грошей і влади сили, знання стало їх сутністю. Воно, по суті, їх граничний підсилювач. Це – ключ до розуміння прийдешніх метаморфоз влади, і це пояснює, чому

битва за контроль над знаннями і засобами комунікації розгортається на всьому світовому просторі» [14, с. 23].

Як приклад продовження розгортання відповідних структур і їхнього безпосереднього зв'язку саме з проблемою інформаційних впливів нагадаємо, що директивою президента США PDD-68 від 30 січня 1999 р. Білий дім створив нову структуру під назвою International public information group (IPI), завданням якої стало професійне використання розвідувальної інформації з метою здійснення впливу «на емоції, мотиви, поведінку іноземних урядів, організацій і окремих громадян». Як вказує І. Панарін, за суттю – це механізм інформаційного впливу на зарубіжні країни [16, с. 301].

Нові структури продовжували з'являтися в США і далі. Так, 21 січня 2003 р. президент Дж. Буш підписав директиву про створення в апараті Білого дому Управління глобальних комунікацій (УМГ) для боротьби з антиамериканськими настроями у світі. У травні 2005 р. Пентагон сформував спеціальну групу, завданням якої є придушення активності противника в Інтернеті та інших електронних мережах.

Не стоять осторонь інформаційного протистояння й інші країни світу. Зокрема, Г. Почепцов зауважує, що «Британія завжди була серйозним гравцем у сфері впливу: і за часів Другої світової війни, і в період війни холодної. У Британії також працював свій «гуру» інформаційних воєн Ф. Тейлор. Держуправління Британії легко сприйняло ідеї теорії підштовхування Р. Талера. У результаті навіть усередині урядових структур створили свої тексти на цю тему, а також окремий урядовий підрозділ. Тобто, нетрадиційні підходи не є тут новиною» [17].

Наведення прикладів створення відповідних структур, що цілеспрямовано займаються розробкою, організацією і веденням різноманітних інформаційних операцій, безумовно, можна продовжувати. Проте подальша деталізація проблеми не тільки виходить за межі нашої роботи, але її масштаби вже давно стали самостійним напрямом наукового пошуку, лише окремі результати якого ми і використали для ілюстрації «метаморфоз влади» у сучасному світі.

Проведений аналіз і наведені нами випадки активної розбудови систем інформаційного впливу дають змогу припустити, що опанування інформаційними технологіями, можливість керувати інформацією і інформаційними потоками вже стали одним з головних важелів політичної влади. В епоху інформаційного суспільства саме можливість генерувати і транслювати політичну інформацію, здійснюючи ефективний інформаційний вплив, у поєднанні з наявністю спеціальних механізмів і інститутів, які можуть цим цілеспрямовано та успішно займатися, визначає результативність державної політики як у середині країни, так і на міжнародній арені. Причому арсенал і методи роботи в зазначеному напрямі постійно розширюються та вдосконалюються.

Зокрема, у країнах Заходу з метою залучення молоді до більш активного політичного життя формується модель сучасної громадянської участі за допомогою створення нових і використання існуючих мережевих структур. Як вказує О. Волочаєва, кандидати на державні посади, представники політичних партій і корпорацій вкладають величезні кошти в різні ініціативи, покликані за допомогою цифрових медіа залучати молодь у громадянську і політичну активність. Наприкінці 1990-х років деякі некомерційні організації почали створювати сайти з єдиною метою – залучити молодь до

громадянського та політичного життя. Дослідження, проведене Американським університетом, виявило близько трьохсот подібних сайтів. Серед них були й такі проекти, які, використовуючи інтерактивні можливості Інтернету, змогли стати інструментом для політичної мобілізації молоді. Інтернет відіграв вирішальну роль у житті цих організацій, посиливши віртуальне співробітництво і принісши небачений досвід масового спілкування в мережі політично орієнтованої молоді [13, с. 104].

Водночас за допомогою використання новітніх комунікаційних технологій з'являється не лише можливість залучити молодь до активної участі у політичному житті, а й створити середовище інформаційного впливу національного культурного і політичного продукту, який зможе протистояти загрозі культурної стандартизації як зворотного боку виникнення глобального інформаційного простору.

Виходячи з цього посилу, можна стверджувати, що сучасні держави, забезпечуючи свою національну безпеку, повинні шукати баланс глобального і національного, адаптуючи свої інститути і національні спільноти до нових реалій. Вони повинні стимулювати лояльність громадян і забезпечувати власну легітимність не тільки «мантрами», пов'язаними з культурною гомогенністю, яка формувалася, транслиувалася і зберігалася через систему освіти, армії тощо, а й за допомогою створення нових інститутів і патернів, які зможуть управляти суспільством і державою, уникаючи конфліктів, у ситуації зростаючої гетерогенності і суспільного, і національного, і світового політичного простору [13, с. 108].

Особливо актуальною ця проблема є для України, яка, за концепцією американського філософа С. Хантінгтона, знаходиться на лінії цивілізаційного розлому [18]. А протистояння, що загострюються за рахунок стрімкого розвитку транспортних та інформаційних комунікацій, найбільш актуалізуються саме на лініях подібних розломів.

Важливою проблемою, що безпосередньо стосується актуальних для сучасної України викликів, є зростання можливостей інформаційного впливу на діаспори і національні меншини з боку країн-донорів чи відповідних національних держав. Політичний процес у державах-реципієнтах завдяки розвитку інформаційно-комунікативних систем, діяльності діаспоральних структур, їх зв'язків із країною-донором стає частиною соціально-політичного життя країн-донорів. Родинні, етнічні групи можуть підтримувати тих, хто покинув країну-донора, як і мігранти – здійснювати підтримку родичів і друзів, що залишилися на батьківщині. Тобто «загальне ущільнення» світу стимулює діяльність споріднених груп, пов'язану із забезпеченням партіям і рухам мігрантів моральної, дипломатичної, фінансової та матеріальної підтримки. Для того, щоб оптимізувати процес передачі різних видів і форм допомоги, формуються соціальні міжнародні мережі. Можна припустити, що подібні процеси породжують соціально-політичні конфлікти в країнах-реципієнтах. Більше того, набагато продовжують їх, роблять затяжними і важкокерованими [13, с. 109].

Ще один приклад практичного застосування інформаційного впливу – концепція «м'якої сили», автором якої є американський політолог Д. Най [19, с. 7]. Згідно з Наєм, «м'яка сила» – це форма політичної влади, що досягає бажаних результатів на основі добровільної участі, симпатії і привабливості. На переконання американського дослідника, саме через мову і культуру реалізується «м'яка сила», що відіграє ключову

роль у міжнародних відносинах і впливає напряду чи опосередковано на світову політику і комерційні зв'язки. Найважливішою і підступною рисою «м'якої сили» є її уявна відстороненість від актора, що викликає у об'єкта впливу відчуття самотійного опанування інформацією і набуття нових ціннісних орієнтирів і політичних уподобань.

Таким чином, досягнення бажаного для актора інформаційного впливу набуває характеру маніпуляції, яка забезпечує виконання потрібних маніпуляторіві дій без застосування сили або її загрози. І незважаючи на те що ефект від застосування «м'якої сили» значно відтягнутий у часі, а реальний результат важко прогнозований, але для актора змін ресурсно він набагато менш затратний. Головним чином за рахунок того, що результат досягається через вплив на еліту, інтелектуальний прошарок і маси, досягається їхніми зусиллями, їхньою колективною дією, пов'язаний з жертвами, але з боку саме тієї країни, на яку здійснено вплив [13, с. 114].

Аналіз новітньої історії України і поточної ситуації показує, що проблема використання інформаційних впливів не менш гостро стоїть і у внутрішньополітичному житті нашої країни. Зокрема, у вигляді різних технологій маніпулятивного впливу в політичному процесі і методах формування суспільної свідомості.

На сучасному етапі, вказує С. Гаврилук, в Україні спостерігаються численні деструктивні процеси, які говорять про нестачу фактичних основ ефективного управління, а також належних політичних, владно-державних важелів забезпечення відкритої політичної комунікації. Ключову причину цих процесів дослідниця бачить у кардинальній відмінності між обіцянками владної еліти України, яка використовує їх для легітимізації своєї діяльності через популізм, політичну мімікрію (маскування брехні і досягнення власної вигоди), і її реальною політичною діяльністю, особливо в контексті військового протистояння на Сході України.

Як наслідок, ми вбачаємо взаємну залежність між недовірою до політикуму з боку громадян в Україні і безперервними спробами політичних суб'єктів масово мобілізувати суспільство для боротьби/«революції» шляхом використання маніпулятивних (часто деструктивних), що роз'єднують суспільство, політичних гасел, по історичній пам'яті з метою досягнення власних політичних цілей [4].

Останнім часом серед політиків набуває популярності спілкування з виборцями і висловлювання думок на злободенні теми за допомогою Facebook чи блогів. Це цілком зрозуміло і виправдано, оскільки користувачі, які отримують політичну інформацію каналами Інтернету, здебільшого є, так би мовити, «комунікативною» елітою сучасного суспільства. Журналісти, викладачі, політологи, експерти й інші категорії громадян, що є користувачами політичних ресурсів Інтернету, не тільки самі беруть активну участь у політичному процесі, а й мають відповідне коло професійного чи особистого спілкування, в якому вони у більшій чи меншій мірі здійснюють певний авторитетний вплив, і залучення цих людей на свій бік є особливою цінністю для будь-якої політичної організації.

Отже, масштаби змін, якісні характеристики нових методів і засобів політичної комунікації говорять про інформаційно-комунікативну революцію, що відбувається у політичній сфері. Ключовою ознакою цієї революції є перетворення неполітичних акторів соціокультурного процесу у суб'єктів політики з відповідною еволюцією їхніх

функцій, що, у свою чергу, провокує зміни у традиційних формах і методах впливу на державний і світовий соціально-політичний простір. Становлення інформаційного суспільства істотно розширило можливості і спектр застосування інформаційно-маніпулятивних технологій: вони стають на вістрі внутрішньополітичної боротьби, а також є ефективним засобом зовнішньої інформаційної експансії. Розвиток систем комунікації та обміну інформацією значною мірою обмежили державну монополію у цій сфері і створили умови виникнення транснаціонального феномену «міжнародного» громадянського суспільства, значною мірою звільненого від державного контролю. Проте ті самі новітні технології стали засобом побудови «нового» тоталітаризму, за якого людина не лише підпадає під повний контроль, а й піддається впливу значно більш ефективних засобів контролю масової свідомості. За таких умов перед глобальними гравцями, природно, виникає спокуса вирішувати геополітичні завдання за допомогою «м'якої сили», і задля цього швидкими темпами розвиваються традиційні структури інформаційного впливу і розгортаються нові, більш потужні, високотехнологічні і спеціалізовані підрозділи, у тому числі й у складі збройних сил. Натомість в Україні використання інформаційно-маніпулятивних технологій унаслідок внутрішньополітичної специфіки здебільшого спрямоване на вирішення поточних вузькопартійних завдань, а розв'язання проблеми створення системи ефективної протидії зовнішній інформаційній експансії перебуває на початковій стадії.

З огляду на зазначене, чималий інтерес для подальших досліджень має досвід провідних країн світу у сфері захисту національного інформаційного простору і створення системи конструктивної комунікації державних інституцій, політичних партій і громадянського суспільства.

Література

1. *Ожеван М. А.* Основні напрями зовнішніх інформаційно-маніпулятивних впливів на суспільні трансформації в Україні: засоби протидії / М. А. Ожеван // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 3. – С. 118–126.
2. *Пілат М. Є.* Інформаційні впливи та інформаційні війни: сутність понять та їхній взаємозв'язок в інформаційну епоху / М. Є. Пілат // Вісник Львів. ун-ту. Серія: «Міжнародні відносини». – 2013. Вип. 32. – С. 185–190.
3. *Стадник А. Г.* Інформаційна війна як комунікативна технологія впливу на масову свідомість та громадську думку / А. Г. Стадник // Грані. Соціологія. – 2016. – № 1. – С. 111–115.
4. *Гаврилюк С. И.* Информационно-манипулятивные технологии как составляющая процесса легитимации политической власти в Украине: попытка анализа [Электронный ресурс] / С. И. Гаврилюк // *Studia Humanitatis* : Международный электронный научный журнал. – 2016. – Режим доступа: <http://st-hum.ru/content/gavriilyuk-si-informacionno-manipulyativnye-tehnologii-kak-sostavlyayushchaya-processa>. – Загл. с экрана.
5. *Вершинин М. С.* Политическая коммуникация в информационном обществе: перспективные направления исследований / М. С. Вершинин // Актуальные проблемы теории коммуникации : сб. науч. тр. – Санкт-Петербург : СПбГПУ, 2004. – С. 98–107.
6. *Казанок А. М.* Применение Интернета как составной части информационных

технологий в политическом процессе [Электронный ресурс] / А. М. Казанов // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – 2016. – Режим доступа: http://www.journalnio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=4508%3A2016-04-01-14-32-05&catid=114%3AАmart&Itemid=157. – Загл. с экрана.

7. *Кабанов Ю. А.* Информационное пространство как новое (гео)политическое пространство: роль и место государств / Ю. А. Кабанов // Сравнительная политика. – 2014. – № 4. – С. 54–59.

8. *Рибак І. В.* Медіатизація політики як ключовий вектор трансформації легітиміційних та делегітиміційних практик в Україні / І. В. Рибак // Гілея: наук. вісн. : зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Вашкевич. – Київ : ВІР УАН, 2011. – Вип. 49. – С. 620–628.

9. *Рибак І. В.* Інформаційно-комунікативні виміри сучасного політичного маніпулювання / І. В. Рибак // Держава і право : зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – Вип. 57. – Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – С. 565–572.

10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України № 47/2017 [Електронний ресурс] / Доктрина національної безпеки України // Офіційне інтернет-представництво Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>. – Назва з екрана.

11. *Белкин С.* Интернет и власть / С. Белкин, В. Воронин, С. Устименко // Власть. – 1999. – № 9. – С. 28.

12. *Кононов М. М.* Современные информационно-политические технологии в российском избирательном процессе / М. М. Кононов // Власть. – 1999. – № 9. – С. 76.

13. *Волочаева О. Ф.* Политические процессы в современном информационном обществе: новые акторы и векторы развития : дис. . д-ра полит. наук : 23.00.02 [Электронный ресурс] / Волочаева Оксана Федоровна. – Пятигорск, 2015. – 300 с. – Режим доступа: http://www.pglu.ru/upload/iblock/30f/diss_volochaeva.pdf. – Загл. с экрана.

14. *Тоффлер Э.* Метаморфозы власти / Э. Тоффлер. – Москва : Издательство АСТ, 2003. – С. 22.

15. Шойгу объявил о создании войск информационных операций [Электронный ресурс] // Независимая газета. – Режим доступа: <http://www.ng.ru/news/572788.html>. – Загл. с экрана.

16. *Панарин И. Н.* СМИ, пропаганда и информационные войны / И. Н. Панарин. – Москва : Поколение, 2012. – С. 301.

17. *Почепцов Г. Г.* Новые подходы в теории информационных войн: британская модель [Электронный ресурс] / Г. Г. Почепцов // Media sapiens. – 2014. – Режим доступа: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/novye_podkhody_v_teorii_informatsionnykh_voyn_britanskaya_model/. – Загл. с экрана.

18. *Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций? [Электронный ресурс] / С. Хантингтон // Полис. – 1994. – № 1. – С. 33. – Режим доступа: http://www.polisportal.ru/files/File/puvlication/Starie_publicacii_Polisa/H/1994-1-Huntington-Stolknovenie_civiliacij.pdf. – Загл. с экрана.

19. Най Дж. Гибкая власть: как добиться успехов в мировой политике / Дж. С. Най ; пер. с англ. В. И. Супруна. – Новосибирск – Москва : Фонд социо-прогност. исслед.: Тренды, 2006. – 221 с.

References

1. Ozhevan, M. A. (2011). Osnovni napriamy zovnishnikh informatsiino-manipuliatyvnykh vplyviv na suspilni transformatsii v Ukraini: zasoby protydii [The Main Directions of the External Information-Manipulative Influences on Social Transformation in Ukraine: the Means of Counteraction]. *Stratehichni priorytety – Strategic Priority*, no. 3, pp. 118–126 [in Ukrainian].

2. Pilat, M. Ie. (2013). Informatsiini vplyvy ta informatsiini viiny: sutnist poniat ta yikhni vzaïmozv'язok v informatsiinu epokhu [Information exposure and information war: the essence of concepts and their relationship in the information age]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: «Mizhnarodni vidnosyny» – Bulletin of the Lviv University. Series «International Relations»*, no. 32, pp. 185–190 [in Ukrainian].

3. Stadnyk, A. H. (2016). Informatsiina viina yak komunikatyvna tekhnolohiia vplyvu na masovu svïdomist ta hromadsku dumku [Information warfare as ICT influence on public consciousness and public opinion]. *Hrani. Sotsiologiia – Grani. Sociology*, no. 1, pp. 111–115 [in Ukrainian].

4. Gavriliuk, S. I. (2016). Informatsionno-manipuliatyvnye tehnologii kak sostavliaiushhaia protsessa legitimatsii politicheskoi vlasti v Ukraine: popytka analiza [Information and manipulative technologies as a part of the process of legitimation of political power in Ukraine: an attempt to analyze]. *Studia Humanitatis. Mezhdunarodnyi elektronnyi nauchnyi zhurnal – Studia Humanitatis. International Scientific Research Journal*. Retrieved from <http://sthum.ru/content/gavrilyuk-si-informacionno-manipulyativnye-tehnologii-kak-sostavlyayushchaya-processa> [in Russian].

5. Vershinin, M. S. (2004). Politicheskaiia kommunikaciia v informacionnom obshchestve: perspektivnyie napravleniia issledovaniï [Political Communication in the Information Society: Prospective Research Areas]. *Actual problems of the theory of communication*, pp. 98–107. St. Petersburg: SPbGPU [in Russian].

6. Kazanokov, A. M. (2016). Primenenie interneta kak sostavnoi chasti informacionnykh tehnologii v politicheskom processe [The application of the Internet as an integral part of information technology in the political process]. *Nauka i obrazovanie: haziastvo i ekonomika; predprinimatelstvo; pravo i upravlenie – Science and education: economy and economics; entrepreneurship; law and management*. Retrieved from http://www.journal-nio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=4508%3A2016-04-01-14-32-05&catid=114%3Aamart&Itemid=157 [in Russian].

7. Kabanov, Ju. A. (2014). Informatsionnoe prostranstvo kak novoe (geo)politicheskoe prostranstvo: rol i mesto gosudarstv [Information Space as a New (Geo)Political Space: The States' Role and Place.]. *Sravnitelnaia politika – Comparative Politics Russia*, no. 4, pp. 54–59. [in Russian].

8. Rybak, I. V. (2011). Mediatyzatsiia polityky yak kliuchovyi vektor transformatsii lehitymatsiinykh ta delehitymatsiinykh praktyk v Ukraini [Mediatization of politics as a key

factor of transformation of legitimation and delegitimation practices in Ukraine]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: Scientific Herald*, V. M. Vashkevych (Ed.), issue 49, pp. 620–628. Kyiv: VIR UAN [in Ukrainian].

9. Rybak, I. V. (2012). Informatiino-komunikatyvni vymiry suchasnoho politychnoho manipuliuvannia [The information and communication dimensions of modern political manipulation]. *Derzhava i pravo: zb. nauk. pr. Yurydychni i politychni nauky – State and Law*. issue 57, pp. 565–572. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy [in Ukrainian].

10. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 29 hrudnia 2016 roku «Pro Doktrynu informatiinoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 47/2017 [Order of the President of Ukraine «On the decision of the National Security and Defense of Ukraine of 29 December 2016 «On the Doctrine of Information Security of Ukraine»» № 47/2017]. *president.gov.ua*. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> [in Ukrainian].

11. Belkin, S., Voronin, V. & Ustimenko, S. (1999). Internet i vlast [Internet and power]. *Vlast – Power*, no. 9, pp. 27–33 [in Russian].

12. Kononov, M. M. (1999). Sovremennye informacionno-politicheskie tehnologii v rossiiskom izbiratelnom protsesse [Modern information and political technologies in the Russian electoral process]. *Vlast – Power*, no. 9, pp. 75–78. [in Russian].

13. Volochaeva, O. F. (2015). Politicheskie protsesy v sovremennom informatsionnom obshchestve: nove aktory i vektory razvitiia [Political processes in the modern information society: new factors and vectors of development]. *Doctor's thesis*. Piatigorsk. Retrieved from http://www.pglu.ru/upload/iblock/30f/diss_volochaeva.pdf [in Russian].

14. Toffler, Je. (2003). *Metamorfozy vlasti [Metamorphoses of power]*. Moscow : OOO «Izdatelstvo ACT» [in Russian].

15. Shoigu obiavil o sozdanii voisk informatsionnykh operatsii [Shoigu announced the creation of information operations troops]. *Nezavisimaya gazeta – Independent newspaper*. Retrieved from <http://www.ng.ru/news/572788.html> [in Russian].

16. Panarin, I. N. (2012). *SMI, propaganda i informatsionnye voyny [Media, propaganda and information war]*. Moscow: Pokolenie [in Russian].

17. Pocheptsov, G. G. (2014). Novye podhody v teorii informatsionnykh voyn: britanskaia model [New approaches in the theory of information wars: the British model]. *MediaSapiens*. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/novye_podkhody_v_teorii_informatsionnykh_voyn_britanskaya_model [in Russian].

18. Huntington, S. (1994). Stolknovenie tsivilizatsii? [The clash of civilizations?] *POLIS. Politicheskie issledovaniia – Polis. Political Studies Journal*, no. 1, p. 33. Retrieved from http://www.polisportal.ru/files/File/publication/Starie_publicacii_Polisa/H/1994-1-Huntington-Stolknovenie_civilizacij.pdf [in Russian].

19. Nye, Joseph S. (2006). *Gibkaia vlast: kak dobitsia uspehov v mirovoi politike [Soft Power: The Means to Success in World Politics]* (V. I. Suprun, Trans.). Novosibirsk – Moscow : Fond socio-prognost. issled.: Trendy [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2017.

Marat Zakirov,

Cand. Sci. (Historical), Associate Professor, Head of Department,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Modern Information and Communication Technologies as a Factor of Socio-political Relations Evolution

Analysis of the influence of modern information and communication technologies on the political sphere of society is carried out. Manifestations of certain characteristics of the information society in the evolution of socio-political relations both within modern countries and in the global political space are highlighted. The attention is given to significant extension of the possibilities and the range of application of information-manipulative technologies that become an instrument of internal political struggle and an effective means of external information expansion. It is concluded that the newest technologies have become a means of building a «new» totalitarianism, according to which a person not only falls under full control, but also is exposed to much more effective means of mass consciousness control. The importance of the creating in Ukraine a system of effective counteraction to external information expansion is noted.

Keywords: information influence, communication, manipulation, information, expansion, information society.

Марат Закиров,

канд. ист. наук, зав. отделом,
Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Современные информационно-коммуникационные технологии как фактор эволюции социально-политических отношений

Проведен анализ влияния современных информационно-коммуникационных технологий на политическую сферу общества. Освещены проявления отдельных характеристик информационного общества в эволюции социально-политических отношений как внутри современных стран, так и в глобальном политическом пространстве. Акцентировано внимание на существенном расширении возможностей и спектра применения информационно-манипулятивных технологий, которые становятся орудием внутривнутриполитической борьбы и эффективным средством внешней информационной экспансии. Подчеркнуто, что новейшие технологии стали средством построения «нового» тоталитаризма, согласно которому человек не только подпадает под полный контроль, но и подвергается воздействию значительно более эффективных средств контроля массового сознания. Отмечена важность задачи создания в Украине системы эффективного противодействия внешней информационной экспансии.

Ключевые слова: информационное влияние, коммуникация, манипуляция, информация, экспансия, информационное общество.

Юлія Половинчак

канд. іст. наук, ст. наук. співроб.,
керівник Національної юридичної бібліотеки,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

КОНВЕРГЕНТНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ ІНФОПРОСТОРІ: ТРАНСФОРМАЦІЇ ТЕКСТІВ, ПРАКТИК, ІЄРАРХІЙ

Стаття присвячена дослідженню явища медіаконвергенції як процесу злиття засобів традиційних масової інформації та комунікації в єдиний інформаційний ресурс. Обґрунтовано тезу про нелінійний характер розвитку сучасних медіа та продукованих текстів. Розглядається трансформація інформаційного простору як площини комунікативних та ширше – соціокультурних практик. Предметом наукового зацікавлення є нові тенденції продукування і трансформації сенсів, репрезентації цінностей.

Ключові слова: конвергентні медіа, трансмедіа, інтерактивність, комунікативні практики.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій останніх десятиліть вносить принципові зміни в усі сфери життя, пов'язані з масовою комунікацією: зростає кількість і видова різноманітність медіа, ускладнюється їх функціонал (інструменти і можливості: різномовні варіанти сайту, рейтингування авторів і контенту, голосування, форуми, інтеграція із соціальними мережами, фотогалереї тощо); зростає інтерактивність, тобто включеність користувачів у створення, трансляцію та трансформацію контенту, процеси, що можуть бути описані як «вибух авторства» [8]. Ці зміни визначають трансформацію всіх сфер, пов'язаних так чи інакше з медіа: по-перше – переформатовується співвідношення між типами зв'язків: зростає роль та інтенсивність горизонтальних комунікацій. Друге – розширення видів контенту, зростання, відповідно, кількості конфігурацій його поєднання, аж до інтеграції різних типів медіа чи їхніх елементів, значним чином завдяки процесам дигіталізації (англ. digitalisation) – переведення інформації у цифровий формат. Така інтегрованість медіа (технологій і контенту) описується через поняття конвергентності (від латин. convergo – сходжусь, наближаюсь) як процесу злиття засобів традиційних масової інформації та комунікації в єдиний інформаційний ресурс [18].

Специфіка наукового осмислення проблеми визначається переважно тим, що швидкість змін перевищує сьогодні швидкість їх теоретико-методологічної рефлексії; науковцям доводиться фіксувати фрагментарні трансформації, що відбуваються, та одночасно працювати над їх теоретичним осмисленням. Так, багатозначність термінів «конвергенція ЗМІ», «конвергентні медіа», «мультимедійна журналістика», на думку М. Кастельса, пов'язана з тим, що «медіареволюція відбувається на наших очах і злиття раніше роз'єднаних преси, радіо, телебачення йде різними шляхами» [5, с. 157–164]. Друга причина відсутності єдиної системи наукових уявлень про описані процеси полягає в тому, що ці процеси стосуються різних галузей сучасного життя і трактуються

дослідниками з різних точок зору. Зокрема, феномен конвергентних медіа може вважатися досить розробленим з точки зору проблематики становлення цифрової журналістики та ширше – в контексті теорії мас медіа [2, 6]; розробляються проблеми конвергентності і в галузі текстознавства [3]. Водночас досліджуване явище є ширшим – ідеться не лише про зміни у медіаспоживанні, а і про трансформацію інформаційного простору як площини найрізноманітніших соціокультурних практик – від гастрономічної культури і спортивного вболівання до політичних процесів та інформаційних війн. З точки зору соціокомунікативістики стоїть завдання дослідження проблеми саме з огляду на такий розріз – як трансформації комунікативних та ширше – соціальних практик. У нашому випадку предметом наукового зацікавлення є нові тенденції продукування і трансформації сенсів, репрезентації цінностей, фактично грань, де комунікативістика перетинається із широкими соціокультурними дослідженнями.

Поняття «злиття», яким оперуємо, визначаючи конвергентність, охоплює різнопланові процеси: не лише ерозію традиційних відмінностей між ЗМІ у зв'язку з концентрацією власності, глобалізацією та фрагментацією аудиторії; об'єднання на єдиній технологічній базі або загальній промисловій стратегії [13]. Власне, синтезованою конвергентною технологією можемо вважати Інтернет з його безмежними цифровими можливостями трансформації даних: текст, графіка, звук, відео інтегруються в єдиний інформаційний продукт, який позначають терміном «мультимедіа», і який є за своєю природою конвергентним. Відповідно, мультимедійність є одним із аспектів конвергентності.

Має місце також взаємопроникнення технологій впливу: маніпулятивних, журналістських, публіцистичних, психологічних, PR, рекламних [11, с. 2], і це зближення різних медіа-практик створює новий дискурсивний простір із своїми особливостями. Американська дослідниця С. Херрінг вважає їх останнім трендом у розвитку комп'ютерно-опосередкованої комунікації [14], заявляючи, що вже власне можна говорити не просто про комп'ютерно-опосередковану комунікацію, а про комп'ютерно-опосередковану комунікацію конвергентних медіа.

Згадану вище інтерактивність та перехід до ключової ролі горизонтальних комунікацій також можна розглядати в контексті конвергентних процесів. Фактично Інтернет є простором поєднання масової та індивідуальної комунікації, що спричиняє ще один наслідок – зростання частки контенту, генерованого безпосередньо користувачем (User Generated Content). Виходячи з авторства, українська дослідниця О. Горошко виділяє три типи медіаконтенту: 1) оригінальний професійний контент; 2) любительський контент, вироблений споживачами – записи в блогах, на персональних сторінках в соціальних мережах, створені споживачем фото-, відеоі аудіоконтент, інтернет-ресурси, створені користувачами, з різним рівнем колаборації (від авторського до проектів з можливістю колективної творчості); 3) продукти, створювані штучним інтелектом (новинні агрегатори і пошукові системи, які фактично структурують новинні потоки автоматично, тобто виконують фундаментальну функцію ЗМІ у встановленні пріоритетності новин). Можуть існувати гібридні за авторством (поєднання професійного, користувацького та автоматичного) види контенту [3].

Відповідно, поряд із такими рівнями конвергенції, за класифікацією австралійського професора Т. Барра, як інституційна (сектори, що при перетині гарантують конвергентні

процеси) та функціональна (контенту, технологій та трансляторів) [12, с. 23–24] з точки зору соціокомунікативістики варто додати суб'єкту, що описуватиме зрощення і змішування ролей – читача, автора, співавтора, перекладача, критика, видавця, коректора тощо. Інтерактивні форми зв'язку дають користувачеві можливість брати участь у виробництві інформаційного продукту на різних його етапах – від створення до фінансування через краудфандингові проекти, формування нового рівня художньої чи медіактики, тим самим розмиваючи межу не лише між читачем і автором, а навіть між читачем і медіа: користувач має змогу обирати, який саме контент він повинен отримувати, виходячи в мережу, налаштовуючись на читання обраних блогів, спільнот, стрічок або вікі-проектів, перебираючи на себе, таким чином, одну із функцій медіа: формування порядку денного, відбір і трансляцію значущого для своєї аудиторії. Стрічка оновлення сторінки в соціальній мережі, яку може бути сформовано таким чином, щоб вона виконувала роль агрегатора новин; спеціальні застосунки, призначені для синдикації контенту; рекомендаційні спільноти, побудовані на принципі колабораційної фільтрації – інтегрованість конвергованих медіа спрямована на конкретного користувача, що дозволяє йому поєднувати різні ролі та функції: одночасно виробника, редактора і споживача медійного продукту.

При цьому можна говорити про нові тенденції не лише у виробленні і споживанні контенту, а і в його дистрибуції, що набуває виразно інтерактивного характеру – вподобання і перепублікація (репост) виступають не лише найнижчим (мінімалістичним) рівнем соціальної активності в інформаційному просторі, а й інструментами вірусного редактора. Як суб'єктивно (фільтрування інформації за принципами домедійної епохи: «всі про це говорять»: «я читаю те, що подобається більшості»), так і об'єктивно (пошукові системи при індексуванні враховують популярність контенту; алгоритм представлення дописів у стрічці в соціальній мережі враховує популярність та реакції самого користувача) рекомендаційний принцип інтерактивного простору більше або менше впливає на доставку інформації, (очевидно, що про «чистий», не скорегований маркетинговими стратегіями користувацький відбір все ж не йдеться).

У цьому контексті важливим видається врахування української специфіки, що визначається відмінностями у особливостях соціокультурних процесів, – для України слід враховувати, як мінімум, посттоталітарний та постколоніальний характер розвитку; спричинену цим специфіку медіаполя. Так, американська дослідниця С. Херрінг вважає, що основна функціональна роль конвергентних медіа – це розвага, а комунікативна й інформаційна функції тут відходять на задній план [14]. Такі висновки можуть відображати специфіку американських медій, але не є релевантними для українського простору – для останнього характерна заангажованість традиційних ЗМІ (див., наприклад, проект «Моніторинг медіавласності» Інституту масової інформації та «Репортерів без кордонів», що обґрунтовує висновок про те, що в Україні 75 % медіа належить політикам та олігархам [1]); висока інкорпорованість як на інституційному [4], так і на неформальному рівні [9] українського медіаполя з російським, навіть після тривалої та очевидної російської агресії. Отже, специфіку вітчизняного інтерактивного інформаційного простору великою мірою визначає його альтернативність як незалежного (відносно) джерела інформації в умовах неподоланої, і навіть поглибленої недовіри до

традиційних ЗМІ політично активної частини суспільства. Ця тенденція цілком суголосна із світовими процесами: для посттоталітарних суспільств є особливо важливим зникнення монополії професійних журналістів на отримання, обробку і поширення інформації, коли, за висловом Е. Тоффлера, «розвиток інформаційної технології непомітно і швидко демонополізує інформацію без єдиного пострілу» [10, с. 38]. Тому, власне, значна кількість «розгорнутих» – великих за розміром, складних як за тематикою, так і за аргументацією текстів у соціальній мережі Фейсбук та розвинена суспільнополітична блогосфера є характерною особливістю українського медіаполя. Окрім суспільно-політичної тематики, соціальні медіа представляють тексти, що стосуються культури, історії, дорожніх нотаток, літописів чи хронік (наприклад, сучасних воєнних подій в Україні). Низка цікавих проектів соціальних медіа за останні роки були опубліковані і стали успішними як книги: О. Забужко «Літопис самовидців: дев'ять місяців українського спротиву» та Х. Бердинських «Є люди» (хроніки дописів з соціальних мереж про події Революції гідності); книга Facebook-постів «Фантомная боль #maidan»; книга військового журналіста К. Машовця «Діалоги з “нуля”» та ін.

Поява масиву інтелектуального контенту в соціальній мережі обумовлена як згаданими вище компенсаторними механізмами, так і, з високою вірогідністю, радянською традицією протидії інтелектуалів пропаганді, коли офіційним ЗМІ протиставлявся «самвидав». Тож інтерактивний інформаційний простір, особливо його суспільнозаангажований сегмент, відіграє роль електронного «самвидаву» і попри його не домінуючий за охопленням аудиторії статус, є досить впливовим чинником українського суспільного життя (телебачення все ще є головним джерелом новин для українців, проте зниження його популярності триває на тлі зростання числа українців, які спілкуються та отримують новини онлайн) [7].

Плідним видається врахування ідей американського дослідника конвергенції в культурі і медіа Г. Дженкінса, який пропонує концепцію конвергенції як стратегію еволюційних змін медіа; розглядає конвергенцію як парадигму, визначальну ієрархію, диверсифікацію і взаємозв'язок медіа; поняття, яке описує технологічні, промислові, культурні та соціальні зміни. Важливо, що до опису явища він відносить не лише потік контенту на різних платформах ЗМІ, співпрацю різних засобів масової інформації, а й міграційну поведінку аудиторії медіа, яка практично в будь-якому місці знаходить інформацію чи розваги [15, с. 7–8]. Поряд із поняттям «конвергентні медіа» Г. Дженкінс оперує поняттям «трансмедіа», описуючи цим терміном взаємоперетин медіаформатів. З цієї точки зору трансмедіа – це один із способів говорити про конвергенцію як про культурну практику. Слід мати на увазі, що М. Кіндер у своїй роботі «Playing with Power» писала про «трансмедійну інтертекстуальність» [17], а Г. Дженкінс популяризував термін «трансмедійна оповідь». Автор звертає увагу на особливості трансформації контенту у разі переходу на різні медіаплатформи, розмірковує про трансмедійні перформанс, ритуал, гру, трансмедійну філософію як «іншу логіку». Феномен трансмедіа розглядається ним у контексті логіки взаємодії між різними медіа, як структура, що базується на розвитку віртуальних світів через кожне нове середовище. Одна з характеристик трансмедіа – це розкриття історії не просто через кілька медіаформатів, а за допомогою різних текстів, що являють собою різні «точки входу» для наративу.

Цей принцип, сформульований Г. Дженкінсом, може бути екстрапольований і на дискурсивні практики чи ситуації. Зважаючи на описаний вище високий рівень політизації українського інтерактивного простору показовим може стати розгортання в ньому дискурсу декомунізації – відображення та осмислення процесу очищення фізичного та символічного простору від об'єктів, що репрезентують комуністичну ідеологію. Хоча декомунізація розпочалася ще в період розпаду СРСР, проте його стихійна активізація припадає на період Революції гідності; офіційного статусу процес декомунізації набув у 2015 р. із ухваленням Верховною Радою України пакетау так званих «декомунізаційних законів». Отже, сучасний декомунізаційний інтернет-дискурс формує сума різних за походженням, якістю, авторством, медіаносієм текстів: академічні дискусії, публіцистичні рефлексії, довідкові статті, просвітницькі матеріали; опитування, обговорення в соціальних мережах, суперечки на форумах; петиції на сайтах органів влади і місцевого самоврядування; публікація копій історичних документів та фото; інтерактивні карти; інсталяції, «фотожаби» та демотиватори¹ відповідної тематики; стріми² «ленінопаду» – хвилі демонтажів і пошкоджень пам'ятників радянським політичним діячам, що їх можна розглядати як політичний перформанс, як і «перевдягання» радянських пам'ятників – найвідомішою акцією став вінок вдягнений руфером Мустангом³ на монумент Батьківщини-Матері у 2015 р., відео, фото цих акцій тощо. Кожен із перелічених текстів може бути «точкою входу» для участі у суспільному осмисленні на різних рівнях – автора, співавтора, читача – декомунізації як явища сучасного життя чи окремого інформаційно-комунікаційного акту. Відзначимо також, що наведений перелік демонструє таку характеристику конвергентних трансформацій інформаційного простору, як відмова від текстоцентризму: кількість власне текстового контенту зменшується на користь інших виражальних засобів. Важливим аспектом в даному випадку є різний рівень лінійності (нелінійності) сюжету, інтерактивних можливостей взаємодіяти з контентом. Показовим прикладом, що демонструє ці характеристики, може вважатися антикорупційний проект – інтернет-гра «Гроші, метри, два авта», розроблена фахівцями медіапроекту «Тексти» на основі інформації з бази даних декларацій declarations.com.ua: гравцям пропонують вгадати місячну зарплатню чиновника за його статками. З одного боку, проект є прикладом того, як ігрова форма спонукає читача замислитися над важливими соціальними чи політичними процесами, з іншого – подібні ігри яскраво відбивають суть процесу «гейміфікації», тобто залучення ігрових механік у медіа, що є, по суті, вірусним контентом (змушують грати знову і знову, щоб поліпшити результат), та «чіпляють» прив'язкою до конкретного інформаційного приводу, актуальністю і злободенністю.

У цьому контексті цікава також ідея Г. Дженкінса про необхідність розрізняти інтерактивність і участь. Перша, на думку дослідника, має справу з технологічними

¹ Фотожаба – графічна карикатура, результат фотомонтажу, переробки зображення із застосуванням комп'ютерного дизайну; демотиватор – сатиричне зображення, створене за схемою: картинка (фото) в рамці та напис-слоган.

² Стрім (від Live-Streaming) відео-трансляція наживо певних подій, доступна для перегляду у режимі реального часу через мережу Інтернет, як правило – користувацький контент, що створюється безпосередніми учасниками за допомогою мобільних пристроїв.

³ Руфери (від англ. Roof – дах) – субкультура міських альпіністів-екстремалів. Mustang Wanted – нікнейм популярного українського руфера, відомого низкою політичних акцій.

особливостями, а друга – з культурними. Очевидно, що на практиці вони можуть співіснувати: наприклад, відеоігри підкреслено інтерактивні і, таким чином, заздалегідь орієнтовані на розвагу; культура фанів заснована на участі – шанувальники вкладають свої ресурси в конкретний художній твір і часто роблять акценти на тих напрямках, що не були задумані продюсерами [16, с. 209]. Зі свого боку відзначимо, що реакція користувачів як участь у осмисленні, колективна рефлексія може бути змодельованою, бути результатом соціального інжинірингу за заданими параметрами, але часто має побічні лінії, які принципово перевертають плановану реакцію. Для прикладу можна навести конфліктний дискурс пам'яті, пов'язаний з Другою світовою війною в Україні – в суспільстві присутні кілька візій війни: радянська, європейська, українська націоналістична, єврейська та інші, що можуть бути як сумісними, так і антагоністичними одна щодо одної. «Війна пам'ятей» активізувалась у контексті російсько-українського потистояння, що увиразнило концепцію «Великої Перемоги» як одного із елементів інформаційної політики Кремля, суть якої – відновлення (збереження) російського впливу на пострадянському просторі. У 2017 р. акцентування окремими політичними силами позиціонування в суспільстві та відповідне висвітлення в медіа «святкування Дня Перемоги» на протипагу «відзначенню Дня Пам'яті», з одного боку дало очікуваний результат – було створено «телекартинку» для російських і проросійських каналів, що демонструє підтримку в Україні ідеї «Безсмертного полку»⁴ та ширше – спільність простору пам'яті для частини громадян України із сучасним російським, навіть не пост-, а неорадянським, символічним простором. Також увиразнюється розкол в українському суспільстві по лінії різних практик комеморації – радянських, європейських, націоналістичних... Водночас ці події каталізують маргіналізацію однієї із найбільш виразно радянських і при цьому живучих в силу суспільної сакралізації практик: радянська практика «святкування» перемоги у Другій світовій досить чітко вписується у асоціативний ряд із «сепарським шабашем», ідея «безсмертного полку» як вшанування пам'яті переможців (ставлення до якої в суспільстві лояльне попри виразний російський пропагандистський присмак саме з пошани до експлуатованих пропагандистами образів ветеранів) дискредитується включенням до героїчного пантеону бойовиків «ДНР/ЛНР». Тобто трансмедійність відповідного дискурсу створює «побічні» сюжетні лінії і реакції, що можуть виявитись більш важливими, або такими, що мають глибші, далекосяжніші наслідки, ніж основні.

Отже, медіаконвергенція охоплює різноманітні та різнопланові процеси – від переведення змісту в цифрову форму (характерний приклад – створення і активний розвиток інтернет-версій більшості впливових ЗМІ, поява онлайн радіо і телебачення) до асиміляції в Мережі різних рис телебачення, друкованих видань, радіо та кінематографа. Водночас зближення різних медіа-практик створює новий дискурсивний простір зі своїми особливостями. Відбувається поєднання масової та індивідуальної комунікації, причому в першому випадку йдеться про один із найпотужніших та ефективних засобів масової комунікації, до якої елемент індивідуальної комунікації привносить високий рівень суб'єктивності та атомізації спільнот (не закриті, але світоглядно гомогенні

⁴ «Безсмертний полк» – російська пропагандистська громадська організація, що проводить однойменні акції-марші з портретами та виступами-вшануванням учасників війни. 2017 р. у кількох українських містах було організовано такі марші, що викликали конфлікти між їхніми прибічниками та противниками.

спільноти). Така суб'єктна конвергенція характеризує зрощення і змішування ролей у інформаційно-комунікаційних процесах, дає користувачеві можливість брати участь у виробництві інформаційного продукту на різних його етапах – від створення до дистрибуції, перебираючи на себе, таким чином, одну із функцій медіа: формування порядку денного, відбір і трансляцію значущого для своєї аудиторії. Важливим аспектом у цьому разі є відмінність репрезентації в різних медіа: різний рівень лінійності (нелінійності) сюжету, інтерактивних можливостей взаємодіяти з контентом. У цій складно структурованій і самоорганізованій системі діють нові закони пред'явлення сенсів і репрезентації цінностей.

Література

1. В Україні створили сайт про власників ЗМІ: 75 % телеринку контролюють олігархи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/v-ukraini-stvoryly-sait-pro-vlasnykiv-zmi>. – Назва з екрана.
2. *Вартанова Е.* К чому веде конвергенція СМІ? / Е. Вартанова // Информационное общество. – 1999. – Вып. 5. – С. 11–14.
3. *Горошко Е.* Типологизация контента современных СМІ (попытка рефлексии) [Электронный ресурс] / Е. Горошко // Материалы науч.-практ. конф. «Развитие русскоязычного медиaprостранства: коммуникационные и этические проблемы» (26–27 апреля 2013 г.). – Режим доступа: <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=240>. – Загл. с экрана.
4. *Ищенко Н.* Новий рівень «діалогу». Або загроза державній безпеці? Чому активне співробітництво медійників України та Росії викликає все більше запитань [Електронний ресурс] / Н. Іщенко. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/media/novyuy-riven-dialogu>. – Назва з екрана.
5. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – Москва : Изд-во ГУ – ВШЭ, 2000. – 608 с.
6. Конвергенція як стратегія розвитку сучасних ЗМІ // Нова парадигма: зб. наук. праць. – Київ, 2011. – № 97.
7. *Кросбі В.* Що таке нові медіа? [Електронний ресурс] / В. Кросбі. – Режим доступу: http://rebuildingmedia.corante.com/archives/2006/04/27/what_is_new_media.php. – Назва з екрана.
8. *Мирошниченко А.* Освобождение авторства. Адаптемы медиа // Сингулярность. Образы «постчеловечества» (сборник) / Фрумкин К. Г., составитель. – Москва : Алгоритм, 2016. – С. 73–109.
9. *Онищенко О.* Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства / [О. Онищенко, В. Горовий, В. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 260 с.
10. *Тоффлер Э.* Шок будущего / Э. Тоффлер. – Москва : АСТ, 2008. – 560 с.
11. *Шеремет В.* Типология медиаконвергенции [Электронный ресурс] / В. Шеремет. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/tipologiya-mediakonvergentsii>. – Загл. с экрана.
12. *Barr T.* The changing face of Australia's media and communications / Т. Barr. – Allen &

Unwin, 2000. – 280 p.

13. *Danesi M.* Dictionary of media and communications / M. Danesi. – Pentagon Press, 2009. – 349 p.

14. *Herring S.* Commentary: Contextualizing digital discourse [Electronic resource] / S. Herring // *Digital discourse: Language in the new media.* – New York: Oxford University Press. – Mode of access: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/commentary.2011.pdf>. – Title from the screen.

15. *Jenkins H.* *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide* / H. Jenkins. – NYU Press, 2008. – 368 p.

16. *Jenkins H.* *Transmedia 202: Further Reflections* [Electronic resource] / H. Jenkins. – Mode of access: http://henryjenkins.org/2011/08/defining_transmedia_further_re.html August 1, 2011. – Title from the screen.

17. *Kinder M.* *Playing with Power in Movies, Television and Video Games* / M. Kinder. – University of California Press, 1991. – 277 p.

18. *Zelenkauskaitė A.* *Television-mediated conversation: Coherence in Italian iTV SMS chat* [Electronic resource] / A. Zelenkauskaitė, S. Herring // *Proceedings of the Forty-First Hawai'i International Conference on System Sciences (HICSS-41).* – Los Alamitos, CA: IEEE Press, 2008. – Mode of access: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/hicss08.pdf>. – Title from the screen.

References

1. V Ukraini stvoryly sait pro vlasnykiv ZMI: 75 % telerynku kontroliuiut oliharkhy [Ukraine has created the website about owners of media: 75 % of the telemarket are controlled by oligarchs]. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/v-ukraini-stvoryly-sait-pro-vlasnykiv-zmi> [in Ukrainian].

2. Vartanova, E. (1999). K chemu vedet konvergentciia SMI? [To what convergence of media conducts?]. *Informatcionnoe obshchestvo – Informational Society*, issue 5, pp. 11–14 [in Russian].

3. Goroshko, E. (2013). Tipologizatsiia kontenta sovremennykh SMI (popytka refleksii) [Typologization of content of modern media (attempt of a reflection)]. *Materialy nauchno-prakticheskoi konferentsii «Razvitie russkoiazыchnogo mediaprostranstva: kommunikatsionnye i eticheskie problemy» (2013, 26–27 Apr.)* – *Materials of a scientific and practical conference «Development of Russian-speaking media space: communication and ethical problems» (2013, 26–27 Apr.)*. Retrieved from <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=240> [in Russian].

4. Ishchenko, N. (2017). Novyi riven «dialogu». Abo zahroza derzhavnii bezpetsi? Chomu aktyvne spivrobitnytstvo mediinykiv Ukrainy ta Rosii vyklykaie vse bilshe zapytan [New level of «dialogue». Or threat of state security? Why active cooperation of media managers of Ukraine and Russia raises more and more questions]. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/uk/article/media/novy-y-riven-dialogu> [in Ukrainian].

5. Kastels, M. (2000). *Informatsionnaia epokha: ekonomika, obshchestvo i kultura* [Information era: economy, society and culture]. Moscow: Izd-vo GU–VShE, 608 p. [in Russian].

6. Konverhentsiia yak stratehiia rozvytku suchasnykh ZMI [Convergence as development

strategy of modern media]. *Nova paradyhma – New paradigm*, no. 97. Kyiv [in Ukrainian].

7. Krosbi, V. (2006). Shcho take novi media? [What is new media?]. Retrieved from http://rebuildingmedia.corante.com/archives/2006/04/27/what_is_new_media.php [in Ukrainian].

8. Miroshnichenko A. (2016). Osvobozhdeniie avtorstva. Adaptemy media [Liberation of authorship. Media adaptations] Singuliarnost. Obrazy «postchelovechestva» – Singularity. Images of «posthumanity». Moscow: Algorithm [in Russian].

9. Onyshchenko, O. et. al. (2014). Sotsialni merezhi yak instrument vzaiemovplyvu vlady ta hromadianskoho suspilstva [Social networks as the tool of mutual influence of the power and civil society]. Kyiv [in Ukrainian].

10. Toffler, E. (2008). Shok budushchego [Future shock]. Moscow: AST, 560 p. [in Russian].

11. Sheremet, V. (2012). Tipologiiia mediakonvergentcii [Media convergence typology]. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/tipologiya-mediakonvergentcii> [in Russian].

12. Barr, T. (2000). The changing face of Australia's media and communications. Allen & Unwin, 280 p. [in English].

13. Danesi, M. (2009). Dictionary of media and communications. Pentagon, 349 p [in English].

14. Herring, S. (2011). Commentary: Contextualizing digital discourse. *Digital discourse: Language in the new media*. New York: Oxford University Press. Retrieved from <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/commentary.2011.pdf> [in English].

15. Jenkins, H. (2008). Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. NYU Press, 368 p. [in English].

16. Jenkins, H. (2011). Transmedia 202: Further Reflections. Retrieved from http://henryjenkins.org/2011/08/defining_transmedia_further_re.html August 1, 2011 [in English].

17. *Kinder M.* (1991). Playing with Power in Movies, Television and Video Games. University of California Press, 277 p. [in English].

18. Zelenkauskaitė, A., Herring, S. (2008). Television-mediated conversation: Coherence in Italian iTV SMS chat. *Proceedings of the Forty-First Hawai'i International Conference on System Sciences (HICSS-41)*. Los Alamitos, CA: IEEE Press. Retrieved from <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/hicss08.pdf> [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.07.2017.

Yuliia Polovynchak,

Cand. Sci. (Historical), Senior Research Associate,

Director of National Legal Library,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Convergent Processes in Modern Information Space: Transformations of Texts, Practices, Hierarchies

The paper presents the research of media convergence phenomenon as the process of merge of means of traditional mass information and communication into single information resource. The thesis about the nonlinear character of modern media development and the produced texts are proved. The transformation of information space as the planes communicative as well as

sociocultural practices is considered. The subjects of scientific interest are the new tendencies of production and transformation of meanings, representations of values, limit of communicative science and wide-ranging sociocultural studies crossing.

Keywords: convergent media, transmedia, interactivity, communicative practices.

Юлия Половинчак,

канд. ист. наук, ст. науч. сотр,

директор Национальной юридической библиотеки,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

**Конвергентные процессы в современном информационном пространстве:
трансформации текстов, практик, иерархий**

Статья посвящена исследованию явления медиаконвергенции как процесса слияния средств традиционных массовой информации и коммуникации в единый информационный ресурс. Обоснован тезис о нелинейном характере развития современных медиа и продуцируемых текстов. Рассматривается трансформация информационного пространства как плоскости коммуникативных и шире – социокультурных практик. Предметом научного интереса являются новые тенденции продуцирования и трансформации смыслов, репрезентации ценностей, предел пересечения коммуникативистики с широкими социокультурными исследованиями.

Ключевые слова: конвергентные медиа, трансмедиа, интерактивность, коммуникативные практики.

Тетяна Дубас,

заввідділу, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОБМІНІВ: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто питання науково-методичного забезпечення видавничої діяльності наукової бібліотеки в сучасних умовах, висвітлено особливості видавничої діяльності Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Наголошено на необхідності узгодження формату вітчизняних галузевих періодичних наукових видань з вимогами наукових видань, представлених у світових наукометричних базах даних. Зокрема акцентовано увагу на доцільності розробки методичних рекомендацій щодо підготовки та редагування пристатейних бібліографічних списків у публікаціях для видань, що індексуються в наукометричних базах даних.

Ключові слова: видавнича діяльність, методична робота, наукова бібліотека, наукометричні бази даних, пристатейні бібліографічні списки, інформатизація.

Інформація та обмін інформацією, на думку відомого європейського соціолога М. Кастельса, супроводжували розвиток цивілізації впродовж усієї історії людства і мали критичну важливість в усіх суспільствах. Сучасне «інформаціональне суспільство», яке сьогодні формується, будується таким чином, що «генерування, обробка і передача інформації стали фундаментальними джерелами продуктивності і влади» [9, с. 42–43]. М. Кастельс визначає інформаційну епоху як історичний період, у якому різні типи людських спільнот здійснюють свою діяльність у технологічній парадигмі, що ґрунтується, зокрема, на інформаційно-комунікаційних технологіях.

Інформатизація сучасного українського суспільства спрямована на створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб споживачів (читачів, користувачів) за допомогою використання інформаційних ресурсів. Для інформаційного суспільства характерна оптимізація інформаційних електронних ресурсів. Зростаючі обсяги інформаційних ресурсів актуалізують проблему навігації в інформаційному середовищі. Інформатизація, як визначальна умова переходу до інформаційного суспільства, істотно трансформує традиційні бібліотечні процеси й уявлення про бібліотеку як таку. У наш час діяльність наукових бібліотек характеризується поглибленням інтеграції в інформаційне електронне середовище. Електронні ресурси стають невід'ємною складовою сучасної інформаційної інфраструктури українського суспільства.

Активізації процесу інформатизації суспільства та створення інформаційно-технологічного середовища сприяли Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 1997 р. “Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин”» від 21.07.1997 р. № 663/97 [14] і Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР «Про Національну програму інформатизації» [13], що визначають загальні принципи державної політики у сфері

інформатизації суспільства, а також пріоритети розвитку галузей економіки, соціальної сфери, науки, освіти, культури. У цьому контексті бібліотеки модернізують традиційну бібліотечно-бібліографічну діяльність, розвивають і вдосконалюють видавничу діяльність.

У видавничій діяльності наукової бібліотеки нині спостерігається зростання темпів збільшення кількості електронних продуктів, друкованих видань, що посилюють роль бібліотеки як суб'єкта інформаційних відносин. Формується нова модель наукової бібліотеки, коли вона стає і виготовлювачем, і видавцем. Сьогодні наукові бібліотеки активно розвивають власну видавничу діяльність.

«Досліджуючи науково-видавничу справу Національної академії наук України й аналізуючи розвиток сфери видання наукових журналів в Україні та світі, наша група науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України дійшла висновку, що академічні журнали готові сьогодні вийти на якісно новий щабель. А саме: забезпечити, попри деякі недоліки вітчизняного законодавства в царині інтелектуальної власності, коректне спілкування з авторами і засади захисту авторського права; створювати сучасні традиційні (паперові) версії видань та їхні електронні відповідники із застосуванням найсучасніших інструментів (профілів авторів, унікальних кодів статей тощо). Наші електронні ресурси переважно відповідають світовим вимогам і придатні до опрацювання різноманітними пошуковими системами і базами даних», – наголошує А. Радченко, кандидат геологічних наук, заступник директора з питань наукової та видавничої діяльності ВД «Академперіодика» НАН України [15, с. 22]. У її дослідженні, зокрема, обґрунтовано необхідність осучаснення вимог до вітчизняної періодики шляхом наближення до світових критеріїв оцінювання, запроваджених провідними виданнями, що включені до світових наукометричних баз.

В умовах розвитку електронних технологій поліпшилась якість бібліотечних видань, активно впроваджується підготовка та випуск електронних видань. Нині на високому рівні здійснюється видавнича діяльність Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Жанрово-видова палітра бібліотечних видань широка, щорічно на видавничо-поліграфічній базі НБУВ видаються колективні та індивідуальні монографії, збірники документів і матеріалів, збірники наукових праць, бібліографічні, довідкові, науково-інформаційні видання, науково-методичні видання; журнали: науково-теоретичний та практичний, реферативний, інформаційно-аналітичний.

Здійснюючи дослідження за науково-дослідними темами, НБУВ розробила та впровадила методичні та технологічні підходи, спрямовані на підвищення ефективності використання електронних інформаційних технологій у забезпеченні доступу до вітчизняних і зарубіжних ресурсів; активізацію участі сучасних бібліотек у соціальних інформаційних комунікаціях; запропонувала шляхи вдосконалення інформаційно-аналітичної діяльності сучасних бібліотек. На базі спеціального веб-сайту інформаційно-аналітичних підрозділів науково-інформаційного порталу НБУВ розгорнув роботу Центр дослідження соціальних комунікацій [11]. На сайті центру (URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>) в розділі «Інформаційно-аналітичні проекти» представлено ряд інформаційно-аналітичних та інформаційно-бібліографічних бюлетенів, що видає бібліотека. НБУВ розробила систему спеціальних видань, спрямованих на розкриття

змісту, висвітлення головних тем, актуальних для нашого суспільства. Так, до прикладу, на сьогодні найбільш затребуваними в середовищі користувачів інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ є такі видання:

- «Стратегія – 2020»: практика суспільних перетворень
- «Стратегія – 2020»: інформаційні технології в державному управлінні
- Ініціативи Президента України Петра Порошенка (шляхи реформування)
- Ініціативи Президента України Петра Порошенка (електронне урядування)
- Резонанс
- Україна: події, факти, коментарі
- Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки
- Безпека підприємництва
- Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності
- Економічна діяльність: нові орієнтири і ризики
- Громадська думка про правотворення
- Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти
- Шляхи розвитку української науки
- Україна у відгуках зарубіжної преси
- Вітчизняна наука в національному інфопросторі.

У процесі розвитку цього напрямку роботи авторами відпрацьовуються нові методи подачі матеріалу. Характерні особливості інформаційних бюлетенів: стислість, лаконічність, велика кількість посилань. Тематична спрямованість відповідає найважливішим напрямкам розвитку суспільства.

Важливе місце в бібліотечній діяльності посідає методична робота. Реалізацію цієї функції в НБУВ забезпечує Інститут бібліотекознавства, який «є координаційним науково-дослідним та науковометодичним центром НБУВ, бібліотечно-інформаційної системи НАН України у галузі бібліотекознавства та бібліотечно-інформаційної діяльності. Інститут розробляє теоретико-методологічні та прикладні засади розвитку бібліотечної справи і бібліотекознавства, організує спеціалізований фонд як базову основу проведення науково-дослідної роботи у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, інформацієзнавства і суміжних галузей, створює довідково-пошуковий апарат, надає можливість користування спеціалізованими інформаційними ресурсами Інституту» [8].

Видавнича діяльність спрямована у тому числі на науково-методичне забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи НБУВ і бібліотечно-інформаційних підрозділів системи НАН України. Останнім часом розвивається видавнича діяльність науково-методичних відділів. Вони здійснюють підготовку методичних порад, консультацій, методико-бібліографічних матеріалів, організаційно-правових документів, що регламентують основні напрями роботи НБУВ та її структурних підрозділів. Відділ теорії і методології бібліотечної справи, структурний підрозділ Інституту бібліотекознавства НБУВ, організовує та здійснює науково-методичне та науково-технологічне забезпечення основних напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності НБУВ, надає науково-методичну, консультаційну та практичну допомогу підрозділам НБУВ, бібліотечно-інформаційним установам України з питань організації бібліотечно-

інформаційної роботи. Науковометодична робота сконцентрована на науково-технологічному забезпеченні бібліотечно-інформаційної діяльності; розробленні інструктивно-методичних матеріалів з різних аспектів діяльності наукових бібліотек; координації розроблення і впровадження нових бібліотечних технологій, підготовки організаційно-технологічної документації [18]. Відділ з охорони інтелектуальної власності, зокрема, організовує та забезпечує методичне керівництво проведенням наукових досліджень підрозділами-виконавцями НДР з метою виявлення та ідентифікації об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ) [19].

Отже, фахівці, які займаються методичною роботою в науковій бібліотеці, мають забезпечувати оперативне реагування на зміни в бібліотечній галузі, видавничій справі, підтримку розвитку науки тощо. Науково-методичне забезпечення діяльності відділів НБУВ є одним із пріоритетних напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності бібліотеки. До прикладу, 2015 р. підготовлено та затверджено вченою радою НБУВ низку інструктивно-методичних документів: путівник «Каталоги Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», видання «Світові наукові інформаційні ресурси у забезпеченні інформаційно-знансєвих потреб користувачів наукової бібліотеки», посібник «Корпоративна бібліотечна база знань», «Методичні рекомендації щодо списання бібліотечних фондів науковими установами НАН України», «Інструкція з ведення бази даних “Наукова періодика України”», «Інструкція оператора з ведення бази даних «Послуги читальних залів»», «Інструкція про порядок віддаленого запису користувачів до НБУВ», «Електронний облік обслуговування у читальному залі ВДБО», «Створення бібліографічних записів зведеного опису періодичних і продовжуваних видань електронного каталогу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Створення авторитетних записів найменувань організацій (“Колективний автор”)» тощо [7].

Сучасна методична практика відрізняється багатством змісту, форм, методів, продуктів методичної діяльності. Напрями методичної діяльності, що здійснюються бібліотеками як методичними центрами, залишилися в основному колишніми: аналіз, прогнозування, моніторинг, розробка методик і підготовка методичних матеріалів [1]. Українська дослідниця В. Животовська визначає традиційні форми й методи науково-методичної роботи (здійснення методичного моніторингу, аналіз діяльності та прогнозування розвитку бібліотек, надання консультативно-методичної допомоги, поширення кращого досвіду, розробка і впровадження інноваційних процесів і технологій, підготовка інструктивно-методичних матеріалів) та інноваційні (впровадження нових бібліотечних технологій та сучасних засобів зв'язку, створення нових інформаційних продуктів і послуг та організація доступу до них, реалізація краєзнавчої функції, безперервної бібліотечної освіти, видавнича та науково-дослідна діяльність бібліотеки) [6].

Науково-дослідний структурний підрозділ Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського – відділ інформаційно-комунікаційних технологій, що входить до складу Центру бібліотечних електронних ресурсів і технологій (ЦБЕРТ) НБУВ, у галузі науково-методичної роботи, зокрема, готує інструктивно-методичні та організаційні матеріали для користувачів і співробітників бібліотеки з питань обробки й використання електронних інформаційних ресурсів. Так, у 2015 р. доктор наук із соціальних

комунікацій К. Лобузїна підготувала пам'ятку редактору наукового фахового видання «Фахові видання НБУВ: міжнародні вимоги до представлення наукових публікацій» [5]. Видання адаптоване до потреб сучасного користувача. У ньому, зокрема, зазначається, що список використаних джерел відповідно до ДСТУ можна оформити сьогодні відповідно до вимог ДАК України автоматично. Ідеться про пристатейну бібліографію References, де, зокрема, список інформаційних джерел повинен бути оформлений відповідно до міжнародних стандартів. Одним з найбільш популярних є стандарт АРА (American Psychological Association (APA) Style), коли рік публікації наводиться в круглих дужках після імені автора. Видання опубліковано на веб-порталі НБУВ. Також зазначимо, що в збірнику «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», починаючи з № 41 за 2015 р., списки використаних джерел у наукових публікаціях оформлюються відповідно до міжнародних стандартів, наводиться список References. У збірнику наукових праць «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica», започаткованому Інститутом біографічних досліджень НБУВ 1996 р., з № 12 за 2015 р. у рубриці «До уваги авторів» до правил оформлення публікацій у фахових наукових виданнях внесено зміни відповідно до прийняття нових нормативних актів щодо підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів – розпочато оформлення блоку References. На допомогу авторів опубліковано рекомендації щодо оформлення списку літератури References, наводяться зразки оформлення цитувань у стилі АРА.

«У 2011–2013 рр. фахівці новоствореного Інституту науково-методичного забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи виконували комплексне дослідження у межах НДР «Підвищення ефективності інформаційної діяльності наукової бібліотеки». Тема вбачається актуальною та важливою, а розроблення багатьох її аспектів дає змогу визначити шляхи інтенсифікації цього виду діяльності, впровадити нові форми БІД у практику роботи наукових бібліотек України, використати систему нових показників ефективності інформаційної діяльності як сучасний метод управління бібліотечною справою країни», – зазначає доктор наук із соціальних комунікацій О. Воскобойнікова-Гузева [3, с. 96].

Враховуючи ті зміни, що висувають сьогодні зарубіжні аналітичні інформаційні системи (системи цитування), а також те, що більшість щорічних наукових публікацій бібліотеки залишаються маловідомими світовій науковій спільноті, треба спрямувати зусилля на підготовку (редагування) та представлення українських наукових періодичних і продовжуваних видань у зарубіжних аналітичних системах. Отже, необхідно забезпечити також методичний супровід у роботі з такими інформаційними продуктами.

У контексті вищезазначеного потребують розробки методичні рекомендації щодо підготовки та редагування пристатейних бібліографічних списків у публікаціях для наукометричних баз даних. Що до вимог до оформлення публікацій у наукометричних базах даних, то вони різняться між собою і пристосувати національні стандарти до вимог усіх баз даних одночасно неможливо. Однак аналіз подання списків літератури у різних базах даних доводить, що всі списки відрізняються лише знаками пунктуації, тоді як елементи бібліографічного опису і послідовність їх подання залишаються такими самими, як у національному стандарті. Слід також зазначити, що відділ синтезу

соціокультурних мережевих ресурсів НЮБ неодноразово надавав консультації щодо оформлення вихідних відомостей у виданнях співробітникам структурних підрозділів НБУВ. До того ж на допомогу науковим співробітникам, працівникам редакцій, видавничих організацій для використання у своїй практичній діяльності розроблено ряд методичних рекомендацій: «Оформлення вихідних відомостей у виданнях», «Інструкція щодо складання бібліографічного запису на автореферати дисертацій», «Знак охорони авторського права у виданнях, які містять твори науки, літератури і мистецтва», «Методичні рекомендації щодо підготовки та редагування бібліографічних посібників у виданнях», «Складання та оформлення макета анотованої каталожної картки у виданнях» та ін. [4]. Тому назріла необхідність складання фахівцями в галузі науково-методичної роботи бібліотеки на основі положень стандартів власних методичних рекомендацій на допомогу авторам наукових публікацій, а саме щодо підготовки та редагування пристатейних бібліографічних списків у публікаціях для видань, що індексуються світовими наукометричними базами.

Варто також наголосити на доцільності використання вітчизняними науковцями цифрового ідентифікатора об'єкта (англ. DOI) для наукових публікацій.

Як зазначає О. Вакаренко, кандидат біологічних наук, директор Видавничого дому «Академперіодика» НАН України, «упровадження цифрових ідентифікаторів DOI буде мати найбільший ефект, якщо в журналах пристатейні списки посилань будуть оформлювати відповідно до вимог світових наукометричних баз та з наведенням DOI цитованого джерела. Правильний опис використовуваних джерел у списках літератури є запорукою того, що цитована публікація буде врахована під час оцінювання наукової діяльності її авторів. На сторінках 91–94 даного збірника [Наука України у світовому інформаційному просторі, № 10. – Т. Д.] можна ознайомитися з Правилами оформлення списку літератури (References), транслітерованого у романському алфавіті (латиниця), підготовленими редакцією журналу «Демографія та соціальна економіка». Ці правила – взірць для кожного наукового видання» [2].

Отже, до важливих заходів, які необхідно здійснити з метою оптимізації функціонування бібліотечного сегмента національного електронного наукового інформаційного простору, належать, зокрема, здійснення систематичної роботи з приведення вітчизняних періодичних наукових видань та їх веб-сайтів і електронних баз-інтеграторів періодики у відповідність зі світовими стандартами науково-видавничої й інформаційної діяльності; сприяння входженню вітчизняних наукових періодичних видань та публікацій українських науковців до широкої мережі світових і регіональних наукометричних баз даних, розвиток бібліометричних та наукометричних досліджень [17, с. 48–49].

На засіданні Президії НАН України 8 лютого 2017 р. було розглянуто результати експертної оцінки системи досліджень та інновацій України, яку здійснила незалежна комісія експертів Європейської комісії за підтримки програми «Горизонт 2020». Головна мета полягала у наданні рекомендацій щодо реформування науково-технічної галузі України, інтеграції вітчизняних вчених у світову наукову спільноту та безпосередньо у європейський науковий простір.

Щодо рекомендацій експертної комісії про необхідність поглиблення інтеграції

вітчизняних вчених у світову наукову спільноту та належного представлення здобутків вітчизняної науки у світовому інформаційному просторі Президія НАН запланувала перевірку на відповідність періодичних наукових видань академії вимогам світових наукометричних баз даних, зокрема Scopus та Web of Science. Відділення НАН України мають підготувати й пропозиції щодо заходів, спрямованих на збільшення частки оприлюднення результатів досліджень у періодичних виданнях з визначеним імпаکت-фактором або таких, що входять до Scopus та Web of Science Core Collection, та на збільшення кількості англomовних статей у наукових періодичних виданнях НАН України [12]. Scopus – найбільша у світі бібліографічна і реферативна база даних і наукометрична платформа для відстеження цитованості статей, опублікованих у наукових виданнях. Єдину реферативну базу даних Scopus підтримує компанія Elsevier. До речі, дирекція регіональних програм Elsevier S&T у Росії, Україні та Республіці Білорусь радить під час підготовки видань до реферування у базі даних Scopus користуватися рекомендаціями, підготовленими членами Експертної ради, зокрема О. Кириловою у статті «Подготовка российских журналов для зарубежной аналитической базы данных Scopus: рекомендации и комментарии» [4].

Справедливою є думка Є. Копанєвої, провідного бібліотекаря НБУВ, щодо недостатньої репрезентації в міжнародних наукометричних базах даних неанглomовних видань. «Перспективним вбачається започаткування робіт з формування Українського індексу наукового цитування, – наголошує дослідник. – <...> Першочерговим завданням є розроблення синтаксичного аналізатора бібліографічної інформації. Це спеціалізована програма, яка шляхом виявлення в слабоструктурованому тексті пристатейної бібліографії символів, котрі розділяють елементи опису (.–, /, // та ін.), структурує складові бібліографічних записів (автор, назва публікації, вихідні відомості тощо) для наступного пакетного введення до бази даних цитувань» [10].

Як зауважує М. Акіліна, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник Центру з дослідження проблем розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві Російської державної бібліотеки, «в останні роки спостерігається тенденція зростання ступеня науковості методичної діяльності.

До наукової діяльності методистів можна насамперед віднести розробку методик, нормативів, стандартів, регламентів, методичних рекомендацій, підготовку фахових наукових видань та наукових публікацій, проведення наукових заходів; здійснення наукових досліджень. Це найбільш складний інтелектуальний процес методичної роботи» [1, с. 137].

Слід зазначити, що науково-методична діяльність у бібліотечній сфері змінюється відповідно до потреб бібліотечної практики. А позитивні тенденції в розвитку науково-методичної діяльності наукової бібліотеки стримуються низкою чинників, серед яких, зокрема, і дефіцит фахівців, здатних виконувати складні завдання методичної роботи, і низька оплата їхньої праці, що безпосередньо впливає на кінцеві результати діяльності методичної служби, і недостатнє фінансування заходів методичного характеру тощо.

Факт безперечний і недовозначний – методична служба обов'язково потрібна бібліотечній справі. Ця служба з тією чи іншою назвою реально необхідна для більшого сприяння перебудові та інноваційному підходу. Методична служба не випадково

розглядається як органічна частина бібліотечного менеджменту, наголошує Г. Такніашвілі, який провадить активну науково-методологічну роботу в Національній бібліотеці Парламенту Грузії [16]. Йому належать праці науково-методичного характеру з таких питань бібліотечної справи, як бібліотечні стандарти, функції контролю з бібліотечного менеджменту, опис бібліотечних документів, методика систематизації, бібліотечний маркетинг тощо. Дослідник наголошує, що аналіз бібліотечної практики, узагальнення та розробку рекомендацій здійснює тільки методична служба. Це ще раз доводить необхідність зберегти таку службу.

Аналізуючи науково-методичну роботу бібліотеки в контексті її видавничої діяльності в умовах інформатизації, зауважимо, що до безперечних досягнень наукової бібліотеки, зокрема, її функцій як методичного центру слід віднести систематичну активну методичну допомогу бібліотечним працівникам, підготовку й видання для них методичних посібників, інструкцій, методичних рекомендацій тощо, виявлення та поширення передового бібліотечного вітчизняного і зарубіжного досвіду. Нині бібліотечному працівнику, який веде науково-методичну роботу, потрібні якісно нові знання інформаційних технологій, комп'ютерних програм, телекомунікаційних засобів зв'язку, економічних і правових основ, разом із традиційними, а формування сучасного мислення у бібліотечних працівників на сьогодні є одним з першочергових чинників у роботі бібліотеки як науково-інформаційного, методичного центру.

Література

1. *Акилина М. И.* Научно-методическая деятельность в библиотечной сфере: современные тенденции / М. И. Акилина // Библиотековедение. – 2016. – Т. 1. – № 2. – С. 136–144.
2. *Вакаренко О.* Концептуальні засади формування сегмента видавничої продукції НАН України в електронному середовищі [Електронний ресурс] / О. Вакаренко // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2014. – Вип. 10. – Режим доступу: <http://goo.gl/VEaMXj>. – Назва з екрана.
3. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : монографія / О. В. Воскобойнікова-Гузєва ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Г. І. Ковальчук. – Київ : Академперіодика, 2014. – 362 с.
4. Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова» : сайт. – Режим доступу: <http://www.ukrbook.net/>. – Дата звернення: 17.02.2017. – Назва з екрана.
5. Додаткові матеріали : Фахові видання НБУВ: міжнародні вимоги до представлення наукових публікацій (Пам'ятка редактору наукового фахового видання) [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/626>. – Назва з екрана.
6. *Животовська В.* Науково-методична діяльність бібліотек: традиції, інновації, перспективи / В. Животовська // Бібл. форум України. – 2005. – № 2. – С. 24–27.
7. Звіт про бібліотечно-інформаційну діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за 2015 рік / уклад.: О. Г. Яковенко, С. М. Масловська, Р. В. Поліщук

[та ін.] ; відп. ред. Т. П. Павлуша ; упоряд. О. Г. Яковенко. – 2016. – 59 с.: додатки.

8. Інститут бібліотекознавства [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2155>. – Назва з екрана.

9. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура / пер. с англ. ; под науч. ред. О. И. Шкаратана. – Москва : ГУ-ВШЭ, 2000. – 608 с.

10. *Копанєва Є.* Національні індекси наукового цитування / Є. Копанєва // Бібл. вісн. – 2012. – № 4. – С. 29–35.

11. Короткий звіт Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського про наукову діяльність у 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2126>. – Назва з екрана.

12. Національна академія наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2864>. – 2017. – 17.02.

13. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>. – Назва з екрана.

14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо впорядкування системи здійснення державної інформаційної політики та удосконалення державного регулювання інформаційних відносин» : Указ Президента України від 21.07.1997 р. № 663/97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/663/97>. – Назва з екрана.

15. *Радченко А. І.* Лезо Оккама: як врятувати вітчизняну наукову періодику [Електронний ресурс] / А. І. Радченко // Наука України у світовому інформаційному просторі. – 2016. – № 13. – С. 22–30. – Режим доступу: DOI: <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.321.022>. – Назва з екрана.

16. *Такниашвили Г. Р.* Методическая служба в главных библиотеках Грузии: наследственность, современность, новые подходы / Г. Р. Такниашвили // Науч. и техн. б-ки. – 2002. – № 1. – С. 82–89; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/Inter-Events/crimea2001/tom/sec1/Doc19.html> (дата обращения: 22.02.2017).

17. Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія та розвиток : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 184 с.

18. Відділ теорії і методології бібліотечної справи Інституту бібліотекознавства [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/117>. – Назва з екрана.

19. Відділ з охорони інтелектуальної власності [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2781>. – Назва з екрана.

References

1. Akilina, M. I. (2016). Nauchno-metodicheskaya deyatel'nost v bibliotechnoi sfere:

sovremennye tendentsii [Scientific and methodological activity in the library sector: current trends]. *Bibliotekovedenie – Library and Information Science*, Vol. 1, no 2, pp. 136–144 [in Russian].

2. Vakarenko, O. (2014). Kontseptualni zasady formuvannia sehmenta vydavnychoi produktsii NAN Ukrainy v elektronnomu seredovyshchi [Conceptual principles of forming of segment of publishing products of HAH of Ukraine are in an electronic environment]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori – Science of Ukraine is in Outer Informative Space*, issue 10. Retrieved from <http://goo.gl/VEaMXj> [in Ukrainian].

3. Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2014). Stratehii rozvytku bibliotekno-informatsiinoi sfery Ukrainy: henezys, kontseptsii, modernizatsiia [Strategy development of library and information sphere of Ukraine: the genesis of the concept of modernization]. NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadsko ho. H. I. Kovalchuk (Ed.). Kyiv: Akadempriodyka. 362 p. [in Ukrainian].

4. Derzhavna naukova ustanova «Knyzhkova palata Ukrainy imeni Ivana Fedorova» : sait – State Scientific Institution "Book Chamber of Ukraine named after Ivan Fedorov": site. – Retrieved from <http://www.ukrbook.net/> (accessed: 17.02.2017) [in Ukrainian].

5. Dodatkovy materialy : Fakhovi vydannia NBUV: mizhnarodni vymohy do predstavleniia naukovykh publikatsii [Professional editions of HBYB : international requirements to presentation of scientific publications]. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: sait – V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: website*. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/626> [in Ukrainian].

6. Zhyvotovska, V. (2005). Naukovo-metodychna diialnist bibliotek: tradytsii, innovatsii, perspektyvy [Scientific and methodological activities of libraries: traditions, innovation, prospects]. *Biblioteknyi forum Ukrainy – Library Forum of Ukraine*, no 2, pp. 24–27 [in Ukrainian].

7. Yakovenko, O. H., Maslovska, S. M., Polishchuk, R. V. et al. [Compiler] (2016); Zvit pro bibliotekno-informatsiinu diialnist Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho za 2015 rik. T. P. Pavlusha (Ed.); O. H. Yakovenko [Manager]. 2016. 59 p.: dodatky [in Ukrainian].

8. Instytut bibliotekoznavstva [Institute Library]. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: sait – V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: website*. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/2155> [in Ukrainian].

9. Kastels, M. (2000). Informacionnaia epoha: ekonomika, obshchestvo i kultura [Information era: economy, society and culture]. Trans. O. Y. Shkaratana (Ed.). Moscow: HU–VShЭ. 608 p. [in Russian].

10. Kopanieva, Ye. (2012). Natsionalni indeksy naukovooho tsytuvannia [National indexes of the scientific quoting]. *Biblioteknyi visnyk – Library Journal*, no 4, pp. 29–35 [in Ukrainian].

11. Korotkyi zvit Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho pro naukovu diialnist u 2014 r. [Short report of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky about the scientific activity in 2014]. – Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/2126> [in Ukrainian].

12. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy [National Academy of Sciences of Ukraine] Retrieved from <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2864> [in

Ukrainian].

13. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii: Zakon Ukrainy vid 4 liutoho 1998 r. № 74/98–VR. [About the National Program of Informatization: Law of Ukraine dated February 4. 1998 № 74/98-VR]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>. [in Ukrainian].

14. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy «Pro nevidkladni zakhody shchodo vporiadkuvannia systemy zdiisnennia derzhavnoi informatsiinoi polityky ta udoskonalennia derzhavnoho rehuliuвання informatsiinykh vidnosyn» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17 chervnia 1997 roku № 663/97. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/663/97> [in Ukrainian].

15. Radchenko, A. I. (2016). Lezo Okkama: yak vriatuvaty vitchyznianu naukovu periodyku [Occams blade: how to save the national scientific periodicals]. *Nauka Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori – Science of Ukraine is in Outer Informative Space*, no 13, pp. 22–30. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.321.022>. s. 22–30 [in Ukrainian].

16. Takniashvili, G. R (2002). Metodicheskaya sluzhba v glavnykh bibliotekakh Gruzii: nasledstvennost, sovremennost, novye podkhody [Methodical service is in the main libraries of Georgia: heredity, contemporaneity, new approaches] *Nauchnye i tehniczeskie biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, no 1. pp. 82–89; To zhe. Retrieved from <http://www.gpntb.ru/win/Inter-Events/crimea2001/tom/sec1/Doc19.html> [in Russian].

17. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2013). Informatyzatsiia i modernizatsiia sotsiokulturnoi sfery suspilstva: vzaiemodiia ta rozvytok [Computerization and modernization of social and cultural spheres of society: interaction and development]. Kyiv. 184 p. [in Ukrainian].

18. Viddil teorii i metodolohii bibliotechnoi spravy Instytutu bibliotekoznavst-va [Department of Theory and Methodology of Library Affairs of the Institute of Library-Cognition]. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : veb-sait – National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky: website*. – Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/117> [in Ukrainian].

19. Viddil z okhorony intelektualnoi vlasnosti [Department for the Protection of Intellectual Property]. *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : veb-sait – National Library of Ukraine named after VI Vernadsky: website*. – Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/2781> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.03.2017.

Tetiana Dubas,

Head of Department,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Publishing Activity of the Scientific Library in the Context of the Intensification of Information Exchanges: Methodological Aspects

In the paper issues of scientific and methodical support of publishing activity of the scientific library in modern conditions are considered, features of publishing activity of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine are described. The need to harmonize the format of domestic industry-specific periodical scientific publications and the requirements of scientific

publications presented in the world science-based databases was noted. In particular, attention is focused on the advisability of developing guidelines for the preparation and editing of bibliographic lists in publications for publications that are indexed in science-based databases.

It is noted that in the context of the development of the publishing activity of the scientific library, an increase in the growth rates of electronic products, printed publications, which strengthen the role of the library as a subject of information relations is currently present. A new model of the scientific library is being formed, when it becomes both a manufacturer and a publisher. Today scientific libraries are actively developing their own publishing activities.

The work of scientific and methodical departments of the library within the context of publishing activity is highlighted. It is determined that the publishing activity is directed, among other things, to the scientific and methodological support of the library and information work of the NBUV and the library and information divisions of the NAS system.

Keywords: publishing activity, methodical work, scientific library, scientific metrical databases, references bibliographic lists.

Татьяна Дубас,

завотделом, Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Издательская деятельность научной библиотеки в контексте интенсификации информационных обменов: методические аспекты

В статье рассмотрены вопросы научно-методического обеспечения издательской деятельности научной библиотеки в современных условиях, освещены особенности издательской деятельности Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского. Отмечена необходимость согласования формата отечественных отраслевых периодических научных изданий с требованиями научных изданий, представленных в мировых наукометрических базах данных. В частности акцентировано внимание на целесообразности разработки методических рекомендаций по подготовке и редактированию пристатейных библиографических списков в публикациях для изданий, которые индексируются в наукометрических базах данных.

Отмечается, что в контексте развития издательской деятельности научной библиотеки в настоящее время наблюдается увеличение количества электронных продуктов, печатных изданий, усиливающих роль библиотеки как субъекта информационных отношений. Формируется новая модель научной библиотеки, когда она становится и изготовителем, и издателем. Сегодня научные библиотеки активно развивают собственную издательскую деятельность.

Освещена работа научно-методических отделов библиотеки в контексте издательской деятельности. Определено, что издательская деятельность направлена, в том числе, на научно-методическое обеспечение библиотечно-информационной работы НБУВ и библиотечно-информационных подразделений системы НАН Украины.

Ключевые слова: издательская деятельность, методическая работа, научная библиотека, наукометрические базы данных, пристатейные библиографические списки.

Дмитро Дубов,

д-р політ. наук, ст. наук. співроб., заввідділу,
Національний інститут стратегічних досліджень

Світлана Дубова,

канд. іст. наук, викл.,

Київський національний університет культури і мистецтв

ПОЛІТИКА КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ДЕРЖАВИ

У статті висвітлюється проблематика розвитку концепту «стратегічні комунікації». Акцентовано увагу на ролі, яку в системі стратегічних комунікацій відіграє публічна дипломатія. З досвіду діяльності США у 80-ті роки наведено приклади ефективного застосування публічної дипломатії в практичній діяльності американського уряду. Відзначено важливість культурної дипломатії як складової публічної дипломатії. Констатовано, що в Україні розвиток культурної дипломатії обмежується фактором нестачі управлінських кадрів із цього напрямку.

Ключові слова: стратегічні комунікації, публічна дипломатія, культурна дипломатія, підготовка кадрів, національні інтереси.

Стан, у якому сьогодні перебуває Україна, фахівці називають складною та багатоаспектною війною гібридного типу, розв'язаною проти нашої держави зовнішнім агресором. Особливістю цієї війни є масштабне використання ініціатором агресії інформаційного простору для ведення деструктивної пропагандистської діяльності, що досягається через просування власних стратегічних наративів, власного стратегічного контенту, до яких належать культура, мова, створення власного привабливого образу та демонізація образу України (на всіх фронтах: всередині самої України, на зовнішніх майданчиках та навіть серед населення самої держави-агресора).

У цих умовах і Україна, і інші демократичні держави шукають підходи, які можуть забезпечити ефективну протидію російській деструктивній пропаганді. Одним з найперспективніших шляхів є формування дієвої системи стратегічних комунікацій. Разом з тим стратегічні комунікації є не стільки самостійною сферою діяльності, скільки механізмом упорядкування більш традиційних видів діяльності держави та недержавного сектору заради спільної мети. Усе більшого значення набуває ефективна взаємодія з неурядовими структурами та громадянським суспільством. Таке співробітництво здійснюється в межах публічної дипломатії, важливою складовою якої є культурна дипломатія. Однак сьогодні ефективність використання цих інструментів обмежено через брак чітких та науково виправданих концептуалізацій того, яке місце культурна дипломатія займає в системі стратегічних комунікацій.

Сьогодні стратегічні комунікації все ще залишаються складним концептом, який перебуває в процесі набуття змістової частини. Проблематику стратегічних комунікацій (страткому) вивчали такі закордонні дослідники, як Б. Гамільтон, Х. Гуерро-Кастро, Д. Хольцхаузен, Г. Дімітріу, С. Татхем, К. Пол. Серед українських дослідників –

А. Баровська, В. Петров, Д. Дубов, С. Даниленко, М. Ожеван та ін. Їхні праці більшою мірою присвячені або загальним питанням розвитку системи стратегічних комунікацій, або специфічним складовим (наприклад стратегічному наративу). Окремі проблеми реалізації публічної дипломатії в межах страткому досліджувала Т. Черненко. Концепцію «культурної дипломатії» вивчала О. Розумна. Водночас цілісно проблеми культурної дипломатії як частини стратегічних комунікацій ще не були досліджені.

Метою статті є визначення місця культурної дипломатії в межах системи стратегічних комунікацій.

Концепція стратегічних комунікацій як єдиного формату здійснення комунікативної діяльності все ще перебуває в процесі свого становлення. У статті «Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації» [1] автор наводить історію формування поняття та ключові проблеми, з якими стикаються дослідники на цьому шляху.

Істотна поліваріантність підходів лише збільшується. Наприклад, у дослідженні *Strategic Communication: perspectives and challenges for Latvia within the EU and NATO* [2] запропоновано альтернативні підходи до цієї концепції (які більшою мірою базовані на європейському розумінні стратегічних комунікацій). У зазначеній праці увага акцентується на цілях та стратегічних завданнях страткому, залишаючи «за дужками» питання, хто і як має реалізовувати ці завдання. Зокрема, виділено три ключові цілі.

1. Адаптація державних рішень/політики. Під такою адаптацією слід розуміти необхідність розширення та поглиблення комунікативних каналів для того, щоб ефективно доносити рішення/політику до цільових аудиторій. Передусім це – адаптація комунікування в соціальних мережах та інших цифрових медіа, адаптація самих меседжів для того, щоб вони були зрозумілі аудиторіям, підвищення динамічності донесення своїх меседжів до аудиторій.

2. Пояснення рішень/політик. Включає в себе проактивне комунікування з фокусом на пояснювальну комунікацію щодо прийнятих рішень; на збільшення ролі самих комунікацій у процесі прийняття рішень; пояснення рішень/політик через введення їх до загального наративу.

3. Захист рішень/політик. Завдання, яке сформувалося безпосередньо під впливом гібридної війни і включає в себе заходи з посилення суспільних мовників та їхніх наративів; посилення наративу в інтересах захисту держави – тобто всього того, що має забезпечити реалізацію вже прийнятих рішень.

Згадана концепція «нاراتиву» так само є дискусійною та позбавленою чіткості в сенсі її практичного застосування (цікавий огляд підходів до сутності наративу наводить, наприклад, М. А. Ожеван [3]). Незважаючи на те що найбільш ґрунтовно концепція «нاراتиву» розроблена в різних лінгвістичних (передусім – школи структуралізму), філософських, соціологічних та психологічних школах, однак найчастіше наратив (або, як він частіше згадується, – стратегічний наратив) інтерпретується в межах підходів Ж.-Ф. Ліотара, тобто оповіді, яка лежить в основі конкретних варіантів вибору. Тобто «стратегічний наратив» є формою метаоповідання, яка не просто легітимує певні рішення, а й багато в чому їх обумовлює.

В Україні поняття «стратегічні комунікації» визначено у Воєнній доктрині України (в

редакції 2015 р.) таким чином: «скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [4].

Відповідно до наведеного вище визначення основне коло державних суб'єктів, які задіяні в реалізації стратегічних комунікацій на загальнодержавному рівні, становлять профільні центральні органи виконавчої влади з питань державної інформаційної політики (Міністерство інформаційної політики України), з питань військової оборони держави (Міністерство оборони України), з питань зовнішньої політики (Міністерство закордонних справ України), а також структури розвідувального та контррозвідувального співтовариства (що відповідають за інформаційні та психологічні операції).

Звичайно, більшою мірою вся зовнішньополітична складова донесення до цільових аудиторій стратегічного нарративу покладається на МЗС та весь наявний у держави інструментарій зовнішньополітичного позиціонування. Водночас сьогодні цей інструментарій ширший, ніж, власне діяльність лише самого зовнішньополітичного відомства держави. І одним з інструментів, який все активніше застосовують держави для оптимізації своєї зовнішньополітичної діяльності, є публічна дипломатія, яку Верховний представник Європейського Союзу з питань закордонних справ Ф. Могеріні назвала «інтегральною частиною зовнішньої політики» [5].

До ключових елементів публічної дипломатії відносять [6]:

- програми освітніх обмінів (для вчених, студентів та школярів);
- програми відвідання країни;
- популяризація мови держави у світі та сприяння вивченню цієї мови іноземними аудиторіями;
- поширення знань про державу, її культуру, а також проведення культурних заходів та обмінів (у тому числі переклад та поширення книг національних видавців, що вважається механізмом довгострокових стратегій публічної дипломатії [7]);
- забезпечення широкого спектра мовлення (радіо, телебачення, мережа Інтернет) для закордонних аудиторій.

Однак у межах публічної дипломатії розвиваються й інші тематичні напрями, які часто набувають самостійного змісту та власного виміру досліджень. Яскравим прикладом такого напрямку є культурна дипломатія.

Автори дослідження «Культура та культурна дипломатія: порівняльні дослідження канадського та китайського прикладів» відзначають, що «культурна дипломатія є одночасно «новим» та «старим» терміном у світі дипломатії» [8]. Це пояснюється тим, що, з одного боку, перші приклади культурної дипломатії можна знайти ще у відносинах держав у другому–третьому тисячоліттях до н. е, а з іншого – як самостійне явище її почали досліджувати лише після Другої світової війни (наприклад – [9]).

Водночас, коли йдеться про цілеспрямовану практику застосування «культури» для досягнення зовнішньополітичних цілей, такі дослідники як К. Гамільтон та Р. Лангхорн [10] пропонують звернутись до діяльності місіонерів середньовічної Візантії, які поширювали не лише релігійні доктрини, а й погляди на світ загалом, певні ідеї, вірування та порядки.

Вважається, що в сучасній історії першою до практики цілеспрямованого використання культурної дипломатії звернулася Франція. Спочатку в 1883 р. завдяки зусиллям французького дипломата П. Кабмона було утворено Alliance Francaise (з філіалом у Барселоні), який мав на меті просування французької мови, а під час Першої світової війни у структурі МЗС Франції з'явилися аташе з культури, а трохи пізніше – і окремий Директорат з культурних відносин [11].

Як вже зазначалося, системні дослідження у сфері «культурної дипломатії» почали з'являтися лише після Другої світової війни. Тоді дослідники визначали культурну дипломатію як «досягнення цілей зовнішньої політики через культурну комунікацію чи інші дипломатичні активності, пов'язані з культурою» [8].

Культурна дипломатія – це напрям дій, що базується на обміні ідеями, цінностями, традиціями та іншими аспектами культури чи ідентичності. Культурна дипломатія спрямована на зміцнення відносин та поліпшення соціокультурної співпраці, на просування національних інтересів на зовнішній арені [12].

Традиційно виділяють три ключові характеристики культурної дипломатії: широта (охоплення задіяних заходів), ненасильство та непомітність. Однак і сьогодні для дослідників залишається запитання: якою мірою культура країни пов'язана з культурною дипломатією та яким є ефект від діяльності культурної дипломатії загалом.

Крім того, так само не повною мірою визначено взаємозв'язок між культурною та публічною дипломатією. Сьогодні культурна дипломатія частіше за все сприймається як складова публічної дипломатії (в тому числі така практика існує і в Україні (напр., див.: Україна як бренд. Ольга Жук і нова культурна дипломатія у МЗС [13]).

Однак дослідник у сфері культурної дипломатії Е. Пажтінка [11] (на прикладі еволюції концепту та практики реалізації, зокрема в США) зазначає, що культурна дипломатія в роки холодної війни реалізовувалась Інформаційною агенцією США. Е. Пажтінка також акцентує увагу на тому, що поняття «публічна дипломатія» все ж ширше за поняття «культурна дипломатія», оскільки, публічна дипломатія охоплює цілу низку заходів, які не підпадають під зону відповідальності культурної дипломатії. Такий підхід загалом є традиційним у дослідників культурної дипломатії, але тоді постає запитання (яке потребує подальших досліджень), які ще елементи публічної дипломатії існують, крім культурної.

Незважаючи на зазначені термінологічні та інституційні проблеми щодо розвитку культурної дипломатії, загально визнано неможливість реалізації її завдань лише державними структурами – цей вид дипломатії більше ніж будь-який інший потребує тіснішого взаємозв'язку з приватним сектором чи громадянським суспільством.

Щодо місця культурної дипломатії в загальній системі стратегічних комунікацій держави слід відзначити, що культурна дипломатія (зважаючи на її основні механізми реалізації) має безпосереднє відношення до впровадження стратегічного нарративу як форми метаоповідання. Більше того, зважаючи на те, що стратегічний нарратив має бути не лише розроблений, а й належним чином «оформлений» для різних цільових груп, це зумовлює потребу активного залучення механізмів культурної дипломатії щонайменше у двох ключових елементах. По-перше, створення належного контенту (в різних формах) для реалізації стратегічного нарративу. По-друге, адаптування цього контенту до різних

культурних традицій цільових аудиторій. Це потребує найтіснішого зв'язку відповідальних державних структур (передусім, профільних відомств, що відповідають за стратегічні комунікації) із представниками культурного простору як української держави, так і з представниками закордонних культурних просторів (які, з одного боку, самі є цільовими аудиторіями для донесення українського наративу, а з іншого – вони є каналом, через який цей наратив поширюється в інших цільових аудиторіях).

Сьогодні в Україні здійснюються окремі кроки щодо підтримки публічної та культурної дипломатії на загальнодержавному рівні. У Міністерстві закордонних справ України вперше в історії відомства створено Управління публічної дипломатії (грудень 2015 р.), у структурі якого є спеціальний підрозділ з культурної дипломатії. Це стало важливим кроком для зміцнення можливостей України у сфері стратегічних комунікацій [14]. Водночас експерти констатують, що для повноцінної реалізації заходів у цій сфері потрібна додаткова увага держави до цієї проблематики, у тому числі щодо створення специфічних інституцій культурної дипломатії. У доповіді «Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи» [15] наголошується на ключових факторах, які істотно впливають на ефективність діяльності таких інституцій (за умови, що їхня діяльність має чітку та зрозумілу державну підтримку, передусім фінансову):

- 1) підпорядкованість (координованість) зовнішньополітичному відомству держави;
- 2) популяризація мови та надання послуг з її вивчення мають стати одним з найважливіших напрямів діяльності таких інституцій;
- 3) ретрансляція цінностей – як українських, так і загальноєвропейських (тим самим стаючи частиною загального європейського культурного простору);
- 4) відповідність культурним запитам країни перебування;
- 5) налагодження довготривалих зв'язків та розвиток продуктивного партнерства. Діяльність інститутів культурної дипломатії передбачає вихід за межі дипломатичних заходів, підтримку гастрольної діяльності, сприяння розвитку різноманітних напрямів культури і мистецтва (кінематограф, театр, візуальне мистецтво, музика, архітектура та урбанізм, музейна справа);
- 6) підтримка сучасної культури і мистецтва;
- 7) мережева структура;
- 8) підтримка літературних проектів і книговидавання.

Функціонування таких установ потребує спеціалістів з культурної дипломатії як для державного сектору, так і для приватного й громадського. Мова йде про фахівців, які здатні в усій повноті розуміти цілі та завдання культурної дипломатії, організовувати роботу відповідних установ, формувати їхню стратегічну політику та розуміти роль культурної дипломатії у загальній системі стратегічних комунікацій держави. Підготовка таких фахівців має стати пріоритетом для українських ВНЗ, які готують кадри безпосередньо для сфери культури (наприклад, Київський національний університет культури та мистецтв, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв тощо), де цей напрям може бути ініційований та набути практичного виміру. Тим більше, що вже згадана аналітична доповідь [15] містить рекомендацію Міністерству освіти і науки України ініціювати створення єдиного спеціалізованого курсу з culture diplomacy для навчальних закладів України (із залученням представників різних українських громад

світу).

Висновок. Стратегічні комунікації сьогодні є одним з важливих напрямів консолідації комунікативних спроможностей держави для досягнення національних інтересів та протидії ворожим інформаційним операціям. Культурна дипломатія відіграє в цьому процесі важливу роль, забезпечуючи не лише роботу із зовнішніми цільовими аудиторіями, а й залучаючи творчу громадськість до процесу вироблення адекватного стратегічного контенту для впливу на інші цільові аудиторії. Водночас все ще не дослідженим залишається взаємозв'язок між публічною та культурною дипломатією, що є важливою методологічною проблемою, розв'язання якої може мати конкретний практичний (інституційний та нормативно-правовий) вимір.

Література

1. Дубов Д. В. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації / Д. В. Дубов // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 4. – С. 9–23.
2. Strategic Communication: perspectives and challenges for Latvia within the EU and NATO [Electronic resource]. – Mode of access: <http://liia.lv/en/analysis/strategic-communication-perspectives-and-challenges-for-latvia-within-the-eu-and-nato-575>. – Title from the screen.
3. Ожеван М. А. Глобальна війна стратегічних наративів: виклики та ризики для України / М. А. Ожеван // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 4. – С. 30–40.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>. – Назва з екрана.
5. New european cultural diplomacy platform launched [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/dgs/fpi/announcements/news/20160401_1_en.htm. – Title from the screen.
6. Defining Public Diplomacy [Electronic resource]. – Mode of access: <http://uscpublicdiplomacy.org/page/what-pd>. – Title from the screen.
7. Political and psychological activity [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP86_M00886_R002400020025-0.pdf. – Title from the screen.
8. Hu, Yue. Culture and cultural diplomacy a comparative study of a Canadian and Chinese case [A Thesis Submitted to the Faculty of Graduate Studies and Research In Partial Fulfillment of the Requirements] Yue. Hu. // University of Regina, 2011. – 141 p.
9. Ruth McMurry and Muna Lee, The Cultural Approach: Another Way in International Relations. Chapel Hill, Univ. of North Carolina Press, 1947.
10. Hamilton K., Langhorne R. The Practice of Diplomacy. Its Evolution, Theory and Administration. – New York : Routledge, 2010. – 328 p.
11. Pajtinka E. Cultural diplomacy in the theory and practice of contemporary international relations // Politicke vedy / Studies. – 2014. – pp. 95–108.
12. What is Cultural Diplomacy? What is Soft Power? [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy. – Title from the screen.

13. Україна як бренд. Ольга Жук і нова культурна дипломатія у МЗС [Електронний ресурс] / Записала інтерв'ю К. Ботанова. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2016/02/22/208496/>. – Назва з екрана.

14. Петров В. В. Щодо становлення системи стратегічних комунікацій органів державної влади у контексті розвитку відносин з НАТО / В. В. Петров // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 4. – С. 24–29.

15. Розумна О. П. Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи : аналіт. доп. [Електронний ресурс] / О. П. Розумна // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2016. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/kultu_dypl-26841.pdf. – Назва з екрана.

References

1. Dubov, D. V. (2016). Stratehichni komunikacii: problemy konceptualizacii ta praktychnoi realizacii [Strategic communications: problems and practical conceptualization]. *Stratehichni priorityty – Strategic priorities*, no. 4, pp. 9–23 [in Ukrainian].

2. Strategic Communication: perspectives and challenges for Latvia within the EU and NATO. Retrieved from <http://liia.lv/en/analysis/strategic-communication-perspectives-and-challenges-for-latvia-within-the-eu-and-nato-575> [in English].

3. Ozhevan, M. A. (2016). Hlobalna viina stratehichnykh naratyviv: vyklyky ta ryzyky dlia Ukrainy [The Global War of Strategic Narratives: Challenges and Risks for Ukraine]. *Stratehichni priorityty – Strategic priorities*, no. 4, pp. 30–40 [in Ukrainian].

4. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 2 veresnia 2015 roku «Pro novu redaktsiiu Voiennoi doktryny Ukrainy» : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.09.2015 no. 555/2015. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> [in Ukrainian].

5. New european cultural diplomacy platform launched. Retrieved from http://ec.europa.eu/dgs/fpi/announcements/news/20160401_1_en.htm [in English].

6. Defining Public Diplomacy. Retrieved from <http://uscpublicdiplomacy.org/page/what-pd> [in English].

7. Political and psychological activity. Retrieved from <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP86 M00886 R002400020025-0.pdf> [in English].

8. Hu, Yue (2011). Culture and cultural diplomacy a comparative study of a Canadian and Chinese case [A Thesis Submitted to the Faculty of Graduate Studies and Research In Partial Fulfillment of the Requirements]. University of Regina, 141 p. [in English].

9. McMurry, R., Lee, M. (1947). *The Cultural Approach: Another Way in International Relations*. Chapel Hill, Univ. of North Carolina Press [in English].

10. Hamilton, K., Langhorne, R. (2010). *The Practice of Diplomacy. Its Evolution, Theory and Administration*. New York : Routledge. 328 p. [in English].

11. Pajtinka, E. (2014). Cultural diplomacy in the theory and practice of contemporary international relations. *Politicke vedy*, 4, pp. 95–108 [in English].

12. What is Cultural Diplomacy? What is Soft Power? Retrieved from http://www.culturaldiplomacy.org/index.php?en_culturaldiplomacy [in English].

13. Ukrayina yak brend. Olha Zhuk i nova kulturna dyplomatiya u MZS [Ukraine as a brand.

Olga Beetle and the new cultural diplomacy at the Foreign Ministry]. Retrieved from <http://life.pravda.com.ua/culture/2016/02/22/208496/> [in Ukrainian].

14. Petrov, V. V. (2016). Shhodo stanovlennya systemy stratehichnykh komunikacij orhaniv derzhavnoyi vlady u konteksti rozvytku vidnosyn z NATO [Regarding the establishment of the system of strategic communications of public authorities in the context of relations with NATO]. *Stratehichni priorytety*. – *Strategic priorities*, no. 4, pp. 24–29 [in Ukrainian].

15. Rozumna, O. P. (2016). Kulturna dyplomatiya Ukrayiny: stan, problemy, perspektyvy: analitychna dopovid [Cultural diplomacy Ukraine: state, problems and prospects analytical report]. *Nacionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen* – *National Institute for Strategic Studies*. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/kultu_dypl-26841.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2017.

Dmitry Dubov,

Dr. Sci. (Political), Senior Researcher, National Institute for Strategic Studies

Svetlana Dubova,

Cand. Sci. (Historical), teacher,

Kyiv National University of Culture and Arts

The Policy of Cultural Diplomacy as a Mechanism for Implementing Strategic Communications of the State

This article analyzes the place of cultural diplomacy in state's system of strategic communications.

Strategic communications today are defined as the main tool to response to the Russian Federation's destructive propaganda against Ukraine and the other countries. The central element of the system of strategic communications is the introduction of state's strategic narrative to target audiences. A strategic narrative proposed to consider in paradigm of the J.-F.Liotar.

One of the basic elements of public diplomacy is cultural diplomacy (in this case there is still no coherent research of interdependence of the concepts of «public» and «cultural» diplomacy). Cultural diplomacy is though not a new concept, but poorly studied from a theoretical point of view. In spite of the thousand-year experience of the practical implementation of cultural diplomacy and the beginning of the institutionalization of the phenomenon in the late 19 th century, but as a holistic concept, it appears only after the Second World War. In general, cultural diplomacy is defined as a method of achieving the state's foreign policy goals through cultural communication or other diplomatic action related to culture.

It is emphasized that it is impossible to implement cultural diplomacy solely by public authorities and it requires a synergistic joining forces with non-state actors.

In the state's system of strategic communications cultural diplomacy performs a dual role. On the one hand, culture diplomacy helping strategic narratives gain a certain shape (in the form of cultural product – the content), as well as to adapt the content to the different cultural traditions of the target audiences. On the other hand cultural diplomacy not only helps the content to reach target audiences (who are representatives of the cultural community of foreign countries), but

also to engage target groups in the process of further spread of this content to other target audiences.

Today in Ukraine practical work on the implementation of cultural diplomacy enhanced. But the process is facing with a shortage of financial resources, insufficient government attention, as well as problems with a holistic understanding of how these activities should be carried out.

Keywords: strategic communications, public diplomacy, cultural diplomacy, training of personnel, national interests.

Дмитрий Дубов,

д-р полит. наук, ст. науч. сотр., завотделом,

Национальный институт стратегических исследований

Светлана Дубова,

канд. ист. наук, преп.,

Киевский национальный университет культуры и искусств

Политика культурной дипломатии как механизм реализации стратегических коммуникаций государства

В статье освещается проблематика развития концепта «стратегические коммуникации». Акцентируется внимание на роли, которую в системе стратегических коммуникаций играет публичная дипломатия. Из опыта деятельности США в 80-е годы приведены примеры эффективного применения публичной дипломатии в практической деятельности американского правительства. Отмечается значение культурной дипломатии как важной составляющей публичной дипломатии. Констатировано, что в Украине развитие культурной дипломатии ограничивается фактором нехватки управленческих кадров по данному направлению.

Ключевые слова: стратегические коммуникации, публичная дипломатия, культурная дипломатия, подготовка кадров, национальные интересы.

Валентина Пальчук,

канд. наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб.,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

СОЦІАЛЬНІ ІНФОРМАЦІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ І РОЗВИТОК ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ

У статті висвітлено розвиток соціальних інформаційних комунікацій відповідно до сучасних тенденцій підтримки стійких інформаційних обмінів на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Проаналізовано роль сучасних інформаційних центрів як важливої складової соціальних інформаційних комунікацій, зокрема бібліотек, інших інформаційних структур ринку медіааналітики, які здебільшого орієнтовані на комерційні структури, розкрито їх організаційно-технологічні, програмно-технологічні, інформаційно-технологічні, інтелектуальні підходи та методики роботи з масивами джерел інформації, що циркулює в соціальних інформаційних комунікаціях.

Ключові слова: соціальні інформаційні комунікації, бібліотека, інформаційні центри з галузі медіа-аналітики, організаційно-технологічні, програмно-технологічні, інформаційно-технологічні, інтелектуальні підходи та методики роботи з масивами джерел інформації, Україна.

Сучасний інформаційний простір являє собою складну систему різноманітних суб'єктів, яка в процесі свого розвитку набула характерних рис цілісного соціального організму. Функціонування цієї системи забезпечується насамперед розвитком відповідних соціальних інформаційних комунікацій, що постійно вдосконалюються відповідно до зростання інформаційних потреб суб'єктів.

Дослідники в галузі соціальних комунікацій слушно зауважують, що сьогодні цей процес інтенсивного вдосконалення системи розвивається насамперед у двох основних напрямках: підвищення якості та інтенсивності циркуляції інформації у вже діючих каналах, а також у зв'язку з постійним ускладненням структури суспільства множенням, удосконаленням наявних каналів у процесі організації доступу до інформації користувачів, для обслуговування нових соціальних структур, що створюються під час суспільної еволюції [1, с. 7].

Наукове осмислення процесу розвитку соціальних інформаційних комунікацій, їх ролі й значення відбувається в площині пошуку оптимальних механізмів підтримки стійких інформаційних обмінів між суб'єктами, у тому числі через розвиток дистантних форм доступу до інформаційних ресурсів; забезпечення умов щодо наповнення достовірною інформацією каналів її циркуляції, постійного доступу до наявних її обсягів. Результати цих досліджень висвітлювалися в працях таких вітчизняних науковців, як О. Онищенко, В. Горовий, С. Горова, Т. Гранчак, С. Хоперський, Ю. Половинчак, Л. Чуприна, В. Бондаренко, Т. Горенко та ін.⁵

⁵ Горовий В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія. Київ, 2015. 334 с.; Бібліотека в реалізації державотворчої інформаційної політики : монографія / Т. Гранчак, В. Бондаренко, С. Горова [та ін.]. Київ, 2016. 339 с.; Хоперський С. Особливості сучасного введення в суспільний обіг наукової інформації (на прикладі аналізу досвіду Бібліотеки Конгресу США). Наук. пр.

З цими питаннями тісно пов'язана наукова проблематика узагальнення досвіду обробки, аналізу інформації, що циркулює в соціальних інформаційних комунікаціях і відображає життєдіяльність різних суб'єктів українського суспільства. Водночас виробництво нової багатоаспектної інформації за принципом «інформація на базі інформації» є принципово важливим для суспільства, оскільки з введенням її в соціальні інформаційні комунікації забезпечується відповідний орієнтир стосовно розвитку різних галузей українського суспільства.

У зв'язку з цим розв'язання даної проблематики неможливе без переосмислення ролі сучасних інформаційних центрів, як важливої складової соціальних інформаційних комунікацій, зокрема бібліотек, інших інформаційних структур ринку медіа-аналітики в умовах інтенсивності інформаційних обмінів, узагальнення їхнього досвіду в розвитку інформаційної діяльності, визначення основних відмінностей у підходах та методах роботи з масивами джерел інформації.

Ключовим для окреслення мети цієї статті є узагальнення досвіду сучасних інформаційних центрів у галузі медіа-аналітики, які здебільшого орієнтовані на комерційні структури, розкриття їх організаційно-технологічних, програмно-технологічних, інформаційно-технологічних, інтелектуальних підходів та методик роботи з масивами джерел інформації, що циркулює в соціальних інформаційних комунікаціях.

Збільшення суб'єктів життєдіяльності українського суспільства в результаті розвитку економічної, політичної, соціальної, культурної та інших сфер, удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій зумовили зростання потреб в ефективній інформаційній координації, формуванні уявлення про узагальнену інформаційну картину, що ретранслює результат діяльності цих суб'єктів в інформаційному просторі, поширення інформації по лінії горизонтальних зв'язків.

Інтенсифікація інформаційних обмінів, подальше вдосконалення інформаційно-комунікаційних технологій, обробка, зберігання та введення в соціальні інформаційні комунікації все більших обсягів інформації, які стало неможливо обробляти власними силами, зумовило розвиток у структурі суспільної діяльності окремих напрямів, пов'язаних з аналізом, узагальненням змісту інформації, дослідженням інформаційних процесів. Цей період і є часом розвитку сучасних інформаційних центрів, інформаційно-аналітичних структур сучасних бібліотек. Зі зростанням обсягів інформації, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, і, відповідно до технологічних і фінансових можливостей, відбувся поділ цих центрів за певними напрямками інформаційної діяльності, орієнтованої на задоволення інформаційних потреб окремих державних, політичних, економічних, наукових, громадсько-суспільних та інших суб'єктів суспільства.

Розвиток структури українського суспільства та інформаційно-комунікаційних технологій зумовив урізноманітнення технологічних інструментів для інформаційних обмінів, що, у свою чергу, стало основою для багатоаспектного змістовного наповнення соціальних інформаційних комунікацій. З одного боку, за таких чинників ця система

Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2009. Вип. 25. С. 11–22; Чуприна Л. А. Оперативна інформація в соціальних мережах: особливості обігу та використання бібліотеками. Там само. – Київ, 2012. Вип. 33. С. 507–523; Половинчак Ю. Українська наука в системі міжнародних документальних комунікацій. Там само. – Київ, 2011. Вип. 32. С. 21–29.

сприяє зміцненню інформаційних зв'язків у суспільстві і є важливим фактором для стимулювання інформаційних обмінів між різними соціальними групами людей, державними, політичними, економічними, науковими, громадсько-суспільними та іншими суб'єктами суспільної діяльності. З іншого – зміцнення інформаційних зв'язків, зростання рівня інформаційних обмінів на основі інформаційно-комунікаційних технологій дало змогу використовувати ці надбання для інформаційних впливів, маніпулювань, поширення негативної інформації про діяльність конкуруючих суб'єктів, із метою інформаційного збурення в суспільстві.

У зв'язку з цим сформувався відповідний суспільний запит, що зумовив розвиток таких напрямів інформаційної діяльності, як інформаційна аналітика, медіа-аналітика в роботі сучасних інформаційних центрів. У свою чергу, це дало поштовх для дослідницької роботи в цьому напрямі, усвідомлення необхідності підвищення відповідних якісних параметрів, потрібних для розуміння сучасних методологічних, організаційних засад та програмно-технологічних засобів забезпечення результативності інформаційної діяльності, пов'язаної з дослідженням інформаційних процесів, і відповідно, із технологіями інформаційного обігу, обробкою, аналізом, узагальненням інформації, що функціонує в соціальних інформаційних комунікаціях та відображає результат (представленість) чи авторську тональність щодо суспільної діяльності окремих державних, політичних, економічних, наукових, громадсько-суспільних та інших суб'єктів.

Прискорені процеси виробництва різними суб'єктами зазначеної інформації і її функціонування, що стали менш контрольованими з боку інститутів українського суспільства, неможливість більшою мірою керувати інформаційними ресурсами привертають увагу саме до проблеми моніторингу, аналізу інформації з різних каналів інформування, дослідження специфіки її організації, циркуляції в системі соціальних інформаційних комунікацій.

Іншим важливим фактором для усвідомлення зростаючої потреби в моніторингу, обробці, аналізі інформації про діяльність окремих державних, політичних, економічних, наукових, громадсько-суспільних та інших суб'єктів, що циркулює в соціальних інформаційних комунікаціях, стали спільні завдання та проблеми суспільних викликів. Саме з метою їх вирішення відбувається об'єднання груп людей у соціальних медіа. Це обґрунтовує доцільність інформаційних обмінів для вирішення актуальних питань різних об'єднань людей за спільними інтересами на блогах, у соціальних мережах, форумах.

На базі моніторингу, аналізу та обробки інформації з різних каналів інформування, соціальних медіа, що набули розвитку загальносуспільних інформаційних мереж системи соціальних інформаційних комунікацій, відповідні інформаційні центри здійснюють реагування на введення різноаспектної інформації про діяльність окремих державних, політичних, економічних, наукових, громадсько-суспільних та інших суб'єктів.

Моніторинг, аналіз, обробка інформації, що вводиться і поширюється в системі соціальних інформаційних комунікацій та відображає результат (представленість) чи авторську тональність щодо суспільної діяльності окремих державних, політичних, економічних, наукових, громадсько-суспільних та інших суб'єктів, набувають зростаючого значення. Відповідно мотивами, у першу чергу для самих державних, політичних, економічних, наукових, громадсько-суспільних та інших суб'єктів, стала

необхідність усвідомлення ними та формування в них уявлення про зміст, у тому числі кількісні і якісні показники, авторську тональність, характеристики і потенційні можливості каналів розповсюдження інформаційного ресурсу про їхню діяльність.

У цьому контексті, можна погодитися з висновками дослідників у галузі соціальних комунікацій, зокрема Л. Чуприною, що різні компоненти, образи, думки і стереотипи, представлені в публікаціях ЗМІ різної спрямованості, піддаються вимірюванню. Можна дослідити, яке місце вони посідають у загальному обсязі, їх послідовність і/або частоту, з якою вони трапляються. При уважному розборі можна усвідомити динаміку змісту – ті випадки, коли, наприклад, когось раптом перестають або починають лаяти або коли в текстах раптово з'являється нова тема [9, с. 275].

З урахуванням сучасних соціокультурних тенденцій розвитку соціальних інформаційних комунікацій залишається актуальною теза про те, що інформаційна діяльність сучасних інформаційних центрів визначається не стільки формуванням значних обсягів інформаційних ресурсів і забезпеченням зручного доступу до них за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, скільки інтенсивністю використання інформації відповідно до потреб суспільства [4, с. 110]. Більшою мірою мова йде про обробку й «підготовку не будь-якої інформації, а лише тієї її частини, яка має чітке функціональне призначення» [8, с. 23], і виробництво на основі цього різноаспектних інформаційних продуктів для здійснення ефективної суспільної діяльності.

Ці тенденції розвитку соціальних інформаційних комунікацій зумовили вироблення інформаційно-аналітичними структурами бібліотек, іншими сучасними інформаційними центрами власних, відмінних один від одного, взаємопов'язаних організаційно-технологічних, програмно-технологічних, інформаційно-технологічних, інтелектуальних підходів, що забезпечують необхідну якість ефективного використання інформації, введеної в суспільний обіг. Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах все більшого зростання обсягів інформаційних ресурсів виробили взаємопов'язані і взаємообумовлені пріоритетні підходи щодо забезпечення більш ефективного використання якісної, релевантної і своєчасної інформації у різних галузях ділової активності суспільства, більшою мірою орієнтованої на сферу державного управління та місцевого самоврядування.

У зв'язку з цим вироблені методики моніторингу, обробки (інформаційного аналізу, синтезу), оцінки інформації, введеної в соціальні інформаційні комунікації, виготовлення різних за функціональним призначенням інформаційно-аналітичних продуктів дало змогу бібліотекам здійснити якісну організацію (структуризацію, систематизацію) консолідованих масивів суспільно значущої інформації відповідно до потреб користувачів. Як зауважила дослідниця Т. Гранчак, удосконалення процесу аналітичної обробки матеріалів у підсумку дає змогу не просто забезпечити доступ до інформації, а, що набагато важливіше, надати доступ одразу до потрібної замовнику, оптимально структурованої і навіть узагальненої інформації [2].

Вищезазначені методики обробки інформації стали основою для здійснення інформаційно-аналітичними структурами бібліотек досліджень найактуальніших проблем політичного та соціально-економічного розвитку суспільства, що дає змогу

оперативно реагувати на динамічні зміни в різних сферах через систему інформаційної інфраструктури. Ідеться про інтелектуально-інформаційні технології обробки неструктурованих масивів інформації, введених у соціальні інформаційні комунікації, вироблення на їх основі синтезованого оглядово-аналітичного, прогнозно-експертного матеріалу. Матеріал розкриває основний зміст проблеми, містить аналіз перспективних шляхів її вирішення та достатній обсяг посилань на джерела, які у разі необхідності можуть знадобитися для швидкого заглиблення в тему для прийняття державних рішень. Зокрема, найпопулярнішими є аналітичні огляди видань з основними ідеями, думками щодо проблеми, що дає змогу простежити динаміку її розвитку, виявити певні закономірності, окреслити на базі аналізу великого масиву інформації вузькоспеціальне питання тощо.

У зв'язку з цим розвиток технологій обробки інформації в межах діяльності інформаційно-аналітичних структур бібліотек базується на принципах забезпечення повноти, достовірності та релевантності інформаційного матеріалу. Насамперед ці вимоги передбачають застосування в практиці інформаційно-аналітичних структур бібліотек методів моніторингу на основі швидкого доступу до різних джерел інформації, її обробки на основі впровадження електронних інформаційних технологій.

Під впливом світових глобалізаційних процесів розвиток українського інтернет-середовища визначально вплинув на якість, поширення та використання інформації, що циркулює в соціальних інформаційних комунікаціях. Розвиток медіа-ресурсів на основі засвоєння передових технологій в інформаційному виробництві урізноманітнив інструменти поширення оперативної інформації в соціальних інформаційних комунікаціях.

У цей період сучасні інформаційні центри, що відрізняються за своєю структурою та належністю від бібліотечних, активізували свою діяльність щодо реалізації проектів, спрямованих досліджувати представленість суб'єктів української політики, бізнесу в ЗМІ, соціальних медіа. Пріоритетність цих джерел інформації серед інших різноманітних засобів масової комунікації полягає в природній сугестивній функції ЗМІ. «Уся історія вивчення масової комунікації ілюструє постановку дослідницького питання про ЗМІ як інструмент впливу на маси, бо то природна функція ЗМІ: забезпечити суб'єктно-об'єктні стосунки між мовцем та масовою аудиторією з метою впливу на об'єкт у контексті масової поведінки», – робить висновки у своєму дослідженні професор В. Різун [7].

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, інтернетвидань, використання Інтернету для поширення традиційними ЗМІ своїх матеріалів створили безпрецедентні можливості для плюралізму думок та свободи слова, і відповідно, впливу на масову свідомість. У зв'язку з цим українська дослідниця О. Зернецька стверджує, що завдання електронних засобів масової комунікації, як і друкованих видань, – вплив на масову свідомість [3].

Один з таких проектів у галузі медіа-аналітики успішно реалізує українська компанія NOKs fishes. У рамках реалізації власного проекту «МедіаВершки» NOKs fishes виробила програмно-технічні, технологічні підходи та методики щодо аналізу медіа-активності комерційних структур, згрупованих у межах одного ринку, регіону тощо, суб'єктів української політики. Зокрема, шляхом дослідження джерел інформації в інтернет-

середовищі визначають суб'єктів-лідерів взаємодії з медіа за такими характеристиками: а) за кількістю згадувань; б) за тональністю згадувань (позитивні, негативні, нейтральні); в) за сюжетами. Одним з головних критеріїв оцінки за кількістю згадувань є медіа-резонанс – сукупний показник відгуків, зафіксованих в інформації ЗМІ, соціальних мережах на дії суб'єктів бізнесу, української політики. Аналіз інформації враховує тональність згадувань, впливовість ЗМІ, суб'єктність/об'єктність згадування, коментар експертів чи згадування про них та інше, а також сюжети інформаційного матеріалу, поширеного в соціальних інформаційних комунікаціях.

Проект досліджує резонанс таких ринків: банківські послуги; інвестиційна діяльність; FMCG (постачання товарів повсякденного попиту); сфера телекомунікації, ІТ (інформаційні технології) тощо.

«МедіаВершки» презентує річні результати аналізу медіа-активності комерційних структур, суб'єктів української політики. Проміжкові підсумки підбиваються щоквартально. З 2013 р. презентація квартальних звітів супроводжується конференцією для піар-менеджерів та журналістів.

Крім того, з 2013 р. компанія NOKs fishes доповнює проект «МедіаВершки» новим дослідженням. Мова йде про перехресне опитування журналістів досліджуваних ЗМІ та прес-служб з метою визначення найбільш запитуваних їхніх представників. Опитування відбувається у два етапи. На першому етапі за результатами моніторингу медіа складається список галузевих журналістів та медіа-активних компаній. Також на цьому етапі визначаються кваліфікаційні вимоги до журналістів та прес-служб. Наприклад, в опитуванні, що відбулося в I кварталі 2013 р. обрали такі вимоги щодо журналістів: глибоке розуміння специфіки ринку; особисте знайомство та використання експертних коментарів; незалежність від зовнішнього тиску; професійна компетентність. На другому етапі опитування респонденти ранжують журналістів та прес-служби, відібрані під час першого етапу, відповідно до кваліфікаційних вимог [6].

Постійне вдосконалення онлайн-сервісів, що спостерігається останнім часом, вносить істотні корективи в роботу сучасних медіа, розширюючи джерельну базу оперативної інтернет-інформації, засоби й способи доступу до неї. В умовах перманентної тенденції до збільшення обсягу інформації медіа, соціальних мереж, кількості сервісів та підвищення їх ролі в житті українського суспільства зростає інтерес до мультимедійного контенту з використанням різноманітних засобів доступу, що диктує багатоплатформність матеріалів та баз даних. Відповідно ці тенденції розвитку соціальних інформаційних комунікацій вносять свої корективи в роботу інформаційно-аналітичних структур бібліотек, сучасних інформаційних центрів, які в таких умовах постійно мають удосконалювати програмно-технічні, організаційно-технологічні підходи та методики до роботи з масивами джерел інформації.

Інформаційно-аналітичні структури сучасних бібліотек мають напрацьований науково-методичний досвід роботи з інформаційними масивами інтернет-середовища, зі значними обсягами інформації, пошуковими онлайн-сервісами за ключовими словами, що передбачають створення тематичних підбірок і водночас оперативне оновлення інформації (великі обсяги інформації виставляються на сайтах Інтернету, в соціальних мережах на певний час і потім знімаються чи зникають у надрах баз даних),

надлишковість інформації, наявність так званих, інформаційних шумів тощо.

Сьогодні електронна інформація інтернет-медіа, соціальних мереж, веб-ресурсів органів державної влади та місцевого самоврядування, інших суб'єктів інтернет-середовища стала основним інформаційним джерелом у роботі сучасних інформаційно-аналітичних структур бібліотек, інших інформаційних центрів. Серед основних інформаційних джерел інтернет-середовища слід виділити інтернет-видання, електронні версії газет, журналів, програм радіо та телебачення, сайти інформаційних агентств, офіційні сайти і портали органів державної та місцевої влади, партій, окремих політиків, громадських організацій, економічних структур тощо.

Системне дослідження тенденцій і процесів економічної, політичної, соціально-культурної, наукової сфер держави інформаційно-аналітичні структури бібліотек, як вже зазначалося в цій статті, вирішують шляхом моніторингу змісту інформаційних потоків, що циркулюють у соціальних інформаційних комунікаціях. Моніторинг суспільних явищ, особливо в період передвиборних кампаній, або засобів впливу на них, загальної суспільно-політичної ситуації в країні та її регіонах передбачає щоденне відстеження змістової частини інформаційних джерел та її ґрунтовний аналіз. Вагоме місце в таких дослідженнях відіграють інформаційно-пошукові системи глобальної мережі Інтернет Google, Рамблер, Мета та інші, які надають змогу орієнтуватися в інформаційних потоках і сприяють оптимізації процесу відбору необхідної інформації.

Інші сучасні інформаційні центри в галузі медіа-аналітики, які здебільшого орієнтовані на комерційні структури, виробили відмінні один від одного організаційно-технологічні, програмно-технологічні підходи щодо моніторингу змісту інформаційних потоків. Українська компанія NOKs fishes здійснює дослідження інформаційної представленості комерційних суб'єктів в інформаційному просторі країни шляхом моніторингу змісту інформаційних джерел, використовуючи власні програмно-технологічні напрацювання. До інформаційних джерел, що включені в перелік моніторингу медіа-активності в інформаційному просторі корпоративних клієнтів NOKs fishes, входять друковані (загальноукраїнські і регіональні) ЗМІ, інтернет-медіа; сайти інформаційних агентств, телебачення та радіо (загальноукраїнські і регіональні).

Для досліджень інформаційних процесів у діяльності корпоративних замовників NOKs fishes використовує пошукову систему «Шукач» [5]. Ця унікальна пошукова система з гнучкими та зручними інструментами й налаштуваннями спеціалізується на пошуку інформації електронних ЗМІ та інших інтернет-ресурсів (див. рис. 1).

Головне меню пошукової системи «Шукач»: «Поиск», «Запросы», «Справка», «Выход». «Поиск» – це головна сторінка. «Запросы» – це архів запитів, введених до пошукового ряду. Меню «Справка» має три підменю, де «Язык запросов» – це довідка щодо створення запитів, «Фильтр» – це довідка щодо фільтрації за джерелами, FAQ – питання-відповідь. Рядок «2» призначений для введення пошукових запитів.

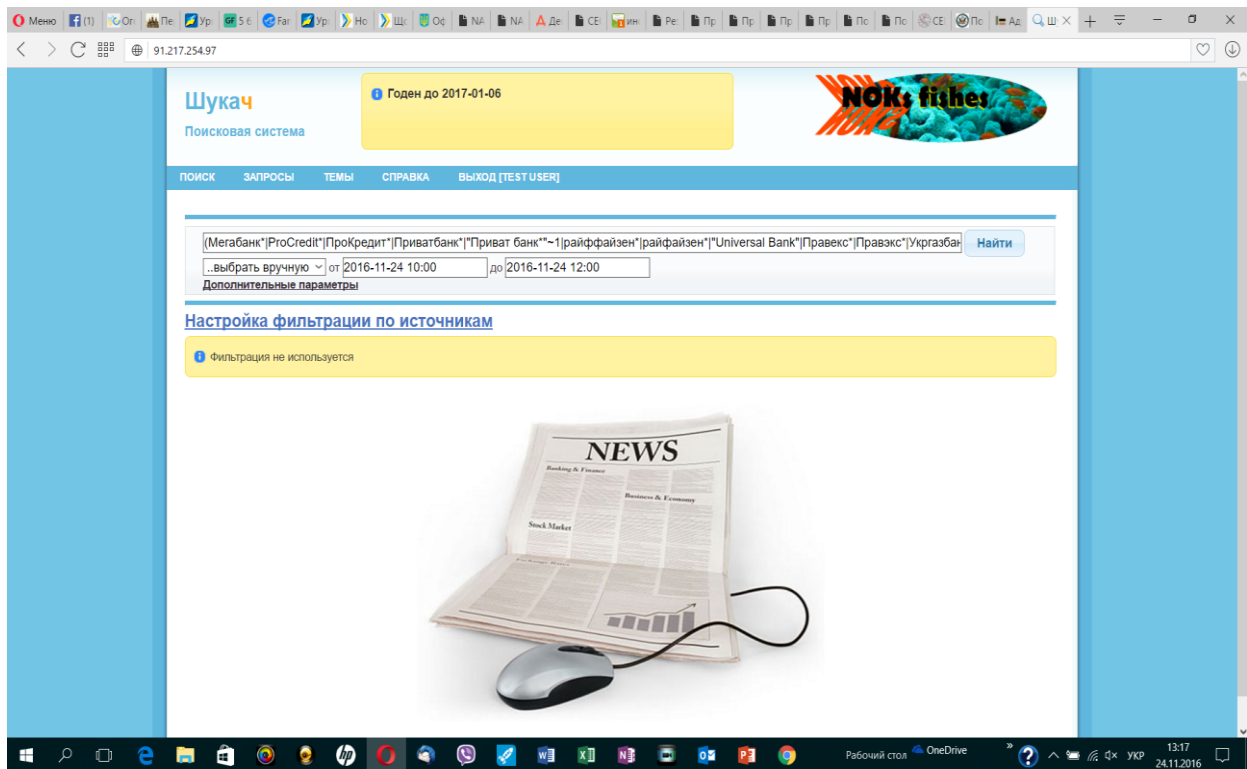

Рис. 1. Пошукова система «Шукач»

Джерело: <http://noksfishes.info/index.php/nou-khau/systema-shukach>.

Головною перевагою цієї пошукової системи є те, що вона дає змогу встановити додаткову фільтрацію за часовим проміжком пошуку: за останній день, два дні, три дні, тиждень, за місяць, рік, за весь період, або вибрати вручну часовий проміжок від... до... .

Також до переваг належать додаткові функціональні можливості пошукової системи. Меню «Дополнительные параметры» відкриває два рядки: «Дополнительная подсветка», «Количество результатов на странице». Перший рядок надає можливість вводити додаткові запити, що підсвічуватимуться в текстах іншим кольором. Наприклад, при введеному слові «нафта» підсвічуватиметься в текстах також слово «бензин».

Параметр «Количество результатов на странице» дає змогу встановити кількість виведених матеріалів на одній сторінці (20, 50 або 100).

«Настройка фильтрации по источникам» – це 5-й параметр головної сторінки. Вкладка «Региональность» дає змогу фільтрувати результати пошуку за географією походження інформації.

Вкладка «Тип СМИ» дає змогу встановлювати відповідну фільтрацію. До списку опцій входять: ділові, інформаційні новини, інформаційні агентства, громадсько-політичні, пізнавальні, урядові установи, а також спеціальні (FMCG, Hi-Tech, Lifestyle, авто/мото, агропромисловий комплекс, безпека, воєнно-промислові, охорона здоров'я, інвестиції тощо).

Вкладка «Язык» дає змогу встановлювати фільтрацію за мовами джерел: Ця організація фільтрів не є обов'язковою для запуску пошукової системи «Шукач». Достатньо набрати ключове слово/словосполучення та натиснути кнопку «Найти». Після отримання команди на пошук, система виводить знайдені та відфільтровані результати списком по

20 публікацій на сторінці.

Статистичний рядок повідомляє про кількісні параметри результатів пошуку. Одразу ж система пропонує дії «Сохранить запрос» (стає доступним у меню «Запросы»), «Экспорт ссылок» відкриває вікно з переліком посилань на адреси публікацій, які знайдено) та «Экспорт данных в csv», файл цього формату, якщо його відкрити в Excel, має вигляд, як на зображенні (рис. 2).

id	Адрес новости	Имя портала	Дата публикации	Дата загрузки	Источник Автор	Заголовок	Аннотация	Полнотекст
51012684	http://ua.press.info/uk/news/show/	Преса України	11 квітня 2014, 08:34	11.04.2014 8:37		Росія звичувачує Україну у перекрї	Конфлікт	
51017113	http://tvk.ua/news/2014/04/11/page/TBI	(сайт канал)	11 квітня, 09:20	11.04.2014 9:51		Наприкінці	Українізниця попрос фото: архів	
51029563	http://www.pravda.com.ua/news/	Українська правда	П'ятниця, 11 квітня 20	11.04.2014 12:07		Росія скаже потяги в Україну?	Конфлікт	Мок
51032796	http://portal.hiv.ua/news/2014/04	Коментарии: Львів	11 квітня 2014 12:30	11.04.2014 12:42		Росія хоче припинити залізничне	Конфлікт	
51033658	http://life.pravda.com.ua/society/2	Українська правда	11.04.2014	11.04.2014 12:48		Росія скаже потяги в Україну?	Про це пише	
51033879	http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-1	ICTV Факти (сайт)	Сьогодні, 12:27	11.04.2014 12:54		Україна не пустить російські потяги	Росія й	
51036807	http://zik.ua/news/2014/04/11	Західна інформаційна корпорація	п'ятниця 11 квітня, 20	11.04.2014 13:27		Між Україною і Росією можуть пов	Конфлікт	
51037181	http://wz.hiv.ua/news/61797	Високий замок (Сайт видання)	11 квітня 2014 року 13	11.04.2014 13:30		Росія може припинити залізничне		
51038543	http://prochek.info/news/7	черки ПРОЧЕРК.інфо	11 квітня 2014, 12:14	11.04.2014 13:42		Росія скаже потяги в Україну?	Конфлікт	Мо
51056912	http://rtn.cc/ua/news/4365	залізничу RBN	П'ятниця, 11 квітня 20	11.04.2014 17:22		Залізничне сполучення між Україн	Проблеми з з	
51059114	http://wz.hiv.ua/news/61844	Високий замок (Сайт видання)	11 квітня 2014 року 17	11.04.2014 17:42		Білоруська залізниця призупини		
51058352	http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-1	ICTV Факти (сайт)	Сьогодні, 17:15	11.04.2014 17:42		Білорусь зміла з продажу квитки	Білоруська	
51062365	http://www.unn.com.ua/uk/news/	УНН	П'ятниця, 11 квітня 20	11.04.2014 18:35	УНН	Білоруська залізниця призупинили	Київ. 11 квітн	
51064946	http://zaxid.net/home/showSingleZaxid		сьогодні, 19:00	11.04.2014 19:09	Архів ZAXID.NET	Білорусь пр 3 27 травні Білоруська	Зараз	
51064950	http://zaxid.net/home/showSingleZaxid		сьогодні, 19:00	11.04.2014 19:09	Архів ZAXID.NET	Білорусь пр 3 27 травні Білоруська	Зараз	
51065176	http://press.ua/news/bilorus_pryzi	IPress.ua	11 04 2014 19:08	11.04.2014 19:14		Білорусь пр Наразі білоруська	Про це	
51065675	http://www.pravda.com.ua/news/	Українська правда	П'ятниця, 11 квітня 20	11.04.2014 19:15		Білорусам також доведеться трохи	Білорусь з	

Рис. 2. «Экспорт данных в csv»

Джерело: <http://noksfishes.info/index.php/nou-khau/systema-shukach>.

Кожна публікація виводиться як заголовок-посилання і перший абзац тексту та має такі атрибути: пор. номер; посилання на оригінал публікації; час публікації; вид інформаційного джерела; прапор країни знаходження джерела; назва джерела. Пункт «Вид джерела» представлений піктограмою (див. рис. 3).

	Блог
	Інтернет-ЗМІ
	Інформаційне агентство
	Офіційний сайт
	Сайт друкованого видання
	Сайт радіоканалу
	Сайт телеканалу

Рис. 3. Зображення піктограм та їхні значення.

Джерело: <http://noksfishes.info/index.php/nou-khau/systema-shukach>.

Якщо натиснути на заголовок-посилання публікації, система в новому вікні відкриє її сторінку. На сторінці розміщено реквізити публікації, повний її текст, посилання на

оригінал та кнопку «Скопировать новость», що передає текст публікації до буфера обміну комп'ютера.

Таким чином, відповідно до основних тенденцій розвитку соціальних інформаційних комунікацій, удосконалення технологій циркуляції інформації в них зроблено висновок, що сучасні інформаційні центри виробили та успішно практикують відмінні один від одного взаємопов'язані організаційно-технологічні, програмно-технологічні, інформаційно-технологічні, інтелектуальні підходи та методики роботи з масивами джерел інформації. Подальше вдосконалення цих підходів та методик пов'язане, з одного боку, із можливостями самих інформаційних центрів, з іншого – з інформаційними запитами, потребами як українського суспільства загалом, так і окремих корпоративних замовників, користувачів.

Тому сучасні інформаційні центри в галузі медіа-аналітики, які здебільшого орієнтовані на комерційні структури, у межах своїх фінансових, програмно-технологічних можливостей розвивають свою інформаційну діяльність у напрямі дослідження:

- представленості суб'єктів української політики, бізнесу в ЗМІ, соціальних медіа;
- потенційних можливостей та характеристик каналів поширення в соціальних інформаційних комунікаціях інформації про результати діяльності окремих державних, політичних, економічних, наукових, громадсько-суспільних та інших суб'єктів;
- особливостей організації інформації, її циркуляції в системі соціальних інформаційних комунікацій;
- якісних і кількісних показників змістовності повідомлень, їхньої авторської тональності щодо результатів діяльності окремих державних, політичних, економічних, наукових, громадсько-суспільних та інших суб'єктів. На відміну від інформаційних центрів у галузі медіа-аналітики, які виробили власні програмно-технічні, інформаційно-технологічні, інтелектуальні підходи та методики щодо аналізу медіа-активності комерційних структур, згрупованих у межах одного ринку, регіону, суб'єктів української політики тощо, державні інформаційно-аналітичні структури, зокрема бібліотечні установи, протягом кількох десятиліть розвивають інформаційно-аналітичний напрям бібліотечної діяльності.

Зокрема, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ НАН України виробила методологію інформаційно-дослідної роботи для продукування нової інформації (знань) шляхом аналізу змісту інформаційних матеріалів про стан і тенденції розвитку суспільних процесів на основі застосування передових методів моніторингу, збільшення аналітичної і прогностичної складової в інформаційноаналітичному напрямі бібліотечної діяльності з метою вдосконалення видової структури інформаційно-аналітичних продуктів (наявність висновків, рекомендацій, прогнозів, просто ідей тощо), використання електронних інформаційних технологій для реалізації цих завдань [4, с. 131]. Мова йде не стільки про вдосконалення методик аналітико-синтетичної обробки первинних текстів, згортання інформації (реферування, анотування), скільки про дослідження суспільних процесів, резонансних подій, думок громадськості тощо як за об'єктами, так і за основними темами в процесі розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек.

Література

1. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації і розвиток бібліотечної діяльності / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – Вип. 23. – С. 7–25.
2. *Гранчак Т.* Інформаційно-аналітичний супровід управлінських рішень з реалізації етнопонаціональної політики / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – Вип. 23. – С. 139–155.
3. *Зернецька О.* Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини : монографія / О. Зернецька. – Київ, 1999. – 352 с.
4. *Пальчук В.* Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія / В. Пальчук ; наук. ред. В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 280 с.
5. Пошукова система «Шукач» [Електронний ресурс] // Noks fishes: media research and consulting. – Режим доступу: <http://noksfishes.info/index.php/nou-khau/systema-shukach>. – Назва з екрана.
6. Проект «МедіаВершки» [Електронний ресурс] // Noks fishes: media research and consulting. – Режим доступу: <http://noksfishes.info/index.php/diialnist/mediavershky>. – Назва з екрана.
7. *Різун В.* Маси / В. Різун. – Київ, 2003. – 118 с.
8. *Соснін О.* Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України : монографія / О. В. Соснін / НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2003. – 572 с.
9. *Чуприна Л.* Проблема інформаційних шумів при використанні оперативної інтернет-інформації для підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів / Л. А. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – Вип. 23. – С. 269–288.

References

1. Horovyi, V. (2009). Sotsialni informatsiini komunikatsii i rozvytok bibliotechnoi diialnosti [The social information communications and the development of the library activity]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 23, pp. 7–25. Kyiv [in Ukrainian].
2. Hbranchak, T. (2009). Informatsiino-analitychnyi suprovid upravlinskykh rishen z realizatsii etnonatsionalnoi polityky [The information and analytical of the support management decisions on implementation of ethnic policy]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 23, pp. 139–155. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Zernetska, O. (1999). Hlobalnyi rozvytok system masovoi komunikatsii i mizhnarodni vidnosyny. [The global development of the system mass communication and the international relations]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Palchuk, V. (2014). Biblioteky v informatsiino-analitychnomu zabezpechenni orhaniv derzhavnoi vlady [Libraries in the informational and analytical support of the public authorities]. V Horovyi (Ed.); Kyev [in Ukrainian].

5. Poshukova systema «Shukach» [The search engine «Shukach»]. *noksfishes.info*. Retrieved from <http://noksfishes.info/index.php/nou-khau/systema-shukach> [in Ukrainian].
6. Proekt «MediaVershky» [The project «MediaVershky» («MediaCream»)]. *noksfishes.info*. Retrieved from <http://noksfishes.info/index.php/diialnist/mediavershky> [in Ukrainian].
7. Rizun, V. (2003). *Masy* [Masses]. Kyiv [in Ukrainian].
8. Sosnin, O. (2003). Problemy derzhavnoho upravlinnia systemoiu natsionalnykh informatsiinykh resursiv z naukovooho potentsialu Ukrainy [The problems governance of the system of the national information resources on the scientific potential of Ukraine]. NAN Ukrainy, Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. Kyiv [in Ukrainian].
9. Chupryna, L. (2009). Problema informatsiinykh shumiv pry vykorystanni operatyvnoi internet-informatsii dlia pidhotovky informatsiino-analitychnykh materialiv [Problem of the informational noises using operational internet-information for preparation of the informational and analytical materials]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 23, pp. 269–288. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.04.2017.

Valentyna Palchuk,

Cand. Sci. (Social Communications), Senior Research Associate,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Social Information Communications and the Development of the Activity of Modern Information Centers

The paper deals with the development of socio-information communications in accordance with contemporary trends of support of sustainable information exchanges through information and communications technologies (ICT). The paper reviews the role of contemporary information centers as an important component of socio-information communications, including libraries and other information structures of the media and analytic market, most of which are focused on businesses. The contemporary informational centers have developed and successfully practiced different organizational and technological, software engineering, informational and technological, intellectual approaches and methods of work with arrays of information sources circulating within social information communications. For a better understanding of this role, it is very important to reveal these approaches and methods of work with arrays of information sources circulating within social information communications.

During recent years we can observe the emergence of a demand for informational analytics and media analytics. As a result a range of modern methodological and organizational principles called to ensure the effectiveness of information activities related to technologies of informational circulation, processing, analysis, synthesis of information, functioning in socio-informational communications, reflecting results (representation) or the author's tone about social activities of certain state, political, economic, scientific, civic and other subjects were improved.

Keywords: the social information communications, library, information centers with field media analytics, organizational and technological, software and technological, information and

technological, intellectual approaches and methodologies, Ukraine.

Валентина Пальчук,

канд. наук по соц. коммуникациям, ст. науч. сотр.,
Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Социальные информационные коммуникации и развитие деятельности современных информационных центров

В статье освещено развитие социальных информационных коммуникаций в соответствии с современными тенденциями поддержки устойчивых информационных обменов на основе информационно-коммуникационных технологий. Проанализирована роль современных информационных центров, как важной составляющей социальных информационных коммуникаций, в частности библиотек, других информационных структур рынка медиа-аналитики, которые в основном ориентированы на коммерческие структуры, раскрыты их организационно-технологические, программно-технологические, информационно-технологические, интеллектуальные подходы и методики работы с массивами источников информации, циркулирующей в социальных информационных коммуникациях. Обосновано формирование соответствующего общественного запроса, который обусловил развитие таких направлений информационной деятельности, как информационная аналитика, медиа-аналитика в работе современных информационных центров; совершенствование современных методологических, организационных принципов и программно-технологических средств обеспечения результативности информационной деятельности, связанной с исследованием информационных процессов и, соответственно, с технологиями информационного оборота, обработки, анализом, обобщением информации, функционирующей в социальных информационных коммуникациях, и отражает результат (представленность) или авторскую тональность об общественной деятельности отдельных государственных, политических, экономических, научных, гражданско-общественных и других субъектов.

В соответствии с основными тенденциями развития социальных информационных коммуникаций, совершенствования технологий циркуляции информации в них сделан вывод, что современные информационные центры выработали и успешно практикуют отличные друг от друга взаимосвязанные организационно-технологические, программно-технологические, информационно-технологические, интеллектуальные подходы и методики работы с массивами источников информации.

Определено, что современные информационные центры в области медиа-аналитики, которые в основном ориентированы на коммерческие структуры, в пределах своих финансовых, программно-технологических возможностей развивают свою информационную деятельность в направлении исследования: представленности субъектов украинской политики, бизнеса в СМИ, социальных медиа; потенциальных возможностей и характеристик каналов распространения в социальных информационных коммуникациях информации о результатах деятельности отдельных государственных, политических, экономических, научных, общественных и других субъектов; особенностей организации информации, ее циркуляции в системе социальных информационных коммуникаций; качественных и количественных показателей содержательности сообщений, их авторской тональности в отношении результатов деятельности отдельных государственных,

политических, экономических субъектов деятельности.

Ключевые слова: социальные информационные коммуникации, библиотека, информационные центры в сфере медиа-аналитики, организационно-технологические, программно-технологические, информационно-технологические, интеллектуальные подходы и методики работы с массивами источников информации, Украина.

Олена Бусол,

д-р юрид. наук, ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ТЕНДЕНЦІЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ США

У статті здійснено аналіз стану й сучасних тенденцій забезпечення інформаційної безпеки США.

Ключові слова: інформаційна безпека, законодавство, нормативно-правове забезпечення США, тенденції, ІТ-технології.

Сьогодні в умовах глобалізації, інтелектуалізації злочинності, охоплення інформатизацією усіх суспільних відносин міжнародна спільнота усвідомлює необхідність удосконалення діючих і розроблення уніфікованих нормативно-правових актів щодо регулювання міжнародної інформаційної безпеки.

Проблему інформаційної безпеки, як міжнародної, так і окремих держав, вивчали такі вчені, як А. Баранов, І. Бінько, В. Богуш, В. Головченко, В. Гондюл, В. Горовий, О. Кісілевич-Чорнойван, Б. Кормич, В. Конах, О. Литвиненко, Є. Макаренко, М. Ожеван, О. Олійник, В. Попик, В. Потіха, М. Рижиков, В. Шамрай, О. Юдін та ін.

Дослідження наявних наукових напрацювань і аналіз інформації інтернет-середовища дають підстави стверджувати, що одним з найкращих у забезпеченні інформаційної безпеки є досвід США, чим обумовлений вибір теми пропонованої статті. Так, навіть Японія, яка є однією з найрозвинутіших у технологічному відношенні країн, відстає, за висновком В. Брижка, від США на понад п'ять років у сфері розповсюдження персональних комп'ютерів, кабельного телебачення, цифрової телефонії та в інших аспектах інформаційної політики [1].

Мета статті – встановлення тенденцій нормативно-правового забезпечення США у сфері інформаційної безпеки, що має допомогти Україні прогнозувати розвиток цього напрямку та знайти точки дотику для взаємної співпраці між обома державами.

Правову основу забезпечення інформаційної безпеки, завдяки якій можна скласти уявлення про загальну державну політику Сполучених Штатів Америки, становлять закони «Про інформаційну безпеку», «Про удосконалення інформаційної безпеки» (1997 р.), «Про комп'ютерне шахрайство та зловживання» (1986 р.), «Про свободу інформації» (1967 р.), «Про висвітлення діяльності уряду», «Про охорону особистих таємниць», «Про таємницю» (1974 р.), «Про право на фінансову таємницю» (1978 р.), «Про доступ до інформації про діяльність ЦРУ» (1984 р.), «Про безпеку комп'ютерних систем» (1987 р.). Водночас слід зазначити, що підзаконні нормативно-правові акти окремих Штатів США можуть принципово різнитися.

Національна політика США в галузі захисту інформації формується Агентством національної безпеки (далі – АНБ), а найважливіші стратегічні питання інформаційної безпеки розглядаються Радою національної безпеки з виданням директив президента

США, серед яких: PD/NSC–24 «Політика в галузі захисту систем зв'язку» (1977 р.), у якій уперше наголошено на необхідності захисту важливої несекретної інформації для забезпечення національної безпеки; SDD–145 «Національна політика США в галузі безпеки систем зв'язку в автоматизованих інформаційних системах» (1984 р.), якою на АНБ покладено функції із захисту інформації та контролю за безпекою не тільки на каналах зв'язку, а й в обчислювальній та інформаційно-телекомунікаційній системах, а також відповідальність за сертифікацію технологій, систем і устаткування в частині захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах країни, а також за ліцензування діяльності в галузі захисту інформації.

США, здійснюючи політику в галузі захисту інформації, розуміють, що перехоплення іноземними державами відкритої інформації, яка передається урядовими й комерційними телекомунікаціями, може завдати шкоди державі, оскільки обробка цієї інформації, зіставлення та об'єднання розрізаних відомостей може призвести до розкриття державних секретів. Тож у 80-х роках минулого століття захист ліній зв'язку й автоматизованих систем стає основним завданням компетентних державних органів США. Конгресом США у 1987 р. був прийнятий Закон «Про забезпечення безпеки ЕОМ» Mb HR–145, який визначає, зокрема, пріоритет національних інтересів при розв'язанні проблем інформаційної безпеки приватних організацій. Законом вперше запроваджено категорію несекретної інформації, що важлива з погляду національної безпеки (несекретна електронна інформація недержавних структур, які на добровільній основі співпрацюють з урядом в інтересах національної безпеки).

Генеральна Асамблея ООН ще у 2001 р. на 56-й сесії акцентувала увагу на понятті «інформаційна та мережева безпека», що означає захист особистої інформації про відправників і одержувачів, захист інформації від несанкціонованих змін, захист від несанкціонованого доступу до інформації та створення надійного джерела постачання обладнання, послуг й інформації. Інформаційна безпека того часу охоплювала захист інформації, що стосується військового потенціалу та інших аспектів національної безпеки. Уже в ті часи передбачалося, що недостатній захист життєво важливих інформаційних ресурсів та інформаційних і телекомунікаційних систем несе загрозу міжнародній безпеці.

Тенденцію до надання пріоритетної ролі інформаційній безпеці наочно демонструють такі резолюції Генеральної Асамблеї ООН: «Роль науки і техніки в контексті міжнародної безпеки, роззброєння та інших, пов'язаних з цим, сфер» № 53/576 (1998 р.); «Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікацій у контексті міжнародної безпеки» № 54/49 (1999 р.), № 55/28 (2000 р.), № 60/45 (2005 р.) [2, 3, 4, 5].

Загалом державна політика США у сфері інформаційної безпеки пройшла тривалий еволюційний шлях, який складається з чотирьох етапів: виникнення – 1939–1947 рр.; становлення – 1947–1982 рр.; активний розвиток – 1983–2001 рр.; докорінне вдосконалення – з 2001 р. дотепер. З приходом у 1981 р. до влади президента США Р. Рейгана та його адміністрації в управлінні інформаційними ресурсами відповідно до Закону «Про свободу інформації» напрям інформаційної безпеки був визначений як пріоритетний в урядовій політиці.

Уже в 1992 р. було прийнято програми «Національна інформаційна політика» та

«Глобальна інформаційна політика» (ГІП). Програма ГІП базувалася на п'яти ключових принципах: залучення приватних інвестицій, сприяння конкуренції, введення гнучких механізмів регулювання, які мають забезпечити пристосовування до швидких технологічних змін і ринкової конкуренції; надання відкритого доступу до існуючих мереж усім провайдерам та користувачам; забезпечення загальнодоступних інформаційних послуг, створення електронного уряду.

Достатньо сказати, що при Бібліотеці Конгресу США створено центральний депозитарій документів з проблем кібер-, медіа та психотероризму з метою моніторингу теорії і практики інформаційно-психологічних впливів у сучасному світі, створення ефективної регіональної системи інформаційного протиборства та об'єднання зусиль держав-членів Організації американських держав у сфері інформаційної безпеки [6]. Адміністрація США на офіційному рівні розглядає інформацію як певний стратегічний ресурс, який виникає в результаті оброблення даних за допомогою спеціалізованих систем аналізу.

Військово-політичне керівництво США й західних держав на початку 1990-х років приділяє особливу увагу розвитку інформаційної технології, високо оцінюючи її потенційні можливості для досягнення військової переваги. Саме про це свідчить Директива МО США TS від 21 грудня 1992 р. «Інформаційна війна», у якій відзначено необхідність усебічного обліку інформаційних ресурсів при організації планування і функціонування систем управління в інтересах підвищення ефективності своїх військ в умовах протидії супротивнику. Складовими концепту «інформаційна війна» є: оперативна безпека, введення супротивника в оману, психологічні операції, електронна війна і вогневе знищення, які здійснюються в комплексі з глибокою та всебічною розвідкою як для дезорганізації системи управління противника, так і для захисту власної системи управління під час бойових дій. Водночас інформація, що циркулює в системі управління, розглядається як високопріоритетний об'єкт впливу й захисту, зниження або підвищення достовірності. Для Пентагону, який використовує кілька сот різних інформаційних систем і мереж, питання інформаційної безпеки фактично прирівнюється до питань військової безпеки [7].

У присвячених США статтях найчастіше зустрічається таке визначення поняття «інформаційні військові дії»: дії, вжиті для досягнення інформаційної переваги в інтересах національної військової стратегії, дії, що здійснюються шляхом впливу на інформацію та інформаційні системи противника при одночасному захисті власної інформації і своїх інформаційних систем [8].

За 1997–2001 рр. на законодавчому рівні у сфері інформаційної безпеки США було зроблено чимало: пом'якшено експортні обмеження на криптозасоби, сформовано інфраструктуру з відкритими ключами, розроблено ряд стандартів на кшталт електронного цифрового підпису – FIPS 186–2 (2000 р.). Усе це дало змогу зосередитися на одному з її найважливіших додатків – аутентифікації, розглядаючи її за відпрацьованою на криптографічних засобах методикою. На базі цих законів у США сформовано загальнонаціональну інфраструктуру електронної аутентифікації.

Крім того, у законодавстві США діють як положення обмежувальної спрямованості, так і директиви, що захищають інтереси таких державних відомств, як Міністерство

оборони, АНБ, ФБР, ЦРУ.

У березні 2001 р. президент США Д. Буш, виступаючи в штаб-квартирі ЦРУ в Ленглі, вказав на основні загрози національній безпеці США. На другому місці після тероризму в цьому переліку значиться інформаційна війна, уже за нею – розповсюдження зброї масового ураження й засобів її доставки.

Збір розвідувальних даних з комп'ютерних систем противника дає змогу виявляти уразливі місця в його інформаційних системах. Тож США розроблено й реалізуються програми, спрямовані на розширення можливостей розвідки з добування та оброблення інформації щодо загроз національній інформаційній інфраструктурі з боку інших держав. Крім традиційних методів агентурної роботи, ЦРУ приділяє значну увагу аналізу відкритих джерел і проникненню в закриті бази даних програмним шляхом. У США на офіційному рівні визнають, що контроль над секретними комунікаціями противника при одночасному захисті своїх власних надає їм унікальні можливості для збереження лідируючих позицій у світі.

Можна провести деякі паралелі між Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» від 15 квітня 2017 р. № 133, та ініційованим Конгресом США проектом Акта про кібербезпеку (The Cybersecurity Act of 2009) [9]. У цьому нормативно-правовому документі президенту США, у надзвичайних випадках загроз національній безпеці, надається право обмеження доступу до мережі Інтернет на всій території США. У той же час на розгляд Конгресу США був внесений проект Акта глобальної відповіді на кібервиклики (Fostering a Global Response to Cyber Attacks Act), який містить норми щодо організації взаємодії США з іншими державами світу з проблем протидії кіберзлочинності.

Згідно з Оглядом кібербезпекової політики (Cybersecurity Review) (2009 р.) Білий дім США визначає структуру системи національної кібербезпеки. Завданням відповідно є: формування кібербезпекової політики; демонстрування суспільству США і міжнародним партнерам важливості для держав цього напрямку; удосконалення законодавства у цій сфері, зокрема у частині кримінальної відповідальності; розробка проектів на рівні держави, окремих Штатів та міст у сфері кібернетичної безпеки.

У Зауваженнях щодо забезпечення безпеки національної кіберінфраструктури» (2009 р.) [10] Б. Обама зробив висновок, що «кіберзагрози є одними з найбільш серйозних викликів економічній і національній безпеці, з яким зіткнулася нація». З огляду на це президент оголосив цифрову інфраструктуру США стратегічною національною цінністю, а її захист – національним пріоритетом. Основні заходи в цій сфері спрямовані на розроблення ефективної стратегії забезпечення безпеки інформаційних та комунікаційних мереж; розроблення систем запобігання й реагування на кібератаки; посилення партнерства держави і приватного сектора; збільшення інвестицій в іноваційні технології, а також розгортання масштабної національної кампанії щодо посилення готовності суспільства до протидії кіберзагрозам [11].

Ініціатива з загальної національної кібербезпеки Ради національної безпеки США 2010 р., що є складовою частиною Воєнної доктрини США, містить 12 положень щодо

реалізації захисту держави та Білого дому від кібератак. Відповідно до цього документа, у США створено єдину захищену федеральну мережу, доступ до якої чітко контролюється. Крім того, ініціатива передбачає об'єднання всіх наявних у США центрів оперативного реагування на кіберзлочини з метою підвищення ефективності їхньої діяльності та проведення глибокого аналізу щодо хакерських атак.

Також з метою протидії іноземним кібершпигунам документом передбачено створення підрозділів кіберконтррозвідки в державних органах США, зокрема для захисту секретних внутрішніх мереж Міністерства оборони США від терористичних атак.

Важливим кроком уряду є створення системи управління ризиками для прогнозування наслідків зламу систем, викрадення або пошкодження інформації та мінімізації збитків від протиправних втручань у неї, а також захисту мереж недержавної інфраструктури.

З метою захисту мережі вищих державних органів запроваджено роботу програми «Ейнштейн» (Einstein Program, або Einstein) [12], яка розроблена оперативним підрозділом Національного управління кібербезпеки Міністерства внутрішньої безпеки США. Вона дає змогу виявляти та фіксувати несанкціоновані зовнішні втручання.

У Стратегії кібербезпеки США (2011 р.) закріплено право держави вживати заходи у відповідь на хакерські атаки, які у відповідних умовах можуть розглядатися США як оголошення війни.

Закон CISPА (Cyber Intelligence Sharring and Protection Act) (2012 р.), у свою чергу, дає змогу уряду США та недержавним органам за наявності підозри про вчинення кіберзлочину мати доступ до конфіденційної інформації користувачів приватних фірм.

Основними напрямками забезпечення національної кібербезпеки США є захист критично важливих об'єктів інфраструктури, безпосередньо їхніх інформаційних систем від кібернетичних атак; удосконалення засобів виявлення атак і оперативного реагування на них; визначення завдань безпеки кіберпростору та способи їх вирішення; підготовка відповідних фахівців з безпеки інформації та взаємодія з приватним сектором; співпраця з міжнародними організаціями з метою забезпечення відкритого, безпечного, надійного кіберпростору.

Нормативно-правовими документами США, що регулюють безпеку кіберпростору, стали Національна стратегія безпечного кіберпростору (2003 р.), Огляд політики кібербезпеки (2009 р.), Міжнародна стратегія для кіберпростору (2011 р.), Наказ президента США «Щодо проекту Стратегії покращення кібербезпеки критично важливих об'єктів інфраструктури (2013 р.), проект Стратегії покращення кібербезпеки критично важливих об'єктів інфраструктури (2014 р.), Закон з кібербезпеки та обміну інформацією (2015 р.), Національна стратегія безпеки (2015 р.), Стратегія кібербезпеки департаменту оборони (2015 р.). У зазначених нормативно-правових актах закріплено дії із знешкодження та протистояння атакам у національному інформаційному просторі, визначено види загроз, обов'язки захисту кіберпростору для різних спеціалізованих державних установ. Цими документами визначено умови для обміну даними з протидії кіберзагрозам, прогнозування відповідних ризиків, співробітництва з іншими державами з проблем кібертероризму, а також підвищення кваліфікації фахівців з протидії цим злочинам. Крім того, окремо акцентується на залученні до протидії тероризму приватних установ і громадських організацій, наприклад CERT, ISACA, CSX, CCSIS, а також

залучення освітніх та наукових установ до проведення досліджень щодо забезпечення безпеки національного кіберпростору [13–23].

Аналіз наукових розвідок щодо інформаційної безпеки США показує, що, незважаючи на чималу кількість нормативно-правових актів США у сфері інформаційної безпеки, вони не завжди є ефективними. Законодавство США все ж таки ще не охоплює усіх загроз в інформаційній сфері держави, що існують на сучасному етапі. Прогалинами в політиці інформаційної безпеки США можна вважати випадок з Е. Сноуденом, який викликав шквал суперечливих висловлювань як у США, так і в інших державах про допустимість масового негласного спостереження, межі державної таємниці й баланс між захистом персональних даних і забезпеченням національної безпеки в епоху після 11 вересня 2001 р. (дата наймасштабнішого в історії теракту з численними жертвами, що вчинений шляхом тарану двома пасажирськими літаками, керованими терористами, будівель Всесвітнього торгового центру у м. Нью-Йорк, США). Тож захист інформаційного простору від кібертерористів, а користувачів інформаційних систем від шахрайства, забезпечення конфіденційності інформації в інформаційних системах, захист прав інтелектуальної власності потребують розроблення нормативно-правових актів з інформаційної безпеки США принципово нового, більш високого рівня.

Неможливо в межах цієї статті охопити весь перелік нормативно-правових актів США з інформаційної безпеки повністю, можна лише констатувати їх велику кількість, що є доказом важливості теми для суспільства цієї держави. За останні 35 років у США сформувалася чітка система забезпечення інформаційної безпеки, яка вибудовувалася в декілька етапів. Пороговими серед виявлених тенденцій можуть вважатися такі. У 1981 р. інформаційна безпека стає пріоритетом урядової політики США. У 1987 р. встановлено нову категорію інформації – «несекретна, але важлива з погляду національної безпеки». У 1992 р. інформаційна безпека зводиться в ранг національної інформаційної політики та звертається підкреслена увага на глобальну інформаційну політику. У цьому ж році в обігу уряду США з'являється поняття «інформаційна війна». У 2001 р. формується поняття «міжнародна інформаційна безпека» і визнається, що незахищеність інформаційних ресурсів становить загрозу всьому світу. Поняття «інформаційна війна» в адміністрації президента за пріоритетністю на другому місці (після тероризму). У 2009 р. цифрова інфраструктура США оголошується стратегічною національною цінністю, а її захист – національним пріоритетом. У 2011 р. хакерські атаки прирівнюються до оголошення війни. З 2015 р. законодавче регулювання кіберпростору виходить на перший план політики США.

Американський досвід державної політики у сфері інформаційної безпеки є важливим для української зовнішньої і внутрішньої політики. Найціннішим є дієвий підхід до регулювання ринку інформаційних технологій в умовах ринкової економіки. Слід усе ж зазначити, що, хоча нині Україна є одним з лідерів у світі з підготовки висококваліфікованих ІТ-фахівців і одним з основних постачальників «мізків» відповідного напрямку за кордон, існує залежність України від американського програмного продукту, що можна спостерігати майже в кожній державній установі та в роботі окремих громадян. Отже, для забезпечення національної безпеки України необхідно спрямувати зусилля на створення власних конкурентоспроможних

ІТ-технологій і повернення українських фахівців з-за кордону.

США мають величезний досвід застосування інформаційних технологій у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Особливо важливим, в умовах проведення Україною урядових заходів у відповідь на зовнішню агресію іноземної держави, є американський досвід використання інформаційних технологій для створення систем зв'язку і військового керування, а також високоточного озброєння.

Інформаційну безпеку можна без перебільшення назвати одним з перспективних напрямів взаємовигідного співробітництва між Україною і США.

Література

1. Брижко В. До питання сучасної інформаційної політики / В. Брижко // Вісн. Академії управління МВС. – 2009. – № 2. – С. 32–36.

2. Role of science and technology in the context of international security and disarmament. Report of the First Committee General Assembly. 1998. № 53/579. – Mode of access: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/360/57/PDF/N9836057.pdf?OpenElement>. – Title from the screen.

3. Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security. Resolution adopted by the General Assembly. 1999. № 54/49. – Mode of access: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/777/13/PDF/N9977713.pdf?OpenElement>. – Title from the screen.

4. Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security. Resolution adopted by the General Assembly. 2000. № 55/28. – Mode of access: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/561/07/PDF/N0056107.pdf?OpenElement>. – Title from the screen.

5. Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security. Resolution adopted by the General Assembly on 8 December 2005. № 60/45. – Mode of access: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/490/30/PDF/N0549030.pdf?OpenElement>. – Title from the screen.

6. National Security Strategy of the United States of America. Washington. 2010, may. 52 p. // White House. – Mode of access: <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/r>. – Title from the screen.

7. Шамрай В. О. Інформаційна безпека як складова національної безпеки України / В. О. Шамрай. – Режим доступу: <http://www.crime-research.ru/library/Shamray.htm>. – Назва з екрана.

8. Баранов А. Информационный суверенитет или информационная безопасность / А. Баранов // Нац. безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 70–76.

9. The Cybersecurity Act of 2009. – Mode of access: http://whitehouse.gov/ihe_press_offlce. – Title from the screen.

10. Remarks by (he President on securing our nation's cyber infrastructure) // White House. –

Mode of access: whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-on-Security-Nations-Cyber-Infrastructure. – Title from the screen.

11. Statement by the President on the White House Organization for Homeland Security // White House. – Mode of access: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/statement-president-white-house-organization-homeland-security-and-counterterrorism>. – Title from the screen.

12. Privacy Impact Assessment EINSTEIN Program. 2004. September. – Mode of access: https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/privacy_pia_einstein.pdf. – Title from the screen.

13. National Strategy to Secure Cyberspace. February 2003. – Mode of access: https://www.us-cert.gov/sites/default/files/publications/cyberspace_strategy.pdf. – Title from the screen.

14. Updating U. S. Federal Cybersecurity Policy and Guidance. October 2012. – Mode of access: http://csis.org/files/publication/121019_Reeder_A130_Web.pdf. – Title from the screen.

15. Assuring a Trusted and Resilient Information and Communications Infrastructure // White House. – Mode of access: https://www.whitehouse.gov/assets/documents/Cyberspace_Policy_Review_final.pdf. – Title from the screen.

16. The Administration's Priorities on Cybersecurity // White House. – Mode of access: <https://www.whitehouse.gov/issues/foreign-policy/cybersecurity#section-protect-critical-infrastructure>. – Title from the screen.

17. Cyber Security Strategy Documents. – Mode of access: <https://ccdcoe.org/strategies-policies.html>. – Title from the screen.

18. The Department of Defense Cyber Strategy. – Mode of access: http://www.dod.gov/strategy/Final_2015_DoD_CYBER_STRATEGY_for_web.pdf. – Title from the screen.

19. International Strategy for Cyberspace // White House. – Mode of access: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf. – Title from the screen.

20. *Carter W. A. The Evolution of Cybersecurity Requirements for the U. S. Financial Industry / W. A. Carter, D. E. Zheng. – 2015. – July. – Mode of access: http://csis.org/files/publication/150717_Carter_CybersecurityRequirements_Web.pdf. – Title from the screen.*

21. US Enacts Cybersecurity Information Legislature. – Mode of access: http://www.isaca.org/cyber/Documents/CSX-Special-Report_misc_Eng_0116.pdf. – Title from the screen.

22. US cybersecurity: Progress stalled Key findings from the 2015 US State of Cybercrime Survey. – Mode of access: <https://www.pwc.com/us/en/increasing-its-effectiveness/publications/assets/2015-us-cybercrime-survey.pdf>. – Title from the screen.

23. US-CERT: Understanding Hidden Threats: Rootkits and Botnets. – Mode of access: <https://www.us-cert.gov/ncas/tips>. – Title from the screen.

References

1. Bryzhko, V. (2009). Do pyannia suchasnoi informatsiinoi polityky [To the question of

modern information policy]. *Visnyk Akademii upravlinnia MVS – Bulletin of the Academy of the Interior Ministry*, no. 2, pp. 32–36 [in Ukrainian].

2. Role of science and technology in the context of international security and disarmament. Report of the First Committee General Assembly. 1998. № 53/579. Retrieved from <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/360/57/PDF/N9836057.pdf?OpenElement> [in English].

3. Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security. Resolution adopted by the General Assembly. 1999. № 54/49. Retrieved from <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/777/13/PDF/N9977713.pdf?OpenElement> [in English].

4. Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security. Resolution adopted by the General Assembly. 2000. № 55/28. Retrieved from <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/561/07/PDF/N0056107.pdf?OpenElement> [in English].

5. Developments in the field of information and telecommunications in the context of international security. Resolution adopted by the General Assembly on 8 December 2005. № 60/45 Retrieved from <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/490/30/PDF/N0549030.pdf?OpenElement> [in English].

6. National Security Strategy of the United States of America. (2010). *White House*. Retrieved from <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/r> [in English].

7. Shamrai, V. O. Informatsiina bezpeka yak skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Information security as a component of national security of Ukraine]. Retrieved from <http://www.crime-research.ru/library/Shamray.htm> [in Ukrainian].

8. Baranov, A. (2001). Informacionnyj suverenitet ili informacionnaja bezopasnost [Information sovereignty or information security]. *Natsionalna bezpeka i oborona – National Security and Defense*, no. 1, pp. 70–76 [in Ukrainian].

9. The Cybersecurity Act of 2009. Retrieved from http://whitehouse.gov/the_press_office [in English].

10. Remarks by the President on securing our nation's cyber infrastructure). *White House*. Retrieved from whitehouse.gov/the_press_office/Remarksby-the-President-on-Security-Nations-Cyber-Infrastructure [in English].

11. Statement by the President on the White House Organization for Homeland Security. Retrieved from <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/statement-president-white-house-organization-homeland-security-and-counterterrorism> [in English].

12. Privacy Impact Assessment EINSTEIN Program. (2004). – Retrieved from https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/privacy_pia_einstein.pdf [in English].

13. National Strategy to Secure Cyberspace. (2003). Retrieved from https://www.us-cert.gov/sites/default/files/publications/cyberspace_strategy.pdf [in English].

14. Updating U. S. Federal Cybersecurity Policy and Guidance. (2012). Retrieved from http://csis.org/files/publication/121019_Reeder_A130_Web.pdf [in English].

15. Assuring a Trusted and Resilient Information and Communications Infrastructure. *White House*. Retrieved from https://www.whitehouse.gov/assets/documents/Cyberspace_Policy_Review_final.pdf [in

English].

16. The Administration's Priorities on Cybersecurity. *White House*. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/issues/foreign-policy/cybersecurity#section-protect-critical-infrastructure> [in English].

17. Cyber Security Strategy Documents. Retrieved from <https://ccdcoe.org/strategies-policies.html> [in English].

18. The Department of Defense Cyber Strategy. Retrieved from strategy/Final_2015_DoD_CYBER_STRATEGY_for_web.pdf [in English].

19. International Strategy for Cyberspace. *White House*. Retrieved from https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf [in English].

20. Carter, W. A. Zheng, D. E. (2015). The Evolution of Cybersecurity Requirements for the U. S. Financial Industry. Retrieved from http://csis.org/files/publication/150717_Carter_CybersecurityRequirements_Web.pdf [in English].

21. US Enacts Cybersecurity Information Legislature. Retrieved from http://www.isaca.org/cyber/Documents/CSX-Special-Report_misc_Eng_0116.pdf [in English].

22. US cybersecurity: Progress stalled Key findings from the 2015 US State of Cybercrime Survey. (2015). Retrieved from <https://www.pwc.com/us/en/increasing-it-effectiveness/publications/assets/2015-us-cybercrime-survey.pdf> [in English].

23. US-CERT: Understanding Hidden Threats: Rootkits and Botnets Retrieved from <https://www.us-cert.gov/ncas/tips> [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.04.2017.

Olena Busol,

Dr. Sci. (Juridical), Senior Research Co-worker,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Trends of Regulatory Legal Support of Information Security in the United States

Currently, within the context of globalization, intellectualization of crime, comprehensive cover other social relations by information relations, the international community comes to understanding the need to improve existing, and to develop unified normative-legal acts on international information security regulation.

The article, based on analysis of USA laws, defines the main trends of normative-legal ensuring information security of the state. The USA has wide experience of applying information technologies in all spheres of society activity. In conditions of Ukraine's actions in response to aggression of a foreign state, the American experience of applying information technologies for creation of communication systems and military management, and also high-precision arms is especially important.

Information security without exaggeration could be considered as one of the perspective directions of mutually beneficial cooperation between Ukraine and the USA.

Keywords: copyright, academic plagiarism, intellectual property, legal act, higher education, the subjects of scientific and technical activity.

Елена Бусол,

д-р юрид. наук, ст. науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Тенденции нормативно-правового обеспечения информационной безопасности США

В настоящее время в условиях глобализации, интеллектуализации преступности, всестороннего охвата информатизацией всех общественных отношений международное содружество приходит к пониманию необходимости усовершенствования действующих и разработки унифицированных нормативно-правовых актов по регулированию международной информационной безопасности.

В статье на основе анализа законодательства США установлены основные тенденции нормативно-правового обеспечения информационной безопасности данного государства.

США имеют большой опыт применения информационных технологий во всех сферах жизнедеятельности общества. Особенно важным, в условиях проведения Украиной мероприятий в ответ на внешнюю агрессию иностранного государства, является американский опыт использования информационных технологий для создания систем связи и военного управления, а также высокоточного вооружения.

Информационную безопасность можно без преувеличения назвать одним из перспективных направлений взаимовыгодного сотрудничества между Украиной и США.

Ключевые слова: информационная безопасность, законодательство, нормативно-правовое обеспечение США, тенденции, IT-технологии.

Майя Іванова,

наук. співроб., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті проводиться огляд дисертаційних досліджень з питань охорони права інтелектуальної власності. Обґрунтовується твердження, що узагальнення висновків у сфері охорони інтелектуальної власності сприятиме адаптації бібліотечного законодавства України до сучасних вимог.

Ключові слова: авторське право, право інтелектуальної власності, інформаційне суспільство, інформаційні ресурси, дисертаційні дослідження, бібліотека, соціальні комунікації.

Розвиток інформаційного суспільства в Україні передбачає розбудову інформаційної інфраструктури для забезпечення доступу громадян до інформаційних послуг та інформаційно-комунікаційних технологій, широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту, культуру, спрощення процедури доступу громадян до інформації й знань за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Політика забезпечення доступу до інформації та знань спрямована на підтримку інституціональних зусиль з нарощення потенціалу національного інформаційного суспільства, надання доступу до суспільно необхідної інформації, створення і впровадження єдиної інформаційної системи надбань документальної спадщини.

Інформатизація суспільства є важливою складовою розширення можливостей для доступу до інформації, задоволення відповідних інформаційних потреб не тільки на рівні політичних перетворень, відстоювання того чи іншого політичного вибору в процесі демократизації, а й на всіх інших рівнях суспільної діяльності, що зрештою й забезпечують у комплексі суспільний прогрес [1, с. 10].

В інформаційному суспільстві акценти дедалі більше зміщуються з виробництва у сферу інтелектуальної, творчої діяльності. Інформатизація суспільства передбачає правомірність використання інтелектуальних надбань людства. Забезпечення належної охорони прав інтелектуальної власності є однією з найважливіших умов успішного розвитку інформаційного суспільства [2, с. 441].

Актуальність дослідження обумовлена тим, що вирішення питання щодо впровадження сучасних правових і організаційних механізмів захисту прав інтелектуальної власності необхідне при реалізації стратегічних пріоритетів України щодо побудови інформаційного суспільства, утвердження інноваційної моделі розвитку, створення передумов для набуття Україною членства у Європейському Союзі.

Аналіз останніх публікацій доводить, що питанням забезпечення належної охорони прав інтелектуальної власності в бібліотечній діяльності приділяється недостатньо уваги. Окремих питань авторського й суміжного права в діяльності бібліотек у своїх наукових працях торкалися Ю. Артемов [3], О. Бойкова [4], Н. Вітушко [5], Г. Гуцол [6], Т. Кривошия [7], С. Кругових [8], Р. Поліщук [9] та ін. Окремо необхідно виділити

дисертаційне дослідження П. Макаренка «Бібліотека як складова інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України» (2016) [10].

У своєму дослідженні П. Макаренко охарактеризував основні етапи розвитку бібліотечної складової інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України; визначив особливості інформаційно-ресурсного потенціалу наукових універсальних та галузевих бібліотек України, їхню роль і завдання у формуванні розподіленого веб-ресурсу у сфері інтелектуальної власності; обґрунтував модель бібліотечно-інформаційної підтримки інтерактивної комунікаційної взаємодії суб'єктів сфери інтелектуальної власності.

Однак згадані праці не дають цілісного уявлення про забезпечення належної охорони прав інтелектуальної власності в діяльності бібліотек, тому зазначене питання потребує подальшого розроблення і вивчення. Разом з тим проблемі захисту інтелектуальної власності приділяється велика увага з боку вчених інших галузей науки, переважно юридичних.

Мета статті полягає в огляді дисертаційних досліджень щодо теми захисту прав інтелектуальної власності з метою визначення стану наукових розробок у цій сфері. Що, у свою чергу, дасть можливість виявити подібні питання, що стосуються бібліотечної справи, і визначити шляхи вдосконалення діяльності бібліотек у сфері авторського права.

Питання охорони права інтелектуальної власності у своїй більшості ставали предметом дослідження в дисертаційних роботах із цивільно-правової тематики. Одним з перших досліджень у сфері інтелектуальної власності є дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук видатного вченого-цивіліста О. Підпригори «Проблеми правового регулювання інтелектуальної власності за законодавством України» (1999 р.) [11]. Проблемні питання у сфері інтелектуальної власності, які порушувалися О. Підпригорою та іншими українськими вченими, ставали вже об'єктом наукової розвідки автора раніше [12, с. 199–220].

До праць, де порушуються питання охорони інтелектуальної власності, необхідно віднести дисертаційні дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук таких учених, як О. Мельник, Р. Шишка, П. Немеш, Г. Ульянова, О. Басай [15].

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 (цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право) О. Мельник «Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні» (2004) [13] присвячена проблемам цивільно-правової охорони суб'єктивних прав інтелектуальної власності. У праці досліджено поняття, ознаки й систему об'єктів права інтелектуальної власності, виникнення, припинення і скасування суб'єктивних прав у сфері інтелектуальної власності; визначено й досліджено основні проблеми правового статусу суб'єктів права інтелектуальної власності, зміст їхніх суб'єктивних прав і проблеми їх реалізації; класифіковано договори як основний правовий інструментарій реалізації зазначених майнових прав у сфері інтелектуальної власності; визначено основні проблеми правової охорони суб'єктивних прав інтелектуальної власності, зокрема оформлення, чинність, припинення та скасування суб'єктивних прав, їхній зміст, правові форми реалізації й захисту останніх.

Р. Шишка в дослідженні «Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у

цивільному праві України» (2004) [14] дослідив право на творчу діяльність і її результати, засоби його охорони, права й обов'язки творців під час творчості; розробив концепцію фантомної правоздатності – прав неіснуючого суб'єкта (ненародженого чи померлого), визначених законом; виявив основні концепції права інтелектуальної власності; довів, що концептуальними підходами до охорони права інтелектуальної власності повинно бути усвідомлення того, що інтелектуальна власність і право інтелектуальної власності – різні речі; право інтелектуальної власності є виключним майновим правом авторів і володільців; безпосередньо володільці повинні бути максимально зацікавлені в охороні своїх прав і вживати для цього усіх можливих заходів, у тому числі щодо їх захисту в судовому порядку; держава повинна розробити і прийняти зовнішньо та внутрішньо узгоджені норми.

П. Немеш у дисертації «Правова охорона торговельних марок в Україні» (2009) [40] провів порівняльно-правове дослідження правової охорони торговельних марок в іноземних державах; вивчав історію становлення правового регулювання торговельних марок, поняття, сутності та змісту правової охорони торговельних марок, її ролі й значення в економічному розвитку держави; проаналізував питання виникнення та припинення правової охорони торговельних марок, особливості національних і міжнародних засад правової охорони торговельних марок.

Г. Ульянова в праці «Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату» (2015) [16] дослідила загальні підходи до визначення поняття «плагіат», розкрила його сутність як соціальної, етичної, правової категорії; розкрила співвідношення таких категорій, як привласнення авторства, примус до співавторства, примус до відмови від авторства, приписування авторства; визначила мету та основні напрями правової політики у сфері захисту права інтелектуальної власності від плагіату; визначила особливості вчинення плагіату в різних сферах інтелектуальної, творчої діяльності; розкрила поняття, способи цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності в судовому порядку; сформулювала пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання відносин у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

У кандидатських дисертаціях за спеціальністю 12.00.03 питання захисту авторських прав і відшкодування шкоди вивчали У. Андрусів, Н. Бааджи, О. Боярчук, Є. Гарєєв, О. Дорошенко, О. Ієвіня, П. Калениченко, О. Кравченко, В. Макода, С. Петренко, О. Ришкова, М. Селіванов, О. Штефан. О. Штефан («Позовне провадження у справах з авторських і суміжних правовідносин у цивільному судочинстві України», 2000) [17] дослідила проблеми сучасного й перспективного розвитку процесуальних засобів захисту порушення авторського права та суміжних прав у порядку позовного провадження цивільного судочинства; визначила позов як процесуальний засіб порушення цивільної справи в суді на захист авторського права й суміжних прав, його поняття, елементи, види позовів; охарактеризувала право на пред'явлення позову як суб'єктивне цивільне процесуальне право, умови та процесуальний порядок його реалізації; визначила поняття, види й ознаки осіб, які беруть участь у справах з авторських і суміжних правовідносин, проаналізувала особливості підготовки до судового розгляду, доказування та рішення суду у справах з авторських і суміжних правовідносин.

В. Макода («Правова охорона промислових зразків в Україні», 2001) [18] розглянув комплекс теоретичних і практичних питань, пов'язаних із правовою охороною промислових зразків; дослідив питання становлення і формування системи правової охорони даних об'єктів промислової власності, поняття та правові ознаки промислового зразка і його функції, а також джерела права на промислові зразки, суб'єкти й об'єкти цих прав; співвідношення об'єктів промислових зразків з іншими об'єктами інтелектуальної власності.

М. Селіванов («Захист права на комп'ютерну програму (авторсько-правовий аспект)», 2002) [19] провів аналіз норми національного й міжнародного законодавства, судової практики щодо захисту прав на комп'ютерну програму; описав окремі авторські правомочності на комп'ютерну програму; довів необхідність негайного та раптового виконання рішення суду про забезпечення доказів і застосування тимчасових заходів, пов'язаних із захистом права на цю програму.

О. Боярчук («Цивільно-правова охорона суміжних прав в Україні», 2002) [20] дослідив правову природу суміжних прав, провів аналіз права виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм, організацій телерадіомовлення; визначив специфічні ознаки суміжних прав і критерії творчості в діяльності суб'єктів суміжних прав.

О. Кравченко («Цивільно-правове регулювання експертизи у сфері інтелектуальної власності», 2003) [21] дослідила питання цивільно-правового регулювання експертизи у сфері інтелектуальної діяльності й інтелектуальної власності. Проаналізувала три групи експертиз: наукову й науково-технічну; експертизу заявок на об'єкти промислової власності; судову експертизу об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі експертизу контрафактних об'єктів цієї власності. Визначила об'єкти, суб'єкти зазначених експертиз, права й обов'язки сторін, вимоги до експертних організацій, окремих експертів і їхніх експертних висновків, відповідальність за науковий рівень експертизи.

О. Ієвіня («Цивільно-правова охорона та захист прав виробників фонограм», 2005) [22] досліджувала цивільно-правові аспекти охорони та захисту прав виробників фонограм; розглянула процес формування й розвитку національного та міжнародного законодавства, пов'язаного з охороною й захистом прав виробників фонограм; визначила систему та обсяг прав виробників фонограм, а також дослідила систему цивільно-правових договорів, пов'язаних з виникненням і передачею майнових прав виробників фонограм; провела аналіз системи обмеження майнових прав виробників фонограм як засіб забезпечення балансу інтересів авторів, виконавців, виробників фонограм, організацій мовлення й користувачів.

О. Дорошенко («Судова експертиза як засіб доказування при розгляді цивільних справ щодо порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності», 2007) [23] визначив поняття експертизи як засобу доказування у справах про порушення прав інтелектуальної власності, проаналізував правові засади призначення експертизи в цивільних справах з порушення прав інтелектуальної власності, визначив процесуальні права й обов'язки експерта, принципи судово-експертної діяльності, форму і зміст висновку експерта, а також особливості дослідження й оцінювання судом висновку експерта у справах про порушення прав інтелектуальної власності.

О. Ришкова («Захист прав інтелектуальної власності за цивільним законодавством

України», 2007) [24] провела аналіз норм національного й міжнародного законодавства, судової практики, пов'язаної зі здійсненням і управлінням права інтелектуальної власності; визначила місце інтелектуальної власності в соціально-правовій системі України; дослідила поняття та види об'єктів прав інтелектуальної власності, правовий статус суб'єктів прав інтелектуальної власності й реалізацію ними своїх прав і обов'язків; проаналізувала здійснення управління інтелектуальною діяльністю та інтелектуальною власністю.

Є. Гареев («Правова охорона винаходів», 2007) [30] проаналізував правові норми ЦК та інші акти законодавства України, що регулюють відносини з приводу здійснення особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності на винаходи; зміст майнових прав на винаходи, підстави й наслідки дострокового припинення цих прав і визнання їх недійсними; зосередив увагу на особливостях здійснення майнових прав на службові винаходи, а також особами, що не досягли повноліття.

П. Калениченко («Охорона авторського і суміжних прав у музичному шоу-бізнесі України», 2008) [26] дослідив проблеми цивільно-правової охорони авторського й суміжних прав у сфері музичного шоу-бізнесу України; визначив музичний шоу-бізнес як сферу авторсько-правового регулювання; розглянув правовий режим використання об'єктів авторського та суміжних прав у сфері музичного шоу-бізнесу України; провів аналіз проблеми обігу майнових прав, колективного управління майновими авторськими й суміжними правами, питання їх захисту.

Н. Бааджи («Відшкодування шкоди, завданої неправомірним використанням авторських прав», 2010) [27] проаналізувала майнові й немайнові авторські права, унаслідок неправомірного використання яких завдається шкода їхнім власникам; розкрила поняття та сутність категорії «неправомірне використання авторських прав» і визначила її ознаки; запропонувала класифікацію порушень авторських прав з урахуванням різних критеріїв; проаналізувала такі випадки неправомірного використання авторських прав, як плагіат, піратство й контрафакція, а також ввезення і вивезення з митної території об'єктів авторського права й суміжних прав; обґрунтувала необхідність закріплення на законодавчому рівні мінімального розміру немайнової шкоди, завданої неправомірним використанням авторських прав.

Г. Ульянова («Захист авторських прав у правовідносинах, які виникають у зв'язку з рекламою», 2008) [25] дослідила захист авторських прав у правовідносинах, що виникають у зв'язку з рекламою; проаналізувала ознаки реклами як об'єкта авторського права, співвідношення реклами й об'єктів авторського права, договірні засади використання об'єктів авторського права у правовідносинах, які виникають у зв'язку з рекламою; розглянула правове забезпечення захисту авторських прав, форми і способи захисту авторських прав, доцільність поширення практики неюрисдикційної форми захисту авторських прав, захист авторських прав у судовому порядку.

С. Петренко («Правова охорона комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності: шляхи розвитку», 2010) [28], дослідив правову охорону комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності; визначив елементи змісту і форм вираження комп'ютерної програми, надав рекомендації щодо визначення оригінальності програми; здійснив аналіз понятійного апарату, що використовується для визначення

комп'ютерної програми; розглянув можливість використання режимів правової охорони інших об'єктів інтелектуальної власності (винаходу, раціоналізаторської пропозиції та промислового зразка) для охорони прав на комп'ютерну програму і її складові елементи.

У. Андрусів («Цивільно-правова охорона прав інтелектуальної власності на програми (передачі) організації мовлення в Україні», 2013) [29] дослідила особливості сучасного стану системи національної та міжнародно-правової охорони суміжних прав організацій мовлення; визначила правовий статус суб'єктів суміжних прав організацій мовлення; з'ясувала специфіку діяльності організацій кабельного телебачення; проаналізувала особливості надання охорони об'єктам суміжних прав організацій мовлення; розкрила сутність понять виключних майнових і немайнових прав організацій мовлення, з'ясувала їх обсяг та зміст.

Крім вказаних праць, протягом останніх років за спеціальністю 12.00.03 проводилися такі дослідження: М. Баженов «Цивільно-правовий захист авторських прав в Україні і країнах різних правових систем» (2016) [31], Л. Давид «Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав на промисловий зразок» (2016) [32], А. Данилюк «Цивільно-правовий захист суб'єктивних цивільних прав інтелектуальної власності судом» (2016) [33], І. Маліновська «Охорона прав на базу даних у цивільному праві України» (2013) [34], Я. Садикова «Предмет доказування у справах про захист авторських та суміжних прав» (2014) [35], В. Селіваненко «Правова охорона інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я (цивільно-правовий аспект)» (2015) [36], О. Сорвачов «Охорона прав на промислові зразки в Україні» (2015) [37].

У рамках спеціальності 12.00.04 («господарське право, господарськопроцесуальне право») проводили дослідження Н. Халаїм, С. Шевчук. Н. Халаїм («Правова охорона промислових зразків в Україні», 2000) [38] дослідила правовідносини, що виникають з приводу патентної охорони промислового зразка, зокрема в разі надання та здійснення права на промисловий зразок, правові аспекти функціонування й запобігання порушенням виключного права на промисловий зразок у сфері господарювання.

С. Шевчук («Господарсько-правові аспекти захисту непатентованих об'єктів права інтелектуальної власності», 2011) [39] провела систематизацію положень, що сприяють створенню цілісного уявлення про непатентовані об'єкти права інтелектуальної власності суб'єктів господарювання; довела фактичне існування тісного зв'язку ноу-хау, ділової репутації та гудвілу; запропонувала класифікацію юридичних фактів, які припиняють дію на непатентовані об'єкти інтелектуальної власності.

У межах спеціальності 12.00.07 («теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право») проводили дослідження О. Головова, Ф. Кіріленко, Г. Корчевний, І. Кравченко, О. Ляшенко, Г. Римарчук, О. Тандир, Н. Троцюк, І. Шишко, А. Шпак, Є. Юркова.

Г. Корчевний («Адміністративна відповідальність за порушення авторських та суміжних прав», 2002) [41] комплексно дослідив проблеми адміністративної відповідальності за порушення авторських і суміжних прав, розглянув чинні статті Кодексу України про адміністративні правопорушення, які передбачають відповідальність за порушення деяких прав інтелектуальної власності, виявив недоліки та прогалини законодавства у цій сфері. Дисертантом було обґрунтовано необхідність

захисту авторських і суміжних прав не тільки заходами цивільно-правового характеру, а й адміністративного примусу, зокрема заходами адміністративної відповідальності. У праці проаналізовано особливості та специфічні ознаки складу проступків, які порушують авторські й суміжні права, запропоновано шляхи розв'язання існуючих проблем і накреслено напрями вдосконалення законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

О. Головкова («Адміністративна відповідальність за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності», 2008) [42] провела аналіз складу правопорушення, передбаченого ст. 51–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка передбачає адміністративну відповідальність за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності; визначила поняття адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності; розглянула державну систему органів, на які покладено функції з охорони інтелектуальної власності та протидії порушенням у цій сфері.

І. Кравченко («Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ у сфері захисту права інтелектуальної власності», 2010) [43] розглянув поняття адміністративної юрисдикції у сфері захисту права інтелектуальної власності та з'ясував правову основу адміністративної юрисдикції у цій сфері; проаналізував роль органів внутрішніх справ у системі суб'єктів адміністративної юрисдикції у сфері охорони права інтелектуальної власності; охарактеризував склади адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності, що підвідомчі органам внутрішніх справ; розкрив особливості застосування адміністративного примусу органами внутрішніх справ у сфері захисту права інтелектуальної власності.

Ф. Кіріленко («Адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності правоохоронними органами України», 2011) [44] дослідив теоретико-правові засади захисту права інтелектуальної власності; розкрив поняття та зміст адміністративно-правового захисту права інтелектуальної власності, місце й роль правоохоронних органів України у сфері захисту права інтелектуальної власності; показав особливості адміністративно-правового захисту зазначених прав відповідно до функцій правоохоронних органів держави; проаналізував досвід провідних зарубіжних держав щодо захисту права інтелектуальної власності.

О. Ляшенко («Адміністративно-правове регулювання діяльності ОВС в сфері захисту права інтелектуальної власності», 2011) [45] розглянула тенденції та проблеми захисту права інтелектуальної власності, які існують у діяльності органів внутрішніх справ (далі – ОВС) з урахуванням міжнародного й національного досвіду, розкрила юридичний склад адміністративних правопорушень у зазначеній сфері та відповідальність за їх вчинення; проаналізувала особливості захисту права інтелектуальної власності в підрозділах поліції і виділила шляхи його впровадження в діяльність, внесла пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та навела шляхи розв'язання проблем, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності в ОВС України.

Є. Юркова («Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні», 2011) [46] навела авторське визначення та розкрила структуру і зміст механізму адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності; розкрила

адміністративно-правовий статус публічної адміністрації в аналізованій сфері, визначила, що адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності – це напрям діяльності публічної адміністрації щодо здійснення реєстрації об'єктів інтелектуальної власності, видачі на них охоронних документів та застосування до порушників режиму інтелектуальної власності засобів адміністративного примусу, проаналізувала зарубіжний досвід; визначила напрями вдосконалення цієї галузі права.

О. Тандир («Адміністративно-правовий захист прав суб'єктів інтелектуальної власності», 2013) [47] дослідив теоретичні та практичні проблеми адміністративно-правового захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності на належні їм об'єкти такого права; розкрив питання адміністративних процедур, сутність адміністративних проваджень і особливості механізму розгляду судами справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, приділив увагу дослідженню норм адміністративного та спеціального законодавства.

Г. Римарчук («Адміністративно-правове забезпечення права інтелектуальної власності в Україні», 2013) [48] розкрила зміст і юридичну природу поняття адміністративно-правового забезпечення права інтелектуальної власності, що сприяє більш предметній реалізації прав, свобод та законних інтересів громадян; встановила причинно-наслідковий зв'язок між протиправними посяганнями і шкідливими наслідками у сфері інтелектуальної власності, що безпосередньо пов'язані з об'єктом правопорушення та правопорушником; охарактеризувала форми й методи профілактичних дій, завданням яких є нейтралізувати негативні вияви суспільно небезпечних діянь і підвищити рівень правової культури та свідомості громадян у питаннях охорони й захисту прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

І. Шишко («Адміністративно-правові гарантії авторського права в Україні», 2015) [49] розглянув місце авторського права в системі прав особи за традиційною класифікацією прав людини та громадянина; дослідив гарантії авторського права людини і громадянина, які перебувають у тісному взаємозв'язку із загальними гарантіями людини та громадянина і співвідносяться як загальне й спеціальне; запропонував напрями підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання шляхом удосконалення норм чинного законодавства та управлінського механізму.

А. Шпак («Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності у сфері освіти», 2015) [50] довів, що охорона прав інтелектуальної власності у сфері освіти й захист прав інтелектуальної власності розглядаються як нерозривні поняття, кожне з яких, володіючи певною мірою незалежності, спрямовується на різнорівневе забезпечення прав суб'єктів інтелектуальної власності у сфері освіти.

Н. Троцюк («Адміністративно-правовий захист авторських прав», 2016) [51] довела, що важливими особливостями адміністративно-правового захисту авторських прав є його здійснення уповноваженими посадовими особами засобами адміністративної юрисдикції та розгалуженість нормативно-правових актів, якими регламентовано правозахисну діяльність; розкрила зміст авторських прав як об'єкта адміністративно-правового захисту, схарактеризувала систему суб'єктів адміністративно-правового захисту, а також проаналізувала адміністративно-правові засоби захисту авторських прав; дослідила міжнародно-правовий досвід захисту авторських прав, окреслила напрями вдосконалення

адміністративно-правового захисту авторських прав в Україні.

Питання адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності залишаються актуальними для наукових досліджень. Протягом останніх років були захищені дисертації А. Шпака «Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності у сфері освіти» (2015), Т. Трояновської «Публічно-правовий спір у сфері інтелектуальної власності як предмет юрисдикції адміністративних судів» (2015), І. Шишка «Адміністративно-правові гарантії авторського права в Україні» (2015), Н. Троцюк «Адміністративно-правовий захист авторських прав» (2016).

За спеціальністю 12.00.08 («кримінальне право та криминологія, кримінально-виконавче право») в Україні питання охорони інтелектуальної власності вивчалося такими вченими, як В. Гулкевич, А. Нерсисян, В. Харченко.

В. Гулкевич («Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав», 2008) [52] дослідив проблемні аспекти кримінально-правової охорони авторського права й суміжних прав; проаналізував зміст кримінально-правових понять, передбачених ст. 176 Кримінального кодексу України; довів, що чинна редакція ст. 176 цього Кодексу передбачає кримінальну відповідальність за порушення тільки майнових прав автора, виконавця, виробника фонограми, відеограми, організації мовлення.

А. Нерсисян («Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності», 2008) [53] розглянув основні соціальні та правові чинники, що впливають на стан кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності; проаналізував процеси становлення, розвитку законодавства, на підставі якого здійснювалася кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності у Російській імперії, СРСР і незалежній Україні; розглянув норми Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність.

В. Харченко («Кримінально-правова охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні: перспективи розвитку та гармонізації з європейським законодавством», 2011) [54] розкрив соціальну обумовленість криміналізації порушень у сфері інтелектуальної власності, навів і обґрунтував авторське розуміння системи таких злочинів, висвітлив історичний досвід кримінально-правової охорони зазначених прав, розглянув детермінанти злочинів у сфері інтелектуальної власності, визначив засоби протидії вказаним посяганням.

За спеціальністю 12.00.09 («кримінальний процес та криминологія; судова експертиза») в Україні питання охорони інтелектуальної власності вивчалися такими вченими, як І. Горбаньов, В. Єрмоленко, О. Кравчук, І. Курилін, О. Севідов, О. Таран.

О. Таран («Криминологічне забезпечення розслідування злочинної діяльності у сфері порушення авторського і суміжних прав», 2005) [55] визначила зв'язок цивільно-правової, адміністративно-правової та кримінально-правової відповідальності за правопорушення у цій сфері; здійснила інтерпретацію положень цивільного права при формуванні криминологічної характеристики злочинних порушень авторського й суміжних прав і визначенні обставин, що підлягають встановленню при їх розслідуванні; уточнила перелік осіб, які можуть визнаватися потерпілими у кримінальних справах про злочинне порушення авторського й суміжних прав; удосконалила криминологічну класифікацію способів злочинного порушення авторського та суміжних прав.

І. Горбаньов («Особливості методики розслідування порушень авторського права щодо незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм», 2007) [56] описав методику розслідування порушень авторського права щодо незаконного відтворення й розповсюдження комп'ютерних програм, зокрема елементи криміналістичної характеристики цих злочинів, особливості оцінювання матеріалів попередньої перевірки щодо злочинів і прийняття рішення про порушення кримінальної справи, типові слідчі ситуації, версії та особливості їх перевірки на початковому етапі розслідування, проведення окремих слідчих дій під час розслідування цих кримінально-караних порушень.

О. Севідов («Криміналістична характеристика злочинних порушень авторського і суміжних прав та основні положення їх розслідування», 2009; спеціальність 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза») [57] визначив основні елементи криміналістичної характеристики злочинних порушень авторського й суміжного прав; особливості предмета доказування і стадії порушення кримінальних справ цієї категорії (зміст первинного матеріалу про злочин, перевірочних дій); сформулював перелік тактичних завдань розслідування, характерних саме для кримінальних справ про злочинне порушення авторського й суміжного прав, і рекомендації щодо засобів їх вирішення – проведення відповідних тактичних операцій.

І. Курилін («Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності», 2007) [58] проаналізував поняття та криміналістичну характеристику злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності; визначив категорію спеціальних знань, що використовуються під час розслідування таких злочинів; довів необхідність участі фахівця при проведенні окремих слідчих дій; визначив особливості призначення і проведення окремих видів судових експертиз.

В. Єрмоленко («Методика розслідування порушень авторського права і суміжних прав», 2010) [59] розробила комплекс теоретичних і практичних рекомендацій, пов'язаних з удосконаленням методики розслідування порушень авторського права й суміжних прав як системи організаційних і тактичних заходів; узагальнила елементи криміналістичної характеристики порушень авторського права та суміжних прав; обґрунтувала рекомендації щодо вдосконалення профілактичних заходів і напрямів співробітництва на державному й міжнародному рівнях щодо протидії порушенням авторського права та суміжних прав.

О. Кравчук («Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із порушенням авторських і суміжних прав», 2012) [60] дослідив криміналістичну характеристику злочинів, пов'язаних з порушенням авторських і суміжних прав; визначив зміст криміналістичної характеристики посягань на об'єкти авторських і суміжних прав та її структуру; навів відомості про окремі елементи криміналістичної характеристики злочинних посягань на об'єкти авторських і суміжних прав; приділив увагу дослідженню слідової картини цих злочинів як одного з інформативних елементів криміналістичної характеристики; розкрив можливості використання відомостей, що містяться в криміналістичній характеристиці, для організації заходів із запобігання злочинам.

Проблеми правовідносин у сфері інтелектуальної власності завжди були в центрі уваги

не лише юристів, а й науковців – фахівців інших галузей науки. Так, у рамках дисертаційних досліджень ці питання розглядалися О. Кіреєвою (спеціальність 25.00.01) [61], О. Германовою (спеціальність 10.01.08) [62]. Разом з тим питання захисту права інтелектуальної власності розглядаються переважно вченими-правознавцями трьох фундаментальних юридичних наук: цивільного права, адміністративного права, кримінального права.

Висновки. Одним з найважливіших напрямів стратегії інтеграції України у Європейський Союз і світове співтовариство в цілому є створення національної системи захисту прав інтелектуальної власності. Стаття 54 Конституції України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової й технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

На сьогодні представлено різні напрями дослідження авторського й суміжного права в Україні. На підставі аналізу літератури, положень вітчизняного й іноземного законодавства, судової практики, закордонного досвіду дослідниками у своїх дисертаційних дослідженнях обґрунтовуються наукові висновки, проводяться відповідні узагальнення стану та тенденцій розвитку правової охорони інтелектуальної власності, формуються пропозиції стосовно вдосконалення чинного законодавства України щодо охорони прав інтелектуальної власності. Вказані дисертації безпосередньо не розкривають питань авторського права в діяльності бібліотек. Але дослідники в межах своїх тем розкривають схожі проблеми, які намітилися в бібліотечній сфері. Узагальнення висновків вказаних дисертаційних досліджень дасть змогу покращити обслуговування бібліотечних користувачів в умовах посилення глобальних інформаційних впливів.

Література

1. Бібліотека в реалізації державотворчої інформаційної політики : [монографія] / [Т. Гранчак, В. Бондаренко, С. Горова та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 339 с.
2. *Іванова М.* Електронні інформаційні ресурси конституційно-правової тематики у фондах НЮБ НБУВ / М. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – Вип. 41. – С. 441–454.
3. *Артемов Ю. І.* Про авторське право та деякі проблеми при формуванні електронних інформаційних ресурсів у наукових бібліотеках [Електронний ресурс] / Ю. І. Артемов. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/8653/1>. – Назва з екрана.
4. *Бойкова О.* Бібліотечно-інформаційні ресурси: проблеми охорони авторського права в Росії / О. Бойкова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2002. – Вип. 9. – С. 484–489.
5. *Вітушко Н.* Авторське право та обмеження інформаційної бази аналітичної діяльності бібліотек: інтернет-аспект / Н. Вітушко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – Вип. 30. – С. 123–133.
6. *Гуцол Г.* Електронні бібліотеки: проблемні питання видавництва, бібліотек, обов'язкового примірника, авторського права / Г. Гуцол // Вісн. Книжк. палати. – 2010. –

№ 10. – С. 48–49.

7. *Кривошия Т. П.* Проблема авторського права та суміжних прав в бібліотеках на сторінках періодичних видань [Електронний ресурс] / Т. П. Кривошия // Третя наук.-практ. конф. «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 29 вересня 2011 р., Львів, Україна. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10195/4/44>. – Назва з екрана.

8. *Кругових С.* Авторське право в діяльності сучасної бібліотеки в умовах Інтернет-середовища / С. Кругових // Вісн. Книжк. палати. – 2005. – № 7. – С. 31–32.

9. *Поліщук Р. П.* Проблеми захисту авторського права в бібліотечному обслуговуванні / Р. П. Поліщук // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 3. – С. 35–38.

10. *Макаренко П. Д.* Бібліотека як складова інформаційної інфраструктури системи інтелектуальної власності України : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 / Макаренко Павло Дмитрович ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2016. – 22 с.

11. *Підопригора О. О.* Проблеми правового регулювання інтелектуальної власності за законодавством України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 / Оксана Опанасівна Підопригора ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 1999. – 34 с.

12. *Іванова М.* Огляд сучасних дисертаційних досліджень з авторського та суміжного права в Україні (на основі аналізу фондів НБУВ) / М. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – Вип. 43. – С. 199–220.

13. *Мельник О. М.* Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 / О. М. Мельник ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2004.

14. *Шишка Р. Б.* Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 / Р. Б. Шишка ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2004. – 37 с.

15. *Басай О. В.* Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків у сфері інтелектуальної власності (проблеми теорії) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 / Басай Олександр Вікторович ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2015. – 36 с.

16. *Ульянова Г. О.* Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 / Ульянова Галина Олексіївна ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2015. – 38 с.

17. *Штефан О. О.* Позовне провадження у справах з авторських і суміжних правовідносин у цивільному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Штефан Олена Олександрівна ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2000. – 19 с.

18. *Макода В. Є.* Правова охорона промислових зразків в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Володимир Євгенович Макода ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2001. – 20 с.

19. *Селіванов М. В.* Захист права на комп'ютерну програму (авторсько-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / М. В. Селіванов ; Нац. ун-т

внутр. справ. – Харків, 2002. – 20 с.

20. *Боярчук О. М.* Цивільно-правова охорона суміжних прав в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Боярчук Олександр Миколайович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2002. – 19 с.

21. *Кравченко О. С.* Цивільно-правове регулювання експертизи у сфері інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Олена Сергіївна Кравченко ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2003. – 16 с.

22. *Ієвіня О. В.* Цивільно-правова охорона та захист прав виробників фонограм : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О. В. Ієвіня; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2005. – 20 с.

23. *Дорошенко О. Ф.* Судова експертиза як засіб доказування при розгляді цивільних справ щодо порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Олександр Федорович Дорошенко ; Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. – Київ, 2007. – 22 с.

24. *Ришкова О. В.* Захист прав інтелектуальної власності за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Олена Валеріївна Ришкова ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2007. – 21 с.

25. *Ульянова Г. О.* Захист авторських прав у правовідносинах, які виникають у зв'язку з рекламою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Галина Олексіївна Ульянова ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2008. – 18 с.

26. *Калениченко П. А.* Охорона авторського і суміжних прав у музичному шоу-бізнесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Калениченко Павло Анатолійович ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2008. – 20 с.

27. *Бааджи Н. П.* Відшкодування шкоди, завданої неправомірним використанням авторських прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Наталія Пилипівна Бааджи ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2010. – 19 с.

28. *Петренко С. А.* Правова охорона комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності: шляхи розвитку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Сергій Анатолійович Петренко ; Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. – Київ, 2010. – 20 с.

29. *Андрусів У. Б.* Цивільно-правова охорона прав інтелектуальної власності на програми (передачі) організації мовлення в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Андрусів Уляна Богданівна ; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2013. – 20 с.

30. *Гарєєв Є. Ш.* Правова охорона винаходів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Є. Ш. Гарєєв ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2007.

31. *Баженов М. І.* Цивільно-правовий захист авторських прав в Україні і країнах різних правових систем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Баженов Михайло Ігорович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2016. – 20 с.

32. *Давид Л. Л.* Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав на промисловий зразок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Давид Леся Львівна ; Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – Київ, 2015. – 20 с.

33. *Данилюк А. І.* Цивільно-правовий захист суб'єктивних цивільних прав інтелектуальної власності судом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Данилюк Андрій Ігорович ; Івано-Франків. ун-т права ім. короля Данила Галицького. – Івано-Франківськ, 2016. – 20 с.

34. *Маліновська І. М.* Охорона прав на базу даних у цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Маліновська Ірина Миколаївна ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Харків, 2013. – 20 с.

35. *Садикова Я. М.* Предмет доказування у справах про захист авторських та суміжних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Садикова Яна Михайлівна ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – Київ, 2014. – 20 с.

36. *Селіваненко В. В.* Правова охорона інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Селіваненко Володимир Володимирович ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. – Київ, 2015. – 20 с.

37. *Сорвачов О. В.* Охорона прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Сорвачов Олександр Володимирович ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2015. – 18 с.

38. *Халаїм Н. О.* Правова охорона промислових зразків в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Ніна Олексіївна Халаїм ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2000. – 17 с.

39. *Шевчук С. Р.* Господарсько-правові аспекти захисту непатентованих об'єктів права інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Світлана Ростиславівна Шевчук ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом, Ін-т права ім. князя Володимира Великого. – Київ, 2011. – 23 с.

40. *Немеш П. Ф.* Правова охорона торговельних марок в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 / Петро Федорович Немеш ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; НАН України. – Київ, 2009.

41. *Корчевний Г. В.* Адміністративна відповідальність за порушення авторських та суміжних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Г. В. Корчевний ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2002. – 20 с.

42. *Головкова О. М.* Адміністративна відповідальність за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О. М. Головкова ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2008.

43. *Кравченко І. С.* Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ у сфері захисту права інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / І. С. Кравченко ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Дніпропетровськ, 2010. – 20 с.

44. *Кіріленко Ф. О.* Адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності правоохоронними органами України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Федір Олександрович Кіріленко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2011. – 16 с.

45. *Ляшенко О. А.* Адміністративно-правове регулювання діяльності ОВС в сфері захисту права інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Олена Анатоліївна Ляшенко ; Міжнар. ун-т бізнесу та права. – Херсон, 2011. –

19 с.

46. *Юркова Є. В.* Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Юркова Євгенія Валеріївна ; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 15 с.

47. *Тандир О. В.* Адміністративно-правовий захист прав суб'єктів інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Тандир Олексій Віталійович ; Кабінет Міністрів України; Нац. ун-т біоресурсів та природокористування України. – Київ, 2013. – 19 с.

48. *Римарчук Г. С.* Адміністративно-правове забезпечення права інтелектуальної власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Римарчук Галина Сергіївна ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2013. – 18 с.

49. *Шишко І. А.* Адміністративно-правові гарантії авторського права в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Ігнаці Антоні Шишко ; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2015. – 20 с.

50. *Шпак А. П.* Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності у сфері освіти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Шпак Андрій Петрович ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – Київ, 2015. – 19 с.

51. *Троцюк Н. В.* Адміністративно-правовий захист авторських прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Троцюк Ніна Валеріївна ; Нац. авіац. ун-т; М-во освіти і науки України. – Київ, 2016. – 20 с.

52. *Гулкевич В. Д.* Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Гулкевич Володимир Дмитрович ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2008. – 20 с.

53. *Нерсесян А. С.* Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / А. С. Нерсесян ; НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2008. – 19 с.

54. *Харченко В. Б.* Кримінально-правова охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні: перспективи розвитку та гармонізації з європейським законодавством : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 / Вадим Борисович Харченко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2011. – 36 с.

55. *Таран О. В.* Криміналістичне забезпечення розслідування злочинної діяльності у сфері порушення авторського і суміжних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Таран Олена Вікторівна ; Академія адвокатури України. – Київ, 2005. – 19 с.

56. *Горбаньов І. М.* Особливості методики розслідування порушень авторського права щодо незаконного відтворення та розповсюдження комп'ютерних програм : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Горбаньов Ігор Миколайович ; Академія адвокатури України. – Київ, 2007. – 20 с.

57. *Севідов О. А.* Криміналістична характеристика злочинних порушень авторського і суміжних прав та основні положення їх розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. А. Севідов ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2009. – 19 с.

58. *Курилін І. Р.* Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Курилін Іван Ростиславович ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – Київ, 2007. – 16 с.

59. Єрмоленко В. А. Методика розслідування порушень авторського права і суміжних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Єрмоленко Вікторія Анатоліївна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.

60. Кравчук О. В. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із порушенням авторських і суміжних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Кравчук Олег Вікторович ; Держ. податк. служба України; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2012. – 18 с.

61. Кіреєва О. Б. Державне управління розвитком інтелектуальних ресурсів в Україні: теоретико-методологічний аспект : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 / О. Б. Кіреєва ; Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.

62. Германова О. Г. Авторське право і суміжні права в засобах масової інформації України та Польщі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08 / О. Г. Германова ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2006. – 17 с.

References

1. Hrachak, T., Bondarenko, V., Gorova, S. et.al. (2016). Biblioteka v realizatsii derzhavotvorchoi informatsiinoi polityky [Library in realization of state-creative informative politics]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Ivanova, M. (2015). Elektronni informatsiini resursy konstytutsiino-pravovoi tematyky u fondakh NIuB NBUV [Electronic information resources constitutional law topics in the National law library of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 41, pp. 441–454. Kyiv [in Ukrainian].

3. Artemov, Yu. I. Pro avtorske pravo ta deiaki problemy pry formuvanni elektronnykh informatsiinykh resursiv u naukovykh bibliotekakh [About copyright law and some problems in the formation of electronic information resources in academic libraries]. Retrieved from <http://lib.iitta.gov.ua/8653/1> [in Ukrainian].

4. Boikova, O. (2002). Bibliotechno-informatsiini resursy: problemy okhorony avtorskoho prava v Rosii [Library and information resources: problems of copyright protection in Russia]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 9, pp. 484–489. Kyiv [in Ukrainian].

5. Vitushko, N. (2011). Avtorske pravo ta obmezhenia informatsiinoi bazy analitychnoi diialnosti bibliotek: internet-aspekt [Copyright and the restriction information base and analytical activities of the libraries: the Internet aspect]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 30, pp. 123–133. Kyiv [in Ukrainian].

6. Hutsol, H. (2010). Elektronni biblioteky: problemni pytannia vydavnytstv, bibliotek, oboviazkovoho prymirnyka, avtorskoho prava [Digital libraries: issues of publishers, libraries, legal Deposit, copyright]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Bulletin Book Chamber*, no. 10, pp. 48–49 [in Ukrainian].

7. Kryvoshyia, T. P. (2011). Problema avtorskoho prava ta sumizhnykh prav v bibliotekakh na storinkakh periodychnykh vydan [The problem of copyright and related rights in the libraries on the pages of periodicals]. *Tretia naukovo-praktychna konferentsiia «Suchasni problemy*

diialnosti biblioteky v umovakh informatsiinoho suspilstva» (29 veresnia 2011 r., Lviv, Ukraina) – The third scientific-practical conference. Retrieved from <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10195/4/44> [in Ukrainian].

8. Kruhovykh, S. (2005). Avtorske pravo v diialnosti suchasnoi biblioteky v umovakh Internet-seredovyscha [Copyright in the activities of contemporary libraries in the context of the Internet environment]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin Book Chamber*, no. 7, pp. 31–32 [in Ukrainian].

9. Polishchuk, R. P. (2010). Problemy zakhystu avtorskoho prava v bibliotechnomu obsluhovuvanni [Problems of copyright protection in library services]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin Book Chamber*, no. 3, pp. 35–38 [in Ukrainian].

10. Makarenko, P. D. (2016). Biblioteka yak skladova informatsiinoi infrastruktury systemy intelektualnoi vlasnosti Ukrainy [Library as a component of the information infrastructure of intellectual property of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

11. Pidopryhora, O. O. (1999). Problemy pravovoho rehuliuвання intelektualnoi vlasnosti za zakonodavstvom Ukrainy [Problems of legal regulation of intellectual property under the laws of Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

12. Ivanova, M. (2016). Ohliad suchasnykh dysertatsiinykh doslidzhen z avtorskoho ta sumizhnoho prava v Ukraini (na osnovi analizu fondiv NBUV) [A review of the current dissertation research on copyright and related rights in Ukraine (based on the analysis of collections of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 43, pp. 199–220. Kyiv [in Ukrainian].

13. Melnyk, O. M. (2004). Tsyvilno-pravova okhorona intelektualnoi vlasnosti v Ukraini [Civil legal protection of intellectual property in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkov [in Ukrainian].

14. Shyshka, R. B. (2004). Okhorona prav subiektiv intelektualnoi vlasnosti u tsyvilnomu pravi Ukrainy [Protection of the rights of subjects of intellectual property in civil law of Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

15. Basai, O. V. (2015). Pidstavy vynyknennia tsyvilnykh prav ta oboviazkiv u sferi intelektualnoi vlasnosti (problemy teorii) [Grounds of civil rights and obligations in the field of intellectual property (problems of theory)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

16. Ulianova, H. O. (2015). Metodolohichni problemy tsyvilno-pravovoho zakhystu prav intelektualnoi vlasnosti vid plahiatu [Methodological problems of civil law protection of intellectual property rights from plagiarism]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

17. Shtefan, O. O. (2000). Pozovne provadzhennia u spravakh z avtorskykh i sumizhnykh pravovidnosyn u tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy [Proceedings in cases of copyright and related legal relations in civil proceedings of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

18. Makoda, V. Ye. (2001). Pravova okhorona promyslovykh zrazkiv v Ukraini [Legal protection of industrial designs in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in

Ukrainian].

19. Selivanov, M. V. (2002). Zakhyst prava na kompiuternu prohramu (avtorsko-pravovyi aspekt) [Protection rights for computer software (copyright aspect)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

20. Boiarchuk, O. M. (2002). Tsyvilno-pravova okhorona sumizhnykh prav v Ukraini [Civil legal protection of related rights in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

21. Kravchenko, O. S. (2003). Tsyvilno-pravove rehuliuвання ekspertyzy u sferi intelektualnoi vlasnosti [Civil-law regulation expertise in the field of intellectual property]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

22. Ievinia, O. V. (2005). Tsyvilno-pravova okhorona ta zakhyst prav vyrobnykiv fonohram [Civil protection and protection of phonogram producers]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

23. Doroshenko, O. F. (2007). Sudova ekspertyza yak zasib dokazuvannya pry rozghliadi tsyvilnykh sprav shchodo porushennia prav na obiekty intelektualnoi vlasnosti [Forensics as a means of evidence in civil cases on violation of rights to objects of intellectual property]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

24. Ryshkova, O. V. (2007). Zakhyst prav intelektualnoi vlasnosti za tsyvilnym zakonodavstvom Ukrainy [Protection of intellectual property rights by civil legislation of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

25. Ulianova, H. O. (2008). Zakhyst avtorskykh prav u pravovidnosynakh, yaki vynykaiut u zviazku z reklamoiu [Copyright protection in legal relations arising in connection with advertising]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

26. Kalenychenko, P. A. (2008). Okhorona avtorskoho i sumizhnykh prav u muzychnomu shou-biznesi Ukrainy [Of copyright and related rights in the music entertainment business Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

27. Baadzhy, N. P. (2010). Vidshkoduvannya shkody, zavdanoi nepravomirnym vykorystanniam avtorskykh prav [Compensation of the harm caused by the misuse of copyright]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

28. Petrenko, S. A. (2010). Pravova okhorona kompiuternoї prohramy yak obiekta intelektualnoi vlasnosti: shliakhy rozvytku [Legal protection of computer programs as an object of intellectual property: how to develop]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

29. Andrusiv, U. B. (2013). Tsyvilno-pravova okhorona prav intelektualnoi vlasnosti na prohramy (peredachi) orhanizatsii movlennia v Ukraini [Civil protection of intellectual property rights to the program (transmission) of speech in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

30. Hareiev, Ye. Sh. (2007). Pravova okhorona vynakhodiv [Legal protection of inventions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].

31. Bazhenov, M. I. (2016). Tsyvilno-pravovyi zakhyst avtorskykh prav v Ukraini i krainakh riznykh pravovykh system [A civil legal protection of authorial rights is in Ukraine and countries of the different legal systems]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in

Ukrainian].

32. Davyd, L. L. (2015). Zdiisnennia ta zakhyst subiektyvnykh tsyvilnykh prav na promyslovyi zrazok. [Realization and protection of equitable civil rights are on an industrial prototype]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [In Ukrainian].

33. Danyliuk, A. I. (2016). Tsyvilno-pravovyi zakhyst subiektyvnykh tsyvilnykh prav intelektualnoi vlasnosti sudom [Civil legal protection of equitable civil rights of intellectual property of cramps]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [In Ukrainian].

34. Malinovska, I. M. (2013). Okhorona prav na bazu danykh u tsyvilnomu pravi Ukrainy [A guard of rights is on a database in the civil law of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [In Ukrainian].

35. Sadykova, Ya. M. (2014). Predmet dokazuvannia u spravakh pro zakhyst avtorskykh ta sumizhnykh prav [The article of finishing telling is in matters about the protection of authorial and contiguous rights]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

36. Selivanenko, V. V. (2015). Pravova okhorona intelektualnoi vlasnosti u sferi okhorony zdorovia (tsyvilno-pravovyi aspekt) [A legal safeguard of intellectual property is in the field of a health protection (civil legal aspect)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

37. Sorvachov, O. V. (2015). Okhorona prav na promyslovi zrazky v Ukraini [A guard of rights is on industrial prototypes in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

38. Khalaim, N. O. (200). Pravova okhorona promyslovykh zrazkiv v Ukraini [Legal protection of industrial designs in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

39. Shevchuk, S. R. (2011). Hospodarsko-pravovi aspekty zakhystu nepatentovanykh obektiv prava intelektualnoi vlasnosti [Economic Aspects generic protection of intellectual property rights]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

40. Nemesh, P. F. (2009). Pravova okhorona torhovelnykh marok v Ukraini [Legal protection of trademarks in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

41. Korchevnyi, H. V. (2002). Administratyvna vidpovidalnist za porushennia avtorskykh ta sumizhnykh prav [Administrative responsibility for violation of copyright and related rights]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

42. Holovkova, O. M. (2008). Administratyvna vidpovidalnist za porushennia prav na obiekt prava intelektualnoi vlasnosti [Administrative responsibility for violation of copyright and related rights]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Irpin [in Ukrainian].

43. Kravchenko, I. S. (2010). Administratyvno-yurysdyktsiina diialnist orhaniv vnutrishnikh sprav u sferi zakhystu prava intelektualnoi vlasnosti [Administrative-jurisdictional activity of the Interior for the protection of intellectual property rights]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

44. Kirilenko, F. O. (2011). Administratyvno-pravovyi zakhyst prava intelektualnoi vlasnosti pravookhoronnymy orhanamy Ukrainy [Administrative and legal protection of intellectual property law enforcement authorities Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

45. Liashenko, O. A. (2011). Administratyvno-pravove rehuliuвання diialnosti OVS v sferi zakhystu prava intelektualnoi vlasnosti [Administrative and legal regulation of police in the protection of intellectual property rights]: *Extended abstract of candidate's thesis*. Kherson [in Ukrainian].

46. Iurkova, Ye. V. (2011). Administratyvno-pravova okhorona prava intelektualnoi vlasnosti v Ukraini [Administrative and legal protection of intellectual property rights in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zaporizhzhia [In Ukrainian].

47. Tandyr, O. V. (2013). Administratyvno-pravovi zakhyst prav subiektiv intelektualnoi vlasnosti [Administrative-legal protection of the rights of intellectual property]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

48. Rymarchuk, H. S. (2013). Administratyvno-pravove zabezpechennia prava intelektualnoi vlasnosti v Ukraini [Administrative-legal ensuring of intellectual property rights in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].

49. Shyshko, I. A. (2015). Administratyvno-pravovi harantii avtorskoho prava v Ukraini [Administrative and legal guarantees of copyright in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

50. Shpak, A. P. (2015). Administratyvno-pravova okhorona prava intelektualnoi vlasnosti u sferi osvity [Administrative and legal protection of intellectual property rights in education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

51. Trotsiuk, N. V. (2016). Administratyvno-pravovi zakhyst avtorskykh prav [Administrative and legal protection of copyright]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

52. Hulkevych, V. D. (2008). Kryminalno-pravova okhorona avtorskoho prava i sumizhnykh prav [Criminal protection of copyright and related rights]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].

53. Nersesian, A. S. (2008). Kryminalno-pravova okhorona prav intelektualnoi vlasnosti [Criminal protection of intellectual property rights]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

54. Kharchenko, V. B. (2011). Kryminalno-pravova okhorona prav na obiekty intelektualnoi vlasnosti v Ukraini: perspektyvy rozvytku ta harmonizatsii z yevropeiskym zakonodavstvom [Criminal protection of intellectual property rights in Ukraine: prospects for development and harmonization of European legislation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

55. Taran, O. V. (2005). Kryminalistychnе zabezpechennia rozsliduvannia zlochynnoi diialnosti u sferi porushennia avtorskoho i sumizhnykh prav [Criminal protection of intellectual property rights in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

56. Horbanov, I. M. (2007). Osoblyvosti metodyky rozsliduvannia porushen avtorskoho prava shchodo nezakonnoho vidtvorennia ta rozpovsiudzhennia kompiuternykh prohram [Features methods of investigating violations of copyright on the illegal reproduction and distribution of computer programs]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

57. Sevidov, O. A. (2009). Kryminalistychna kharakterystyka zlochynnykh porushen avtorskoho i sumizhnykh prav ta osnovni polozhennia yikh rozsliduvannia [Forensic characterization of criminal violations of copyright and related rights and fundamental

provisions of their investigation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

58. Kurylin, I. R. (2009). Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochyniv, yaki posiahaiut na prava intelektualnoi vlasnosti [Use of expertise in the investigation of crimes that infringe on intellectual property rights]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

59. Iermolenko, V. A. (2010). Metodyka rozsliduvannia porushen avtorskoho prava i sumizhnykh prav [Method investigate violations of copyright and related rights]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zaporizhzia [in Ukrainian].

60. Kravchuk, O. V. (2012). Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv, poviazanykh iz porushenniam avtorskykh i sumizhnykh prav [Forensic characterization of crimes relating to copyright and related rights]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Irpin [in Ukrainian].

61. Kirieieva, O. B. (2006). Derzhavne upravlinnia rozvytkom intelektualnykh resursiv v Ukraini: teoretyko-metodolohichniy aspekt [Public administration development of intellectual resources in Ukraine: theoretical and methodological aspect]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].

62. Hermanova, O. H. (2006). Avtorske pravo i sumizhni prava v zasobakh masovoi informatsii Ukrainy ta Polshchi [Copyright and Related Rights in the media Ukraine and Poland]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.04.2017.

Maiia Ivanova,

Research Associate, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

The Protection of Intellectual Property Rights in Ukraine in Modern Dissertation Researches

The article provides an overview of dissertation researches on the protection of intellectual property rights, focuses on the fact that ensuring adequate protection of intellectual property rights is one of conditions of information society development, indicates that modern digital technologies change the very nature of copyright. In conditions of information society development, the system of copyright protection is outdated and creates barriers to obtaining information.

It is noted that the issues of legal relations in the sphere of intellectual property are in the focus of scientists of various disciplines. It is proved that these findings generalization of dissertation researches will improve the quality of service in the increasingly global information influences.

Keywords: information society, copyright, intellectual property, information resources, dissertation/ thesis research, library, social communication.

Майя Иванова,

науч. сотр., Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Охрана прав интеллектуальной собственности в Украине в современных диссертационных исследованиях

В статье проводится обзор диссертационных исследований по вопросам охраны прав

интеллектуальной собственности. Акцентируется внимание на том, что обеспечение надлежащей охраны прав интеллектуальной собственности является одним из условий развития информационного общества. Указывается, что современные цифровые технологии изменяют саму природу авторского права. В условиях развития информационного общества система защиты авторского права устарела и создает препятствия к получению информации.

Отмечается, что вопросы правоотношений в сфере интеллектуальной собственности находятся в центре внимания ученых различных отраслей знаний. Указывается, что обобщение выводов в рассмотренных диссертационных исследованиях позволит улучшить качество обслуживания библиотечных пользователей в условиях усиления глобальных информационных воздействий.

Ключевые слова: информационное общество, авторское право, право интеллектуальной собственности, информационные ресурсы, диссертационные исследования, библиотека, социальные коммуникации.

Світлана Закірова,

канд. іст. наук, доц., ст. наук. співроб.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ЦІННІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИМВОЛІЗМУ У ПРАВОВІЙ МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ СТАРОДАВНІХ СУСПІЛЬСТВ

У статті розглянуто сутність правової комунікації як різновиду соціальної комунікації, зазначено структурні елементи правової комунікації. На ранніх етапах розвитку суспільства і держави соціально-правова комунікація мала високий рівень символізму. У роботі проведено дослідження універсального характеру правового символізму у часи становлення права як соціального явища. Обґрунтовано значення символів і особливостей їх використання у соціально-правовій комунікації стародавніх суспільств. Підкреслюється, що завдяки застосуванню символів відбувалася не тільки міжособистісна групова комунікація сучасників певних подій, а й комунікація різних поколінь і народів світу.

Ключові слова: комунікація, правова комунікація, символ, символізм, стародавня держава.

Теоретичні новації сучасного наукового погляду на право через розвиток соціально-комунікативних технологій спричинили жваві дискусії серед науковців. Неоднозначність нових підходів і дискусійність багатьох положень комунікативної теорії права тільки підкреслюють актуальність і перспективність досліджень зазначеного напрямку, акцентують можливості міждисциплінарних розвідок у правничому науковому колі.

Проблеми становлення комунікаційного підходу до розвитку права знаходяться в дослідницькому фокусі А. Полякова [1], А. Токарської [2], І. Ситар [3], В. Павлова [4], О. Романенко [5]. Особливості застосування символів плідно аналізують автори колективної монографії «Символи в комунікації» [6]. Значення символіки у процесі політичної комунікації та регулюванні суспільних відносин розглядається в монографії Т. Гранчак [7]. Окремі аспекти проявів символізму у становленні права висвітлюються в працях Д. Андрєєва [8], С. Саннікова [9] і Н. Гончарової [10]. Водночас роль символізму у процесі становлення і розвитку правової комунікації так і не стала темою самостійного наукового пошуку.

Метою цієї статті є висвітлення універсального характеру правового символізму і особливостей його проявів у часи становлення права як соціального явища. Особливої уваги заслуговує аналіз значення символів і особливостей їх використання в соціально-правовій комунікації стародавніх суспільств. Слід також визначити рівень наступності традицій символізму у просторі і часі.

Концепт «правова комунікація» введений у науковий обіг професором Санкт-Петербурзького державного університету А. Поляковим. Ідея правової комунікації була розроблена вченим на основі сприйняття положень західних дослідників-феноменологів і теоретиків комунікації. Він прагнув звернути увагу на принципову інтерсуб'єктивність природи права, її характер як утворення, що формується та існує лише за рахунок

взаємодії, взаєморозуміння, злагоди людей на основі загальної смислової зрозумілості [4, с. 131]. Теоретичне осмислення такого підходу до розуміння права дає змогу стверджувати, що правова комунікація – це специфічний засіб спілкування і взаємодії, у процесі якого відбувається систематичне поширення і передача інформації про правові норми, забезпечені примусовою силою органів державної влади, з метою регулювання поведінки суб'єктів права. На думку О. Романенко, правова комунікація, будучи феноменом не тільки права, а й спілкування, повинна розглядатися не просто як взаємодія, а і як врегульований нормами права акт спілкування, інтерактивний діалог між суб'єктами права. Тому, вважає науковець, саме правова комунікація забезпечує реальний зв'язок між особистістю і державою [5, с. 150].

У ширшому розумінні комунікацію називають «інтерацією», тобто взаємодією, обміном інформацією, контактами. Як зазначає І. Ситар, відповідно до концепції А. Полякова, правова комунікація – це різновид соціальної комунікації; заснований на юридичних нормах, порядок взаємодії суб'єктів, що полягає в обміні правовою та іншою інформацією, спрямованою на задоволення їхніх законних інтересів і потреб [3, с. 122].

Доктор юридичних наук А. Токарська, поділяючи такий підхід до сутності права, зазначає, що природа права продукована і гармонізована потребою збалансування людських стосунків, що є підставою формування та об'єктом застосування права [2, с. 39]. На думку А. Токарської, сучасний розвиток теорії правової комунікації спричинив своєрідний синтез західної та східної традицій історії права. Витоки першої з них – у системах права стародавніх Греції, Риму та Візантії, а друга пов'язана з правом Єгипту, Індії та Китаю [8, с. 7]. Відтак аналіз процесів соціально-правової комунікації у стародавніх державах і суспільствах є вельми важливим для розуміння загальноісторичного процесу розвитку як соціальної комунікації, так і права.

Правова комунікація вимагає наявності трьох компонентів: правові тексти (знаковий вираз права), суб'єкти права і реальна діяльність суб'єктів права. Суб'єкти права здійснюють інтерпретацію правових текстів і вчиняють юридично значущу діяльність – за такою умовною схемою відбувається механізм здійснення правової комунікації [4, с. 132]. Але стосовно стародавніх держав перша з трьох складових – знаковий вираз права – не обов'язково має бути представлена правовим текстом. Знаковою формою можуть виступати певні символи, предмети, жести, дії чи усна мова.

На ранніх етапах розвитку суспільства і держави соціально-правова комунікація мала доволі високий рівень символізму. Ми поділяємо точку зору авторів колективної монографії «Символи в комунікації» про те, що символ є одним з найбільш універсальних, стійких і ефективних інструментів будь-якої комунікації. Незважаючи на більш ніж двотисячоліття осмислення й ілюзію загального розуміння, поняття символу і сьогодні є одним з найбільш туманних і суперечливих у науці. Виступаючи атрибутом усіх комунікаційних процесів, символи широко використовувалися і продовжують використовуватися у легітимації чи делегітимації соціальних суб'єктів та явищ [6, с. 4].

К. Г. Юнг вважав, що символ – це знак, за допомогою якого людина пов'язує світ індивідуальної свідомості зі світом колективного несвідомого. Символічні знаки здатні утворювати судження, передавати інформацію, оціночне ставлення, детермінувати дію суб'єкта комунікації. Як символ, на думку науковців, може виступати будь-що, якщо за

допомогою таких знаків можна вказати на якийсь глибший, неочевидний сенс: різні предмети (сонце, дерево, гора Афон у Греції, зуб Будди в Шрі-Ланці тощо); малюнки і зображення (зірки, хрести, грифони та ін.); обряди і танці; слова і вирази; знаки, що позначають частини людського тіла; особливості поведінки; одяг; прикраси та аксесуари; запахи; квіти; дії і вчинки [6, с. 19].

За часів існування виключно усного права в періоди становлення держави у різних народів склалися різноманітні стійкі символічні ритуальні дії, які виконували однакову функцію затвердження норм і правил суспільного життя. Послідовність процесу зберігалася і передавалася від одного покоління до іншого, тож без додаткових пояснень певні дії зрозуміло й однаково сприймалися всіма членами суспільства. Таким чином відбувалася не тільки міжособистісна групова комунікація сучасників певних подій і явищ, а й комунікація різних поколінь, що були пов'язані спільним минулим, культурою та поглядами на майбутнє.

С. Санніков, досліджуючи генезис потестарно-правових символів, виділяє серед них вербальні, наочні та процесуальні. Символи відображали потребу координувати спільну діяльність, передавати досвід, надавати авторитет діям; як кодовані знаки універсальної мови вони набували соціального, а згодом і міжнародного характеру [9]. Тобто вони виконували, перш за все, саме комунікативну функцію спочатку для членів своєї, замкнутої спільноти, а згодом – для більш широкого загалу.

Саме потребою підтвердження символічними діями усталених у суспільстві форм поведінки під час проведення певних процедур пояснюється існування у стародавньому праві таких характерних рис як формалізм і символізм. Комунікативна складова деяких процедур виглядала не просто обов'язковою, вона була єдино можливою. В окремих випадках правова комунікація відбувалася завдяки прямим діям і не потребувала особливого мовного пояснення.

Важливим місцем комунікації у давніх державах і суспільствах виступали храми і святилища. Тут відбувалася комунікація не тільки між людьми, а й між людьми та богами. Як зазначає Т. Шеркова, для носіїв, наприклад, давньоєгипетської культури символіка ритуалів була добре зрозумілою, оскільки члени суспільства були введені в міфологічну релігійну історію держави. Культурна символіка Єгипту, що існувала протягом тисячоліть, була найважливішим шляхом до пізнання світу і людини, служила регулятором життя суспільства, взаємодії людей і богів [11].

Тлумачами відповідей богів людям виступали жерці або оракули. Їхні обрядові дії були суворо регламентовані і ретельно підтримували існуючий ритуал. У таких формах комунікації слова виступали не просто умовним позначенням певного священного предмета чи божества, а практично вважалися його частиною. За таких обставин люди допускали, що проголошення ритуального імені може викликати присутність того, хто цим ім'ям названий, а помилитися в словесному ритуалі – означало образити, прогнівити вищі сили або завдати шкоди їхньому здоров'ю [6, с. 27]. Тому називати ім'я богів та апелювати до них було не просто встановленим привілеєм певної категорії осіб у стародавніх державах, а й зрозумілою населенню традицією. Люди вважали, щоб дочекатися допомоги, а не накликати гнів богів за необережну образу, варто правильно звертатися до вищих сил. А всі складні ритуальні символічні дії під час відповідних

обрядів знали лише жерці.

Діяльність культових установ у раних державах водночас була спрямована як на соціальну, релігійну, так і на правову комунікацію. Так, у тому ж таки Стародавньому Єгипті тривалий час майже всі договори укладали у вигляді урочистої клятви, яку виголошували саме перед жерцями, і лише згодом – перед чиновниками.

А в Стародавній Індії доля обвинуваченого залежала від результатів зважування на особливих вагах, до яких попередньо зверталися з магічним заклинанням, щоб точно визначити міру добрих і поганих вчинків. Усі ритуальні дії щодо визначення ступеня провини звинуваченого відбувалися за присутності брахманів-жерців відповідно до джерела політико-правової думки Стародавньої Індії «Повчання Ману у дхармі» (Закони Ману). Норми та правила поведінки (дхарми) благочестивого представника різних варн індійського суспільства жерцям-брахманам виклав Ману, за однією версією – легендарний прародич усіх людей, а за іншою – один із давніх царів, але так чи інакше – символічна фігура сакрального характеру.

У цьому ж соціально-правовому ритуалі використовується ще один символічний предмет, який мав приблизно однаковий зміст у різних народів. Терези, на які покладалося завдання виміру рівня добра і зла, справедливості і несправедливості, використовували і в Стародавньому Єгипті. Саме тут терези почали використовувати як символ справедливого правосуддя. Навіть фараона символічно порівнювали з вагами: «Ти є терези... Твоя мова – стрілка вагів, твоє серце – гирі, твої уста – коромисло» [12, с. 19].

У найважливішому джерелі знань про Стародавній Єгипет – «Книзі мертвих»⁶ уже є інформація про використання терезів в особливому символічно-ритуальному сенсі. «Книга мертвих» являла собою не просто збірник єгипетських гімнів і релігійних текстів, які клали до гробниці з метою допомогти померлому подолати небезпеки потойбічного світу і знайти благополуччя після смерті. Точні терміни оформлення збірки встановити складно, оскільки до збірника включалися фрагменти різних періодів, найбільш ранні з яких були створені за фараонів VI–V династій (бл. 2355 р. до н. е.), а до найбільш пізніших можна віднести ієрогліфи IV–I ст. до н. е. Цей пам'ятник виступає яскравим прикладом міжкультурної комунікації представників не просто різних поколінь, а навіть різних епох державності в історії Стародавнього Єгипту.

У 125-й главі збірки, до якої додається ілюстрація, описано посмертний суд бога Осіріса над померлим. Осіріс (цар і суддя загробного світу) сидить на троні із символами царської влади (корона, жезл і батіг). Нагорі зображені сорок два боги номів Єгипту. У центрі зали стоять ваги, на яких боги Тот і Анубіс зважують серце покійного (символ душі у давніх єгиптян). На одній чашці терезів лежить серце, тобто совість покійного, легка або обтяжена гріхами, а на іншій – Правда у вигляді пера богині Маат або її фігурки. Якщо людина вела на землі праведний спосіб життя, то її серце і перо важили однаково, а якщо грішила, то серце важило більше. Праведник потрапляв до загробного раю, грішника віддавали на поживу левові з головою крокодила – Аматові [13].

⁶ Назву «Книга мертвих» збірці було дано німецьким єгиптологом Р. Лепсіусом, але більш точною, на думку М. Чегодаєва, була б назва «Книга Воскресіння», оскільки єгипетська назва дослівно перекладається як «Глави про вихід до світла дня».

Дуже схожий символічний зміст закладався у терези давньогрецької богині правосуддя Феміди та давньоримської богині Юстиції. Відтак історія міжкультурної комунікації народів, що проживали далеко один від одного і у часі, і у просторі, зберегла не просто символічний предмет, а й трансформувала сутнісний зміст спеціальної обрядової дії до простого зображення символу. Сучасний юрист у будь-якій державі світу, не вдаючись в історію комунікації і права, практично підсвідомо використовує в емблемах, знаках і атрибутиці терези як загально визнаний символ справедливого правосуддя, глибоке коріння якого у стародавніх часах.

Іншим цікавим прикладом поєднання в правовій комунікації стародавніх часів символізму і прямої передачі формального юридичного припису держави є встановлення у Вавилоні стели з текстом законів царя Хамурапі, правління якого приходилося на XVIII ст. до н. е. Ці закони були вибиті на великому чорному базальтовому стовпі, знайденому у 1901–1902 рр. під час розкопок стародавнього міста Сузи французькою археологічною експедицією на чолі з відомим єгиптологом Ж. де Морганом [14].

Ретельний аналіз цієї історичної пам'ятки зробив свого часу засновник наукової школи історії Стародавнього Сходу Б. Тураєв. Нагорі, на лицьовій стороні стовпа зображений цар, що стоїть перед богом Сонця Шамашем – покровителем суду. Наступна за барельєфом частина передньої і вся зворотна сторона стовпа покриті ретельно викарбуваним, виразним, убористим і витонченим клиноподібним текстом вавилонсько-семітичною мовою. Кодекс написаний давньовавилонськими ієрогліфами, так званим архаїчним клинописом.

Як підкреслює відомий науковець, в епоху Хамурапі цей стиль письма вживався зазвичай тільки в скульптурних творах і офіційних написах, тоді як приватні ділові документи і листування того часу вели за допомогою так званого давньовавилонського курсиву, дуже подібного до асирійських форм клинопису. Текст напису складається з приблизно п'ятдесяти коротких колон зі знаками, що йдуть у напрямку від вершини колони до її основи. Такий характер розташування рядків тексту, на думку вченого, навряд чи робив їх доступними для загалу, вимагаючи вкрай неприродного положення голови та очей читача.

Найімовірніше, вважає Б. Тураєв, метою публічного виставлення напису була тільки урочиста заява перед підданими про вступ у силу законодавства, що міститься в ньому, а не представлення його для загального вжитку. Як для судової практики, так і для загального ознайомлення зміст кодексу, імовірно, було відтворено на глиняних плитках. Правда, до нас не дійшли зразки таких табличок епохи першої династії, коли кодекс мав широке застосування, натомість значна кількість їх уламків відома з пізньовавилонських часів [15]. Крім того, критична більшість населення Стародавнього Вавилону була неписьменною, тож передбачати, що стели виставляли задля можливості ознайомлення таким чином жителів держави із законодавством, на нашу думку, є не зовсім логічним, хоча така точка зору присутня в науковому середовищі. Скоріше за все, ми маємо справу саме із символічним вираженням традиції правової комунікації правителя зі своїми підданими, за допомогою якого правові настанови набували більшої легітимності, оскільки наочно демонстрували не лише божественне походження самих законів, а й безпосередній зв'язок правителя з богом Шамашем.

Щодо первісного місцезнаходження стели висловлюються лише здогадки, оскільки точне місце розташування цієї пам'ятки невідоме. Б. Тураєв вважає, що після першого оприлюднення у вавилонському столичному храмі Есагіле оригінал тексту законодавства Хамурапі був відтворений у копіях, які ставилися в різних частинах імперії. Екземпляр, що дійшов до нас, є однією з таких копій, поставлених у Сіппарі. В один з агресивних набігів еламів на Вавилон цей стовп із кодексом Хамурапі був вивезений до Суз як військовий трофей разом з іншими пам'ятками Вавилонії.

Найімовірніше, копії законів зі змінами в тексті виготовлялися і розставлялися на теренах Вавилонської держави протягом усього правління Хамурапі. Як зазначає Б. Тураєв, у літописних хроніках царя другий рік правління (*приблизно 1791 р. до н. е.*) був зазначений як «рік, коли була встановлена правда». Натомість у тексті, що висічений на знайденому Ж. де Морганом базальтовому стовпі із Суз, мова йде вже про досягнення у внутрішній політиці та успішній боротьбі із зовнішніми ворогами царя Хамурапі як володаря всієї Месопотамії [15]. Тобто відомий нам зразок законів був створений не на другий рік правління, бо про успіхи в релігійних і соціальних реформах, військові перемоги царя, а тим більше підкорення і об'єднання усього Дворіччя (*приблизно 1755 р. до н. е.*), стало відомо лише з часом.

Тож враховуючи все вищезазначене, маємо констатувати, що, скоріше за все, стела з текстом законів царя Хамурапі мала значення символу і виконувала насамперед суто символічну комунікативну функцію. Вона була призначена саме для того, щоб зафіксувати факт існування державного законодавства в очах населення і постійно наочно нагадувати йому про царя, який «дбає» про своїх підданих і представляє народ перед богами. Цей приклад є не що інше, як яскрава комунікативна дія символічного, а не письмового формату, така ж як манципація (накладення руки під час передачі окремої категорії речей) у римлян або обов'язкове довге волосся у представників королівських родів германських франкських племен. Оскільки стели із законами виготовлялися неодноразово, можемо припустити, що комунікативний ефект мав очікувані наслідки.

Практично протилежний характер комунікативної дії мав зовні схожий приклад виставлення законів на головній площі міста з античної історії. Близько 450 р. до н. е. в Стародавньому Римі було прийнято Закони XII таблиць. Їхньою підготовкою займалася комісія з десяти спеціальних посадових осіб римської республіки патриціанського походження – децемвірів, що підготувала закони на 10 таблицях, текст яких не задовольнив плебейське населення Риму. Внаслідок гострого політичного конфлікту була створена нова комісія децемвірів, до складу якої увійшли як патриції, так і плебеї. Первинний текст законів нова комісія на вимогу плебеїв з метою захисту їхніх прав доповнила ще двома таблицями.

Виставлені на форумі – центрі політичного життя республіканського Риму – нові закони були схвалені народом. Після цього вони були вибиті на дванадцяти дошках в особливому мідному пам'ятнику у вигляді двох (або трьох) багатограних колон. У своєму первинному вигляді Закони XII таблиць не збереглися, оскільки дошки були знищені у 390 р. до н. е. під час навали галлів на Рим. Зміст Законів XII таблиць реконструювався значно пізніше – у XVI–XVII ст. – на основі фрагментів із творів римських авторів пізніших часів. Натомість і до наших днів текст Законів XII таблиць

залишається неповним, у ряді випадків неясним і неточним. Історики та юристи пояснюють існуючі протиріччя тим, що у текст Законів XII таблиць, як і в закони царя Хамурапі, на тому чи іншому етапі вносилися часткові зміни й доповнення.

На відміну від законів Хамурапі, які також були встановлені в людних місцях Стародавнього Вавилону, оприлюднення таким чином римських Законів XII таблиць мало зовсім інший сенс. Більшість громадян Риму мали достатній рівень освіти для того, щоб ознайомитися зі змістом законодавчих норм. Знання тексту Законів XII таблиць вважалося обов'язковим для всіх римських громадян, тому після їх прийняття істотною складовою освіти римлян стало правове виховання.

Колони з текстом Законів XII таблиць були спеціально встановлені там, де вершилося римське правосуддя. Відтак наочне представлення тексту Законів створювало умови для запобігання можливим аргументам з боку правопорушників. Саме у римському праві виник стійкий вираз і золоте правило юриспруденції: *Ignorantia non est argumentum* – незнання не є доказом, або у пізнішому варіанті тлумачення – незнання законів не звільняє від відповідальності. А відтак комунікаційна функція Законів XII таблиць полягала не у тому, щоб сприймати їх як символ влади і сили держави без розуміння змісту юридичних норм, а у прямій передачі юридичної інформації від законодавця до громадянина Риму. Проте зауважимо, що і притаманний стародавнім суспільством символізм у виставленні законів держави в загальнодоступному місті все ж таки присутній. Викарбувані і виставлені на загал закони наочно демонстрували народу непорушність права, відкритість держави і рівність доступу до правосуддя.

Іншою формою символічної правової комунікації виступали поєднання у процедурі комунікації дії та мовного супроводу. Тільки за умов дотримання порядку дій і слів, які вимовляються учасниками всіх сторін, суспільство визнавало легітимність процедури. На цій стадії розвитку суспільства цілком можливою була ситуація, за якої той, хто допускав будь-яку неточність у висловлюваннях або жестах, ризикував не укласти угоду. Зокрема, вже згадувана нами процедура манципації являла собою складний обряд, який передбачав суворе дотримання встановлених формальностей при продажу землі, будівлі, рабів, робочої худоби та деяких інших речей у Стародавньому Римі. Ритуал визначав обов'язкову присутність власника речі і покупця, п'яти повнолітніх свідків і вагаря. Власник, наприклад раба, торкався його паличкою і промовляв передбачені законом слова: «Стверджую, що цей раб по праву квіритів належить мені, і що він повинен вважатися купленим мною за цей метал і за допомогою цих мідних терезів» [16], передаючи покупцеві право власності на нього. Покупець приймав це право, також торкаючись раба та промовляючи обрядові слова. На терези покупець клав символ купленої речі або всю річ, а продавець – символ платні (наприклад, зливки міді) [17, с. 165].

Під кожним словом і жестом суспільство розуміло чітко визначене поняття зі своїм особливим змістом. З часом просте відтворення символічних слів, виразів і дій практично призводило до звинувачення чи виправдання особи, яка покладалася на розуміння суспільством інформаційного змісту проведеного ритуалу. Яскравим прикладом комунікативної дії символічного значення може вважатися вираз, який походить від єврейського обряду ритуального обмивання рук. У разі, коли вбивця людини був

невідомий, Тора приписувала принести в жертву телицю: «І всі старійшини того міста, найближчі до вбитого, нехай умиють руки свої над головою корови, зарізаної в долині, і промовлять і скажуть: руки наші не пролили крові цієї, а очі наші не бачили». Вислів набув особливого поширення у зв'язку із описаним у біблійському Євангелії від Матвея сюжетом, за яким римський намісник Іудеї Понтій Пілат під час суду над Христом здійснив поширене серед іудеїв ритуальне обмивання рук. Віддавши на вимогу юрби Христа на розп'яття, у знак непричетності до здійснюваного вбивства «Пілат, бачачи, що ніщо не допомагає, взяв води і умив руки перед народом і сказав: не повинний я в крові праведника цього» [18].

Історія зазначеної ритуальної дії дійшла до наших днів у сучасному інформаційному значенні виразу – ухилятися від відповідальності чи не бажати брати на себе відповідальність. Натомість міжкультурна комунікація дещо змінила первісний сенс цієї символічної дії, оскільки наші сучасники використовують цей вираз також і у значенні «розірвати, припинити відносини з будь-ким».

Разом з тим у стародавніх державах доволі поширеною була форма правової комунікації з використанням суто знакової (письмової) текстової складової. Поширення різної за змістом юридичної практики призводило до фіксування різноманітних угод, які складали спеціальні посадові особи або писарі. Практичне застосування письмової форми закріплення договорів і судових рішень, зокрема вже у Стародавньому Шумері, підтверджують знайдені археологами тисячі глиняних табличок з найрізноманітнішими юридичними текстами угод, заповітів, векселів, розписок, судових постанов. Як вважав відомий американський шумеролог С. Крамер, уже в Давньому Шумері учні старших класів присвячували чимало уваги вивченню законів і наполегливо освоювали важкі та специфічні юридичні формули, а також переписували зводи законів і судові рішення [17, с. 29]. А тлумачення, поняття та зразки римських правових норм не просто дійшли до нашого часу через тисячолітню комунікацію різних народів і держав, вони заклали основи всього сучасного класичного цивільного права. Проте історія правової комунікації через передачу юридичної текстової інформації різним народам і державам виходить за межі нашого дослідження і має стати перспективною проблемою самостійного наукового пошуку.

Новітній розвиток комунікаційних процесів супроводжується появою нових рис і якостей, проте роль символів у передачі інформації, спілкуванні і взаємодії залишається вельми важливою і сьогодні. Сучасний символізм у комунікації, у тому числі і правовій, може проявлятися, як і раніше, через мовні та немовні форми. Причому навряд чи варто говорити про те, що з розвитком видів та способів комунікації перші (мовні) посилюють своє значення, а другі (немовні) втрачають сенс. Зокрема, сучасна людина багато у чому намагається перетворити текстові повідомлення на зрозумілі короткі смайли, хештеги та інфографіку, які швидше можна віднести не до мовної комунікації, а саме до предметної символіки. Тобто можна констатувати, що символізм трансформує певні речі і призводить до появи нових форм і засобів комунікації.

Таким чином, значення символів та окремих рис символізму в різних видах правової комунікації, починаючи з часів стародавніх суспільств та держав і до сьогодні, є надзвичайно важливим. За певних умов символізм проявлявся як у чистому, прямому

вигляді, так і міг виступати однією зі складових загального процесу комунікації. Суспільство знає численні приклади символів, які виступали ефективним інструментом передачі інформації тільки для певного періоду або суспільства і втрачали свій сенс для представників інших народів чи історичних епох. Натомість історія комунікації має й інші, універсальні, стійкі та ефективні символи, що з'явилися ще за часів стародавніх держав, але не тільки не втратили свого значення, а й набули міжнародного комунікаційного змісту поза простором і часом.

Література

1. Поляков А. В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода / А. В. Поляков. – Санкт-Петербург : СПб ун-т, 2004. – 864 с.; Поляков А. В. Нормативность правовой коммуникации / А. В. Поляков // Правоведение. – 2011. – № 5. – С. 30–39.
2. Токарська А. С. Комунікативна природа права і правової комунікації / А. С. Токарська // Філософські та методологічні проблеми права. – 2011. – № 1. – С. 32–39.
3. Ситар І. М. Комунікація у праві: до проблеми міжкультурної комунікації / І. М. Ситар // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. – № 807. – С. 119–123.
4. Павлов В. И. Идея правовой коммуникации и современная антропология права / В. И. Павлов // Правоведение. – 2014. – № 5. – С. 127–135.
5. Романенко Е. А. Вопросы соотношения коммуникации и правового общения [Электронный ресурс] / Е. А. Романенко // Вестник КрасГАУ. – 2010. – № 12. – С. 149–154. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-sootnosheniya-kommunikatsii-i-pravovogo-obscheniya> (дата обращения: 19.03.2017). – Загл. с экрана.
6. Символы в коммуникации [Электронный ресурс] / под ред. И. М. Дзялошинского / Серия «Коммуникативные исследования». Вып. 6. – Москва : НИУ ВШЭ, 2011. – 161 с. – Режим доступа: http://www.russcomm.ru/rca_biblio/issue/niu_vshe6.pdf (дата обращения: 18.03.2017). – Загл. с экрана.
7. Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.
8. Андреев Д. В. Витоки та парадигми соціально-правової комунікації / Д. В. Андреев // Право і безпека. – 2013. – № 2. – С. 6–12.
9. Санников С. В. Генезис и типология потестарно-правовых символов германских «варварских королевств»: к постановке проблемы [Электронный ресурс] / С. В. Санников. – Режим доступа: <http://www.nsu.ru/classics/law/sannikov-simboly.pdf> (дата обращения: 18.03.2017). – Загл. с экрана.
10. Гончарова Н. Символизм в праве [Электронный ресурс] / Н. Гончарова // Вестник ВГУ. Серия: «Право». – 2016. – № 1. – С. 91–97 – Режим доступа: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/pravo/2016/01/2016-01-10.pdf> (дата обращения: 19.03.2017). – Загл. с экрана.
11. Шеркова Т. А. Древнеегипетские переходные обряды в контексте Юнгианской психологии [Электронный ресурс] / Т. А. Шеркова. – Режим доступа:

http://www.delphisru/files/Konf_2015/T. A. Sherkova.%20 Drevneeg petskie%20 perehodnye%20 obrjady%20 v%20 kontekste%20 Junganskoj%20 psihologii.pdf (дата обращения: 19.03.2017). – Загл. с экрана.

12. Рубаник В. Е. История государства и права зарубежных стран / В. Е. Рубаник. – Санкт-Петербург : Питер, 2011. – 544 с.

13. Древнеегипетская «Книга Мертвых» [Электронный ресурс] // Вопросы истории / Пер. с др.-егип., введение и комментарии М. А. Чегодаева. –1994. – № 8. – С. 145–163; № 9. – С. 141–151. – Режим доступа: <http://pstgu.ru/download/1180370552.mertvyh.pdf> (дата обращения: 19.03.2017). – Загл. с экрана.

14. Законы вавилонского царя Хаммурапи [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/hammurap.htm> (дата обращения: 19.03.2017). – Загл. с экрана.

15. Тураев Б. Законы Хаммурапи [Электронный ресурс] / Б. Тураев. – Режим доступа: <http://www.fanread.net/book/12235650/?page=8> (дата обращения: 19.03.2017). – Загл. с экрана.

16. Гай. Институты [Электронный ресурс] / пер. с лат. Ф. Дыдынского. – Режим доступа: <http://ancientrome.ru/ius/i.htm?a=1446001000#119> (дата обращения: 19.03.2017). – Загл. с экрана.

17. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн / Н. М. Хома. – Київ : Каравела: Новий Світ-2000; Львів : Магнолія плюс, 2003. – 480 с.

18. Крилаті вислови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/33/53411/33100.html> (дата звернення: 19.03.2017). – Назва з екрана.

References

1. Poljakov, A. V. (2004). *Obshhaia teoriia prava: problemy interpretatsii v kontekste kommunikativnogo podhoda* [General theory of law: problems of interpretation in the context of a communicative approach]. St. Petersburg: SPb un-t [in Russian]; Poliakov, A. V. (2011). *Normativnost pravovoi kommunikatsii* *Pravovedenie – Pravovedenie*, no. 5, pp. 30–39 [in Russian].

2. Tokarska, A. S. (2011). *Komunikatyvna pryroda prava i pravovoi komunikatsii* [Communicative nature of Law and legal Communication]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava – Philosophical and Methodological Problems of Law*, no. 1, pp. 32–39 [in Ukrainian].

3. Sytar, I. M. (2014). *Komunikatsiia u pravi: do problemy mizhkulturnoi komunikatsii* [Communication in law: the problem intercultural communication]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Yurydychni nauky. – Herald of Lviv Polytechnic National University. Law*, no. 807, pp. 119–123 [in Ukrainian].

4. Pavlov, V. I. (2014). *Ideia pravovoi kommunikatsii i sovremennaia antropologiiia prava* [The idea of legal communication and modern anthropology of law]. *Pravovedenie – Pravovedenie*, no. 5, pp. 127–135 [in Russian].

5. Romanenko, E. A. (2010). *Voprosy sootnosheniia kommunikatsii i pravovogo obshheniia* [Issues of correlation between communication and legal dialogue] *Vestnik KrasGA–The Bulletin of KrasGAU*, no. 12, pp. 149–154. Retrieved from

<http://cyberleninka.ru/article/n/voprosy-sootnosheniya-kommunikatsii-i-pravovogo-obscheniya> [in Russian].

6. Dzialoshinskii, I. M. (Ed.) (2011). *Simvoly v kommunikatsii* [Symbols in Communication]. Retrieved from http://www.russcomm.ru/rca_biblio/issue/niu_vshe6.pdf [in Russian].

7. Hranchak, T. (2012). *Biblioteka i politychna komunikatsiia* [Library and political communication]. Kyiv [in Ukrainian].

8. Andrieiev, D. V. (2013). *Vytoky ta paradyhmy sotsialno-pravovoi komunikatsii* [Origins and paradigms of social and legal communication]. *Pravo i Bezpeka – Law and Security*, no. 2, pp. 6–12 [in Ukrainian].

9. Sannikov, S. V. *Genezis i tipologija potestarno-pravovyh simvolov germanskih «varvarskih korolevstv»: k postanovke problemy* [The genesis and typology of the potestarian-legal symbols of the german «barbarian kingdoms»: the formulation of the problem]. Retrieved from <http://www.nsu.ru/classics/law/sannikov-simboly.pdf> [in Russian].

10. Goncharova, N. (2016). *Simvolizm v prave* [Symbolism is the right]. *Vestnik VGU. Serija: Pravo – Proceedings of VSU. Series: Law*, no. 1, pp. 91–97. Retrieved from <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/pravo/2016/01/2016-01-10.pdf> [in Russian].

11. Sherkova, T. A. *Drevneegipetskie perehodnye obriady v kontekste Jungianskoi psihologii* [Ancient Egyptian transitional rites in the context of Jungian psychology]. Retrieved from http://www.delphis.ru/files/Konf_2015/T. A. Sherkova.%20 Drevneeg petskie%20 perehodnye%20 obrjady%20 v%20 kontekste%20 Jungianskoj%20 psihologii.pdf [in Russian].

12. Rubanik, V. E. (2011). *Istoriia gosudarstva i prava zarubezhnyh stran* [History of state and law of foreign countries]. St. Petersburg : Piter [in Russian].

13. *Drevneegipetskaia «Kniga Mertvyh»* (1994). (M. A. Chegodaev, Trans). *Voprosy istorii – Issues of History*, no. 8, pp. 145–163; no. 9, pp. 141–151. Retrieved from <http://pstgu.ru/download/1180370552.mertvyh.pdf> [in Russian].

14. *Zakony vavilonskogo tsaria Hammurapi* [Laws of the Babylonian King Hammurabi]. Retrieved from <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/hammurap.htm> [in Russian].

15. Turaev, B. (2015). *Zakony Hammurapi* [Laws of Hammurabi]. Retrieved from <http://www.fanread.net/book/12235650/?page=8> [in Russian].

16. *Gaj. Institucii* [Institutes of Roman Law]. (F. Dydynskii, Trans.) Retrieved from <http://ancientrome.ru/ius/i.htm?a=1446001000#119> [in Russian].

17. Khoma, N. M. (2003). *Istoriia derzhavy ta prava zarubizhnykh krain* [History of state and law of foreign countries]. Kyiv : Karavela : Novyi Svit-2000, Lviv : Mahnoliia plus [in Ukrainian].

18. *Krylati vyslovy* [Site of Winged expressions]. <http://slovopedia.org.ua/>. Retrieved from <http://slovopedia.org.ua/33/53411/33100.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2017.

Svitlana Zakirowa,

Cand. Sci. (Historical), Associate Professor, Senior Research Associate,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Value Potential of Symbolism in the Legal Intercultural Legal Communication of Ancient Societies

The essence of legal communication as a form of social communication is analysed in the article, the structural elements of legal communication are characterized. At the early stages of the development of society and the state, social and legal communication had a high level of symbolism. An important place of communication in the ancient states were temples. Activities of religious institutions was simultaneously focused on the social, religious and legal communication.

The study of the universal character of legal symbolism in the period of the formation of law as a social phenomenon was carried. It is proved the value of symbols and features of their use in the socio-legal communications ancient societies. Examples of the combination in legal communication of symbolism and the direct transfer of the formal legal prescription of the state are given. It is underlined that thanks to the use of symbols, not only the interpersonal group communication of contemporaries of certain events occurred, but also the communication of different generations and peoples of the world was possible.

Keywords: communication, legal communication, symbol, symbolism, ancient state.

Светлана Закирова,

канд. ист. наук, доц., ст. науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Ценностный потенциал символизма в правовой межкультурной коммуникации древних обществ

В статье рассмотрена сущность правовой коммуникации как разновидности социальной коммуникации, охарактеризованы структурные элементы правовой коммуникации. На ранних этапах развития общества и государства социально-правовая коммуникация имела высокий уровень символизма. Важным местом коммуникации в древних государствах выступали храмы. Деятельность культовых учреждений одновременно была направлена на социальную, религиозную и правовую коммуникацию. В работе проведено исследование универсального характера правового символизма в период становления права как социального явления. Обосновано значение символов и особенностей их использования в социально-правовой коммуникации древних обществ. Приведены примеры сочетания в правовой коммуникации символизма и прямой передачи формального юридического предписания государства. Подчеркивается, что благодаря применению символов происходила не только межличностная групповая коммуникация современников определенных событий, но и коммуникация различных поколений и народов мира.

Ключевые слова: коммуникация, правовая коммуникация, символ, символизм, древнее государство.

Оксана Федоренко,

мол. наук. співроб.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

НАУКОВО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

У статті розглядаються основні науково-інтелектуальні аспекти інформаційної безпеки в умовах інформаційної війни. Аналізуються основні причини виникнення таких негативних явищ, що посилюють інформаційні загрози, як вплив наукових кадрів, зменшення інформаційного потенціалу та зниження конкурентоспроможності національних інформаційних технологій.

Ключові слова: інформаційна безпека, наука, освіта, вплив кадрів, інформаційний потенціал, інформаційні технології.

Процес розвитку інформаційного суспільства, широке впровадження в різні сфери суспільного буття інформаційних технологій та прискорене формування національного інформаційного простору держави актуалізували для України пошуки шляхів розв'язання проблеми інформаційної безпеки.

До трактування поняття «інформаційна безпека» існують різні науково-теоретичні підходи. О. Сороківська вважає, що інформаційна безпека – це суспільні відносини щодо створення та підтримання на належному рівні життєдіяльності інформаційної системи суб'єкта господарської діяльності [10]. В. Богуш у праці «Інформаційна безпека держави» зазначає, що інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави [2, с. 54]. Вітчизняний науковець О. Литвиненко під інформаційною безпекою розуміє одну із сторін розгляду інформаційних відносин у межах інформаційного законодавства [6, с. 48].

Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» визначає інформаційну безпеку як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [13].

В аспекті забезпечення стану захищеності інтелектуальної складової інформаційного простору важливе значення має збереження і розвиток науково-кадрового потенціалу, тому такі негативні явища, як вплив кадрів за кордон і зниження внаслідок цього інформаційно-інтелектуального потенціалу, конкурентоспроможності національних інформаційних технологій являють собою серйозну інформаційну небезпеку.

Висококваліфіковані працівники є одним з найважливіших чинників конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку. Водночас у нинішніх вітчизняних реаліях, за даними Міжнародного кадрового порталу HeadHunter Україна,

«...кожен другий офісний співробітник час від часу задумується про еміграцію, а кожен п'ятий рішуче налаштований виїхати за кордон» [8].

Основними причинами відпливу кадрів є несприятливий внутрішній ринок праці, складна економічна ситуація, низький рівень життя, різке зменшення обсягів фінансування, яке змусило одну частину працівників науки перейти в інші сфери зайнятості у своїй країні, а іншу – організувати потік інтелектуальної еміграції. 2016 р. депутати прийняли закон, який гарантує збільшення фінансування науки в розмірі 1,7 % ВВП до 2020 р., проте у 2017 р. фінансування становило всього 0,18 % ВВП.

За час незалежності більше ніж 200 тис. осіб мігрували в пошуку кращих умов для життя та можливості наукового розвитку, адже в Україні для задоволення своїх потреб вченим, окрім основної роботи, необхідно мати ще кілька джерел додаткових доходів. Наприклад, якщо порівняти заробітну плату доцента одного з найпрестижніших вишів країни із заробітною платою доцента Гарвардського університету, то вона становитиме лише 6 % від останньої.

Така ситуація є критичною та не припустимою, адже без талановитих працівників неможливе нормальне функціонування компаній та науки в цілому. Зрозуміло, що в сучасних умовах економічної кризи не можна очікувати значного підвищення оплати праці, тому важелі переносяться на нематеріальне стимулювання. Проте саме наука і освіта в умовах розвитку інформаційного суспільства здатні прискорити економічний розвиток за рахунок розробки і впровадження інновацій та технологічних нововведень, отже вкладання коштів у ці галузі, сприяння підвищенню наукоємності виробництва, як свідчить зарубіжний досвід, у перспективі забезпечить бажане наповнення бюджету [1].

Слід зазначити, що вплив наукових кадрів тягне за собою два наслідки: зменшення інформаційного потенціалу країни та негативний вплив на її економіку, адже більшість емігрантів залишаються за кордоном на постійне проживання і тому всі зароблені кошти вкладають у розвиток країни-реципієнта.

Поняття «інформаційний потенціал» розглядалося багатьма науковцями. С. Ілляшенко вважає, що це – сукупність інформаційних ресурсів і здатностей до їх реалізації, які забезпечують умови його тривалого розвитку на основі генерації, накопичення та використання знань (фактів і правил) [3, с. 11]. Натомість, І. Сидоренко зазначає, що інформаційний потенціал, насамперед, є сукупністю засобів, методів та умов, що дають змогу використовувати інформаційні ресурси [9]. Важливість інформаційного потенціалу для підготовки та прийняття управлінських рішень у своїй праці «Потенціал підприємства: формування та оцінка» відзначили О. Федонін, І. Репіна, О. Олексюк [11, с. 43–44].

В умовах інформаційної війни, у яких перебуває Україна, важливо забезпечити високий рівень безпеки інформаційного потенціалу країни, до якого належить уся конфіденційна інформація, результати інтелектуальної праці, доступні для суспільства і держави через засоби масової інформації та телекомунікації, архіви, бібліотеки, музеї, фонди, банки даних, публічні виступи, художньо-виконавську діяльність.

Основними чинниками, які впливають на зниження інформаційного потенціалу, є несанкціоноване вилучення комерційної інформації за допомогою інформаційних технологій інших країн, відсутність налагодженої структури комп'ютерних

інформаційних систем та низький рівень кваліфікації персоналу, який працює в службі економічної безпеки. Саме на останньому аспекті – значущості персоналу в інформаційній безпеці – наголошує В. Кузьомко: «З одного боку, персонал, який працює з інформаційними системами, повинен володіти достатньою кваліфікацією, оскільки створення та ефективне використання інформаційного масиву даних покладається саме на працівників підприємства. З іншого боку, від персоналу залежить ступінь захищеності інформаційних ресурсів: в умовах посиленої конкурентної боротьби персонал може бути використаний як джерело розкриття конфіденційної інформації його конкурентами або іншими зацікавленими сторонами» [5].

Додатковими чинниками зниження конкурентоспроможності інформаційних технологій є такі загрози, як плагіат, копіювання, модифікація, знищення інформації, інформаційне піратство та хакерство [4]. Також на стан інформаційного потенціалу країни негативно впливає недосконалість законодавчої бази щодо регулювання відносин у сфері інформаційних технологій, невизначеність підходів до вирішення проблеми їх розвитку, відсутність чіткої структури інформаційних мереж тощо.

Проте, як зазначає Л. Цибульська в статті «Роль інформаційних технологій у національному та світовому розвитку», Україна на сьогодні все ще має значний інформаційний потенціал і входить до п'ятірки країн-лідерів з найкращої підготовки та навчання кадрів, які працюють у сфері інформаційних технологій [12].

Отже, проаналізувавши науково-інтелектуальні аспекти інформаційної безпеки, можна зробити висновок, що Україна має потужний інформаційний потенціал, проте потребує модернізації підходів до розвитку інформаційної сфери, підтримки розвитку науки і освіти та пошуку шляхів збереження і нарощування інтелектуального потенціалу, зокрема – забезпечення належних умов для життя і діяльності наукових кадрів, загального вдосконалення законодавчої бази наукової та інформаційної діяльності. Вирішення цих завдань сприятиме забезпеченню інформаційної конкурентоспроможності держави на міжнародному ринку.

Література

1. Про національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>. – Назва з екрана.
2. *Богущ В.* Інформаційна безпека держави / В. Богущ, О. Юдін; [голов. ред. Ю. О. Шпак]. – Київ : МК-Прес, 2005. – 432 с.
3. *Ілляшенко С. М.* Інформаційний потенціал підприємства / С. М. Ілляшенко // Вісник Сум. держ. ун-ту. Серія «Економіка». – 2004. – № 9 (68). – С. 11–8.
4. *Кім Зеттер.* Хакерська атака Росії на українську енергосистему: як це було [Електронний ресурс] / Кім Зеттер. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/66125/Hakerska_ataka_Rosiji_na_ukrajinsku_energossystemu_jak. – 2016. – 17.03. – Назва з екрана.
5. *Кузьомко В. М.* Інформаційний потенціал як передумова формування економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / В. М. Кузьомко, А. В. Грищук // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. – Режим доступу: <http://www.ej.kherson.ua/journal>

economic_18/1/33.pdf. – Назва з екрана.

6. *Литвиненко О.* Інформація і безпека / О. Литвиненко // *Нова політика*. – 1998. – № 1. – С. 47–49.

7. Розслідування: Як «Картинка Яроша» потрапила на ОРТ в день виборів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://watcher.com.ua/2014/05/29/rozsliduvannya-yak-kartynka-yarosha-potrapiyla-na-ort-vden-vyboriv/>. – 2014. – 29.05. – Назва з екрана.

8. Сайт HeadHunter Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hh.ua/>. – Назва з екрана.

9. *Сидоренко І. В.* Формування інформаційного потенціалу олійно-жирових підприємств / І. В. Сидоренко // *Економіка Крима*. – 2010. – № 2 (31). – С. 199–201.

10. *Сороківська О. А.* Інформаційна безпека підприємства: нові загрози та перспективи / О. А. Сороківська, В. Л. Гевко // *Економічні науки: Вісн. Хмельн. нац. у-ту* 2010. – № 2. – Т. 2. – С. 32–35.

11. *Федонін О. С.* Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – 2-ге вид., без змін. – Київ : КНЕУ, 2006. – 316 с.

12. *Цибульська Л. О.* Роль інформаційних технологій у національному та світовому розвитку [Електронний ресурс] / Л. О. Цибульська // *Наук. пр. [Чорноморського держ. ун-ту ім. Петра Могили]. Сер. : Комп'ютерні технології*. – 2012. – Т. 191, Вип. 179. – С. 136–139. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/computer/2012/191-179-24.pdf>. – Назва з екрана.

13. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16>. – Назва з екрана.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu prohramu informatyzatsii» № 74/98-VR vid 4 liutoho 1998 r. [The Law of Ukraine «On the National Informatization Program» № 74/98-VR of February 4, 1998]. (1998, 4 February). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-vp> [in Ukrainian].

2. Bohush, V., Yudin, O. (2005). Informatsijna bezpeka derzhavy [Information security of country]. Kyiv: «MK-Pres» [in Ukrainian].

3. Illiashenko, S. M. (2004). Informatsijnyi potentsial pidpriemstva [Information potential of the company]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Ser. Ekonomika – Bulletin of Sumy State University. Economy Series*, no. 9 (68), pp. 8–11 [in Ukrainian].

4. Kim Zetter. Khakerska ataka Rosii na ukrainsku enerhosystemu: yak tse bulo [Russian hacker attacks on the Ukrainian grid, as it was]. Retrieved from http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/66125/Hakerska_ataka_Rosiji_na_ukrajinsku_jen_ergosystemu_jak [in Ukrainian].

5. Kuzomko, V. M., Hryschuk, A. V. Informatsijnyj potentsial iak peredumova formuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Information potential as prerequisites of economic security]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*. Retrieved from http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_18/1/33.pdf [in Ukrainian].

6. Lytvynenko, O. (1998). Informatsiia i bezpeka [Information and Security]. *Nova polityka – The New Policy*, no. 1, pp. 47–49 [in Ukrainian].

7. Rozsliduvannia: Yak «Kartynka Yarosha» potrapyla na ORT v den vyboriv [Investigation: How «Yarosh Picture» came ORT election day]. *watcher.com.ua*. Retrieved from <http://watcher.com.ua/2014/05/29/rozsliduvannya-yak-kartynka-yarosha-potrapyla-na-ort-v-den-vyboriv/> [in Ukrainian].

8. Sait HeadHunter Ukraina [The site HeadHunter Ukraine]. *hh.ua*. Retrieved from <https://hh.ua/> [in Ukrainian].

9. Sydorenko, I. V. (2010). Formuvannia informatsiinoho potentsialu oliino-zhyrovyykh pidpriemstv [Formation of information potential oil and fat enterprises]. *Ekonomika Kryma – Economy of Crimea*, no.2 (31), pp. 199–201 [in Ukrainian].

10. Sorokivska, O. A., Hevko, V. L. (2010). Informatsiina bezpeka pidpriemstva: novi zahrozy ta perspektyvy [Information security company: new challenges and prospects]. *Ekonomichni nauky: Visn. Khmelnytskoho natsionalnoho u-tu – Economics: Journal of Khmelnytsky National University*, Vol. 2, pp. 32–35 [in Ukrainian].

11. Fedonin, O. S., Riepina, I. M., Oleksiuk, O. I. (2006). Potentsial pidpriemstva: formuvannia ta otsinka [The potential of the company: development and evaluation]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

12. Tsybulska, L. O. (2012). Rol' informatsiinykh tekhnolohii u natsionalnomu ta svitovomu rozvytku [The role of information technology in national and international development]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu im. Petra Mohyly. Ser. : Komp'uterni tekhnolohii – Proceedings Black Sea State University. Peter Graves. Series: Computer Technology*, Vol. 191, 179, pp.136–139. Retrieved from <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/computer/2012/191-179-24.pdf> [in Ukrainian].

13. Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007–2015 roky: Zakon Ukrainy vid 09.01.2007 r. № 537-V. *Ofitsiinyi veb-portal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official web-portal of Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.05.2017.

Oxana Fedorenko,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Scientific and Intellectual Aspects of Informative Security of Ukraine in conditions of Information War

In the article the basic scientific and intellectual aspects of informative security in conditions of informative war are examined. Principal reasons of such negative processes, that strengthen informative threats, as brain drain, reduction of informative potential and decline of competitiveness of national information technologies, are analyzed. Ukraine has a powerful information potential, but it needs modernization via developing international information cooperation, improving the system of national information security protecting, supporting the development of the information society, providing adequate living conditions and general improvement of the legislative framework. The implementation of these provisions will ensure

the state information competitiveness on the international market.

Keywords: informative safety, science, education, outflow of shots, informative potential, information technologies.

Оксана Федоренко,

мл. науч. сотр.

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Научно-интеллектуальные аспекты информационной безопасности Украины в условиях информационной войны

В статье рассматриваются основные научно-интеллектуальные аспекты информационной безопасности в условиях информационной войны. Анализируются основные причины возникновения таких негативных явлений, которые усиливают информационные угрозы, как отток научных кадров, уменьшение информационного потенциала и снижение конкурентоспособности национальных информационных технологий.

Украина имеет мощный информационный потенциал, однако нуждается в модернизации в виде развития международного информационного сотрудничества, совершенствовании системы охраны национальной информационной безопасности, поддержке развития информационного общества, обеспечении надлежащих условий для жизни и общего усовершенствования законодательной базы. Выполнение этих положений обеспечит информационную конкуренто-способность государства на международном рынке.

Ключевые слова: информационная безопасность, наука, образование, отток кадров, информационный потенциал, информационные технологии.

БІБЛІОТЕКА В СОЦІОКОМУНІКАТИВНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОСТІ

УДК 378.046–021.64:[025.5+930.25]

Тетяна Гранчак,

д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб.,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ДИСЦИПЛІНИ АНАЛІТИЧНОГО ПРОФІЛЮ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

Стаття присвячена висвітленню питання модернізації сучасної бібліотечної освіти, розробки освітніх програм у рамках підготовки фахівців за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» з досвіду кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Київського національного університету культури і мистецтв. Обґрунтовано актуальність і перспективність посилення аналітичного компонента в програмі підготовки бакалаврів інформаційної, бібліотечної та архівної справи в контексті необхідності кадрового забезпечення інформаційно-аналітичного напрямку діяльності наукових бібліотек.

Ключові слова: бібліотечна освіта, КНУКіМ, ІБАС, інформаційна аналітика, наукові бібліотеки, інформаційно-аналітична діяльність, бакалавр.

Перехід до інформаційного суспільства, який проявляється в останні роки дедалі чіткіше, актуалізує пошуки відповіді на питання стосовно напрацювання ефективних методик і технологій використання наявної інформації, а не лише надання до неї доступу. Саме управління знаннями, відповідно до численних теорій інформаційного суспільства, є його ключовою відмінністю від попередньої доби, важливим стає не абстрактне знання якогось факту, а вміння використати це знання на практиці. У цьому контексті підвищується цінність і затребуваність аналітичного забезпечення суспільних процесів, у першу чергу процесу управління суспільним розвитком, підготовка наявних у суспільстві інформації та знань до їх ефективного використання.

Ринок аналітики широкий, це:

– політика (підготовка інформаційного підґрунтя ухвалення рішень для урядових структур різного рівня, для політичних партій, окремих політиків, захист інформаційного простору, виявлення й нейтралізація інформаційних маніпуляцій тощо);

– бізнес (аналіз попиту, збуту, аналіз ефективності просування продуктів, організації роботи фірми, інформаційного супроводу бізнес-проектів, протидії і нейтралізації інформаційних атак тощо);

– наука (аналіз ефективності та інформаційне представлення наукової діяльності наукових установ, наукових видань, окремих науковців);

– освіта (моніторинг нормативно-правових документів у сфері освіти, аналіз і прогнозування освітньої діяльності ВНЗ);

– веб-середовище (просування інформації в інтернет-середовищі).

Паралельно загострюється питання підготовки фахівців, які володіли б відповідними методиками й технологіями, були здатними їх розробляти та надавати аналітичні послуги. Як зазначає Н. Кунанець, «діяльність інформаційно-аналітичних фахівців з консолідованої інформації призначена суттєво змінити засади накопичення, підходи до процесів опрацювання та подачі інформаційних ресурсів. Необхідність в отриманні релевантної інформації зумовлена переходом до прогностичних форм діяльності з використанням багатоваріантних моделей розвитку подій, що потребує не просто констатації фактів для доведення тієї чи іншої тези, а системного підходу до вирішення проблеми в цілому на основі поєднання інтелектуальних здібностей людини з функціональними можливостями сучасних автоматизованих інформаційних систем» [6, с. 477].

Залучення таких фахівців до наукової бібліотеки, яка традиційно надавала доступ до суспільно значущої інформації та знань, може бути перспективним з огляду на необхідність її адаптації до нових суспільних запитів і підвищення конкурентоспроможності на тлі діяльності інших інформаційних інституцій. Тим більше що як зарубіжні, так і вітчизняні бібліотеки сьогодні розвивають інформаційно-аналітичний напрям діяльності, що проявляється не лише в підготовці відповідного інформаційного продукту або наданні відповідних послуг, а й навіть у початку структурної формалізації у вигляді спеціальних інформаційно-аналітичних підрозділів.

Зокрема, у структурі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського вже понад 20 років успішно функціонує Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, у Національній бібліотеці України ім. Ярослава Мудрого – відділ інформаційного забезпечення Верховної Ради України, у Державній науково-педагогічній бібліотеці ім. В. О. Сухомлинського – відділ наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти, у Науково-технічній бібліотеці Національного авіаційного університету було створено відділ інформаційно-аналітичної та довідково-бібліографічної роботи (відділ бібліографії), у Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. К. А. Тімірязєва – відділ наукової інформації та бібліографії, в Одеській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. М. С. Грушевського функціонує відділ інформації з питань культури, мистецтва та зв'язків із громадськістю, у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Т. Шевченка з метою моніторингу ефективності представлення наукових здобутків працівників університету у світовому інформаційному просторі створено Службу інформаційного моніторингу тощо.

Аналітичні підрозділи, які функціонують у вітчизняних наукових бібліотеках, спрямовують свою діяльність на забезпечення інформаційного супроводу процесів у різних галузях: політиці, освіті, науці, культурі. Водночас для фахівців, які там працюють, важливими є навички пошуку інформації, її систематизації, науково-аналітичного осмислення, підготовки інформаційно-аналітичного продукту, що містить консолідовану інформацію (у трактуванні Н. Кунанець та В. Пасічника), одержані з

кількох джерел та системно інтегровані різнотипні інформаційні ресурси (знання), які в сукупності наділені ознаками повноти, цілісності, несуперечності та становлять адекватну інформаційну модель проблемної сфери з метою її аналізу, опрацювання та ефективного використання в процесах підтримки прийняття рішень [8, с. 62].

Ті навички та компетенції, які, за визначенням А. Соляник, є базовими професійними компетенціями інформаційного працівника: «Вміння стратегічно управляти інформацією в роботі з просування місії організації шляхом розробки і розгортання широкого асортименту інформаційних продуктів і послуг, перш за все – електронних.

Ключові компетенції ІІІ:

А. Управління інформацією в організації;

В. Управління мережевими інформаційними ресурсами;

С. Управління інформаційним сервісом;

Д. Застосування інформаційних інструментів і технологій» [16].

Питанню підготовки фахівців для бібліотечної галузі приділялося чимало наукової уваги. Різні аспекти підготовки бібліотечних працівників останнім часом висвітлювались у працях Т. Новальської [12] та Н. Бачинської [3], якими окреслено основні віхи розвитку вищої бібліотечної освіти в Україні, ґрунтовно проаналізовано особливості сучасних концепцій вітчизняних науковців щодо вдосконалення бібліотечно-інформаційної освіти; А. Соляник [16], якою обґрунтовано культуроцентричну модель вищої бібліотечно-інформаційної освіти, розкрито підходи до вироблення освітнього стандарту бакалавра інформаційної, бібліотечної та архівної справи; Г. Шемаєвої [22], яка висунула ідею формування інноваційної моделі бібліотечної освіти на засадах тріади: освіта – наука – інновації; Н. Кушнарєнко [9], яка розглянула вищу бібліотечну освіту України в контексті гендерного підходу; Н. Кунанець і Н. Веретеннікової [7], які обґрунтували актуальність підготовки проблемно-орієнтованого бібліотечного фахівця; О. Сербіна і Т. Ярошенко [14], якими проаналізовано практичну площину реформування бібліотечної освіти на базі провідного університету галузі – Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ); С. Никитюк [11], якою було акцентовано увагу на гуманістичній складовій підготовки майбутнього бібліотечного працівника та ін.

Питанням бібліотечної освіти за кордоном присвятили наукові розвідки С. Алашеева, Т. Лиховид, А. Соколов, А. Царева, С. Чуканова та ін. [2, 10, 15, 20, 21].

Незважаючи на висвітлення науковцями різних аспектів модернізації бібліотечної освіти – впровадження дистанційного підходу, посилення технологічного та культурного компонентів, гуманізація підготовки майбутнього бібліотечного фахівця, усе ще залишається за рамками наукової уваги питання посилення аналітичної складової в підготовці фахівців бібліотечної справи.

З огляду на це, метою статті є висвітлення аналітичного компонента програми підготовки бакалаврів із спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» з досвіду КНУКіМ.

До минулого року в Україні підготовка фахівців аналітичного профілю здійснювалась у рамках магістеріуму за спеціальностями «Документознавство та інформаційна діяльність», «Системний аналіз» (кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Інституту гуманітарних та соціальних наук Львівської політехніки) [17, 18],

«Консолідована інформація» (кафедра безпеки інформаційних технологій Навчально-наукового інституту інформаційно-діагностичних систем Національного авіаційного університету і факультету міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки) [13, 19]. Цього року оголошено набір до магістратури за програмою підготовки «Інформаційна аналітика та впливи» зі спеціалізаціями «Консолідація економічної інформації» та «Консолідація спеціальної інформації» кафедрою технологій управління факультету інформаційних технологій КНУ ім. Т. Шевченка [5] та на навчання для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за програмою «Інформаційна аналітика та зв'язки з громадськістю» в рамках спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Державним університетом телекомунікацій [4].

Водночас аналіз запропонованих зазначеними навчальними закладами освітніх програм підготовки фахівців аналітичного профілю засвідчив, що в них зроблено акцент на формування в студентів компетентностей, які умовно можна визначити як документознавчі та інформаційно-технологічні. Серед таких компетентностей, зокрема:

- методи анотування та реферування текстів; методи пошуку закономірностей, математичні, логічні, семантичні, об'єктні, системні й імітаційні методи моделювання та оптимізації систем різних класів;

- мови представлення знань і розмітки, методології розроблення орієнтованих на знання інформаційних систем та технологій, а також інструментальні засоби їх побудови й підтримання їхнього життєвого циклу;

- універсальні мови програмування, мови імітаційного моделювання та навички використання методів і засобів інженерії знань;

- уміння проектувати, реалізовувати, тестувати, упроваджувати, супроводжувати й експлуатувати програмні засоби роботи зі знаннями, включаючи засоби представлення, анотування й пошуку знань у мережі.

Як бачимо, ідеться, швидше, про програмно-технологічну аналітику, що, безумовно, теж актуально, проте такий підхід не охоплює змістовної аналітики, результатом якої є створення консолідованої інформації.

У 2016 р. керівництвом КНУКіМ у рамках затвердження спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» було ухвалено інноваційне на нинішньому етапі рішення щодо відкриття спеціалізації «Інформаційна аналітика» на бакалаврському рівні. До цього програмою підготовки бакалаврів за спеціальностями «Документознавство та інформаційна діяльність» та «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» з дисциплін аналітичного профілю було передбачено вивчення студентами курсів «Інформаційно-аналітична діяльність», «Аналітико-синтетичне опрацювання (обробка) документів» та подекуди «Аналітика тексту».

Відповідно, спеціалізація «Інформаційна аналітика» увійшла варіативною частиною до освітньої програми підготовки бакалаврів за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» разом з іншими спеціалізаціями – «Менеджмент бібліотечно-інформаційної діяльності», «Документознавство та інформаційна діяльність», «Бібліотечно-бібліографічна аналітика», «Менеджмент інформаційно-комунікативних технологій».

Програмою передбачено три блоки дисциплін, з яких два блоки є спільними для всіх п'яти спеціалізацій: дисципліни загальної підготовки («Іноземна мова», «Філософія», «Політологія», «Професійна та корпоративна етика» тощо), дисципліни професійної та практичної підготовки («Історія культури», «Менеджмент соціокультурної діяльності», «Соціальні комунікації», «Діловий етикет», «Теорія інформації», «Інформаційне суспільство: теорія і практика», «Аналітико-синтетичне опрацювання документів», «Інформаційні технології, системи та мережі», «Системи управління базами даних», «Інформаційно-пошукові системи», «Стандартизація та сертифікація» за фаховим спрямуванням, «Інформаційно-аналітична діяльність» та ін.), а також дисципліни, які мають забезпечити формування в майбутніх фахівців загальних і професійних компетентностей.

Щодо варіативного блоку спеціалізації, то ним за профілем «Інформаційна аналітика» передбачено викладання таких дисциплін, як «Теорія систем і системний аналіз», «Аналітика тексту», «Візуальна аналітика», «Інформаційна бізнес-аналітика», «Наукометрія і бібліометрія», «Інформаційне забезпечення політики» тощо, які спрямовані на формування компетентностей спеціалізації:

- здатність до проведення комплексного аналізу текстів різного функціонального, тематичного й жанрового характеру, якісної формалізації та інтерпретації інформації з науковим обґрунтуванням трактування тих чи інших фактів, формулюванням характеристики суб'єктів діяльності або об'єктів дослідження;

- здатність до структурування інформації, визначення закономірностей та встановлення причинно-наслідкових і системних зв'язків, здійснення інформаційної діагностики предметної сфери;

- здатність до аналізу візуальної інформації, унаочнення інформації (даних) через представлення в графічній формі, розуміння та створення уявних концептуальних моделей, алгоритмізації певних ситуацій;

- здатність вільно орієнтуватися в бібліометричних методах аналізу документних потоків (до аналізу цитувань, порівняльно-джерелознавчого аналізу, методів систематики, інформаційного моделювання, психолінгвістичного аналізу, контент-аналізу, співцитування), користуватися основними наукометричними показниками наукової продуктивності вчених, наукових видань, установ, країн (h-індекс, імпаکت-фактор, індекс оперативності, SJR, SNIP), вільно використовувати й застосовувати на практиці комерційні та відкриті наукометричні інструменти й бази даних;

- здатність до формування інформаційної бази та створення інформаційної продукції, що містить консолідовану інформацію, до написання аналітичних текстів різної тематичної спрямованості, висування гіпотез, використання технологій підготовки науково обґрунтованих прогнозів і рекомендацій тощо.

Як засвідчує практика, вказані компетентності вже сьогодні є затребуваними в бібліотечно-інформаційній діяльності для працівників інформаційно-аналітичних підрозділів спеціальних та національних бібліотек. З огляду на це, у програму підготовки бакалаврів за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» було введено спеціалізацію «Бібліотечно-бібліографічна аналітика», якою передбачено інтеграцію у варіативному блоці дисциплін безпосередньо бібліотекознавчого та

аналітичного профілю. Поряд з такими вже традиційними для бібліотечної освіти курсами, як «Бібліотекознавство», «Історія бібліотечної справи», «Книгознавство», «Бібліографознавство», «Бібліотечноінформаційне обслуговування», до навчального плану введено дисципліни «Аналітика тексту», «Візуальна аналітика», «Наукометрія і бібліометрія», «Спеціальні бібліотеки та менеджмент знань», «Правова інформація та юридичні бібліотеки».

Актуальність упроваджених у КНУКіМ новацій підтверджує вітчизняний і зарубіжний ринок праці, які потребують фахівців-аналітиків (серед актуальних вакансій, станом на 4 травня 2017 р., – бізнес-аналітики, аналітики великих даних, аналітики баз даних, системні аналітики, аналітики консолідованої інформації, фінансові аналітики, цифрові аналітики тощо) [1, 28], досвід зарубіжних бібліотек, які відкривають вакансії інформаційного аналітика, системного аналітика, аналітика даних тощо [23–27], зарубіжних ВНЗ, які провадять підготовку фахівців зі спеціальності «Бібліотека та інформаційна наука» (Library and Information Science) і виокремлюють аналітичні спеціалізації, а також ознайомча практика студентів I курсу напряму «Інформаційна аналітика» у 2016–2017 навчальному році, яка виявила зацікавленість потенційних роботодавців у підготовці таких фахівців.

Література

1. 462 вакансії: аналітик [Електронний ресурс] // Work.ua. – Режим доступу: <https://www.work.ua/jobs-аналітик/>. – Назва з екрана.
2. *Алашеева С. А.* Система подготовки кадров по библиотечно-информационному делу в ФРГ : науч.-практ. пособие / С. А. Алашеева. – Москва : Литера, 2009. – 160 с.
3. *Бачинська Н.* Базові концепції модернізації вищої бібліотечної освіти в Україні [Електронний ресурс] / Н. Бачинська // Вісн. Книжк. палати. – 2015. – № 3. – С. 32–35. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkr_2015_3_10.pdf. – Назва з екрана.
4. Вступ на навчання для здобуття ступеня «Бакалавр» на основі повної загальної середньої освіти у 2017 році [Електронний ресурс] // Держ. ун-т телекомунікацій : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.dut.edu.ua/ua/369-vstup-na-navchannya-dlya-zdobuttya-stupenya-bakalavr-na-osnovi-povnoi-zagalnoi-serednoi-osviti-u-2017-roci>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2017.
5. Інформаційна аналітика та впливи [Електронний ресурс] // Факультет інформ. технологій, Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Режим доступу: http://fit.univ.kiev.ua/entrants/masters_programmes/information-analyst-and-impacts. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2017.
6. *Кунанець Н.* Консолідація інформації – новий напрям інформаційної діяльності бібліотек [Електронний ресурс] / Н. Кунанець // Записки Львів. нац. наук. б-ки України ім. В. Стефаника. – 2009. – № 1. – С. 475–494. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lnnbyivs_2009_1_292009. – Назва з екрана.
7. *Кунанець Н. Е.* Проблемно-орієнтовані бібліотекарі: досвід минулого та вимоги сучасності / Н. Е. Кунанець, Н. Веретеннікова // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2013. – Спецвипуск 40. – С. 138–146.
8. *Кунанець Н. Е.* Вступ до спеціальності «Консолідована інформація» : навч. посіб. /

Н. Е. Кунанець, В. В. Пасічник ; за заг. ред. В. В. Пасічника ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2010. – 194 с. – (Серія «Консолідована інформація»).

9. *Кушнарєнко Н. М.* Вища бібліотечна освіта України в контексті гендерного підходу [Електронний ресурс] / Н. М. Кушнарєнко // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2014. – Вип. 43. – С. 69–78. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2014_43_11.pdf. – Назва з екрана.

10. *Лиховид Т. Ф.* Библиотечно-информационное образование в европейских странах: традиции и новации / Т. Ф. Лиховид // Вузы культуры и искусств в едином мировом образовательном пространстве : Междунар. симпозиум (Москва, 17–18 мая 2007 г.) : сб. ст. – Т. 2. – Москва, 2007. – С. 107–113.

11. *Никитюк С. С.* Гуманістична складова підготовки бібліотечного фахівця [Електронний ресурс] / С. С. Никитюк // Наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія «Бібліотекознавство. Книгознавство». – 2013. – Вип. 3. – С. 249–253. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprknuiobk_2013_3_43. – Назва з екрана.

12. *Новальська Т. В.* Вища бібліотечна освіта в Україні: сторінки історії, шляхи модернізації [Електронний ресурс] / Т. В. Новальська // Наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія «Бібліотекознавство. Книгознавство». – 2015. – Вип. 4. – С. 97–101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprknuiobk_2015_4_17. – Назва з екрана.

13. Про професію аналітика консолідованої інформації [Електронний ресурс] // Кафедра безпеки інформ. технологій : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: http://bit.nau.edu.ua/ua/forentrants/invitation/about_ci_bi. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2017.

14. *Сербін О.* Аспекти реформування та вдосконалення сучасної бібліотечної освіти [Електронний ресурс] / О. Сербін, Т. Ярошенко // Вісн. Книжк. палати. – 2015. – № 2. – С. 12–14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkr_2015_2_5.pdf. – Назва з екрана.

15. *Соколов А. В.* О бедном магистре замолвите слово / А. В. Соколов // Науч. и техн. б-ки. – 2012. – № 10. – С. 5–15.

16. *Соляник А. А.* Культуроцентрическая модель модернизации высшего библиотечно-информационного образования [Електронний ресурс] / А. А. Соляник // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2013. – Вип. 40. – С. 31–41. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2013_40_9. – Назва з екрана.

17. Спеціальність 8.02010501 «Документознавство та інформаційна діяльність» [Електронний ресурс] // Нац. ун-т «Львів. політехніка». Каталог освітніх послуг Львів. політехніки. – Режим доступу: <http://edu.lp.edu.ua/naryamu/802010501-dokumentoznavstvo-ta-informaciyna-diyalnist>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2017.

18. Спеціальність «Системний аналіз» (спеціалізація «Консолідована інформація») [Електронний ресурс] // Кафедра соц. комунікацій та інформ. діяльності. – Режим доступу: <http://skid-lp.info/node/74>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2017.

19. Факультет міжнародних відносин [Електронний ресурс] // Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки : офіц. веб-сайт. – Режим доступу:

http://eenu.edu.ua/sites/default/files/Files/konsolidovana_informaciya_byuleten.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 01.02.2017.

20. Царева А. В. Библиотечно-информационное образование во Франции : науч.-метод. пособие / А. В. Царева. – Москва : Либерей-Бибинформ, 2007. – 180 с.

21. Чуканова С. О. Професійна підготовка фахівців із бібліотекознавства та інформології у системі вищої освіти США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Чуканова Світлана Олександрівна ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Київ, 2016. – 22 с.

22. Шемаєва Г. В. Інноваційна модель бібліотечної освіти: перспектива реалізації / Г. В. Шемаєва // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2013. – Вип. 40. – С. 42–48.

23. British Library vacancy for Information Analyst in the Digital Preservation Team [Electronic resource] // Digital Preservation Coalition. – Mode of access: <http://www.dpconline.org/news/job-vacancies/british-library-vacancy-for-information-analyst-in-the-digital-preservation-team>. – Title from the screen. – Date of access: 04.05.2017.

24. Information Analyst, Digital Preservation [Electronic resource] // British Library Careers. – Mode of access: <https://britishlibrary.recruitment.northgatearinso.com/birl/pages/vacancy.jsf?latest=01001014>. – Title from the screen. – Date of access: 04.05.2017.

25. Information Analyst / Librarian – Defence Science & Technology Agency (DSTA) [Electronic resource] // Library Assosiation of Singapore. – Mode of access: <https://www.las.org.sg/wp/jobsboard/jobs/information-analyst-librariandefence-science-technology-agency-dsta/>. – Title from the screen. – Date of access: 04.05.2017.

26. Library Information Analyst at Research Medical Library [Electronic resource] // The Texas Tribune. – 2016. – 26.05. – Mode of access: <https://salaries.texastribune.org/the-university-of-texas-md-andersoncancer-center/departments/research-medical-library/positions/libraryinformation-analyst/>. – Title from the screen. – Date of access: 04.05.2017.

27. Library Information Analyst – University of Arizona/ University Libraries/ Access & Information Services (AIS) Department [Electronic resource] // School of Information. College of Social and Behavioral Sciences/. – Mode of access: <https://ischool.arizona.edu/library-information-analyst-university-arizona-university-libraries-access-information-services-ais>. – Title from the screen. – Date of access: 04.05.2017.

28. LITS: Library and IT Services Jobs in United States [Electronic resource] // Jobs at Emory. Emory Healthcare. – Mode of access: <http://emory.jobs/usa/jobs/lits-library-and-it-services-jobs/new-jobs/?q=information+analyst>. – Title from the screen. – Date of access: 04.05.2017.

References

1. 462 vakansii: analityk [462 vacancies: analyst]. *Work.ua*. Retrieved from <https://www.work.ua/jobs-аналітик/> [in Ukrainian].

2. Alasheeva, S. A. (2009). Systema podgotovky kadrov po bibliotechno-informatsyonnomu delu v FRG : nauch.-prakt. posobie [The system of training personnel in the library and information business in Germany: a scientific and practical guide]. Moscow [in Russian].

3. Bachynska, N. (2015). Bazovi kontseptsii modernizatsii vyshchoi bibliotechnoi osvity v Ukraini [Basic concepts of modernizing viscous bibliotech osvity in Ukraine]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty – Bulletin Book Chamber*, no. 3, pp. 32–35 [in Ukrainian].

4. Vstup na navchannia dlya zdobuttia stupenia «Bakalavr» na osnovi povnoi zahalnoi serednoi osvity u 2017 rotsi [Admission to study for a degree «Bachelor» on the basis of complete secondary education in 2017]. www.dut.edu.ua. Retrieved from <http://www.dut.edu.ua/ua/369-vstup-na-navchannya-dlya-zdobuttya-stupenya-bakalavr-na-osnovi-povnoi-zagalnoi-serednoi-osviti-u-2017-roci> [in Ukrainian].

5. Informatsiina analityka ta vplyvy [Information Analysis and impacts]. fit.univ.kiev.ua. Retrieved from http://fit.univ.kiev.ua/entrants/masters_programmes/information-analyst-and-impacts [in Ukrainian].

6. Kunanets, N. (2009). Konsolidatsiya informatsiyi – novyy napryam informatsiynoyi diyalnosti bibliotek [Consolidation of information – a new area of Library information activities]. *Zapysky Lvivskoyi natsionalnoyi naukovoyi biblioteky Ukrayiny imeni V. Stefanyka – Notes of Lviv National Library of Ukraine named after V. Stefanik*, no. 1, pp. 475–494. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/lnbyivs_2009_1_292009 [in Ukrainian].

7. Kunanets, N. E., Veretennikova, N. (2013). Problemno-orientovani bibliotekari: dosvid mynuloho ta vymohy suchasnosti [The prolem-oriented librarians: the experience of the past and the demands of the modern life]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, Special issue 40, pp. 138–146 [in Ukrainian].

8. Kunanets, N. E. (2010). Vstup do spetsialnosti «Konsolidovana informatsiia» [Introduction to specialty «Consolidated Information»]. Lviv [in Ukrainian].

9. Kushnarenko, N. M. (2014). Vyshcha bibliotechna osvita Ukrayiny v konteksti hendernoho pidkhodu [Library Higher education Ukraine in the context of the gender approach]. *Visnyk Kharkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kultury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, issue 43, pp. 69–78. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2014_43_11.pdf [in Ukrainian].

10. Lihovid, T. F. (2007). Bibliotechno-informatsionnoe obrazovanie v evropeiskih stranah: traditsii i novatsii [Library and Information Education in European Countries: Traditions and Innovations]. The universities of culture and arts in a single world educational space: *Mezhdunar. Simpozium (Moskva, 17–18 maya 2007 g.) – Intern. Symposium (Moscow, May 17–18, 2007)*, (Vol. 2, pp. 107–113). Moscow [in Russian].

11. Nykytyuk, S. S. (2013). Humanistychna skladova pidhotovky bibliotechnoho fakhivtsia [Humanistic component in training of library specialist]. *Naukovi pratsi Kamyanets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriiia : «Bibliotekoznavstvo. Knyhoznavstvo» – Proceedings Kamenetz-Podolsk national ouniversitetoutou Ivan James. A series of «Library Science. Bibliology»*, issue 3, pp. 249–253. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npkpnuiobk_2013_3_43 [in Ukrainian].

12. Novalska, T. V. (2015). Vyshcha bibliotechna osvita v Ukrayini: storinky istorii, shliakhy modernizatsii [Library Higher Education in Ukraine: History, Ways of Modernization]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriiia: «Bibliotekoznavstvo. Knyhoznavstvo» – Proceedings Kamenetz-Podolsk national ouniversitetoutou Ivan James. A series of «Library Science. Bibliology»*, issue 4, pp. 97–101. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/npkpnuiobk_2015_4_17 [in Ukrainian].

13. Pro profesiiu analityka konsolidovanoi informatsii [On a trade of analyst of consolidated information]. *bit.nau.edu.ua*. Retrieved from http://bit.nau.edu.ua/ua/forentrants/invitation/about_ci_bi [in Ukrainian].

14. Serbin, O., Yaroshenko, T. (2015). Aspekty reformuvannia ta vdoskonalennia suchasnoi bibliotechnoi osvity [Aspects of the reform and improvement of modern library education]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin Book Chamber*, no. 2, pp. 12–14. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkp_2015_2_5.pdf [in Ukrainian].

15. Sokolov, A. V. (2012). O bednom magistre zamolvite slovo [About the poor master say the word]. *Nauch. i tehn. b-ki – Scientific and technical libraries*, no. 10. pp. 5–15 [in Russian].

16. Solyanik, A. A. (2013). Kulturotsentricheskaia model modernizatsii vysshogo bibliotechno-informatsionnogo obrazovaniia [Culture-centric modernization model of higher library information education]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, issue 40, pp. 31–41 [in Russian].

17. Spetsialnist 8.02010501 «Dokumentoznavstvo ta informatsiina diialnist» [Specialty 8.02010501 «Documentation and Information»]. *Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika»*. *Kataloh osvitynikh posluh Lvivskoi politekhniky – National University «Lviv Polytechnic»*. *Product Lviv Polytechnic education services*. Retrieved from <http://edu.lp.edu.ua/napryamy/802010501-dokumentoznavstvo-ta-informaciyna-diyalnist> [in Ukrainian].

18. Spetsialnist «Systemnyy analiz» (spetsializatsiia «Konsolidovana informatsiia») [Specialty «System Analysis» (specialty «Consolidated Information»)]. *skid-lp.info*. Retrieved from <http://skid-lp.info/node/74> [in Ukrainian].

19. Fakultet mizhnarodnykh vidnosyn [The Faculty of International Relations]. *eenu.edu.ua*. Retrieved from http://eenu.edu.ua/sites/default/files/Files/konsolidovana_informaciya_byuleten.pdf [in Ukrainian].

20. Tsareva, A. V. (2007). Bibliotechno-informatsionnoe obrazovanie vo Frantsii [Library and Information Education in France]. Moscow: Libereia-Bibinform. 180 p. [in Russian].

21. Chukanova, S. O. (2016). Profesiina pidhotovka fakhivtsiv iz bibliotekoznavstva ta informolohii u systemi vyshchoi osvity SShA [Professional training of Library and Information Science specialists in the system of higher education in the USA]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

22. Shemaieva, H. V. (2013). Innovatsiina model bibliotechnoi osvity: perspektyva realizatsii [Innovative model of library education: perspectives of realization]. *Visnyk Kharkivskoyi derzhavnoyi akademii kultury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, issue 40, pp. 42–48 [in Ukrainian].

23. British Library vacancy for Information Analyst in the Digital Preservation Team. Digital Preservation Coalition. *www.dpconline.org*. Retrieved from <http://www.dpconline.org/news/job-vacancies/british-library-vacancy-for-information-analyst-in-the-digital-preservation-team> [in English].

24. Information Analyst, Digital Preservation. British Library Careers. *britishlibrary.recruitment.northgatearinso.com*. Retrieved from <https://britishlibrary.recruitment.northgatearinso.com/birl/pages/vacancy.jsf?latest=01001014>

[in English].

25. Information Analyst / Librarian – Defence Science & Technology Agency (DSTA). *Library Assosiation of Singapore*. Retrieved from <https://www.las.org.sg/wp/jobsboard/jobs/information-analyst-librarian-defence-science-technology-agency-dsta/> [in English].

26. Library Information Analyst at Research Medical Library. (2016). *The Texas Tribune*. Retrieved from <https://salaries.texastribune.org/theuniversity-of-texas-md-anderson-cancer-center/departments/research-medical-library/positions/library-information-analyst/> [in English].

27. Library Information Analyst – University of Arizona/ University Libraries/ Access & Information Services (AIS) Department. *School of Information. College of Social and Behavioral Sciences*. Retrieved from <https://ischool.arizona.edu/library-information-analyst-university-arizona-university-libraries-access-information-services-ais> [in English].

28. LITS: Library and IT Services Jobs in United States. *Jobs at Emory. Emory Healthcare*. Retrieved from <http://emory.jobs/usa/jobs/lits-library-and-it-services-jobs/new-jobs/?q=information+analyst> [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.05.2017.

Tetiana Hranchak,

Dr. Sci. (Social Communications), Senior Research Associate,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

**Disciplines of the Analytical Profile as a Component of the Bachelor's Degree Program
«Information, Library and Archive Science»**

The article is devoted to the modernization of modern library education, the development of educational programs in the training of specialists in the specialty 029 «Information, Library and Archive Science» on the basis of the experience of the Department of Information, Library and Archives Science of the Kyiv National University of Culture and Arts. A retrospective analysis of the training of specialists in information analytics in higher educational institutions of Ukraine was carried out, and the direction of teaching for forming students' knowledge and skills (competencies) of documentary and information technology was revealed, which is topical, but does not cover semantic analytics, the result of which is the creation of consolidated information. The urgency and prospects of strengthening the analytical component in the program for the preparation of bachelors of information, library and archival affairs in the context of the need to staff the information and analytical direction of the activities of scientific libraries is substantiated. The program of training bachelors on specialty 029 «Information, Library and Archive Science» in the «Information Analytics» area at the Kyiv National University of Culture and Arts is considered.

Keywords: library education, KNUKaA, ILAS, information analytics, libraries, information and analytical activity, bachelor.

Татьяна Гранчак,

д-р наук по соц. коммуникациям, ст. науч. сотр.,
Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Дисциплины аналитического профиля как компонент программы подготовки бакалавров специальности «Информационное, библиотечное и архивное дело»

Статья посвящена вопросам модернизации современного библиотечного образования, разработки образовательных программ в рамках подготовки специалистов по специальности 029 «Информационное, библиотечное и архивное дело» на основе опыта кафедры информационного, библиотечного и архивного дела Киевского национального университета культуры и искусств. Проведен ретроспективный анализ подготовки специалистов информационной аналитики в высших учебных заведениях Украины, выявлена направленность обучения на формирование у студентов знаний и навыков (компетентностей) документоведческого и информационно-технологического характера, что является актуальным, однако не охватывает смысловой аналитики, результатом которой является создание консолидированной информации. Обоснована актуальность и перспективность усиления аналитического компонента в программе подготовки бакалавров информационного, библиотечного и архивного дела в контексте необходимости кадрового обеспечения информационно-аналитического направления деятельности научных библиотек. Рассмотрена программа подготовки бакалавров по специальности 029 «Информационное, библиотечное и архивное дело» направления «информационная аналитика» в Киевском национальном университете культуры и искусств.

Ключевые слова: библиотечное образование, КНУКиИ, ИБАС, информационная аналитика, библиотеки, информационно-аналитическая деятельность, бакалавр.

Світлана Горова,

канд. наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб.,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ІНФОРМАЦІЙНІ ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ І РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Процеси інформатизації українського суспільства, інтенсифікація в ньому інформаційних обмінів, істотні зміни у свідомості членів суспільства, яке на сьогодні вже значною мірою відповідає ознакам інформаційного, є важливими факторами оновлення сучасної бібліотечної діяльності. У зв'язку із цим є необхідним і важливим виокремлення, прогнозування характерних рис майбутнього користувача, що спричиняє коригування підготовки бібліотечних технологій.

Ключові слова: інформаційні потреби, інформаційний ринок, користувач, бібліотечні установи, інформаційно-аналітичні центри, інтернет-технології, моніторинг інформаційних потреб.

Постійний моніторинг нових явищ у системі суспільних запитів до бібліотечної роботи вже на сьогодні має важливе значення для підвищення ефективності діяльності бібліотечних установ в умовах розвитку інформаційного суспільства. З ним має пов'язуватися й розроблення стратегії комплектування новою інформацією, і вдосконалення методик бібліотечної роботи.

Розробкою питань з цієї проблематики займаються вітчизняні й зарубіжні науковці, а саме: О. Онищенко, Л. Дубровіна, В. Горовий, Т. Добко та ін. Проте сучасний стрімкий розвиток інформаційного суспільства постійно дає новий матеріал для науково-практичних узагальнень.

Метою є розгляд основних факторів, що впливають на формування майбутнього користувача бібліотеки і є матеріалом для прогнозу основних напрямів бібліотечної діяльності.

Суспільна значущість людини інформаційного суспільства прямо залежить від ефективності використання нею наявних інформаційних ресурсів в інтересах суспільного розвитку. Ця ефективність прямо залежить від:

- якості пошукової роботи в стрімко зростаючих масивах продукрованої людством інформації;
- якості підготовки відібраних інформаційних ресурсів до використання в практиці суспільно значущої інформаційної діяльності;
- якості пошуку оптимальних рішень наявних виробничих проблем;
- якості синтезу наявної інформації і створення на її базі інформації нової, необхідної для організації нового рівня діяльності під час розв'язання суспільно необхідних проблем;
- швидкості темпів реалізації вищеперерахованих компонентів ефективного використання інформаційних ресурсів, які забезпечуються в тому числі рівнем підготовки людини інформаційного суспільства до використання технічної бази та,

власне, безпосередньо технічною базою.

При наявних нинішніх обсягах інформаційних ресурсів, прискоренні темпів суспільного розвитку, що обумовлюють необхідність відповідного звуження часових рамок для прийняття необхідних у суспільній діяльності рішень, при наближенні інформаційних процесів безпосередньо до проблематики прийняття конкретних і актуальних виробничих рішень, урешті-решт при необхідності здійснення синтезуючих, інтегруючих операцій, пов'язаних із створенням інформації для нової дії, суспільна практика показує необхідність розділення професій в інформаційній сфері суспільної діяльності. Як уже говорилося вище, робота науковця в безпосередньому пошуку інформації в бібліотечних фондах з перебігом часу набуває дедалі більшого архаїзму.

Безпосередньо логіка розвитку сучасних інформаційних процесів у цивілізаційному вимірі та спротив прояву нових тенденцій розвитку з боку віджилих алгоритмів суспільної еволюції, а також негативні складові в розвитку нових інформаційних відносин (як, наприклад, інформаційний тероризм, організація інформаційних воєн тощо) обумовлюють прояв тенденції до формування цілісного загальноцивілізаційного організму зі зміцненням внутрішньої єдності його складових.

Проведені в контексті реалізації планів інформатизації суспільства заходи з організації доступу до інформаційних ресурсів передбачають у перспективі можливість їх активного засвоєння саме для творчого використання в практичній діяльності.

Розвиток інформаційних ресурсів на всіх рівнях їх функціонування, створення обсягів інформації, з якими раніше ніколи не стикалася людська цивілізація, глобальна інформатизація й інтернет-технології обумовили не лише новий якісний рівень розвитку суспільства, а й породили численні проблеми росту, розв'язання яких потребують реалії нового інформаційного суспільства. Ці реалії базуються на необхідності реалізації основоположних принципів цього суспільства: підвищення продуктивності праці в інформаційній сфері, удосконалення ефективності використання інформаційних ресурсів [1, с. 232]. При цьому оперування системою сучасних інформаційних ресурсів пов'язане з рядом складно вирішуваних проблем.

Одна з них пов'язана саме з відсутністю в сучасному суспільстві практики продуктивної роботи з великими обсягами інформації. У середині минулого століття суспільство зіткнулося під час розв'язання актуальних проблем із труднощами пошуку потрібної інформації у швидкозростаючій системі ресурсів, розпорошених, як уже зауважувалося вище, у бібліотечних установах, архівах, наукових та інших інформаційних центрах. При цьому трудові затрати, пов'язані з проведенням пошуку, реальні часові межі його здійснення досить часто ставали сумірними із затратою відповідних ресурсів на розв'язання існуючих проблем шляхом повторного створення необхідних інформаційних продуктів. Дублювання у створенні значної частини інноваційних ресурсів істотно знижувало ефективність використання інформації на найважливіших напрямках інноваційного розвитку.

Розроблення і впровадження сучасних технологій обробки великих масивів інформації, насамперед електронної, привели до значного зменшення того дубляжу і втрат, про що так багато говорилося в публікаціях періоду так званого інформаційного вибуху 50–60-х років минулого століття.

Однак стрімке збільшення виробництва нової інформації у світі у зв'язку з розвитком процесів глобальної інформатизації проблему обробки зростаючих її масивів не знімає з порядку денного. І справа в цьому випадку не лише в постійній необхідності вдосконалення пошукових інструментів і в намаганнях за їхньою допомогою більшою мірою замінити трудомісткі операції в роботі інформаційних працівників, які працюють над відбором і обробкою потрібних замовникам інформаційних ресурсів. Справа також у необхідності реагування на зростаючий фактор багатомовності в Інтернеті, у повільному, виходячи з потреб сучасності, розвитку якості перекладу текстів з мови на мову, виведення на загальноцивілізаційний рівень специфіки викладу інформації.

Водночас донесення до користувача згаданої специфіки, запоруки найпродуктивнішого в самотності творення і викладу інформації на рідних мовах, є важливою обставиною сучасних інформаційних обмінів, цінність яких з реалізацією можливостей для національного розвитку та інтеграції у розв'язанні загальносуспільних проблем постійно зростає.

Ускладнення відбору необхідної інформації з глобальних ресурсів обумовлюється також розвитком ринкових відносин в інформаційній сфері та зростаючого сегмента інформаційних продуктів і послуг, що реалізуються як товарна продукція зі зростаючою вартістю.

У загальних обсягах продукованих ресурсів при їх постійному зростанні дедалі складніше знайти вузькоспеціальну інформацію або ж просто таку, що тематично відповідає запитам користувачів [2, с. 257]. При цьому йдеться про інформацію якісну. Однак на нинішньому етапі розвитку продукування інформаційних ресурсів глобальний інформаційний простір переповнений низькопробною, неякісною інформацією, що ускладнює пошуки якісних ресурсів. Значні обсяги неякісної інформації обумовлені:

- непрофесійністю (або ж недостатньою професійністю) виробників нової інформації, що прийшли в цю сферу виробництва на непрофесійному рівні в контексті розвитку інформатизації, забезпечення широкого доступу як до використання, так і продукування нової інформації;
- недотриманням (ігноруванням з тих чи інших причин) міжнародних стандартів щодо інформаційного виробництва;
- низьким технічним рівнем устаткування, на якому здійснюється виробництво нової інформації, що обумовлює низьку якість виготовлення продуктів, введення в інформаційний простір технологічних шумів тощо;
- наявність в інформаційному просторі шкідливої та ворожої українському суспільству інформації, введення в нього дезінформації та інформації, пов'язаної з кібертероризмом [3].

Реалії сьогодення відповідають потребі формування нового мислення громадян, яке відповідало б атмосфері еволюційних процесів інформаційного суспільства, самоусвідомлення людини в цьому суспільстві, розуміння завдань і обов'язків, що покладаються цим суспільством на його членів. Ці реалії мають базуватися також на нових організаційних, правових і техніко-технологічних рішеннях, пов'язаних з інформаційною революцією, що відбувається в останні десятиріччя, з розвитком електронних інформаційних технологій, їх впровадженням в усі сфери життя суспільства,

у тому числі й у бібліотечну систему.

Під впливом загальноцивілізаційної тенденції до прискореного розвитку суспільства, якісних перетворень в усіх його структурах і зростаючих потреб, пов'язаних з реалізацією цієї тенденції, у виробництві нової та підвищенні ефективності використання наявної інформації в нинішній і, особливо, пов'язаний з ним період прогнозованого майбутнього саме електронний спосіб фіксації інформації, очевидно, має бути визначальним у характеристиці нинішнього етапу в історії формування фондів бібліотек.

Процеси інформатизації українського суспільства, інтенсифікація в ньому інформаційних обмінів, істотні зміни у свідомості членів суспільства, яке на сьогодні вже значною мірою відповідає ознакам інформаційного, є важливими факторами оновлення сучасної бібліотечної діяльності. Ці проблеми пов'язані насамперед з необхідністю оновлення методик управління їхнім ресурсом і розробленням методик активної діяльності в інформаційному просторі, організації ефективного використання суспільством їхніх фондів.

У зв'язку з цим удосконалення діяльності бібліотечних установ, що входять у систему структур, які в сукупності становлять інформаційну основу національного розвитку, здійснюється під впливом двох основних чинників. Один з них пов'язаний з проявом закономірностей розвитку інформаційного суспільства, теоретичними й методологічними напрацюваннями на цю тему, вивченням передового зарубіжного досвіду розвитку бібліотечної діяльності. Ще один з основних пов'язаний з вивченням вітчизняного читацького середовища, користувачів електронними ресурсами, що становлять найбільш соціально активну частину суспільства.

Проведені бібліотечними фахівцями дослідження змін читацької аудиторії протягом останнього півтора десятка років дають певне уявлення про основні тенденції еволюції читацького контингенту відповідно до кардинальних перетворень у економічному, соціально-політичному та культурному житті України. Ці дослідження відображають той факт, що під впливом загального спаду виробництва в нашій країні, у тому числі в найбільш високотехнологічних галузях – ракетобудівній, авіаційній, суднобудівній, електронній тощо, втрачали суспільну затребуваність, нерідко ставали просто безробітними інженерно-технічні працівники, що в бібліотеках становили основу читачів природничотехнічного профілю. У зв'язку із цим, за даними науковців НБУВ, протягом 1990–1995 рр. (це характерно не лише для провідної бібліотеки України) була зафіксована різка зміна співвідношення між кількістю читачів цього профілю й гуманітарних спеціальностей: «кількість перших скоротилася з 43,5 до 34 %, а других – зросла з 35 до 66,5 %» [4].

У сільських бібліотеках, де в кризовий для нашого суспільства час комплектування велося лише деякими періодичними виданнями або ж лише час від часу, зміст одержуваної інформації не повністю задовольняв 56,6 % читачів, а 36,6 % з тих, хто звертався до бібліотеки, узагалі одержали відмову в наданні потрібної інформації [5].

У період глибокої суспільної кризи в економічній сфері суспільного життя України різко знизилася затребуваність з боку держави в наукових дослідженнях, що, у свою чергу, обумовило зменшення зацікавленості в новій науковій літературі.

Водночас реалії сьогодення підтверджують факт переміщення взаємодії користувачів і

бібліотекарів у простір віртуальних комунікацій. Вивчення цієї проблеми привело до висновків, що в процесі взаємодії сучасної читацької аудиторії з бібліотекою постійно посилюється тенденція збільшення ролі бібліотек ВНЗ України в реалізації альтернативної моделі наукової комунікації (е-навчання та е-дослідження) [6].

Ще з початку минулого десятиріччя було зафіксовано В. Немошкаленком та іншими дослідниками [7] значне омолодження читацької аудиторії бібліотек за рахунок студентської молоді й учнів. Факторів, що обумовлюють цю тенденцію, чимало, однак вони навряд чи говорять про повернення до часів «нації, яка найбільше читає». Хоча і шкільні, і програми ВНЗ на сьогодні орієнтовані більшою мірою, ніж раніше, на самостійну творчу роботу молоді в процесі засвоєння знань, однак поряд із цим до відвідування бібліотек цю категорію читачів спонукає також і інше. Це супроводжується зміною предметності діяльності й появою в бібліотекарів нових функцій і посадових обов'язків, які до цього не були їм притаманні. Вони стають кураторами й менеджерами цифрових колекцій наукових документів, розв'язують проблеми авторського права, надають послуги вченим з оцифрування, оформлення, опису результатів досліджень, їх ефективного зберігання, управління та багаторазового використання. І в перспективі, згідно з досвідом іноземних колег, ці процеси поширюватимуться й на первинні дані наукових досліджень [8].

Дослідження особливостей інформаційної сфери пострадянського сучасного суспільства свідчать про наявність у нашому соціумі трьох основних інформаційно орієнтованих страт: 2–10 % – істеблішмент і його обслуга; близько 30 % – інформаційно пасивні та консервативні; понад 60 %, під впливом ряду факторів збайдужілі стосовно інформаційних потреб, є на сьогодні «масо візованими» [9, с. 626].

Суспільно формувальні й державотворчі завдання, реалізації яких має сприяти система бібліотечних установ у нашій країні, ускладнюються поглибленою протягом останніх півтора року нерівністю в доступі до соціальних, економічних, освітніх, культурних та інших можливостей унаслідок нерівного доступу до інформаційних комп'ютерних технологій [10]. Ця обставина є дуже важливою для окреслення прогностичних характеристик при вивченні еволюції в середовищі користувачів бібліотечних установ. Адже в умовах української дійсності згадана вище нерівність не лише існує, а й здійснює свій вплив на процес демократизації суспільства, процес удосконалення його самоуправління, самоорганізації.

В умовах фактичної нерівності професор Стенфордського університету Л. Раймонд вважає можливим суспільний процес при налагодженні чесною і всеохоплюючою конкуренції між індивідуумами чи організованими групами за впливові посади в уряді; високого рівня політичної участі в регулярних та законних виборах, коли жодна з дорослих соціальних спільностей не позбавлена такої участі; такий рівень громадянських і політичних свобод, що забезпечує цілісність політичної конкуренції й політичної участі [11]. Л. Раймонд, як політолог, розглядає політичний аспект демократії в сенсі організації управління. З певними специфічними особливостями, однак таким же чином можна розглядати і процеси, що відбуваються в усіх інших сферах життя суспільства, орієнтованого на демократію.

У зв'язку з цим можна прогнозувати, що серед характерних особливостей користувачів

бібліотек як на найближче, так і далеке майбутнє відчутно виділятиметься конкурентоспроможність, активна життєва позиція, прагнення до вільного, незаангажованого самовиявлення в усіх видах суспільної діяльності.

З розвитком ефективності всіх видів суспільної діяльності людини процес її соціалізації постійно вдосконалюється. Він базується, зокрема, на факторі зростання ефективності спільних дій, що, на відміну від спільних зусиль інших видів біологічних істот, перетворилися на усвідомлені цілеспрямовані процеси. «Інформаційна насиченість сучасного життя, що активно стимулює розширення громадських і міжособистісних контактів, визначає також розвиток гуманістичної сфери в суспільстві, сприяє зародженню нових соціальних ініціатив, розвитку культурних процесів у соціумі тощо» [12]. При цьому слід зауважити, що йдеться не лише про виробничу, перетворюючу діяльність стосовно навколишнього середовища, а й про внутрішньосуспільну організацію, формування духовно-культурної сфери суспільства.

Дослідники описують при цьому особливості процесів диференціації та диверсифікації суспільства, удосконалення його соціальної структури відповідно до вимог уже нового, інформаційного суспільства.

Враховуючи сказане вище, на мотивацію майбутніх користувачів бібліотеки здійснюватиме вплив процес формування сучасного інформаційного середовища – «національної системи інформаційних ресурсів, яка припускає поступове перетворення різноманітних інформаційних продуктів у зручний для використання вигляд, їх збереження і передачу за допомогою комп'ютерних мереж. По суті, це повинен бути розподілений банк даних і знань з різних галузей виробництва, науки, культури» [13, с. 240].

У цій ситуації виникають серйозні проблеми в користувача: він стикається з величезними обсягами інформації, у яких потрібно знайти й ефективно використати лише необхідне для його власної діяльності. Стрімко зростаючі обсяги інформації в розпорядженні бібліотечних працівників призводять до нових технологічних проблем щодо підвищення якості обслуговування.

На діяльність вітчизняної бібліотечної системи значною мірою здійснюватимуть вплив ринкові перетворення, розвиток національного інформаційного простору, політичної та громадянської структури суспільства. Бібліотечні установи як важлива складова частина національного інформаційного потенціалу мають збільшувати свою присутність у міжнародних інформаційних обмінах. Ці перспективи мають уже сьогодні накладати свій відбиток на процес комплектування бібліотечних установ новими інформаційними ресурсами. Необхідна в умовах постіндустріального суспільства активізація інформаційної діяльності на міжнародному рівні обумовлює необхідність введення нових якісних показників у роботу з комплектування фондів бібліотек, забезпечення сучасних користувачів науковою інформацією світового рівня якості. Також можна прогнозувати зростання попиту на інформацію, що сприятиме загальнокультурному й духовному розвитку суспільства [3, с. 80–81].

Прискорення темпів розвитку сучасного суспільства обумовлює зростаючі його інформаційні потреби і у виробництві, і у громадському житті, у культурі й дозвіллі. У зв'язку з цим поряд з уже названими характерними рисами майбутнього користувача

можна також прогнозувати безумовне виховання в нього високої комп'ютерної грамотності, уміння орієнтуватися в доступних телекомунікаційних можливостях, знання основних мов міжнародного спілкування. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність відповідної підготовки бібліотечних технологій і фахівців.

Обставинами, що обов'язково впливатимуть на формування майбутнього користувача бібліотеки, будуть також ринкові перетворення, розвиток політичної, громадянської структури суспільства, його творчого потенціалу. Ця обставина обумовлює необхідність розвитку дистантних форм обслуговування корпоративних категорій користувачів.

Необхідність впровадження інноваційних технологій, розвитку наукової діяльності як об'єктивна умова достойного перебування України в міжнародній спільності обумовить зростаючі потреби нових категорій читачів на наукову інформацію світового рівня якості. Паралельно можна прогнозувати зростання попиту на інформацію, що сприятиме загальнокультурному й духовному розвитку.

Вивчення читацьких запитів у бібліотеках усіх рівнів вказує на те, що на сьогодні в структурі читацької аудиторії проявляються лише найбільш істотні ознаки тих змін, з якими працівники бібліотечних установ зіткнуться в перспективі.

Однак постійний моніторинг нових явищ у системі суспільних запитів до бібліотечної роботи вже на сьогодні має важливе значення для ефективності діяльності бібліотечних установ в умовах розвитку інформаційного суспільства. З ним має пов'язуватися розроблення стратегії комплектування новою інформацією, удосконалення методик бібліотечної роботи. Урешті-решт врахування тенденцій змін у читацькій аудиторії допоможе ефективно використовувати ті незначні, порівняно з потребами, кошти, що виділяються нині державою на бібліотечну справу.

При цьому особливе значення в управлінні бібліотечними змінами мають дослідження, у процесі яких вивчаються потреби в інноваціях, запити, фактори, що свідчать про необхідність змін; ставлення до нововведень користувачів і персоналу; можливості ринку та інноваційної діяльності «конкурентів»; особливості процесу реалізації інновацій; ефективність реалізації інновацій [14, с. 9].

Чи не найголовнішим і найактуальнішим серед них є необхідність усвідомлення в середовищі бібліотечних фахівців усіх рівнів обумовленої потребами нових категорій користувачів інформацією тенденції до розвитку комп'ютерних технологій у бібліотечній справі як повністю рівноправних в обслуговуванні поряд із традиційно існуючими. Бібліотека як книгозбірня, як центр користування друкованою інформацією не витісняється електронними інформаційними технологіями, а в поєднанні з ними, з акумульованою інформацією на інших носіях забезпечує ефективне використання інформаційних фондів.

Досвід бібліотечного обслуговування дистантних користувачів, серед них насамперед управлінських структур, політичних організацій, науки, бізнесу, свідчить також про об'єктивну необхідність еволюції бібліотечних установ в об'єднання суспільних інформаційних центрів, спеціальних і загального призначення, сполучених засобами сучасного зв'язку й пошуковими системами з потужним інформаційним ресурсом. Він також свідчить про необхідність розвитку в бібліотечних установах обумовленої потребами замовників роботи з підготовки власної інформаційної продукції,

налагодження попереднього оброблення великих масивів інформації, необхідної для використання різноманітними суспільними інститутами, розвитку інших активних форм співробітництва з користувачами. Це сприятиме зростанню суспільної уваги і, найголовніше, зростаючій затребуваності бібліотечних установ у сучасних умовах.

Література

1. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 232 с.
2. *Добко Т.* Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) // Тетяна Добко ; відп. ред. О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 376 с.
3. *Горова С. В.* Інтернет-ЗМІ як об'єкт бібліотечної інформаційної діяльності : монографія / С. В. Горова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 208 с.
4. *Коваль Т.* Український читач на тлі суспільних перетворень / Т. Коваль. – Вісн. Книжк. палати. – 2003. – № 2. – С. 29.
5. Роль маркетингових досліджень в оптимізації обслуговування користувачів Надвірнянської ЦБС Івано-Франківської області // Бібл. планета. – 2006. – № 1. – С. 31.
6. *Колесникова Т.* Стратегія розвитку бібліотек вищих шкіл України на 2013–2015 рр.: бачення професіонала / Т. Колесникова // Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Книгозн., бібліотекозн. та інформ. технології. – Вип. 8. – С. 142–148.
7. *Немошкаленко В.* Тенденції глобалізації економіки, науки, освіти в XXI ст. та завдання науково-інформаційної діяльності бібліотек / В. Немошкаленко // Бібл. вісн. – Київ, 2001. – № 6. – С. 2–7.
8. *Колесникова Т.* Формування комунікаційних відносин при організації бібліотекою інституційного депозитарію ВНЗ / Т. Колесникова // Вісн. Книжк. палати. – 2011. – № 7. – С. 15–18; *Соловяненко Д.* Академічні бібліотеки в новому соціотехнічному вимірі. Ч. 1. Академічна бібліотека як видавець / Д. Соловяненко // Бібл. вісн. – 2010. – № 4. – С. 3–14.
9. Стратегії розвитку України: теорія і практика / за ред. О. С. Власика. – Київ : НІСД, 2002. – 864 с.
10. *Баранов О. А.* Подолання цифрової нерівності – шлях до побудови інформаційного суспільства в Україні // Інформ. суспільство. Шлях України. – Київ : Фонд «Інформ. сусп-во України». – 2004. – С. 117.
11. *Diamond L.* Tul futuritarizmuson, totulitarizmuson: a demokratizalas strategial / L. Diamond // Mozgo Vilag. – 1990. – P. 79.
12. *Лодатко Е.* Методологические основы моделирования социокультурных процессов [Электронный ресурс] / Е. Лодатко. – 2007. – 25.10. – № 15. – Режим доступа: relga.ru/Environ/WebObjects/tguwww.woa/wa/Main. – Загл. с экрана.
13. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова. – Харків : ХДАК, 2005. – 295 с.

14. Інновації як стратегія і умова розвитку бібліотек: консультація / Нац. б-ка України для дітей ; [авт.-уклад. Н. І. Безручко]. – Київ, 2014. – 24 с.

References

1. Onyshchenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyi, V. M. et al. (2011). Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnogo i dukhovnogo potentsialu ukrainskoho suspilstva [Electronic information resources of libraries in raising the intellectual and spiritual potential of Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Dobko, T. (2013). Dovidkovo-bibliohrafichna diialnist naukovykh bibliotek Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: stanovlennia ta rozvytok (XX st. – pershe desiatylittia XXI st.) [Reference activity Scientific Libraries of the National Academy of Sciences of Ukraine: formation and development (XX century – the first decade of the XXI century)]. O. S. Onyshchenko (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].
3. Horova, S. V. (2013). Internet-ZMI yak obiekt bibliotechnoi informatsiinoi diialnosti [Internet media as an object library information activities]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Koval, T. (2013). Ukrainskyi chytach na tli suspilnykh peretvoren. Visnyk knyzhkovoï palaty [Ukrainian reader against the background of social change]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Announcer of the Book Chamber*, no. 2, pp. 29 [in Ukrainian].
5. Rol marketynhovykh doslidzhen v optymizatsii obsluhovuvannia korystuvachiv Nadvirnianskoi TsBS Ivano-Frankivskoi oblasti [The role of marketing research to optimize customer service Nadvirnianska Centralized Library System Ivano-Frankivsk region]. (2006). *Bibliotechna planeta – Library Planet*, no. 1, p. 31 [in Ukrainian].
6. Kolesnykova, T. (2014). Stratehiia rozvytku bibliotek vyshchykh shkil Ukrainy na 2013–2015 rr.: bachennia profesionala [The development strategy of high school libraries in Ukraine for 2013–2015: Vision Professional]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tekhnologii – Bulletin of Lviv University. Series: Book Science, Library and Information Technology*, issue 8, pp. 142–148 [in Ukrainian].
7. Nemoshalenko, V. (2001). Tendentsii hlobalizatsii ekonomiky, nauky, osvity v XXI stolitti ta zavdannia naukovykh informatsiinoi diialnosti bibliotek [Trends of globalization of economy, science and education in the XXI century and objectives of the research and information library]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 6, pp. 2–7. Kyiv [in Ukrainian].
8. Kolesnykova, T. (2011). Formuvannia komunikatsiinykh vidnosyn pry orhanizatsii bibliotekoiu instytutsiinoho depozytariiu VNZ [Building relationships and communication in the organization of the library depository institution of higher education]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin Book Chamber*, no. 7, pp. 15–18; Solovianenko, D. (2010). Akademichni biblioteky v novomu sotsiotekhničnomu vymiri: Ch. 1. Akademichna biblioteka yak vydavets [Academic libraries in the new socio-technical terms. Part 1. Academic library as publisher]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 4, pp. 3–14 [in Ukrainian].
9. Vlasyk, O. S. (Ed.) (2002). Stratehii rozvytku Ukrainy: teoriia i praktyka [Strategy of Ukraine: Theory and Practice]. Kyiv [in Ukrainian].
10. Baranov, O. A. (2004). Podolannia tsyfrovoi nerivnosti – shliakh do pobudovy informatsiinoho suspilstva v Ukraini [Bridging the digital divide – a way to build an

information society in Ukraine]. *Informatsiine suspilstvo. Shliakh Ukrainy – Information Society. The path Ukraine*, p. 117. Kyiv [in Ukrainian].

11. Diamond, L. (1990). Tul futoritarizmuson, totulitarizmuson: a demokratizalas strategial. *Mozgo Vilag*, p. 79 [in English].

12. Lodatko, E. (2007). Metodologicheskie osnovy modelirovaniya sociokul'turnyh processov [Methodological bases of modeling of sociocultural processes]. Retrieved from relga.ru'Environ/WebObjects/tguwww.woa/wa/Main [in Russian].

13. Davydova, I. O. (2005). Bibliotechne vyrobnytstvo v informatsiinomu suspilstvi [Library Production in the Information Society]. Kharkov [in Ukrainian].

14. Bezruchko, N. I. (2014). Innovatsii yak stratehiia i umova rozvytku bibliotek: konsultatsiia. *Natsionalna biblioteka Ukrainy dlia ditei – National Library of Ukraine for Children*. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.05.2017.

Svitlana Horova,

Cand. Sci. (Social Communications), Senior Research Associate,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Human Informational Needs and the Development of Modern Library Activities

Today' realities dictate the need for a new thinking that would correspond to the atmosphere of the evolutionary processes of the information society, person self-awareness in this society, understanding of tasks and responsibilities entrusted to this society by its members. These realities should also be based on new organizational, legal and technical-technological solutions related to the information revolution that has occurred in recent decades, with the development of electronic information technologies, their introduction into all spheres of society, including the library system.

The processes of informatization of Ukrainian society life, the intensification of information exchanges, significant changes in the consciousness of society members, which today, to a large extent, corresponds to the signs of information, are important factors in the renewal of modern library activities. These problems are connected primarily with the need to update the methods of managing the information resource and developing techniques for dynamic activities in the information space, organizing effective use of library funds. In this regard, the improvement of activities of library and archival institutions that are part of the system of structures, which together constitute the informational basis of national development, is influenced by two main factors. One of them is connected with manifestation of patterns of information society development, theoretical and methodological developings of this topic, studying the best foreign experience in the development of library activities. Another factor relates to the study of domestic reader environment and users of electronic resources, which are the most socially active members of the society.

In this regard, it is important to define and forecast the characteristics of the future user, which, in turn, necessitates the appropriate preparation of library technologies and library personnel.

Keywords: information needs, information market, customer, library institutions, information-analytical centers, Internet technologies, monitoring of information needs.

Светлана Горвая,

канд. наук по соц. коммуникациям, ст. науч. сотр.,
Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Информационные потребности человека и развитие современной библиотечной деятельности

Реалии сегодняшнего дня диктуют потребность формирования нового мышления граждан, которое соответствовало бы атмосфере эволюционных процессов информационного общества, осознания человека в этом обществе, понимания задач и обязанностей, возлагаемых этим обществом на его членов. Эти реалии должны базироваться также на новых организационных, правовых и технико-технологических решениях, связанных с информационной революцией, что происходит в последние десятилетия, с развитием электронных информационных технологий, их внедрением во все сферы жизни общества, в том числе и в библиотечную систему.

Процессы информатизации украинского общества, интенсификация в нем информационных обменов, существенные изменения в сознании членов общества, которое сегодня уже, в значительной степени, соответствует признакам информационного, являются важными факторами обновления современной библиотечной деятельности. Эти проблемы связаны прежде всего с необходимостью обновления методик управления информационным ресурсом и разработкой методик активной деятельности в информационном пространстве, организации эффективного использования обществом фондов библиотек.

В связи с этим, совершенствование деятельности библиотечных и архивных учреждений, входящих в систему структур, которые в совокупности составляют информационную основу национального развития, осуществляется под влиянием двух основных факторов. Один из них связан с проявлением закономерностей развития информационного общества, теоретическим и методологическими наработками на эту тему, изучением передового зарубежного опыта развития библиотечной деятельности. Второй фактор связан с изучением отечественной читательской среды, пользователей электронными ресурсами, которые составляют наиболее социально активную часть членов общества.

В связи с этим важным является определение, прогнозирование характерных черт будущего пользователя, что, в свою очередь, обуславливает необходимость соответствующей подготовки библиотечных технологий и библиотечных работников.

Ключевые слова: информационные потребности, информационный рынок, пользователь, библиотечные учреждения, информационно-аналитические центры, интернет-технологии, мониторинг информационных потребностей.

Олена Симоненко,

канд. політ. наук, наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА: РОЛЬ БІБЛІОТЕК

Статтю присвячено аналізу політико-комунікативних практик політичного лідерства. Акцентовано увагу на значенні забезпечення за допомогою інформаційно-аналітичних ресурсів, зокрема бібліотек, ефективного інформаційно-комунікаційного підґрунтя політичного лідерства. Науково обґрунтовано необхідність підтримки функціонування у структурі бібліотек інформаційно-аналітичних служб як спеціальних підрозділів для створення інформаційно-аналітичного продукту, здатного сприяти поглибленню демократичних перетворень.

Ключові слова: бібліотека, інформаційно-аналітична діяльність, політичні лідери, СІАЗ.

Інформація є продуктом творчих сил людства, і вміле її використання сприяє науково-технічному прогресу. Тому можна сказати, що жодне виважене рішення в політиці, економіці, соціальній сфері не може прийматися без належного інформаційного забезпечення. В умовах, коли інформація стає стратегічним ресурсом і системотворним фактором соціально-політичної реальності, спостерігається стійка тенденція до підвищення ролі інформаційного забезпечення для ефективного функціонування політичного лідерства.

У ХХІ ст. володіння інформаційними ресурсами й технологіями об'єктивно стає однією з неодмінних умов розвинутості, могутності та конкурентоспроможності держави. Тому ефективне забезпечення інформацією інституту політичного лідерства є нині фундаментальним чинником політико-економічної та соціокультурної модернізації українського суспільства, розбудови міцного, консолідованого соціуму, дотримання інформаційно-психологічної безпеки громадян та держави.

У цьому контексті слід відзначити вагому роль бібліотек. Колосальний інформаційний і просвітницько-виховний потенціал бібліотек має бути ефективно використаним у процесі формування чіткої та збалансованої стратегії державної інформаційної політики. У свою чергу, головним суб'єктом формування та забезпечення модернізаційних змін виступають, безумовно, політичні лідери, які мають стати їх ініціаторами й організаторами.

З іншого боку, політичне лідерство держави стало багато в чому визначатися її здатністю доводити до широких кіл громадськості об'єктивні й точні відомості про свої позиції з основних проблем, здійснювати ефективні комунікації, поширювати привабливу культуру й колективні цінності, у тому числі формувати за кордоном позитивне сприйняття країни.

Крім того, в умовах динаміки світових і національних політичних процесів критичної актуальності набуває питання прогнозування ситуації, передбачення її розвитку, а також

спроможність законодавчо її врегулювати з точки зору перспективної доцільності. Задля досягнення такої мети бібліотеки запроваджують новітні підходи і технології політичного аналізу, що дають змогу нестандартно вивчати ту чи іншу проблему. Відповідно, актуальним є питання використання внутрішнього дослідницького бібліотечного потенціалу.

Таким чином, соціальна, економічна і політична модернізація соціально-політичних відносин, трансформаційні процеси, що відбуваються в сучасній Україні, призводять до широкого кола проблем, які потребують теоретичного осмислення і практичного розв'язання. Тому постає об'єктивна необхідність системного описання тенденцій впливу інформації, а також інформаційного забезпечення політичних лідерів та важливої ролі в цьому процесі бібліотек. Це, у свою чергу, може служити основою для кардинального підвищення ефективної діяльності сучасних політичних лідерів.

До того ж актуальність дослідження інформаційно-аналітичного супроводу бібліотеками діяльності політичних лідерів як складової нової соціально-комунікаційної реальності зумовлена процесами формування потреб прийняття ефективних рішень на різних рівнях політичної реальності, актуалізацією інформаційних ресурсів і підвищенням вимог до діяльності бібліотек у динамічних умовах інформаційного суспільства.

В Україні вивчення перелічених питань розпочалося у 90-х роках ХІХ ст. Важливі наукові висновки з цієї проблематики зроблені такими вченими, як В. Горовий, Т. Гранчак, В. Горбатенко, І. Давидова, О. Онищенко, В. Пальчук, Г. Почепцов, Н. Стародубова, В. Скворцов, та ін. [1–7].

Зокрема, як зазначає В. Скворцов [7], центральне місце у функціонуванні бібліотеки належить не документу загалом, не книзі, не журналу, не газеті зокрема, а саме інформації. На його думку, у сучасну інформаційну добу одну з провідних ролей у формуванні політичними лідерами ефективної політики можуть виконати бібліотеки, продукуючи, накопичуючи, систематизуючи і доносячи до населення та політичних лідерів, зокрема, інформацію про політичні знання, соціальні й культурні цінності, формуючи таким чином відповідну політичну поведінку та культуру.

До того ж в умовах переходу до суспільства знань наукова бібліотека покликана не лише здійснювати традиційні бібліотечні функції збирання, систематизації, збереження документальної спадщини суспільства та надання до неї доступу, вона має і може взяти на себе виконання функції науково-дослідного, інформаційного, видавничого і культурно-освітнього центру, що, у свою чергу, уможливить належне інформаційно-аналітичне забезпечення інституту політичного лідерства. Синтезована інформація, яка продукується в бібліотеках, стає затребуваним інформаційним джерелом у процесі прийняття управлінських рішень політичними лідерами економічного, політичного, науково-гуманітарного характеру.

Водночас політичні та соціально-економічні перетворення в нашій державі, що відбулися наприкінці ХХ ст., створили принципово нові умови для розвитку бібліотек. Відповідно, способи використання нових технологій на етапі розроблення пропозицій політичних лідерів, які в перспективі можуть стати національними законами, можуть варіюватися. Наприклад, наявність зведеної електронної бази даних міжнародних

стандартів щодо конкретних питань може прислужитися відповідальним за проектування законів політичним лідерам у парламенті; до того ж це допоможе подальшому поширенню розробленої документації (друкування, оприлюднення в Інтернеті, електронне розсилання тощо).

Заснована на інформаційно-комунікаційних технологіях система інформаційно-аналітичного супроводу політичного лідерства підвищує швидкість, точність і гнучкість обміну інформацією, а також допомагає збільшити час на безпосереднє вивчення пропозицій. Крім того, електронне збирання дає змогу отримати максимально повну інформацію про історію конкретної проблеми та оцінки суспільства щодо того чи іншого варіанта її розв'язання.

Конвергенція (взаємопроникнення) бібліотечних та інформаційних технологій, як вважають О. Онищенко, В. Горовий, В. Попик, проявляється не тільки в освоєнні бібліотеками нового інформаційного середовища, а також і в усвідомленні фахівцями з інформаційних технологій того факту, що засоби організації знань необхідно шукати саме в бібліотеках. «У нашій країні досить актуальними і масштабними масивами електронної інформації представлена електронна бібліотека Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Особливо цінним є те, що інформаційна база цієї бібліотеки систематично поповнюється матеріалами про найновіші дослідження в різних галузях науки» [4, с. 99].

Ще один позитивний момент – бібліотеки забезпечують рівність доступу всіх до потрібної інформації.

Крім того, політичні лідери та громадяни мають знати, як використовувати результати роботи структурних підрозділів бібліотек, а також те, які дивіденди приносить та які ризики породжує використання певної інформації. Лише за таких умов можливе ефективне застосування експертних і наукових напрацювань для визначення програм і практик, що матимуть позитивні політичні наслідки. Тож розробка політики, заснованої на об'єктивних доказах, значною мірою залежить від ефективності роботи бібліотечних інформаційно-аналітичних служб.

Зазначивши, що політичні лідери мають працювати з великим обсягом комплексних питань під час обговорення та розв'язання конкретних проблем, зауважимо, що принципово важливо для них мати достатньо ресурсів для забезпечення якісним експертним знанням, необхідним для розв'язання актуальних проблем суспільного розвитку. Тому ефективні інформаційно-аналітичні служби, здатні зробити корисний та об'єктивний внесок у процес вироблення політики, є надзвичайно важливими для сучасних політичних лідерів.

Традиційно такі служби були покликані забезпечувати політичних лідерів достатньою інформацією для ефективної роботи шляхом її пошуку (підбір літератури з певної проблеми, відповіді на отримані від політичних лідерів запити тощо) або продукування (підготовка аналітичних документів, надання експертних оцінок тощо). Сьогодні завдання інформаційно-аналітичних служб ускладнилися. Політичним лідерам не цікаво, з яких саме документів інформація може допомогти їм у роботі (старі наукові праці, останні публікації у періодичних журналах, результати соціологічних досліджень чи моніторинг ЗМІ) і яким чином вони її отримують (шляхом піднімання архівних

матеріалів або з короткого прес-релізу), головне – це можливість вчасно отримати потрібну інформацію і прийняти поінформоване рішення. За таких умов на бібліотеки як інформаційно-аналітичні центри покладається першочергова місія – забезпечення ефективного інформаційно-аналітичного супроводу політичного лідерства.

Виконуючи традиційні просвітницькі функції, накопичуючи знання і зберігаючи культурне надбання, бібліотеки перетворюються в інформаційні центри, що надають усім користувачам доступ до національних та світових інформаційних мереж і баз даних. Трансформація діяльності бібліотек, еволюція їхньої соціальної ролі уможливили збагачення і розширення функцій цих установ. Зокрема, сучасне інформаційно-бібліотечне виробництво ґрунтується на посиленні аналітичної складової в обробці інформації, компонуванні окремих даних і наданні інформаційних послуг, які базуються на когнітивних підходах. Усе це дає змогу розглядати інформаційно-аналітичне забезпечення як базовий елемент у забезпеченні ефективності функціонування політичного лідерства. Таким чином, спостерігається тенденція до посилення ролі бібліотечної діяльності в забезпеченні інформаційного супроводу процесів прийняття управлінських рішень і зростання інформаційного, творчого потенціалу суспільства.

Варто також наголосити, що продукована бібліотеками інформація має відповідати запитам інституту політичного лідерства. Це потребує підвищення рівня аналітичного опрацювання інформації: дослідження суспільних процесів у режимі інформаційного моделювання на базі аналізу великих обсягів інформації, виявлення закономірностей їх розвитку та складання рекомендацій і прогнозів з використанням інформації наукового, науково-експертного плану.

Крім того, слід зазначити, що формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення політичних лідерів потребує: аналізу предметної сфери; вивчення інформаційних запитів і потреб фахівців та розроблення змістового профілю предметної системи, що формується; вивчення інформаційно-документних потоків, що відповідають цим інформаційним запитам, тощо.

Однією з відомих вітчизняних інформаційно-аналітичних служб, які діють у структурі бібліотек, є Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) (далі – Служба) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, створена у 1995 р. як спеціальний підрозділ, орієнтований на зміцнення співробітництва з органами державної влади України. Служба широко використовує матеріали, представлені на сайтах і порталах економічних інституцій, політичних структур, органів державної влади, електронних версій газет, журналів, програм радіо й телебачення. Важливою є інформація громадських інформаційно-аналітичних центрів.

На проблемі інформаційного забезпечення політичних лідерів акцентують увагу і О. Онищенко та В. Горючий [4, с. 82]. Вони стверджують, що інформаційне забезпечення є базою, на якій будується управлінська діяльність державного апарату. Водночас інформаційний базис є основою розвитку, за їхнім визначенням, стратегічним ресурсом держави. Він стає основним показником самоідентифікації суспільства в умовах глобального інформаційного простору.

З наукової точки зору, діяльність політичних лідерів неможлива без використання політико-комунікативних практик і технологій та інформаційно-аналітичних процедур

для прийняття важливих рішень. З огляду на це перевагу необхідно віддавати прикладному інформаційному обміну з метою створення нових економічних, соціальних, виробничих, політичних технологій, що сприятимуть ефективній, конструктивній взаємодії головних акторів політичного процесу, формуванню у них орієнтацій на професіоналізм, адекватних реаліям і національним інтересам України.

Практика СІАЗ Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення політичних лідерів сьогодні виразно проявилась у досить широкому спектрі інформаційно-аналітичних продуктів, що зарекомендували свою ефективність щодо підтримки функціонування інституту політичного лідерства. Використовуючи матеріали з фондів бібліотеки, співробітники СІАЗ продукують нову синтезовану інформацію, що характеризує суспільні явища та процеси. Служба займається підготовкою матеріалів, орієнтованих безпосередньо на задоволення інформаційно-аналітичних запитів і потреб органів державної влади та місцевого самоврядування. Послугами СІАЗ користується також ряд українських і зарубіжних посольств. Важливим напрямом роботи Служби є систематичне вивчення політичної, економічної, соціальної ситуації в регіонах. З цією метою здійснювався щоденний аналіз регіональної періодичної преси і відгуків центральної преси про події в регіонах; оперативно готуються і передаються замовникам інформаційні огляди та аналітика.

У цьому контексті слід зазначити, що сьогодні функції бібліотек, їхніх інформаційно-аналітичних підрозділів відрізняються від тих, які вони виконували ще кілька років тому. З огляду на це актуальним завданням для бібліотек і їхніх інформаційно-аналітичних служб є продукування та пошук найбільш відповідної та структурованої інформації, потрібної для роботи впливовим політикам. Отже, проблемою є не брак інформації, а надання потрібної інформації потрібним особам.

Таким чином, практика створення системи інформаційно-бібліотечного обслуговування політичних лідерів становить довготривалий процес. Проте сучасні бібліотеки спроможні не тільки збирати повну інформацію щодо розвитку соціально-економічних та політичних процесів, залучаючи до цього наявний інформаційний потенціал (фонди, інфраструктуру з обслуговування користувачів, кадровий ресурс тощо), а й відтворювати комунікаційну діяльність, організовуючи новий інформаційний простір для обміну професійними знаннями, узагальнення інформації та її відображення в економічних, політичних тощо процесах. З одного боку, вивчення наявних проблем, співвідносних з реальною практичною діяльністю політичних лідерів, та налагодження ефективної системи прямих і зворотних зв'язків на всіх стадіях циклу задоволення їхніх інформаційних потреб дає змогу своєчасно забезпечувати політичних лідерів ефективною інформацією. З іншого боку, формування багатоаспектних і взаємопов'язаних масивів бібліотечних інформаційно-аналітичних матеріалів і введення їх до системи соціальних інформаційних комунікацій позитивно сприятиме розвитку інформаційно-комунікативної взаємодії між політичними інститутами в розв'язанні важливих проблем суспільного життя.

Слід наголосити, що інформацію, яка циркулює в суспільстві, не можна залишати без контролю, інформаційний ресурс, як і всі інші, потребує управління. У цьому контексті

треба звернути увагу на Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» в редакції від 01.01.2017 р., яким удосконалено правове регулювання суспільних відносин у сфері бібліотечної справи; розширено міжнародне співробітництво в галузі бібліотечної справи як передумови подальшого входження України у світовий інформаційний простір.

Загалом Закон спрямований на розв'язання проблем, що постали у зв'язку зі зміною соціальної ролі та функцій бібліотеки в інформаційному суспільстві, запровадженням нових інформаційних технологій, носіїв інформації та специфікою їх використання, необхідністю створення додаткових умов для забезпечення доступу громадян України до світових інформаційних ресурсів. Тож бібліотеки, на нашу думку, також мали б відіграти позитивну роль у подоланні проблем, пов'язаних з формуванням високої політичної культури населення України. Проблем, зумовлених тривалою відсутністю державності й сформованим у відповідних умовах менталітетом, тривалим перебуванням українських земель у складі країн з різними політичними і культурними системами, пануванням комуністичної ідеології, складними процесами трансформації суспільства – від авторитаризму до демократії.

Підсумовуючи, зазначимо, що демократичне суспільство, до якого прагне наша країна, – це суспільство інформаційне, суспільство знань. Тому роль бібліотек, які забезпечують вільний доступ до інформації, зростатиме і посилюватиметься. Використання в роботі бібліотек новітніх технологій дає їм змогу повною мірою виконувати різноманітні інформаційні запити, у тому числі задовольняти відповідні запити політичних лідерів. Крім того, на замовлення органів влади бібліотеки готують інформаційно-аналітичні довідки з питань розв'язання актуальних проблем, бібліографічні списки, оперативну інформацію про нові публікації.

Отже, активна діяльність бібліотек у процесах політичної комунікації зберігає свою актуальність. Недооцінка ролі бібліотек у системі суспільних відносин як інформаційних, соціально-комунікаційних інституцій може призвести до негативних явищ та стати на заваді прийняття політичними лідерами обґрунтованих управлінських рішень.

Таким чином, можна констатувати, що бібліотекам та їхнім інформаційно-аналітичним службам належить важлива роль в інформаційно-аналітичному забезпеченні ефективної управлінської політики нашої держави, яка перебуває на етапі реалізації подальших масштабних і якісно нових завдань.

Література

1. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – Київ, 2010. – 360 с.
2. *Гранчак Т.* Місце і роль інформаційно-аналітичних структур у системі політичної комунікації / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2010. – Вип. 26. – С. 29–44.
3. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова. – Харків : ХДАК, 2005. – 295 с.
4. Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій / О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик. – Київ, 2011. –

160 с.

5. *Онищенко О. С.* Українські бібліотеки у 90-роках ХХ ст. Основні тенденції розвитку та напрями діяльності / О. С. Онищенко // *Бібл. вісн.* – 2009. – № 3. – С. 12–23.

6. *Пальчук В.* Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія / В. Пальчук ; [наук. ред. В. М. Горовий] ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 280 с.

7. *Скворцов В. В.* Современная концепция библиотеки [Электронный ресурс] / В. В. Скворцов. – Режим доступа: http://libconfs.narod.ru/2002/4_s/s4_p16.htm. – Загл. с экрана.

References

1. Horovyi, V. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resource]. L. A. Dubrovina (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

2. Hranchak, T. (2010). Mistse i rol informatsiino-analitychnykh struktur u systemi politychnoi komunikatsii [Place and role of information and analytical structures in the system of political communication]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 26, pp. 29–44 [in Ukrainian].

3. Davydova, I. O. (2005). Bibliotechnne vyrobnytstvo v informatsiinomu suspilstvi [Library production in the information society]. Kharkiv [in Ukrainian].

4. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. et al. (2011). Natsionalnyi informatsiinyi suverenitet u konteksti rozvytku novitnykh informatsiinykh tekhnolohii [National informative sovereignty is in the context of development of the newest information technologies]. Kyiv [in Ukrainian].

5. Onyshchenko, O. S. (2009). Ukrainski biblioteky u 90-rokakh XX stolittia. Osnovni tendentsii rozvytku ta napriamy diialnosti [Ukrainian libraries in the 90-ies of the twentieth century. Main trends and directions of activity]. *Bibliotechnnyi visnyk – Library Journal*, issue 3, pp. 12–23 [in Ukrainian].

6. Palchuk, V. E. (2014). Biblioteky v informatsiino-analitychnomu zabezpechenni orhaniv derzhavnoi vlady [Libraries in information and analytical support of public authorities]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Skvortsov, V. V. Sovremennaia kontseptsiiia biblioteki [The modern concept of the library]. *libconfs.narod.ru*. Retrieved from http://libconfs.narod.ru/2002/4_s/s4_p16.htm [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 03.05.2017.

Olena Symonenko,

Cand. Sci. (Political), Research Associate,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Information and Analytical Support in Ensuring the Effectiveness of the Functioning of Political Leadership: the Role of Libraries

The article is devoted to the analysis of political and communicative practices of political

leadership on the basis of present information and analytical resources, in particular, libraries. The scientific substantiation of the need for information and analytical services as a special library units, for creation of information and analytical product called to facilitate the deepening of democratic transformations has been carried out.

Keywords: library, informational and analytical activities, political leaders, SIAZ.

Елена Симоненко,

канд. полит. наук, науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Информационно-аналитическое сопровождение в обеспечении эффективности функционирования политического лидерства: роль библиотек

Статья посвящена анализу политико-коммуникативных практик политического лидерства, значению обеспечения на основе существующих информационно-аналитических ресурсов, в частности библиотек, эффективной информационно-коммуникационной основы политического лидерства. Научно обоснована необходимость поддержки функционирования в структуре библиотек информационно-аналитических служб как специальных подразделений для создания информационно-аналитического продукта, способного содействовать углублению демократических преобразований.

Ключевые слова: информационно-аналитическая деятельность, библиотека, политические лидеры, «СІАЗ».

Оксана Карашук,

аспірант, мол. наук співроб.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

РОЛЬ БІБЛІОТЕК В ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У статті досліджено роль бібліотек у процесі прийняття управлінських рішень. Доведено, що значущість бібліотечних установ з кожним роком збільшується, а інтенсивний розвиток інтернет-технологій, соціальний попит населення на мережеву інформацію кардинально впливає і змінює місце та роль бібліотек як у суспільстві взагалі, так зокрема і у сфері державного управління, спонукає його до впровадження та широкого використання саме інформаційно-аналітичної складової в процесі своєї діяльності. Інформаційний продукт, який підготовлений підрозділами бібліотеки, дає можливість органам влади визначати причини виникнення та оптимальні шляхи розв'язання будь-яких проблемних ситуацій.

Ключові слова: бібліотечні установи, оптимізація, інформаційні потоки, інформаційно-аналітичне забезпечення, управлінський процес, управлінські рішення.

Серед структур, які надають послуги у сфері інформації, важливу роль виконують бібліотечні установи, бо використання здобутих у процесі історичного розвитку людства знань, інформаційних ресурсів, що зберігаються на різних, зокрема складних для використання в системі сучасних комунікацій, носіях, стало на сьогодні серйозною проблемою. Водночас уведення до суспільного обігу цієї інформації в обсягах, сумірних з обсягами виробництва нової інформації, є принципово важливим для суспільства, оскільки має забезпечувати відповідний орієнтир, спадкоємність наукових, моральних, у широкому значенні культурних традицій розвитку суспільства. Розв'язання цієї проблеми неможливе без переосмислення ролі системи бібліотечних установ у сучасних умовах [8].

Потрібно зазначити, що дослідження цієї проблеми вже здійснювалося певною мірою українськими вченими. Деякі аспекти інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, зокрема аналітико-синтетичний обробіток документних потоків для інформаційного забезпечення владних структур, досліджували О. Онищенко, В. Горовий, Т. Гранчак, І. Давидова, М. Дворкіна, О. Кондратенко, Л. Присяжна та ін. Загальні питання аналітичної діяльності та використання інформаційних технологій розглядалися в працях О. Кобелева, М. Слободяника, В. Варенка, Л. Чуприни, О. Ворошилова. Окремо слід відзначити роботи таких зарубіжних авторів, як В. Подчерніна, Ю. Курносова, Н. Сляднева та ін., що досліджували теоретичні, методологічні та організаційні аспекти інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Місце та роль інформації в сучасному суспільстві також досліджуються в працях багатьох науковців. Не можна не відзначити відому працю Ж.-Ф. Ліотара «Стан постмодерну», у якій здійснюється детальний аналіз трансформацій сучасного суспільства. На думку дослідника, у «постіндустріальну епоху» відбувається

фундаментальна зміна статусу знання. Виходячи з того, що «наукове знання – це вид дискурсу» [14, с. 16], можна припустити, що подальший розвиток сучасного суспільства приведе до збільшення технологічної складової вироблення, дослідження та передачі різноманітних даних. Значну роль у цьому процесі відігравати муть «інформаційні машини», що не може не позначитись на природі знання. Знання може транслюватися по інших каналах тільки в тому випадку, якщо його перевести в певну кількість інформації. Взаємодія між тими, хто виробляє знання, зберігає їх та споживає, буде детермінована процесом інформатизації знання. Відповідно, як писав Ж.-Ф. Ліотар, можна припустити таке: усе в знаннях, що не можна перевести в певний обсяг інформації, буде відкинута, «а напрями нових досліджень будуть підпорядковані умові переведення можливих результатів на мову машин» [14, с. 17].

Зрозуміло, що подібні зміни природи знання з необхідністю обумовлюють трансформації в діяльності бібліотек. У своїх працях В. Жукова досліджує проблеми розвитку бібліотеки як елемента інфраструктури інформаційного суспільства. Дослідниця зазначає, що інститут бібліотеки бере активну участь у конституюванні інформаційного простору постіндустріального (інформаційного) суспільства. Однією з головних функцій сучасної бібліотеки постає створення вільного доступу до інформаційних ресурсів соціальної пам'яті. Проте відповідний процес доступу визначається розвитком інформаційних технологій, що спричиняє зміни в діяльності бібліотек. «Наразі відбувається трансформація бібліотечної діяльності від документно-комунікаційної до інформаційно-комунікаційної, а нині вже можна спостерігати її наближення і до когнітивно-комунікаційного рівня» [12, с. 5].

На думку Т. Алі, трансформації сучасних технологій обумовлюють перетворення бібліотек на «електронні структури». Сучасний технологічний базис надає їм можливості генерувати великі обсяги інформації, зберігати її, опрацьовувати відповідно до запитів різноманітних споживачів, організувати доступ до неї тощо. «Бібліотека є активним учасником інформаційно-комунікаційних відносин в інформаційному суспільстві завдяки виконанню функції організації доступу до електронних інформаційних ресурсів, формуванню депозитаріїв суспільно значущої інформації, виробництву конкурентоспроможних продуктів та послуг» [21, с. 96]. Слід підкреслити важливість актуалізації ролі бібліотек як простору зберігання, обробки та поширення саме суспільно значущої інформації. Адже сучасний світ сьогодні часто характеризується «інформаційними вибухами», унаслідок яких відбувається поширення величезної кількості непотрібної, а часто навіть шкідливої інформації. Наявність так званого інформаційного сміття значно ускладнює прийняття управлінських рішень у будь-якій сфері суспільного життя. Особливого значення зазначена функція бібліотеки набуває в умовах інформаційної війни, коли поширення неправдивої інформації відбувається цілеспрямовано.

Як бачимо, ця проблема привертала увагу різних авторів як в Україні, так і за кордоном, однак і донині вона залишається фрагментарно дослідженою. Виходячи з цього, автор статті ставить перед собою такі завдання:

- розглянути бібліотечні установи як центри інформаційно-аналітичної діяльності;
- довести важливість інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек як необхідної та

обов'язкової складової оптимізації процесу прийняття управлінських рішень;

– визначити перспективи, недоліки та переваги інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у контексті прийняття управлінських рішень.

Як відомо, управлінська діяльність складається з трьох компонентів: предмет, засоби та процес, що містить у собі цілеспрямовану діяльність та її результат. Важливу роль в управлінській діяльності відіграє інформація. У спрощеному вигляді схема управління постає системою, яка використовує інформацію про зовнішній світ, яку всередині системи обробляють за допомогою технічних засобів управління. З точки зору Н. Ніколаєнко, схему можна описати як «систему, на вході якої – інформація (предмет – те, на що спрямована праця), яка підлягає всередині системи опрацюванню інтелектом людини за допомогою організаційної техніки (засоби праці), а на виході – якісно нова інформація, або управлінське рішення (результат праці)» [15, с. 22]. Таким чином, стає очевидним, що управління має справу з інформаційними потоками, за допомогою яких здійснюється вплив на трудову діяльність окремого індивіда або цілого колективу. Тому, як стверджує автор, управлінська діяльність має інформаційно-комунікативну природу. «Управлінська праця непродуктивна і завжди мала інформаційно-комунікативну природу. Участь у створенні матеріальних благ відбувається опосередковано, через інших осіб. Продуктом є рішення, а не товари та послуги, предметом – інформація. Трудова діяльність бібліотечних менеджерів, їхні відносини зі співробітниками можуть безпосередньо виступати у вигляді інформації в різних її формах. Комунікаційні зв'язки між управлінськими працівниками, між керівником і виробничим персоналом здійснюються також за допомогою інформації» [15, с. 22].

На важливості інформаційно-комунікативних процесів у сучасному світі наполягає В. Бебик. На його думку, особливої ваги вони набувають у контексті глобалізації. Останнє характеризується воістину революційним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, які використовуються на всіх рівнях, у всіх сферах, галузях, територіальних і часових просторах управління. Виходячи з розуміння менеджменту як загальної і головної функції суспільства, дослідник вважає за необхідне звернення до проблематики управління інформаційно-комунікаційною сферою суспільства. Оскільки інформаційнокомунікаційна сфера суспільства, на його думку, пронизує всі інші сфери суспільства (економічну, соціальну, політичну, гуманітарну) і виконує функції, подібні кров'яній системі людини, яка забезпечує життєдіяльність усього суспільного організму. Виходячи з цього, можна зробити висновок про фундаментальне значення інформації у процесі вироблення управлінських рішень. Звідси випливає важливість інформаційного забезпечення різноманітних форм менеджменту, «оскільки основним ресурсом менеджменту є інформація, а основною технологією – комунікація» [2, с. 38]. Без об'єктивної інформації діяльність менеджера стає неможливою. На нашу думку, саме перед таким соціальним інститутом, як бібліотека, у сучасному світі постає завдання управління інформаційно-комунікаційною сферою суспільства.

У наш час перед керівниками різних органів влади постають завдання не лише отримання інформації, її переробки, а й генерування та передачі нової виробленої інформації. Прийняття будь-якого рішення потребує оперативного оброблення значних масивів інформації. Управлінське рішення – це творчий процес вироблення однієї або

декількох альтернатив із множинності можливих варіантів дій, спрямованих на досягнення поставленої мети [4, с. 186]. Нині компетентність окремого керівника вже залежить не тільки від його досвіду, а й від володіння достатнім обсягом актуальної, для певної ситуації, інформації та вміння на основі неї прийняти корисні та важливі рішення.

Управлінські процеси – це пошук, фіксація, аналіз, оцінка, поширення соціальної інформації, тобто інформації, пов'язаної з відображенням, пізнанням і перетворенням різних форм життєдіяльності людей. Проте не варто сподіватися на автоматичну дію інформації. Інформація, не поєднана із знанням, досвідом і цілями людей, яка не враховує сутності суспільних процесів, не має, по суті, соціального значення, тобто не може впливати на мислення, поведінку та діяльність людей [22, с. 109–110].

Після отримання інформації, її аналізу та відповідної обробки виробляється рішення, яке приймає суб'єкт управління для подальшого впливу на систему. Під впливом управлінських рішень система знову змінюється, про що надходить відповідна інформація. Такий перебіг подій є об'єктивним, вони відбуваються безперервно. Інша справа те, якою інформацією наділений суб'єкт управління. Якщо цієї інформації недостатньо, якщо вона необ'єктивна або поверхова, неглибоко відображає процеси, які відбуваються в суспільстві, то управлінське рішення може бути необґрунтованим, тобто не мати належної наукової основи.

Отже, інформація як сукупність певних даних, чинників, характеристик про відповідні предмети, явища, процеси, відносини, події тощо, зібрані й систематизовані в придатну для використання форму, є основою для державного управління.

Окремо слід зупинитись на наявності проблем, які існують у процесі інформаційно-аналітичного забезпечення органів державного урядування. Перша з них – це професійний аналіз інформації щодо її актуальності, необхідності і корисності для державно-управлінських відносин і процесів. Інакше кажучи, для управління потрібна не загальна інформація, а та, яка відображає і характеризує управлінські потреби, інтереси й цілі людей, їхню сукупну владну волю, конкретні механізми та засоби управлінської організації і регулювання їхньої свідомості, поведінки та діяльності [18, с. 50].

Ця інформація повинна обов'язково відповідати таким параметрам:

- місцю й ролі держави в системі приватної та суспільної життєдіяльності людей і компетенції конкретних державних органів (обсяг і зміст управлінської інформації необхідно узгоджувати з компетенцією державних органів);

- характеру та ієрархії законів та інших нормативних правових актів, що підлягають обов'язковій реалізації в управлінських процесах;

- властивостям, формам, закономірностям і стану керованих об'єктів, які диференціюють і конкретизують управлінські дії різних державних органів, а також формують специфічні види управлінських відносин;

- сприйняттю управлінських дій і відповідних змін під їхнім впливом, що говорить про розвиток керованих об'єктів унаслідок державного впливу і виникнення в них нових потреб у нових управлінських діях.

Інша проблема інформаційного забезпечення державного управління – це науковий супровід управлінської інформації. Адже інформація переважно щось фіксує і про щось повідомляє, та головне, що в ній міститься, потребує розуміння, аналізу та осмислення.

Саме для цього потрібні ґрунтовні наукові знання і достатній життєвий досвід. Тим не менше, у наш час у жодній суспільній сфері людської діяльності неможливо приймати правильні рішення, які базуються виключно на багаторічному досвіді та інтуїції керівників. Це пояснюється тим, що:

– по-перше, суспільство в цілому стало дуже складним, і будь-яка галузь, у якій безпосередньо працює та чи інша людина, має різноманітні зв'язки зі всіма галузями людської діяльності;

– по-друге, темпи розвитку суспільства різко зросли, унаслідок чого виникла гостра необхідність завчасно передбачити шляхи і результати цього розвитку. За таких умов великих успіхів можна досягти, якщо є можливість оперативно збирати, обробляти і аналізувати всю можливу інформацію як із зовнішнього, так і з внутрішнього середовища [18, с. 51].

Таким чином, для прийняття управлінського рішення потрібна планова, нормативна, інструктивна, правова, статистична, облікова, наукова та інша інформація. Незалежно від виду вона має бути точною, повною, достовірною, надійною, зручною для сприйняття та оцінки. Необхідне системне узагальнення інформації, результати якого могли б стати управлінською інформацією, а остання – бути введена в управлінські дії.

Бібліотечні установи як своєрідні та унікальні центри інформації з кожним роком збільшують свою значущість, стаючи при цьому своєрідним «вікном у світ». На сьогодні у світі функціонує близько 570 тис. бібліотек різних систем і відомств. З усіх публічних бібліотек світу до Інтернету підключено 85 тис., з них 64 тис. – у Європі, 15 тис. – у США. Користувачами публічних бібліотек у світі є 1 млрд 700 тис. осіб, і ці цифри постійно збільшуються. Завдання, які перед собою ставить сучасна бібліотека, – це своєчасно забезпечувати збирання всієї важливої для населення інформації і надавати її широкому колу користувачів [5, с. 11].

Сучасна бібліотека – це складний механізм, який виконує різні функції. На думку О. Онищенко, сучасна наукова бібліотека – це «триєдиний бібліотечно-бібліографічний, науково-дослідний і культурно-просвітницький центр, що відіграє чи не провідну роль у науковоінформаційному забезпеченні науки, освіти, культури, управління» [16]. Інтенсивний розвиток інтернет-технологій, соціальний попит населення на мережеву інформацію кардинально впливає і змінює місце та роль бібліотек у суспільстві, спонукає їх до впровадження та широкого використання саме інформаційно-аналітичної складової в процесі своєї діяльності.

Інформаційно-аналітичні структури в наукових бібліотеках національного рівня, орієнтовані на аналіз великих масивів різноманітної за своїм характером інформації: наукової монографічної літератури (що стає науковою базою інформаційно-аналітичних матеріалів, які готуються службами), наукових статей, експертної думки, матеріалів періодики, інформації електронних інтернет-видань, сайтів центральних і місцевих органів влади, партійних та громадських організацій, місцевих громадських організацій, веб-сторінок релігійних організацій тощо [10, с. 82]. Крім того, як зазначає Т. Гранчак, на відміну від сформованих при окремих урядових структурах або політичних партіях аналітичних служб та окремих аналітиків, які у вітчизняних реаліях часто забезпечують інформаційне обслуговування не стільки інститутів, скільки окремих політиків,

бібліотеки, за своєю природою, завжди орієнтовані на сприяння розвитку національної спільноти взагалі. Саме тому підготовлений різними підрозділами бібліотеки інформаційно-аналітичний продукт завжди буде покликаний визначати причини виникнення та оптимальні шляхи розв'язання проблемних ситуацій, актуальні суспільно-політичні чи соціально-економічні завдання саме з позицій інтересів національної держави, а не окремих осіб [11, с. 50]. Це ще раз доводить, що бібліотеки сьогодні не можуть бути поза процесом прийняття управлінських рішень.

Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек – це важливий напрям діяльності бібліотечних установ, що пов'язаний насамперед з виявленням, опрацюванням, збереженням і поширенням інформації переважно в управлінській сфері. Основним завданням бібліотеки при взаємодії з органами влади та управління є не тільки бібліотечне, довідково-бібліографічне обслуговування співробітників відповідних структур, а саме інформаційне забезпечення процесів прийняття найбільш оптимальних управлінських рішень у галузі політичного, економічного, соціального регулювання проблем життєдіяльності держави. Це означає, що представники органів державної влади отримують не лише потрібну їм інформацію, а й «нове знання через накопичення, збереження й доступ до знання, а також його аналіз, синтез і трансформацію» [19, с. 97].

З організацією інформаційно-аналітичних підрозділів наукова бібліотека, використовуючи загальнонаукові методи обробки інформації, успішно реагує на зростаючі обсяги нової інформації, організовує підготовку власної синтезованої продукції, яка може задовольнити інформаційні потреби у сфері державного управління. Як зазначає І. Арістова, сучасна інформаційна співпраця бібліотек із владними структурами на загальнодержавному та регіональному рівнях полягає в:

- наданні органам державної влади інформації з конкретного питання, що надходить з різноманітних джерел;
- систематизації оцінок конкретної проблеми, наданні можливих (у необхідних випадках альтернативних) варіантів підходу до розв'язання проблеми;
- формуванні висновків на основі аналізу, пропозицій про політичні та організаційні дії органів управління з питання, що аналізується (наприклад, прийняття конкретних заходів або залишення проблеми без уваги) [1].

Аналітичні служби, що організують інформаційний супровід діяльності органів державної влади, сприяють оптимізації процесу прийняття суспільно значущих управлінських рішень. Інформаційна аналітика, використовуючи можливості, надані цими службами, активно оперуючи їхніми інформаційними продуктами й послугами, виконує насамперед завдання змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому сенсі з науковою (виробництво нового знання) і управлінською (розробка варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю. Специфіка аналітичної діяльності в управлінських структурах полягає в тому, що вона «вбудована» у процес управління, до неї висуваються особливі вимоги щодо оперативності підготовки матеріалів, їхньої вірогідності й обґрунтованості. Порівняно з академічними науковими дослідженнями вона є прикладною, ґрунтується не стільки на глибокій самостійній розробці проблем, скільки на залученні фахівців, експертів, узагальненні вже готового матеріалу [20].

Ефективність розвитку сучасної бібліотечної діяльності в напрямі створення

інформаційно-аналітичних підрозділів підтверджується досвідом роботи відомих зарубіжних бібліотек. Наприклад, заснована Дослідна служба Бібліотеки Конгресу (Congressional Research Service), безпосереднім завданнями якої є інформаційне забезпечення всіх комітетів і підкомітетів Конгресу США, а також індивідуально кожного сенатора та конгресмена, їхніх помічників і секретарів з усіх питань, пов'язаних з виконанням законодавцями їхніх службових обов'язків. За рік ця служба задовольняє близько 600 тис. запитів Конгресу. При цьому інформація надається у вигляді довідок, доповідей за результатами проведених досліджень, а також вона міститься у власних періодичних виданнях цієї служби [17, с. 141].

У Японії з 2001 р. існує Бюро дослідницької та правової інформації Національної парламентської бібліотеки, яке проводить міждисциплінарні дослідження, що являють собою вивчення основних національних політичних проблем, які потребують тривалого міжпредметного підходу. Ці дослідження мають два напрями: перший відбувається за узгодженою з парламентарями тематикою, другий – прогностичний, за власною ініціативою співробітників. Матеріали проведених досліджень, що пройшли два рівня рецензування, викладаються в серії монографій та гарантують якість інформаційної продукції бюро.

Також варто відзначити відведену вагому роль Національній бібліотеці Китаю в інформаційно-аналітичному супроводі процесу модернізації економіки країни. Довідковий відділ Національної бібліотеки Китаю в 1975 р. був реорганізований у Довідково-дослідний, одним із завдань якого стало інформаційне обслуговування центральних державних органів влади. Серед наукових досліджень відділу були, зокрема, такі важливі теми, як наукові тенденції в розвинутих країнах, аграрні досягнення в США, питання електрифікації, механізації тощо [9, с. 147–148].

Разом з тим потрібно зазначити, що доцільність та ефективність інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек доведена не лише зарубіжним досвідом, а й практикою таких вітчизняних бібліотек, як Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України, Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Я. Франка, Львівська обласна універсальна наукова бібліотека, Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського, Центральна державна науково-технічна бібліотека гірничо-металургійного комплексу України та ін.

Продукування нової інформації і розвиток вітчизняних соціальних комунікацій, як зазначає В. Горовий, мають стати дієвими інструментами для здійснення науково-інформаційного супроводу реалізації державних програм національного розвитку та вдосконалення самих механізмів управлінської діяльності відповідно до умов життя суспільства, що стрімко еволюціонують, як природними, так і пов'язаними зі специфікою міжнародних, міжнаціональних та інших відносин у сучасному суспільстві [7, с. 17].

Отже, у наш час діяльність бібліотечних установ повинна бути зорієнтована насамперед на інформаційно-аналітичне забезпечення як владних структур, так і суспільства взагалі. Це вимагає від них, у свою чергу, вирішення простих, але обов'язкових завдань, таких як моніторинг інформаційного простору; виявлення суспільно-політичних, соціально-економічних, науково-технічних та інших проблем; збирання достовірної та об'єктивної інформації про перебіг відповідних процесів;

системний аналіз одержаної інформації; забезпечення відповідних органів управління, установ та організацій, громадян інформацією, одержаною при здійсненні моніторингу; виявлення основних чинників, які викликають суспільно-політичні, економічні й соціальні загрози сьогодні та в майбутньому [3, с. 329]. Перспективним напрямом роботи інформаційно-аналітичних відділів бібліотек нині є і підготовка інформаційних продуктів «на випередження подій», а це можуть бути різні експертні оцінки, аналітичні довідки та прогнози щодо розвитку ключових проблем суспільства.

Таким чином, повноцінне функціонування органів державної влади в умовах розвитку інформаційного суспільства бачиться неможливим без належного їх інформаційного забезпечення. Основним завданням цієї системи є забезпечення ефективного використання суспільно значущої інформації, надання владним структурам найбільш необхідної, що сприяє оптимізації самого процесу прийняття управлінських рішень. Розвиток інформаційно-аналітичної та аналітично-видавничої діяльності бібліотечних установ, орієнтованих на органи державної влади, якраз створюватиме нові можливості для оптимізації управлінської діяльності, спрямованої на оперативне виконання різноманітних тематичних, аналітико-прогностичних, моніторингових й інших запитів, необхідних для управлінської сфери в сучасних умовах.

Література

1. *Арістова І. В.* Державна інформаційна політика: організаційно правові аспекти : монографія / І. В. Арістова ; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 368 с.
2. *Бєбик В. М.* Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз : монографія / В. М. Бєбик. – Київ : МАУП, 2005. – 440 с.
3. *Булахова Г.* Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек як форма творення наукового знання / Г. Булахова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – Вип. 25. – С. 328–330.
4. Системний аналіз інформаційних процесів : навч. посіб. / В. М. Варенко, І. В. Братусь, В. С. Дорошенко [та ін.]. – Київ : Талком, 2013. – 208 с.
5. *Варенко В. М.* Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. / В. М. Варенко. – Київ : Університет «Україна», 2014. – 417 с.
6. *Горовий В. М.* Роль інформаційно-аналітичних служб [Електронний ресурс] / В. М. Горовий. – Режим доступу: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=12817>. – Назва з екрана.
7. *Горовий В.* Особливості продукування нової інформації у вітчизняному науковому виробництві / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 11–25.
8. *Горовий В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства / В. М. Горовий. – Київ, 2005. – 300 с.
9. *Гранчак Т.* Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 184 с.

10. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.
11. *Гранчак Т.* Науково-дослідна діяльність інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек у розвитку національного інформаційного суверенітету / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – Вип. 41. – С. 39–53.
12. *Жукова В.* Трансформація бібліотеки в інфраструктурі глобального інформаційного суспільства / В. Жукова // Бібл. вісн. – 2014. – № 3. – С. 3–6.
13. *Кондратенко О. Ю.* Інформаційне забезпечення вищих органів державної влади та електронне урядування [Електронний ресурс] / О. Ю. Кондратенко. – Режим доступу: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3176>. – Назва з екрана.
14. *Лиотар Ж.-Ф.* Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар. – Москва : Институт экспериментальной социологии, 1998. – 160 с.
15. *Ніколаєнко Н.* Ефективне управління сучасною бібліотекою в умовах структурно-функціональних змін / Н. Ніколаєнко // Вісн. Книжк. палати. – 2014. – № 12. – С. 20–23.
16. *Онищенко О. С.* Бібліотеки у мінливому світі / О. С. Онищенко ; інтерв'ю Л. Таран // Дзеркало тижня. – 2001. – № 44.
17. *Присяжна Л.* Наукові бібліотеки як центри інформаційно-аналітичного забезпечення органів державного управління (на прикладі НБУВ) / Л. Присяжна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 138–146.
18. *Скребець Р.* Інформаційне забезпечення органів державної влади України: проблеми та перспективи / Р. Скребець // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2007. – № 2. – С. 46–52.
19. *Слободяник М. С.* Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник // НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 1995. – 268 с.
20. *Сляднева Н. А.* Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. А. Сляднева // Информационные ресурсы России. – 2001. – № 2. – С. 14–21.
21. *Тавальбех А.* Стратегії перетворень інформаційно-технологічного базису бібліотек / А. Тавальбех // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 3. – С. 95–97.
22. *Яременко О.* Функції української держави в інформаційній сфері: поняття та класифікація / О. Яременко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 6. – С. 109–112.

References

1. Aristova, I. V. (2000). Derzhavna informatsiina polityka: orhanizatsiino pravovi aspekty [State information policy: organizationally legal aspects]. Kharkiv : Vyd-vo Un-tu vnutr. sprav [in Ukrainian].
2. Bebyk, V. M. (2005). Informatsiino-komunikatsiinyi menedzhment u hlobalnomu suspilstvi: psykholohiia, tekhnolohii, tekhnika publik ryleishnz [Information and communication management in global society: psychology, technologies, equipment of public relations]. Kiev: MAUP [in Ukrainian].

3. Bulakhova, H. (2009). Informatsiino-analitychna diialnist bibliotek yak forma tvorennia naukovooho znannia [Information and analytical activity of libraries as form of creation of scientific knowledge]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 25, pp. 328–330 [in Ukrainian].
4. Varenko, V. M. (2013). Systemnyi analiz informatsiinykh protsesiv [System analysis of information processes]. Kyiv : Talkom [in Ukrainian].
5. Varenko, V. M. (2014). Informatsiino-analitychna diialnist [Information and analytical activity]. Kyiv : Universytet «Ukraina» [in Ukrainian].
6. Horovyi, V. M. Rol informatsiino-analitychnykh sluzhzb [Role of information and analytical services]. Retrieved from <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=12817> [in Ukrainian].
7. Horovyi, V. M. (2014). Osoblyvosti produkuvannia novoi informatsii u vitchyznianomu naukovomu vyrobnytstvi [Features of development of new information in domestic scientific production]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, pp. 11–25 [in Ukrainian].
8. Horovyi, V. M. (2005). Osoblyvosti rozvytku sotsialnykh informatsiinykh baz suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Features of development of social information bases of modern Ukrainian society]. Kyiv [in Ukrainian].
9. Hbranchak, T. (2014). Biblioteka v informatsiinomu suprovodi upravlinnia suspilnymy protsesamy: polityko-komunikatsiinyi aspekt [Library in information support of management of public processes: political and communication aspect]. Kyiv [in Ukrainian].
10. Hbranchak, T. (2012). Biblioteka i politychna komunikatsiia [Library and political communication]. Kyiv [in Ukrainian].
11. Hbranchak, T. Yu. (2015). Naukovo-doslidna diialnist informatsiino-analitychnykh pidrozdiliv bibliotek u rozvytku natsionalnoho informatsiinoho suverenitetu [Research Lines of Activity of Information and Analytical Departments of National Libraries' in the Development of National Information Sovereignty]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 41, pp. 39–53 [in Ukrainian].
12. Zhukova, V. (2014). Transformatsiia biblioteky v infrastrukturi hlobalnoho informatsiinoho suspilstva [Transformation of library in infrastructure of global information society]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 3, pp. 3–6 [in Ukrainian].
13. Kondratenko, O. Yu. Informatsiine zabezpechennia vishchykh orhaniv derzhavnoi vlady ta elektronne uriaduvannia [Information support of the supreme bodies of the government and electronic control]. Retrieved from <http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3176> [in Ukrainian].
14. Liotar, Zh.-F. (1998). Sostoianie postmoderna [Condition of a postmodern], Moscow: Institut eksperimentalnoi sotciologii [in Russian].
15. Nikolaienko, N. (2014). Efektyvne upravlinnia suchasnoiu bibliotekoiu v umovakh strukturno-funktsionalnykh zmin [Effective management of modern library in the conditions of structurally functional changes]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Bulletin of Book Chamber*, no. 12, pp. 20–23 [in Ukrainian].

16. Onyshchenko, O. S. (2001). Biblioteky u minlyvomu sviti [Libraries in the changing world]. *Dzerkalo tyzhnia*, no. 44 [in Ukrainian].

17. Prysiazhna, L. (2014). Naukovi biblioteky yak tsentry informatsiino-analitychnoho zabezpechennia orhaniv derzhavnoho upravlinnia (na prykladi NBUV) [Libraries as the centers of information and analytical providing state bodies (on the example of NBUV)]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, pp. 138–146 [in Ukrainian].

18. Skrebets, R. (2007). Informatsiine zabezpechennia orhaniv derzhavnoi vlady Ukrainy: problemy ta perspektyvy [Information support of public authorities of Ukraine: problems and prospects]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, no. 2, pp. 46–52 [in Ukrainian].

19. Slobodianyuk, M. S. (1995). Naukova biblioteka: evoliutsiia struktury i funktsii [Scientific library: evolution of structure and functions] Kyiv [in Ukrainian].

20. Sliadneva, N. A. (2001). Informatcionno-analiticheskaia deiatelnost: problemy i perspektivy [Information and analytical activity: problems and prospects]. *Informatcionnye resursy Rossii – Information Resources of Russia*, no. 2, pp. 14–21 [in Russian].

21. Tavalbekh, A. (2010). Stratehii peretvoren informatsiino-tekhnologichnoho bazysu bibliotek [Strategy of transformations of information and technological basis of libraries]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports*, no. 3, pp. 95–97 [in Ukrainian].

22. Yaremenko, O. (2005). Funktsii ukrainskoi derzhavy v informatsiinii sferi: poniattia ta klasyfikatsiia [Functions of the Ukrainian state in the information sphere: concept and classification]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo – Business, Economy and Law*, no. 6, pp. 109–112 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2017.

Oksana Karaschuk,

Ph.D. Student, Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

A Role of Libraries is in Optimization of Process of Acceptance of Administrative Decisions

The paper discusses the role of libraries in decision-making. Nowadays the library is one of the most experienced mediators between the information and the user. The significance of library institutions increase every year, and intensive development of Internet technology, social demand for network information dramatically affects and changes the place and role of libraries in society and encourages them to implement and use of the information-analytical component in its activity. An important value of library institutions provide information and analytical products caused by their enormous information potential. The main advantage of the information and analytical structures, a division of research libraries at the national level, as compared with other information bodies dealing with information support of public authorities, is its quick

access to large volumes of diverse information. Information product prepared by library departments, always will allow authorities to determine the causes and best solutions to any problematic situations.

Informational and analytical activity of libraries is an important direction of library institutions which is linked to processing, storage and dissemination of information mainly in the administrative sphere. The main task of the library when interacting with government and management is providing information support of the most appropriate management decisions in the field of political, economic, social adjustment problems, the life of state organizations and representatives of public authorities that gives them not only the information they need, but also «new knowledge».

Keywords: library institutions, optimization, information flows, information and analytical support, management process, management decisions.

Оксана Каращук,

аспирант, мл. науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Роль библиотек в оптимизации процесса принятия управленческих решений

В статье рассматривается роль библиотек в процессе принятия управленческих решений. На сегодняшний день библиотеки являются одними из самых опытных посредников между информацией и пользователем. Значимость библиотечных учреждений с каждым годом увеличивается, а интенсивное развитие интернет-технологий, социальный спрос населения на сетевую информацию кардинально влияет и меняет место и роль библиотек в обществе, побуждает их к внедрению и широкому использованию именно информационно-аналитической составляющей в процессе своей деятельности. Основная ценность библиотечных учреждений, которые предоставляют информационно-аналитическую продукцию, обусловлена их огромным информационным потенциалом. Информационно-аналитические структуры, как подразделения, при научных библиотеках национального уровня по сравнению с другими информационными структурами, которые занимаются информационным сопровождением органов государственной власти, имеют оперативный доступ к большим массивам разнообразной информации. Информационный продукт, который подготовлен подразделениями библиотеки, всегда даст возможность органам власти определять причины возникновения и оптимальные пути решения любых проблемных ситуаций.

Информационно-аналитическая деятельность библиотек – это важное направление в работе библиотечных учреждений, которое одним из своих приоритетных заданий видит выявление, обработку, хранение и распространение новой, важной информации, преимущественно в управленческой сфере. Главной задачей библиотеки при взаимодействии с органами власти является информационное обеспечение процессов принятия наиболее оптимальных управленческих решений в области политического, экономического, социального регулирования проблем жизнедеятельности общества и государства, а представители органов государственной власти получают не только

нужную им информацию, но и «новое знание».

Ключевые слова: библиотечные учреждения, оптимизация, информационные потоки, информационно-аналитическое обеспечение, управленческий процесс, управленческие решения.

Сергій Кулицький,

канд. екон. наук, доцент, ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

СТВОРЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ПРОДУКТУ З ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕМАТИКИ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано доцільність підходу до створення бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту з економічної тематики, що базується на використанні досягнень Інтернету і враховує історичну спадкоємність розвитку економіки. Ця спадкоємність виявляється в інерційному характері трансформації соціально-психологічних механізмів, що обумовлюють функціонування та розвиток економічних явищ і процесів. Представлено досвід створення бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту із широкого кола економічних проблем.

Ключові слова: бібліотечний інформаційно-аналітичний продукт, Інтернет, інтернет-технології, інформація, економіка, економічні процеси.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій протягом останніх десятиріч створив якісно нові умови життєдіяльності суспільства у цілому й розвитку економіки зокрема. У результаті не лише в науковій термінології, а й у ЗМІ почали широко вживатися поняття «інформаційне суспільство» та «інформаційна економіка». Але деякі вчені сумніваються в коректності таких визначень. Адже «доступність і максимальна оперативність отримання практично будь-якої інформації за допомогою сучасних технічних засобів, так само як і невпинне зростання числа користувачів інформаційних послуг, навряд чи може слугувати підґрунтям для твердження про трансформацію сучасного суспільства у так зване інформаційне... Усі новітні технічні досягнення в інформаційній галузі зовсім не відміняють необхідності вибору потрібної інформації з її загального потоку й, головне, необхідності її осмислення та оцінки можливості подальшого практичного використання» [1, с. 8]. Інші науковці підкреслюють, що інформаційність є трансісторичною категорією, зорієнтованою на повідомлення як вид соціальної комунікації, що характеризує будь-яке суспільство. У такому контексті будь-яке суспільство може тлумачитись як інформаційне на рівні своєї конкретно-історичної форми [2, с. 317].

Зі свого боку Ф. Уебстер, спираючись на роботи Г. Шіллера, Ю. Хабермаса й Е. Гідденса, зазначає, що процес інформатизації суспільного життя триває вже кілька століть. Визнаючи надзвичайно важливу роль інформаційно-комунікаційних технологій у розвитку нинішньої науково-технічної революції, Ф. Уебстер наголошує на історичній спадкоємності суспільних процесів, у тому числі у сфері інформаційної діяльності. Тобто вплив нових революційних інформаційно-комунікаційних технологій на різні сфери діяльності певного суспільства поєднується з внутрішньо притаманними цьому суспільству механізмами спадкоємності його функціонування та розвитку [3].

Дуже точно охарактеризував специфіку масштабних технічних, економічних і

соціальних змін, які відбуваються в житті людства на межі ХХ– ХХІ ст., терміном «мережеве суспільство» у своїй фундаментальній роботі М. Кастельс [4]. Саме впровадження та швидке поширення комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, включаючи Інтернет, протягом останніх десятиріч було одним з каталізаторів радикальних якісних й кількісних змін, що відбувались у суспільстві в цілому та у його економічній діяльності зокрема.

Поширення інтернет-технологій стимулювало розвиток мережевих структур, надгнучких до запитів зовнішнього середовища. У діловому середовищі мережа визначається як група фірм або осіб, що об'єднуються з метою використання своїх особливих ресурсів і специфічних переваг перед іншими суб'єктами для реалізації певних спільних проектів і які просторово можуть перебувати в будь-якій точці світу. Саме «Інтернет виступає як інфраструктура бізнес-середовища, яка дозволяє оперативніше реагувати на зміни, швидше передавати необхідну інформацію, а також підвищувати продуктивність господарюючого суб'єкта, тобто формує єдиний інформаційний простір» [5, с. 40–41]. Тому для адекватного дослідження впливу сучасних інтернет-технологій на розвиток інформаційно-аналітичного супроводу економічної діяльності продуктивним видається синтез підходів, втілених у дослідженнях Ф. Уебстера й М. Кастельса. У цьому контексті доцільно проаналізувати роль великої наукової (універсальної) бібліотеки як інформаційноаналітичного центру, діяльність якого сприяє кращій організації соціально-економічних процесів в Україні. Це сприяння реалізується у створенні відповідних інформаційних продуктів, зокрема, з економічної проблематики. Адже фонди зазначених бібліотек, з урахуванням можливості доступу до Інтернету, зберігають інформацію про досвід людства, накопичений протягом сторіч. Тому, виходячи з анонсованого вище синтезу підходів дослідження, при створенні з використанням сучасних інтернет-технологій інформаційно-аналітичної продукції бібліотеки на економічну тематику треба враховувати спадкові зв'язки соціально-економічних процесів і явищ в українському суспільстві, що певним чином проявляють себе в сучасних умовах.

На сьогодні окремі питання інформаційного забезпечення економіки розглядаються деякими фахівцями з бібліотекознавства (В. Брежнева, В. Мінкіна, Н. Струкова). З іншого боку, дуже мало фахівців з питань бізнесу та економіки приділяють увагу бібліотекам як постачальникам інформації для зазначених сфер життєдіяльності суспільства (А. Доронін, В. Зартарьян, Ч. Хант) [6, с. 332]. Фундаментальні роботи із соціально-економічних проблем інформаційного суспільства, як правило, не приділяють належної уваги ролі бібліотек. У цих роботах роль інтернет-технологій розглядається переважно на макрорівні [7]. Не приділено належної уваги можливостям наукової (універсальної) бібліотеки у сфері інформаційно-аналітичної підтримки розвитку національної економіки і у фундаментальній роботі С. Могильного, де використання Інтернету при вирішенні економічних питань, зокрема бізнес-розвідки, розглядається в категоріях процедурних знань [8]. Отже, на сьогодні проблеми інформаційно-аналітичної підтримки великою науковою (універсальною) бібліотекою розвитку національної економіки в умовах поширення інтернет-технологій слабо досліджені.

Мета цієї статті полягає в дослідженні механізмів створення бібліотечного

інформаційно-аналітичного продукту з економічної тематики в умовах поширення інтернет-технологій в Україні. Її емпіричною базою є досвід роботи Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – СІАЗ НБУВ).

Загалом радикальні зміни в інформаційному супроводі економічної діяльності в Україні, пов'язані з поширенням Інтернету, мають технічно-організаційний і соціально-економічний характер. Технічно-організаційні зміни полягають у швидкому збільшенні кількості всіх типів суб'єктів економіки, що мають доступ до Інтернету; зростанні потенційного доступу суб'єктів економіки до великих обсягів різноманітних повідомлень; стрімкому зростанні кількості та сукупного обсягу повідомлень і швидкості їх поширення. Зазначені зміни привели до зростання кількості інформаційних посередників і загострення конкуренції між ними за збільшення своєї частки на інформаційному ринку і в інформаційній сфері економіки й суспільства в цілому. Водночас розвиток інтернет-технологій забезпечив можливість оперативного зворотного зв'язку продуцентів повідомлень (адресантів) зі своїми користувачами (адресатами). Останні доволі часто через систему коментарів до первинних повідомлень або через участь у соціальних мережах самі стали виступати як продуценти тих чи тих повідомлень. Також поширення інтернет-технологій в Україні призвело до розширення спектра засобів інформаційно-психологічного впливу на різні цільові аудиторії, включаючи засоби її цілеспрямованої дезінформації, що так чи так позначається на формах і обсягах подачі повідомлень. Результатом зазначених зрушень в інформаційному просторі української економіки стало стрімке зростання обсягів інформаційного шуму, яке часто випереджає зростання обсягів інформації, потрібної конкретним споживачам.

При цьому треба враховувати, що поширення інтернет-технологій в економічній сфері відбувається одночасно як зі змінами в структурі та функціонуванні продуктивних сил української економіки, так і з розвитком виробничих відносин, зокрема й відносин власності. Ці напрями трансформації національної економіки тісно взаємопов'язані. До того ж новітня історія свідчить про доцільність дослідження актуальних проблем розвитку української економіки крізь призму інтересів і взаємодії (у тому числі й інформаційної) її суб'єктів. Тому вельми продуктивним видається підхід до аналізу економіки як системи влади, детально досліджений вітчизняним ученим В. Дементьєвим. Він, наприклад, акцентує увагу на ідеологічній владі в економіці, як на владі, що базується на маніпулюванні інформацією. Така влада здійснюється через вплив на внутрішні потреби індивіда, його соціальні цінності тощо опосередковано, а не через прямий примус і має прихований характер. Зокрема, учений звертає увагу на такий інструмент здійснення ідеологічної влади у сфері економіки, як маніпулювання інформацією про обмеження вибору для того чи того економічного агента [9, с. 162–164]. Слід підкреслити, що саме прихована форма такої влади робить її особливо небезпечною для економічного агента, що є об'єктом впливу, і надзвичайно привабливою для суб'єкта, який такий вплив здійснює.

Водночас американський дослідник М. Портер наголошує, що нормальним явищем у поведінці учасників ринку є блеф, що являє собою «сигнали, призначені для введення в оману інших фірм з метою одержання власної вигоди» [10, с. 91–92]. Нині ж саме широке

використання інтернет-технологій відкриває небачені раніше можливості для реалізації зазначених вище механізмів впливу з боку зацікавлених суб'єктів на поведінку тих чи тих економічних агентів.

В економічній сфері інформаційно-аналітична діяльність, як правило, безпосередньо чи опосередковано є важливою складовою процесу управління. За визначенням фахівців, інформаційно-аналітичне забезпечення управлінської діяльності – це системна єдність процесів збору, обробки та аналізу інформації, що здійснюється в інтересах визначення поточного стану й тенденції зміни суб'єкта та об'єкта управління, середовища їх взаємодії, а також з метою синтезу прогностичних моделей і прогнозів змін ситуації в системі, що сформована сукупністю суб'єкта та об'єкта управління [11, с. 204–205].

Тому використання інтернет-технологій на базі ресурсів наукової (універсальної) бібліотеки повинно забезпечити підготовку таких оглядових і аналітичних матеріалів, які б об'єктивно відображали характер економічних явищ і процесів в Україні та у світі. Для цього необхідно не лише вміти розпізнавати та протидіяти згаданим вище технологіям цілеспрямованої дезінформації, а й долати проблему асиметрії інформації. Своєю чергою, ця проблема пов'язана як з можливостями доступу фахівців інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотеки до різних джерел інформації, так і з їхньою ерудицією та рівнем професійної кваліфікації. Треба наголосити, що складність сучасних економічних явищ та процесів як об'єктів аналізу і водночас їх тісні, мінливі й динамічні зв'язки з явищами та процесами неекономічного характеру, особливо за умов поширення Інтернету в Україні, перетворюють ерудицію на винятково важливий маркер рівня професіоналізму працівників сфери інформаційно-аналітичної діяльності.

Поширення Інтернету в Україні та поліпшення умов доступу до цієї мережі зумовило радикальні зміни в характері роботи інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек. Насамперед розширилася кількість першоджерел, якими можуть користуватись працівники зазначених підрозділів. До впровадження інтернет-технологій інформація з ряду джерел взагалі не надходила або ж надходила до працівників цих підрозділів через тих чи тих інформаційних посередників, переважно зі ЗМІ. У випадку отримання повідомлень інформаційно-аналітичними підрозділами бібліотек від тих чи тих посередників, а не з першоджерел, не виключалась імовірність викривлення інформації.

Завдяки впровадженню інтернет-технологій зменшилась асиметрія в можливостях доступу бібліотек України до різних джерел інформації. Так, наявність публікацій ООН та ряду інших міжнародних організацій (наприклад, Міжнародного валютного фонду) на паперових носіях у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського надавала переваги регулярного користування цими фондами тим науковцям й аналітикам, що проживали в Києві та його передмісті. Переважна ж більшість вітчизняних бібліотечних працівників, науковців й аналітиків не мала такої можливості. Таким чином, поширення Інтернету в Україні покращило можливості доступу до широкого спектра українських і, особливо, закордонних джерел інформації (включаючи першоджерела, тобто до первинних продуцентів тих чи тих повідомлень) для більш широкого кола користувачів, збільшило кількість бібліотечних установ і відповідних працівників, що потенційно можуть займатися забезпеченням інформаційних потреб вітчизняної економіки. Тому потенційно інформаційний простір української економіки

став більш конкурентним щодо пропозиції інформаційної продукції. А це важлива передумова поліпшення її якості.

Надзвичайно важливу роль для поліпшення якості інформаційно-аналітичної продукції з економічної проблематики мало розширення можливостей доступу відповідних підрозділів бібліотек через Інтернет до першоджерел саме статистичної інформації. По-перше, кількісна характеристика соціально-економічних об'єктів, що надається статистикою, дає змогу набагато точніше й більш обґрунтовано досліджувати відповідні економічні явища та процеси. По-друге, саме кількісна характеристика соціально-економічних об'єктів, що особливо важливо, дає змогу істотно зменшувати ступінь неоднозначного тлумачення різноманітних зв'язків і залежностей у цих явищах і процесах, порівняно з тими випадками, коли зазначені соціально-економічні об'єкти описуються вербально, лише на якісному рівні, без чіткого зазначення їхніх кількісних параметрів. Тобто використання Інтернету є важливим чинником коректної подачі користувачеві інформаційно-аналітичних матеріалів з економічної проблематики. Так, доступ, завдяки використанню Інтернету, до звітності Світової сталеплавильної асоціації (World Steel Assotiation) за ряд років, враховуючи різноманітну статистичну інформацію в поєднанні з інформацією з українських (Державна служба статистики, Об'єднання підприємств «Металургпром», спеціалізовані ділові сайти тощо) та деяких іноземних джерел, дав змогу в стислі терміни в СІАЗ НБУВ підготувати у 2015 р. аналітичну записку з питань розвитку українського гірничометалургійного комплексу на тому рівні аналізу цієї проблеми, який, по суті, був неможливий за відсутності Інтернету. Так само залучення Інтернету до інформаційно-аналітичної роботи СІАЗ НБУВ з метою використання звітності міжнародних організацій (наприклад, «Довготермінового огляду перспектив розвитку газового сектору до 2035 р.», підготовленого міжнародною асоціацією «Єврогаз») сприяло істотному поглибленню аналізу перспектив розвитку української газової промисловості як у контексті її міжнародних зв'язків, так і з огляду на ймовірні структурно-галузеві зміни в споживанні газу у Європі та Україні.

Позитивно впливає на якість аналітичних матеріалів з економічної проблематики оперативне одержання статистичних даних про масові соціально-економічні явища й процеси, що збираються відповідними вітчизняними, іноземними та міжнародними організаціями. Знання термінів підготовки відповідними організаціями різних форм статистичної звітності з питань, що є об'єктом аналізу, дає змогу готувати інформаційно-аналітичні матеріали з мінімальним лагом запізнення щодо дати першої появи тих чи тих статистичних даних в інформаційному просторі української економіки.

Як наголошувалося вище, швидке поширення Інтернету й інших інформаційно-комунікаційних технологій не завадило збереженню феномену історичної спадкоємності розвитку економіки. Цей феномен виявляється в інерційному характері трансформації соціально-психологічних механізмів, що обумовлюють функціонування та розвиток економічних явищ і процесів. Ідеться, наприклад, про мотивацію поведінки суб'єктів економіки, стиль ринкової поведінки (прагнення до ринкової влади, блефу тощо), механізми прийняття рішень тощо. З іншого боку, використання Інтернету в інформаційно-аналітичній роботі дає змогу краще досліджувати цю історичну спадкоємність економічних явищ і процесів. Зокрема, багаторічні дослідження розвитку

російської газової промисловості, проведені на базі фондів НБУВ із залученням інших джерел інформації через мережу Інтернет, дають вагомі підстави вважати, що її нинішній вельми скрутний стан значною мірою обумовлений історично сформованою великодержавною ментальністю російського істеблішменту. Це проявилось, наприклад, у фактичному виконанні російським «Газпром» у сфері міжнародних відносин не лише економічних, а й політичних функцій. На підставі аналізу широкого кола джерел інформації можна стверджувати, що саме надмірні зовнішньополітичні амбіції російського керівництва в поєднанні з монополістичною ментальністю топ-менеджменту російського «Газпрому» обумовили недосконалу стратегію розвитку російської газової промисловості.

Було зроблено ставку на прискорену експансію «Газпрому» на європейському газовому ринку шляхом розвитку та контролю за магістральною газотранспортною мережею. Причому на пострадянському просторі «Газпром», втілюючи в практику міжнародних економічних відносин зовнішньополітичні настанови російського керівництва, прагнув до тотального, а не паритетного контролю на міжнародних газових ринках. Логічним наслідком такої політики були регулярні «газові війни», зокрема з Україною. Водночас у російській нафтогазовій промисловості не отримали належного розвитку такі напрями підприємницької діяльності, як видобуток вуглеводнів з морського (океанічного) дна, видобуток нетрадиційних (сланцевих) нафти та газу, виробництво й транспортування зрідженого природного газу. Хоча провідні американські та європейські нафтогазові компанії наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років саме на цих напрямках досягли значних успіхів у своїй комерційній діяльності. У результаті своєї недалекоглядної політики російський «Газпром» виявився неспроможним до диверсифікації своїх товарних потоків за умов скорочення попиту на газ і цін на нього на європейському та інших міжнародних ринках.

При цьому слід наголосити, що саме розширення за допомогою Інтернету джерельної бази аналізу розвитку російської та світової газової промисловості дало змогу обґрунтувати наведені вище висновки.

Водночас використання Інтернету для доступу до широкого кола різноманітних джерел інформації дає можливість аналітику успішніше, ніж раніше розв'язувати притаманну економічним процесам проблему невизначеності, яка в цій роботі трактується за Ф. Найтом. Тобто економічні ситуації поділяються на ризиковані й невизначені. Ризик піддається обрахунку згідно з теорією ймовірності, йому можна дати відповідну інтерпретацію у категоріях витрат, включивши їх до собівартості відповідних товарів, а невизначена економічна ситуація такому обрахунку не піддається. На обліку ризику базується страховий бізнес. Невизначені ситуації – унікальні, і відсутність повтору таких ситуацій виключає можливість їх чіткої кількісної економічної оцінки [12].

Останнім часом багато невизначених ситуацій притаманно міжнародним нафтогазовим ринкам. Російський політичний та підприємницький істеблішмент, як зазначалося вище, виявився не готовим до подолання цієї невизначеності, хоча суто технічно міг би це зробити. У найзагальнішому плані можна запропонувати такий алгоритм розв'язання проблеми невизначеності в економіці з використанням Інтернету на прикладі нафтогазових ринків:

- 1) визначається суть проблеми, її основні характеристики;
- 2) окреслюється галузева структура, характеристики та територіальні межі конкретних ринків і функціонально пов'язані з ними явища і процеси, насамперед соціально-економічні, що, власне, і є об'єктом подальшого аналізу;
- 3) складається перелік «ключових слів – понять», що відображають функціональні зв'язки найважливіших характеристик об'єкта дослідження;
- 4) проводиться пошук і збір інформації за допомогою Інтернету з використанням відповідних «ключових слів – понять»;
- 5) із зібраного масиву повідомлень виключаються ті з них, що мають характер інформаційного шуму, та формується необхідна інформаційна база для підготовки відповідної аналітичної роботи;
- 6) відповідно до отриманого раніше завдання готується текст аналітичної роботи.

Як наголошувалося вище, використання інтернет-технологій дає змогу радикально розширити масштаби пошуку та збору інформації, залучаючи до роботи джерела, які були недоступні аналітиковим раніше. Дослідження на базі наведеного алгоритму із широким використанням Інтернету було проведено в СІАЗ НБУВ у 2013 р. і вже тоді виявило згадувані вище «больові точки» російського «Газпрому». Суто технічно їх можна було виявити ще раніше, особливо працівникам «Газпрому», які мають значно більше доступу до інформації про розвиток російської та світової газової промисловості й світового газового ринку, ніж працівники СІАЗ НБУВ.

Одним з перспективних напрямів аналітичної роботи на сучасному етапі є оцінка й прогнозування поведінки економічних агентів як імовірної реакції на збурення в інформаційному просторі економіки, обумовлені тими чи тими повідомленнями в Інтернеті. Причому подібна реакція економічних агентів на повідомлення в мережі Інтернет нині доволі часто використовується для проведення тих чи тих інформаційно-психологічних операцій. Особливо вразливою для подібного впливу є фінансова сфера. Це пов'язано з її високою мобільністю, наявністю великої кількості учасників та їх фактичною фінансовою нерівністю, інформаційною асиметрією тощо. Аналіз великих масивів різноманітної соціально-економічної інформації із широким використанням можливостей Інтернету дає змогу виявляти зони потенційної фінансової нестабільності та суб'єктів, що можуть бути так чи так у подібній нестабільності зацікавлені. У цьому контексті варто згадати цілеспрямоване безкоштовне розповсюдження деяких газет з розміщенням на перших шпальтах панічних оцінок щодо падіння курсу гривні й стрімке подорожчання долара США та євро в лютому – березні 2015 р. До речі, використання досягнень інтернет-технологій дає змогу відстежувати відносини таких поширювачів інформації, яка є провокативною щодо стабільності фінансово-економічної ситуації в Україні, з іншими суб'єктами як у нашій державі, так і за її межами.

Отже, коротко узагальнимо аналіз досвіду створення бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту з економічної тематики за умов поширення інтернет-технологій в Україні. Радикальні зміни в інформаційному супроводі економічної діяльності в Україні, пов'язані із широким поширенням Інтернету, мають як технічний, так і соціально-економічний характер. Поширення Інтернету в Україні та поліпшення умов доступу до цієї мережі радикально збільшили кількість першоджерел, якими можуть користуватися

працівники інформаційно-аналітичних підрозділів наукових (універсальних) бібліотек. Завдяки впровадженню інтернет-технологій зменшилась асиметрія в можливостях доступу користувачів бібліотек України до різних джерел інформації, враховуючи міжнародну статистику. Потенційно інформаційний простір української економіки став більш конкурентним щодо пропозиції інформаційної продукції, що є важливою передумовою поліпшення якості інформаційно-аналітичної продукції бібліотек. Використання інтернет-технологій дає змогу радикальним чином розширити масштаби пошуку та збору інформації, залучаючи до роботи джерела, які були фізично недоступні аналітиковим раніше. Це є інформаційною базою для більш успішного, ніж раніше розв'язання притаманної економічним процесам проблеми невизначеності.

Водночас поширення Інтернету та інших інформаційно-комунікаційних технологій не завадило збереженню феномену історичної спадкоємності розвитку економічних процесів, яка виявляється в інерційному характері трансформації соціально-психологічних механізмів функціонування й розвитку економіки. Зокрема, аналіз відкритих джерел засвідчив наявність цього феномену в стратегії російського «Газпрому».

Нові можливості з'явилися і у сфері дослідження такої форми соціальних комунікацій, як фінансові комунікації. Саме завдяки аналізу великих масивів різноманітної соціально-економічної інформації із широким використанням можливостей Інтернету є змога виявляти зони потенційної фінансової нестабільності в суспільстві та суб'єктів, що можуть бути так чи так у подібній нестабільності зацікавлені.

Література

1. *Василевский Э.* Информационные технологии: масштабы и эффективность использования / Э. Василевский // *Мировая экономика и международные отношения.* – 2006. – № 5. – С. 3–9.
2. *Суходуб Т. Д.* Современное информационное общество: проблемные ситуации / Т. Д. Суходуб // *Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Философия. Социология».* Т. 21 (60). – 2008. – № 4. – С. 316–321.
3. *Уэбстер Ф.* Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. – Москва : Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
4. *Кастельс М.* Информационная эпоха. Экономика, общество и культура / М. Кастельс. – Москва : ГУ ВШЭ, 2000. – 607 с.
5. *Мережна економіка: теорія функціонування та практика поширення у сучасній торгівлі.* – Харків : Видавець Іванченко І. С., 2014. – 187 с.
6. *Кулицький С.* Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек – складова розвитку економічної аналітики / С. Кулицький // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2015. – Вип. 41. – С. 331–345.
7. *Социально-экономические проблемы информационного общества / под ред. Л. Г. Мельника.* – Сумы : Университетская книга, 2005. – 430 с.; *Социально-экономические проблемы информационного общества / под ред. Л. Г. Мельника, М. В. Брюханова.* – Вып. 2. – Сумы : Университетская книга, 2010. – 896 с.
8. *Могильний С. Б.* Методи та інструменти ділової розвідки в Internet / С. Б. Могильний.

– Київ : Задруга, 2010. – 264 с.

9. Дементьев В. В. Экономика как система власти / В. Дементьев. – Донецк : Каштан, 2003. – 404 с.

10. Портер М. Стратегія конкуренції / М. Портер. – Київ : Основи, 1997. – 390 с.; Кулицький С. Потенційні конкурентні переваги наукової бібліотеки в інформаційному забезпеченні української економіки / С. Кулицький // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – Вип. 30. – С. 33–50.

11. Курносое Ю. В. Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы / Ю. В. Курносое, П. Ю. Конотопов. – Москва : РУСАКИ, 2004. – 512 с.

12. Найт Ф. Х. Риск, неопределённость и прибыль / Ф. Х. Найт. – Москва : Дело, 2003. – 360 с.

References

1. Vasilevskij, Je. (2006). Informacionnye tehnologii: masshtaby i jeffektivnost ispolzovanija [Information Technologies: Scale and Efficiency of Use]. *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija*. – *World Economy and International Relations*, no. 5, pp. 3–9 [in Russian].

2. Suhodub, T. D. (2008). Sovremennoe informacionnoe obshhestvo: problemnye situacii [The Modern Information Society: Problem Situations]. *Uchjonye zapiski Tavricheskogo nacionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Serija «Filosofija. Sociologija»*. – *Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series «Philosophy. Sociology»*, Vol. 21 (60), no. 4, pp. 316–321 [in Russian].

3. Webster, F. (2004). Teorii informacionnogo obshhestva [Theories of the Information Society]. Moscow: Aspekt Press [in Russian].

4. Castells, M. (2000). Informacionnaja jepoha. Jekonomika, obshhestvo i kultura [The Information Age. Economy, Society and Culture]. Moscow: GU VShJe [in Russian].

5. Merezhna ekonomika: teoriia funktsionuvannia ta praktyka poshyrennia u suchasnij torhivli. (2014). [Network Economics: Theory and Practice Functioning in Modern Trade Distribution]. Kharkov: Vydavets Ivanchenko I. S. [in Ukrainian].

6. Kulytskyj, S. (2015). Informatsijno-analitychna diialnist bibliotek – skladova rozvytku ekonomichnoi analityky [Information-Analytical Activity of Libraries is Component Development of the Economic Analysts]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 41, pp. 331–345 [in Ukrainian].

7. Melnik, L. G. (Ed). (2005). Socialno-jekonomicheskie problemy informacionnogo obshhestva [Socio-economic problems of the information society]. Sumy: Universitetskaja kniga. [in Russian]; Melnik, L. G. , Brjuhanov, M. V. (Ed). (2010). Socialno-jekonomicheskie problemy informacionnogo obshhestva. [Socio-economic problems of the information society], issue 2. Sumy: Universitetskaja kniga [in Russian].

8. Mohylnyj, S. B. (2010). Metody ta instrumenty dilovoi rozvidky v Internet [Methods and Tools of Business Intelligence in the Internet]. Kyiv: Zadruha. [in Ukrainian].

9. Dementev, V.V. (2003). Jekonomika kak sistema vlasti [Economics as a System of Power].

Doneck : Kashtan. [in Russian].

10. Porter, M. E. (1997). *Stratehiia konkurentzii* [Competitive Strategy]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian]; Kulytskyj, S. (2011). Potentsijni konkurentni perevahy naukovoï biblioteky v informatsijnomu zabezpechenni ukraïnskoï ekonomiky [Potential Competitive Advantages of Scientific Libraries at the Information Support of the Ukrainian Economy]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 30, pp. 33–50 [in Ukrainian].

11. Kurnosov, Ju. V., Konotopov, P. Ju. (2004). *Analitika: metodologija, tehnologija i organizacija informacionno-analiticheskoj raboty* [Analytics: methodology, technology and organization of information and analytical work]. Moscow: RUSAKI, 2004 [in Russian].

12. Knight, F. H. (2003). *Risk, neopredeljonnost i pribyl* [Risk, Uncertainty and Profit]. Moscow: Delo [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2017.

Serhii Kulytskyi,

Cand. Sci. (Economic), Senior Researcher, Assistant Professor,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Creation of Library Information and Analytical Product of Economic Subjects in the Conditions of the Spread of Internet Technologies in Ukraine

The article justifies the approach to creation of library information and analytical product of economic subject, based on the use of the Internet and takes into consideration the historical continuity of economic development.

This continuity is manifested in inertial nature of the transformation of social and psychological mechanisms that determine the functioning and development of economic phenomena and processes. The inertia of management psychology is studied in the case of Gazprom activity. Experience of creating library information and analytical product for a wide range of economic issues is represented. Extension of access to information sources through the Internet has made it possible to improve steel market research and deepen the perception of uncertainty situations in the oil and gas, and financial markets.

Keywords: library information and analytical product, Internet, internet technology, information, economics, economic processes.

Сергей Кулицкий,

канд. экон. наук, доцент, ст. науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Создание библиотечного информационно-аналитического продукта на экономическую тематику в условиях распространения интернеттехнологий в Украине

В статье обосновывается целесообразность подхода к созданию библиотечного информационно-аналитического продукта на экономическую тематику, основанного на использовании достижений Интернета и учитывающего историческую преемственность

развития экономики. Эта преюмственность проявляется в инерционном характере трансформации социально-психологических механизмов, обуславливающих функционирование и развитие экономических явлений и процессов. Инерция психологии менеджмента исследована в деятельности «Газпрома». Представлен опыт создания библиотечного информационноаналитического продукта по широкому кругу экономических проблем. Расширение доступа к источникам информации через Интернет позволило улучшить исследования рынка стали и углубить представление о ситуациях неопределённости на нефтегазовом и финансовом рынках.

Ключевые слова: библиотечный информационно-аналитический продукт, Интернет, интернет-технологии, информация, экономика, экономические процессы.

Ольга Пестрецова,

мол. наук. співроб., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ПРАВОВИМИ РЕСУРСАМИ (ДОСВІД ВІТЧИЗНЯНИХ БІБЛІОТЕК)

У статті розглянуто вітчизняний досвід бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами. Визначено найбільш поширені форми й напрями здійснення бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами на прикладі вітчизняних бібліотек, вибір яких для дослідження зумовлений активністю їхньої роботи, системністю представлення їх у інформаційному просторі, актуальністю інформаційного наповнення сайтів.

Ключові слова: бібліотека, правове інформування, е-урядування, бібліотечні проекти, інформаційний ресурс (веб-сайт).

Посилення уваги до правових аспектів суспільного розвитку, спричинене процесами державотворення та демократичного переходу в Україні, позначилось як на змінах в інформаційних потребах, актуалізувавши запити на інформацію політико-правового характеру, так і на діяльності бібліотечно-інформаційних установ, у якій виразно окреслюється напрям правового інформування та надання доступу до правової інформації. Останнє проявилось у виокремленні в структурі бібліотек відповідних підрозділів і розширенні спектра бібліотечно-інформаційних послуг. Трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності, пов'язані з процесом розвитку правової сфери, потребують нині теоретичного осмислення й узагальнення. Відповідний напрям досліджень у вітчизняному бібліотекознавстві представлений поодинокими публікаціями, головним чином у контексті осмислення практичної реалізації бібліотечних проектів.

Зокрема, проблема діяльності бібліотек у галузі політико-правового інформування знайшла відображення в ряді досліджень [1, 4–7, 10, 12, 18]. Водночас напрацьований бібліотеками досвід участі у правових соціальних комунікаціях дає змогу говорити про нагальність узагальнення відповідних практик.

Метою цієї статті є визначення найбільш поширених форм і напрямів здійснення бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами на прикладі бібліотек, вибір яких зумовлений як активністю їхньої роботи, так і системністю представлення їх у інформаційному просторі та актуальністю інформаційного наповнення сайтів. Для дослідження було відібрано 10 українських бібліотек, які представлені в мережі через веб-сайти. У вибірку було включено бібліотеки, що мають статус загальнодержавного значення, зокрема Національну юридичну бібліотеку (НЮБ) – структурний підрозділ Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) [17] та Національну бібліотеку України ім. Ярослава Мудрого [колишня Національна парламентська бібліотека України (1994–2016)] [16]; шість обласних універсальних наукових бібліотек: Вінницьку [2], Волинську [3], Дніпровську [8], Закарпатську [9], Івано-Франківську [11], Кропивницьку [13]; дві бібліотеки вищих навчальних закладів – Наукову бібліотеку

Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого [15] та Наукову бібліотеку Національного університету «Одеська юридична академія» (НУ ОЮА) [14] (на етапі аналізу матеріалів веб-сайтів було виявлено, що інтернет-представництво останньої бібліотеки оновлюється не активно, багато рубрик на сайті перебуває на етапі розробки).

Аналіз представлення інформаційно-правової роботи на веб-сайтах цих бібліотек дав змогу виявити основні напрями та форми роботи з бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами кожної з бібліотек, а також виявити і описати участь у системних (державних, регіональних, грантових чи змішаних) проектах, що об'єднують діяльність багатьох бібліотек та органів влади, громадських та міжвідомчих організацій.

Проведений аналіз дає змогу виділити як один з напрямів бібліотечної роботи традиційну роботу з надання доступу до бібліотечного фонду та її трансформації, зумовлені розвитком і впровадженням у бібліотечне обслуговування інформаційно-комунікаційних технологій. Пріоритетність цього напрямку роботи в першу чергу характерна для тих бібліотек, що мають правову спеціалізацію. Наприклад, Наукова бібліотека Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого в силу основної функції – забезпечення навчального та наукового процесу юридичного профілю – має фонд, що нараховує майже 1,5 млн видань із права та суміжних дисциплін і надає доступ до сучасної колекції книг, яка сформована у рамках європейських проектів та програм з порівняльного правознавства, законодавства країн Європейського Союзу, міжнародної судової практики тощо. Значна увага у формуванні та представленні фонду приділяється історії вітчизняної і світової правової думки: систематизоване зібрання історико-правової тематики бібліотеки налічує понад 42 тис. од. зберігання (http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=11&Itemid=118).

Поряд із забезпеченням навчального процесу бібліотека здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення фундаментальних і прикладних досліджень, цільових комплексних науково-дослідницьких програм з проблем формування національної правової системи України, правових механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, правового регулювання інноваційного розвитку України, місця України в системі сучасного міжнародного правопорядку тощо. Відповідно, важливим елементом віртуального освітнього інформаційного середовища вишу є доступ до комплексних електронних ресурсів: стандартизованих електронних навчально-методичних комплексів СЕНМК (електронний ресурс, що надає інформацію про забезпечення навчально-методичною літературою навчальних дисциплін відповідно до стандартів підготовки фахівців з права: повнотекстові підручники, навчально-методичні посібники та списки рекомендованої літератури з навчальних дисциплін, що викладаються); проблемно-орієнтованих предметних банків знань (http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=56&Itemid=151); університетського електронного репозитарію eNULAUUIR; бібліотеки електронних копій раритетних видань; електронної колекції рідкісних видань з права eLEGALIUM (повнотекстові праці представників харківської

правової школи XIX – початку XX ст., видань середини XX ст.) (http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=270&Itemid=126).

Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія» надає користувачам доступ до веб-каталогу «Бібліотека сучасної правової думки України» (<http://bspm.onua.edu.ua>), що дає змогу здійснювати пошук серед зібраних праць сучасних учених-правознавців: монографій і збірників, дисертацій та авторефератів, навчальних та методичних посібників, електронних документів та ресурсів. Пошук у веб-каталозі починається з вибору однієї з численних рубрик дворівневого рубрикатора, заснованого на україномовному еталонному виданні УДК з розділами 34 («Право. Юриспруденція») і 35 («Державне адміністративне управління»). Пошуковий дворівневий рубрикатор надає читачеві ієрархію правових знань, оформлену у вигляді списку рубрик. Кожній рубриці відповідає прихований від читача запит на пошук по відповідному індексу УДК. Одночасно надається можливість пошуку в зазначеному масиві документів і по інших полях бібліографічного опису.

Іншим прикладом є Національна юридична бібліотека, інформаційна база якої складається з розподіленого ресурсу у фондах НБУВ, а також електронних ресурсів, якими комплектується бібліотека, та обсягів інформації, акумульованих інформаційно-аналітичними підрозділами НБУВ і опублікованих на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій. Цей сайт, що є однією з інформаційних платформ аналітичних підрозділів НБУВ, зокрема й Національної юридичної бібліотеки, крім акумульованих ресурсів правового характеру, представляє онлайн-доступ до монографічної літератури правової та суміжної тематики та інформаційно-аналітичної продукції НЮБ. Надає доступ до електронного каталогу НБУВ з питань юридичних наук, повнотекстової колекції літератури юридичної тематики (кодекси, наукові видання, монографії, довідники, енциклопедії, словники, підручники, методичні посібники), реферативної бази даних; бази авторефератів дисертацій з юридичних дисциплін; анотованого тематичного навігатора «Українськими ресурсами Інтернету для юристів»; електронної колекції повнотекстової літератури правового змісту.

Поряд із зберіганням і наданням доступу до правової інформації бібліотеки займаються популяризацією колекцій чи додатковим інформуванням з окремих тем і питань. Реалізації цього завдання сприяє створення і представлення віртуальних виставок. Наповнення таких ресурсів на сайтах бібліотек дає змогу виявити певні тенденції. Це, по-перше, історичний принцип вибору тематики: значна увага приділена знаменним датам, ювілеям, визначним подіям з відчутним акцентом на тематику державотворення та національної правової традиції. По-друге – блок віртуальних виставок, що розкривають актуальні питання правотворення та правозастосування, наприклад «Безоплатна правова допомога: стандарти Ради Європи та українська практика», «Місцева демократія – орієнтири на європейські стандарти», «Інформаційна безпека в глобальному світі», «Цивільне право в системі права України», «Державна мова: правовий статус», «Децентралізація влади – шлях до народовладдя» тощо.

Окрім представлення та надання онлайн-доступу до власних фондів, бібліотеки виступають агрегаторами якісної та актуальної інформації правового характеру,

орієнтуючи через веб-портал користувачів у її масивах. У цьому випадку може йтися про акумуляцію на сайті корисних ресурсів, складання та уточнення рекомендаційних списків, навігацію різноманітними базами даних і електронними бібліотеками. Так, на сайтах багатьох досліджених бібліотек представлено банери офіційних сайтів, зокрема Президента України, Кабінету Міністрів, Верховної Ради, Комітету економічних реформ, Національного комітету Міжнародної торгової палати, Національної академії державного управління, Торгово-промислової палати України, посольств, громадських організацій, вищих навчальних закладів тощо.

Важливою складовою діяльності з надання доступу до якісної та актуальної інформації є передплачені бібліотеками бази даних: «Ліга. Закон», «Законодавство України» чи інших інформаційних баз. Наприклад, Наукова бібліотека Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого надає передплачений доступ до інформаційних баз: до е-журналів, зокрема Law&SocietyReview, юридичного журналу «Право України»; офлайн-баз даних, серед яких: Професійна правова система МЕГА НАУ – найпотужніша правова офлайн-система України, що гарантує користувачам постійний доступ до інформації, а також забезпечує надійний зв'язок між нормативно-правовою базою і базою судових рішень.

Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія» надає доступ до ресурсів Oxford University Press, зокрема бази відкритого доступу матеріалів із проблематики біженців та реалізації їхніх прав, створеної Oxford University Press у відповідь на міграційну кризу та з метою підвищення обізнаності пересічних громадян, а також для інформування вчених щодо правового статусу біженців і мігрантів. Ресурс, що містить розділи книг, журнальні статті, інший контент, що стосується проблеми для надання правової допомоги тим, хто працює з біженцями, розташовано на порталі Oxford University Press. Також Наукова бібліотека НУ ОЮА отримала ексклюзивний доступ до нової академічної платформи Cambridge Core, яка була започаткована у 2015 р. і містить понад 30 тис. книжок та 360 наукових журналів різних сфер, зокрема доступні журнали з правових і соціальних наук. У рамках наданого доступу Наукова бібліотека НУ ОЮА бере участь у вдосконаленні платформи та тестуванні її можливостей. Також у бібліотеки є тестовий доступ до колекцій Social Science Research Network (SSRN), що є одним з продуктів компанії Elsevier. Метою SSRN є поширення в усьому світі соціальних досліджень. Ресурс складається з ряду спеціалізованих науково-дослідних мереж у кожній із соціальних наук (<http://library.onua.edu.ua/archives/9222>).

Ще одним напрямом бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є здійснення бібліотеками інформаційноаналітичного забезпечення наукових структур, органів державної влади, регіональних органів управління та громадського сектору. Відповідний інформаційний супровід, спрямований на сприяння вдосконаленню правотворчої діяльності в Україні, вивчення громадської думки про ефективність правотворення та суспільних потреб у його вдосконаленні, здійснюється Національною юридичною бібліотекою НБУВ. Підготовлені НЮБ інформаційно-аналітичні продукти надаються користувачам, у тому числі корпоративним, як у вигляді вибіркового документного розповсюдження, так і у форматі інформаційно-аналітичних видань, доступ до яких забезпечується через веб-сторінки Центру досліджень соціальних комунікацій. До

уваги користувачів запропоновано інформаційно-аналітичні бюлетені «Громадська думка про правотворення», «Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти» та ряд інших спеціальних видань. Крім того, ведеться робота щодо забезпечення ефективного доступу до документного, наукового, інформаційно-аналітичного ресурсу правової та необхідної в правових відносинах суміжної з нею іншої інформації й реалізації національно-освітніх та науково-популярних програм у сфері правового забезпечення розвитку суспільства.

Окремої уваги в контексті дослідження процесу здійснення бібліотеками бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами заслуговують різноманітні проекти, що реалізуються як за ініціативою самих бібліотечних установ, так і ті, що є ініціативою регіональних або центральних органів влади. До таких проектів, зокрема, належать і ті, що реалізуються за участі міжнародних організацій, найчастіше – на грантовій основі. Зазвичай проекти спрямовані на орієнтацію користувачів у тих ресурсах, що задовольняють їхні громадянські права на інформацію, наприклад допомога в комунікації влада – громадяни, влада – бізнес тощо; захист прав; допомогу малозахищеним категоріям населення. Виділяються також проекти щодо надання спеціального доступу до наукової інформації.

Щодо реалізації бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами, то залежно від його масштабів, зумовлених статусом бібліотеки, завданнями, визначеними для неї, спостерігається два підходи: бібліотечно-інформаційне обслуговування правовими ресурсами як напрям загального бібліотечно-інформаційного обслуговування, яке реалізується всіма підрозділами бібліотеки. Другий підхід полягає у створенні спеціалізованих підрозділів, що можуть мати статус відділів, інститутів, служб, секторів, центрів, урешті-решт юридичних бібліотек як структурних підрозділів, для яких такий вид обслуговування є безпосереднім завданням і призначенням. Наприклад, НЮБ у складі НБУВ. За тим же принципом функціонує Юридична бібліотека (Law Library) у Бібліотеці Конгресу США. Отже, дослідження напрямів роботи щодо здійснення бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами актуалізує питання особливостей створення та функціонування спеціальних підрозділів у структурі бібліотек.

З метою розширення можливостей вільного доступу громадян до інформації правового характеру та вдосконалення процесів обслуговування користувачів правовими ресурсами на основі використання як традиційних, так і нових бібліотечно-інформаційних технологій у Національній бібліотеці України ім. Ярослава Мудрого функціонує Центр правової інформації. Серед його завдань, зокрема, кваліфікована допомога користувачам бібліотеки та загалом усім верствам населення у використанні правових інформаційних ресурсів.

У цьому контексті на увагу також заслуговує Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва, яка здійснює правове інформування в рамках роботи Сектору правової інформації – це структурний підрозділ бібліотеки, робота якого спрямована на розширення можливостей вільного доступу громадян до правової інформації з використанням сучасних інформаційних технологій. Цей підрозділ обслуговує користувачів правовою літературою (фонд загальним обсягом – 31 тис. документів: довідкові та енциклопедичні видання юридичного характеру; кодекси

законів, збірники офіційних документів України, коментарі до них; збірники документів міжнародного й зарубіжного права; періодичні видання; інформаційні матеріали на CD-ROM; популярна література з питань права) (<http://www.library.vn.ua/structure/pravo.html>).

Спеціалізованими підрозділами бібліотек є також створені в багатьох вітчизняних бібліотечних установах пункти доступу громадян (ПДГ) до інформації органів державної влади – інформаційні центри, де громадяни мають можливість отримувати необхідну інформацію про діяльність органів державної влади (з електронних джерел у тому числі) та дізнатись, яким чином можна долучитись до процесу законотворення та впливати на процес прийняття державних рішень. ПДГ функціонують у багатьох українських бібліотеках, наприклад у Закарпатській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Ф. Потушняка, Івано-Франківській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. І. Франка, Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. К. А. Тімірязєва, Національній бібліотеці України ім. Ярослава Мудрого, Волинській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Олени Пчілки. Станом на 2017 р. кількість бібліотек у мережі ПДГ перетнула 1000 (<https://ula.org.ua/255-programi-proekti/302-proekt-merezh-punktiv-dostupu-gromadyan-do-oficynoyi-informaciyi>).

Поряд з безпосереднім обслуговуванням користувачів інформацією правового характеру важливим напрямом роботи бібліотек у рамках бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є реалізація консультаційної діяльності, коли бібліотека виступає платформою, а відповідний її підрозділ – організатором і куратором проектів зі створення та функціонування громадських юридичних приймалень на базі бібліотек, де консультування здійснюють професійні юристи на громадських засадах.

Як правило, до правового інформування активно долучаються територіальні органи Міністерства юстиції, наприклад центри правової інформації при обласних, районних, міських адміністраціях. Доволі часто такі центри для надання правової допомоги громадянам використовують інформаційні потужності бібліотек. Утім, спектр організацій, що співпрацюють з бібліотеками, значно ширший. Так, у Вінницькій ОУНБ на базі сектору правової інформації працюють громадська юридична приймальня; молодіжний юридичний лекторій «Феміда», основна мета якого – виховання правосвідомих громадян; Гендерний клуб «Я + Ти = Ми», головна мета якого – поширення просвітницької культури громадян щодо забезпечення рівних прав чоловіків і жінок, сприяння вихованню толерантності в суспільстві з метою розвитку його демократичності та прозорості (<http://www.library.vn.ua/structure/pravo.html>).

Просвітницьку роботу з питань гендерної рівності здійснює також Обласний інформаційно-консультаційний гендерний центр (ОГЦ) Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (gender.org.ua/index.php; <http://krona.org.ua/pro-nas.htm>). Його мета – проведення інформаційно-просвітницької роботи з питань ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі, подолання стереотипів щодо ролі жінок і чоловіків у сім'ї та суспільстві; популяризація політики рівних можливостей у соціальному, економічному, політичному та культурному житті України; інформаційна підтримка громадських організацій міста з гендерного спрямування.

Інший вид консультаційних юридичних послуг – безкоштовні консультації патентних повірених України та патентознавців з питань інтелектуальної власності, правової

охорони винаходів, промислових зразків, знаків для товарів та послуг пропонує мешканцям міста Дніпровська обласна універсальна наукова бібліотека імені першочителів слов'янських Кирила і Мефодія (ДОУНБ). Такі консультації надаються в рамках діяльності патентно-технічного відділу установи.

При Центрі правової інформації Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого для надання безоплатної юридичної допомоги населенню відкрита громадська приймальня спільно зі Всеукраїнською спеціальною колегією з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю.

Перспективним форматом у рамках бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є підрозділ «Юридична клініка», основним завданням якої є надання безкоштовної консультаційної юридичної допомоги соціально незахищеним верствам населення, насамперед малозабезпеченим, людям з фізичними обмеженнями, багатодітним і неповним родинам. Такий формат обрала, наприклад, Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. До популяризації «Юридичної клініки» бібліотека залучає ЗМІ, організовує зустрічі представників Головного управління юстиції та студентів і курсантів юридичних ВНЗ з журналістами місцевого телебачення.

Успішною є участь бібліотек у масштабних проектах, спрямованих на підвищення правової культури й забезпечення прав громадян, що їх реалізують міжнародні організації та органи влади різних рівнів. Ця діяльність бібліотек є одним з напрямів роботи, який залучає позабюджетні джерела фінансування, надає додаткові можливості збільшення інформаційних і матеріальних ресурсів. Наприклад, проект «Організація дистанційної безоплатної первинної правової допомоги для жителів віддалених громад з використанням інформаційних технологій», ініційований благодійною організацією «Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги», яка запровадила масштабну правозахисну ініціативу на території восьми областей (http://tcentrlutsk.blogspot.com/p/blog-page_5.html).

Мета проекту – забезпечення реалізації Закону України «Про безоплатну правову допомогу», покращення можливості доступу до безкоштовних правових послуг для жителів малих громад і віддалених районів областей-учасниць проекту. Проект передбачав створення на базі бібліотек (ОУНБ та центральних районних, міських бібліотек) центрів з надання дистанційної безоплатної правової допомоги при виїзній громадській приймальні Головного управління юстиції. Дистанційний пункт доступу до безоплатної правової допомоги – це точка доступу до безоплатної правової допомоги, що функціонує на постійній основі за визначеним графіком у приміщенні установи, організації, закладу для громадян, які мають потребу в безоплатній правовій допомозі, але з різних причин (географічна віддаленість, відсутність вільного часу тощо) не мають можливості оперативно звернутися до місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Наприклад, у Волинській області на базі ДОУНБ ім. Олени Пчілки створено центр з надання дистанційної безоплатної правової допомоги при виїзній громадській приймальні Головного управління юстиції у Волинській області та відповідних пунктів у центральних районних (міських) бібліотеках області [3].

Надання безоплатної правової допомоги в рамках цього проекту здійснюється працівниками органів державної влади та місцевого самоврядування, фахівцями в галузі

права в режимі онлайн громадянам, які проживають у віддалених селах і містах, з використанням сучасних засобів зв'язку (скайп-зв'язок) та технічного оснащення бібліотек. Скайп-сеанси прийому громадян і надання фахових консультацій юристами здійснюються відповідно до тематики та графіка, затверджених керівниками проекту [графік передбачає визначення дати, даних фахівця (з посадою та контактним телефоном)] та тематичної спрямованості правової допомоги. Теми консультацій найрізноманітніші: визнання правочинів недійсними; законодавство про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб; право на безоплатну вторинну правову допомогу; питання захисту прав людини; права одиноких матерів та батьків; вчинення нотаріальних дій; захист прав релігійних організацій; питання реєстрації права власності; питання виконання судових рішень; відповідальність за невиконання вимог законів України «Про звернення громадян» [20] «Про доступ до публічної інформації» [21].

Загальнонаціональний проект «Бібліотеки як центри підтримки громад в умовах воєнної загрози: особливості та потреби організації надання послуг внутрішньо переміщеним особам (ВПО)», ініційований Міністерством культури України за участі Української бібліотечної асоціації, передбачає надання бібліотеками послуг з надання інформації гарячих урядових ліній з питань працевлаштування, житла, правового захисту, медичних послуг і безкоштовного доступу до Інтернету людям, які прибули з Донецької, Луганської областей та АР Крим.

Корисним видається досвід бібліотек, що долучилися до проекту «Моя нова поліція: громадська підтримка реформи Національної поліції» (<http://patrol.police.gov.ua/ru/project/moya-nova-politsiya-gromadska-pidtrymka/>). Зазначений проект, до участі у якому запрошені публічні бібліотеки, реалізовувався 2015–2016 рр. Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX/Україна) у партнерстві з Міністерством внутрішніх справ України, Міжнародною організацією з розвитку права (IDLO) за фінансової підтримки Бюро з міжнародної боротьби з наркотиками та правоохоронної діяльності Держдепартаменту США (INL). Бібліотеки як сучасні інформаційні центри, які кваліфіковано надають інформацію громадам, було залучено до інформаційної кампанії, поширення достовірної інформації та організації заходів для безпосередньої комунікації громадян та місцевої поліції. Проектом було передбачено забезпечення бібліотек ресурсами для проведення інформаційно-освітніх заходів і налагодження контактів між місцевими ЗМІ та поліцейськими прес-службами.

У кожній з областей, де стартувала реформа поліції, було запрошено бібліотеку обласного/національного рівня, центральну міську бібліотеку і декілька філій. До уваги бралися успішність співпраці бібліотек у попередніх ініціативах «Бібліомосту», умотивованість бібліотекарів, та величина населених пунктів з тим, щоб охопити проектом якомога більшу частину населення ⁷. Проект дав змогу створити своєрідні

⁷ З огляду на ці критерії, участь у проекті взяли такі бібліотеки: Національна парламентська бібліотека України, м. Київ; Публічна бібліотека ім. Лесі Українки для дорослих та 4 бібліотеки-філії, м. Київ; Дніпровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила та Мефодія, м. Дніпро; Центральна міська бібліотека ім. Лесі Українки та 4 бібліотеки-філії, м. Дніпро; Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гмирьова, м. Миколаїв; Центральна міська бібліотека ім. М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих та 4 бібліотеки-філії, м. Миколаїв; Одеська обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Грушевського, м. Одеса; Центральна міська дитяча бібліотека ім. А. Гайдара Одеської ЦБС для дітей та 4 бібліотеки-філії, м. Одеса; Харківська обласна універсальна наукова бібліотека, м. Харків; і Центральна міська бібліотека ім. В. Г. Белінського ЦБС Держинського

комунікаційні майданчики для налагодження взаємодії не лише між поліцією та громадою, а й місцевими ЗМІ та прес-службами патрульної поліції (mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article).

Проект Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців реалізації конституційних прав», що діяв за фінансової підтримки Посольства США в Україні, передбачав проведення тренерами регіональних тренінгових центрів для бібліотекарів у кожній області України циклу із шести вебінарів, що були орієнтовані на навчання громадян України віком від 18 років більш ефективно реалізовувати своє виборче право. Метою проекту було запровадження нової бібліотечної послуги для користувачів, що передбачало організацію та проведення циклу тематичних вебінарів, спрямованих на отримання знань про механізми реалізації конституційних прав громадян під час виборів. Завдяки реалізації цієї ініціативи було досягнуто зростання поінформованості громадян щодо розуміння виборчого процесу як реалізації прав та свобод людини (не виходячи з дому).

Євроінтеграційний прогрес актуалізує просвітницькі проекти щодо ЄС. Так, за ініціативи та підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у Дніпровській, Закарпатській, Івано-Франківській і Кіровоградській ОУНБ створено центри європейської інформації (ЦЄІ). Поява їх зумовлена потребою у підвищенні обізнаності громадськості про різні аспекти європейської інтеграції. Відповідно, мета діяльності ЦЄІ – надання широкого доступу до інформаційних ресурсів з питань європейської інтеграції та поширення знань про засади функціонування Європейського Союзу, діяльність керівних інституцій ЄС, відносини між Україною та ЄС, політику європейської інтеграції України, європейські цінності. У ЦЄІ можна замовити й отримати в безкоштовне користування літературу з питань європейського права чи економіки країн ЄС.

Іншим напрямом роботи в контексті бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є реалізація завдань електронного урядування – як на рівні консультаційних послуг з окремих питань, так і через участь у масштабних проектах із міжнародною участю. Зокрема, у 2013 р. на Вінниччині, Волині та Івано-Франківщині було реалізовано Всеукраїнський проект «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування», метою якого було визначено спрощення доступу населення до урядових служб за допомогою всесвітньої мережі. Під час реалізації проекту були проведені тренінги з електронного урядування, зокрема е-врядування, е-уряду, е-демократії та е-послуг, які здійснювались через Інтернет. Навчання реалізовувалось на базі тренінгових центрів ОУНБ та центрів підвищення кваліфікації державних службовців, керівників державних підприємств, установ і організацій та передбачало проведення тренінгів для представників громадських організацій, користувачів бібліотеки, представників влади, вчителів і бібліотечних працівників області.

Поширення інформації про наявні послуги електронного урядування національного, регіонального та місцевого рівнів серед різних груп населення здійснюється також громадськими інформаційними центрами, які створені в рамках проекту «Громадські інформаційні центри у Вінницькій, Закарпатській, Львівській і Рівненській областях», які

працюють у режимі 24/7 за фінансової підтримки програми «Бібліоміст» (<https://www.slideshare.net/fyrija/247-47826944>). У центрах систематизуються національні електронні інформаційні ресурси і електронні послуги органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Метою проекту також є розвиток мережі 20 інформаційних центрів громад на базі локальних НУО, сільських бібліотек за активної участі громад та органів місцевого самоврядування на рівні малих містечок та сіл чотирьох областей України. Тут можна отримати доступ до достовірної та неупередженої публічної інформації, інформаційні та адміністративні послуги юридичним і фізичним особам електронними засобами в інтегрованому вигляді за допомогою мережі Інтернет. Центри надають допомогу у вирішенні ряду питань, що потребують комунікації громадян із державними установами та відомствами: питання зайнятості, отримання освіти, оформлення документів тощо.

На місцевому рівні бібліотеки допомагають у створенні персонального інформаційно-фінансового ресурсу для громадян: пропонують допомогу в оформленні податкової та фінансової звітності платника податків в електронній формі на сайті Міністерства доходів і зборів України; перевірки свідоцтва платника єдиного податку на сайті Міністерства доходів і зборів України; подання декларації про майновий стан і доходи фізичної особи – підприємця та громадянина в електронному вигляді на сайті Міністерства доходів і зборів України тощо.

Яскравим прикладом історії успіху є реалізація проекту «Українська Мережа громадянської освіти». З 1999 р. проект реалізує Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX). На першому етапі було створено інформаційну мережу (веб-сторінки, списки розсилки Ukcivnet), видання інформаційного бюлетеня, організовано публікації, семінари, конференції та інші події. На базі створеної/розширеної мережі жителі міст, де діють пункти доступу, отримали можливість брати участь в управлінні муніципальним життям, звертаючись через засоби телекомунікації до органів міської влади. Завдяки проекту «Українська мережа громадянської освіти» (<http://osvita.khpg.org/index.php?id=978209611>) були автоматизовані та забезпечені доступом до мережі Інтернет майже всі районні й міські бібліотеки областей, охоплених проектом.

Узагальнюючи зібрані та проаналізовані матеріали веб-сайтів бібліотек відзначимо, що серед напрямів здійснення бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами слід виділити традиційну роботу з надання доступу до бібліотечного фонду та її трансформації, зумовлені розвитком і впровадженням у бібліотечне обслуговування інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема формування електронних бібліотек, комплексних електронних ресурсів, забезпечення віддаленого доступу до передплачених видань. Навігація інформаційними ресурсами здійснюється за декількома напрямками: орієнтація користувачів у тих ресурсах, що задовольняють їхні громадські права на інформацію, створення віртуальних «книжкових полиць» із оновлюваними тематичними добірками, віртуальних виставок тощо. Бібліотеки, особливо регіональні різних рівнів, доволі часто виконують роль комунікаційних майданчиків та сприяють безпосередній комунікації влада – громадяни, влада – бізнес тощо.

Що ж до специфіки структурних підрозділів, покликаних здійснювати бібліотечно-

інформаційне обслуговування правовими ресурсами, то, констатуючи їх різноманітність, можна систематизувати як власне бібліотечні підрозділи: сектори або центри правової інформації, патентнотехнічні відділи, так і партнерські структурні одиниці, як от пункти доступу громадян до інформації органів державної влади (проект, яким опікується УБА), громадські юридичні приймальні, інформаційноконсультаційні центри, юридичні лекторії і клуби.

Бібліотеки залучаються до національних проектів з інформування громадськості про впровадження реформ та забезпечення громадської підтримки реформ. Описана вище участь у державних, регіональних, грантових чи змішаних проектах, що об'єднують діяльність багатьох бібліотек та органів влади, громадських та міжвідомчих організацій, є важливою й перспективною складовою роботи з бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами. Причому залучення державних коштів чи міжнародних грантів для певних проектів часто, хоча й не завжди має результатом функціонування проекту після завершення грантової донорської підтримки за рахунок напрацьованих механізмів. Тож така співпраця є перспективною, особливо в умовах обмеженого фінансування бібліотек.

Література

1. *Вилегжаніна М.* Задоволення інформаційних потреб користувачів у правовій інформації / М. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2009. – № 4. – С. 18–21.
2. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені К. А. Тімірязєва [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.library.vn.ua/>. – Назва з екрана.
3. Волинська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.ounb.lutsk.ua/>. – Назва з екрана.
4. *Горовий В.* Наукова бібліотечна діяльність у контексті забезпечення інформаційного суверенітету / В. Горовий // Бібл. вісн. – 2011. – № 1. – С. 3–7.
5. *Горовий В.* Особливості тенденцій впливу на комплектування фондів бібліотек у контексті розвитку глобальних інформаційних процесів / В. Горовий // Україна: події, факти, коментарі. – 2004. – № 3. – С. 68–81.
6. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.
7. *Гранчак Т.* Роль інформаційно-аналітичних структур наукових бібліотек України в сучасному демократичному процесі / Т. Гранчак // Україна в глобалізованому світі : зб. наук. пр. – Київ, 2007. – С. 143–150.
8. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.libr.dp.ua/>. – Назва з екрана.
9. Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.biblioteka.uz.ua/>. – Назва з екрана.
10. *Іванова Н.* Сучасні бібліотечні установи в процесі поширення правових знань

[Електронний ресурс] / Н. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – Вип. 26. – С. 81–87.

11. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://lib.if.ua/>. – Назва з екрана.

12. Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія та розвиток : [монографія] / Оніщенко О. С. [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 203 с.

13. Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека імені Д. І. Чижевського [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/>. – Назва з екрана.

14. Наукова бібліотека Національного Університету «Одеська юридична академія» [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://library.onua.edu.ua/uk/>. – Назва з екрана.

15. Наукова бібліотека Національного юридичного Університету Ярослава Мудрого [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://library.nlu.edu.ua/>. – Назва з екрана.

16. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/>. – Назва з екрана.

17. Національна юридична бібліотека НБУВ [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/>. – Назва з екрана.

18. Пестрецова О. Бібліотечні центри правової інформації: досягнення і перспективи діяльності [Електронний ресурс] / О. Пестрецова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 36. – С. 540–548.

19. Половинчак Ю. Бібліотечні об'єднання як чинник формування єдиного бібліотечного простору / Ю. Половинчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 58–68.

20. Про звернення громадян: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.

21. Про доступ до публічної інформації: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>. – Назва з екрана.

References

1. Vylehzhnina, M. (2009). Zadovolennia informatsiinykh potreb korystuvachiv u pravovii informatsii [Satisfaction of information needs of users of legal information]. *Bibliotechna planeta – Library Planet*, no. 4, pp. 18–21. Kyiv [in Ukrainian].

2. Vinnytska oblasna universalna naukova biblioteka imeni K. A. Timiryazyeva [Timiryazev Vinnytsia Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://www.library.vn.ua/> [in Ukrainian].

3. Volynska oblasna universalna naukova biblioteka im. Oleny Pchilky [Olena Pchilka Volyn Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://www.ounb.lutsk.ua/> [in Ukrainian].

4. Horovyi, V. (2011). Naukova bibliotechna diyalnist u konteksti zabezpechennya informatsiynoho suverenitetu [Scientific library activity in the context of ensuring information sovereignty]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, no. 11, pp. 3–7 [in Ukrainian].

5. Horovyi, V. (2004). Osoblyvosti tendentsiy vplyvu na komplektuvannya fondiv bibliotek u konteksti rozvytku hlobalnykh informatsiynykh protsesiv [Features of tendencies of influence on completing of funds of libraries in the context of development of global information processes]. *Ukrayina: podiyyi, fakty, komentari – Ukraine: events, facts, comments*, no. 3, pp. 68–81 [in Ukrainian].
6. Hranchak, T. (2012). Biblioteka i politychna komunikatsiia [Library and political communication]. Kyiv: NAN Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].
7. Hranchak, T. (2007). Rol informatsiyno-analitychnykh struktur naukovykh bibliotek Ukrayiny v suchasnomu demokratychnomu protsesi [Role of information and analytical structures of scientific libraries of Ukraine in modern democratic process]. *Ukrayina v hlobalizovanomu sviti – Ukraine in the Globalized World*, pp. 143–150.
8. Dnipropetrovska oblasna universalna naukova biblioteka imeni pervouchyteliv slovyanskykh Kyryla i Mefodiya [Kyryla i Mefodiya Dnipropetrovsk Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://www.lib.dp.ua/> [in Ukrainian].
9. Zakarpatska oblasna universalna naukova biblioteka im. F. Potushnyaka [Potushnyak Zakarpatska Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://www.biblioteka.uz.ua/> [in Ukrainian].
10. Ivanova, N. (2010). Suchasni bibliotechni ustanovy v protsesi poshyrennia pravovykh znan [Modern library institutions in the dissemination of legal knowledge]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 26, pp. 81–87. Kyiv [in Ukrainian].
11. Ivano-Frankivska oblasna universalna naukova biblioteka im. I. Franka [Ivano-Frankivsk Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://lib.if.ua/> [in Ukrainian].
12. Onyshchenko, O. S. et al. (2013). Informatyzatsiia i modernizatsiia sotsiokulturnoi sfery suspilstva: vzaiemodiia ta rozvytok [Informatization and modernization of social and cultural spheres of society: interaction and development]. Kyiv [in Ukrainian].
13. Kirovohradska oblasna universalna naukova biblioteka imeni D. I. Chyzhevskoho [Chyzhevskiyi Kirovohrad Regional Universal Scientific Library]. Retrieved from <http://library.kr.ua/> [in Ukrainian].
14. Naukova biblioteka Natsionalnoho Universytetu «Odeska yurydychna akademiya» [Scientific library of the National University «Odessa Law Academy»]. Retrieved from <http://library.onua.edu.ua/uk/> [in Ukrainian].
15. Naukova biblioteka Natsionalnoho yurydychnoho Universytetu Yaroslava Mudroho [Yaroslav Mudryi Scientific Library of the National Law University]. Retrieved from <http://library.nlu.edu.ua/> [in Ukrainian].
16. Natsionalna biblioteka Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho [Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine]. Retrieved from <http://www.nplu.org/> [in Ukrainian].
17. Natsionalna yurydychna biblioteka NBUV [National Law Library]. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/> [in Ukrainian].
18. Pestretsova, O. (2013). Bibliotechni tsentry pravovoi informatsii: dosiahnennia i perspektyvy diialnosti [Library Centres of Legal Information: achievements and prospects]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I.*

Vernadsky National Library of Ukraine, issue 36, pp. 540–548. Kyiv [in Ukrainian].

19. Polovynchak, Iu. (2014). Bibliotechni obiednannia yak chynnyk formuvannia yedynoho bibliotechnoho prostoru [Library Association as a factor of the formation of a single library space]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, pp. 58–68. Kyiv [in Ukrainian].

20. Zakon Ukrayiny «Pro zvernennya hromadyan» [The law of Ukraine «On appeals of citizens»]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

21. Zakon Ukrayiny «Pro dostup do publichnoyi informatsiyi» [The Law of Ukraine «On Access to Public Information»]. – Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.06.2017.

Olga Pestretsova,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Library and Information Service on Providing Access to Legal Resources (Ukrainian Libraries Experience)

Article deals with the role of libraries in providing the legal resources service through informational technologies. The focus is on the most common forms of legal informing on example of national libraries. The choice of libraries for the study was grounded by their activity, presentation and constant updating of information and news on the sites.

Specificity of structural units designed to perform legal library services is analyzed. The system projects of regional and national importance, aimed at creating legal awareness and access to legal information and advice are described.

Keywords: library, legal information, e-government, library projects, information resource (website).

Ольга Пестрецова,

мл. науч. сотр., Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Библиотечно-информационное обслуживание правовыми ресурсами (опыт отечественных библиотек)

В статье рассмотрена роль библиотек в обслуживании правовыми ресурсами с помощью библиотечно-информационных технологий. Определены наиболее распространенные формы и направления осуществления правового информирования на примере отечественных библиотек, выбор которых для исследования обусловлен активностью их работы, системностью представления их в информационном пространстве, постоянным обновлением информации и новостями на сайте.

Проанализирована специфика структурных подразделений, призванных осуществлять правовое библиотечное обслуживание. Описаны системные проекты регионального и общегосударственного значения, направленные на формирование правовой культуры и расширение доступа к юридическому информированию и консультированию.

Ключевые слова: библиотека, правовое информирование, е-управление, библиотечные проекты, информационный ресурс (веб-сайт).

Андрій Блажкевич,

канд. іст. наук, наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

БЕЗКОШТОВНІ ЮРИДИЧНІ ПОСЛУГИ В БІБЛІОТЕКАХ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУЧАСНИХ ПОТРЕБ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття висвітлює особливості надання бібліотеками інформаційно-правових послуг у контексті забезпечення сучасних потреб громадянського суспільства. Приділено увагу обласним і районним бібліотекам, які допомагають одержати безкоштовні юридичні консультації, зокрема, бійцям АТО, проводять виставки літератури з питань права, а також надають допомогу користувачам у пошуках інформації правового характеру.

Ключові слова: правове інформування, центри правової інформації, громадська приймальня, пункти доступу громадян, безоплатна правова допомога.

В умовах трансформації українського суспільства, активізації політико-правових процесів у країні та зростання суспільної потреби в ефективному використанні суспільно значущої інформації посилюється необхідність удосконалення бібліотечними установами форм організації доступу до правової інформації. Виходячи з цього, метою статті є висвітлення особливостей надання бібліотеками безкоштовних інформаційно-правових послуг у контексті забезпечення сучасних потреб громадянського суспільства, поширення правових знань та підвищення рівня правової культури.

Актуальність дослідження обумовлена посиленням ролі бібліотек у системі правового інформування громадян, що здійснюється на сьогодні як з використанням традиційних форм і методик роботи бібліотек, так і за допомогою новітніх електронних технологій.

Питанням розвитку бібліотечних установ у сучасному інформаційному суспільстві присвячено праці Р. Мотульського, Я. Шрайберга [20], І. Давидової, Ю. Столярова, О. Борисової. До розгляду проблем правової інформації у своїх дослідженнях зверталися К. Беляков [2], В. Брижко [4], В. Гавловський [5], В. Цимбалюк [19] та інші вчені. Національною програмою правової освіти населення, затвердженою Указом Президента України від 18 жовтня 2001 р., поставлено завдання правового виховання населення в цілому і молодого покоління зокрема [17]. Мета Програми – підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права.

Систематичну роботу з питань надання правової інформації громадянам України проводить Національна юридична бібліотека (далі – НЮБ) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [13]. Пріоритетними напрямками діяльності НЮБ є сприяння утвердженню й розвитку національної правової традиції, розширення доступу до правових інформаційних ресурсів усім категоріям громадян, ефективне використання цих ресурсів у практиці суспільного життя з метою розвитку демократичних основ державного управління та демократизації українського суспільства. Серед замовників інформаційно-аналітичної продукції НЮБ – найвищі та регіональні управлінські структури, наукові установи, громадські організації. Таким чином, НЮБ НБУВ

проводить значну роботу з надання доступу до правової інформації в контексті забезпечення сучасних потреб громадянського суспільства.

Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого (колишня Національна парламентська бібліотека України) також працює в напрямі забезпечення доступу громадян до правової інформації. На виконання важливої місії правового просвітництва в бібліотеці створено Центр правової інформації, діяльність якого спрямована на повне розкриття фонду юридичної літератури Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого та надання користувачам доступу до електронних ресурсів правового змісту. Основне завдання центру – розширення можливостей вільного доступу громадян до інформації правового характеру та вдосконалення процесів обслуговування користувачів правовими ресурсами на основі використання як традиційних, так і нових бібліотечно-інформаційних технологій [12].

Діяльність центру вибудовується відповідно до Статуту бібліотеки, Правил користування Державним закладом «Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого».

Центром здійснюється комплекс послуг з надання кваліфікованої допомоги користувачам бібліотеки і населенню міста у використанні правових інформаційних ресурсів, надання доступу громадянам до правових баз даних (далі – БД), допомоги у пошуку інформації, запису на електронні носії, а також юридичної допомоги.

У Центрі правової інформації до послуг користувачів – фонд літератури правового змісту у відкритому доступі (нормативно-правові акти; наукові коментарі та наукові монографії; довідкові, науково-популярні та періодичні видання); доступ до електронних інформаційних ресурсів правової тематики (власних баз даних Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого, зокрема «Політика і політики у дзеркалі періодичних видань України», «Політематична БД статей з періодичних видань», БД «Статті з наукових збірників»; інформаційних ресурсів системи «Ліга: Закон»; бази даних «Законодавство України»; світових інформаційних продуктів під час безкоштовних доступів).

Партнерська взаємодія бібліотеки з видавництвом «Юрінком Інтер», а також виконання цим видавництвом вимог Закону України «Про обов'язковий примірник документів» дають можливість постійно задовольняти попит користувачів на літературу з питань права. Провідне українське видавництво «Юрінком Інтер» пропонує серію видань «Законодавство». Юридична література видавництва, у тому числі періодичні видання, широко відома й користується попитом працівників правоохоронних органів, судових і наукових установ, а також правозахисників, студентів юридичних факультетів та всіх, хто через професійні обов'язки чи життєві ситуації цікавиться питаннями права.

У Центрі правової інформації представлено електронний ресурс – комп'ютерний довідник із законодавства України «Дінай: Професіонал» від компанії «Дінай», який містить нормативні документи (законодавчі акти з першоджерел, щоденне оновлення, повнотекстовий пошук, аналітичні коментарі та роз'яснення); консультації (аналітична інформація та найкращі консультації з актуальних питань з провідних спеціалізованих видань); спеціалізована довідкова інформація (зведені таблиці, щотижневі огляди законодавства, бланки та типові документи).

Центр правової інформації Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого надає доступ до довідника «На допомогу захисникам Батьківщини: права і пільги для учасників АТО і членів їхніх сімей», який було розроблено за підтримки Міністерства соціальної політики, американської компанії Financial Markets Internatoinal, Inc. та ініціативної групи юристів і адвокатів АТО, які надають безоплатну юридичну допомогу бійцям.

Для надання безоплатної юридичної допомоги населенню при Центрі правової інформації бібліотеки працює також громадська приймальня, яка створена за сприяння Всеукраїнської спеціальної колегії з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю.

Громадська приймальня здійснює такі види правової допомоги: надання консультацій і роз'яснень з правових питань; допомога у складанні документів правового характеру (звернень, окремих процесуальних документів). Одним з напрямів роботи громадської приймальні є активізація громадян у протидії корупції в усіх сферах суспільних відносин, вироблення активної життєвої позиції, яка б полягала в нетерпимості до порушення своїх прав. Громадяни, які постраждали від корупційних дій або ті, у яких виникають труднощі з реалізацією своїх прав, можуть вільно звертатися за юридичною допомогою до громадської приймальні.

В обласних наукових бібліотеках також працюють центри правової інформації, які допомагають одержати безкоштовні юридичні консультації, зокрема, бійцям АТО, проводять виставки літератури з питань права, а також допомагають користувачам з підбором правової літератури.

Мережа центрів правової інформації та консультацій наразі нараховує 42 центри у 20 регіонах України [21]. Центри правової інформації на сьогодні, зокрема, діють у Львівській, Волинській, Рівненській, Хмельницькій, Київській, Одеській, Херсонській, Миколаївській, Чернігівській, Луганській, Полтавській, Дніпропетровській областях.

В обласних бібліотеках створено також пункти доступу громадян до офіційної інформації, мета яких – вільний доступ і спроможність пошуку офіційної інформації за допомогою мережі Інтернет. Пункти доступу громадян задовольняють будь-які інформаційні запити стосовно законотворчого процесу Кабінету Міністрів України, Верховної Ради, місцевих органів влади.

Пункти доступу громадян – це інформаційні центри в бібліотеках України, де громадяни мають можливість отримати інформацію про діяльність органів державної влади (з електронних джерел у тому числі) та дізнатись, яким чином можна долучитись і впливати на законодавчий процес [10].

Мережа пунктів доступу громадян (далі – ПДГ) започаткована Українською бібліотечною асоціацією ще в червні 2009 р. (назва проекту «Створення мережі пунктів доступу громадян до інформації органів державної влади у бібліотеках України») у рамках гранту Програми сприяння Парламенту України II (ПСП II) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Діяльність мережі ПДГ координується УБА в партнерстві із ПСП II. Основною спрямованістю діяльності цих пунктів є забезпечення доступу громадян до інформації про діяльність органів влади, надання консультацій та допомоги в пошуку потрібної офіційної інформації.

Так, зокрема ПДГ до офіційної інформації Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки діє мобільний консультаційний пункт Тернопільського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – БПВД), який забезпечує доступ до безоплатної правової допомоги в цивільному та адміністративному процесі для ряду соціально незахищених категорій громадян, зокрема малозабезпечених осіб, інвалідів, учасників бойових дій (у тому числі учасників АТО з відповідним статусом і членів сімей загиблих); дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, біженців та ін. Представникам цих категорій надаються послуги адвокатів для представлення їхніх інтересів у цивільних і адміністративних судових спорах, а також потерпілим і свідкам у кримінальних провадженнях, якщо вони належать до категорії, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, як це визначено ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [1].

Бібліотеки підтримують партнерські відносини з Українською Гельсінською спілкою з прав людини. Так, Українська Гельсінська спілка з прав людини впродовж восьми років реалізує роботу власної громадської приймальні в Тернопільській ОУНБ. Приймальня УГСПЛ безкоштовно надає первинну та, в окремих випадках, вторинну правову консультаційну допомогу, проводить виїзні прийоми, інформаційні й просвітницькі заходи, поширює літературу правового та гуманістичного спрямування. За потреби надаються онлайн-консультації користувачам публічних бібліотек області.

Козятинська центральна районна бібліотека також задовольняє запити різних верств населення завдяки створенню на базі бібліотеки Консультаційно-інформаційного центру (далі – КІЦ) «Право». Завдання центру – проконсультувати відвідувачів щодо пошуку необхідного юридичного документа чи конкретної інформації правового характеру. Завдяки своєчасному знайомству з новинами законодавчого плану користувачі мають змогу позитивно вирішувати правові питання, що їх хвилюють [8].

Рада центру координує роботу правової освіти серед структурних підрозділів Централізованої бібліотечної системи району, розробляє плани засідань, організовує проведення соціокультурних заходів, днів інформації тощо. Членами ради КІЦ «Право» є бібліотекарі всіх структурних підрозділів ЦРБ.

Інтернет-центр відповідає за організацію доступу до інформаційних ресурсів з питань права через Інтернет, зокрема в пошуковій системі виведене посилання на сайти Президента України, законодавства України на сервері Верховної Ради, нормативних актів України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Кабінету Міністрів України тощо. Інтернет-центром підготовлено вебліографічні списки «Юридичні консультації», «Корисні сайти для людей з особливими потребами», «Соціальне забезпечення», «Документи ООН з прав людини», «Міграція і право», «Національні меншини», «Толерантність – шлях до згоди», «Права дітей» та ін. Підготовлені інформаційні буклети «Правова тематика» (нові надходження літератури з питань права), «Хто володіє інформацією – той володіє світом», «Інтернет і толерантність», «Батькам про права дітей», «Насильство в сім'ї».

Відділ обслуговування бібліотеки забезпечує роботу громадської приймальні з надання безкоштовної правової допомоги малозабезпеченим категоріям населення, проводить організацію переглядів літератури, книжкових виставок.

Співпраця з міськрайонним управлінням юстиції надала бібліотеці нового імпульсу. З метою широкого роз'яснення населенню норм чинного законодавства, популяризації правових знань, підвищення рівня правової культури населення спільно з міськрайонним управлінням юстиції у відділі обслуговування ЦРБ розпочала свою роботу громадська приймальня, яка працює кожен останній четвер місяця в першій половині дня.

Послугами центру активно користуються працівники культури району, члени їхніх сімей, пенсіонери, батьки. У громадській приймальні діє скринька довіри, у якій можна юристам поставити анонімне запитання.

У відділі обслуговування створено комфортні умови для користувачів, наявні зони відкритого доступу до фонду, передбачено тематичні полицки та книжкові виставки правового спрямування.

Постійно діючою на абонементі відділу обслуговування є виставка-дискусія «Законодавче забезпечення боротьби з корупцією».

У бібліотеці станом на 2013 р. видано понад 100 бібліографічних довідок правового характеру. Книговидача документів правового характеру становить 1500 пр. До послуг відвідувачів міжбібліотечний абонемент, що дає змогу користуватися книгами з фонду ОУНБ ім. Тімірязєва.

Відділ обслуговування юнацтва проводить просвітницькі заходи, відповідає за роботу правового клубу, впроваджує інноваційні форми індивідуальної та масової роботи з формування громадсько-правової культури молоді. За сприяння міськрайонного управління юстиції на абонементі відділу організовано тематичну полицку «Молодь і закон», відповідно до матеріалів якої неодноразово проводилися коментовані перегляди літератури.

Працівники відділу організували ряд масових заходів. Зокрема, зустріч із начальником управління юстиції Т. Лукасевич та юристами управління «Молодь – уроки права», де діти в невимушеній атмосфері мали змогу послухати поради юриста, почути відповіді на свої, у тому числі анонімні, запитання. Проведений захід став стартом для створення молодіжної громадської організації Lex (з латин. «закон»), що пройшла реєстрацію в міськрайонному управлінні юстиції, мета якої висунути на широкий загал проблеми порушення прав дітей та молоді, насильства в сім'ї, правового поля працевлаштування.

Оволодівати правовими знаннями громадяни України мають зі шкільної парти. Робота районної бібліотеки для дітей спрямована на те, щоб дати інформацію про правові основи нашої держави юним читачам. У бібліотеці оформлено куточок «Права дітей», діє стенд «Калейдоскоп дозвілля», що вміщує інформацію про телефони довіри та перелік установ, які займаються правовим захистом дітей, їхні адреси й телефони.

Також свою роботу розпочав дитячий стелаж, що вміщує матеріалітики: «Відповідальність неповнолітніх», «Знай свої права», «Конвенція прав дитини», «Шкідливі звички», «На терезах Феміди», «Малечі про цікаві речі», «Казка про податки». Розміщений у відділі обслуговування 5–9 класів інформаційний стенд «Калейдоскоп дозвілля» містить матеріали правового захисту підлітків.

Методична служба ЦРБ координує роботу філії з правової освіти населення територіальних громад. У бібліотеці відбувся семінар «Роль публічної бібліотеки у

формуванні правової культури та правової свідомості населення». Працівники були ознайомлені з досвідом діяльності бібліотек у правовій освіті, отримали рекомендації зі створення правових куточків, тематичних полицок. Усі працівники отримали розроблені методичним відділом рекомендації «Роль бібліотеки у формуванні правової культури та правової свідомості населення», де вказані рекомендації ведення правових рубрик систематичної картотеки статей, створення фактографічних баз даних, подано перелік назв правових куточків, тематичних полицок, переглядів літератури, бібліографічний список сценаріїв заходів, розписана книжкова виставка «Право України крізь віки» – з урахуванням можливостей фонду сільського закладу.

Отже, підбиваючи підсумки, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства в Україні бібліотеки відіграють значну роль у правовому інформуванні громадян. На сьогодні безкоштовні юридичні послуги в бібліотеках допомагають громадянам у підвищенні правової обізнаності та формуванні правової культури громадськості. Також завдяки сучасному веб-доступу до правової інформації, зокрема в режимі онлайн, громадяни мають можливість одержати необхідну юридичну інформацію, а також отримати юридичну консультацію.

Література

1. Безкоштовні юридичні послуги в бібліотеках [Електронний ресурс] // Вільне життя. – Режим доступу: <http://vilne.org.ua/2016/07/безкоштовні-юридичні-послуги-в-біблі/>. – Назва з екрана.
2. *Беляков К. І.* Інформатизація в Україні: проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення : монографія / К. І. Беляков. – Київ : КВІЦ, 2008. – 576 с.
3. *Блажкевич А.* Вплив правової інформації бібліотек на рівень правової культури громадян у контексті сучасного розвитку українського суспільства / А. Блажкевич // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – Вип. 33. – С. 200–210.
4. *Брижко В. М.* Роль інформаційного права у розвитку правової системи України [Електронний ресурс] / В. М. Брижко // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – 2011. – № 1–2. – С. 97–101.
5. *Гавловський В. Д.* Проблеми організації боротьби з правопорушеннями, що вчиняються з використанням сучасних інформаційних технологій / Гавловський В. Д., Романюк Б. В., Цимбалюк В. С. // Кримінальне право і процес. Зразки документів. – Київ : Право-Інформ, 2012. – С. 1. електрон. опт. диск (DVD-ROM).
6. *Горовий В. М.* Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія / В. М. Горовий. – Київ, 2015. – 286 с.
7. *Іванова Н. Г.* Інформаційні структури громадянського суспільства в процесі розбудови правової держави / Н. Г. Іванова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2016. – Вип. 43. – С. 47–56.
8. Козятинська центральна районна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://koziatyn-crb.vn.sch.in.ua/diyaljnistj/proektu/informacijno-konsuljtativnij_centr_pravo/. – Назва з екрана.
9. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254 к/96-вр](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%20к/96-вр). – Назва з екрана.

10. Мережа Пунктів Доступу Громадян (ПДГ) до інформації органів державної влади у бібліотеках України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pdp.org.ua/caps>. – Назва з екрана.

11. Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ippi.org.ua/struktura-ndiip-parpn-ukraini>. – Назва з екрана.

12. Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nplu.org>. – Назва з екрана.

13. Національна юридична бібліотека [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/node/622>. – Назва з екрана.

14. *Пестрецова О.* Юридичні бібліотеки в глобалізованому світі: аспекти корпоративної взаємодії [Електронний ресурс] / О. Пестрецова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2016. – Вип. 43. – С. 87–96.

15. *Половинчак Ю.* Стратегія дослідження соціальних медіа як дискурсивного простору [Електронний ресурс] / Ю. Половинчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2016. – Вип. 43. – С. 366–381.

16. Про затвердження Положення про Національну юридичну бібліотеку [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/173-2000-p>. – Назва з екрана.

17. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>. – Назва з екрана.

18. Про Національну юридичну бібліотеку : Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/921/99>. – Назва з екрана.

19. *Цимбалюк В. С.* Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : монографія / В. С. Цимбалюк. – Київ : Освіта України, 2011. – 426 с.

20. *Шрайберг Я. Л.* Современные тенденции развития библиотечно-информационных технологий. Ежегодный доклад [Электронный ресурс] / Я. Л. Шрайберг. – Режим доступа: http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2002/1/f01_03.htm. – Загл. с экрана.

21. Що таке Центри правової інформації та консультацій [Електронний ресурс] // Правовий простір. – Режим доступу: <http://legalspace.org/ua/pronas/shcho-take-tsentri-pravovoji-informatsiji-ta-konsultatsij>. – Назва з екрана.

References

1. Bezkoshtovni yurydychni posluhy v bibliotekakh. Vilne zhyttia [Free legal services in libraries]. *Vilne zhyttia – Free Life*. Retrieved from <http://vilne.org.ua/2016/07/bezkoshtovni-iurydychni-posluhy-v-bibli/> [in Ukrainian].

2. Bieliakov, K. I. (2008). Informatyzatsiia v Ukraini: problemy orhanizatsiinoho, pravovoho ta naukovoho zabezpechennia [Computerization in Ukraine: problems of organizational, legal and scientific support]. Kyiv [in Ukrainian].

3. Blazhkevych, A. L. (2012). Vplyv pravovoi informatsii bibliotek na riven pravovoi kultury hromadian u konteksti suchasnoho rozvytku ukrainskoho suspilstva [The impact of legal

information libraries to the level of legal culture of citizens in the context of contemporary Ukrainian society]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 33, pp. 200–210 [[in Ukrainian].

4. Bryzhko, V. M. (2011). Rol informatsiinoho prava u rozvytku pravovoi systemy Ukrainy [The role of information law in the legal system of Ukraine]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii u sferi bezpeky ta oborony – Modern Information Technology Security and Defense*, issue 1–2, pp. 97–101. Kyiv [in Ukrainian].

5. Havlovskiy, V. D. (2012). Problemy orhanizatsii borotby z pravoporushenniamy, shcho vchyniautsia z vykorystanniam suchasnykh informatsiinykh tekhnolohii [Problems of organization of the fight against crimes committed with the use of modern information technology]. *Kryminalne pravo i protses. Zrazky dokumentiv – Criminal Right and Process. Standards of Documents* Kyiv: Pravo-Form [in Ukrainian].

6. Horovyi, V. M. (2015). Natsionalni informatsiini protsesy v umovakh hlobalizatsii [The national information processes in the context of globalization]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Ivanova, N. H. (2016). Informatsiini struktury hromadianskoho suspilstva v protsesi rozbudovy pravovoi derzhavy [Information structures of civil society in the process of building the rule of law]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 43, pp. 47–56. Kyiv [in Ukrainian].

8. Koziatynska tsentralna raionna biblioteka [Koziatyn central district library]. Retrieved from http://koziatyn-crb.vn.sch.in.ua/diyalnistj/proektu/informacijno-konsuljtativnij_centpravo/ [in Ukrainian].

9. Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254 κ/96-бп](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%20%2F96-%20%D0%BC) [in Ukrainian].

10. Merezha Punktiv Dostupu Hromadian (PDH) do informatsii orhaniv derzhavnoi vlady u bibliotekakh Ukrainy [Citizen Access Points (CAPs) information of government libraries Ukraine]. *pdp.org.ua/caps*. Retrieved from <http://pdp.org.ua/caps> [in Ukrainian].

11. Naukovo-doslidnyi instytut informatyky i prava Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy [Research Institute of Science and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine]. *ippi.org.ua*. Retrieved from <http://ippi.org.ua/struktura-ndiip-naprn-ukraini> [in Ukrainian].

12. Natsionalna parlamentska biblioteka Ukrainy [The site of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. *nplu.org*. Retrieved from <http://www.nplu.org> [in Ukrainian].

13. Natsionalna yurydychna biblioteka: veb-sait [The site of the National Law Library]. *nbuv.gov.ua*. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/622> [in Ukrainian].

14. Pestretsova, O. (2016). Yurydychni biblioteky v hlobalizovanomu sviti: aspekty korporativnoi vzaiemodii [Legal library in a globalized world: aspects of corporate interaction]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 43, pp. 87–96. Kyiv [in Ukrainian].

15. Polovynchak, Iu. (2016). Stratehiia doslidzhennia sotsialnykh media yak dyskursyvnoho prostoru [The strategy study of social media as a discursive space]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library*

of Ukraine, issue 43, pp. 366–381. Kyiv [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Natsionalnu yurydychnu biblioteku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [The Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the National Law Library»]. *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/173-2000-п> [in Ukrainian].

17. Pro Natsionalnu prohramu pravovoi osvity naselennia: Ukaz Prezydenta Ukrainy [Order of the President of Ukraine «On national program of legal education of the population»]. *zakon1.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/992/2001> [in Ukrainian].

18. Pro Natsionalnu yurydychnu biblioteku: Ukaz Prezydenta Ukrainy [Order of the President of Ukraine «On National Law library»]. *zakon3.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/921/99> [in Ukrainian].

19. Tsymbaliuk, V. S. (2011). Informatsiine pravo: kontseptualni polozhennia do kodyfikatsii informatsiinoho zakonodavstva [Information Law: conceptual provisions of the codification of information legislation]. Kyiv [in Ukrainian].

20. Shraiberg, Ja. L. Sovremennye tendentsii razvitiia bibliotечно-informatsionnyh tehnologii. Ezhegodnyi doklad [Modern trends in library and information technology. Annual report]. *gpntb.ru*. Retrieved from http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2002/1/f01_03.htm [in Russian].

21. Shcho take tsenry pravovoi informatsii ta konsultatsii [What is the Center for Legal Information and consultation]. *Pravovyi prostir – Legal Space*. Retrieved from <http://legalspace.org/ua/pronas/shcho-take-tsenry-pravovoji-informatsiji-ta-konsultatsij> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.05.2017.

Andriy Blazhkevych,

Cand. Sci. (Historical), Research Associate,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Free Legal Services in Libraries

The article deals with the features of the provision of legal information by libraries within the context of modern civil society needs. Customers of information and analytical products of the National Law Library of Ukraine are administrative structures, scientific institutions, and public organizations. In pursuance of the important mission of legal education, the Yaroslav Mudry National Library of Ukraine established the Legal Information Center, whose activities are aimed at the full access to the legal literature of the Yaroslav Mudry National Library of Ukraine and providing access to electronic resources of legal content. The main objective of the Center is to expand the possibilities of citizens free access to legal information, and to improve service processes using legal resources on the basis of both traditional and new library and information technologies. Special attention is paid to the regional and district libraries, which help to get free legal advice, in particular to antiterrorist operation fighters, hold literature on legal issues, and also help users with the selection of legal literature.

Keywords: Legal information centers, public reception, citizens' access points, free legal aid.

Андрей Блажкевич,

канд. ист. наук, науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Бесплатные юридические услуги в библиотеках

Статья освещает особенности предоставления библиотеками правовой информации в контексте обеспечения современных потребностей гражданского общества. В частности, рассматривается организация библиотечного обслуживания в рамках предоставления доступа к информации правового характера Национальной юридической библиотеки, среди заказчиков информационноаналитической продукции которой высшие и региональные управленческие структуры, научные учреждения, общественные организации; Национальной библиотеки Украины им. Ярослава Мудрого, в структуре которой функционирует Центр правовой информации. Основная задача центра – расширение возможностей свободного доступа граждан к информации правового характера и совершенствование процессов обслуживания пользователей правовыми ресурсами на основе использования как традиционных, так и новых библиотечноинформационных технологий.

Уделено внимание областным и районным библиотекам, которые помогают получить бесплатные юридические консультации, в частности, бойцам АТО, проводят выставки литературы по вопросам права, а также помогают пользователям с подбором правовой литературы.

Ключевые слова: центры правовой информации, общественная приемная, пункты доступа граждан, бесплатная правовая помощь.

Олег Рибачок,

аспірант, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

МУЛЬТИКУЛЬТУРНІ ЦИФРОВІ РЕСУРСИ США, КАНАДИ ТА АВСТРАЛІЇ

Стаття присвячена діяльності провідних бібліотек США, Канади й Австралії в напрямі створення інтегрованих цифрових мультикультурних ресурсів. Розкриваються особливості проектів, специфіка складу цифрових колекцій і джерел: книги, архівні документи, рукописи, карти, аудіоі відеоматеріали тощо.

Ключові слова: мультинаціональна цифрова бібліотека, цифрові колекції, мультикультурні ресурси.

Актуальність питання полягає в тому, що досвід різних країн у розв'язанні проблеми збереженості й доступу до багатонаціональних джерел культурної спадщини є цінним як для бібліотекознавства, архівознавства та музеєзнавства, культурології, так і в практичній площині, зокрема в прийнятті стратегії розвитку ресурсів культурної спадщини України й засад їх створення та у включенні у світовий контекст культурного простору. Розуміння мультикультуралізму як адаптації індивіда до спільного державного середовища, але із збереженням культурних особливостей є важливим фактором інтеграції сучасного українського поліетнічного суспільства й може істотно посприяти формуванню спільної української політичної свідомості. Одним з таких шляхів є створення національного цифрового ресурсу культурної спадщини й новітнього культурного продукту. На такі підходи спрямована прийнята Кабінетом Міністрів України на початку 2016 р. Довгострокова стратегія розвитку культури України – стратегія реформ, де головними напрямками було визначено модернізацію і вдосконалення інструментів державної підтримки розвитку культури, впровадження інновацій та креативних індустрій, забезпечення доступності до культурних надбань і культурних ресурсів, відкритість культурної системи до сучасних світових процесів, створення умов для ефективної взаємодії культур різних народів (розпорядження КМУ від 1 лютого 2016 р. № 119-р).

Головною метою статті є розкриття досвіду таких складних за етнічною основою країн, як США, Канада й Австралія, де населення репрезентоване як корінним населенням, культура якого опинилася в певній стагнації, так і багатоаспектним іммігрантським компонентом з різних рас та народів. Це визначило виникнення ідеї мультикультуралізму, яка, згідно із задумами її ідеологів, передбачала зняття певних конфліктів культур і відкриття певних перспектив для створення нового культурного середовища.

Одним з таких заходів стало збереження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, що стало можливим за рахунок сучасних інформаційних технологій.

Дослідження проводилися за допомогою загальнонаукових методів аналізу й синтезу джерельного матеріалу із залученням спеціальних, зокрема історико-культурологічного, інформаційно-аналітичного, комунікаційного, методів.

Новизна статті визначається відсутністю спеціальних досліджень зі сформульованої

теми, яка в такому аспекті висвітлюється вперше, хоча окремі питання формування ресурсів розглядалися в статтях українських дослідників. Деякі напрями формування мультикультурних електронних ресурсів Канади й Австралії висвітлено П. Стояном [1], США – В. Левченко [2], загальний огляд цифрових бібліотек – А. Кочетковою [3]. Ці науковці розглядали питання розвитку інформаційних і цифрових ресурсів у цих країнах у цілому, згадували про політику мультикультуралізму, але спеціальної уваги задекларованій нами тематиці не приділялося. Специфічний комплекс питань, пов'язаних з формуванням інтегрованих цифрових бібліотечних ресурсів у аспекті реалізації концепції мультикультуралізму, розглядається в цій публікації вперше.

Сутність ідеї мультикультуралізму можна визначити формулою: єдність при різноманітності. Ідеться про спроби гармонійної взаємодії носіїв різних культур у рамках єдиного політико-територіального співтовариства – нації-держави. Водночас, попри не завжди вдалі результати такої політики, усі ті держави, які формулювали гуманістичні принципи розвитку, і створені ними міжнародні організації в галузі культури, освіти й науки (наприклад, ЮНЕСКО, МРА та ІФЛА) дійшли висновку про необхідність піклування держави про багатонаціональну культуру, її збереженість і розвиток. Проводилися масштабні заходи щодо збирання, обліку й організації вільного доступу до культурної спадщини народів шляхом створення інформаційних баз даних і цифрового ресурсу, що зберігається в бібліотеках, архівах, музеях.

Мультикультуралізм як культурологічна, соціологічна та політологічна проблема вивчався багатьма дослідниками, які акцентували на необхідності приділення спеціальної уваги до етнонаціонального питання розвитку держави. В Україні, де ця тематика є також актуальною, стратегія в галузі культури обов'язково має враховувати досвід інших мультикультурних країн. Цьому питанню присвячені праці Л. Хрящевської [4], А. Колодій [5] та ін.

Так, А. Колодій сформулювала висновок про необхідність уникнення в мультикультурних країнах загрози розколу, наголошуючи, що «етнічну політику, засновану на принципі мультикультуралізму, потрібно врівноважити іншими заходами, спрямованими на досягнення національної консолідації, такими як творення єдиного освітнього, інформаційного й культурного простору» [5].

Мультикультуралізм як доктрина етнонаціональної політики був офіційно проголошений в Австралії, Канаді та США як країнах з емігрантською складовою мультикультуралізму ще в 1970-х роках. Саме спроба більш успішно інтегрувати представників етнічних меншин у суспільство, уникаючи примусової асиміляції, і зумовила розробку концепції мультикультурного суспільства, що має забезпечити рівноправне існування різних культур та рівну участь носіїв цих культур у суспільному житті. Як справедливо зазначають А. Рібаков і Д. Квон, незважаючи на досить істотні недоліки концепції мультикультуралізму (неоднозначність самого терміна, його ідеалістичність, підміна поняття «етнічність» поняттям «культура», підкреслення розбіжностей між носіями різних ідентичностей, що ускладнює їх гармонійне співіснування. Так, політика мультикультуралізму у країнах Європи по відношенню до ісламських груп населення є несприятливою), усе ж таки більшість фахівців вважають, що розумна альтернатива їй поки відсутня. Сьогодні відмовитися від співіснування в

умовах культурного плюралізму вже неможливо, адже культурне різноманіття – це різноманіття життєвих стилів, культурних орієнтацій, норм поведінки, тобто всього того, що є визначальною характеристикою постмодерного етапу розвитку суспільства. Звідси актуальною для багатьох країн є необхідність наблизити полікультурний концепт до своєї національної специфіки [6].

В українському суспільстві феномен мультикультуралізму присутній у різних проявах. Для України гострота проблеми національної ідентичності визначається поліетнічністю її населення. Зважаючи на те що, згідно з даними Всеукраїнського перепису населення, на території України проживають представники понад 130 національностей і народностей та кожен із цих представників вважає той чи інший регіон нашої країни своєю батьківщиною, очевидно, що українське суспільство є мультикультурним зі складною структурою ідентифікацій [7]. У цьому контексті *для України мультикультуралізм слід трактувати як засіб збереження гуманітарних цінностей і культурної різноманітності*. Тому досвід формування сучасних цифрових мультикультурних ресурсів є одним з перспективних і для українського суспільства.

Бібліотеки як соціальні інституції у своїй діяльності мають враховувати фактор кроскультурної комунікації. Так, у багатьох країнах світу у вищих навчальних закладах організовуються і викладаються для бібліотечних фахівців курси, орієнтовані на ознайомлення студентів (слухачів курсів) з теоретичними та практичними аспектами обслуговування різних соціальних груп у контексті мультикультурної освіти [8].

Визнання в Австралії, Канаді та США мультикультуралізму (полікультуралізму) як одного з провідних факторів державної політики, відповідно, вплинуло на формування інформаційних ресурсів документних установ культури (бібліотек, архівів, музеїв). У кожній країні ця політика була організована централізовано, що дало можливість створити єдиний культурний ресурс, були визначені установи, що брали на себе керування цими процесами, вони пройшли етап підготовки, експериментальну стадію, розроблення стратегії, яка постійно корелювалася, і, нарешті, її впровадження.

Сполучені Штати Америки. Бібліотека Конгресу (далі – БК) зберігає своє лідерство в бібліотечній системі країни і в цифровому столітті. БК очолює та курує виконання робіт сучасних цифрових проектів і програм загальнонаціонального значення. Один з унікальних проектів, здійснюваних з ініціативи й під керівництвом Бібліотеки Конгресу, – це Програма створення Національної електронної бібліотеки (*National Digital Library, NDL*) [9]. Проекту NDL передував п'ятирічний (1990–1994 рр.) пілотний проект під назвою «Пам'ять Америки» (*American Memory*) [10], у рамках якого проводилося експериментальне оцифрування деяких зібрань історичних документів, аудіо і відеозаписів, фотографій та інших матеріалів з фондів БК, складових пам'яті нації. У 1992–1993 рр. оцифровані документи в записах на компакт-дисках і відеодисках розповсюджувалися в навчальних закладах і бібліотеках, вибраних для участі в проекті.

Результати опитування учасників проекту, проведеного на стадії його завершення, продемонстрували зацікавленість у електронних історичних джерелах не тільки представників вищих навчальних закладів і публічних бібліотек, а й, особливо, викладачів та учнів середніх шкіл. Однак розповсюдження оцифрованих матеріалів на компакт-дисках було неефективним і дуже дорогим. Після 1994 р. з'явилася можливість

використовувати нові технології доставки електронних документів і доступу до них, надані Інтернетом. Проект «Пам'ять Америки» отримав подальший розвиток, але вже в іншому статусі – як «флагманський проект» (*the flagship project*) Національної цифрової бібліотеки, програма створення якої була затверджена Конгресом США в 1994 р.

Від самого початку передбачалося спільне фінансування цієї програми – із державних і приватних джерел. Завдяки партнерству з корпорацією Ameritech, що надала грант у розмірі 2 млн дол., БК провела загальнонаціональний трирічний конкурс (1996–1998 рр.), за підсумками якого 36 організацій з усієї країни отримали фінансову підтримку для оцифрування своїх цінних колекцій і розміщення їх на сайті БК «Пам'ять Америки». Проведення конкурсу заохотило до участі в програмі NDL публічні, наукові й академічні бібліотеки, музеї, історичні товариства та архівні установи США. У результаті цього конкурсного проекту було створено 23 цифрові колекції, які доповнили масив оцифрованих документів «Пам'ять Америки» з фондів Бібліотеки Конгресу [11].

Програма Національної цифрової бібліотеки, що реалізується БК у співпраці з іншими установами країни, дала можливість надати безкоштовний і відкритий доступ через Інтернет до численних найцінніших та цікавих документів американської історії й культури школам і бібліотекам, ученим, викладачам та студентам, усім жителям США. Істотне доповнення NDL до свого 200-річного ювілею Бібліотека Конгресу розглядала як «подарунок нації» (до 2000 р. було оцифровано понад 5 млн назв з фондів БК і її партнерів). Серед них найрізноманітніші матеріали – від особистих документів президентів США і фотографій часів Громадянської війни до матеріалів рухів на захист виборчих прав жінок та цивільних прав, ранніх фільмів Т. Едісона, нотних видань і перших бейсбольних карток. Національна цифрова бібліотека й далі поповнюватиметься цінними матеріалами з історії та культури США, виконуючи тим самим невід'ємну частину місії Бібліотеки Конгресу «з накопичення і збереження універсального зібрання знань і творчої спадщини для майбутніх поколінь».

Але проект NDL мав і подальший розвиток. Було проаналізовано процеси глобалізації у світі, що також характеризувалися мультикультурністю та тенденцією розширення культурного простору – інтеграцією різних культур планети, впливом інших традицій, інших національних і релігійних особливостей. Ці тенденції знайшли своє втілення в глобальному цифровому проекті Бібліотеки Конгресу США «Світова цифрова бібліотека» (*World Digital Library, WDL*) [12].

Спеціально створений веб-сайт Світової цифрової бібліотеки мав на меті сприяння дослідженню і вивченню світових історичних цінностей з різних країн. WDL надала безкоштовний інтернет-доступ у багатомовному форматі до матеріалів, що репрезентують культури різних країн світу. Цей проект активно розвивається й сьогодні. Критеріями відбору змісту для WDL є джерела, які репрезентують історію людства: найкраще представляють відповідні національні культури; історію та культуру інших країн; окремі пам'ятки й колекції, включені до реєстру «Пам'ять світу». Бібліотека працює на семи мовах (англійська, французька, арабська, китайська, російська, португальська та іспанська), але віртуальні експонати в ній представлені на 40 мовах. Абсолютну більшість становлять оцифровані рукописні та друковані книги, журнали, архівні документи, фотографії, аудіозаписи, кінохроніки тощо. Доступ є не лише

вільним, а й зручним. Документи можна дивитися посторінково, збільшувати і зменшувати зображення; деякі об'єкти доступні для скачування у форматах PDF або TIFF. Творці проекту вважають, що він повинен надавати максимально широкий доступ до культурних набутоків різних країн, тому поповнення цього ресурсу постійно триває. Ця цифрова бібліотека є прикладом багатонаціонального ресурсу різних країн світу, що представляє найкращі зразки культурної спадщини країн і народів світового рівня та таких культур, які мають загрозу зникнення.

Канада. Головною установою Канади, яка формує цифрові ресурси національного масштабу, є Бібліотека та архіви Канади (Library and Archives Canada, LAC) [13]. Основними напрямками оцифровування, започаткованими Бібліотекою та архівами Канади, є оцифровування найбільш цінних національних бібліотечних колекцій і вибіркоче оцифровування окремих документів у рамках створення тематичних онлайн-експозицій. Національною бібліотекою Канади започатковано проект «Надійний цифровий репозиторій» (Trusted Digital Repository, TDR), який передбачає інтеграцію та цифрове зберігання всіх цифрових ресурсів, що мають стосунок до збереження документальної спадщини Канади, її уряду та державних установ, надання широкого доступу до накопичених джерел знань. Основу національного цифрового репозиторію Канади становить система стандартів для представлення цифрових об'єктів і їхніх метаданих, єдина для всіх цифрових ресурсів сховища, та спеціалізований модуль розподіленого завантаження цифрових ресурсів через веб-інтерфейс.

Цифрова інформаційна стратегія Канади (Canadian Digital Information Strategy), прийнята у 2007 р., задекларувала, що цифрова інформація та мережеві технології є ключовими факторами економічного зростання і соціального благополуччя у XXI ст. Канада прагнула забезпечити потребу всіх канадців, приватних осіб, учених, дослідників, промисловців, студентів, робітників ґрунтуватися на фундаментальних цінностях канадського народу, таких як білінгвізм, мультикультуралізм, відкритість і справедливість у цифровій сфері. Розроблено скоординований стратегічний підхід, який включає в себе всіх тих, хто займається створенням, збереженням і поширенням цифрової інформації [14].

Результатом здійснення канадської програми оцифрування історико-культурних матеріалів і документів став портал *Canadiana* [15], де коаліція культурних установ і бібліотек надає доступ до своїх колекцій канадської документальної спадщини в цифровому форматі. Завдяки членству в єдиному альянсі, канадські бібліотеки створювали цей ресурс корпоративно, об'єднали гуманітарні та технологічні питання, створили спільний ресурс і онлайн-доступ до цифрових матеріалів. За підтримки основних інститутів пам'яті *Canadiana.org* ідентифікує, каталогізує й оцифровує документальну спадщину: книги, газети, періодичні видання, зображення, архівні матеріали, а також поєднує їх у спеціалізовані пошукові розвинуті бази даних:

- «*Спадщина*» – архівні колекції документів, у тому числі 60 млн сторінок мікрофільмованих зображень, де відображено хроніки історії Канади, корінних народів і її імміграції від 1600-х років до середини 1900-х років, у тому числі значна увага приділяється генеалогічним матеріалам іммігрантів;
- «*Рання Канада*» є першою великомасштабною онлайн-колекцією перших канадських

друкованих видань;

- «*Все про Канаду*» – електронні колекції канадської документальної спадщини багатьох канадських бібліотек, музеїв та архівів, що представляють величезний масив культурологічної інформації.

Сьогодні сформовано інтегрований бібліотечно-архівний інформаційний ресурс «Мультикультурна Канада: наша різноманітна спадщина» [16], яка містить понад 60 колекцій (серед них колекції, присвячені діяльності української діаспори Канади). Підґрунтям цифрового мультикультурного проекту стала переконаність у тому, що культурні групи, які входять до складу Канади, є маловідомими, а їхня історія – малодослідженою. Було проведено значну роботу з оцифрування документів, газет, інтерв'ю, фотографій, пам'яток матеріальної культури народу та окремих етнічних груп, що зберігаються в державних, громадських і приватних колекціях. Дещо ціннішим ресурсом на сайті є енциклопедія народів Канади, доступ до якої здійснюється через алфавітний індекс. Структура статей енциклопедії має рубрики: міграція, прибуття, економічне життя, родина та родинні зв'язки, общинне життя, культура, освіта, релігійне життя, політика, міжгрупові відносини, технології.

Австралія. Головною установою, що забезпечує формування національного цифрового фонду історико-культурної спадщини Австралії, є Національна бібліотека Австралії (National Library of Australia, NLA) [17]. Цифрові колекції NLA включають у себе оцифровані копії історичних австралійських газет, оцифровані копії усної історії та інших аудіофайлів; фотографії, ноти, карти, книги й рукописи, які належали різним культурам Австралії. Підсумком реалізації цифрових проектів NLA стала пошукова система Trove (<http://trove.nla.gov.au>) [18], яка забезпечує доступ до одиниць збереження, отриманих з понад 1 тис. бібліотек і культурних установ по всій країні. NLA для формування цифрового контенту встановила контакти з багатьма книгарнями і є відкритою для обговорення умов співпраці з іншими установами. Книжкові магазини відкрили свої бази даних для індексування Trove.

До проекту Національної бібліотеки Австралії також приєдналися архіви й бібліотеки країни. За основну мету австралійський цифровий проект поставив створення фундаментальної частини національної дослідної інфраструктури на основі цифрового доступу до музейних предметів, бібліотечних і архівних документів. У 2016 р. колекції Trove містили інформацію про понад 370 млн од. зб. Величезний розподілений контент цифрової бібліотеки (книги, статті, зображення, історичні газети, карти, музика, архіви й багато іншого, що виражають надзвичайно багату історію австралійської культури). Австралія перша з країн зробила повний цифровий ресурс усієї культурної спадщини, доступний дослідникам, історикам і австралійській спільноті в цілому. Ресурс відвідують понад 70 тис. відвідувачів на добу [19].

Як і для Канади, так і для Австралії одним з важливих завдань стало оцифрування родинної історії австралійців та генеалогічних архівних джерел іммігрантів (*family history and genealogy*), які користуються величезним попитом у наукових дослідників і австралійських родин. Найбагатші фонди архівної генеалогії, представлені у фондах Національної бібліотеки Австралії та Національному архіві Австралії, доступні через мережу Інтернет в онлайн-режимі. Ці австралійські сайти містять зручну систему

пошуків – навігатори, алфавітні та хронологічні індекси, оцифровані зображення документів, а також посилання на інші інформативні сайти як в Австралії, так і за кордоном і рекомендації щодо контактів з іншими дослідниками родинної історії [20].

Особливістю Австралії є те, що вона приділила значну увагу врятуванню культури аборигенів, хоча кількість аборигенів становить лише 3 % від усього населення Австралії. Від 1962 р., коли корінне населення Австралії вперше отримало право брати участь у виборах Співдружності, було відновлено інтерес до вивчення їхньої спадщини, створено спеціальні інституції, що займаються збиранням свідчень і документальних джерел, пов'язаних з вивченням способу життя, побуту, мистецтва та історії австралійських аборигенів. Значний внесок у дослідження історії аборигенів належить бібліотекам і архівам. Найбільш детально роль бібліотек і архівів у вивченні корінних народів Австралії досліджена в монографії М. Наката й М. Ленгтон. Вони зазначають, що з різних історичних причин знання про корінні народи Австралії розпорошені по всій країні й дуже часто відповідні документи зберігаються далеко від історичних місць, до яких вони мають стосунок. Тому проведення відповідних студій з життя й побуту австралійських аборигенів тривалий час залишалось складним і трудомістким завданням. Сьогодні частина проблем кумуляції та збереження знань корінних народів Австралії значно активізувалася завдяки широкому розповсюдженню й доступності інформаційно-комунікаційних технологій. Стало можливим у цифровому форматі зберегти усні розповіді, фотоі відеоматеріали, музику, співи й танці. Створено багатоаспектні бази знань аборигенів та інтеграції, розпорошених у різних «установах пам'яті» (бібліотеках, архівах, музеях) документальних джерел [21].

Окрема роль належить Австралійському інституту дослідження аборигенів і жителів островів протоки Торреса (*The Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies, AIATSIS*, <http://www.aiatsis.gov.au>) [22], який зібрав документальні джерела історії цих народів. Науково-дослідні проекти містять напрями розширення розуміння культури корінних народів і суспільства в сучасному й історичному контексті; дослідження ключових факторів, що впливають на здоров'я і благополуччя корінних народів; аналіз участі корінних народів у державній політиці та програмах; розвиток більш глибокого розуміння ставлення корінних народів до раціонального використання земельних і водних ресурсів. AIATSIS зібрав величезну колекцію документів, створив базу даних і цифровий ресурс, який на сьогодні є мультикультурним джерелом історії корінного населення Австралії.

Доступ до колекцій AIATSIS здійснюється через онлайн-каталог інституту засобами унікальної системи Mura©. Колекції інституту поділяються на такі групи: загальний фонд, аудіоматеріали, відеозображення, образотворчі матеріали, артефакти, рукописи, лінгвістичні матеріали, стародруки й рідкісні книги, рекламні інформаційні матеріали (ephemera collection): проспекти, буклети, каталоги. Пошукова система Mura© має декілька пошукових профілів: загальний пошук, пошук аудіовізуальних матеріалів (автор, назва, предмет, місце, мовна група), пошук в окремих колекціях (книги, періодичні видання, компакт-диски, електронні ресурси, довідково-бібліографічні матеріали, веб-ресурси, рукописи), ресурси родинної історії, предметний пошук (іменний покажчик, предметні рубрики, назви періодичних видань тощо), дослідницькі ресурси

(публікації, бібліографія, бази даних, лінгвістичні ресурси, історичні назви, родинна історія, пошуковий тезаурус: теми, мови, географія, онлайн-колекції). Отже, в Австралії існує не лише загальнонаціональний ресурс, а й спеціальні наукові та цифрові проекти спадщини аборигенів.

Розвиток цифрових ресурсів в Україні в бібліотеках і архівах почався нещодавно. Його доля значною мірою залежить від державного фінансування й корпоративних проектів, які поки ще не знайшли поширення. Активну позицію займають провідні національні бібліотеки [24], висвітлюється також досвід європейських країн, зокрема інтегрований ресурс «Європеани», та надбання України [25], однак нагальною стає потреба в розробленні і впровадженні загальнодержавного проекту цифрової культурної спадщини.

Висновки. Питання мультикультуралізму сьогодні є одним з найбільш дискусійних у культурології та інших соціальних науках, які впродовж останніх 20 років обґрунтовували, вивчали й аналізували політику мультикультуралізму та його наслідки – як позитивні, так і негативні. Хоча ситуація етнополітики в Україні має специфічний характер, як і в кожній країні, ідея створення цифрової пам'яті є безумовно позитивним результатом світових тенденцій вирішення цього питання. В Україні перспективи загальнонаціонального проекту оцифровування спадщини лише почали вимальовуватися. Прийняття у 2016 р. довгострокової стратегії розвитку культури відкриває можливості для прискорення цього процесу [23].

Світова глобалізація також характеризується мультикультурністю й тенденцією до розширення культурного простору, що відчутно проявилось в цифрових проектах і культурних ресурсах, доступних усім. Щоправда, кожна країна має власну специфіку стосовно пріоритетів, що витікає з особливостей формування національного складу держави.

Провідне значення в цьому процесі мають національні бібліотеки країни, що взяли на себе формування загальнонаціонального і світового ресурсу. Так, у США це Бібліотека Конгресу, яка сьогодні створює Національну електронну бібліотеку, основою якої стала всесвітньо відома програма «Пам'ять Америки», де історія американської нації комплексно зберігається в численних цифрових колекціях документальної спадщини. Ініціатива Бібліотеки Конгресу проявилася і у створенні Світової цифрової бібліотеки.

Національною бібліотекою Канади розвивається проект «Надійний цифровий репозитарій», фінансований урядом, що передбачає інтеграцію всіх цифрових ресурсів, які мають стосунок до збереження документальної спадщини Канади, її уряду та державних установ, надання широкого доступу до накопичених джерел знань, формування цифрових колекцій, передусім генеалогічної й культури аборигенів.

Цифрові рукописні ресурси історико-культурної інформації, які презентовані на сайті Національної бібліотеки Австралії, були створені під патронатом Ради австралійських державних бібліотек і повинні об'єднати в єдиному просторі історичні матеріали, що сформували австралійську націю.

Специфіка цифрового ресурсу Канади й Австралії пов'язана з міцною складовою імміграційних джерел, наявністю різних національних складників – як корінного населення, так і переселенців, які визначили мультикультурність цих країн, формування окремих колекцій спадщини корінних народів.

Особливістю формування інтегрованих цифрових ресурсів культури є спільність платформ і міжнародних стандартів, що забезпечують сумісність інформацій, зберігання та вільний доступ до цифрового ресурсу бібліотечної й архівної культурної документальної спадщини в загальнонаціональному ресурсі. Ці проекти й ресурси створюються на корпоративних засадах державних, громадських і приватних бібліотек, архівів, музеїв, розкривають склад та зміст різновидових документів, у тому числі аудіовізуальних, що дає змогу мати об'єктивний зміст і вільний доступ до ідентичних копій джерел національної спадщини всіх культур, зберегти її в цифровій формі та збагачувати розвиток держави в цілому.

Література

1. *Стоян П. Ф.* Архівні електронні ресурси Канади і Австралії: досвід створення та корпоративної інтеграції (70-ті рр. ХХ–10-ті рр. ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 27.00.02 / П. Ф. Стоян ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 17 с.
2. *Левченко Л.* Архіви і архівна справа Сполучених Штатів Америки: історія та організація : [монографія] / Лариса Левченко. – Миколаїв : Іліон, 2013.
3. *Кочеткова А. В.* Цифрові бібліотеки як ознака ХХІ ст. [Електронний ресурс] / А. В. Кочеткова. – Режим доступу: www.uipv.org/atachs/statti2009/2009/53.doc. – Назва з екрана.
4. *Хрящевська Л. М.* Стратегія етнонаціонального розвитку незалежної України [Електронний ресурс] / Л. М. Хрящевська // Культурологічний вісн. – 2014. – Вип. 32. – С. 48–53. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultv_2014_32_12. – Назва з екрана.
5. *Колодій А.* Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України / Антоніна Колодій // Агора. Вип. 6: Україна і США: взаємодія у галузі політики, економіки, культури і науки. – 2008. – С. 5–14.
6. *Рыбаков А. В.* Мультикультурализм как социальная теория и политическая практика / А. В. Рыбаков, Д. А. Квон // Власть. – 2016. – № 6. – С. 64–70.
7. *Степико М. Т.* Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / [М. Т. Степико] ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2011. – 334 с.
8. *Tumuhairwe G. K.* Analysis of Library and Information Science/Studies (LIS) education today: the inclusion of indigenous knowledge and multicultural issues in LIS Curriculum / G. K. Tumuhairwe // IFLA World Library and Information Congress, Singapore. – 2013. – С. 17–23.
9. National Digital Library Program [Electronic resource] // Libr. of Congr. – Mode of access: <https://memory.loc.gov/ammem/dli2/html/lcndlp.html>. – Title from the screen.
10. American Memory from the Library of Congress [Electronic resource]. – Mode of access: <http://memory.loc.gov/ammem/index.html>. – Title from the screen.
11. *Lamolinara G.* The national digital library and the library's electronic resources / Guy Lamolinara // Encyclopedia of the Library of Congress: for congress, the nation and the world. – Washington : Libr. of Congr. ; Lanham : Bernan Press, 2004. – pp. 53–56.
12. World Digital Library [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.wdl.org>. – Title from the screen.

13. Library and Archives Canada [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.collectionscanada.gc.ca>. – Title from the screen.
14. Canadian Digital Information Strategy [Electronic resource] / Library and Archives Canada. – 2007. – 62 p. – Mode of access: <http://www.lac-bac.gc.ca/obj/012033/f2/012033-1000-e.pdf>. – Title from the screen.
15. Canadiana [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.canadiana.ca>. – Title from the screen.
16. Multicultural Canada [Electronic resource]. – Mode of access: <http://multiculturalcanada.ca>. – Title from the screen.
17. National Library of Australia [Electronic resources]. – Mode of access: www.nla.gov.au. – Title from the screen.
18. Trove [Electronic resource] / National Library of Australia. – Mode of access: <http://trove.nla.gov.au>. – Title from the screen.
19. Trove in Draft 2016 National Research Infrastructure Roadmap [Electronic resource] // Australian Library and Information Association. – Mode of access: <https://www.alia.org.au/news/14943/trove-draft-2016-national-research-infrastructure-roadmap>. – Title from the screen.
20. Australian family history and genealogy selected websites [Electronic resource] // National Library of Australia. – Mode of access: <http://www.nla.gov.au/family-history/genealogy-selected-websites>. – Title from the screen.
21. Australian indigenous knowledge and libraries / Edited By Martin Nakata and Marcia Langton. – Sydney : UTSePress, 2007. – 179 p.
22. The Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies (AIATSIS) [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.aiatsis.gov.au/library/family_history_tracing. – Title from the screen.
23. Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ : Розпорядження КМУ від 1 лютого 2016 р. № 119-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248862610>. – Назва з екрана.
24. Лобузін К. В. Проблеми створення комплексних цифрових ресурсів історико-культурної та наукової спадщини / К. В. Лобузін // Спец. іст. дисципліни: питання теорії та методики : зб. наук. пр. – 2012. – Число 21: Електронні ресурси історичної науки. – С. 121–129.
25. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : монографія / Іван Лобузін ; відп. ред. В. А. Широков ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 216 с.

References

1. Stoian, P. F. (2013). Arkhivni elektronni resursy Kanady i Avstralii: dosvid stvorennia ta korporatyvnoi intehratsii (70-ti rr. XX – 10-ti rr. XXI st.) [Archival electronic resources of Canada and Australia: experience of creation and corporative integration (the 70 s of the 20 th cent. – the 10 s of the 21 st cent.)]. V. Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].

2. Levchenko, L. (2013). Arkhivy i arkhivna sprava Spoluchenykh Shtativ Ameryky: istoriia ta orhanizatsiia [Archives and Archival Affairs of the United States of America: history and organization. Mykolaiv : Ilion [in Ukrainian].

3. Kochetkova, A. V. (2009). Tsyfrovi biblioteky yak oznaka XXI stolittia [Digital libraries as a mark of the 21 st century]. Retrieved from www.uipv.org/atachs/statti2009/2009/53.doc [in Ukrainian].

4. Khriashchevska, L. M. (2014). Stratehiia etnonatsionalnoho rozvytku nezaleznoi Ukrainy [Strategy of ethno-national development of independent Ukraine]. *Kulturolohichnyi visnyk – Cultural Studies Herald*, issue 32, pp. 48–53. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultv_2014_32_12 [in Ukrainian].

5. Kolodii, A. (2008). Amerykanska doktryna multykulturalizmu i etnonotsionalnyi rozvytok Ukrainy [American doctrine of multiculturalism and ethno-national development of Ukraine]. *Ahora – Agora*, issue 6: *Ukraina i SShA: vzaiemodiia u haluzi polityky, ekonomiky, kultury i nauky – Ukraine and USA: Cooperation in the Areas of Politics, Economy, Culture and Science*, pp. 5–14 [in Ukrainian].

6. Rybakov, A. V., Kvon, D. A. (2016). Multikulturalizm kak sotcialnaia teoriia i politicheskaia praktika [Multiculturalism as a social theory and political practice]. *Vlast – Power*, no. 6, pp. 64–70 [in Russian].

7. Stepko, M. T. (2011). *Ukrainska identychnist: fenomen i zasady formuvannia [Ukrainian identity: phenomenon and principles of formation]*. Kyiv: National Institute of Strategic Studies [in Ukrainian].

8. Tumuhairwe, G. K. (2013). Analysis of Library and Information Science/Studies (LIS) education today: the inclusion of indigenous knowledge and multicultural issues in LIS Curriculum. *IFLA World Library and Information Congress*, pp. 17–23. Singapore [in English].

9. National Digital Library Program. *Library of Congress*. Retrieved from <https://memory.loc.gov/ammem/dli2/html/lcndlp.html> [in English].

10. American Memory from the Library of Congress. Retrieved from <http://memory.loc.gov/ammem/index.html> [in English].

11. Lamolinara, G. (2004). The national digital library and the library's electronic resources. *Encyclopedia of the Library of Congress: for congress, the nation and the world*, pp. 53–56. Washington: Library of Congress, Lanham: Berman Press [in English].

12. World Digital Library. Retrieved from <http://www.wdl.org> [in English].

13. Library and Archives Canada. Retrieved from <http://www.collectionscanada.gc.ca> [in English].

14. Canadian Digital Information Strategy. (2007). *Library and Archives Canada*. Retrieved from <http://www.lac-bac.gc.ca/obj/012033/f2/012033-1000-e.pdf> [in English].

15. Canadiana. Retrieved from <http://www.canadiana.ca> [in English].

16. Multicultural Canada. Retrieved from <http://multiculturalcanada.ca> [in English].

17. National Library of Australia. Retrieved from www.nla.gov.au [in English].

18. Trove. *National Library of Australia*. Retrieved from <http://trove.nla.gov.au> [in English].

19. Trove in Draft 2016 National Research Infrastructure Roadmap. *Australian Library and Information Association*. Retrieved from <https://www.alia.org.au/news/14943/trove-draft-2016-national-research-infrastructure-roadmap> [in English].

20. Australian family history and genealogy selected websites. National Library of Australia. Retrieved from <http://www.nla.gov.au/family-history/genealogy-selected-websites> [in English].

21. Australian indigenous knowledge and libraries. (2007). M. Nakata and M. Langton (Ed.). Sydney: UTS Press [in English].

22. The Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies (AIATSIS). Retrieved from http://www.aiatsis.gov.au/library/family_history_tracing [in English].

23. Rozporiadzhennia KMU vid 1 liutoho 2016 r. № 119-r «Pro skhvalennia Dovhostrokovoi stratehii rozvytku ukrainskoi kultury – stratehii reform» [Order of Cabinet of Ministers of Ukraine on February 1, 2016 № 119 «On approval of the long-term strategy Ukrainian culture – reform strategy»]. Retrieved from <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248862610> [in Ukrainian].

24. Lobuzina, K. V. (2012). Problemy stvorennia kompleksnykh tsyfrovyykh resursiv istoryko-kulturnoi ta naukovoï spadshchyny [Problems of creation of complex digital resources of historical-cultural and scientific heritage]. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky: zbirnyk naukovykh prats – Special Historical Disciplines: Issues of Theory and Practice: Collection of Scientific Works*, no. 21. *Elektronni resursy istorychnoi nauky [Electronic resources of historical science]*, pp. 121–129 [in Ukrainian].

25. Lobuzin, I. (2016). Tsyfrovi bibliotechni proekty: tekhnolohichni rishennia ta upravlinnia zhyttievym tsyklom kolektsii [Digital librarian projects: technological solutions and management of a collection's life cycle]. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.05.2017.

Oleh Rybachok,

Ph.D. Student., V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Multicultural Digital Resources of the USA, Canada and Australia

The article is devoted to the work of main libraries of the USA, Canada and Australia in the field of integrated digital multicultural resources creation, and their importance for the development of culture and science of these countries and nations.

Main features of projects, digital collections and sources including books, archival documents, manuscripts, maps, audio and video materials and the like are covered in the article. The success of projects is guaranteed by the corporate efforts of various institutions, public organizations and individuals in financing and implementing common technologies, methods, and standards. This provides for a wide range of opportunities speeding up information exchange and attracting network users around the world.

Keywords: multinational digital libraries, digital collections, multicultural resources.

Олег Рыбачок,

аспирант, Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Мультикультурные цифровые ресурсы США, Канады и Австралии

Статья посвящена деятельности основных библиотек США, Канады и Австралии в области создания интегрированных цифровых мультикультурных ресурсов.

Раскрываются основные особенности проектов, специфика цифровых коллекций и состава источников: книги, архивные документы, рукописи, карты, аудио-, видеоматериалы и т. д. Успех проектов гарантирован совместными усилиями разных учреждений, общественных организаций и частных лиц в области финансирования и внедрения единых технологий и стандартов. Это дало широкие возможности для ускорения обмена информацией и расширения сетевых пользователей.

Ключевые слова: мультинациональные цифровые библиотеки, цифровые коллекции, мультикультурные ресурсы.

Оксана Желай,

наук. співроб., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

НОВІ НАПРЯМИ БІБЛІОТЕЧНОЇ РОБОТИ З ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ: ТЕОРЕТИЧНІ, МЕТОДИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Стаття висвітлює розвиток перспективних форм і технологій бібліотечної роботи для задоволення інформаційних запитів нової цільової групи бібліотечних користувачів – внутрішньо переміщених осіб. Акцентується увага на інформаційно-аналітичному напрямі досліджень проблематики внутрішньо переміщених осіб, вивченні ефективності застосування нових напрямів роботи бібліотек у процесі допомоги переселенцям і учасникам АТО.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, бібліотечна допомога переселенцям, бібліотечні інформаційно-аналітичні служби, нові напрями бібліотечної роботи, національні бібліотеки, ОУНБ, публічні бібліотеки.

В Україні суворі реалії останніх років поставили нові завдання перед бібліотеками в задоволенні соціальних потреб суспільства, актуалізували функції щодо формування інформаційних ресурсів і надання до них доступу всім категоріям користувачів у час, коли десятки тисяч людей зі Сходу України покинули свої домівки й тимчасово перемістилися в інші регіони країни. Відповідно до норм міжнародного права, вони становлять нову категорію людей – внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО).

Для розв'язання широкого кола проблем ВПО ведеться цілеспрямована робота керівництвом країни, державними установами, міжнародними та громадськими організаціями, волонтерами.

Для допомоги вимушеним переселенцям у бібліотечній вітчизняній мережі почала діяти комплексна програма інформаційно-комунікаційного забезпечення нової цільової категорії бібліотечних користувачів, стали розвиватися нові напрями бібліотечної роботи, проводяться дослідження їх ефективності.

Завдання бібліотечних установ – акумулювати важливі дані, щоб своєчасно інформувати ВПО про можливості працевлаштування, зміни в законодавстві, перелік необхідних документів для отримання статусу ВПО, соціальної допомоги різним категоріям переселенців: інвалідам, студентам, багатодітним та ін.; удосконалювати соціокультурні форми бібліотечної роботи для активізації участі переселенців у житті місцевої громади, усвідомлення важливості саморозвитку особистості.

Дослідники приділяють значну увагу темі трансформації бібліотечної сфери, впровадженню нових форм і методів для якісного задоволення бібліотечно-інформаційних запитів соціуму. Різні аспекти розвитку соціальної місії та інформаційної функції бібліотеки досліджували М. Трокня (Mark Troknya), В. Ільганаєва, Я. Шрайберг, В. Горовий, Т. Гранчак, С. Кулицький, Т. Миськевич, Т. Вилегжаніна; зміни в інформаційних запитах користувачів вивчали П. Куліш, Т. Новальська, Т. Коваль, О. Мастіпан, О. Лопата.

Метою цієї статті є висвітлення теоретичних, методичних і прикладних аспектів нових напрямів бібліотечної роботи з допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Наразі бібліотеки – універсальні інформаційні центри – тісно вбудовані в загальнодержавний процес допомоги внутрішнім переселенцям, які залишилися без власного житла й майна, роботи, коштів для придбання найнеобхіднішого. За ініціативи Міністерства культури України з метою забезпечення й надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг тимчасово переміщеним особам, налагодження ефективних механізмів комунікації громадян з місцевими органами влади, сприяння соціальній адаптації громадян, які були змушені покинути рідні місця проживання, на базі бібліотек створено центри підтримки громади з внутрішньо переміщеними особами та затверджено план організації і впровадження цієї ініціативи в життя (Наказ Міністерства культури України від 18.09.2014 р. № 773 «Про реалізацію проекту “Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами”»).

У процесі реалізації проекту було налагоджено систему підготовки бібліотечних працівників для організації послуг з інформаційноконсультативного забезпечення внутрішньо переміщених осіб. Так, завдяки програмі «Бібліоміст» за підтримки Міністерства культури України, Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), уряду Канади й Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) у вересні 2014 р. для бібліотекарів з обласних універсальних наукових бібліотек відбувся методичний тренінг з організації послуг для переселенців, а в жовтні 2014 р. такі тренінги для районних централізованих систем відбулися в усіх регіонах країни.

За результатами роботи тренінгових центрів у 559 населених пунктах країни бібліотеки розпочали кваліфіковане надання послуг для внутрішньо переміщених осіб [10].

Ще з початку трагічних подій Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого (раніше НПБУ) на своєму сайті (www.nplu.org) створила розділи: «На допомогу переселенцям і біженцям», «На допомогу учасникам АТО та волонтерам», де представлені: міжнародні нормативно-правові акти, закони й постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади (зокрема, Міністерства оборони, Міністерства соціальної політики, Міністерства інформаційної політики), а також статті з цієї тематики, що надруковані в періодичних виданнях.

Протягом 2014–2016 рр. провідні фахівці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ) вивчали соціокультурні й інформаційно-консультативні аспекти роботи бібліотек у кризових умовах; науковці інформаційно-аналітичних підрозділів Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (далі – СІАЗ) і Національної юридичної бібліотеки (далі – НЮБ) НБУВ зосереджували свої дослідження на проблемах біженців, ВПО та інших вразливих категоріях населення. Результати моніторингових, аналітичних напрацювань й дослідження відображаються в збірнику наукових праць НБУВ «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», фаховому журналі НБУВ «Бібліотечний вісник», інформаційно-аналітичному журналі «Україна: події, факти, коментарі»; у «Резонансі», бюлетені матеріалів, підготовлених на базі аналізу оперативної інформації

електронних видань; в інформаційних бюлетенях «Проблеми переселенців», «Адаптація переселенців». Усі видання представлені на веб-сайтах НБУВ і Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ (СІАЗ, НЮБ, ФПУ). Інформаційно-аналітична продукція СІАЗ, НЮБ і ФПУ також забезпечує запити замовників владної вертикалі: центральні й місцеві органи влади, органи самоврядування в усіх регіонах країни.

Учасники Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація», що відбулася в НБУВ у жовтні 2016 р., підкреслювали роль бібліотеки в забезпеченні громадянам доступу до знань, формуванні інформаційної культури суспільства, пропаганді гуманістичних цінностей.

О. Воскобойнікова-Гузєва, констатує бурхливу й некеровану трансформацію, що відбувається нині в бібліотечному світі, виокремила оптимальні моделі розвитку сучасної бібліотеки як мультифункціональної установи. Серед них: бібліотека – науково-інформаційний центр, бібліотека – культурно-просвітницький центр, бібліотека – загальнодоступний освітній центр, бібліотека – інформаційно-аналітичний центр, бібліотека – центр дозвілля, бібліотека – суспільно-комунікаційний центр тощо. Вона наголосила, що певні моделі можуть поєднуватися або бути пріоритетними на окремому етапі розвитку установи, однак будь-яка модель розвитку бібліотеки передбачає активне використання партнерства [4].

У статті «Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України» (2014 р.) О. Воскобойнікова-Гузєва розглядає взаємодію бібліотек із владою, установами, громадою. Вона зазначає, що соціальне партнерство – це особливий вид суспільних відносин, показник соціально-економічної та політичної зрілості суспільства. З бібліотекознавчої точки зору соціальне партнерство розглядається як комплекс багатоваріантних відносин між бібліотечно-інформаційними установами та державними й місцевими органами влади, різними установами, громадськими організаціями, підприємствами, метою яких є забезпечення (ресурсне, організаційне, інтелектуальне тощо) максимально повного задоволення інформаційних, соціокультурних, освітніх потреб суспільства шляхом реалізації спільних проектів і заходів.

Дослідниця зазначає, що засадничі питання взаємодії місцевих громад і бібліотек на шляху вирішення певних завдань порушувалися бібліотекознавцями ще 100 років тому, проте не втратили актуальності й сьогодні, оскільки мають великий потенціал соціалізації особистості, її адаптації до суспільних змін [7].

У межах виконання НДР «Інформаційно-комунікаційна діяльність наукових бібліотек як фактор розвитку суспільства знань» відділ комплексних наукових та науково-інформаційних проектів НБУВ провів моніторинг соціокультурних заходів у 2014 р. – на початку 2016 р., представлених на сайтах бібліотек України (національних, державних, обласних, універсальних, наукових).

Як засвідчив моніторинг, бібліотеки в усіх регіонах країни активно співпрацюють із владою, волонтерськими рухами, громадськими організаціями для проведення заходів з підтримки учасників бойових дій у зоні АТО і їхніх сімей; сприяють налагодженню ефективних механізмів комунікації вимушених переселенців з місцевими органами влади для ефективної соціальної адаптації ВПО.

Бібліотекарі накопичили великий досвід проведення науково-інформаційних, культурно-

масових заходів з висвітлення важливих історичних подій, популяризації національно-патріотичної тематики, спеціальних інформаційних ресурсів для допомоги ВПО. Висвітлення таких заходів на сайтах бібліотек і їхніх сторінках у соцмережах у вигляді фотота відеорепортажів, електронних презентацій книжково-ілюстративних виставок утворює особливий зріз національного інформаційного простору, який транслює світові позицію держави, громадянського суспільства, окремого громадянина стосовно історичних подій в Україні [8, с. 3–7].

Важливою складовою бібліотечної діяльності є акцентування суспільного дискурсу на актуальних питаннях, наповнення інформаційного простору суспільно значущою інформаційно-аналітичною продукцією, що генерується інформаційно-аналітичними підрозділами провідних бібліотек України та публікується на їхніх веб-сайтах, зокрема науковцями інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ. Так, О. Симоненко в статті «Вимушені переселенці зі Сходу України: проблеми і шляхи їх вирішення» аналізувала проблеми, що виникли з першими хвилями переміщення населення: інтеграція переселенців у місцеві громади, налагодження комунікації між ВПО та соціумом, що їх приймає. Автор наводила випадки протистоянь між місцевими й новоприбулими громадянами, а також приклади розв'язання проблем і запобігання напруженню в громаді, яка приймає ВПО. О. Симоненко наголошує на важливості більш ширшого висвітлення цих питань у ЗМІ, зокрема в місцевій пресі.

Аналіз ефективності державної допомоги ВПО, зокрема законодавчої діяльності щодо правового забезпечення переселенців, показує, що своєчасне регулярне внесення змін в уже прийняті документи допомагає законодавчо врегульовувати нововиявлені проблеми внутрішньо переміщених осіб. У процесі розв'язання широкого спектра проблем ВПО на державному рівні розробляються програми та приймаються відповідні законодавчі норми для допомоги певним категоріям переселенців: інвалідам, багатодітним родинам, студентам і науковцям. Законодавча підтримка певних категорій ВПО висвітлена в публікації М. Дем'яненка «Актуальні проблеми переселенців в Україні».

Слід зазначити, що проблеми ВПО в Україні, як і загальноєвропейські проблеми біженців, впливають на взаємовідносини між країнами, на прийняття певних політичних рішень. Так, побоювання нової хвилі біженців, прагнення впровадити дієві механізми впливу на міграцію призводили до затягування з вирішенням питання безвізу з ЄС для України. Між тим, незважаючи на складну соціально-політичну ситуацію, Україна виконала всі взяті на себе зобов'язання, і це визнають у ЄС. Україна стала заручником ситуації, констатує М. Дем'яненко в статті «Безвізовий режим з ЄС у контексті проблеми біженців».

На тлі загальносвітових міграційних процесів також привертає увагу перспектива включення в цей потік українців, які постраждали внаслідок збройного конфлікту на Сході України. Адже зростання потоку біженців у країни ЄС потребуватиме істотного збільшення видатків на облаштування й соціальне забезпечення переселенців. Утім, наші західні партнери здебільшого не схильні пов'язувати з наданням безвізового режиму збільшення потоку переселенців з України. Оскільки істотна відмінність української міграції від потоку біженців із країн Близького Сходу й Африки полягає в тому, що наші співгромадяни здебільшого їдуть працювати задля забезпечення своїх родин, які

залишилися вдома, а не намагаються влаштувати своє життя за рахунок європейських платників податків, зазначає М. Закіров у статті «Українське відлуння європейських проблем», аналізуючи проблеми ВПО в контексті міжнародних потоків мігрантів, біженців і переселенців.

Проблема працевлаштування ВПО в Україні залишається вкрай актуальною. Соціологічні дослідження цієї проблематики у 2016 р. показали, що, наприклад, у Львові 70 % переселенців знайшли роботу: кримчани відкрили власні кав'ярні, багато працевлаштувалося в харчовій галузі. Переселенці з Донбасу, яких офіційно на Львівщині зареєстровано близько 10 тис., а неофіційно у рази більше, перенесли свій бізнес, але більшість розпочали власну справу з нуля.

Однак соціологи зазначають, що останнім часом люди повертаються на Донбас переважно через відсутність можливості закріпитися на мирній території. Люди скаржаться на переїзди з однієї орендованої квартири в іншу, на життя в напівзруйнованих гуртожитках. Вони змушені «бігати по управліннях і службах» – доводити, що вони справді переселенці, зазначає М. Закіров у статті «Штрихи до портрету українського переселенця», присвяченій проблемам та шляхам подолання перешкод новими мешканцями в процесі їхньої інтеграції. Тому ефективна державна політика має будуватися саме з урахуванням матеріальних і психологічних особливостей різних соціальних груп вимушених переселенців.

У публікації «Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб» М. Закіров акцентує увагу на тому, як законотворча діяльність забезпечує розв'язання певних проблем ВПО: працевлаштування на новому місці й забезпечення захисту прав працівників, здобуття освіти, забезпечення житлом тощо. Таким чином, вдалося створити хоча й недосконалу, але більш-менш працюючу систему соціального захисту, резюмує автор і додає, що залишається зробити набагато більше. Більш детально М. Закіров проаналізував проблему забезпечення житлом ВПО у статті «Набутий досвід і перспективні проекти розв'язання житлових проблем переселенців», висвітливши вже реалізовані, а також ті, що в стані розроблення, державні програми, проекти міжнародних організацій, волонтерів, громадських об'єднань.

Слід зазначити, що в дослідженнях проблематики ВПО М. Закіров та інші аналітики звертають увагу на недостатній рівень висвітлення цієї теми в ЗМІ. Зокрема, М. Закіров наголошує, що питання, які постають навколо вимушених переселенців, не отримують активного суспільного дискурсу. Як зазначає експерт Інституту демократії ім. П. Орлика В. Кипень, з великою вірогідністю й залишатимуться болючими та конфліктними, «допоки не піднімуться на відповідний рівень».

Саме тому важливі дослідження проблематики ВПО й оприлюднення певних висновків, наведення думок і порад експертів, успішних прикладів вирішення завдань на шляху адаптації вимушених переселенців.

Дослідники проблематики ВПО, зокрема співробітники інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ, забезпечують інформаційноаналітичною продукцією органи державної влади, презентують експертні матеріали на веб-сайті НБУВ, надають інформаційно-консультаційну допомогу та роз'яснення соціально-правових норм ВПО.

Проводячи аналітичні розвідки та глибоке всебічне вивчення певної проблематики,

аналітичні працівники СІАЗ і НЮБ НБУВ мають напрацювання з надання експертних аналітичних оцінок певних суспільно-актуальних питань. Серед безумовних плюсів комунікативно-видавничої співпраці аналітичних підрозділів НБУВ із владною вертикаллю та іншими замовниками бібліотечної аналітичної продукції варто наголосити на конкретній адресності підсумкового матеріалу. Так, аналітиками служб проводився бібліотечний моніторинг ЗМІ в рамках спільного проекту з Інститутом оперативної діяльності та державної безпеки для випуску «Національна безпека: геополітичні, соціально-економічні та інші фактори»; надавалися експертні висновки щодо ситуації на ринку праці й питань зайнятості населення для Міністерства праці та соціальної політики, Фонду загальнообов'язкового страхування України на випадок безробіття та Державного центру зайнятості; у рамках співпраці з Головним ситуаційним центром апарату РНБО України проводиться моніторинг інформаційного простору щодо суспільно значущих подій, класифікація відібраних за певними критеріями матеріалу та його структурування в базі SYS4.

Для допомоги в розв'язанні проблем ВПО аналітики СІАЗ і НЮБ НБУВ на основі широкого моніторингу та глибоких аналітичних досліджень готують інформаційно-аналітичні матеріали, що надаються як конкретним замовникам, так і широкому загалу бібліотечних користувачів, надають інформаційно-консультаційне забезпечення окремим громадянам, організаціям та ЗМІ.

Так, на початку 2017 р. експерт Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ Ю. Половинчак була запрошена в студію радіо «Голос Донбасу» на програму «Ціна питання» – для надання соціальноправової консультації з питань допомоги внутрішньо переміщеним особам. Приводом для спілкування в студії стали законодавчі зміни в порядку обліку переселенців і підтвердження їхнього статусу та права на виплати. У прямому ефірі Ю. Половинчак детально роз'яснювала широке коло питань щодо отримання соціальних виплат пенсіонерам, студентам, громадянам, які працюють. Перераховувала документи, потрібні для перетину кордону з окупованими територіями, для отримання державної допомоги. Акцентувала увагу на категорії громадян, які не перебували на Сході України на момент початку військових дій, проте через побоювання не можуть повернутися на тепер уже окуповану територію. Експерт висловила кваліфіковані комплексні поради громадянам щодо отримання ними статусу ВПО та державної підтримки тощо.

Слухати експерта Центру досліджень соціальних комунікацій Ю. Половинчак можна було не лише з радіоприймача, адже програма також транслювалася в прямому ефірі в мережі Інтернет (www.radio.dn.ua) і в соцмережі Facebook на телеканалі «До тебе» на радіо «Голос Донбасу».

На сайті Державної бібліотеки України для юнацтва та на сторінці Facebook розміщено матеріали з тематичним інформуванням «Куди звернутися якщо...», також є рубрика «Вимушеним переселенцям», яка користується попитом.

Генеральний директор Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого Т. Вилегжаніна на сторінках фахового видання «Бібліотечна планета» ґрунтовно висвітлює допомогу бібліотек різних регіонів вимушеним переселенцям і учасникам АТО. Вона зазначає, що на базі багатьох книгозбірень було створено центри для

підтримки армії, організовуються зустрічі громадськості з волонтерами, які виїжджають у зону АТО. Також бібліотекарі організовували неодноразово збір речей, необхідних воїнам і переселенцям, проводили благодійні соціокультурні заходи та благодійні аукціони для збору коштів на придбання матеріально-технічних засобів і лікування поранених. Особливо затребуваними серед можливих послуг стали: сканування документів і відправлення їх електронною поштою, спілкування в соціальних мережах та через Skype, пошук близьких, отримання корисної інформації: розклад руху транспорту і придбання квитків, адреси надання гуманітарної допомоги, оренда житла.

Т. Вилегжаніна також висвітлює деякі аспекти національнопатріотичної діяльності бібліотек, зокрема популяризацію літератури, що сприяє формуванню в користувачів почуттів патріотизму й національної гідності, інформує про події, які відбуваються на Сході України, вшановує героїв-захисників. Вона наводить приклади такої літератури й різноманітні, як традиційні, так й інноваційні, форми бібліотечної роботи з цього напрямку: цикли бесід, книжкові виставки, тематичні полиці, огляд періодичних видань, зустрічі з ветеранами Другої світової війни, воїнами АТО, волонтерами, благодійні акції, культурологічнопізнавальні віртуальні подорожі до місць історичної слави України тощо [5, 6].

Бібліотека стає одним з найнеобхідніших елементів соціальної інфраструктури, пов'язаних із задоволенням фундаментальних прав членів місцевих громад на інформацію, культуру, освіту, зазначає Т. Вилегжаніна.

Сьогодні вітчизняна бібліотечна мережа пропонує внутрішньо переміщеним особам широкий комплекс соціальної інформаційно-консультаційної допомоги завдяки розвитку спеціальних форм обслуговування нової цільової групи бібліотечних користувачів і застосуванню новітніх цифрових технологій. Так, на Хмельниччині для якісного обслуговування ВПО Волочиська ЦРБ співпрацює з РДА, де створено міжвідомчий координаційний штаб з питань, пов'язаних із соціальним забезпеченням громадян цієї категорії, з центром зайнятості населення, управлінням соціального захисту населення, які за потреби надають необхідну інформацію.

У бібліотеці переселенцям надається безкоштовний доступ до Інтернету, перегляд періодичних видань тощо. Для них бібліотекарями підготовлено буклет «Для тих, хто вперше в нашому місті», «Інформаційний довідник для громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території»; розроблено інформаційний куточок «Пам'ятайте, безвиході не буває!», де розміщено інформаційний матеріал: дорожні карти, копії бланків заяв для отримання допомоги у службі соціального захисту та центрі зайнятості населення, копії відповідних постанов, на підставі яких видається допомога, розпорядження райдержадміністрації щодо перебування переселених осіб у Хмельницькій області; інформаційний список законодавчих матеріалів й інтернет-ресурсів «Законодавство про права переселенців». На сайті Волочиської центральної районної бібліотеки представлено інформаційний список законодавчих матеріалів та інтернет-ресурсів для внутрішньо переміщених осіб, «який допоможе вам зорієнтуватися в законодавчій інформації та підкаже як діяти далі».

Доказом наполегливої й кваліфікованої роботи бібліотеки з користувачами-переселенцями є багато успішних історій з працевлаштування ВПО, оформлення певних

документів, допомога в самоосвіті дорослим і дітям тощо [9].

На Сумщині Тростянецька центральна районна бібліотека – інформаційний майданчик для переселенців. Працюючи в тісному партнерстві із соціальними службами, бібліотека продовжує бути для тимчасово переміщених осіб своєрідним майданчиком, де запроваджуються різні соціальні ініціативи: відзначаються урочисті події, запрошуються представники влади, соціальні робітники, волонтери для консультацій ВПО і їх різносторонньої підтримки.

16 березня 2016 р. у ЦРБ на тренінг із ваучерних програм у рамках програми «Україна: громадський неспокій» зібралися переселенці із зони АТО, а також представники управління соцзахисту населення Тростянецької РДА, Тростянецького відділення Червоного Хреста. У рамках цього проекту переселенцям із зони АТО надавалася допомога у вигляді ваучерів на продукти харчування.

У травні 2016 р. команда фахівців, які опікуються проблемами переселенців в області, вирішувала назрілі гострі питання переселених осіб на круглому столі, що відбувся у Тростянецькій ЦРБ. У заході взяли участь радник Міністерства соціальної політики в Сумській області О. Іванцова, голова правління ГО «Самаритяни Сумщини» В. Лазаренко, правозахисник Центру безкоштовної юридичної допомоги В. Виноградов.

На круглому столі було порушено багато гострих проблем тимчасово переміщених осіб щодо реєстрації, надання соціальної допомоги, а також житлові питання, працевлаштування тощо. Бібліотекарі продемонстрували учасникам заходу свій власний ресурс – блог КЗ «Тростянецька ЦРБ», на якому представлено «Кейс інформаційної допомоги переселенцям», а також інформаційно-просвітницькі заходи, які проводить бібліотека для користувачів цієї категорії [2].

Сайт Роменської центральної міської бібліотеки для дорослих ім. Б. Антоненка-Давидовича ще один яскравий приклад креативної роботи сумських бібліотекарів щодо забезпечення переселенців і учасників АТО бібліотечно-інформаційними послугами.

На головній сторінці сайту бібліотеки привертає увагу відеопрезентація «Повертайся живим», присвячена учасникам АТО. Вдало підібрані пісні й музика супроводжують фотохроніку трагічних подій нашої історії: коротка довідка про початок АТО, захист Донецького аеропорту, військові, волонтери, медики – усі, хто захищає країну, докладає зусиль для наближення перемоги. Душевні слова музичного супроводу закликають демобілізованих захисників попри біль військових втрат долучитися до розбудови мирного життя. Далі з гіперактивного повідомлення «Бібліотека українського воїна» завантажується інформація такого змісту: «Запрошуємо усіх небайдужих роменців долучитися до Всеукраїнської акції “Бібліотека українського воїна”».

Нижче розміщено гіперактивне повідомлення: «До уваги переселенців та учасників АТО».

На головній сторінці у розділі «Наша діяльність» теж є гіперактивне посилання «Для вас, учасники АТО та переселенці». За цими гіперактивними посиланнями користувачі отримують актуальну змістовну інформацію, яка потрібна їм. Кожна рубрика гіперактивна й містить перехід на потрібний документ чи сайт органу державної влади, благодійного фонду, громадської чи волонтерської організації.

Надається інформація про Конкурс грантів на розвиток бізнесу для ВПО й можливість

подання заявки на участь у грантовій програмі ПРООН для внутрішньо переміщених осіб [12].

Для підвищення якості обслуговування нової цільової групи бібліотеки в рамках науково-дослідної роботи вивчають особливості користувацького попиту з урахуванням соціально-економічних і законодавчих змін у державі для вдосконалення методики своєї роботи та успішного розвитку нових напрямів бібліотечної роботи, досліджують ефективність надання послуг для ВПО.

Сектор соціологічних досліджень і розвитку Регіонального тренінгового центру Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. Островського підбив підсумки науково-дослідної діяльності бібліотек області за 2015 р.

Бібліотеки області брали активну участь у численних дослідженнях широкого спектра бібліотечної діяльності, зокрема питань інформаційного забезпечення ВПО, патріотичного виховання і вдосконалення роботи з цих напрямів.

Серед досліджуваних тем на загальнообласному рівні було проведено, зокрема, онлайн-дослідження «Робота бібліотек Хмельниччини на допомогу внутрішньо переміщеним особам».

Центральна міська бібліотека Хмельницька провела соціологічне дослідження «ВПО і бібліотека». Його мета – вивчення думки внутрішньо переміщених осіб про інформаційно-бібліотечні послуги та визначення мотивів їхніх звернень до бібліотеки. Вимушені переселенці підкреслили важливість вивчення їхніх запитів і потреб та надання бібліотечно-інформаційних послуг; відзначили актуальність організації навчання комп'ютерної грамотності.

За результатами аналізу зібраного матеріалу під час досліджень співробітниками Хмельницької ОУНБ підготовлено статистичні таблиці, аналітичні записки, які використовуються в плануванні роботи бібліотек області для покращення їхньої діяльності [1].

Мелітопольська центральна міська бібліотека ім. М. Лермонтова (м. Мелітополь Запорізької області) за проект «Мелітопольський контактний центр для тимчасових переселенців» увійшла до числа переможців конкурсу «Бібліотека року-2015», організованого УБА спільно з Міністерством культури України. Відкритий на початку 2015 р. контактний центр – спільний соціальний проект міської ради й бібліотеки. Його відкриттю передувало соціологічне дослідження інформаційних потреб ВПО: через соціальні та культурні установи міста було розповсюджено анкети для вивчення інформаційних запитів користувачів і флаєри про послуги майбутнього контактного центру. Таким чином було з'ясовано, що в переселенців серед інших проблем гостро стоять питання пошуку своїх рідних, комунікації з ними, адже більшість переміщених родин похапцем залишали свої домівки, роз'їхалися по різних містах і не мали елементарного зв'язку з рідними та друзями.

Сьогодні контактний центр надає можливість користуватися Інтернетом на безоплатній основі; надає консультаційну допомогу користувачам; організовує пошук втрачених контактів з родичами та друзями (через електронні адреси, персональні сторінки в соціальних мережах «ВКонтакте», «Однокласники», «Мой мир», Facebook тощо); надає безоплатну можливість телефонного спілкування з родичами й друзями як на території

України (МТС, Київстар), так і з іншими країнами (за допомогою сервісу відеодзвінків Skype, електронної пошти, соціальних мереж).

З липня 2015 р., коли стало можливим отримання дозволу на перетин лінії зіткнення на Сході України через подачу документів в електронній формі, переселенці стали звертатися по допомогу до бібліотеки. Відповідно, бібліотекарі центру опанували новий вид послуг – оформлення онлайн-заяв для переміщення осіб у районі проведення АТО через сайт Служби безпеки України. Для розширення спектра послуг у контактному центрі запроваджено безкоштовні тренінги з комп'ютерної грамотності для переселенців [11].

У рамках здійснення науково-дослідницької роботи Львівська ОУНБ виступає організатором досліджень діяльності публічних бібліотек ЦБС Львівщини з вимушеними переселенцями. Так, протягом 2014–2015 рр. проводився моніторинг роботи публічних бібліотек області з ВПО у формі анкетування з метою з'ясування, яка кількість ВПО мешкає на території міста/району; яка кількість ВПО отримує послуги в бібліотеках і перелік бібліотечних послуг для переселенців; форми співпраці з органами влади й соціальними центрами тощо.

На основі аналізу результатів моніторингу було підготовлено аналітичну довідку про роботу публічних бібліотек Львівської області з внутрішньо переміщеними особами.

Станом на 16 лютого 2015 р. на території Львівської області зареєстровано понад 11 тис. внутрішньо переміщених осіб, хоча насправді їх більше, оскільки багато людей не ставали на облік в управління соціального захисту через побоювання, що їхні імена будуть відомі сепаратистам.

За даними моніторингу, переселенці мешкають у 179 населених пунктах Львівщини, їх обслуговує 166 бібліотек області, які надавали різноманітну допомогу ВПО: у вигляді тренінгів (160) і консультацій (200), зокрема щодо інформаційних ресурсів для ВПО та питань їх участі у виборах, консультацій з питань отримання документів, перереєстрації на отримання соціальних виплат, отримання роботи, пошуку житла.

Результати моніторингу показали, що 52 % ВПО за допомогою Інтернету шукали необхідну інформацію, 23 % використовували skype-зв'язок, 21 % використовували електронну пошту, 4 % замовляли товари через Інтернет. Також переселенці отримували літературу на абонементі, у читальному залі, користувалися періодичними виданнями. Важливими напрямками роботи з переселенцями стали: організація безкоштовних занять з основ комп'ютерної грамотності та онлайн-курсів з англійської мови; проведення культурних заходів і організація дозвілля; створення середовища для спілкування, зокрема створення клубів та об'єднань.

Львівською ОУНБ розроблено рекомендації та підготовлено інструктивно-методичний лист щодо організації подальшої роботи ЦБС області з обслуговування нової цільової групи користувачів шляхом розширення бібліотечного спектра послуг для ВПО, вироблення нових підходів у роботі з цією категорією користувачів.

Для більш ефективного обслуговування нової групи користувачів Львівська ОУНБ рекомендує бібліотекам області активніше співпрацювати зі структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних/міських держадміністрацій, виконавчими органами районних, міських, сільських рад з питань розміщення ВПО на

території міста/району; забезпечувати отримання оперативної інформації, використовуючи блоги та сайти державних органів влади, громадських організацій, провідних бібліотек України; з метою обміну досвідом і впровадження новацій у роботі з вимушеними переселенцями долучитися до групи в соціальній мережі Facebook «Бібліотеки у допомогу ВПО» (<https://www.facebook.com/groups/1388255221435075>).

В аналітичній довідці про роботу публічних бібліотек Львівської області з ВПО фахівці ОУНБ зазначають, що за результатами моніторингу публічні бібліотеки обслуговують лише 9 % зареєстрованих ВПО на Львівщині. Тому, ідеться в документі, бібліотечним працівникам необхідно проводити рекламні кампанії бібліотечно-інформаційних послуг для ВПО; залучати вимушених переселенців до життя громади через бібліотеку шляхом участі в громадських і бібліотечних радах, клубах за інтересами, об'єднаннях, заходах; створювати буклети та флаєри про нові послуги бібліотеки для переселенців [3].

Сьогодні велика міграційна хвиля, спричинена війною, помітно вщухла – необхідно переходити від реалізації виключно гуманітарних проєктів до нових, спрямованих на розвиток, інтеграцію нових мешканців у соціум, що їх приймає. Одним з найважливіших питань для успішної адаптації ВПО на новому місці є працевлаштування. Тому бібліотечна підтримка постраждалих у конфлікті на Сході України зосереджується на організації на базі бібліотек курсів комп'ютерної грамотності або вивчення англійської мови; на регулярному і своєчасному інформуванні переселенців про можливості як самостійного пошуку вакансій на ринку праці, так і через центри зайнятості; участі в конкурсах та програмах щодо отримання грантів на навчання, започаткування власної справи.

Можна навести декілька прикладів бібліотечної роботи в цьому напрямі:

– Центральна міська бібліотека Мирнограда (Донецька область) розпочала серію тренінгів з працевлаштування для вимушено переміщених осіб і людей, які втратили роботу. Проєкт «Працевлаштування і розвиток трудових ресурсів у бібліотеках» виконується в рамках Української ініціативи щодо підвищення впевненості (UCBI), що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та адмініструється IREX/Україна в рамках програми «Бібліоміст». Серії тренінгів з працевлаштування для ВПО відбуваються в 16 публічних бібліотеках, розташованих у Запорізькій, Дніпропетровській, Харківській, Донецькій, Луганській областях⁸.

– Запорізька ОУНБ ім. Максима Горького запрошувала до Регіонального тренінгового центру бібліотеки на безкоштовні дводенні тренінги з працевлаштування вимушено переміщених осіб⁹.

– Блог «Бібліотека на допомогу ВПО» інформує: «Внутрішньо переміщені жінки-підприємці запрошуються до участі в конкурсі бізнес-планів на започаткування підприємницької діяльності чи малого бізнесу в рамках реалізації проєкту “Інноваційна програма з розвитку підприємництва внутрішньо переміщених жінок у сільській місцевості”». Максимальний розмір гранту на реалізацію одного бізнес-плану становить

⁸ Трудоустройство и развитие трудовых ресурсов в библиотеке. shkvarki.org: портал горячих новостей. 2015. 24 нояб. URL: <http://shkvarki.org/dimitrov/item/3603-trudoustrojstvo-i-razvitie-trudovykh-resursov-v-bibliotekakh>.

⁹ В Запорожье беженцев будут учить, как найти работу. МИГ: газета Запорожья. 2015. 21.10. URL: <http://www.mig.com.ua/zaporozhe/item/10088-v-zaporozhe-bezhentsev-budut-uchit-kak-najti-rabotu>.

до 1 тис. євро в гривневому еквіваленті ¹⁰.

– Блог «Бібліотека на допомогу ВПО» інформує, що ГО «Людина в біді» надає гранти для створення нових робочих місць для ВПО. Цей проект спрямований на стимулювання діючого малого й середнього бізнесу, який має потенціал до розширення і створення нових робочих місць для громадян України, що мають статус ВПО та постійно проживають на територіях Донецької області ¹¹.

Таким чином, провідні національні бібліотеки, обласні універсальні наукові й публічні бібліотечні установи в усіх регіонах включені в загальнодержавний процес розв'язання широкого кола проблем ВПО та учасників АТО. У рамках науково-дослідної роботи провідні фахівці бібліотечної галузі проводять дослідження проблематики стосовно переселенців, узагальнюють напрацювання й надають науково обґрунтовані методичні рекомендації для бібліотечної мережі з метою підвищення рівня якості інформаційно-бібліотечного забезпечення, зокрема внутрішньо переміщених осіб.

Сайти бібліотек демонструють спільні зусилля бібліотечних працівників, органів державної влади, міжнародних організацій, волонтерів, громадських об'єднань на шляху розв'язання проблем ВПО, учасників АТО, а також показують світу єднання нації у прагненні якнайшвидшого подолання кризових явищ.

Література

1. Аналіз діяльності бібліотек Хмельницької області за 2015 рік / Упр. культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької ОДА, ХОУНБ ім. М. Островського. – Хмельницький, 2016. – 32 с.

2. Бібліотека – інформаційний майданчик для переселенців [Електронний ресурс] // Тростянецька центральна районна бібліотека. – 2016. – 16.06. – Режим доступу: http://trostianetsbiblioteka.edukit.sumy.ua/roboata_bibliotek_z_pereselencyami. – Назва з екрана.

3. Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) : аналітична довідка за результатами моніторингу [Електронний ресурс]. – Львів : Львівська ОУНБ, 2015. – 56 с. – Режим доступу: <https://mega.co.nz/#!YxxFkY4C!oUUW0ERh2ZMue9K1QJuaF63Z3TVoR12Iy27W1jeTKNc>. – Назва з екрана.

4. *Василенко О.* Інформаційно-комунікаційна діяльність бібліотек: завдання інтеграції / О. Василенко, Л. Дем'янюк // Бібл. вісн. – 2015. – № 6. – С. 39–40.

5. *Вилегжаніна Т.* Бібліотеки і книги на захисті української душі / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2014. – № 4. – С. 4–6.

6. *Вилегжаніна Т.* Деякі аспекти національно-патріотичної діяльності публічних бібліотек України / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2015. – № 4. – С. 4–6.

7. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України / О. Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2014. – № 4. –

¹⁰ Для ВПО та інших постраждалих від конфлікту: не пропустіть можливість. Бібліотека на допомогу ВПО: блог. URL: http://lounb-vpo.blogspot.com/2017_03_01_archive.html.

¹¹ Конкурси, програми, гранти для постраждалих у конфлікті на сході. Бібліотека на допомогу ВПО: блог. URL: http://lounb-vpo.blogspot.com/2017/03/blog-post_17.html.

С. 3–7.

8. Воскобойнікова-Гузєва О. Соціокомунікаційна діяльність провідних бібліотек України в новітніх умовах / О. Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2016. – № 1. – С. 12–17.

9. Інформація для внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс] // Волочиська центральна бібліотека. – Режим доступу: http://vollibrary.ucoz.net/index/informacija_dlja_vpo/0-43. – Назва з екрана.

10. Прес-служба Міністерства культури: бібліотеки проводять роботу із соціальної адаптації переселенців [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – 2014. – 16.12. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247822563. – Назва з екрана.

11. Робота бібліотеки з внутрішньо переміщеними особами [Електронний ресурс] // ЦБС м. Мелітополь. – 2015. – Режим доступу: http://melitopolbiblio.ucoz.ua/news/roboata_biblioteki_z_vnutrishno_peremishhenimi_osobami/2015-03-13-381. – Назва з екрана.

12. Роменська центральна міська бібліотека для дорослих імені Бориса Антоненка-Давидовича [Електронний ресурс] // Веб-сайт Роменської ЦМБ. – Режим доступу: <http://romny-bibl.edukit.sumy.ua/>. – Назва з екрана.

References

1. Analiz diialnosti bibliotek Khmelnytskoi oblasti za 2015 rik / Upr. kultury, natsionalnostei, religii ta turyzmu Khmelnytskoi ODA; KhOUNB im. M. Ostrovskoho. [Analysis of libraries Khmelnytsky region in 2015] / Mgmt. cultures, nationalities, religions and Tourism Khmelnytsky Oblast State Administration; HOUNB them. Ostrovsky]. (2016). Khmelnytskyi [in Ukrainian].

2. Biblioteka – informatsiinyi maidanchyk dlia pereselentsiv [Library – information platform for immigrants]. (2016). *Trostianetska Tsentralna raionna biblioteka – Site Trostyanets Central District Library*. Retrieved from http://trostianetsbiblioteka.edukit.sumy.ua/roboata_bibliotek_z_pereselencyami [in Ukrainian].

3. Biblioteky yak tsentry pidtrymky hromady v umovakh voiennoi zahrozy: robota z vnutrishno peremishchenymy osobamy (VPO) / analitychna dovidka za rezultatamy monitorynhu [Libraries as centers of community support in terms of military threat: working with internally displaced persons (IDPs) / analytical materials on monitoring results]. (2015). *mega.co.nz*. Retrieved from <https://mega.co.nz/#!YxxFkY4C!oUUW0ERh2ZMue9K1QJuaF63Z3TVoR12Iy27W1jeTKNc> [in Ukrainian].

4. Vasylenko, O. (2015). Informatsiino-komunikatsiina diialnist bibliotek: zavdannia intehratsii [Informatsiyno and communication activities of libraries: challenges of integration]. *Biblioteknyi visnyk – Library Journal*, no. 6, pp. 39–40 [in Ukrainian].

5. Vylehzhana, T. (2014). Biblioteky i knyhy na zakhysti ukrainskoi dushi [Libraries and books in defense of Ukrainian soul]. *Bibliotekna planeta – Library Planet*, no. 4, pp. 4–6 [in Ukrainian].

6. Vylehzhana, T. (2015). Deiaki aspekty natsionalno-patriotychnoi diialnosti publichnykh bibliotek Ukrainy [Some aspects of the national-patriotic activity of public libraries in Ukraine].

Bibliotechna planeta – Library Planet, no. 4, pp. 4–6 [in Ukrainian].

7. Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2014). Sotsialne partnerstvo yak chynnyk rozvytku bibliotечно-informatsiinoi sfery Ukrainy [Social partnership as a factor in the development of library-information sphere of Ukraine]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 4, pp. 3–7 [in Ukrainian].

8. Voskoboinikova-Huzieva, O. V. (2016). Sotsiokomunikatsiina diialnist providnykh bibliotek Ukrainy v novitnikh umovakh [Sotsiokomunikatsiyna activities leading libraries of Ukraine in modern conditions]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 1, pp. 12–17 [in Ukrainian].

9. Informatsiia dlia vnutrishno peremishchenykh osib [Information for IDPs]. *Volochyska Tsentralna biblioteka – Volochysk Central Library*. Retrieved from http://vollibrary.ucoz.net/index/informacija_dlja_vpo/0-43 [in Ukrainian].

10. Pres-sluzhba Ministerstva kultury: biblioteky provodiut robotu iz sotsialnoi adaptatsii pereselentsiv [Press service of the Ministry of Culture: libraries are working with social adaptation of persons]. (2014). *Uriadovyi portal – Governmental Portal*. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247822563 [in Ukrainian].

11. Robota biblioteky z vnutrishno peremishchenymy osobamy [Working with library internally displaced persons]. (2015). *TsBS m. Melitopol – Central Library System of Melitopol*. Retrieved from http://melitopolbiblio.ucoz.ua/news/roboata_biblioteki_z_vnutrishno_peremishhenimi_osobami/2015-03-13-381 [in Ukrainian].

12. Romenska tsentralna miska biblioteka dlia doroslykh imeni Borysa Antonenka-Davydovycha [Romenskaya central city library adult named Borys Antonenko-Davidovich]. *Veb-sait Romenskoj TsMB – The website of the Romhy Central City Library*. Retrieved from <http://romny-bibl.edukit.sumy.ua> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.05.2017.

Oxana Zhelay,

Research Associate, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

New Areas of Library Work Help IDPs: Theoretical, Methodological and Applied Aspects

The paper contains an analysis of promising forms and technologies of library work which could satisfy the information requests of a new target group of library users – internally displaced persons (IDP). Libraries informational and analytical work on study internally displaced persons' problems, the research direction on the study of the effectiveness of library assistance to immigrants and participants of the anti-terrorist operation are considered.

The experience of leading national libraries, regional universal scientific and public library institutions in the process of informational, sociocultural assistance of internally displaced persons has been studied. The consolidating role of libraries in the national program of adaptation of internally displaced persons, their integration into the host community is shown.

Keywords: IDPs, displaced persons library services, library information and analytical services, new areas of library work, national libraries, Regional Scientific Library, public libraries.

Оксана Желай,

науч. сотр., Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Новые направления библиотечной работы для помощи ВПЛ: теоретические, методические и прикладные аспекты

В статье проанализировано развитие перспективных форм и технологий библиотечной работы для удовлетворения информационных запросов новой целевой группы библиотечных пользователей – внутренне перемещенных лиц. Рассмотрены информационно-аналитическая работа библиотек по исследованию проблематики ВПЛ, научно-исследовательское направление по изучению эффективности библиотечной помощи переселенцам и участникам АТО.

Исследован опыт работы ведущих национальных библиотек, областных универсальных научных и публичных библиотечных учреждений в процессе оказания информационной, социокультурной помощи ВПЛ. Показана консолидирующая роль библиотек в общегосударственной программе адаптации вынужденных переселенцев, их интеграции в принимающий социум.

Ключевые слова: ВПЛ, библиотечная помощь переселенцам, библиотечные информационно-аналитические службы, новые направления библиотечной работы, национальные библиотеки, ОУНБ, публичные библиотеки.

Галина Булахова,

мол. наук. співроб., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ФОТОІМІДЖ БІБЛІОТЕКИ В ІНТЕРАКТИВНОМУ ПРОСТОРИ

У статті акцентовано увагу на формуванні фотоіміджу бібліотечних установ у інтерактивному просторі. Розглянуто систему позиціонування бібліотеки в інтерактивному просторі, складові цієї системи; висвітлено технології бібліотечного позиціонування; систематизовано підходи до бібліотечного іміджмейкінгу.

Проаналізовано специфіку представлення в соціальних мережах бібліотек через візуальний образ.

Ключові слова: імідж, інтерактивний простір, бібліотека, соціальні мережі, Facebook.

Зміни в соціокультурному середовищі, зумовлені, серед іншого, упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, та спричинена цими змінами трансформація ролі бібліотек у сучасному інформаційному середовищі спонукають бібліотечні інституції до активізації діяльності, спрямованої на перегляд своєї ролі в суспільстві, до зміни позиціонування, підтвердження своєї значущості через обґрунтування унікальності бібліотечних послуг і ресурсів. Відповідно, актуальним для бібліотек стає завдання формування як інституційного, так і індивідуального (для кожної бібліотеки) позитивного іміджу.

Зі створенням нового, більш сучасного іміджу, формуванням стратегії адаптації до умов втрати монополії на інформаційне обслуговування пов'язана активність бібліотек в інтернет-середовищі, зокрема в соціальних мережах, блогах, форумах, віртуальних спільнотах, які отримали узагальнену назву «соціальні медіа».

Загальними ознаками соціальних медіа, що виступають як перспективний ресурс для поширення інформації, є простір для обговорення, формування суспільної думки, акумуляції ідей. Притаманні соціальним медіа інструменти інтерактивної комунікації дають змогу бібліотекам ефективно формувати й просувати свій професійний імідж, а також позитивно впливають на залучення користувачів і підтримку зв'язку з ними.

Найчастіше бібліотеки використовують соціальні медіа таким чином:

- ведення професійного або робочого профілю;
- публікація контенту, що розкриває діяльність бібліотеки, її продукти та послуги;
- републікації і мікроблогінг повідомлень, що можуть становити інтерес для професійного кола та користувачів;
- підтримка комунікації з користувачами (написання коментарів, моніторинг обговорень під власним контентом, опитування).

Можна стверджувати, що поширення інтернет-технологій змусило бібліотеки самостійно шукати шляхи популяризації наукових знань, створювати власну нішу серед різноманітних цифрових джерел інформації для користувача, що знаходить своє втілення у впровадженні нових форм бібліотечного обслуговування, пов'язаних з використанням соціальних медіа.

Відповідно, маркетингова політика, іміджеве позиціонування досить активно

впроваджується в бібліотечну практику, а отже, знаходить відображення і в бібліотекознавчих дослідженнях.

Так, М. Матвеев розглядає імідж бібліотек як соціокультурний феномен, наводить розгорнуте визначення іміджу, аналізує вітчизняні та зарубіжні дослідження, визначає основні фактори, що впливають на імідж, виявляє причини існування негативних уявлень про професію бібліотекаря і пропонує способи їх подолання [1]. Перспективною видається авторська спроба систематизації досліджень, у яких порушується проблема іміджу бібліотек. Існуючі матеріали автор поділяє на чотири групи: дослідження зовнішнього і внутрішнього іміджу бібліотек; дослідження незалежного іміджу (художня література, фільми, комікси тощо); авторські або колективні сайти, на яких представлені індивідуальні образи бібліотекарів; «бібліотечний» гумор.

Вагомим здобутком у цьому напрямі є праці українських науковців. Так, імідж бібліотечного працівника в сучасній науці розглядає В. Горовий [2]; Н. Пилипенко досліджує формування іміджу бібліотеки за допомогою соціальних медіа, характеризує головні причини використання соціальних медіа для комунікації з користувачами бібліотеки [3]. О. Мар'їна досліджує бібліотеки та соціальні медіа, зокрема технологію взаємодії [4], О. Таланчук розглядає образ бібліотеки в соціальних мережах [5], А. Кухаренко досліджує гуманістичний імідж бібліотек у сучасному комунікаційному просторі, аналізує питання формування позитивного, гуманістично спрямованого іміджу бібліотеки, який здатен забезпечити її конкурентоспроможність у комунікаційному просторі сучасності [6].

Наукова розробка проблеми засвідчує її актуальність. Водночас видається затребуваним дослідження позиціонування бібліотек в інтерактивному просторі з позицій системного підходу. Відповідно, мета статті – проаналізувати систему позиціонування бібліотеки в інтерактивному просторі, складові цієї системи; виявити технології бібліотечного позиціонування; систематизувати підходи до бібліотечного іміджмейкінгу.

Розглянемо проблему бібліотечного позиціонування в системі образ (емоційний і когнітивний) – імідж – бренд. Для уточнення термінологічних нюансів наведених понять вважаємо за доцільне скористатися існуючими напрацюваннями, розширюючи та екстраполюючи запропоновані підходи [7] до бібліотекознавчих та ширше – досліджень інформаційного простору. Отже, емоційний образ пропонується визначати як первинне враження про когось або щось, сформоване в результаті окремого інформаційно-комунікативного акту (публікації, дискусії, заходу тощо). Когнітивний образ – це уявлення про когось або щось, сформоване на основі осмислення повторюваних результатів ряду інформаційно-комунікативних актів. Сформований у масовій або індивідуальній свідомості як на основі конкретних особистих вражень та уявлень, так і опосередкованим чином, з матеріалів мас-медіа, літературних і кінематографічних джерел, стереотипізований образ може розглядатися як імідж.

У ряді словників поняття «імідж» тлумачиться як громадська думка, уявлення про когось, щось [8]. Словник іншомовних соціокультурних термінів «Словопедія» визначає «імідж» як цілеспрямовано сформований образ якої-небудь особи, явища, предмета, які покликані збільшити емоційно-психологічний вплив на кого-небудь з метою популяризації, реклами, пропаганди тощо [9]. Власне, термін «імідж» (від англ. image)

запропонував ще в 30-х роках ХХ ст. З. Фрейд, розглядаючи його не стільки як реальний образ людини або предмета, скільки як ідеальний образ, що відрізняється від реального.

Водночас бібліотечний імідж – це загальне уявлення про бібліотеку, яка залежить від щоденної праці та формується впродовж багатьох років. Відповідно, у повсякденній практиці можливе паралельне існування різних іміджів: ідеального – як уособлення напряму руху; дзеркального – як бачення співробітниками репутації бібліотеки, її привабливості для користувачів; нарешті – реального, що відображає дійсне ставлення різних груп громадян до бібліотеки, їх задоволеність якістю обслуговування, розуміння значення бібліотек для користувачів [10].

Виходячи з вищесказаного, можна зазначити, що природно дзеркальний і реальний образи не збігаються, але повинні бути наближені до ідеального.

Виходячи з ринкової логіки, за якою прибуток можуть приносити не тільки товари і послуги, а й нематеріальні активи, конвертування позитивного іміджу в доходи різного роду дає змогу говорити про бренд як конкурентну ідентичність, суму всіх матеріальних і символічних елементів, які роблять бібліотеку унікальною, власне, її комерціалізований імідж. Більше того, у випадку з брендингом ідеться не просто про багатовимірний конструкт, функціональні, емоційні й матеріальні елементи якого в сукупності створюють унікальний набір асоціацій у суспільній свідомості, а і про цілеспрямоване формування цих асоціацій.

Науковцями виділяються такі основні складові іміджу:

- Зовнішньобібліотечний імідж – визначають три поняття: зручність для користувачів, принесена користь, що запам'ятовується як образ.
- Внутрішньобібліотечний (корпоративний) імідж – являє собою спосіб мислення і спосіб дії співробітників бібліотеки, спрямовані на гармонізацію відносин в колективі та створення сприятливого ставлення до бібліотеки з боку користувачів [11].

Для виявлення основних складових формування іміджу вважаємо за доцільне вдатися до системно-структурної моделі бібліотеки Ю. Столярова [12], що дасть змогу розглядати імідж бібліотеки через створення в масовій свідомості стереотипізованого образу основних елементів бібліотеки як системи: документного фонду, користувачів, бібліотекарів і матеріально-технічної бази.

Отже, основними складовими позиціонування бібліотеки пропонуємо розглядати образи **матеріально-технічної бази** (будівля бібліотеки, меблі, виробнича техніка), **фондів, бібліотечного персоналу, користувачів** і формування на їхній основі в масовій свідомості іміджу та бренду бібліотеки.

Як виявив аналіз представлення в інтерактивному середовищі – саме в середовищі соціальних мереж – візуального образу матеріальнотехнічної бази бібліотек, на сьогодні виразно простежується дві тенденції, які умовно можна позначити як історичну, традиційну, та модерну, інноваційну. У першу чергу це стосується будівель і внутрішніх приміщень бібліотек. Відповідно, історичні образи формують імідж бібліотеки як надійного, перевіреного часом, вкоріненого у традиції утримувача «мудрості у світі». Футуристичні образи формують імідж бібліотеки як локомотива прогресу.

У вітчизняному сегменті соціальних мереж поширюваними, як офіційними бібліотечними представництвами, так і окремими бібліотечними співробітниками та

користувачами у статтях, фотоальбомах, презентаціях, є зображення різних бібліотек світу, які визначаються як «найкрасивіші». Аналіз публікацій різного походження дає змогу сформуванню списку бібліотек, які згадуються в такому контексті найчастіше. Серед них – Бібліотека Конгресу США, Національна бібліотека республіки Білорусь, Бібліотека абатства Святого Галла (Швейцарія), Бібліотека Гейзеля (Університет Каліфорнії, Сан Дієго), Архітектурна бібліотека Делфтського технічного університету (Нідерланди), Громадська бібліотека Стокгольма (Швеція), Бібліотека Александрина (Єгипет), Бібліотека Софійського університету (Болгарія), Національна бібліотека Франції та ряд інших [13].

Сучасні бібліотеки вражають своєю вишуканістю, вони стають не тільки місцем отримання інформації, а й перетворюються на визначні культурні об'єкти. Наприклад, Національна бібліотека Білорусі має форму ромбокубооктаедр, встановленого на триповерхову підставку-стилобат (див. рис. 1). Особливість бібліотеки – медіа-фасади зі світлодіодами, які вмикаються ввечері і радують мешканців динамічним підсвічуванням.

Публічна бібліотека Канзас-Сіті, США побудована ніби гігантська книжкова полиця, де висота кожної книги становить понад 7 м, а ширина – 2 м (див. рис. 2).

Рис. 1. Національна бібліотека Білорусі

Джерело: http://ipress.ua/ljlive/naykrasyvishi_biblioteky_svitu_foto_17816.html

Рис. 2. Публічна бібліотека Канзас-Сіті, США
Джерело: <https://kwt-stroy.ru/doma-sooruzheniya/139-publichnaya-biblioteka-usa>

Не менш популярні зображення бібліотек, розташованих в історичних будівлях. Це стосується, наприклад, будівлі Бібліотеки монастиря святого Галла у Швейцарії, розташованої в місті Санкт-Галлен, яка вважається однією з найперших і найважливіших монастирських бібліотек у всьому світі (рис. 3).

Рис. 3. Бібліотека монастиря святого Галла у Швейцарії
Джерело:
http://www.sodtur.ru/publ/chudesa_sveta/rukotvornye_chudesa_sveta_evropa/abbatstvo_i_biblioteka_sankt_gallen_st_gallen_shvejcarija/3-1-0-9

Французький фотограф-колорист Ф. Бобо у своєму проєкті «Будинок книжок» [14] зображує відомі бібліотеки світу Парижа та Рима. Він фотографує бібліотечні будівлі в такому ракурсі, у якому вони створюють враження справжніх храмів знань (див. рис. 4).

Рис 4. Бібліотека Сорбонни. Фото Ф. Бобо.

Джерело:

http://www.bbc.com/ukrainian/vert_cul/2016/07/160729_vert_cul_shelf_respect_stunning_libraries_vp

Щодо представлення в інтерактивному просторі другого елементу моделі іміджу бібліотеки – образу власних фондів, то в цьому випадку увага користувачів акцентується на нових бібліотечних виданнях та/або нових надходженнях до бібліотечного фонду, з одного боку, а з іншого – на найбільш цінних документах, що зберігаються в бібліотеці. Це можуть бути як зображення окремих документів, книжок, так і елементів книжок (наприклад, сторінки або ілюстрації), а також книжкових експозицій. Зокрема, до іміджеутворювальних належить публікація у соцмережах інформації стосовно проєкту Британської бібліотеки у Flickr.com «Ілюстрації, яких ніхто не бачив» («Unseen Illustrations») – понад мільйон сканованих ілюстрацій із книг, опублікованих у XVII–XIX ст. [15] та альбом Бібліотеки Конгресу «Зустрічай більше скарбів» (Meet More Treasures), що презентує зображення з 25 колекцій із фондів бібліотеки [16]. В обох випадках створюється образ бібліотеки як утримувача унікальних документів, що мають як культурну, так і матеріальну цінність. Навіть назви колекцій («скарби», «ніхто не бачив») наголошують на цьому позиціонуванні. Перспективним видається також підхід просування власних фондів Британською бібліотекою, якою в рамках розділу сайту «Зроблено з Британською бібліотекою» (Made with the British Library) створено ряд

відеосюжетів про історії успіху користувачів бібліотеки, якого вони досягли завдяки користуванню бібліотечними фондами та влаштованим бібліотекою майстер-класам, а також зображення різних товарів, у дизайні яких було використано ідеї, тематику, ілюстрації творів з фондів бібліотеки. Усі такі відео розміщено на офіційних представництвах Британської бібліотеки в мережах YouTube.com та Pinterest.

Власне, існування товарів, створених з використанням зображень бібліотеки чи документів з її фондів, як у наведеному прикладі, а також представлених на сторінках інших бібліотек, свідчить про формування бібліотечного бренду – комерційно привабливого іміджу. Відзначимо також, що на окремій дошці представництва Британської бібліотеки в мережі Pinterest – «Будівля Британської бібліотеки» (British Library building) – зібрано різні зображення установи.

Імідж бібліотеки тісно пов'язаний з **бібліотечною професією**. Сьогодні необхідно коригувати суспільну думку щодо позитивного сприйняття професії бібліотекаря. В інтерактивному просторі бібліотекам необхідно формувати бажаний, «ідеальний» образ сучасного бібліотекаря, покликаний зламати сформований протягом тривалого часу стереотип бібліотекаря як консервативної, «доісторичної бабусі в хусточці і козушці», яка ховається в будівлі бібліотеки, неначе равлик у своїй мушлі, живе минулим, історією і з осторогою ставиться до усіх нововведень.

Про актуальність такого завдання опосередковано свідчить проект фотографа Н. Максимової «Смотрят в книги: Портреты работников библиотек», який сама авторка представляє як спробу сконцентрувати увагу на людях, які в бібліотеках «залишаються поза кадром» [17]. Фотограф зобразила сюжети з працівниками книгосховища та портрети людей, які працюють на своїх робочих місцях (рис. 5). Проект став візуальним підтвердженням висловлювання М. Матвеева, який зазначає, що «наша професія (бібліотекаря. – Авт.) розглядається багатьма людьми як «робота з книгами», а бібліотека як ідеальний притулок для «затворників і буквоїдів» [18].

Рис. 5. Портрети працівників бібліотеки фотографа Н. Максимової

Джерело: <https://birdinflight.com/ru/vdohnovenie/fotoproect/20160720-natalie-maximova-keepers-other->

Водночас в інтерактивному середовищі активно формується альтернативний сукупний візуальний образ бібліотечного працівника, складовими якого є сучасний стиль, володіння новими технологіями, відкритість, комунікабельність, командний дух, інтегрованість у суспільні процеси, активна життєва позиція, професійний розвиток (див. рис. 6).

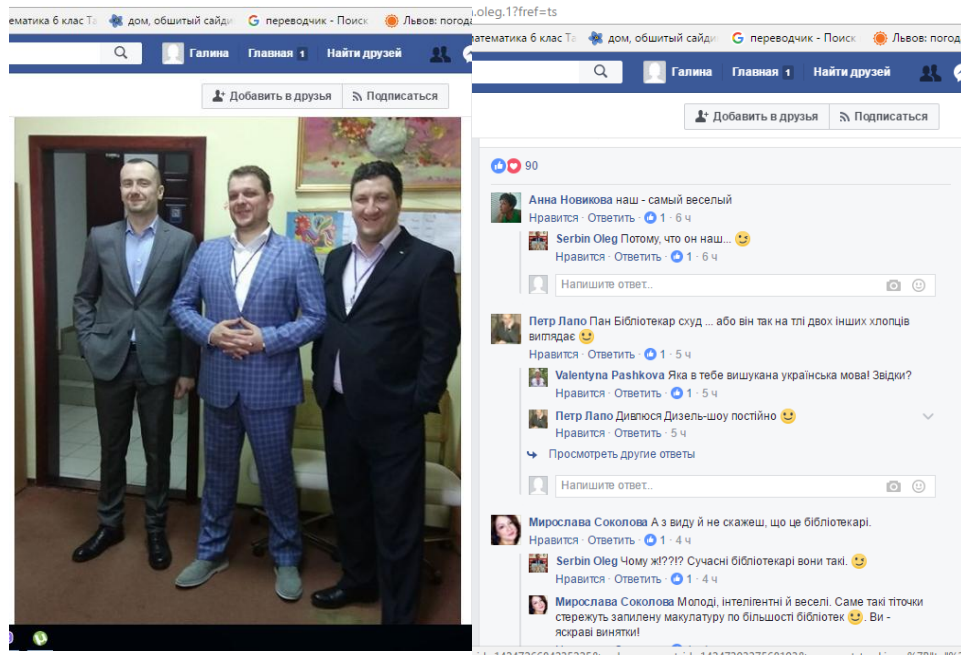

Рис. 6. «Служили три товарища». На фото зліва направо: директор Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» С. Назаровець, директор Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Національного університету імені Тараса Шевченка О. Сербін, директор Наукової бібліотеки Білоруського національного технічного університету О. Скалабан

Джерело: <https://www.facebook.com/serbin.oleg.1?fref=ts>

Четвертий елемент моделі візуального іміджу бібліотеки – образ сучасного користувача – представлений у соціальних мережах різними віковими і соціальними групами, з наголосом на залученні дітей і студентської молоді.

Підбиваючи підсумки, можна узагальнити, що створенню сучасного, перспективного іміджу бібліотеки сприятиме розробка установою імідж-стратегії та системний підхід у формуванні і представленні в інтерактивному просторі образу бібліотеки як установи, бібліотекаря як фахівця, фонду як об'єкта бібліотечної діяльності.

Література

1. *Матвеев М. Ю.* Имидж библиотек как социокультурный феномен : монография / М. Ю. Матвеев. – Санкт-Петербург: РНБ, 2009.
2. *Горовий В.* Імідж бібліотечного працівника / В. Горовий. – Бібл. вісн. – 2002. – № 5. – С. 3–7.
3. *Пилипенко Н. В.* Формування іміджу бібліотеки за допомогою соціальних

медіа [Електронний ресурс] / Н. В. Пилипенко. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29645/3/15-74-78.pdf>. – Назва з екрана.

4. *Мар'їна О.* Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії / О. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 8. – С. 19–20.

5. *Таланчук О. Б.* Образ бібліотеки в соціальних мережах [Електронний ресурс] / О. Б. Таланчук. – Режим доступу: http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2013/tal_obr.htm. – Назва з екрана.

6. *Кухаренко А. Л.* Гуманістичний імідж бібліотек у сучасному комунікаційному просторі [Електронний ресурс] / А. Л. Кухаренко. – Режим доступу: [file:///E:/Documents/verst/Downloads/bdi_2014_3_7 %20\(1\).pdf](file:///E:/Documents/verst/Downloads/bdi_2014_3_7%20(1).pdf). – Назва з екрана.

7. *Половинчак Ю.* Регіональна ідентичність та образ регіону у інтернет-просторі / Ю. Половинчак // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – 2016. – № 4. – С. 35–38.

8. Імідж [Електронний ресурс] // Всесвітній словник української мови. – Режим доступу: [https://uk.worldwidedictionary.org/%D1 %96 %D0 %BC%D1 %96 %D0 %B4 %D0 %B6](https://uk.worldwidedictionary.org/%D1%96%D0%BC%D1%96%D0%B4%D0%B6). – Назва з екрана; Імідж [Електронний ресурс] // Вільний тлумачний словник. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/f/imidzh>. – Назва з екрана; Імідж [Електронний ресурс] // Словник синонімів. Офіційний сайт української мови. – Режим доступу: https://ukrainskamova.com/publ/slovník_sinonimiv/i/imidzh/32-1-0-5892. – Назва з екрана.

9. Імідж [Електронний ресурс] // Словник іншомовних соціокультурних термінів «Словопедія». – Режим доступу: <http://slovopectia.org.ua/39/53382/260772.html>. – Назва з екрана.

10. *Иванова Н. В.* Имидж библиотеки: от идеального к реальному [Электронный ресурс] / Н. В. Иванова. – Режим доступа: (http://ulyanovbib.blogspot.com/2015/08/blog-post_19.html). – 12.08. – 2015. – Загл. с экрана.

11. *Картечева Е. А.* Позитивний имидж библиотеки ВНЗ [Электронный ресурс] / Е. А. Картечева. – Режим доступа: http://lib.khnu.km.ua/about_library/metodob/Buletén15/buletén15.htm. – Загл. с экрана.

12. *Столяров Ю. Н.* Библиотека: структурно-функциональный подход : [монография] / Ю. Н. Столяров. – Москва : Книга, 1981. – 255 с.

13. Найкрасивіші бібліотеки світу очима фотографа Франка Бобо (31 липня 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/vert_cul/2016/07/160729_vert_cul_shelf_respect_stunning_libraries_vr); Самые красивые библиотеки мира: шесть must-visit Лидия Акрышора журналист [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://travel.tochka.net/7531-samye-krasivye-biblioteki-mira-shest-must-visit/>); 7 найкрасивіших бібліотек світу Кіра Гіржева журналіст [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://travel.tochka.net/ua/10723-7-samykh-krasivyx-bibliotek-mira/>).

14. Найкрасивіші бібліотеки світу очима фотографа Франка Бобо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/vert_cul/2016/07/160729_vert_cul_shelf_respect_stunning_libraries_vr. – Назва з екрана.

15. *Гранчак Т.* Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення

бібліотечних продуктів і послуг / Т. Гранчак. – Бібл. вісн. – 2016. – № 1(231).

16. Meet More Treasures. Album description [Electronic resource] // Flickr.com. Library of Congress. – Mode of access: https://www.flickr.com/photos/library_of_congress/sets/72157623631646607/. – Title from the screen.

17. Максимова Н. Смотрят в книги: Портреты работников библиотек [Электронный ресурс] / Н. Максимова. – Режим доступа: <https://birdinflight.com/ru/vdohnovenie/fotoproect/20160720-natalie-maximova-keepers-other-side.html>. – Загл. с экрана.

18. Матвеев М. Ю. Проблемы создания имиджа традиционных библиотек в электронной среде [Электронный ресурс] / М. Ю. Матвеев. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-sozdaniyaimidzha-traditsionnyh-bibliotek-v-elektronnoy-srede>. – Загл. с экрана.

References

1. Matveev, M. Yu. (2009). Imidzh bibliotek kak sociokulturnyj fenomen [Image of libraries as sociocultural phenomenon]. Sankt-Petersburg : RNB, 2009 [in Russian].
2. Horovyi, V. (2002). Imidzh bibliotechnoho pratsivnyka. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*. no. 5. pp. 3–7 [in Ukrainian].
3. Pylypenko, N. V. Formuvannia imidzhu biblioteky za dopomohoiu sotsialnykh media. Retrieved from <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29645/3/15-74-78.pdf> [in Ukrainian].
4. Marina, O. (2012). *Biblioteky ta sotsialni media: tekhnolohiia vzaiemodii*. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Journal Book Chamber*. no. 8, pp. 19–20 [in Ukrainian].
5. Talanchuk, O. B. Obraz biblioteky v sotsialnykh merezhakh. Retrieved from http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2013/tal_obr.htm. [in Ukrainian].
6. Kukharenko, A. L. Humanistychni imidzh bibliotek u suchasnomu komunikatsiinomu prostori. Retrieved from [file:///E:/Documents/verst/Downloads/bdi_2014_3_7 %20\(1\).pdf](file:///E:/Documents/verst/Downloads/bdi_2014_3_7%20(1).pdf) [in Ukrainian].
7. Polovynchak, Yu. (2016). Rehionalna identychnist ta obraz rehionu u internet-prostori. *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*. no. 4. pp. 35–38 [in Ukrainian].
8. Imidzh Vsesvitnii slovnyk ukrainskoi movy. Retrieved from <https://uk.worldwidedictionary.org/%D1%96%D0%BC%D1%96%D0%B4%D0%B6>; Imidzh Vilnyi tлумachnyi slovnyk. Retrieved from <http://sum.in.ua/f/imidzh>; Imidzh Slovnyk sinonimiv. Ofitsiyni sait ukrainskoi movy. Retrieved from https://ukrainskamova.com/publ/slovník_sinonimiv/i/imidzh/32-1-0-5892. [in Ukrainian].
9. Imidzh Slovnyk inshomovnykh sotsiokulturnykh terminiv «Slovopediia». Retrieved from <http://slovopedia.org.ua/39/53382/260772.html> [in Ukrainian].
10. Yvanova, N. V. Ymydzh byblyoteky: ot ydealnoho k realnomu Retrieved from http://ulyanovbib.blogspot.com/2015/08/blog-post_19.html. – 12.08 [in Russian].
11. Kartecheva, E. A. Pozytyvnyi ymydzh byblyoteky VNZ. Retrieved from http://lib.khnu.km.ua/about_library/metodob/Buletén15/buletén15.htm [in Russian].
12. Stoliarov, Yu. N. (1981). *Byblyoteka: strukturno-funktsyonalnyi podkhod*. Moscow : Knyha. 255 p. [in Russian].

13. Naikrasyvishi biblioteky svitu ochyma fotohrafa Franka Bobo (31 lypnia 2016). Retrieved from

http://www.bbc.com/ukrainian/vert_cul/2016/07/160729_vert_cul_shelf_respect_stunning_librari es_vp; Самые красивые библиотеки мира:shest must-visit Lydyia Aktyshora zhurnalist Retrieved from <https://travel.tochka.net/7531-samyie-krasivye-biblioteki-mira-shest-must-visit/>; 7 naikrasyvishykh bibliotek svitu Kira Hirzheva zhurnalist Retrieved from <https://travel.tochka.net/ua/10723-7-samykh-krasivyykh-bibliotek-mira/> [in Ukrainian].

14. Naikrasyvishi biblioteky svitu ochyma fotohrafa Franka Bobo. Retrieved from http://www.bbc.com/ukrainian/vert_cul/2016/07/160729_vert_cul_shelf_respect_stunning_librari es_vp [in Ukrainian].

15. Hbranchak, T. (2016). Vykorystannia natsionalnymy bibliotekamy sotsmerezh dlia predstavleniia bibliotechnykh produktiv i posluh [Vykorystannia natsionalnymy bibliotekamy sotsmerezh dlia predstavleniia bibliotechnykh produktiv i posluh]. *Bibliotechnyi visnyk – Bibliotechnyi Visnyk*, no. 1(231) [in Ukrainian].

16. Meet More Treasures. Album description. *Flickr.com. Library of Congress*. Retrieved from https://www.flickr.com/photos/library_of_congress/sets/72157623631646607/ [in English].

17. Maksymova, N. Smotriat v knyhy: Portrety robotnykov byblyotek. Retrieved from <https://birdinflight.com/ru/vdohnovenie/fotoproect/20160720-natalie-maximova-keepers-other-side.html> [in Russian].

18. Matveev, M. Yu. Problemy sozdaniia ymydza tradytsyonnykh byblyotek v elektronnoi srede. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/problemy-sozdaniya-imidzha-traditsionnyh-bibliotek-v-elektronnoy-srede>. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 03.07.2017.

Galyna Bulakhova,

Junior Research Associate, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Photoimage Library in the Interactive Space

The article focuses on the formation of a photoimage of library institutions in the interactive space. The system of positioning the library in the interactive space, components of this system is considered; the technologies of library positioning are highlighted. Approaches to library image-making are systematized, and the specifics of presentation of libraries through the visual image in social networks are analyzed.

Keywords: image, interactive space, library, social networks, Facebook.

Галина Булахова,

мл. науч. сотр., Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Фотоимидж библиотеки в интерактивном пространстве

В статье акцентировано внимание на формировании фотоимиджа библиотечных учреждений в интерактивном пространстве. Рассмотрена система позиционирования библиотеки в интерактивном пространстве, составляющие этой системы; освещены технологии библиотечного позиционирования; систематизированы подходы к

библиотечному имиджмейкингу.

Проанализирована специфика представления в социальных сетях библиотек через визуальный образ.

Ключевые слова: имидж, интерактивное пространство, библиотека, социальные сети, Facebook.

Валерія Струнгар,

мол. наук. співроб., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ПРЕДСТАВЛЕННЯ БІБЛІОТЕКИ В ІНТЕРАКТИВНОМУ МЕДІА-СЕРЕДОВИЩІ: ЗМІСТОВИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена дослідженню контенту бібліотечних представництв у соціальних медіа. Основну увагу зосереджено на змістовому аналізі бібліотечного контенту в інтерактивному медіа-середовищі. Розглянуто, як саме використання інструментів соціальних медіа сприяє реалізації завдань бібліотек.

Ключові слова: бібліотечний контент, соціальні медіа, Facebook, завдання бібліотечних інтернет-представництв.

На сьогодні бібліотеки дедалі більше нарощують свою присутність в інтерактивному медіа-середовищі, а саме в соціальних медіа, що дає змогу говорити про створення системи представлення бібліотек у цьому сегменті інформаційного простору. Це, відповідно, актуалізує дослідження проблеми не лише на рівні узагальнення практичного досвіду, а й на рівні теоретичного осмислення.

Відповідні напрацювання мають уже місце в бібліотекознавстві. Участь бібліотек у соціальних мережах текстового, візуального, відеота аудіоконтенту, взаємодії з читачами за допомогою соціальних медіа в різних вимірах досліджувалися як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Узагальнюючи практичний досвід окремих бібліотек чи проектів, дослідники активно напрацьовують емпіричний матеріал. Так, Т. Гранчак висвітлює результати аналізу використання національними бібліотеками світу та України різних соціальних мереж у процесі вдосконалення бібліотечного обслуговування, розкриває особливості окремих мереж як платформ представлення бібліотечних продуктів і послуг [5]. Т. Усова розглядає основні Web 2.0 проекти (блоги, онлайн-чати, підкасти, соціальні мережі тощо), які знайшли своє застосування в бібліотечній сфері університету Альберти, і на конкретних прикладах інтеграції цих технологій розглядає особливості взаємодії із читачами, надання інформації, професійного розвитку та внутрішньоорганізаційної комунікації [16]. Можливості та формат присутності бібліотек ВНЗ у соціальних мережах, її завдання в контексті освітнього, культурно-просвітницького і виховного векторів роботи, насамперед зі студентством, розглядає І. Киричок [6]. М. Назаровець розглядає використання бібліотеками ВНЗ можливостей соціальної мережі Facebook як нового засобу комунікацій з користувачами [8]. Досліджуються механізми використання новітніх технологій у створенні іміджу сучасної бібліотеки й рекламування бібліотечних послуг [1, 3]. О. Мар'їна досліджує новітні віртуальні форми соціальної активності бібліотек у мережевому середовищі та пропонує ряд рекомендацій щодо їх просування у сфері соціальних медіа [7].

Виконуються і дослідження, спрямовані на теоретичні узагальнення. Зокрема, В. Горовий розглядає соціальні інформаційні комунікації, їхній зміст, особливості розвитку в процесі еволюції суспільства; досліджує джерельну базу їх функціонування як систему соціальних інформаційних баз та інфотворчих структур українського

суспільства; розглядає перспективи розвитку цієї соціальної інформаційної системи [4]. Науковий колектив НБУВ працює над розробкою теоретичних питань, зокрема, у серії колективних монографій, створених під керівництвом О. Онищенко, В. Горового, В. Попика [9, 10, 11, 12].

Незважаючи на наявність наукових публікацій, досі недостатньо дослідженим залишається змістовий аналіз бібліотечних представництв у соціальних медіа. Актуальним є питання, як саме бібліотеки використовують інструменти й контент соціальних медіа для реалізації своїх завдань.

Мета статті – проаналізувати контент бібліотечних інтернет-представництв у соціальних мережах, з'ясувати їхнє завдання.

На вирішення поставлених завдань спрямований змістовий аналіз бібліотечних представництв у Facebook: смислів, ідей, трансльованих бібліотекою через соціальні медіа; з'ясування завдань, інструментів і методів бібліотечних сторінок у соціальних медіа. Оскільки попередні дослідження дали змогу дійти висновку, що абсолютна більшість вітчизняних і зарубіжних бібліотек представлені в соціальній мережі Facebook [5, 15], то можна стверджувати, що інтерактивний простір саме цієї мережі є найпопулярнішим та може бути включений до переліку найоптимальніших засобів для інтерактивної комунікації бібліотеки і користувача у вітчизняних реаліях.

У вибірку для змістового аналізу бібліотечних представництв у Facebook було включено 19 вітчизняних і 20 зарубіжних бібліотек, що активно використовують цю соціальну мережу. Також сторінки найбільших за статусом, значенням, охопленням користувачів, виконанням функцій сучасних інформаційних центрів бібліотек: зарубіжних, таких як Бібліотека Конгресу, Національна бібліотека та архів Квебеку (Канада), великі університетські бібліотеки США, національні бібліотеки Великої Британії, Іспанії, Норвегії, Угорщини, Шотландії, Австралії, Ірландії, Колумбії, а також вітчизняних (таких, що мають статус бібліотек загальнодержавного значення, обласних універсальних наукових і вищих навчальних закладів). Наповненість проаналізованих сторінок вітчизняних і зарубіжних бібліотек (відповідно, емпірична база дослідження) становить 1 тис. 645 повідомлень за жовтень 2015 р. У дослідженні враховується тип контенту публікацій, що надає бібліотека: текстовий контент, мультимедійний контент (фотографії, відео, аудіо), гіперпосилання, специфічні тексти (опитування, події) [14]. Отже, у процесі змістового аналізу представлення бібліотеки в соціальних медіа об'єктом дослідження виступатимуть публікації бібліотечної сторінки у Facebook, що формують основний контент сторінки бібліотеки.

Сучасний розвиток медіа-середовища [13, с. 24] призводить до конвергентних процесів, що виявляються у злитті засобів традиційних масової інформації та комунікації (Інтернет і засоби мобільної телефонії) в єдиний інформаційний ресурс – від переведення змісту в цифрову форму до асиміляції в мережі різних рис телебачення, друкованих видань, радіо та кінематографа. Має місце також взаємопроникнення технологій впливу: маніпулятивних, журналістських, публіцистичних, психологічних, PR, рекламних. І це зближення різних медіа-практик створює новий дискурсивний простір із своїми особливостями [11, с. 57–58]. Спільна інформаційна природа бібліотек і соціальних медіа дає змогу розглядати останні з точки зору бібліотекознавства як інструменти, що

реалізують ряд завдань. Розглянемо їх далі.

Завдання інформування – публікація інформації, створеної бібліотекою (повідомлення про заходи; опис книг, колекцій; інформування про пам'ятні дати, значущі події тощо). Очевидно, що це одна з найпопулярніших складових бібліотечного представлення в соціальних медіа. Загалом бібліотеки інформують про події, заходи, новини, фонди, співпрацю з бібліотеками, університетами, інформаційними й соціальними центрами, графік роботи бібліотеки тощо.

Завдання продукування відрізняється від інформування, оскільки йдеться про дописи, де бібліотека виступає ініціатором – модератором – співавтором – формування актуальних подій, опитувань. У випадку продукування події соціальні мережі надають інструмент «створення події», що дає змогу створювати умовні підсторінки з описом, часом, датою й місцем проведення, передбаченою для читачів опцією відмітити свою участь, повідомити на власних сторінках про зацікавленість у події. У випадку створення опитувань у соціальній мережі без сторонніх сервісів ідеться про можливість у стрічці новин публікувати запитання і відмічати участь читачів, якщо ідеться про особисті сторінки бібліотекарів; використання інструмента «створення події», який надає можливість продукувати опитування за допомогою функції «створити опитування» з наданням варіантів відповідей – це безпосередньо стосується офіційних бібліотечних сторінок; можливість використання інструмента «опитування», який дає можливість створювати запитання з представленими варіантами відповідей, якщо йдеться про бібліотечну групу або групу, що зацікавлена бібліотечною тематикою. У цьому випадку допис містить як інформаційну «основу», створену бібліотекою, так і інформацію, надану користувачами. Тобто у випадку «подія» інформативним є не лише «де», «коли», «про що» (створено бібліотекою), а й «хто» братиме участь (інформація користувачів).

Завдання посередництва – надання інформації із зовнішнього джерела та цитування. Посередництво дуже близьке за походженням до інформування. Відмінність між ними полягає в тому, що посередницькі завдання передбачають поширення інформації інших ресурсів, на відміну від прямого інформування, що передбачає створення первинного бібліотечного контенту. Бібліотечний контент – уся інформація, яка розміщена на веб-сторінці бібліотеки в соцмережі. Можна виокремити первинний і вторинний тип бібліотечного контенту. До першого належать усі публікації, які розміщує бібліотека. У свою чергу до іншого типу можна віднести публікації інших джерел інформації. На веб-сторінці бібліотеки можуть бути присутні дописи й коментарі користувачів, що не є бібліотечним контентом, але бібліотека в такому випадку виступає модератором цих дописів. Слід зазначити, що це наповнення бібліотечної сторінки в соціальних медіа. Щодо бібліотечного контенту, то він може бути як бібліотечний, користувацький, так і спільний.

Стрічка новин бібліотечної сторінки в соціальних медіа пристосована для публікації подій, заходів, новин, продуктів і послуг, фондів, матеріалів ЗМІ про бібліотеку й бібліотечну тематику. Згідно з нашим дослідженням бібліотеки найчастіше публікують у соціальній мережі гіперпосилання на подію чи захід, фонди, продукти й послуги, представлені на сайті бібліотеки, що говорить про просування саме офіційного сайту бібліотеки.

Завдання акумуляції – публікація повідомлень певної тематики, що формує стрічку новин, фіксує їх у порядку появи; отримання експертного знання – збирання інформації для подальшого використання (наприклад, через згадану вище опцію голосування задля отримання необхідної інформації). Як специфічний інструмент збирання необхідної інформації в соціальних мережах можуть розглядатися хештеги, що вказують на певну рубрику. Тобто за допомогою хештегів бібліотеки створюють свій рубрикатор, що відповідає запитам користувачів. Важливість цього завдання полягає в тому, що бібліотека в соціальній мережі може виступати **агрегатором інформації**. Тобто агрегатором бібліотека виступає для читачів, водночас просуває себе і свої продукти й послуги в інформаційному просторі. Ці завдання оптимально виконують мережі типу Facebook, Twitter.

Сприяння – створення нового знання в результаті обговорення, надання комунікативної платформи на основі коментування, поширення та вподобання дописів. За допомогою цього завдання бібліотека може умовно визначати ефективність публікацій бібліотечної сторінки.

Завдання комунікації – здійснення обміну коментарями, створення діалогу і вираження емоцій. Найбільш перспективним, на нашу думку, прикладом складової комунікації є обговорення книг, фільмів (можливо англійською чи іншими мовами в межах певних проектів), надання рекомендацій. Важливим є те, що в цьому вимірі бібліотечні сторінки в соціальних мережах виступають як вільний простір спілкування однодумців.

Узагальнюючи дослідження сторінок вітчизняних і зарубіжних бібліотечних представництв у соціальній мережі, можна виокремити види публікацій: висвітлення подій, заходів, новин, діяльності підрозділів бібліотеки; інформування щодо розкриття фондів, конкурсів, вікторин, квестів, реклами партнерів через сторінки соціальних медіа; просування послуг; висвітлення дописів щодо співпраці з бібліотеками, університетами й центрами; повідомлення щодо графіка роботи бібліотеки, питань працевлаштування; поширення та популяризація матеріалів ЗМІ про бібліотеку й бібліотечну тематику тощо. У реалізації описаних завдань інтерактивних бібліотечних сторінок широко використовуються інструменти соціальних медіа: завантаження мультимедіа (світлин, відео та аудіо), опитування, уподобання, репости, коментарі, емотикони¹², хештеги [14].

Загалом можна виділити два підходи до подачі публікацій бібліотекою в соціальні медіа: системний і спорадичний. У першому випадку бібліотека може подавати публікації календарно (за планом) чи надавати перевагу маркетинговій структурі інформувань – висвітлення подій у системі анонс – реліз – постреліз. Спорадичний – представлення публікацій бібліотекою час від часу, нерегулярно і випадково.

Бібліотеки використовують у своїх повідомленнях різний стиль публікацій (як офіційний, так і розмовний, науковий, публіцистичний), представлено різноманітні типи лексики повідомлень: літературні, сленгові, використовують спеціальні інтернет-жаргони та емотикони, поєднання декількох мов у одному тексті. Це свідчить про принципову суб'єктивність і неформальність комунікації в соціальних мережах.

¹² Емотикони (від англ. emoticon = emotion icon – емоційна іконка або, як їх часто називають у просторіччі, смайли, смайлики (від англ. smile – посмішка) – кластери типографічних символів, які наявні на клавіатурі комп'ютера, мобільного телефону або в соцмережах і компенсують нестачу паралінгвістичних засобів спілкування в мережі, виражають емоційне ставлення комуніканта до сказаного.

Так, одним з найпоширеніших типів дописів є інформаційно-посередницькі повідомлення, що спрямовані на наповнення інформаційного простору. Характерною рисою представленого інформаційного блоку є виконання бібліотекою стратегічних і тактичних завдань одночасно в одній публікації. Тобто бібліотечні повідомлення можна об'єднати у дві групи: **інформація про заходи й події в житті бібліотек**: іменні читання, виставки, конференції, семінари, майстер-класи, зустрічі, презентації, театральні вечори, екскурсії, вебінари, конкурси, курси з іноземних мов, кіноклуби, читацькі клуби, teens-клуби, тренінги, тематичні години, творчі зустрічі, лабораторні заняття; **висвітлення суспільно важливих подій**: пам'ятних дат, національних свят, річниць діячів і подій.

Згадане вище поєднання стратегічних і тактичних завдань бібліотечних публікацій у соціальних мережах проявляється в системності інформування, коли бібліотека, наприклад, з приводу пам'ятної дати просуває через сторінку інформацію про неї (суспільно-політичний, стратегічний аспект), інформує про заходи бібліотеки з цього приводу (тактичний) і представляє тематичний ресурс власних фондів (рекламування й наповнення фондів). Наприклад, бібліотеки, інформуючи про подію, водночас висвітлюють заходи, розкривають фонди, повідомляють про діяльність підрозділів бібліотеки.

Окремою формою інформування про події та заходи можна вважати створення галерей, за допомогою яких бібліотеки візуально представляють свою діяльність, надають детальний опис і гіперпосилання. Іншим аспектом системності інформування про заходи й події є публікація анонсу, релізу та пострелізу. Наприклад, бібліотека кілька разів повідомляє про одну подію в певний період часу: спочатку вона надає коротке повідомлення про подію, яка має відбутися найближчим часом, а потім повідомляє про проведення події, її підсумки, обговорення події. Також бібліотеки в соціальних медіа залучають користувачів за допомогою висвітлення різних конкурсів, вікторин, квестів, обіцяючи отримання призів, бонусів у разі перемоги.

Щодо тематичної направленості повідомлень, пропонуємо виділити бібліотечні, наукові й суспільні події, розважальний контент, що стосується головним чином бібліотек, книги, читання.

Бібліотеки активно використовують соціальні медіа для розкриття унікальності фондів, інформування про наповнення фондів і повідомлення про нові надходження. Бібліотеки, інформуючи про унікальність фондів, просувають власні фонди, книги, читання в інформаційному просторі. Щодо наповнення фондів, інформаційним приводом для таких публікацій може бути власне поповнення фондів – користувачів інформують про нові надходження; можлива прив'язка до дати – свята, ювілею, увічнення пам'яті, пропонується рекомендаційний список; такі ж рекомендаційні списки використовуються для прив'язки до актуальних тем (наприклад, надання Україні безвізового режиму з Європейським Союзом) і надаються гіперпосилання на власний сайт, де можна отримати детальну інформацію та замовити книгу. Так, сторінка Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Library of Kyiv Mohyla Academy) повідомляє про надходження до фондів бібліотеки роману «Улісс» Д. Джойса, інформуючи водночас про появу українського перекладу культової книги (допис від 16 червня 2016 р.).

Повідомлення також містить пряме посилання на сторінку книги в каталогах бібліотеки й заклик до читачів: «Якщо ви досі не наважилися прочитати #Ulysses, то сьогодні – саме час!.. Для охочих перечитати – замовляйте у фонді перший український переклад «Улліса» від видавництва О. Жупанського та насолоджуйтеся». Більше того, сторінка публікує цей допис у контексті світового флеш-мобу Bloomsday. У цей день прихильники творчості Д. Джойса влаштовують заходи, читання, мандрівки Дубліном, відтворюючи 16 червня 1904 р. – той самий день Л. Блума, описаний у 700-сторінковому романі [2]. Представлений приклад цікавий з точки зору ілюстрації до розкриття фондів системного підходу: інформуючи про книгу, бібліотека повідомляє про культову подію, надаючи гіперпосилання на електронний каталог бібліотеки, і водночас просуває книгу у внутрішній соціальній мережі за допомогою хештегу.

Повідомляючи про наповнення фондів, бібліотеки просувають власні послуги через гіперпосилання сайту бібліотеки. Водночас, інформуючи про нові надходження, бібліотеки просувають заходи, книги й читання. Розкриваючи унікальність фондів, бібліотеки використовують культурний код як комунікаційно-знакову систему, пов'язану з накопиченням, збереженням і трансляцією інформації.

Також бібліотеки активно використовують соціальні медіа для інформування про бібліотечні продукти й послуги – бібліографічні покажчики, книги, рекомендаційні бібліографічні списки, видання бібліотеки, бібліотечні блоги, дайджести галузевих інтернет-новин¹³, добірки корисних порад і книжкових порадників, електронні бібліотеки, інформаційно-аналітичні випуски тощо. Бібліотеки можуть не обмежуватися окремими повідомленнями, а систематизувати їх. Наприклад, Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека ім. В. Г. Заболотного надає дайджести кожного дня в соціальній мережі Facebook. Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського інформує в соціальному просторі про проект «Хроніка культурного життя Полтавщини», який являє собою оглядову довідку за матеріалами преси (загальні питання, культура для АТО, театральнo-концертне життя, образотворче мистецтво, бібліотечна справа, музейна справа, кіномистецтво, аматорство, просвітництво) за певний період часу. Національна бібліотека Шотландії повідомляє в соціальній мережі Facebook про безкоштовний щомісячний електронний інформаційний бюлетень (free monthly e-newsletter), який подає новини про колекції, послуги й події бібліотеки та залучає користувачів за допомогою підписки.

Так, сторінка Національної юридичної бібліотеки (далі – НЮБ; <https://www.facebook.com/nllofua>) НБУВ у соціальній мережі Facebook системно повідомляє про звіти й результати роботи; рекомендує монографічну літературу, наукові публікації, наукові праці тощо; інформує про конференції. Такі дописи супроводжуються гіперпосиланнями на офіційний сайт інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ «Центр досліджень соціальних комунікацій» (<http://nbuviar.gov.ua>). Крім того, сторінка НЮБ у соціальній мережі поширює матеріали ЗМІ, що висвітлюють правову, політичну, суспільну, економічну інформацію, формує *інтегрований електронний ресурс*,

¹³ Дайджести галузевих інтернет-новин – інформаційні продукти, що представлені добірками найважливіших матеріалів за визначеною тематикою та за визначений період. Такий інформаційний продукт надає змогу відстежувати головні новини в певному напрямі, отримувати експертні оцінки та прогнози розвитку галузі. Перевагою цього виду отримання даних є відсутність інформаційного шуму.

виступаючи як *агрегатор якісної та актуальної інформації*. Так, сторінка НЮБ за жовтень 2015 р. у соціальній мережі Facebook використовує у своїх публікаціях гіперпосилання на 25 різних ресурсів, серед яких офіційні сайти НЮБ, освітні, інформаційні, соціальні, правові, урядові, бібліотечні, наукові, літературні, видавничі веб-портали тощо. Тому бібліотека, зокрема й через інструменти соціальних медіа, виступає як *утримувач інтелектуальних ресурсів суспільства*.

До інших типів дописів можна віднести інформаційно-посередницькі повідомлення, *що спрямовані на популяризацію бібліотеки*: висвітлення закордонних візитів, зустрічей з політичними, громадськими діячами та студентами; інформування про співпрацю з університетами, бібліотеками університетів, закордонними колегами, інформаційними й соціальними центрами; поширення матеріалів ЗМІ про бібліотеку та бібліотечну тематику; просування послуг. Важлива складова цього інформаційного блоку – позиціонування бібліотеки як інформаційного й культурного центру громади: повідомлення про участь у національних чи регіональних соціальних, політичних, культурних проектах. Бібліотеки активно формують у соціальних медіа підтримку ініціатив, спрямованих на розв'язання важливих суспільних проблем, реалізацію актуальних проектів, об'єднуючи користувачів для волонтерської діяльності (зона АТО, тимчасово переміщені особи, хворі та літні люди), освітніх проектів (вивчення мов, тренінги).

У популяризації бібліотеки через соціальні медіа важливе місце має висвітлення широкого кола проектів із співпраці бібліотек з іншими інститутами; інформування щодо співпраці з університетами, бібліотеками університетів, закордонними колегами та інформаційними центрами. Ці повідомлення також дають змогу розширювати тематику, «підтягувати» повідомлення про різні суспільно важливі проблеми і проекти. Наприклад, повідомляючи про співпрацю з університетами, бібліотеки інформують про освітні заходи та закликають університети до колаборації в наукових дослідженнях. Інформуючи про співпрацю з інформаційними центрами, водночас бібліотеки повідомляють про заходи й колаборацію користувачів у написанні сторінок «Вікіпедії». Такі публікації допомагають налагодити співпрацю між бібліотекою та громадою і водночас допомагають покращити інформаційні ресурси, які пропонує бібліотека.

Іншим прикладом популяризації бібліотеки в інформаційному просторі є поширення й популяризація матеріалів ЗМІ про бібліотеку й бібліотечну тематику на бібліотечній сторінці: інформація про акції, презентації книг, новини, продукти, зустрічі, семінари, події, ресурси. Активними в цій вибірці виявилися Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Ф. Потушняка, Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського й Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

Ще одним з типів дописів є інформаційно-посередницькі повідомлення, *що спрямовані на забезпечення ефективності роботи бібліотеки*: інформування про графік роботи бібліотеки, питання працевлаштування бібліотекарів, підвищення професійної компетенції бібліотекарів.

Отже, бібліотека, поширюючи інформаційно-посередницькі повідомлення, що спрямовані на наповнення інформаційного простору, популяризацію бібліотеки,

забезпечення ефективності роботи бібліотеки, у соціальній мережі Facebook виконує завдання інформування, посередництва, продукування, акумуляції, сприяння, комунікації.

У результаті дослідження контенту бібліотечних представництв за тематичною спрямованістю і, відповідно, адресатом у соціальних медіа виявлено три типи (магістралі) комунікації: бібліотека – користувач, бібліотека – бібліотека, користувач – користувач.

Система комунікації бібліотека – бібліотека в соціальних медіа охоплює широке коло працівників бібліотечної галузі в контексті виробничої, наукової та неформальної комунікації. Наприклад, бібліотеки в соціальних медіа повідомляють про те, що вони поповнюють фонди інших бібліотек; запрошують наукові бібліотеки до корпоративного формування порталу; висвітлюють закордонні візити щодо співпраці між бібліотеками; інформують про професійне підвищення кваліфікації (конференції, семінари); виробляють точки зору щодо бібліотечних професійних проблем; повідомляють про питання працевлаштування.

Змістова система бібліотека – користувач являє собою контент, інформаційно спрямований для користувачів: інформування про заходи й події бібліотеки, висвітлення суспільно важливих подій, розкриття фондів, інформування про наповнення фондів, повідомлення про нові надходження, інформування про продукти та послуги, повідомлення про графік роботи бібліотеки, інформування щодо популяризації бібліотеки. Слід зазначити, що система бібліотека – користувач може працювати як двостороння, коли зміст спрямований на бібліотеку: загалом це інформування користувачів і зворотний зв'язок. Треба зауважити, що користувачами можуть виступати як колективні користувачі, так і індивідуальний користувач. Як колективні користувачі можуть виступати інститути громадянського суспільства (ідеться про комунікацію, де бібліотека виступає партнером волонтерських ініціатив різного роду, співпрацює з громадськими об'єднаннями, територіальними громадами тощо).

Комунікаційна магістраль користувач – користувач являє собою взаємодію користувачів, за якої надання інформаційних майданчиків і модерацію бере на себе бібліотека, виступаючи організатором неформальних груп за інтересами. Це, наприклад, обговорення новин, подій, заходів, книг, фільмів, надання рекомендацій у соціальних медіа.

Таким чином, показовим критерієм вивчення бібліотеки в соціальних медіа варто зазначити змістове наповнення бібліотечної сторінки, а важливим напрямом дослідження контенту бібліотечних представництв у соціальному медіа-середовищі можна назвати аналіз сторінок, покликаний з'ясувати зміст контенту. Такі дослідження можуть стати перспективним інструментом оцінювання роботи бібліотек в інтерактивному медіа-просторі, а також необхідним інструментарієм у формуванні стратегії ведення бібліотечного представництва в соціальних медіа.

Література

1. Булахова Г. Бібліотеки в соціальних мережах та блогосфері як засіб рекламування / Г. Булахова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / НАН

України, Нац. б-ка України ім. В. В. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2013. – Вип. 36. – С. 192–200.

2. *Булахова Г.* Рекламна стратегія просування продуктів і послуг бібліотек у соціальній мережі Facebook / Г. Булахова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. В. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2016. – Вип. 43. – С. 331–345.

3. *Головаха С.* Наукова бібліотека в соціальних мережах / С. Головаха // Бібл. вісн. – 2013. – № 1. – С. 29–32.

4. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / В. Горовий ; наук. ред. Л. Дубровіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 360 с.

5. *Гранчак Т.* Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг / Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2016. – № 1. – С. 18–29.

6. *Киричок И.* Вузовское виртуальное сообщество: миссия библиотеки в социальных сетях / И. Киричок, О. Русанова, К. Тесленко // Бібл. форум України. – 2014. – № 3. – С. 18–20.

7. *Мар'їна О.* Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії / О. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 8. – С. 19–21.

8. *Назаровець М.* Використання комунікаційних можливостей соціальної мережі Facebook бібліотеками ВНЗ / М. Назаровець // Матеріали наук.-практ. конф. «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства». – Львів : Вид-во Національного ун-ту «Львівська політехніка», 2013. – С. 183–190.

9. *Онищенко О.* Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства / [О. Онищенко, В. Горовий, В. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 260 с.

10. *Онищенко О.* Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства / [О. Онищенко, В. Горовий, В. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 250 с.

11. *Онищенко О.* Технології розвитку і захисту національного інформаційного простору / [О. Онищенко (кер. проекту), В. Горовий, В. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – 296 с.

12. *Попик В.* Проблеми суспільної безпеки в процесі розвитку соціальних мереж / [В. Попик (кер. проекту), В. Горовий, О. Онищенко та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – 202 с.

13. *Струнгар В.* Бібліотека і соціальні медіа: термінологічно-понятійний аспект / В. Струнгар // Бібл. вісн. – 2014. – № 6. – С. 23–27.

14. *Струнгар В.* Методологія дослідження контенту бібліотечних сторінок у соціальних медіа / В. Струнгар // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. В. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2016. – Вип. 43. – С. 488–500.

15. *Струнгар В.* Статистичний підхід до вивчення комунікації бібліотеки і користувача через соціальні медіа / В. Струнгар // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. – 2015. – № III (11). – Вип. 67. – С. 80–84.

16. Усова Т. Использование популярных Web 2.0 технологий в работе библиотечной системе университета Альберты [Электронный ресурс] / Т. Усова // Режим доступа: <http://xn--90ad4ahq.xn--p1ai/win/inter-events/crimea2009/eng/disk/23.pdf>. – Загл. с экрана.

References

1. Bulakhova, H. (2013). Biblioteky v sotsialnykh merezhakh ta blohosferi yak zasib reklamuvannia [Libraries on social networks and a blogosphere as an advertizing medium]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 36, pp. 192–200. Kyiv [in Ukrainian].
2. Bulakhova, H. (2016). Reklamna stratehiia prosuvannia produktiv i posluh bibliotek u sotsialnii merezhi Facebook [Advertisement Strategy of Advancement of Foods and Services of Libraries in the Social Network of Facebook]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 43, pp. 331–345. Kyiv [in Ukrainian].
3. Holovakha, S. (2013). Naukova biblioteka v sotsialnykh merezhakh [Scientific library on social networks]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 1, pp. 29–32 [in Ukrainian].
4. Horovyi, V. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resource]. Kyiv [in Ukrainian].
5. Hbranchak, T. (2016). Vykorystannia natsionalnymy bibliotekamy sotsmerezh dlia predstavleniia bibliotechnykh produktiv i posluh [Usage social networks among national libraries for presentation of library products and services]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 1, pp. 18–29 [in Ukrainian].
6. Kirichok, I. (2014). Vuzovskoe virtualnoe soobshchestvo: missiia biblioteki v sotcialnykh setiakh [High school virtual community: mission of library in social networks]. *Bibliotechnyi forum Ukrainy – Library Forum of Ukraine*, no. 3, pp. 18–20 [in Russian].
7. Marina, O. (2012). Biblioteky ta sotsialni media: tekhnolohiia vzaiemodii [Libraries and social media: technology of interaction]. *Visnyk Knyzhkovoii palaty – Bulletin of Book Chamber*, no. 8, pp. 19–21 [in Ukrainian].
8. Nazarovets, M. (2013). Vykorystannia komunikatsiinykh mozhlyvostei sotsialnoi merezhi Facebook bibliotekamy VNZ [Use of communication opportunities of social network Facebook by libraries of higher education institutions]. *Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii «Suchasni problemy diialnosti biblioteky v umovakh informatsiinoho suspilstva» – Proceedings of the Scientific and Practical Conference «Modern Problems of the Library in the Conditions of the Information Society»*. Lviv : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha», pp. 183–190 [in Ukrainian].
9. Onyshchenko, O. et. al. (2014). Sotsialni merezhi yak instrument vzaiemovplyvu vlady ta hromadianskoho suspilstva [Social networks as the tool of mutual influence of the power and civil society]. Kyiv [in Ukrainian].
10. Onyshchenko, O. et. al. (2013). Sotsialni merezhi yak chynnyk rozvytku hromadianskoho suspilstva [Social networks as factor of development of civil society]. Kyiv [in Ukrainian].
11. Onyshchenko, O. et. al. (2015). Tekhnolohiyi rozvytku i zakhystu natsional'noho informatsiinoho prostoru [National Information Space Development and Protection Technologies]. Kyiv [in Ukrainian].

12. Popyk, V. et. al. (2015). Problemy suspilnoi bezpeky v protsesi rozvytku sotsialnykh merezh [Problems of Public Security in the Process of Social Networks Development]. Kyiv [in Ukrainian].

13. Strungar, V. (2014). Biblioteka i sotsialni media: terminolohichno-poniatiinyi aspekt [Library and social media: terminological and conceptual aspect]. *Biblioteknyi visnyk – Library Journal*, no. 1, pp. 23–27. Kyiv [in Ukrainian].

14. Strungar, V. (2015). Statystychnyi pidkhid do vyvchennia komunikatsii biblioteky i korystuvacha cherez sotsialni media [The statistical approach to studying of communication of library and the user through social media]. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, III (11), issue 67, pp. 80–84. Kyiv [in Ukrainian].

15. Strungar, V. (2016). [Methodology of research of content of library pages in social media]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 43, pp. 488–500 [in Ukrainian].

16. Usova, T. Ispolzovanie populiarnykh Web 2.0 tekhnologii v rabote biblioteknoi sisteme universiteta Alberty [Application of Popular Web 2.0 Technologies in the Work of University of Alberta Library System]. Retrieved from <http://xn--90ad4ahq.xn--p1ai/win/inter-events/crimea2009/eng/disk/23.pdf> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 15.06.2017.

Valeria Strungar,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Representation of Library in Interactive to the Media Environment: Substantial Analysis

Article is devoted to a research of content of library representations in social media. The main attention is concentrated on the substantial analysis of library content in the interactive media environment. It is defined that in the course of the substantial analysis of representation of library in social media publications of the library page which form the main content of the page of library will act as an object of a research. The meanings, the ideas broadcast by library through social media are analysed; tasks, tools, methods and functions of library pages in social media are found out. It is considered as use of tools of social media promotes realization of tasks of libraries.

Keywords: content of library pages, social media, Facebook, tasks of library Internet representations.

Валерия Струнгар,

мл. науч. сотр., Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Представление библиотеки в интерактивной медиа-среде: содержательный анализ

Статья посвящена исследованию контента библиотечных представительств в социальных медиа. Основное внимание сосредоточено на содержательном анализе библиотечного контента в интерактивной медиа-среде. Определено, что в процессе содержательного анализа представления библиотеки в социальных медиа объектом

исследования будут выступать публикации библиотечной страницы, которые формируют основной контент страницы библиотеки. Проанализированы смыслы, идеи, транслируемые библиотекой через социальные медиа; выяснены задачи, инструменты, методы и функции библиотечных страниц в социальных медиа. Рассмотрено, как использование инструментов социальных медиа способствует реализации задач библиотек.

Ключевые слова: библиотечный контент, социальные медиа, Facebook, задачи библиотечных интернет-представительств.

Валентина Медведєва,

канд. іст. наук, ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК У РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто напрями запровадження новітніх технологій в інформатизації сучасного суспільства, а також певні проблеми, пов'язані з необхідністю активізації бібліотечних установ у процесі розвитку інформатизації сучасного інформаційного суспільства.

Ключові слова: бібліотечні установи, бібліотечні інформаційні ресурси, новітні комп'ютерні технології, інформаційний простір.

Особливості упровадження новітніх технологічних процесів на базі сучасних інформаційних технологій, а саме створення новітніх інформаційних продуктів та послуг, розвиток електронних інформаційних ресурсів (електронних бібліотек, баз та банків даних, навігаторів), дослідження програмно-апаратної реалізації цих завдань, розробка інструментарію орієнтації та професійної взаємодії в мережевому середовищі, постійно перебувають у полі зору зарубіжних та вітчизняних бібліотекознавців. Найважливішим аспектам із зазначеної проблематики присвячено публікації А. Антопольського, Р. Мотульського, Я. Шрайберга, А. Соляник, О. Лаврик, Т. Добко, Л. Костенка, Л. Дубровіної, М. Слободяника, Д. Соловяненка, О. Дубової, Т. Ярошенко, І. Юдіна, Ю. Самодова та ін.

Метою статті є виявлення напрямів запровадження новітніх технологій в інформатизації сучасного суспільства.

У свою чергу, запровадження новітніх технологій в інформатизації суспільства забезпечує:

- активне використання постійно розширюючого інтелектуального потенціалу суспільства, сконцентрованого в друкованому фонді, і науковій, виробничій та інших видах діяльності його членів;
- інтеграцію інформаційних технологій у наукових та виробничих видах діяльності, ініціюючій розвиток всіх сфер суспільного виробництва, інтелектуалізацію трудової діяльності;
- високий рівень інформаційного обслуговування, доступність будьякого члена суспільства до джерел достовірної інформації, візуалізацію представленої інформації, суттєвість використовуваних даних [1].

Використання повного масиву інформації на відкритих інформаційних системах, доступних для суспільства у певному виді його діяльності, сприяє гуманізації, демократизації та добробуту його членів, підвищує роль суспільства в удосконаленні механізму керування громадським устроєм.

Інформатизація суспільства також позитивно впливає на прискорення розвитку науково-технічного прогресу, удосконалюючи процес інтелектуалізації всіх видів

діяльності людини, що, у свою чергу, позитивно відображається на створенні якісно нового сучасного інформаційного потенціалу для забезпечення творчості кожного окремого члена суспільства.

Сьогодні запровадження новітніх технологій у сфері діяльності людини неможливо уявити без використання комп'ютерної та іншої телекомунікаційної техніки, що вимагатиме внесення радикальних змін у процес підготовки їх користувачів для забезпечення фіксування, обробки, зберігання та передачі інформації. Нові підходи до організації менеджменту та маркетингу потребують створення високоєфективних управлінсько-інформаційних технологій, які значно підвищують роль використання інформаційних ресурсів у різних галузях діяльності суспільства.

Сучасні інформаційні технології нерозривно пов'язані з комп'ютеризацією найважливіших, трудомістких процесів і насамперед – процесу управлінського, який все більше залежить від використання комп'ютерної та іншої телекомунікаційної техніки. Зростаюче значення новітніх інформаційних технологій потребує високої технологічної підготовки персоналу, а також значних витрат, пов'язаних з використанням наукомісткої техніки. Впровадження новітніх інформаційних технологій неможливо уявити без створення належної програмно-технологічної бази, що має забезпечувати все більший обсяг процесів суспільної діяльності.

Очевидно, що в умовах сьогодення інформаційна технологія повинна відповідати таким вимогам:

- забезпечувати високий ступінь розчленовування всього процесу обробки інформації на етапи (фази), операції, дії;
- включати весь набір елементів, необхідних для досягнення поставленої мети;
- мати регулярний характер, унаслідок якого етапи, дії, операції технологічного процесу можуть бути стандартизовані й уніфіковані, що дасть змогу більш ефективно здійснювати цілеспрямоване керування інформаційними процесами.

Отже, вимоги часу, швидкий розвиток та впровадження новітніх інформаційних технологій практично в усі сфери людського життя спонукають й бібліотечні установи якісно змінювати свою діяльність, перетворюватись із простого «місця видачі книги» на центри інформаційних технологій.

Головною метою інновацій, які упроваджуються в практику бібліотечної роботи, є покращення обслуговування користувачів, створення комфортних умов для якісного задоволення читацьких запитів, а також забезпечення розумного балансу між необхідністю інновацій і збереженням цінних бібліотечних традицій.

До основних видів відносять:

- продуктові та сервісні інновації, коли змін зазнають послуги та продукція;
- технологічні інновації, коли змінюються процеси бібліотечної технології;
- організаційні інновації, коли відбуваються структурні зміни, реорганізуються існуючі відділи або створюються нові;
- соціальні інновації, коли зазнають змін методи керування бібліотечним персоналом, традиції формування колективу та інші соціальні аспекти.

Враховуючи вимоги сьогодення, бібліотечні установи намагаються використовувати у своїй діяльності сучасні й різноманітні форми роботи, які, завдяки актуальному змісту,

творчому підходу та нетрадиційним назвам, здатні привертати до себе увагу користувачів бібліотек, а також залучати до них нових відвідувачів [3].

У свою чергу, застосування новітніх технологій підняло роботу бібліотеки на новий рівень. Комп'ютеризовані бібліотечні процеси мають низку переваг над традиційними:

- при одноразовому опрацюванні документа можливе багаторазове та багатоаспектне його використання, швидкість і зручність пошуку та передачі інформації, економічність;

- повніше задовольняються інформаційні запити користувачів бібліотеки, оскільки інформація отримується незалежно від часу і місця її знаходження;

- суттєво збільшується оперативність надання користувачам необхідної інформації; для більшості користувачів електронна форма є єдиною можливістю отримати потрібний документ;

- формується новий імідж бібліотеки, яка надає інформацію не лише в друкованому вигляді, а й на нетрадиційних носіях, зростає соціальне значення бібліотечної діяльності;

- підвищується рівень інформаційної культури та комп'ютерної грамотності як користувачів, так і бібліотекаря, а це має не лише прикладну користь, а й ширше значення, оскільки людина з високим рівнем інформаційної культури легше орієнтується в мінливому світі, не боїться новацій, змін [4].

На сьогодні найважливішим завданням бібліотечних установ є надання інформації різним верствам населення, тому вони вводять в бібліотечні процеси інноваційні форми роботи. Наскільки інформаційний простір бібліотечної установи відповідає запитам користувачів, настільки успішно стає її робота з задоволення запитів сучасних користувачів, з їх інтересами, що відповідають вимогам нового, інформаційного суспільства. Саме від чіткої структури інформаційного простору бібліотечної установи, сучасної бібліотеки як інформаційного центру, що акумулює електронну інформацію, залежить створення необхідного набору інструментів обслуговування користувачів. Їх використання дасть змогу забезпечити для громадян оперативний доступ до матеріалів та документів бібліотечного фонду, а фахівцям бібліотечної установи реалізувати нові форми роботи з користувачами.

Надійність організації процесу обслуговування в бібліотечній установі визначається не кількістю послуг, що надаються, а тим, наскільки повно і якісно вона задовольняє інформаційні потреби. Активне впровадження сучасних технологій сприяло створенню нової інформаційної інфраструктури, у якій бібліотечній установі відведено роль активного посередника, навігатора, консультанта між інформаційними ресурсами та користувачем [5]. Сьогодні бібліотечні установи мають можливість надавати сервісні послуги з відправлення або приймання повідомлень електронною поштою; користування послугами Інтернет; пошук інформації у всесвітній електронній мережі; запис інформації; друк на принтері; комп'ютерний переклад тексту; сканування; копіювання та ін.

Основними напрямками впровадження новітніх технологій у бібліотечних установах є: створення інформаційних сайтів та порталів, віртуальне довідкове обслуговування, оптимізація електронних каталогів, заснування репозитаріїв відкритого доступу, використання веб орієнтованих автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем. Вони довели свою життєздатність та прогресивність і стали вже майже класикою

сьогодення. Проте сучасна система електронних інформаційних комунікацій кардинально змінює ситуацію в процесі збору, зберігання, обробки та сприйняття інформації. Технології глобальної всесвітньої мережі, що нестримно розвивається, формують в інформаційній сфері все більш досконалу систему комунікацій, яка презентує реалії технічного рівня сучасного людства. Поряд із завданням інтеграції інформаційного простору бібліотек в інтернет-середовище актуальним постає питання визначення перспективних напрямів розвитку бібліотечних установ на основі використання новітніх технологій [6].

У свою чергу, аналіз головних напрямів діяльності бібліотечних установ підтверджує, що вони стають активними учасниками політичних, економічних, наукових, освітніх комунікацій у країні.

Зокрема, ефективну діяльність на задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади всіх рівнів, громадських організацій, економічних структур, наукових працівників, які цікавляться суспільно-політичною і економічною тематикою, здійснюють нові структурні підрозділи Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади, Національна юридична бібліотека, Фонд Президентів України.

Слід зазначити, що підготовка інформаційно-аналітичних продуктів поєднує дві форми роботи: науково-інформаційну та інформаційноаналітичну. Науково-інформаційна форма передбачає оперативне інформування щодо ситуації або проблеми на основі щоденного моніторингу інформації. Інформаційно-аналітична полягає у підготовці аналітичних матеріалів з окремих питань, які дають змогу скласти цілісне бачення проблеми, встановити причинно-наслідкові зв'язки, вивчити точки зору експертів, визначити фактори впливу, перспективи розвитку та ін.

Основною тематикою наукових досліджень підрозділів бібліотеки є вивчення перебігу інформатизації в Україні, питання організації безпеки національного інформаційного простору в умовах посилення процесів глобалізації, організація ефективного використання ресурсів глобального інформаційного простору, забезпечення широкого використання національних інформаційних ресурсів та введення їх у широкий обіг та ін [7].

Проте на сьогодні існують і проблеми, що гальмують подальший розвиток бібліотечної справи України в умовах інформаційного суспільства. Однією з головних проблем є відставання від сучасних реалій теоретичного обґрунтування ролі бібліотечних установ в інформаційному суспільстві, яке насамперед зумовлене недостатністю науково-практичних досліджень із цієї проблематики.

Тут слід виділити:

- недостатню відповідність нормативно-правової бази та стандартів сучасним вимогам розвитку бібліотечної справи, невідповідність існуючої бібліотечної мережі сучасним потребам суспільства, територіальних громад та окремих громадян;
- невідповідність кадрового забезпечення бібліотек, недостатня кількість кваліфікованого персоналу для реалізації сучасних напрямів діяльності бібліотек;
- відставання професійної базової освіти бібліотечних працівників від сучасних вимог суспільства, загального рівня розвитку інформаційних технологій та потреб бібліотек;

– недостатня ефективність наукового супроводу бібліотечно-інформаційної діяльності, відсутність механізму широкого впровадження результатів наукових досліджень у практику, обмежену участь вітчизняних фахівців у міжнародних дослідницьких програмах та обмінах;

– невідповідність формування бібліотечних фондів та організації доступу до них сучасним потребам користувачів та вимогам суспільства, зокрема відсутність повноцінного комплектування новими періодичними та неперіодичними виданнями, електронними ресурсами;

– недостатні темпи та відсталість впровадження інформаційних технологій у бібліотеках, що ускладнює або унеможлиблює виконання виробничих процесів та обслуговування користувачів на сучасному рівні;

– відсутність національних проектів та дослідницьких програм, підтримуваних державою, спрямованих на розвиток єдиного інформаційного простору в Україні, інтеграцію в глобальний інформаційний простір та ін [8].

Також одним з недоліків діючого бібліотечного законодавства є відсутність тлумачення нового термінологічного апарату, використовуваного в бібліотечній системі, невизначеність наукових, методичних та організаційно-правових аспектів бібліотечної діяльності. Водночас науковоінформаційна діяльність бібліотечних установ потребує додаткового законодавчого врегулювання.

На сьогодні поняття науково-інформаційної діяльності визначає лише Закон України «Про науково-технічну інформацію» [9, с. 13–19], у якому воно трактується безвідносно до бібліотечних установ, як сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в науково-технічній інформації, що полягає в її збиранні, аналітично-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні. Проблема врахування особливостей саме бібліотечної науково-інформаційної роботи, зокрема термінологічного апарату, змін в організації роботи науковців, зважаючи на розвиток дистанційних форм обслуговування користувачів, що передбачає зміну технології, роботу поза межами бібліотечної установи та в неробочий час, поки не вирішена.

При цьому слід зазначити, що Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р схвалено Стратегію розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України».

У свою чергу, Стратегія визначає пріоритети, ключові напрями розвитку бібліотечної справи в Україні, вплив бібліотек на рівень соціально-економічного розвитку та інформаційної безпеки держави, розвитку науки, освіти, культури, збереження культурної спадщини, завдання та основні дії для досягнення якісних змін у бібліотечній справі.

До стратегічних напрямів розвитку бібліотечної справи при цьому належать:

– удосконалення нормативно-правової бази, яка стосується діяльності бібліотек, та врегулювання стандартів бібліотечно-інформаційної галузі відповідно до міжнародних стандартів (реалізація напряму передбачає створення нормативно-правової бази та системи стандартів бібліотечно-інформаційної галузі для підвищення ефективності діяльності бібліотек, надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг та інтеграції

українських бібліотек у світовий інформаційний простір);

– забезпечення професійного розвитку персоналу бібліотек (реалізація напряму передбачає актуалізацію системи знань, вмінь і навичок працівників бібліотек і трансформацію системи їх безперервної освіти відповідно до міжнародних стандартів);

– модернізацію матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек (реалізація напряму передбачає створення сучасної матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек відповідно до міжнародних стандартів для надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг та універсального доступу до інформації);

– інтенсивний розвиток та актуалізація документно-інформаційних ресурсів бібліотек на традиційних та електронних носіях і забезпечення доступу до них (реалізація напряму передбачає актуалізацію та забезпечення сталого розвитку бібліотечних ресурсів та створення системи універсального доступу до них);

– науковий супровід розвитку бібліотек в умовах якісних змін (реалізація напряму передбачає забезпечення наукового супроводу бібліотечно-інформаційної діяльності для якісних трансформацій і сталого розвитку галузі);

– збереження українського культурного надбання в частині документних ресурсів (передбачається забезпечення збереження пам'яток національного та світового значення у бібліотечних фондах як складової світової культурної спадщини) та ін [8].

Отже, подальший розвиток діяльності бібліотечних установ є можливим завдяки використанню широкого спектра новітніх технологій, розвитку нормативно-правової бази цього виду діяльності, розвитку інформаційної, інформаційно-аналітичної роботи бібліотек, спрямованої на ознайомлення користувачів з наявними інформаційними фондами, новими масивами електронної інформації, завдяки використанню нових форм роботи з задоволення запитів користувачів, у тому числі дистантних форм донесення електронної інформації на будь-які відстані. Упровадження новітніх технологій значно розширює коло послуг, які надають бібліотечні установи, урізноманітнює форми представлення бібліотечних продуктів. Нинішня динаміка розвитку бібліотечних установ уже в найближчі роки дасть змогу вийти на якісно новий рівень розвитку інформаційно-бібліотечних процесів, управління бібліотечними ресурсами, що відповідає вимогам сучасної інформатизації, вимогам інформаційного суспільства.

Література

1. Сучасні інформаційні технології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://it-tehnolog.com/statti/suchasni-informatsiyni-tehnologiyi>. – Назва з екрана.

2. Розвиток інформаційних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://it-tehnolog.com/statti/rozvitok-informatsiynih-tehnologiy>. – Назва з екрана.

3. Інформаційні форми роботи в бібліотеці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://odb.te.ua/3011>. – Назва з екрана.

4. Новітні послуги бібліотеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://volunbibl.blogspot.com/2012/09/blog-post_18.html. – Назва з екрана.

5. Інформаційний простір бібліотеки: нові технології – нові можливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/bookexhibit/tehn.html>. – Назва з екрана.

6. Веб-технології в бібліотеках: нові можливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=13586&chapter=1>. – Назва з екрана.
7. Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горovий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 296 с.
8. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248924865>. – Назва з екрана.
9. Закон України «Про науково-технічну інформацію» // Інформаційне законодавство. Основні нормативні акти / уклад.: Р. С. Кірін, С. В. Гришак, Д. О. Шашенко – Донецьк : Національний гірничий університет, 2012. Ч. 3. – 264 с.
10. Інноваційні технології [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрана.
11. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>. – Назва з екрана.

References

1. Suchasni informatsiini tekhnolohii [Modern information technology]. Retrieved from <http://it-tehnolog.com/statti/suchasni-informatsiyni-tehnologiyi> [in Ukrainian].
2. Rozvytok informatsiinykh tekhnolohii [The development of information technology]. Retrieved from <http://it-tehnolog.com/statti/rozvytok-informatsiynih-tehnologiy> [in Ukrainian].
3. Informatsiini formy roboty v bibliotetsi [Information form of library]. Retrieved from <http://odb.te.ua/3011> [in Ukrainian].
4. Novitni posluhy biblioteki [Modern library services]. Retrieved from http://volunbibl.blogspot.com/2012/09/blog-post_18.html [in Ukrainian].
5. Informatsiinyi prostir biblioteki: novi tekhnolohii – novi mozhlyvosti [Information space library: New technologies – new opportunities]. Retrieved from <http://library.kr.ua/bookexhibit/tehn.html> [in Ukrainian].
6. Veb-tekhnolohii v bibliotekakh: novi mozhlyvosti [Web technologies in libraries: new opportunities]. Retrieved from <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=13586&chapter=1> [in Ukrainian].
7. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., Popyk, V. I. (2014). Natsionalni informatsiini resursy yak intehratyvnyi chynnyk vitchyznianoho sotsiokulturnoho seredovyscha [National information resources as an integrative factor of national socio-cultural environment]. Kyiv [in Ukrainian].
8. Stratehiia rozvytku bibliotechnoi spravy na period do 2025 roku «Iakisni zminy bibliotek dlia zabezpechennia staloho rozvytku Ukrainy» [The development strategy of library for the period up to 2025 «Qualitative changes in libraries for the Sustainable Development of Ukraine»] (2016). *kmu.gov.ua* Retrieved from <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248924865> [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrainy «Pro naukovo-tekhnichnu informatsiiu» [The Law of Ukraine «On the scientific and technical information»] (2012). Informatsiine zakonodavstvo. Osnovni normatyvni akty, part 3, 13–19. Donetsk : Natsionalnyi hirnychyi universytet. Retrieved from <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/2128/%D0%D0%A2%D0%91452169.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].

10. Innovatsiini tekhnolohii [Innovative technologies]. Retrieved from <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

11. Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho [V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: website]. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/125> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.07.2017.

Valentyna Medvedeva,

Cand. Sci. (Historical), Senior Researcher, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

New Technologies as an Important Factor in the Development of the Information Society

Today the processes of informatization of the library sector, the organization of library institutions, the introduction of new technological processes on the basis of modern information technologies are constantly in the field of view of foreign and domestic librarians. Introduction of new technologies significantly expands the range of services provided by library institutions, diversifies the presentation of library products. The current dynamics of the development of library institutions in the coming years will allow us to reach a qualitatively new level of information and library processes, the management of library resources, which will largely depend on the quality and functionality of the software tools used by libraries.

With the advent of new types and carriers of information, the task is to manage them effectively and provide users access to them. Today, this task is a priority in the organization of library and information work. In particular, the implementation of one of its traditional functions – advisory, currently implemented with the help of new technologies – helps to find its niche in modern information exchanges of a library institution. Increasingly, modern library institutions resort to solving technological problems of information support in a remote mode. Thanks to the innovations implementing, it becomes possible to perform the entire range of technological operations of the library. With the development of information communication in the modern society, the requirements to the library information system, the specialization of these systems, taking into account the specific approaches to solving the problems of effective information supply of science, education, culture and other spheres of public activity, increase. Specificity of library institutions as updated new information centers requires further development of research to increase using of information resources.

Keywords: library institutions, library information resources, newest computer technologies, information space.

Валентина Медведева,

канд. ист. наук, ст. науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Новейшие технологии как важный фактор в развитии информационного общества

На сегодняшний день процессы информатизации библиотечной отрасли, организация деятельности библиотечных учреждений, внедрение новейших технологических процессов на базе современных информационных технологий постоянно находятся в поле зрения зарубежных и отечественных библиотековедов.

Внедрение новейших технологий значительно расширяет круг услуг, оказываемых библиотечными учреждениями, разнообразит формы представления библиотечных продуктов. Нынешняя динамика развития библиотечных учреждений уже в ближайшие годы позволит выйти на качественно новый уровень информационно-библиотечных процессов, управления библиотечными ресурсами, который во многом будет определяться качеством и функциональностью программных средств, используемых библиотеками.

С появлением новых видов и носителей информации стоит задача эффективного управления ими и предоставления доступа к ним пользователям. На сегодняшний день эта задача является приоритетной в организации библиотечно-информационной работы. Найти свою нишу в современных информационных обменах библиотечному учреждению помогает, в частности, реализация одной из его традиционных функций – рекомендательная, реализуемой в настоящее время с помощью новых технологий.

Все чаще современные библиотечные учреждения прибегают к решению технологических задач информационного обеспечения в удаленном режиме. Благодаря внедрению инноваций появляется возможность выполнения всего спектра технологических операций библиотеки.

С активизацией развития информационных коммуникаций в современном обществе возрастают требования к библиотечной информационной системе, специализации этих систем с учетом специфики подходов к разрешению проблем эффективного обеспечения информацией науки, образования, культуры, других сфер общественной деятельности. Специфика библиотечных учреждений как обновленных, новейших информационных центров требует дальнейшего наращивания научных исследований в повышении использования информационных ресурсов.

Ключевые слова: библиотечные учреждения, библиотечные информационные ресурсы, новейшие компьютерные технологии, информационное пространство.

Тетяна Миськевич,

аспірант, мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ОСВІТНІ ПОСЛУГИ В БІБЛІОТЕЦІ: ПРАКТИКА ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В БІБЛІОТЕЧНИХ ЗАКЛАДАХ США ТА УКРАЇНИ

У статті висвітлюються роль і можливості сучасних бібліотек у поширенні навичок володіння англійською мовою серед населення. Розглянуто зарубіжний та вітчизняний досвід бібліотечної роботи в напрямі популяризації англійської, наводяться приклади системних програм та окремих бібліотечних ініціатив.

Ключові слова: вивчення англійської, володіння англійською, мовні курси в бібліотеці, освітні послуги в бібліотеці, мовний бар'єр.

Сьогодні англійська мова, долаючи державні та національні кордони, стає одним з важливих інструментів комунікації в міжкультурному діалозі. Першість англійської в міжнародних зв'язках підтверджується глобальним індексом впливовості мов Global Influence Index, що визначається розрахунком чисельності носіїв мови, економічного фактора та демографічних тенденцій. Відтак нині англійська мова належить не лише своїм носіям (американцям, англійцям, австралійцям) – англійською мовою нині вільно володіють близько 670 млн осіб, а в межах «розумної компетентності» – приблизно 1,2–1,5 млрд осіб [1, с. 95].

Багато в чому поширення англійської мови пояснюється технологічними факторами (розвиток телебачення, телекомунікацій) та розповсюдженням мережі Інтернет, де вагому частину контенту представлено саме англійською. Крім того, англійська займає лідируючу позицію в освітньому просторі: у різних країнах світу англійська мова є другою (після державної), якою здійснюється навчальний процес. Зокрема, слід звернути увагу на тенденцію інтернаціоналізації вищої освіти, яка виражається у тому, що підвищення статусу освітніх інституцій, збільшення привабливості та конкурентоспроможності на світовій арені неможливе без збільшення кількості курсів англійської мови та відповідної кількості викладачів, які ці курси здатні викладати. Викладання англійською мовою розглядається як важливий чинник залучення іноземних студентів – наслідком масштабності та популярності різних освітніх програм, у тому числі обмінних, є те, що університети пропонують навчальні курси англійською, бо більшість приїжджих студентів не здатні навчатися мовою приймаючого ВНЗ. За статистикою, якщо немає можливості поїхати до англосовної країни, студенти обирають ту країну, у якій англійська найбільш вживана та поширена [2, с. 37].

У сучасному суспільстві знань знання та використання англійської мови відкриває доступ громадян до світових економічних, соціальних, освітніх і культурних можливостей. Водночас рівень володіння англійською мовою в країні є одним з показників її інтеграції в глобальну економіку та залишається гарантією доступу на міжнародний ринок, у тому числі і ринок праці, що приводить до кореляції між рівнем володіння англійською мовою і рівнем життя. Саме тому питанню підвищення рівня

володіння англійською серед громадян приділяють увагу уряди багатьох країн. Наприклад, у Німеччині урядові адміністративні заходи (заснування нових навчальних програм, позначених як міжнародно-орієнтовані) фактично закладають підвалини для більш широкого вивчення та використання англійської мови. Ця соціальна реальність щодо англійської як першої іноземної відображається у федеральній статистиці з вивчення студентами іноземних мов, відповідно до якої англійську вивчає близько 77 % німецької молоді, що навчається, тоді як французьку – лише 17,7 %. З Німеччини до англосовітних країн їде втричі більше студентів, ніж до інших держав. Іншим прикладом може служити Швейцарія, де економічно потужний німецькомовний кантон Цюрих ще в 1998 р. ввів англійську мову як першу іноземну в початковій школі. Англійська відіграє вагомий роль у внутрішньому мовному середовищі таких світових лідерів, як Японія та Китай [2, с. 36].

Закордонний досвід демонструє, що в роботі, спрямованій на поширення навичок володіння англійською, поряд із традиційними освітніми закладами, активну участь беруть також бібліотечні заклади. Адже бібліотеки мають у своєму розпорядженні ряд переваг, використання яких дає можливість успішно впроваджувати навчальні програми різних рівнів для потреб різних поколінь користувачів: по-перше, чималу користь забезпечують їх зручне розташування, наявна матеріальнотехнічна база та кадровий ресурс; по-друге, можливість надавання вільного доступу до спеціалізованих навчальних матеріалів – традиційних, аудіо або електронних. З огляду на це, бібліотечні заклади залишаються важливими інституціями в системі безперервної освіти.

Успішні приклади освітньої роботи в бібліотеках демонструють англосовітні США. З огляду на притаманне Америці етнічне різнобарв'я, державі доводиться приділяти серйозну увагу вивченню англійської задля швидкої та продуктивної інтеграції переселенців¹⁴. Останнім часом широкого розповсюдження в бібліотеках штатів набуло спеціалізоване мовне програмне забезпечення Mango, що через спеціальний бібліотечний акаунт відкриває користувачам будь-якого віку доступ до сучасної бази різноманітних навчальних матеріалів найпоширенішими мовами світу. Серед багатьох переваг цього ресурсу – безкоштовні мобільні додатки, функції навчання без рук, відстежування прогресу тощо.

Адміністративний портал Mango веде звітність використання програми, аналіз зворотного зв'язку з користувачем, управління колекцією контенту та підтримує інші функції відстежування використання ресурсу. Бібліотеки-партнери мовних курсів Mango отримують, зокрема, спеціальну маркетингову підтримку та ексклюзивний доступ до рекламних матеріалів, які сприяють підвищенню значущості та популяризації самої бібліотечної установи.

Часто на веб-сайтах публічних бібліотек для всіх, хто займається вивченням чи вдосконаленням англійської, розміщено корисну інформацію. Так, на сторінці публічної бібліотеки міста Сан-Антоніо (San Antonio Public Library) у рубриці Learning Languages містяться календар відповідних мовних заходів, активні посилання на спеціалізовані

¹⁴ За статистику, більше одного з п'яти жителів США говорять рідною мовою, а не англійською, та приблизно 22 % потребують розвитку володіння англійською мовою.

електронні посібники та ресурси. Для учнів, у яких англійська є другою мовою, Чикагська публічна бібліотека (Chicago Public Library) пропонує онлайн допомогу у виконанні домашнього завдання з основних предметів. Також на сайті бібліотеки можна знайти спеціалізовану програму Little Pim для вивчення англійської малюками до шести років.

Отже, переосмислюючи свою соціальну та просвітницьку функції та використовуючи інноваційний підхід до потреб сучасного користувача, публічні бібліотеки США успішно еволюціонують разом із суспільством.

У світовому рейтингу володіння англійською мовою (EF EPI) Україна перебуває на 44-му місці серед 63 країн [3]. Індекс демонструє достатньо низький рівень українських показників і необхідність впровадження в нашій державі відповідних заходів для покращення ситуації, що склалася. Відповідно до Указу Президента України № 641/2015, 2016 р. в Україні було оголошено роком англійської мови [4].

Усвідомлюючи важливість організації освітніх програм з поширення навичок володіння іноземною мовою, вітчизняні бібліотеки доволі активно долучилися до кампанії Національної програми вивчення та популяризації англійської, створивши можливості для самостійного навчання та використання різноманітних ресурсів у вивченні англійської мови.

Слід зауважити, що на сьогодні в наданні таких послуг українські книгозбірні вже мають певний досвід, аналізуючи який, виявляємо як системні бібліотечні проекти, так і окремі місцеві ініціативи. Так, до перших можна віднести центри «Вікно в Америку», відкриті за сприяння Посольства США, які близько 10 років поспіль успішно функціонують на базі місцевих бібліотек у 28 регіонах України та надають можливості для безкоштовного вивчення англійської. У таких центрах українці мають можливість читати американську літературу та використовувати сучасне обладнання, спілкуватися з носіями мови, практикувати розмовну англійську. Послуги центрів популярні серед викладачів англійської мови, студентів, бізнесменів, спеціалістів різних галузей. До центрів приходять люди всіх вікових груп. Наприклад, у центрі «Вікно в Америку для майбутніх лідерів» у Національній бібліотеці України для дітей проводять перегляди кращих американських мультфільмів, американські дипломати читають малечі вголос книжки, бібліотекарі й читачі ставлять англійською вистави [5, 7].

Прикладом системних програм з вивчення англійської може служити й проект сучасної інтерактивної методики «English 123 в бібліотеці», який з 2013 р. спільно впроваджують компанія Funmedia та Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), яка адмініструє програму «Бібліоміст». Курс призначений для тих, хто лише починає вивчати англійську мову або має початковий рівень. Він складається з чотирьох рівнів: перший і другий призначений для початківців, третій і четвертий – для середнього рівня. Тривалість курсу становить один рік за умови, що учасник буде навчатися в бібліотеці двічі на тиждень. Кожен учасник, який закінчить курс, зможе не лише порозумітися на комунікативному рівні, а й навчитися думати англійською. Це можливо завдяки тому, що в курсі містяться мультимедійні комунікативні ситуації і процес навчання є більш привабливим завдяки елементам розваги. Серед бібліотек, які успішно використовують цей проект, – Київська спеціалізована молодіжна бібліотека «Молода гвардія»,

Стрийська міська центральна бібліотека ім. М. Шашкевича, Іллінецька центральна бібліотека, Волинська обласна бібліотека для дітей, Чернігівська обласна бібліотека для юнацтва, Костянтинівська центральна міська публічна бібліотека, Шосткинська центральна міська бібліотека ім. Л. Толстого, Бібліотеки Павлоградської та Кременчуцької міської ЦБС та ін.

Водночас розвиваються окремі місцеві ініціативи бібліотек, що відкривають у своїх приміщеннях клуби з вивчення та вдосконалення англійської. Так, у бібліотеці Тернопільського державного медичного університету ім. І. Горбачевського у 2016 р. розпочав свою роботу клуб розмовної англійської мови. Заняття тут проводить волонтер Н. Мхамад, яка допомагає викладачам і студентам університету покращувати свої знання з іноземної мови. Братська районна бібліотека для дітей популяризує вивчення англійської мови тематичним куточком *We learn English*, де розкриваються ресурси фонду, впроваджуються інтерактивні форми вивчення іноземної, проводяться покази навчальних мультфільмів.

Таким чином, подолання мовного бар'єра можна розглядати як один з напрямів діяльності бібліотек. Задіявши наявні ресурси та потенціал, бібліотеки поряд із традиційними формами роботи – книжковими виставками, що розкривають фонди літератури іноземною мовою та презентаціями наявних матеріалів для її вивчення та викладання, – здатні організувати для своїх відвідувачів ряд нових заходів у напрямі популяризації англійської мови. Перспективною формою роботи видається проведення кінопереглядів фільмів мовою оригіналу з подальшим обговоренням стрічки, а також дискусійних тематичних зустрічей; бібліотечних акцій та флешмобів, віртуальних уроків, лекцій та тренінгів, де бібліотекар або волонтер виступає модератором групи, організуючи онлайнове спілкування з носіями англійської.

Важливо, щоби в громаді розуміли значення і знали про ресурси й програми, які пропонує бібліотека. Для цього бібліотекарі повинні співпрацювати з засобами масової інформації, школами, університетами, громадськими організаціями. Презентації в навчальних закладах, тренінги для викладачів англійської мови, присвячені актуальним ресурсам щодо сучасних методик викладання та вивчення мови, участь в освітніх та інформаційних ярмарках, статті в пресі, спеціальні сторінки на веб-сайті бібліотеки, у соціальних мережах тощо сприятимуть кращій обізнаності мешканців про можливості бібліотеки [6, с. 4].

Наведені вище приклади говорять про активізацію бібліотечної роботи в пошуках шляхів підвищення її ефективності задля вирішення питань сталого суспільного розвитку в державі. Трансформуючись разом із суспільством, сучасні бібліотеки залишаються навіть у змінених соціально-економічних умовах провідним соціальним інститутом, що реалізовує свою діяльність не лише через формування інформаційно-культурного середовища, а й через свою безпосередню участь у навчально-просвітницькій роботі.

Література

1. *Кристал Д.* Английский язык как глобальный / Д. Кристал. – Москва : Весь мир, 2001. – С. 240.
2. *Пелагеша Н. Є.* Мовна політика як інструмент розвитку комунікативного простору

Європейського Союзу / Н. Є. Пелагеша // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 3 (16). – С. 28–39.

3. Рік англійської мови в Україні: методичні рекомендації / Ярмолинецька ЦРБ. – Ярмолинці, 2016. – 20 с.

4. Указ Президента України № 641/2015 [Електронний ресурс] / Сайт Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/6412015-19560>. – Назва з екрана.

5. Вчимо англійську в бібліотеці! (2016 – рік англійської мови в Україні) : методичні матеріали / Департ. культ. і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл. універс. наук. б-ка ; ред.-уклад. М. М. Григор'єва. – Харків : ХОУНБ, 2016.

6. Бібліотеки підтримують рік англійської мови в Україні: Методичні рекомендації Української бібліотечної асоціації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libr.rv.ua/data/files/n.volyan/40132_f10_b0_b241_a82569_ec4_f4_a604_dff.doc. – Назва з екрана.

7. Mangolanguages [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://info.mangolanguages.com/public-library>. – Назва з екрана.

8. San Antonio Public Library [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mysapl.org/>. – Назва з екрана.

9. Chicago Public Library [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.chipublib.org/resources/language/#>. – Назва з екрана.

10. Joe Lockard. Resisting Cyber-English [Electronic resource] // Bad Subjects, Issue 24, February 1996. – Mode of access: <http://bad.eserver.org/issues/1996/24/lockard.htmlview?searchterm/>. – Title from the screen.

11. Ковальова Т. В. Державне регулювання мовних відносин в умовах глобалізації / Т. В. Ковальова // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2 (11). – С. 132–138.

12. Нестеренко В. С. Проблемы существования и перспективы развития глобального английского в современном мире [Электронный ресурс] / В. С. Нестеренко. – Режим доступа: <http://www.lib.tsu.ru/mminfo/000349304/14/image/14-046.pdf>. – Загл. с экрана.

13. Кочетова М. Г. Вариативность в современном английском языке: единство и множественность форм / М. Г. Кочетова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов : Грамота, 2015. – № 4. – Ч. 2. – С. 103–105.

14. Дребницька К. Поняття «світові мови»: стан, проблеми та суперечності освоєння в українському освітньому просторі [Електронний ресурс] / К. Дребницька. – Режим доступу: file:///C:/Users/hhh/Downloads/Vird_2013_30_3.pdf. – Назва з екрана.

15. Огренич Н. Державна мова як чинник національної безпеки / Н. Огренич // Вересень. – 2003. – № 1 (23). – С. 50–56.

Reference

1. Kristal, D. (2001). *Angliiskii iazyk kak globalnyi* [English as a global language]. Moscow : Ves mir [in Russian].

2. Pelahesha, N. (2010). *Movna polityka yak instrument rozvytku komunikatyvnoho prostoru Yevropeiskoho Soiuzu* [Language policy as a tool of communication space of EU]. *Stratehichni prorytety – Strategic Priorities*, no. 3 (16), pp. 28–39 [in Ukrainian].

3. Rik anhliiskoi movy v Ukraini: metodychni rekomendatsii [The Year of English in Ukraine: Methodical recommendations]. *Yarmolynetska TsRB – Yarmolynska CDL* [in Ukrainian].

4. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 641/2015 [The Decree of the President of Ukraine № 641/2015]. *Sait Prezydenta Ukrainy – Site of President of Ukraine. president.gov.ua*. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/6412015-19560> [in Ukrainian].

5. Hryhorieva, M. M. (2016). Vchymo anhliisku v bibliotetsi! (2016 – rik anhliiskoi movy v Ukraini): metodychni materialy (2016) [Let's learn English at the library! (2016 is the year of English in Ukraine): methodical materials]. Kharkiv [in Ukrainian].

6. Biblioteky pidtrymuiut rik anhliiskoi movy v Ukraini: Metodychni rekomendatsii Ukrainiskoi biblioteknoi asotsiatsii [Libraries support the year of English in Ukraine: Guidelines of the Ukrainian Library Association]. *libr.rv.ua*. Retrieved from http://libr.rv.ua/data/files/n.volyan/40132_f10_b0_b241_a82569_ec4_f4_a604_dff.doc [in Ukrainian].

7. Mangolanguages. info.mangolanguages.com. Retrieved from <http://info.mangolanguages.com/public-library> [in English].

8. San Antonio Public Library. mysapl.org. Retrieved from <http://mysapl.org/> [in English].

9. Chicago Public Library. www.chipublib.org. Retrieved from <https://www.chipublib.org/resources/language/#> [in English].

10. Joe Lockard (1996, February). Resisting Cyber-English. *Bad Subjects*, 24, 1996. bad.eserver.org. Retrieved from <http://bad.eserver.org/issues/1996/24/lockard.html/view?searchterm=/> [in English].

11. Kovalova, T. (2009). Derzhavne rehuliuвання movnykh vidnosyn v umovakh hlobalizatsii [The state regulation of language relations in the context of globalization]. *Stratehichni priorytety – Strategic Priorities*, no. 2 (11), pp. 132–138 [in Ukrainian].

12. Nesterenko, V. Problemy sushchestvovaniia i perspektivy razvitiia globalnogo angliiskogo v sovremennom mire [Problems of existence and prospects for the development of global English in the modern world]. *lib.tsu.ru*. Retrieved from <http://www.lib.tsu.ru/mminfo/000349304/14/image/14-046.pdf> [in Russian].

13. Kochetova, M. (2015). Variativnost v sovremennom angliiskom iazyke: edinstvo i mnozhestvennost form [Variability in modern English language: the unity and multiplicity of forms]. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki – Philological Sciences. Questions of Theory and Practice*, part 2, 4. Tambov : Gramota [in Russian].

14. Drebnitska, K. Poniattia «svitovi movy»: stan, problemy ta superechnosti osvoiennia v ukrainskomu osvithomu prostori [The concept of «world languages»: status, problems and contradictions in the development of Ukrainian educational space]. Retrieved from file:///C:/Users/hhh/Downloads/Vird_2013_30_3.pdf [in Ukrainian].

15. Ohrenych, N. (2003). Derzhavna mova yak chynnyk natsionalnoi bezpeky [The state language as a factor of national security]. *Veresen – September*, no. 1 (23), pp. 50–56 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.06.2017.

Tetyana Myskevych,

Ph.D. Student, Junior Research Associate.

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Educational Services at Library: the Practice of Learning English in the Library Institutions of USA and Ukraine

The article investigates the intensification of the library work in searching of methods of improvement libraries effectiveness as social institutions that realize their activity not only through the formation of an information and cultural environment, but also through its direct participation in educational activities. The activity on overcoming the language barriers in Ukraine is considered as one of the actual directions of the activity of modern libraries.

The experience of organizing educational events called to popularize English language is explored on the examples of system programs and local initiatives implemented in the USA and Ukrainian libraries. Libraries' role and potential in improvement of English skills are covered. Features of functioning of traditional services as well as innovative forms of library work on facilitating study of foreign language by users are described.

Keywords: studying of English, knowledge of English, library language courses, library educational services, the language barrier.

Татьяна Миськевич,

аспирант, мл. науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Образовательные услуги в библиотеке: практика изучения английского языка в библиотечных учреждениях США и Украины

В статье исследуется активизация библиотечной работы в поисках путей повышения ее эффективности как социального института, реализующего свою деятельность не только через формирование информационно-культурной среды, но и через свое непосредственное участие в образовательно-просветительской работе. Работа по преодолению языкового барьера в стране рассматривается как одно из актуальных направлений в деятельности современных библиотек.

На примерах системных программ и местных инициатив, внедрённых в библиотеках США и Украины, исследуется опыт организации образовательных мероприятий по популяризации английского языка, освещаются роль и возможности библиотек в повышении навыков владения английским языком среди населения. Раскрыты особенности функционирования традиционных сервисов, а также инновационных форм библиотечной работы, содействующих изучению иностранного языка пользователями.

Ключевые слова: изучение английского, владение английским, языковые курсы в библиотеке, образовательные услуги в библиотеке, языковой барьер.

**МЕТОДИКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

УДК 329:070–047.23:025.7/.9:027.021(477–25)"1991–2002

Андрій Потіха,

наук. співроб., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

**ВИВЧЕННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПАРТІЙНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ
КОМУНІКАЦІЇ (ПРЕСА 1991–2002 рр.) У НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ
УКРАЇНИ ім. В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Проаналізовано процес наповнення бібліотечних фондів періодичними виданнями політичних партій, вивчення й підходи до збереження інформації цих видань. Наголошується на особливостях функціонування партійної преси в період 1991–2002 рр.

Ключові слова: партійна преса, газетний фонд, вивчення і збереження партійних видань.

У демократичному суспільстві інформація має важливе значення й дає можливість громадянам бути обізнаними щодо подій, активніше брати участь у суспільних процесах. Інтелектуальна потреба отримання нових знань як один з механізмів, що зумовлюють існування й подальший розвиток суспільства, задовольняється в сучасному суспільстві головним чином за допомогою засобів масової комунікації (далі – ЗМК), друкованих і електронних.

Серед науковців, зокрема політологів, загальноновизнаною в наш час є думка про тісний взаємозв'язок інформації і влади. У тому числі й політичної. Засоби масової комунікації, зокрема й політичних партій, сьогодні відіграють особливу роль у розвитку інформаційного суспільства. Вони формують громадську думку, що робить їх зручним механізмом для впровадження у свідомість населення України ідей, пропонуваніх політичними партіями. Традиційні функції ЗМК набувають у цьому контексті додаткової специфіки, що обумовлює необхідність підняття на новий рівень утвердження цінностей громадянського суспільства та свободи слова; усвідомлення населенням необхідності й бажаності змін, що пов'язані з переходом України до інформаційної стадії розвитку, психологічну готовність до активної участі в цих змінах; формування в суспільстві свідомості політичного та культурного плюралізму; удосконалення системи демократії і плюралізму думок; інформаційне представлення позицій політичних партій та окремих громадян.

Масова комунікація в такому трактуванні, як її розуміють сьогодні, з'явилася порівняно нещодавно, але за дуже короткий час вона набула такого поширення в усіх галузях людського буття, що нині практично неможливо уявити собі існування суспільства без інформації й засобів її масового поширення, які постійно вдосконалюються у бік оперативності та зручності.

На початковому етапі становлення незалежності України значну роль у поширенні інформації відіграла преса, зокрема й партійна. У ХХІ ст. на перший план вийшли електронні ЗМК, але інформація друкованих видань, яка зберігається в архівах і бібліотеках, має важливе значення як історичне джерело. Завдяки кропіткій праці працівників бібліотек дослідники мають можливість користуватися джерельною базою, яка сформована у фондах відповідних закладів.

Вивченню та збереженню інформації засобів масової комунікації присвячено багато праць. Проте безпосередньо партійним виданням значно менше. Переважно проблема розглядається в контексті інших ЗМІ. Серед праць, присвячених партійним ЗМК, привертають увагу роботи Ю. Фінклера, А. Білецької, П. Шевченка, П. Антоненко, В. Яблонського.

У Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ) дослідники також працюють над проблемами з вивчення і збереження періодичних видань, вивчаються сучасні засоби комунікації. Зокрема, співробітниками відділу газетних фондів підготовлено наукові праці з актуальних питань збереження і використання газетних фондів та впровадження інноваційних технологій у відділі газетних фондів НБУВ.

У працях, які підготували Т. Борисенко, О. Заварзіна, Н. Самохіна, О. Вакульчук, О. Залізнюк, О. Лук'янчук, О. Обертас, О. Проценко, В. Довгич, С. Костилова, Р. Турій, Ю. Фінклер, С. Дригайло та ін., наголошується на важливості формування і збереження газетних фондів та надання інформаційних послуг користувачам газетного фонду. Аналізуються основні етапи історії відділу газетних фондів НБУВ, структура, зміст і динаміка інформаційних потреб читачів у газетних фондах та особливості інформаційно-комунікаційної діяльності, спрямованої на задоволення цих потреб.

Історичні аспекти формування газетних фондів і форми обслуговування читачів фахівцями цих фондів мають свою специфіку в різні етапи існування нашої держави. До 1991 р. домінували ідеологічні аспекти у складі фондів і в засобах задоволення потреб читачів, але вже у 90-х роках ХХ ст. – поч. ХХІ ст. відбуваються докорінні зміни в інформаційному просторі, змісті та складі газетних ресурсів.

При цьому слід відзначити «особливу роль бібліотек, що визначена їхнім традиційно значним впливом у справі масового інформування населення, здатністю забезпечити доступ до сучасних інформаційних ресурсів практично всім верствам населення; наявністю серйозної організаційної структури та матеріальної бази; залученням інформаційно-аналітичних центрів бібліотек до надання допомоги різним соціальним і державним інститутам у високопродуктивному використанні інформації» [1, с. 148–149].

Отже, метою пропонованої статті є розгляд особливостей вивчення і збереження інформації партійних газет у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського за період 1991–2002 рр.

У 90-х роках ХХ ст. преса була одним з визначальних чинників формування громадської думки, а відтак важливим чинником влади. Це чудово розуміли лідери різних політичних партій і приклали максимум зусиль для створення своїх партійних видань. Преса політичних партій, як і всі інші ЗМК в Україні, зазнала складного процесу розбудови, тому її діяльність у період виборчих кампаній, що відбулися, потребує детального вивчення. Це дасть можливість визначити ступінь «демократизації» та

політичної структурованості сучасного українського суспільства, з одного боку, та об'єктивно оцінити ступінь розвитку безпосередньо друкованих видань у державі – з другого.

Становлення багатопартійності, поступова ліквідація монополії КПРС на владу стало позитивною основою для затвердження 12 червня 1990 р. Закону СРСР «Про друк та інші засоби масової інформації». Це посприяло появі нових друкованих ЗМІ, і впродовж 1990 р. їхня кількість зросла втричі порівняно з 1989 р. [3, с. 42].

У січні 1990 р. Українська Гельсінська спілка розпочала видання газети «Центральна Рада», а в лютому цього ж року громадсько-політична організація «Народний рух України за перебудову» (НРУ) (з 1993 р. – політична партія) розпочала видавати «Народну газету». Ще одна газета НРУ «Вільне слово» вже мала наклад до 20 тис. пр. У квітні 1990 р. побачив світ друкований орган Української екологічної асоціації «Зелений світ» (з вересня 1990 р. – Партія зелених). У цьому ж році почалося видання газет «За незалежність» (орган Української республіканської партії, Івано-Франківськ), «Альтернатива» (незалежна газета неформальних організацій західного Донбасу), «Возрождение» (газета Київського міського товариства єврейської культури), «Самостійна Україна» (орган філії Української народно-демократичної партії, Рівне) та ін. [2, с. 51].

Упродовж 1988–1990 рр. було започатковано понад 300 неурядових видань, разовий наклад яких перевищив півмільйона [6, с. 200].

Після того як було прийнято закон про друк, процес формування нової структури української періодики увійшов до нової, більш дієвої стадії. У формуванні нового типологічного обличчя періодики України 1990 р. став вирішальним, адже саме з цього часу в мережі друкованих ЗМК УРСР стали виразно проявлятися такі основні тенденції, як легалізація вчорашніх видань «неформальних організацій», створення нових, різних за типологічним обличчям органів друку й розмежування видань «подвійного порядкування». Також більш чітко означилися республіканські владні структурні підрозділи, на які було покладено завдання координувати життєдіяльність ЗМК. Постановою Верховної Ради УРСР від 28 червня 1990 р. було створено постійну Комісію з питань гласності й засобів масової інформації (головою був народний депутат С. Правденко) [5, с. 200].

Як зазначає С. Костишева, у 1990 р. в УРСР видавалося 1 тис. 810 найменувань різних газет з річним накладом 4 682 562 тис. пр., а також 185 назв журналів, збірників і бюлетенів з річним тиражем 165706,0 тис. пр. Багато з цих видань з 1990 р. почали змінювати свій зміст і структуру. Деякі партійні та комсомольські видання, які формально не змінили засновника, фактично стали перетворюватися на опозиційні (газети «Комсомольское знамя», «Молодь України») [3, с. 46].

Улітку 1991 р. після прийняття Акта проголошення Незалежності України (документ, ухвалений позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 р.) ситуація кардинально змінилася й активізувався процес становлення незалежних засобів масової інформації. Після заборони Комуністичної партії України впродовж короткого часу мережа компартійних друкованих видань фактично припинила своє існування. Так само була зламана побудована впродовж десятиліть система повного підпорядкування преси

КПУ. Як наслідок структурне й типологічне обличчя української преси стало змінюватися. Ці процеси відбувалися болісно і спонтанно. Компартійне керівництво намагалося зберегти свої ідеологічні та організаційні засади в суспільстві. Тому подальший розвиток ЗМК України потребував копіткої праці в напрямі визначення організаційних засад, принципів роботи, підтримки й розширення матеріально-технічної бази видавництва тощо. По суті, розпочався етап розбудови якісно нового національного інформаційного простору незалежної України.

Новостворені політичні сили започаткували ряд партійних видань, які були покликані донести до читача основні засади політичної діяльності цих партій. Партійна преса мала свою особливість: вона менш залежна від бізнесу й не стала рупором тих, хто платить більше. Натомість вона залежна від партії та партійних вождів.

Партійні видання, виконуючи свій обов'язок (інформуючи читачів про актуальні політичні події й коментуючи інші факти з політичного життя), дають у цьому випадку емпіричний матеріал політичним партіям для аналізу їхніх дій, для співставлення форм і методів їхньої роботи з методами та формами діяльності інших політичних партій, рухів і організацій, тобто для коригування курсу й уточнення конкретних завдань. У цьому випадку об'єктом інформації є виступи публіцистів і дописувачів, а суб'єктом інформації, її споживачем – політичні організації в особі своїх теоретиків, аналітиків та стратегів.

У 1991 р. активізували діяльність усі політичні сили й намагалися за допомогою ЗМК залучити на свою сторону якомога більше громадян. Значно зросла видавнича діяльність – в Україні було видано близько 80 партійних газет, без урахування комуністичних (до заборони КПУ). Проте ці газети видавалися рідко, іноді навіть були не зареєстровані, видавалися у формі агітаційних листків. Такі видання майже не потрапляли до бібліотек і стали рідкістю. Якщо звернутися до видань, які зберігаються в НБУВ, то можна зробити висновок, що найкраще в газетному фонді бібліотеки представлені видання громадської організації «Народний рух України за перебудову» – 32 з 80. Причому НРУ мав свої видання майже в усіх регіонах України, але найбільше в Західній Україні.

Українська республіканська партія представлена в НБУВ 18 виданнями. Крім того, НРУ й УРП видавали кілька газет спільно.

Інші політичні сили мали значно менше видань. На сторінках партійних газет повідомлялося про стан справ на сьогодні, про плани організації і, що важливо, про діяльність організації в регіонах – обласних центрах, у районах, містах і селах.

Проте повної картини про діяльність цих організацій отримати неможливо з кількох причин: події висвітлювалися залежно від бачення лідерів партії, а головне – відсутня послідовність у висвітленні подій. Ці газети рідко надходили до фондів бібліотеки. Переважна більшість газет представлена лише кількома примірниками, і часто протягом року вони припиняли своє існування або не надавали чергові номери для користування в бібліотеку.

Імовірно, фінансові труднощі спонукали до закриття багатьох газет. Тому не дивно, що уже в 1992 р. кількість партійних газет, що надходили до НБУВ, скоротилася до 39. Причому лише 18 назв газет збереглися з 1991 р., усі інші видання започатковані в 1992 р. Серед газет, які продовжили видаватися, можна відзначити газету «Віче»

Житомирської крайової організації Народного руху України; «Голос Таврії» Херсонської крайової організації НРУ; «Народна воля» Могилів-Подільської крайової організації НРУ. Зберегла ряд видань Українська республіканська партія. Це «За незалежність» (Івано-Франківська обласна організація), «Самостійна Україна» (Київ), «Тернистий шлях» (Тернопіль) і ряд інших видань, які поступалися названим вище періодичністю й тиражем.

У 1993 р., з поверненням на політичну арену КПУ й активізацією інших лівих сил, зросла кількість партійних газет, значну частку яких становили партійні видання лівого спрямування. До НБУВ у 1993 р. надійшло понад 54 найменувань газет. Найбільшу кількість отриманих бібліотекою видань знову становили газети НРУ – 14, УРП – дев'ять, СПУ (Соціалістична партія України) – дев'ять і лише п'ять видань різних комуністичних організацій. Натомість у 1994 р. значно зросла кількість видань Комуністичної партії України – 15, але першість, як і раніше, утримував НРУ – 20 видань. УРП – 10 видань, СПУ – шість, КПУ і СПУ спільно видавали ще три газети. Інші партії видавали лише по кілька газет, і їхня обмежена кількість надходила до бібліотеки. Усього в 1994 р. до фондів бібліотеки надійшло понад 73 видання. Як відомо, у 1994 р. в Україні діяло понад 30 політичних партій. Напередодні виборів 1998 р. їх було вже понад 50. У 2001 р. було зареєстровано 112 політичних партій, і до кінця року їхня кількість зросла. Щоправда, ряд партій увійшли до виборчих блоків, започаткувавши об'єднаний процес.

Такими ж темпами зростала кількість друкованих видань політичних партій. На початку 1995 р. в Україні було зареєстровано 163 партійні газети, що видавалися в різних регіонах. Їхніми засновниками були різні партії. Більшість газет зареєстровані в областях і районах – 144, лише 19 зареєстровані як центральні. Проте у фондах НБУВ зберігається трохи більше 100 видань. Саме в 1995 р. відбулися зміни у видавничій діяльності політичних сил, і на перше місце вийшли комуністи, які значно наростили видавництво своїх газет. Лише до фондів НБУВ у цьому році надійшло понад 40 комуністичних газет і кілька газет, започаткованих спільно із СПУ. Другу позицію займав НРУ – 14 газет, УРП – 12, СПУ – п'ять. Інші партії знову обмежилися кількома виданнями.

За інформацією Книжкової палати України ім. І. Федорова, у 1999 р. виходило 209 партійних видань, щоправда, інформація стосується тих газет, які не просто реєструвалися, а й надсилали свої примірники до Книжкової палати. На зберіганні в НБУВ, станом на початок 2002 р., було понад 276 найменувань партійних газет. Усі ці газети зберігаються у фондах бібліотеки, з ними велася і ведеться робота з комплектації, архівування, створення каталогів та опису видань.

Газетні фонди Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського – найбільше в державі за обсягом і унікальне за змістом, науковим та культурним значенням зібрання вітчизняних і зарубіжних часописів. Обсяг фонду – понад 200 тис. річних комплектів газет. Формування зібрання розпочалося в 1919 р. У 1920 р. починають надходити обов'язкові примірники часописів. У 1920-ті роки до фонду надійшла велика партія газет, починають формуватися колекції нелегальних революційних видань і армійської преси періоду громадянських війн. У 1926 р. бібліотеці передають фонди Київського інституту народної освіти, серед яких 115 назв газет. У 1959 р. у комплектуванні фонду стаються

великі зміни – відтепер бібліотека отримує обов'язковий примірник лише українських газет, повернуто до Москви обласні видання РСФСР. Із союзних республік колишнього СРСР надходить лише центральна преса (російськомовні видання) шляхом передплати через агентство «Союзпечать». У 1965 р. уряд України приймає рішення про передачу до бібліотеки обов'язкового примірника всіх республіканських видань. З того часу не тільки архівні, а й читацькі фонди комплектуються газетами в повному обсязі.

З 1955 р. бібліотека починає передплачувати газети країн соціалістичного табору, а через 20 років їх нараховується вже близько 50 назв. Наприкінці 1989 р. в Україні з'являються «неформальні видання». Демократична преса України зростала на хвилі політичної боротьби під гаслом незалежності держави. У фонді зберігається значна колекція часописів різних політичних партій, рухів, громадських об'єднань, релігійних конфесій, а також газет, які видавали болгарська, вірменська, грецька, єврейська, кримськотатарська, німецька меншини в Україні. Щодня до фонду надходило близько 2,5 тис. пр. різних газет. Щорічно ж фонд зростав на 4 тис. од. зберігання (комплектів).

Інформацію про газетний фонд читачі можуть отримати через карткові та друковані каталоги, електронні бази даних і різноманітні картотеки. Співробітники відділу газетних фондів також проводять тематичні виставки і виставки нових надходжень.

Сучасні бібліографічні ресурси формуються з урахуванням розвитку новітніх технологій, створюються електронні каталоги й бази даних на газетні надходження, що, безумовно, допомагає орієнтуватися в сучасній періодиці, оцінити її місце в книжковій і газетній спадщині. Електронні каталоги газет, як правило, розкривають поточні сучасні надходження до бібліотек. Ретроспективні покажчики газет і періодичних видань тісно пов'язані з формуванням електронних ресурсів преси як частини науково-пошукового апарату бібліотек, музеїв, архівів та є складовою національної бібліографії України.

Значних змін набувають і методичні засади створення науководовідкових бібліографічних покажчиків нового покоління, які повністю розкривають зміст і склад часописів, здійснюють науково-аналітичний опис періодичних джерел преси й періодики як джерела з історії преси, супроводжують видання науковим коментарем або цілісним дослідженням.

Але це меншою мірою стосується партійних видань, які належать до «неформальних», і лише останні роки їм приділяється значно більше уваги. Зокрема, у 2001 р. колективом НБУВ було підготовлено і видано довідник під назвою «Неформальна преса в Україні (1988–1991): каталог за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» [4].

До цього каталогу увійшли газети різних партій, літературномистецьких об'єднань, товариств, різних релігійних конфесій, молодіжні й гумористичні видання. Відділ газетних фондів НБУВ започаткував колекцію «неформальних видань», до яких увійшли й партійні газети. Значна частина «неформальних» видань не була зареєстрована та мала тираж до 1 тис. пр. по всіх регіонах України.

До каталогу увійшло 776 газет, які наявні у фондах НБУВ, але це видання лише за період 1988–1991 рр. Усі газети поділені за алфавітом і описом за останнім наявним номером мовою оригіналу. Опис складається з основних даних: заголовок, надзаголовок, підзаголовок, назва організації або установи, органом якої є газета, її періодичність,

місце видання. Вказано також тираж і прізвище редактора, якщо його подавала газета. Колектив газетних фондів НБУВ готує матеріали до наступного довідника з описом «неформальних» видань періоду незалежності України.

Центральні й обласні газети співробітники вивчали більш досконало, ніж партійну пресу. Ці видання спочатку аналізувалися, відбиралася важлива інформація, співробітники бібліотеки реферували ряд статей, а потім інформація заносилася до бази даних НБУВ. Після цього видання вносилися до каталогу й архівувалися. Преса політичних партій вивчалася оглядово, заносилася інформація до каталогу та архівувалася.

Разом з тим значна частина партійних видань вивчалася співробітниками Служби інформаційного забезпечення органів державної влади (далі – СІАЗ) НБУВ при підготовці наукових і аналітичних матеріалів. На жаль, не було системності вивчення матеріалів партійних газет, але значна частина інформації зберігається у виданнях СІАЗ.

Співробітники СІАЗ більше приділяли уваги змісту публікацій, представлених на сторінках партійних видань. Зверталася увага на точки зору представників різних політичних сил, які на сторінках своїх видань по-різному висвітлювали поточні події та поширювали інформацію про діяльність своєї партії. Особливо політичні сили активно працювали під час виборчих кампаній. Найвищим етапом видавничої активності був період підготовки та проведення парламентських виборів 2002 р. Кількість партійних видань значно зросла. Щоправда, партії центристського спрямування, маючи більший доступ до центральних, обласних і районних газет, мали значно менше партійних видань. Разом з тим і їхні газети масово поширювалися серед населення. Зокрема, СДПУ(о) (Соціал-демократична партія об'єднана) уже на початку 2001 р. мала центральне видання «Наша газета+» і 17 регіональних. У квітні 2000 р. засновано перше в Україні партійне видавництво «Основні цінності». У 2000 р. видано вісім книг вітчизняних і зарубіжних авторів з питань теорії та практики соціал-демократії. У 2001 р. СДПУ(о) збільшила кількість своїх видань. При цьому збільшується тираж газет. «Наша газета+» збільшила свій тираж до 250 тис. пр. Інші видання мали тираж від 3 тис. («Час і ми») до 30 тис. («Соціал-демократ»). На сторінках цих видань, як правило, висвітлювалася діяльність партійних осередків, їхня благодійницька діяльність і повідомлялося про плани партії, реалізацію цих планів, про союзників партії та про своїх опонентів. Важливу роль в інформуванні населення про діяльність представників партії відігравали такі газети, як «Сіверщина», «Пульс неділи», «Об'єднана сила», «Час і ми». СДПУ(о) на початок 2001 р. мала найбільше осередків в областях, районах – 100 %, містах 767–98 %.

Українська соціал-демократична партія (лідер В. Онопенко) теж намагалася наростити свою інформаційну присутність, активізувавши видавничу діяльність. Вони створили ряд районних і міських осередків. Якщо на початок 2001 р. УСДП мала 112 районних і міських організацій, то вже на початок 2002 р. їх кількість зросла на 60. Одним з основних партійних інформаційних засобів стала газета «Нова альтернатива», яка для дослідників також є важливим джерелом вивчення діяльності УСДП, адже інші джерела мають менше інформації про цю партію.

Народно-демократична партія (НДП), як і СДПУ(о), мала розгалужену мережу ЗМІ. Зокрема, партійні видання «Народна справедливість», «Демократична Харківщина»,

«Народна газета», «Демократична Чугуївщина», «Придніпровье» та деякі інші висвітлювали важливі епізоди з життя й діяльності партії. Найбільше приділялося уваги регіональним партійним організаціям.

Представники інших партій «центристського» спрямування були менш активними в інформаційному просторі і видавали значно менше газет та в обмеженій кількості.

Після 4 жовтня 2001 р., коли Аграрна партія України (АПУ), НДП, партія «Регіони України» і «Трудова Україна» оголосили про створення виборчого блоку «За єдину Україну», їхні інформаційні ресурси стали працювати вже на єдиний блок.

Політичні партії лівого спрямування значно активніше використовували партійну пресу, ніж центристи. У 90-х роках ХХ ст. ліві були обмежені в доступі до центральних і навіть регіональних ЗМК і для них партійна преса була основним джерелом комунікації з виборцями. Невипадково співробітники СІАЗ, аналізуючи діяльність КПУ, СПУ, Прогресивної соціалістичної партії України (ПСПУ) та інших партій лівого спрямування, використовували пресу цих партій, яка зберігається в газетному фонді НБУВ. Станом на 2002 р. комуністи видавали найбільше газет – понад 40 видань. Маючи партійні осередки в усіх регіонах України, вони, за допомогою друкованих видань, намагалися донести до людей сутність своєї політики таким чином, щоб загітувати виборців на свою сторону. Партійні газети були різні від міських і районних, як-от «Патриот Приазовья», «Зоря Богуславщини», тираж яких становив трохи більше 500 пр., до центральних видань, зокрема газета «Комуніст», тираж якої становив понад 88 тис. пр.

Серед інших лівих можна відзначити Комуністичну партію трудящих, яка видавала газету «Правда и труд» – тираж 400 тис. пр., і ПСПУ, газета якої «Досвітні огні» мала тираж 200 тис. Щоправда, ці газети виходили нерегулярно і лише окремі примірники зберігаються в бібліотеці.

Перед редакціями партійних видань комуністи й соціалісти ставили завдання глибше висвітлювати роботу партійного активу, депутатського корпусу, пропагувати приклади конкретних справ, високого авторитету комуністів-секретарів партійних організацій. Своїми супротивниками комуністи вважали насамперед представників правих і правоцентристських партій на чолі з Народним рухом України, яких вони жорстко критикували на сторінках своїх видань. Діставалося і провладним партіям, які, на думку лівих, були неспроможні подолати економічну й соціальну кризу.

Соціалістична партія України, як і комуністи, претендувала на лідерство серед лівих та іноді не знаходила порозуміння з КПУ. Соціалісти намагалися стати об'єднаним центром для всіх опозиційних сил. Газета «Товариш» стала важливим інформаційним засобом пропаганди ідей соціалістів.

Соціалісти на сторінках своїх видань намагалися переконати виборців у тому, що саме СПУ здатна змінити ситуацію в Україні на краще. Вони обіцяли змінити систему влади й забезпечити демократичні права всіх громадян країни.

Важливе місце в пропагандистській діяльності СПУ відігравали також регіональні партійні видання «Народовладдя», «Наше завтра», «Наше слово», «Народна справедливість» та ін.

Складніша ситуація в партіях правого і правоцентристського спрямування. Станом на кінець 2001 початок 2002 р. одна з впливових сил – Народний рух України (НРУ) – після

розколу і значного зменшення своєї видавничої діяльності намагалася знову відновити втрачені позиції. Було започатковано об'єднавчий процес між НРУ та УНР (Український народний рух). Саме про цей процес найбільше інформації вміщено на сторінках партійної преси («Час», «Нова Волинь», «Голос громади», Наше слово» та ін.). Зверталася увага на утворення виборчого блоку «Наша Україна», до якого увійшли НРУ, УНР, ПРП (Партія реформи і порядок), КУН (Конгрес українських націоналістів). Партійні газети в районах повідомляли про об'єднавчі процеси на місцях. Зокрема, газета «Ічнянщина» інформувала про створення блоку «Демократична Ічнянщина», до якого увійшли НДП, ДПУ, ПРП, спілка «Чорнобиль». Подібні процеси відбувалися і в інших областях та регіонах, про що недостатньо інформували центральні ЗМІ, натомість саме партійна преса повідомляла про подробиці об'єднавчого процесу, а також про діяльність політиків у регіонах. Усі партійні видання висвітлювали події так, як це було вигідно партійному керівництву. Вони повинні були пов'язати партію з громадськістю, донести ідеологію, розповісти про лідерів, повідомити про здобутки на політичній ниві. Природно, що негативні слова про свого лідера така газета сказати не в змозі, оскільки залежна матеріально. Редакторами таких газет здебільшого ставали керманічі певних політичних сил, журналісти винаймалися з вимогою прославляти партію. У такий спосіб априорі неприбуткові проекти, їхні колективи опиняються в заручниках ідеології, такі ЗМІ оминали рекламодавці. Крім того, такі видання часто ставали заручниками політичної ситуації. Фахівці зазначають, що «ледь не за кожним виданням стоїть певна структура або ряд організацій – владних, політичних, фінансових, господарських тощо [7, с. 33]. Але значна частина інформації, яку поширювали партії, може бути додатковим джерелом при вивченні політичних процесів в Україні.

Партійні газети зберігаються у фондах НБУВ і є ще маловивченими. Незважаючи на те що частина цих видань проаналізована співробітниками СІАЗ, а інформація використана при підготовці публікацій і збережена як інформаційний ресурс консолідованої інформації в НБУВ, партійні видання все ж потребують подальшого дослідження, адже кожна газета може стати предметом джерелознавчого вивчення як особливе комплексне джерело. Надруковані в такому виданні різні тексти можуть належати до різних видів джерел. На сторінках партійних видань друкувалися коментарі до законодавчих актів, статистичні матеріали, різноманітні документи (партійні програми, матеріали партійних з'їздів, пленумів, конференцій тощо), мемуари, щоденники, наукові, публіцистичні й літературні твори. Зрозуміло, що методика вивчення таких різноманітних текстів-джерел повинна бути відповідною в кожному конкретному випадку.

Своєрідність преси політичних партій як джерела інформації полягає не лише в складній структурі, а й у різноманітності її специфічних жанрів, які можна умовно поділити на три групи: інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні. Фахівці бібліотек, зокрема співробітники НБУВ, здатні розібратися в специфіці партійної преси, проаналізувавши їхній зміст. У сучасних умовах, беручи участь у процесах збирання, зберігання, виробництва, поширення і використання загальнодоступної суспільно значущої інформації, бібліотеки спроможні об'єктивно сприяти перетворенню її на цінний суспільний продукт, національний ресурс, від якого залежить стійкий розвиток суспільства.

Література

1. *Горовий В.* Еволюція інформаційного виробництва в процесі глобальних суспільних трансформацій / В. Горовий // *Україна в глобалізованому світі : зб. наук. пр.* – Київ, 2007. – С. 143–150.
2. *Довгич В. А.* Альтернативна преса: генезис та перспективи / В. А. Довгич // *Українська журналістика 90. Тези доповідей Другої наук.-практ. конф.* – Київ, 1991. – С. 49–51.
3. *Костилюва С. О.* Друковані засоби масової комунікації України (1986–2000 рр.): історія становлення, тенденції розвитку / С. О. Костилюва. – Київ : Ін-т історії України, 2001. – 304 с.
4. Неформальна преса в Україні (1988–1991): каталог за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: Т. Борисенко, О. Залізнюк, О. Лук'янчук, О. Обертас, О. Проценко. – Київ : Смолоскип, 2001. – 144 с.
5. Про обрання Комісії Верховної Ради Української РСР з питань гласності та засобів масової інформації : Постанова Верховної Ради України від 28 черв. 1990 р. // *Відом. Верховної Ради УРСР.* – 1990. – 24 лип.
6. *Турій Р. І.* Преса неформальних об'єднань та організацій (1989–1990 рр.) / Р. І. Турій // *Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді та повідомлення III Всеукр. наук.-теорет. конф.* – Львів, 1994. – С. 199–200.
7. *Фінклер Ю.* Партійні організації та партійна література: невже знову по-ленінськи? / Ю. Фінклер // *Вісн. Книжк. палати.* – 2002. – № 4. – С. 33–34.

References

1. Horovyi, V. (2007). *Evoliutsiia informatsiinoho vyrobnytstva v protsesi hlobalnykh suspilnykh transformatsii* [Evolution of information production in the process of global social transformations]. *Ukraine v hlobalizovanomu sviti: zbirnyk naukovykh prats – Ukraine in a Globalized World: Collection of Transactions*, pp. 143–150. Kyiv [in Ukrainian].
2. Dovhych, V. A. (1991). *Alternatyvna presa: henezys ta perspektyvy* [Alternative press: genesis and prospects]. *Ukrainska zhurnalistyka 90. Tezy dopovidei Druhoi naukovopraktychnoi konferentsii – Ukrainian Journalism 90. Abstracts of the Second Scientific-Practical Conference*, pp. 49–51. Kyiv [in Ukrainian].
3. Kostylieva, S. O. (2001). *Drukovani zasoby masovoi komunikatsii Ukrainy (1986–2000 rr.): istoriia stanovlennia, tendentsii rozvytku* [Printed mass media Ukraine (1986–2000 years): History of development, development trends]. Kyiv : Instytut istorii Ukrainy [in Ukrainian].
4. Borysenko, T. O., Zalizniuk, O. S., Obertas, O. (2001). *Neformalna presa v Ukraini (1988–1991): kataloh za materialamy hazetnykh fondiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [The informal press in Ukraine (1988–1991): catalog the materials newspaper National Library of Ukraine named after VI Vernadsky]. Kyiv : Smoloskyp [in Ukrainian].
5. *Pro obrannia Komisii Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR z pytan hlasnosti ta zasobiv masovoi informatsii: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 28 chervnia 1990 r.* [On the election of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR Commission on Glasnost and Mass Media: Decree of the Verkhovna Rada of Ukraine. June 28, 1990] (1990, 24 July). *Vidomosti*

Verkhovnoi Rady URSS – Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR [in Ukrainian].

6. Turii, R. I. (1994). *Presa neformalnykh ob'iednan ta orhanizatsii (1989–1990 rr.)* [Press of informal associations and organizations (1989–1990 Years)]. *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist: Dopovidi ta povidomlennia tretoi Vseukrainskoi naukovo-teoretychnoi konferentsii – Ukrainian Periodicals: History and Modernity. The Reports of the III all-Ukrainian Scientific-Theoretical Conference*, pp. 199–200. Lviv [in Ukrainian].

7. Finkler, Iu. (2002). *Partiini orhanizatsii ta partiina literatura: nevzhe zнову po-leninsky?* [Party organizations and Party Literature: are again in Lenin?]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Announcer of the Book Chamber*, no. 4, pp. 33–34 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.04.2017.

Andrii Potikha,

Research Associate, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

The Study and Preservation of Information of Party Mass Media in the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky (press 1991–2002)

The process of filling library collections with periodicals of political parties, studying and preserving the information of these publications is analyzed.

The features of functioning of the party press in the period of 1991–2002 are noted. At the same time, attention is focused on the inadequacy of studying the information of the party press. Employees of the NBUV study important information and keep it for future users. Parties' printed media contains comments on legislative acts, statistical materials, various documents (parties' programs, materials of party congresses, plenums, conferences, etc.), memoirs, diaries, scientific, journalistic and literary works.

Keywords: party press, newspaper fund, study and preservation of party publications.

Андрей Потиха

науч. сотр., Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Изучение и сохранение информации партийных средств массовой коммуникации в Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского (пресса 1991–2002 гг.)

Проанализирован процесс наполнения библиотечных фондов периодическими изданиями политических партий, изучения и сохранения информации этих изданий. Отмечаются особенности функционирования партийной прессы в период 1991–2002 гг. При этом акцентируется внимание на недостаточности изучения информации партийной прессы. Сотрудники НБУВ изучают важную информацию и сохраняют ее для дальнейшего использования. На страницах партийных изданий печатались комментарии к законодательным актам, статистические материалы, различные документы (партийные программы, материалы партийных съездов, пленумов, конференций и т. п.), мемуары, дневники, научные, публицистические и литературные произведения.

Ключевые слова: партийная пресса, газетный фонд, изучение и сохранение партийных изданий.

Людмила Сісіна,

голов. бібліограф,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ РЕСУРСИ ДЛЯ ВЕРИФІКАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В РОБОТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ БІБЛІОТЕК

Розглянуто принципи, алгоритм та інструменти верифікації інформації. Акцентовано увагу на проблемі маніпулятивних прийомів системних інформаційних впливів, спрямованих на Україну, поширення недостовірної інформації як складової гібридної війни. Відзначено важливість здійснення процесу верифікації інформації під час її відбору в процесі підготовки інформаційно-аналітичними підрозділами бібліотек інформаційно-аналітичного продукту з метою забезпечення прийняття обґрунтованих управлінських рішень в умовах протистояння інформаційній агресії.

Ключові слова: інформаційно-аналітичні підрозділи, достовірність інформації, дезінформація, верифікація інформації.

Проблема перевірки інформації на достовірність існувала завжди, а в період гострого інформаційного російсько-українського протистояння, яке супроводжується поширенням в національному інформаційному просторі України недостовірної та шкідливої інформації, спрямованої на послаблення засад української державності, проблема достовірності інформації набуває додаткової актуальності. «В умовах розвитку інформаційного суспільства, – зазначає В. Горовий, – саме інформаційна складова в протистоянні набуває особливого значення. Стрімке вдосконалення технологій робить це інформаційне протистояння, а точніше – інформаційну війну, багатоаспектною у змістовому сенсі, багатоканальною в технологічному, багаторівневою в орієнтації на свідомість різних категорій населення атакованих територій» [5].

Головні елементи інформаційної зброї в умовах інформаційної війни – цілеспрямовано поширювані різними засобами масової комунікації (ЗМК) недостовірні, свідомо перекручена інформація, міфи, погрози, фейки, чутки, «інформаційні бомби» та інформаційні технології (зокрема технології інформаційно-психологічного впливу) [19].

Глобальні комп'ютерні мережі і програмні засоби швидкого поширення інформаційних матеріалів, а також правова неврегульованість цієї сфери, що уможливорює поширення наклепницької й недостовірної інформації, – усе це призводить до того, що фактична основа тієї чи іншої події за допомогою маніпуляцій з текстом, звуком і відеозображенням може бути серйозно перекручена. Російська сторона вдається до таких методів, щоб реалізувати складний процес керування суспільною думкою, організувати великі пропагандистські кампанії для дискредитації органів української державної влади, порушення роботи засобів керування та інформаційних обмінів.

Оскільки проблема поширення недостовірної інформації в Інтернеті залишається невирішеною, виготовлена за спеціальними технологіями дезінформація (поширення хибних або свідомо викривлених відомостей для досягнення пропагандистських, воєнних

– введення противника в оману, інших цілей), що циркулює мережею, стає зброєю масового ураження.

Метою статті є вивчення сучасних методів та інструментів виявлення недостовірної інформації в умовах інформаційної війни у процесі підготовки інформаційно-аналітичними підрозділами бібліотек якісного інформаційно-аналітичного продукту, ефективне використання якого створює необхідну інформаційну основу для ухвалення адекватних наявним викликам рішень.

Свого часу ще У. Черчилль зауважував, що у складні для країни часи значення міфів важко переоцінити. Додамо, що в умовах нав'язаної країні інформаційної війни тиск міфів помітно посилюється.

Ю. Радковець у статті «Уроки “гібридної війни” Росії проти України» констатує, що «з початком опору України військовій агресії Російської Федерації на території Донецької і Луганської областей, а також окупації і анексії українського Криму, інформаційна політика Російської Федерації трансформувалася у тотальну військову дезінформаційну агресію, спрямовану на демонізацію в очах російського та світового суспільства діючого керівництва України» [17]. Утім, як слушно наголошує академік НАН України, почесний директор Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) О. Онищенко, складні часи – дволикі. З одного боку, вони руйнують. З іншого – неймовірно збуджують творчу енергію, спрямовуючи її на пошук виходів і перспектив. За таких умов посилюється роль бібліотеки в суспільстві, сама природа якої «як багатівкового накопичувача і систематизатора знання висуває її в число першорядних інформаційних експертів» з пошуку справжнього наукового знання, достовірних даних та виробника власної аналітичної продукції з використанням ретельно на високому фаховому рівні перевіреної інформації [13].

Сучасний досвід свідчить: в умовах «інтенсифікації відверто ворожих зарубіжних інформаційних впливів на структуру і наповнення національного інформаційного простору дедалі більшого значення для зміцнення інформаційного суверенітету України набуває інформаційно-аналітичний напрям діяльності національних бібліотек, спрямований на представлення суспільству результатів наукового аналізу подій і процесів, що перебувають у центрі суспільної уваги, специфіки їх відображення різними інформаційними ресурсами як результату інформаційної політики провідних політичних акторів» [6].

Сьогодні інформаційно-аналітична діяльність наукових бібліотек є складовою системи протидії інформаційній агресії з боку Росії. Наповнюючи національний інформаційний простір якісною, достовірною інформацією, та мінімізуючи інформаційні шуми, бібліотеки виступають як стабілізаційний соціальний фактор [14].

Грунтовно і всебічно перспективи розвитку інформаційно-аналітичних структур (ІАС) наукових бібліотек та їхній потенціал як виробників суспільно необхідної достовірної інформаційно-аналітичної продукції досліджує В. Горвий. Значення діяльності ІАС для зміцнення інформаційного суверенітету України в умовах посилення ворожих зарубіжних інформаційних впливів та маніпулювання інформацією висвітлюють О. Онищенко, Т. Гранчак, В. Медведєва, Ю. Половинчак, Л. Чуприна.

Про досвід науковців Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів влади

(СІАЗ) та Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) з відбору та перевірки інформації на достовірність ідеться в публікаціях Н. Аксьонової, Н. Вітушко, О. Желай.

Сьогодні Інтернет є головним джерелом оперативної інформації для інформаційно-аналітичних підрозділів СІАЗ і НЮБ НБУВ. Постійний моніторинг, збирання та опрацювання цієї інформації дає уявлення про різні аспекти політичного, економічного й соціального життя. Головним принципом відбору матеріалу є його відповідність критеріям достовірності, об'єктивності та обґрунтованості. Найбільш універсальними джерелами інформації виступають сайти інформаційних агентств, електронних періодичних видань тощо.

Результати здійснюваного інформаційно-аналітичними підрозділами аналізу проблемних ситуацій, враховуючи їх повноту, достовірність, актуальність, мають значний інформаційний і творчий потенціал, що забезпечує владні структури й окремих громадян джерелом об'єктивної інформації.

У роботі аналітика проблема достовірності інформації має надзвичайно важливе значення, адже у разі оперування відомостями, які не пройшли перевірку на достовірність, є дуже велика вірогідність хибних висновків, що може призвести до катастрофічних наслідків. Достовірність належить до прагматичних властивостей інформації, вона є одним з найважливіших параметрів якості інформації, що у свою чергу визначає її цінність.

Сьогодні численним інтернет-технологіям, які постійно трансформуються і вдосконалюють способи поширення пліток, чуток, домислів, фактоїдів, маніпуляцій, джинси, фейків, протистоять технології їх виявлення та спростування. Відомі різноманітні інструменти, технології та перевірені практики підтвердження інформації і їх кількість продовжує зростати.

Перевірки на достовірність потребують і джерело інформації, і відомості, які воно містить.

Достовірність інформації аналітики визначають за такими критеріями:

- обґрунтованість (наявність підтверджень отриманої інформації в кількох незалежних авторитетних джерелах),
- несуперечливість (відсутність суперечностей між окремими твердженнями, викладеними у повідомленні; відсутність суперечностей всередині групи повідомлень, що надійшли від одного та / або групи джерел за певний проміжок часу; відповідність наявним моделям інтерпретації та моделям наочної області);
- авторитетність джерела та / або ступінь захищеності носія (документа).

Існують і інші – спеціальні – методики, засновані на експертних знаннях, які застосовуються тоді, коли не може бути оцінена несуперечливість повідомлення щодо деякої сукупності моделей. Так, достовірність інформації може оцінюватися за такою шкалою:

- вільна бесіда з консультантом-фахівцем – 90–95 %,
- опитування партнера у формі «запитання – відповідь» – 40–70 %,
- вільна розповідь про події – 25–30 %.

Також прийнято вважати, що достовірність повідомлень про подію, яка мала місце, отриманих від одного джерела інформації, не повинна оцінюватися вище 33 %, від двох –

66 %, а достовірність інформації, отриманої в повідомленнях від трьох джерел, оцінюється в межах 94–99 %.

Дослідники відзначають, що завжди слід враховувати можливість внесення добре підготовленої дезінформації з метою порушення процесів управління і/або зниження якості управлінських рішень, що розробляються [8].

Процедурою встановлення достовірності інформації, що ґрунтується на зазначених критеріях, є верифікація.

Верифікація (від латин. *verus* – істинний, *facio* – роблю) – процедура проведення аналізу з метою встановлення істинності, встановлення відповідності прийнятої та переданої інформації за допомогою логічних методів. Верифікація є абсолютно необхідною процедурою в аналітичній роботі [22].

Термін «верифікація» використовують для позначення методики розпізнавання спотворення, приховування інформації, брехні. Верифікація надає широкі можливості для перевірки відповідності різних характеристик поставленим до них вимогам.

В аналітичній роботі верифікація інформації є запорукою об'єктивної оцінки фактів, подій і явищ.

Як зазначають автори «Посібника з верифікації» за редакцією К. Сільвермана (Інститут Пойнтера) (2014 р.), перевірка інформації на достовірність має поєднувати винахідливість, наполегливість, скептицизм та навички людини. Верифікація – «це важлива навичка, яка стала можливою завдяки безкоштовним онлайн інструментам та старомодним методам журналістики. Жодна технологія не може автоматично перевірити фрагмент контенту... із 100-відсотковою впевненістю. Проте, людських очей або традиційних досліджень також не достатньо. Верифікація – це комбінація двох підходів» [16].

Отже, ідеться про складний процес, що поєднує природний інтелект і цифрові технології, методи математичного моделювання тощо.

Точкою відліку для будь-якого методу перевірки інформації і для будь-якої роботи з надання надійної інформації має бути усвідомлення того, що нема ідеального методу перевірки. Це вимагає від аналітика спершу дивитися на фундаментальні основи з підтвердження інформації, які існували десятиліттями і ніколи не застаріють і, опираючись на них та власний досвід, виробляти власні стандарти оцінювання інформації та алгоритм їх застосування для перевірки різних фактів.

Медіа, за допомогою яких збирається інформація, можуть змінюватися, але принципи перевірки інформації залишаються актуальними і надійними завжди: дані джерел і самі джерела необхідно піддавати сумніву, звіряти знайдену інформацію з повідомленнями інших надійних джерел, і таким чином підтверджувати правду та відсіювати брехню та неперевірені факти.

Експерт Лондонського бюро розслідувальної журналістики, доктор наук з історії філософії К. Блек, який приїздив до України як лектор воркшопу «Журналістика та етика в конфліктних та постконфліктних суспільствах», наводить перелік правил добору достовірної інформації, вироблених на підставі власного досвіду:

- звертати увагу на автора кожного матеріалу, який опрацьовується, пошукати, що ще він писав і для кого, який його досвід у темі, до яких експертів / джерел звертається

тощо;

- перевіряти, чи в тексті не використано матеріалів із Вікіпедії: це дасть уявлення про те, наскільки автор у темі;
- не довіряти цитатам і використовувати їх лише як засіб пошуку першоджерела;
- використовувати дані з офіційних сайтів держструктур, ГО, асоціацій;
- звертатися до архівів – там можна знайти багато цікавої інформації, та кешу пошуковиків – там можна знайти інформацію, якої не видно під час звичайного пошуку;
- перевіряти фотографії на достовірність: хто зображений, коли й де;
- з'ясовувати, чи сайти, на яких шукаєте потрібну інформацію, варті довіри: хто їх фінансує, яка аудиторія користувачів, які журналісти там працюють тощо;
- скептично ставитись до чийхось коментарів і цитат: інколи цитати випадають з контексту або ж подаються з певним спотворенням змісту;
- розрізняти в коментарях власний досвід людини, її припущення та посилання на конкретні джерела, посадових осіб, статистику тощо;
- найкраща верифікація – звернутися до фахівця, який розуміється на відповідних проблемах;
- ставити під сумнів будь-яку інформацію – самостійно перевіряти факти [2].

Сформульовані для проведення журналістського розслідування ці правила стануть у пригоді й працівникам ІАС, оскільки відповідають засадам створення інформаційно-аналітичної продукції.

Починаючи з цих фундаментальних основ, можна будувати надійний і повторюваний процес для підтвердження інформації. Перевірка даних спрощується, як тільки дослідник визначає власні стандарти та методи їх застосування.

Саме це уможливорює ефективність паралельного використання таких інструментів, як EXIF-рідери, плагіни для фотоаналізу, просунутий пошук по Twitter, whois-перевірка доменів та інші інструменти перевірки інформації, що в цифрову епоху невпинно вдосконалюються.

Усі загальновідомі технології верифікації будь-яких інформаційних повідомлень передбачають чітке розмежування самого факту та його інтерпретації, перевірку надійності та авторитетності джерела, репутації автора повідомлення, перевірку за іншими джерелами, незалежне експертне оцінювання тощо.

Можливі алгоритми перевірки на достовірність інформації, підтверджені практикою СІАЗ та НЮБ, наведено в публікаціях Л. Чуприни, Н. Аксьонової, Н. Вітушко. Адже саме працівники бібліотек володіють експертним знанням у галузі технологій верифікації інформаційних повідомлень та аналітики.

Фахівці наголошують, що визначити достовірність власне інформації, тобто відповідність відомостей, що містяться в документі, реальній дійсності, факту, який мав місце, значно складніше, ніж встановити надійність документного джерела. Це багаторівневий процес перевірки і відносно рідко трапляється так, щоб усі перевірки давали чіткі відповіді. Проблема достовірності інформації є однією з найбільш складних в інформаційній аналітиці через відсутність точних методик верифікації повідомлень. Тому слід враховувати, що результати верифікації майже завжди мають умовно-ймовірнісний характер.

Відомо кілька правил, за допомогою яких можна визначити ступінь достовірності інформації.

1. Найперше, «золоте правило» – розрізняти факти як абсолютно достовірні твердження про події, що реально мали місце, та про реальне існування об'єктів, процесів тощо та їх оцінку. Думки та оцінки потенційно мають значно меншу достовірність порівняно з детальним описом ситуації.

2. Наступний крок – намагатися з'ясувати, за можливості, якими намірами керувався укладач документа. Це допоможе виявити свідомі чи несвідомі викривлення інформації.

3. Далі – з'ясувати першоджерело даних, що використані укладачем документа, адже відомо, що інформація з перших рук найнадійніша. Також треба пам'ятати, що відомості зі свіжих вражень відрізняються від їх опису через деякий час.

4. Обов'язково потребує перевірки статистична інформація.

5. Важливо оцінити загальні обставини, у яких створювався документ: чи вели вони до об'єктивності, чи диктували зсув інформації у якийсь бік.

6. Перевірити фактичні дані за іншими незалежними джерелами методом зіставлення. Чим більше джерел підтверджують відомості, тим вища їх достовірність. Принаймні таких джерел має бути три-чотири.

7. Перевірити нейтральність джерела інформації стосовно її змісту.

8. Порівняти отриману інформацію з уже відомою з цієї теми.

9. Перевірити достовірність відомостей у авторитетних експертів.

10. Затребувати по можливості у джерела інформації додаткові деталі, які можуть підтвердити істинність основного повідомлення [22].

Таким чином, дотримання процедури верифікації в аналітичній роботі може стати запорукою подальшого ефективного ходу дослідження та формулювання об'єктивних висновків для забезпечення процесу ухвалення управлінських рішень, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики і вирішення питань національної безпеки за нинішніх складних для країни умов.

Як зауважують фахівці, сьогодні не бракує інформації, головною проблемою в процесі підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів став її відбір. Особливість інтернет-інформації з точки зору її достовірності полягає в тому, що можливість для кожного користувача бути джерелом інформації, майже повна відсутність відповідальності автора за зміст своєї публікації та відсутність монополії на її поширення, неможливість контролю з боку владних структур, переважання маркетингових установок над правдивим інформуванням тощо зумовлюють циркулювання у глобальній мережі недостовірної інформації.

Виходячи з цього, можна припустити, що достовірність контенту веб-сайту залежить від ступеня надійності самого сайту як джерела достовірної інформації. За оцінками фахівців, ступінь надійності сайту можна визначити за таким алгоритмом:

1. Авторство сайту: чи є він офіційним сайтом організації або зареєстрованим ЗМІ?

2. Контактні дані авторів: чи зазначені адреса, телефон, електронна пошта?

3. Джерела інформації: чи вказані джерела, з яких взято інформацію, або авторитетний автор статті?

4. Чіткість та акуратність надання інформації: дотримання літературних мовних норм.

5. Мета створення сайту: інформування про факти, висловлювання думок, рекламування.

6. Актуальність даних: наскільки регулярно поновлюється інформація.

7. Індекс цитування сайту та його рейтинг (можна перевірити за допомогою спеціальних рейтингових систем, напр., через топ Рамблер, Гугл або через відгуки користувачів).

8. Власник домену: чи відповідає власник домену, на якому розміщений сайт, заявленому авторству сайту? (перевіряється по базі даних Whois).

Алгоритм оцінювання сайту такий:

– якщо на усі вісім запитань відповідь позитивна, то сайт можна вважати «майже абсолютно надійним»;

– якщо на два останніх відповідь неоднозначно позитивна, то це «достатньо надійний сайт»;

– якщо є не всі перші три ознаки, але наявні перша або друга, то це «сайт, який викликає підозру»;

– у разі відсутності основних (перших трьох) ознак – це «сайт, який не заслуговує на довіру [22].

У СІАЗ, наприклад, для вдосконалення процесу отримання достовірної та об'єктивної інформації про перебіг важливих подій, виявлення актуальних політичних, соціально-економічних, науково-технічних та інших проблем постійно розширюється джерельна база за рахунок сайтів органів державної влади, наукових установ, громадсько-політичних об'єднань, галузевих і новостворених інформаційних веб-ресурсів [19].

Паралельний відбір і порівняння є ефективним методом верифікації інформації, що стосується викладення фактів, подій. Дослідник для пошуку інформації використовує одну з обраних пошукових систем у поєднанні з раніше напрацьованим переліком авторитетних, релевантних джерел інформації (адрес, посилань на сайти). На екрані відкривається кілька вікон, що дає змогу одночасно порівнювати характер висвітлення певних подій, виявляти розбіжності чи підтвердження об'єктивності відображення новин, висвітлення ситуації з протилежних точок зору.

Це не автоматичний пошук, а трудомісткий процес, що передбачає застосування кваліфікованої праці фахівців, які переглядають та оцінюють кожне знайдене джерело. Пошук являє собою послідовний перехід з веб-сторінки на веб-сторінку за гіперпосиланням, і часто буває «єдиною можливим варіантом на заключних етапах інформаційного пошуку, коли проводиться глибокий аналіз для відбору достовірної інформації для подальшої її аналітичної обробки» [1]. Тут, як і для будь-якого методу верифікації, у прийнятті остаточного рішення знання, досвід, професійна інтуїція фахівців та експертів інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек є визначальним чинником.

В Інтернеті сьогодні надмір антиукраїнської пропаганди, вироблення якої в РФ поставлено на конвеєр. Посилено працює «фабрика інтернет-тролів» та створений у 2014 р. в Міноборони підрозділ «Війська інформаційних операцій» [20]. Для поширення міфів, фейків російська влада застосовує широкий спектр засобів та інструментів: аналітичні центри, багатомовні телеканали (наприклад, Russia Today), псевдоновинні

агенції та мультимедійні служби (наприклад, Sputnik), соціальні медіа та інтернет-тролів. Так, телеканал Russia Today (RT), заснований у 2005 р., транслюється в понад 100 країнах світу, має 700-мільйонну аудиторію, цілодобове мовлення. Наприкінці 2014 р. додатково запущено інтернет-портал Sputnik, який використовує інформаційний потік телеканалу RT, що значно збільшує можливості доступу до інформації, яку створює та поширює RT [8].

Росія «поширює безсоромну дезінформацію, але дбає про те, щоб ця брехня була цікавою та зачіпала емоційно, і пристосовує її під стратегічний виклад, підігнаний під відповідність упередженням та уявленням її аудиторій, поєднуючи український націоналізм з німецьким фашизмом у Росії та заохочуючи антиамериканські та антиєвросоюзівські почуття в Європі.

Щоб зробити цей контент привабливим, Росія готова повністю фабрикувати сюжети, використовуючи фото та відео для забезпечення відповідних потреб. Повний набір медіа, від кінематографу до новин, ток-шоу, друкованих та соціальних ЗМІ задіяний у просуванні офіційних тез Росії» [10].

Російське видання РБК опублікувало розслідування про групу інтернет-видань, які мають зв'язок з так званою «фабрикою тролів». До «фабрики медіа» входять як мінімум 16 різних сайтів із сукупною аудиторією понад 35 млн користувачів у місяць. Дев'ять з них зареєстровані як ЗМІ в Роскомнагляді. На утримання видання витрачається майже 270 млн р. щороку. Є і два ресурси, які поширюють фейки про Україну: «Новостное агентство Харькова» та «КиевСМИ» [18]. Як з'ясувало українське видання «Детектор медіа», зокрема у «Новостного агентства Харькова» ніколи не було редакції в Україні, а домен nahnews.com.ua належить російській компанії «Невские новости» [4].

Як зазначає П. Померанцев, «діяльність російської (дез)інформаційної системи загалом спрямована не на поширення альтернативних версій правди, а на «розмивання» самого поняття правди» [15].

Оглядач Die Welt Р. Херцингер, зі свого боку, застерігає: «...Те, що сьогодні в дійсності пов'язано з поняттям fake news, являє собою феномен, жарту з яким погані і який в буквальному сенсі підриває зсередини всю самодостатність постмодерністського медійного дискурсу. Те, з чим ми маємо справу сьогодні, – це цілеспрямоване використання вигаданих або спеціально перекручених і сфабрикованих новин, головною метою яких є підрив репутації будь-якого інституту або особистості... Фейкові новини становлять вищий ступінь політичної загрози тому, що їх вкидання здійснюється недемократичними силами для планомірного підриву основ демократичного ладу. А в тому разі, коли їх виробництво й поширення ініціюється та організовується спецслужбами, їх слід розглядати як наступальне озброєння в рамках інформаційної війни» [23].

Як свідчать експерти, навіть найочевидніші фейки можуть поширюватися мережею, якщо вони відповідають редакційній політиці сайтів, які їх передрукують.

Сайт «Інформаційні війська України» в статті «Майстер-клас по дезінформації від російських ЗМІ» наводить «майже ідеальний приклад того, як поширюється неправдива інформація». Ідеться про те, як історія про «3600 танків НАТО у Європі» поширювалася кількома мовами за допомогою мережі маргінальних сайтів і блогів, а далі і через

офіційні російські новинні канали. Потім це повторили деякі «надійні» західні ЗМІ. Це доводить, що прокремлівська дезінформація має кілька різних каналів і використовує мережу нібито «незалежних джерел», які «підтверджують» одне одного [11].

Фахівці Національного інституту стратегічних досліджень здійснили докладний аналіз матеріалів сайту www.vesti.ru та склали перелік прийомів інформаційно-психологічних впливів, застосовуваних РФ у повідомленнях, що стосуються подій в Україні. Основні маніпулятивні прийоми РФ: анонімний авторитет, «буденна розповідь», «тримай злодія», емоційний резонанс, ефект ореолу, ефект первинності (першості), ефект присутності, використання медіатора, класифікатори, коментарі, констатування факту, хибна аналогія, зворотний зв'язок, обхід з флангу, відволікання уваги, «свідки» події, переписування історії, перспектива, повторювання, підміна, напівправа, принцип контрасту, психологічний шок, рейтингування, сенсаційність або терміновість, зміщення акцентів, створення проблеми, створення загрози, соціальне схвалення (осуд), упереджувальний удар, отруйний сендвіч [8].

У відповідь на активізацію російської дезінформації у світі за короткий час з'явилося відразу кілька браузерних інструментів, які вмюють визначати, чи є та чи інша новина фейком.

У жовтні 2016 р. Google News запустила функцію перевірки фактів. Аби допомогти відрізнити факти від вимислу, вкладка fact check (перевірка фактів) з'явиться в розширеному перегляді новин на веб-сайті Google News і в мобільних додатках, поряд з уже існуючими вкладками opinion (думка) і highly cited (часто цитована новина). Наразі функція фактчекінгу доступна для користувачів у США і Великобританії. Google використовуватиме алгоритм, аби визначити, чи до даної новини фактчекінг є релевантним та виділятиме ті джерела, які відповідають загальноприйнятим критеріям для перевірки фактів.

Згідно з даними лабораторії Duke University Reporter, сервіси для перевірки фактів набули поширення. Нині відомо понад 100 сайтів для перевірки фактів, у тому числі Reality Check від BBC. Засновник сайту PolitiFact Білл Адер (Bill Adair) назвав нову функцію в Google News «величезним кроком для перевірки фактів» [25].

Пошукова система Wolfram Alpha, відома як інтелектуальна пошукова платформа, теж вміє шукати в Мережі. Але Wolfram Alpha відрізняється, наприклад від Google, тим, що вміє обробляти запити на природній мові і розуміти їх і в результаті видає точну відповідь на поставлене запитання, чи запит, а не сторінки, на яких ще потрібно знайти те, що цікавить користувача. Тому Wolfram Alpha економить час і зусилля і може використовуватися для перевірки фактів досить активно [27].

Радіо Свобода щотижня в рубриці «Огляд дезінформації» пропонує свіжі новинні і інші публікації, які демонструють, як прокремлівська дезінформація знаходить свій шлях у міжнародних засобах масової інформації, а також новини та аналітичні матеріали на цю тему [7].

Перевіркою достовірності інформації у ЗМІ займається сайт StopFake, запущений у березні 2014 р. Він регулярно викладає спростування фейків та здійснює аналіз такого явища як кремлівська пропаганда в усіх аспектах і проявах. Спільно з Академією української преси, організацією IREX представники StopFake розробили методичний

комплекс з верифікації та аналізу інформації, а також провели серію тренінгів з медіаграмотності. Учасниками цих тренінгів стало близька 10 тис. українців із 14 областей нашої країни.

На головній сторінці сайту в рубриці «Інструменти» вміщено інформацію про сервіси, за допомогою яких можна перевіряти інформацію: фактичні дані, фото, відеоматеріали, здійснювати моніторинг і перевірку вірусного контенту із соцмереж тощо [26]. Знайомство зі змістом рубрики свідчить про її постійне активне поповнення.

Сьогодні фейки в Мережі поширюються миттєво. Швидка реакція на дезінформацію може зменшити її охоплення і вплив на інформаційний простір. У Мережі можна знайти різні сервіси, які допомагають у перевірці, і кожен аналітик обирає їх індивідуально, виходячи з особистого досвіду, зручності та потреби.

Звичайно, у багатьох випадках працівники ІАС, спираючись на власний досвід, самі можуть відрізнити правдиву інформацію від фейку. А допомогти їм зробити це швидко з недавнього часу може ресурс <http://verify.org.ua>, створений ГО «Інтерньюз-Україна». Цей ресурс досить простий у користуванні. У головне поле сайту пропонується ввести відповідне посилання для перевірки, а далі ресурс запропонує покрокові дії (інструкції), аби переконатися у правдивості контенту за допомогою наявних світових інструментів для верифікації. Подібний ресурс із простими інструкціями українською мовою вперше представлений в Україні у 2016 р.

За словами керівника програм нових медіа ГО «Інтерньюз-Україна», члена команди розробників сайту В. Мороза, «ресурс Verify.org.ua побудований як простий інструмент для швидкої та системної перевірки контенту». На думку Т. Ільківа, медіа-експерта та члена команди розробників Verify.org.ua, «ресурс допоможе користувачам у нерівній боротьбі з недостовірною інформацією, яка заповнила телевізори, монітори і голови співвітчизників» [3].

Для боротьби з фейковими новинами в грудні 2016 р. Facebook провів попереднє тестування інструментів, створених у співпраці з незалежними організаціями, що спеціалізуються на фактчекінгу (фактчекінг – це перевірка викладених у статті фактів, балансу думок, висвітлення позицій сторін перед публікацією; перевірка тверджень на повноту, достовірність та наявність маніпуляцій.), – ABC News, AP, FactCheck.org, PolitiFact та Snopes. Біля новин на Facebook, які містять неперевірену або неправдиву інформацію, тепер з'являтиметься позначка «спірний контент» з посиланням на організації, які здійснювали верифікацію новини, пише The Guardian. Якщо клікнути на нотифікацію, з'явиться вікно з більш детальною інформацією про новину. Щоправда, за даними The Guardian, функціонал працює поки лише у США [24].

Інтернет-сайти для перевірки інформації відрізняються один від одного. Деякі вивчають заяви політиків (FactCheck.org), інші перевіряють вірусний контент із соціальних мереж (Storyful.com), треті – новини, опубліковані в ЗМІ (Stopfake.org). Для перевірки статистичної інформації у пригоді стануть пошукові системи <https://www.statista.com/>, <http://www.zanran.com/> та довідник статистичної інформації України <http://www.ukrstat.gov.ua/>. Ці сервіси вміють шукати відкриту статистичну інформацію, представлену в Мережі. Вони працюють з офіційними даними і отримана за їхньою допомогою інформація є точною і достовірною.

Сервіс <http://data.un.org/> здійснює пошук у статистичних базах даних ООН. Для пошуку доступні статистичні дані, що стосуються країн і галузей, дані про зайнятість, туризм та багато іншого. Працювати із сервісом можна як зі звичайною пошуковою машиною, тільки шукати він буде не в усьому Інтернеті, а у власній базі даних.

Важливим для українців є сайт Bellingcat.com. Починаючи з 2014 р., там публікуються розслідування про воєнні події в Україні та Сирії, проведені з використанням відкритих джерел інформації: супутникових знімків, фото і відео. Крім того, сайт надає інформацію про інструменти верифікації для початківців фактчекерів.

На сайті видання *Examiner* постійно оновлюється огляд російських фейків про Україну, які готує журналіст Ю. Дейвіс. Уперше вона підготувала список із 20 брехливих інформацій у червні 2014 р., після чого поступово додає наступні 20. Спростування для кожного фейка взято з відкритих джерел. Огляд, що вийшов 27 липня 2015 р., налічував уже топ-160 фейків [12].

Як зазначає редактор цифрової трансформації С. Баттрі, успішна верифікація залежить від ефективного використання технологій, як і від дотримання позачасових стандартів точності.

Сучасні технології змінили документацію, пошук джерел та інформації, і саму роботу з ними. Водночас ми можемо використовувати нові інструменти найефективніше поруч із традиційними [10].

Отже, верифікація контенту – це технологія, яка може бути систематизована й вивчена, і застосування якої в роботі інформаційно-аналітичних структур дає ефективні та надійні результати, сприяючи таким чином формулюванню на підставі достовірної інформації надійних висновків, ефективних рекомендацій, прогнозів з метою забезпечення інформаційного супроводу державної політики.

Література

1. Аксьонова Н. Методика відбору інтернет-інформації: вплив сучасних інтернет-технологій / Н. Аксьонова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 385–395.

2. Блек К. 16 правил журналістського розслідування від експерта Лондонського Бюро розслідувальної журналістики [Електронний ресурс] / Інтерв'ю з британським журналістом вела О. Кутовенко // *MediaSapiens*. – 2016. – 15.04. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/16_pravil_zhurnalistского_rozsliduvannya_vid_eksperta_londonskogo_byuro_rozslidivalnoi_zhurnalistiki/. – Назва з екрана.

3. В Україні запустили ресурс з верифікації контенту в онлайні [Електронний ресурс] // *Media Sapiens* – 2016. – 20.05. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/web/online_media/v_ukraini_zapustili_resurs_z_verifikatsii_kontentu_v_onlayni/. – Назва з екрана.

4. Гала Скляревская. Как кремлевские боты выдают себя за харьковских журналистов: История «новостного агентства «Харьков», работающего из Питера [Электронный ресурс] // *Детектор медіа*. – 2017. – 03.02. – Режим доступа: <http://detector.media/medialife/article/122799/2017-02-03-kak-kremlevskie-boty-vydayut-sebya-za-kharkovskikh-zhurnalistov/>. – Загл. с экрана.

5. *Горовий В.* Специфіка налагодження суспільного консенсусу в інформаційному суспільстві / В. Горовий // Шляхи розвитку української науки : інформ.-аналіт. бюл. – 2016. – № 11. – С. 137.

6. *Гранчак Т.* Науково-аналітична діяльність національних бібліотек як інструмент забезпечення національного інформаційного суверенітету (за досвідом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) / Т. Гранчак // Бібліотека ХХІ ст.: перспективи та інновації : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 квіт. 2015 р.). – Київ, 2015. – С. 11.

7. ЄС забороняє хрестити дітей? – Огляд дезінформації [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2017. – 11.02. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/28298466.html>. – Назва з екрана.

8. *Захарова І.* Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. / І. Захарова, Л. Філіпова ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України. – Київ, 2013. – 336 с.

9. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії : аналіт. доп. [Електронний ресурс] / за заг. ред. А. Баровської ; Нац. ін.-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2016. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2016_nauk_anal_rozrob/inform_vukluku.pdf. – Назва з екрана.

10. *Лукас Е.* Мета російської пропаганди – посіяти зневіру і параною. Як протидіяти [Електронний ресурс] / Е. Лукас, П. Померанцев // texty.org.ua. – 2016. – 18.08. – Режим доступу:

http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/70089/Jak_peremogty_v_informacijnij_vijni_tehniky_ta. – Назва з екрана.

11. Майстер-клас по дезінформації від російських ЗМІ [Електронний ресурс] // Інформаційні війська України. – 2017. – 16.01. – Режим доступу: <http://i-army.org/master-klass-po-dezynformatsyyu-ot-rossyjskyh-smj/>. – Назва з екрана.

12. *Назарук Т.* Сайты для проверки информации [Электронный ресурс] / Т. Назарук // StopFake.org. – 2015. – 20.10. – Режим доступа: <http://www.stopfake.org/sajty-dlya-proverki-informatsii/>. – Загл. с екрана.

13. *Онищенко О.* «Бібліотека і «цифрове» покоління: нова ситуація – нові форми роботи» / О. Онищенко // Бібл. вісн. – 2016. – № 5. – С. 3–6.

14. Оптимізація інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек в умовах інтенсифікації інформаційних обмінів. Звіт про науково-дослідну роботу [Електронний ресурс] / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського / В. Горовий та ін. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://nbuvipar.gov.ua/images/nauka/2015/Zvit.pdf>. – Назва з екрана.

15. *Померанцев П.* Кремлёвские зазеркальные войны [Электронный ресурс] / П. Померанцев // The Guardian. – 2015. – 10.04. – Режим доступа: <http://www.theguardian.com/global/2015/apr/10/kremlin-hall-of-mirrors-peter-pomerantsev-long-read-russian-translation>. – Загл. с екрана.

16. Посібник з верифікації [Електронний ресурс] / за ред. К. Сільвермана. – Режим доступу: http://verificationhandbook.com/downloads/verification.handbook_ua.pdf. – Назва з екрана.

17. *Радковець Ю.* Уроки «гібридної війни» Росії проти України [Електронний ресурс] /

Ю. Радковець // Аналітичний центр «Борисфен Інтел». – 2016. – 13.10. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/10-13-lessons/>. – Назва з екрана.

18. РБК виявило групу інтернет-видань, пов'язаних з російською «фабрикою тролів» [Електронний ресурс] // MediaSapiens. – 2017. – 24.03. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/print/1411980895/rbk_viyavilo_grupu_internetvidan_povyazanik_h_z_rosiyskoju_fabrikoju_troliv/. – Назва з екрана.

19. Соснін О. В. До питання організації інноваційного оновлення України / О. Соснін // Віче : журн. Верховної Ради України – 2014. – № 22 (378). – С. 14–19.

20. У Збройних силах Росії створили війська інформаційних операцій – ЗМІ [Електронний ресурс] // MediaSapiens. – 2014. – 12.05. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/web/cybersecurity/u_zbroynikh_silakh_rosii_stvorili_viyska_informatsiynikh_operatsiy_zmi/. – Назва з екрана.

21. Чуприна Л. Специфіка використання оперативної інтернет-інформації в аналітичній діяльності бібліотек / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 309–319.

22. Яценко Л. Інформаційно-аналітична діяльність : конспект лекцій [Електронний ресурс]. – Одеса: ОНПУ, 2014. – Режим доступу: http://opu.ua/upload/files/hsf/dsia/KL_IAD.pdf. – Назва з екрана.

23. Die Welt: Фейковые новости – серьезная угроза [Электронный ресурс] // Эксперт.UA. – 2017. – 11.03. – Режим доступа: <http://www.expert.ua/novosti/0/126-die-welt-fejkovie-novosti-sereznaya-ugroza/>. – Загл. с экрана.

24. Facebook запроваджує нові попередження про фейкові новини [Електронний ресурс] // MediaSapiens. – 2017. – 22 берез. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/web/social/facebook_zaprovadzhue_novi_poperedzhennya_pro_feykovi_novini/. – Назва з екрана.

25. Google News запускає функцію фактчекінгу напередодні виборів у США [Електронний ресурс] // Media Sapiens. – 2016. – 17.10. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/web/online_media/google_news_zapuskae_funktsiyu_faktcheking_u_naperedodni_viboriv_u_sshi/. – Назва з екрана.

26. StopFake.org [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.stopfake.org>. – Назва з екрана.

27. Wolfram Alpha и фактчекинг: справочник, с которым действительно «найдется всё» [Электронный ресурс] // StopFake.org. – 2017. – 05.02. – Режим доступа: <http://www.stopfake.org/wolfram-alpha-i-faktcheking-spravochnik-s-kotorym-dejstvitelno-najdetsya-vsyo/>. – Загл. с экрана.

References

1. Aksonova, N. (2014). Metodyka vidboru internet-informatsii: vplyv suchasnykh internet-tehnolohii [Method of selection of Internet-information: the impact of the modern Internet-based technologies]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, pp. 385–395 [in Ukrainian].

2. Blek, K. (2016). 16 pravyl zhurnalistytskoho rozsliduvannia vid eksperta Londonskoho Biuro

rozslidivalnoi zhurnalistyky [16 rules of investigative journalism from an expert from the London Bureau of Investigative Journalism]. osvita.mediasapiens.ua. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/16_pravil_zhurnalistskogo_rozsliduvannya_vid_eksperta_londonskogo_byuro_rozslidivalnoi_zhurnalistiki/ [in Ukrainian].

3. V Ukraini zapustyly resurs z veryfikatsii kontentu v onlaini [In Ukraine, launched a resource to verify content online]. osvita.mediasapiens.ua. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/web/online_media/v_ukraini_zapustili_resurs_z_verifikatsii_kontentu_v_onlayni/ [in Ukrainian].

4. Gala Skliarevskaia (2017). Kak kremlevskie boty vydaiut sebia za harkovskikh zhurnalistov: Istoriia «novostnogo agentstva «Harkov»», rabotaiushhego iz Pitera [How the Kremlin bots pretend to be Kharkov journalists: The story of the «news agency «Kharkov»», working from St. Petersburg]. detector.media. Retrieved from <http://detector.media/medialife/article/122799/2017-02-03-kak-kremlevskie-boty-vydayut-sebya-za-kharkovskikh-zhurnalistov/> [in Russian].

5. Horovyi, V. (2016). Spetsyfika nalahodzhennia suspilnoho konsensusu v informatsiinomu suspilstvi [Specificity of building public consensus in the information society]. *Shliakhy rozvytku ukrainskoi nauky – Ways of Development of Ukrainian Science*, issue 11, p. 137 [in Ukrainian].

6. Hbranchak, T. (2015). Naukovo-analitychna diialnist natsionalnykh bibliotek yak instrument zabezpechennia natsionalnoho informatsiinoho suverenitetu (za dosvidom Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho) [Scientific and analytical activity of national libraries as a tool for ensuring national information sovereignty (According to the experience of the V. Vernadsky National Library of Ukraine)]. Proceedings from Library of the XXI century: prospects and Innovation : Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia (Kyiv, 23 Apr. 2015). – Ukrainian Scientific Conference. (p. 11). Kyiv [in Ukrainian].

7. YeS zaboroniaie khrestyty ditei? – Ohliad dezinformatsii [EU bans baptize children? – Review of misinformation]. www.radiosvoboda.org. Retrieved from <http://www.radiosvoboda.org/a/28298466.html> [in Ukrainian].

8. Zakharova, I., Filipova, L. (2013). Osnovy informatsiino-analitychnoi diialnosti : navchalnyi posibnyk [Fundamentals of Information and Analytical Activities]. Kyiv [in Ukrainian].

9. Barovska, A. (Eds.). (2016). Informatsijni vyklyky hibrydnoi vijny: kontent, kanaly, mekhanizmy protydii : analit. dop. [Information challenges of hybrid warfare, content channels, mechanisms: analytical report]. www.niss.gov.ua. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/public/File/2016_nauk_anal_rozrob/inform_vukluku.pdf [in Ukrainian].

10. Lukas, E., Pomerantsev, P. (2016). Meta rosiiskoi propahandy – posiiaty zneviru i paranoi. Yak protydiiaty [The aim of Russian propaganda – to spread gloom and paranoia. How to counteract]. texty.org.ua. Retrieved from http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/70089/Jak_peremogty_v_informacijnij_vijni_tehn_iky_ta [in Ukrainian].

11. Maister-klas po dezinformatsii vid rosiiskykh ZMI [Master class on misinformation from Russian media]. i-army.org. Retrieved from <http://i-army.org/master-klas-po-dezynformatsyy-ot-rossyjskyh-smy/> [in Ukrainian].

12. Nazaruk, T. (2015). Saity dlia proverki informacii [Sites for checking information]. *www.stopfake.org*. Retrieved from <http://www.stopfake.org/sajty-dlya-proverki-informatsii/> [in Russian].

13. Onyschenko, O. (2016). Biblioteka i «tsyfrovo» pokolinnia: nova sytuatsiia – novi formy roboty [Library and «digital» generation: the new situation – new forms of work]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Bulletin*, no. 5, pp. 3–6 [in Ukrainian].

14. Optyimizatsiia informatsijno-analitychnoi diialnosti bibliotek v umovakh intenyfikatsii informatsiinykh obminiv. Zvit pro naukovo-doslidnu robotu [Optimization of information and analytical activity of libraries in conditions of intensification of information exchanges. Report on research work]. *nbuviap.gov.ua*. Retrieved from <http://nbuviap.gov.ua/images/nauka/2015/Zvit.pdf> [in Ukrainian].

15. Pomerancev, P. (2015). Kremliovskie zazerkalnye voyny [The Kremlin behind the mirror wars]. *www.theguardian.com*. Retrieved from <http://www.theguardian.com/global/2015/apr/10/kremlin-hall-of-mirrors-peter-pomerantsev-long-read-russian-translation> [in Russian].

16. Silverman, C. (Eds.). (2014). Posibnyk z veryfikatsii [Verification Guide]. *verificationhandbook.com*. Retrieved from http://verificationhandbook.com/downloads/verification.handbook_ua.pdf [in Ukrainian].

17. Radkovets, Yu. (2016). Uroky «hibrydnoi viiny» Rosii proty Ukrainy [Lessons of the «hybrid war» of Russia against Ukraine]. *bintel.com.ua*. Retrieved from <http://bintel.com.ua/uk/article/10-13-lessons/> [in Ukrainian].

18. RBK vyiavilo hrupu internet-vydan, poviazanykh z rosiiskoiu «fabrykoiu troliv» [RBC showed a group of Internet publications related to the Russian «trolls factory»]. *osvita.mediasapiens.ua*. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/print/1411980895/rbk_viyavilo_grupu_internetvidan_povyazanik_h_z_rosiyskoyu_fabrikoyu_troliv/ [in Ukrainian].

19. Sosnin, O. (2014). Do pytannia orhanizatsii innovatsijnoho onovlennia Ukrainy [To the issue of organization of innovative renewal of Ukraine]. *Viche: zhurnal Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Chamber: Journal of Verkhovna Rada of Ukraine*, no. 22 (378), pp. 14–19 [in Ukrainian].

20. U Zbroinykh sylakh Rosii stvoryly viiska informatsiinykh operatsii – ZMI [The Armed Forces of Russia created the troops of information operations – the media]. *osvita.mediasapiens.ua*. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/web/cybersecurity/u_zbroynikh_silakh_rosii_stvorili_viyska_informatsiinykh_operatsiy_zmi/ [in Ukrainian].

21. Chupryna, L. (2014). Spetsyfika vykorystannia operatyvnoi internet-informatsii v analitychnii diialnosti bibliotek [Specificity of the use of operational Internet information in the analytical activity of libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, pp. 309–319 [in Ukrainian].

22. Yaschenko, L. (2014). Informatsiino-analitychna diialnist : konspekt leksii [Information and analytical activity: lecture notes]. *opu.ua*. Retrieved from http://opu.ua/upload/files/hsf/dsia/KL_IAD.pdf [in Ukrainian].

23. Die Welt: Feikovyie novosti – sereznaiia ugroza [Die Welt: Fake news is a serious threat]. *www.expert.ua*. Retrieved from <http://www.expert.ua/novosti/0/126-die-welt-fejkovie-novosti-sereznaya-ugroza/> [in Russian].

24. Facebook zaprovadzhuie novi poperedzhennia pro feikovi novyny [Facebook introduces new warning about deceptive news]. *osvita.mediasapiens.ua*. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/web/social/facebook_zaprovadzhue_novi_poperedzhennya_pro_feykovi_novini/ [in Ukrainian].

25. Google News zapuskaie funktsiiu faktchekinhu naperedodni vyboriv u SShA [Google News launches faktchekinhu function on the eve of the USA election]. *osvita.mediasapiens.ua*. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/web/online_media/google_news_zapuskae_funktsiyu_faktcheking_u_naperedodni_viboriv_u_ssha/ [in Ukrainian].

26. StopFake.org. *www.stopfake.org*. Retrieved from <http://www.stopfake.org> [in Russian].

27. Wolfram Alpha i faktcheking: spravochnik, s kotorym dejstvitelno «najdetsja vsjo» [Wolfram Alpha and fact checking: a directory in which really «there is everything»]. *www.stopfake.org*. Retrieved from <http://www.stopfake.org/wolfram-alpha-i-faktcheking-spravochnik-s-kotorym-dejstvitelno-najdetsya-vsyo/> [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2017.

Liudmyla Sisina,

Principal Bibliographer, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Traditional and Innovative Resources for Verifying Information and their Use in the Work of Information and Analytical Units of Libraries

The article deals with the manipulative methods of system information influences aimed at Ukraine, and the means of disseminating unreliable information as part of a hybrid war. The principles, algorithm and tools for information verification, the experience of library information and analytical services in verifying information for reliability during its selection for the production of its own high-quality information and analytical product with the purpose of ensuring the adoption of justified management decisions in the context of the confrontation of information aggression are considered.

Keywords: information-analytical departments, reliable information, disinformation, information verification.

Людмила Сисина,

гл. библиограф, Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Традиционные и инновационные ресурсы для верификации информации и их использование в работе информационно-аналитических подразделений библиотек

Рассмотрены принципы, алгоритм и инструменты верификации информации. Акцентируется внимание на проблеме манипулятивных системных информационных влияний, нацеленных на Украину, и средствах распространения недостоверной

информации как составляющей части гибридной войны. Отмечено важное значение процесса верификации информации в работе библиотечных информационно-аналитических служб во время отбора ее для изготовления собственного качественного информационно-аналитического продукта с целью обеспечения принятия обоснованных управленческих решений в условиях противостояния информационной агрессии.

Ключевые слова: информационно-аналитические отделы, достоверная информация, дезинформация, верификация информации.

Альона Кисіль,

ст. лаборант кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи,
Київський національний університет культури і мистецтв

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПІДХІД ЯК ІНТЕГРУВАЛЬНИЙ ЧИННИК БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

У статті обґрунтовується взаємодоповнення і взаємовплив традиційного та інноваційного обслуговування користувачів бібліотек, визначається інтегрувальний компонент традиційного та інноваційного напрямів у бібліотечному обслуговуванні. Акцентовано увагу на трансформації традиційних форм обслуговування в інноваційні, їх співіснуванні та впровадженні нових видів бібліотечної інформаційної діяльності, адаптованих до мережевого електронного середовища.

Запропоновано модель бібліотечно-інформаційного обслуговування, центральним елементом якої є користувач як інтегрувальний компонент систем традиційного та інноваційного бібліотечного обслуговування.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційне обслуговування, бібліотечні послуги, бібліотечні інновації, користувач, інформатизація, мережеве середовище.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій радикально змінив філософію бібліотечної справи в усьому світі. У сучасних умовах одним з найважливіших завдань бібліотек усіх типів є забезпечення вільного й необмеженого доступу до міжнародних і національних інформаційних ресурсів, оскільки вони набувають стратегічного значення, тобто визначають рівень соціально-економічного розвитку країни.

Нині зі зростаючою складністю завдань, що постають перед Україною в сучасному глобалізованому світі, з актуалізацією необхідності інформатизації суспільства, на якій базуються можливості інноваційного розвитку, наявна мережа бібліотек залишається тим резервом, модернізація якого, виведення на рівень задоволення сучасних запитів інформаційного обслуговування може не лише повернути належне культурно-освітнє значення бібліотек. Вони можуть стати ефективним суспільним інструментом задоволення необхідними інформаційними ресурсами всіх категорій вітчизняних користувачів [22].

Поширення в бібліотечній практиці комп'ютерних та інтернет-технологій стало підґрунтям для оформлення нового напрямку в бібліотечному обслуговуванні – інтернет-обслуговування, покликаною надати користувачеві доступ до потрібної йому інформації і послуг у режимі 24/7. Сьогодні питанню обслуговування користувачів бібліотеки на основі інтернет-технологій вітчизняні та зарубіжні науковці приділяють дедалі більше уваги. Зокрема, активно досліджується сучасний стан електронної доставки документів, аналізуються особливості створення та функціонування електронних та гібридних бібліотек, кібері медіатек як спосіб удосконалення форм інтернет-обслуговування, досліджуються веб-сайти бібліотек як один з найважливіших способів надання доступу до бібліотечних інформаційних ресурсів.

Аналіз наукових поглядів фахівців на сутність і зміст бібліотечно-інформаційного

обслуговування та забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотек України виявив, що сучасні комунікаційні технології дають змогу бібліотекам реалізовувати свої функції як шляхом використання традиційних форм обслуговування, так і впроваджуючи нові види інформаційної діяльності – створення та організація електронних ресурсів і послуг, забезпечення дистанційного доступу до них користувачів та їх обслуговування в інтерактивному режимі.

При цьому вивчення фахової наукової літератури дало змогу з'ясувати, що проблема гармонізації та взаємодоповнення традиційного та інноваційного обслуговування користувачів у бібліотеках ще не була предметом спеціального наукового дослідження і комплексно ще не розглядалась. Лише окремі її аспекти набули розвитку в працях О. Ісаєнка, Н. Каліберди, В. Горового, Л. Беліної, Н. Самохіної, О. Лопати, Т. Коваль, Л. Туровської, Н. Коржик, М. Вилегжаніної, Т. Гранчак, Т. Павлуші, А. Чекмарьова, В. Загуменної, В. Дригайла, І. Левченко, Т. Ярошенко, В. Ярощук та ін.

Отже, метою пропонованої статті є обґрунтування взаємодоповнення і взаємовпливу традиційного та інноваційного обслуговування користувачів бібліотек, визначення інтегруючого компонента традиційного та інноваційного напрямів у бібліотечному обслуговуванні.

Як засвідчив аналіз фахової літератури, хоча традиційні види обслуговування не втрачають своєї актуальності – відбувається процес їх модернізації, адаптації під потреби користувачів, що потребує наукового осмислення, – за останні роки збільшилася кількість публікацій, присвячених саме інноваційному обслуговуванню на основі інтернет-технологій. Так, О. Ісаєнко узагальнює досвід впровадження інноваційних технологічних складників у практику роботи провідних бібліотек України і пропонує розроблену ним комплексну трикомпонентну модель інформаційного обслуговування [10].

Н. Каліберда своєю чергою приділяє увагу дистанційному обслуговуванню на основі інтернет-технологій, зокрема у своїх публікаціях вона детально проаналізувала пріоритетні напрями розвитку бібліотечного інтернет-обслуговування, особливості функціонування послуг «електронний каталог», «віртуальна довідка» або «запитай бібліотекаря» [11, 14, 15, 16].

У підготовленій до Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору» (Київ, 2016 р.) доповіді «Бібліотечні послуги в електронному середовищі наукової бібліотеки» науковець окреслює основні електронні послуги, що надаються з 2011 р. у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського, спрямовані на забезпечення інформаційних потреб наукових співробітників, аспірантів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів:

- інформаційно-бібліографічний сервіс «Віртуальна довідка»;
- інформаційний ресурс «Тематичний інтернет-навігатор»;
- інформаційний ресурс «Джерела наукової інформації»;
- інформаційний ресурс «Наукові реферативні огляди» [12].

При цьому дослідниця констатує, що основними методами досліджень запитів користувачів на сьогодні залишаються анкетування, які дають змогу зробити необхідний

вибір доступних напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності й одночасно потребують переосмислення роботи бібліотек з позицій їхніх користувачів.

У контексті вивчення інформаційних потреб користувачів бібліотеки, варто згадати науковий доробок В. Горового, яким було проаналізовано тенденції у змінах інформаційних запитів користувачів НБУВ та чинники, які впливають на ці зміни і визначено завдання, які постають перед бібліотекою, у зв'язку з цим [7].

У статті Т. Коваль та Л. Туровської констатується, що проведені дослідження продемонстрували високий рівень зацікавленості користувачів бібліотеки в подальшому розвитку бібліотечних електронних інформаційних ресурсів, визначено їх місце у довідково-бібліографічному апараті. Це дало змогу авторам стверджувати, що в цілому використання сучасної комп'ютерної техніки і новітніх носіїв електронної інформації не тільки сприяє оптимізації бібліотечно-бібліографічного обслуговування, а й видозмінює весь комплекс наявних інформаційних послуг [18].

Дистантне обслуговування користувачів у своїх працях розглядає Т. Гранчак, яка зазначає, що впровадження й розвиток дистантних форм використання інформаційних ресурсів бібліотек сприяє забезпеченню широкого доступу до суспільно корисних, затребуваних знань, що створює необхідні умови для розвитку як суспільства в цілому, так і окремої особистості [8].

Ті тенденції розвитку бібліотечної діяльності, які спостерігаються сьогодні, переконливо доводять, що з розвитком інтернет-технологій та їх широким упровадженням у бібліотечну практику відбувається інтенсифікація інтеграції бібліотеки в документальну інформаційнокогнітивну систему суспільства. Як зазначає Н. Каліберда, такі бібліотекознавці, як О. Василенко, О. Воскобойнікова-Гузєва, Т. Добко, О. Ісаєнко, Т. Коваль, Л. Костенко, Т. Павлуша, Л. Туровська, О. Яковенко, В. Чупріна та багато інших у своїх дослідженнях розкривають різні сторони діяльності бібліотеки, спрямованої на розширення бібліотечно-інформаційних та додаткових сервісних послуг, удосконалення індивідуального, групового, довідково-бібліографічного, інформаційного обслуговування в традиційному і автоматичному режимах, урізноманітнення моделі міжбібліотечного і міжнародного абонементів, подальшого впровадження інформаційних технологій, розкриття змісту документів, надання фактографічної інформації, виробництва знань за допомогою використання гіпертекстових технологій [13].

Проблематика інноваційного обслуговування з використанням інтернет-технологій досліджувалась у вітчизняному бібліотекознавстві і на дисертаційному рівні. Як засвідчив аналіз захищених протягом 2005–2015 рр. дисертацій за фаховим спрямуванням, традиційні форми обслуговування користувачів розглядалися у дисертаційних дослідженнях вітчизняних бібліотекознавців лише побіжно, поступаючись питанням інноваційного обслуговування. Зокрема Т. Коваль, узагальнюючи у своїй дисертації наукові розробки українських і зарубіжних фахівців щодо формування системи обслуговування читачів, наводить детальну характеристику послуг, які пропонуються читачеві згідно з запитом, а також презентує автоматизовану технологію створення бази даних відомостей про читачів (БД ВЧ), спеціально розроблений метод реєстрації, новий читацький квиток і структуру читацького номера, впровадження яких дало змогу забезпечити диференційоване обслуговування різних категорій читачів [17].

О. Ісаєнко у своєму дослідженні узагальнив досвід теоретичного обґрунтування і практичного застосування інноваційних технологій інформаційного обслуговування в роботі провідних бібліотек України та обґрунтував концепцію розвитку системи інформаційного обслуговування сучасної бібліотеки [9].

Особливості розвитку технологій дистантного обслуговування електронними науково-інформаційними ресурсами користувачів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського дослідила у своїй роботі В. Медведєва, яка серед іншого запропонувала шляхи оптимізації інформаційно-аналітичного обслуговування різних категорій дистантних користувачів бібліотеки з урахуванням специфіки їхніх інформаційних запитів [21].

Розвиток інноваційних форм обслуговування читачів у бібліотеках для дітей досліджує Ж. Вертій [5].

В. Бондаренко узагальнила досвід використання бібліотечного дистантного інтернет-обслуговування в діяльності провідних бібліотек світу та України, обґрунтовуючи його роль у вдосконаленні інформаційного забезпечення користувачів у контексті комунікаційної теорії та функціонування бібліотеки як універсального інформаційно-комунікаційного комплексу [3].

Український бібліотекознавець А. Литвин узагальнила питання організації бібліотечно-інформаційного забезпечення користувачів з вадами зору, проте в проведеному дослідженні лише незначна увага приділяється застосуванню новітніх технологій у цій сфері [20]. У докторській дисертації Н. Кунанець розроблено концептуальну модель системи інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів з особливими потребами [19].

Отже, можна констатувати, що вітчизняні науковці зосереджують свою увагу саме на інноваційному обслуговуванні користувачів, хоча за останні роки українське бібліотекознавство збагатилося лише кількома дисертаціями, у яких систематизовано описуються інноваційні форми обслуговування користувачів бібліотек.

Враховуючи таку тенденцію сучасних бібліотекознавчих досліджень, важливо наголосити на тому, що інноваційне бібліотечно-інформаційне обслуговування є лише одним з напрямів діяльності бібліотеки з обслуговування користувачів, який охоплює перспективні трансформації процесу взаємодії бібліотеки з користувачами. Воно співіснує з традиційним обслуговуванням – наданням користувачам тих видів бібліотечно-інформаційних послуг, які є широко впровадженими в бібліотечну практику і без яких сучасна бібліотека припинила б своє функціонування – і впливає на модернізацію останнього.

Водночас традиційні бібліотечно-інформаційні послуги, наприклад видача книг на абонемент, довідково-бібліографічне обслуговування, організація книжкових виставок у бібліотеці, проведення культурно-просвітницьких заходів тощо, впливають на формування системи інноваційного бібліотечного обслуговування, «проектуючись» у віртуальне середовище у вигляді абонементів електронних видань, віртуальних виставок, електронного (онлайн-ового) довідково-бібліографічного обслуговування, вебінарів і онлайн-конференцій тощо.

При цьому саме інноваційна діяльність є пріоритетним напрямом бібліотечних установ,

оскільки саме з нею бібліотечні фахівці пов'язують можливості адаптації бібліотек до сучасних вимог: збереження і поповнення фондів, розширення користувацької аудиторії. Саме тому поряд із традиційними формами обслуговування бібліотеки впроваджують спрямовані на збільшення аудиторії користувачів інноваційні форми – веб-сайти бібліотек, послуги «віртуальна довідка», «електронна доставка документів», бібліоблоги, форуми, чати, відеоконференції, бібліотечні представництва в соціальних мережах тощо.

Сьогодні вітчизняні та зарубіжні науковці дедалі більше уваги приділяють питанню дистантного обслуговування користувачів бібліотеки. Зокрема, активно досліджується сучасний стан міжбібліотечного абонементу (МБА), його перспективи та модернізація у зв'язку з розвитком нових електронних технологій, аналізуються особливості створення та функціонування електронних та гібридних бібліотек як спосіб удосконалення форм дистантного обслуговування, досліджуються веб-сайти бібліотек як один з найважливіших способів доступу до ресурсів бібліотеки [4].

Електронні технології, які використовують бібліотеки при створенні своїх веб-сайтів, істотно розширюють бібліотечний сервіс, поєднуючи пошук за внутрішнім ресурсом бібліотек з відсилкою користувача до інформації, яка міститься безпосередньо в Інтернеті на сайтах інших бібліотек, громадських організацій, урядових структур, науково-дослідних інститутів тощо.

На сьогодні можна виділити такі основні напрями діяльності традиційних бібліотек у мережі Інтернет з використанням бібліотечних сайтів, як надання доступу до електронних каталогів, електронних бібліотек, повнотекстових копій, електронних книг та інших бібліотечних інформаційних ресурсів [4].

Отже, інноваційні форми обслуговування дають змогу якісно та швидко задовольнити потреби користувачів у доступі до різноманітних електронних інформаційних ресурсів та отриманні якісних сучасних інформаційних послуг, допомагають максимально оперативно забезпечити зв'язок між користувачем та потрібною йому інформацією, зробити доступ до інформаційного ресурсу досить зручним.

Впливовим фактором формування такої системи інноваційних послуг є техніко-технологічні зрушення та вдосконалення матеріально-технічної бази бібліотеки, які уможливають стабільне функціонування нових послуг. Широкі можливості, які відкриває впровадження новітніх інформаційних технологій, захоплюють. Відповідно, інколи в центрі уваги бібліотечних працівників опиняється саме техніко-технологічний аспект, «відсовуючи» користувача на другий план. Досить ілюстративним прикладом у цьому сенсі є діяльність в мережі YouTube.com Національної бібліотеки Ізраїлю. Станом на 2 грудня 2016 р. цією бібліотекою завантажено в мережу 598 відео, які переглянуло 265 777 користувачів. Ефективність сторінки за формулою, запропонованою Т. Гранчак, становила 444 переглядів одного відео.

Для порівняння, Національною бібліотекою Іспанії на цей час було завантажено 380 відео, які переглянули 1708 789 користувачів. Тобто ефективність сторінки цієї установи становила 4496 переглядів.

Отже, кількість завантаженого відео не є гарантією ефективності бібліотечної сторінки, відповідності її функціонування користувацьким запитам і уподобанням. У цьому разі можна констатувати переважання технологічного аспекту над гуманітарним.

Не відповідає потребам користувачів і робота в мережевому середовищі багатьох вітчизняних бібліотек, про що можна судити з того, хто саме вподобав представництво бібліотечної установи в соціальній мережі та хто коментує її публікації там. Так, як виявило дослідження, лівову частку користувачів представництв багатьох вітчизняних бібліотек у соціальних мережах становлять такі самі бібліотечні працівники або науковці «дружніх» установ і організацій, які не є цільовою аудиторією для цих інституцій. Отже, знову маємо справу з пріоритетом опанування технологією порівняно з необхідністю задоволення потреб користувачів.

Як бачимо, у гонитві бібліотек за високими технологіями, покращенням матеріально-технічної бази, великою кількістю баз даних, багатомільйонним фондом та автоматизованими системами трапляється, що реальні інтереси читача опиняються на другому плані [1].

Проте, як відомо, бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів є однією з найважливіших сфер діяльності бібліотеки як соціального інституту, оскільки саме через нього бібліотека реалізує своє соціальне призначення. Користувачі бібліотек є каталізатором їхньої діяльності і, певною мірою, визначають напрями розвитку бібліотечних установ.

Сьогодні всі бібліотеки мають справу з різними ресурсами – рукописними, надрукованими на папері, на електронних носіях. За О. Онищенком, у найближчій перспективі бібліотеки бачаться як досвідчений «посередник» між майже безмежним потоком інформації і користувачем [2]. Бібліотеки освоюють методики дистанційного надання інформаційних послуг користувачам, розпочинають творення власного інформаційно-аналітичного продукту, синтезованого на базі використання відповідних інформаційних масивів, набувають функціональних ознак банків інформації системи розподілених, позабібліотечних інформаційних баз для всієї системи суспільних інститутів [6].

Ключовим елементом моделі бібліотечно-інформаційного обслуговування залишається саме користувач, який ініціює цей процес, надає йому сенсу, впливає на особливості його здійснення і визначає його результативність. Користувач поєднує такі відмінні один від одного технологічні цикли інноваційних бібліотечних послуг, як «абонемент електронних видань» і «віртуальна виставка», сервіс «СМС-бібліотека» і «особистий віртуальний кабінет», доступ до передплачених баз даних та «електронна доставка документів» тощо, забезпечуючи єдність системи інноваційного бібліотечно-інформаційного обслуговування (рис. 1).

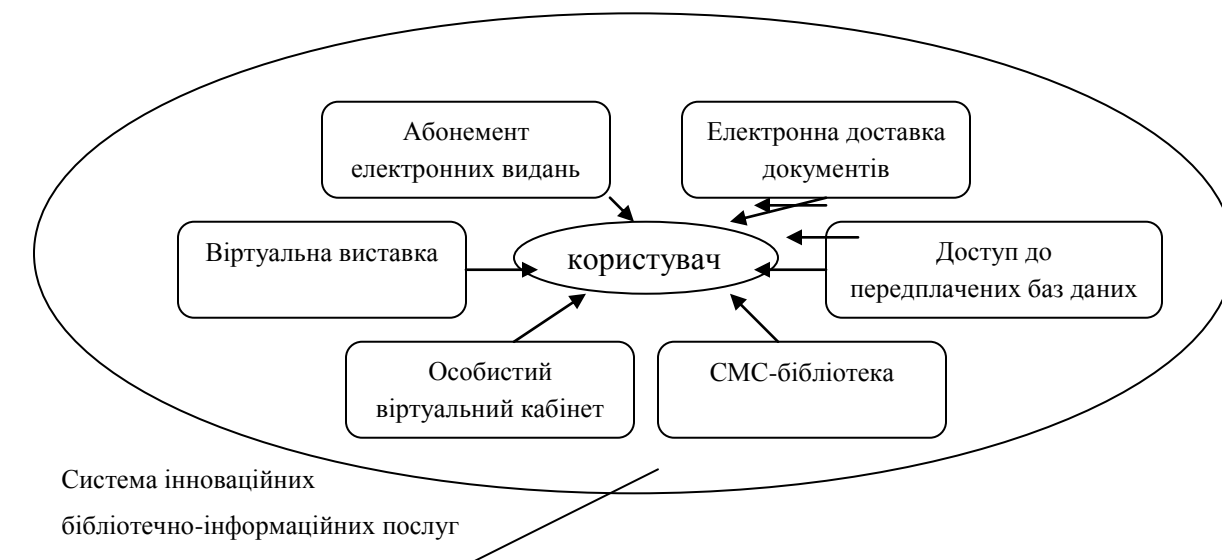

Рис. 1. Користувач як інтегративний елемент системи інноваційних бібліотечно-інформаційних послуг

При цьому користувач – центральний елемент у системі бібліотечно-інформаційного обслуговування, який забезпечує також інтеграцію та розвиток традиційних та інноваційних форм бібліотечних послуг (рис. 2).

Рис. 2. Користувач як інтегративний елемент систем традиційного та інноваційного бібліотечно-інформаційного обслуговування

Отже, намагаючись адаптуватися до сучасних реалій глобалізованого світу, впроваджуючи електронні технології у повсякденну практику, головну увагу бібліотека має приділяти користувачеві. Саме гуманізація бібліотечної діяльності та орієнтованість на користувача здатні забезпечити збереження унікального «обличчя» бібліотеки поряд з іншими документаційно-інформаційними установами, трансляцію у майбутнє та модернізацію найкращих традицій бібліотечного обслуговування.

Література

1. Беліна Л. Інновації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів у

зарубіжному бібліотекознавстві / Л. Беліна, Л. Коновал // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – Вип. 31. – С. 7.

2. Библиотеки в меняющемся мире / Интервью акад. А. С. Онищенко; записала Л. Таран // Зеркало недели. – 2001. – № 44. – С. 17.

3. *Бондаренко В. І.* Дистантне інтернет-обслуговування користувачів сучасної бібліотеки (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 / Вікторія Іванівна Бондаренко. – Київ, 2013. – 19 с.

4. *Бондаренко В.* Дистантне інформаційно-бібліотечне обслуговування: від МБА до електронних бібліотек / В. Бондаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – Вип. 26. – С. 150–163.

5. *Вертій Ж. С.* Обслуговування читачів в бібліотеках для дітей: розвиток інноваційних форм : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Вертій Жанна Сергіївна. – Київ, 2013. – 19 с.

6. *Горовий В.* Бібліотеки як сучасні центри української інформатизації / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – Вип. 25. – С. 23–35.

7. *Горовий В.* Еволюція інформаційних запитів суспільства як фактор бібліотечної трансформації / В. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2007. – Вип. 18. – С. 36–48.

8. *Гранчак Т.* Дистантні форми використання інформаційних ресурсів бібліотеки як фактор демократизації / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – Вип. 23. – С. 233–245.

9. *Ісаєнко О. О.* Інноваційні бібліотечні технології інформаційного обслуговування [монографія] / О. Ісаєнко. – Київ, 2011. – 157 с.

10. *Ісаєнко О.* Комплексне інформаційне обслуговування віддалених користувачів НБУВ: концепція, регламентувальна документація [Електронний ресурс] / О. Ісаєнко, Н. Каліберда // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 11. – С. 16–20. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2012_11_5. – Назва з екрана.

11. *Каліберда Н.* Бібліотечно-інформаційне обслуговування в умовах розвитку електронного середовища / Н. Каліберда, А. Бровкін // Бібл. вісн. – 2007. – № 6. – С. 20–23.

12. *Каліберда Н. Ю.* Бібліотечні послуги в електронному середовищі наукової бібліотеки [Електронний ресурс] / Н. Ю. Каліберда // Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2016 р.). – Київ, 2016. – С. 336–339. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/201610_artilces_field_dopmat_files/maket_konf_2016_original_electronic.pdf. – Назва з екрана.

13. *Каліберда Н.* Висвітлення теоретичних і організаційних основ бібліотечного обслуговування читачів у дослідженнях науковців НБУВ / Н. Каліберда // Бібл. вісн. – 2010. – № 3. – С. 58–68.

14. *Каліберда Н. Ю.* Електронний каталог: вивчення ефективності використання / Н. Ю. Каліберда // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–23 трав. 2007 р.). – Київ, 2007. – С. 176–179.

15. *Каліберда Н.* Ефективність роботи онлайн-сервісу «Віртуальна довідка» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського/ Н. Каліберда, Є. Корнілова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 38. – С. 246–263.
16. *Каліберда Н.* Інноваційні аспекти обслуговування читачів / Н. Каліберда // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2004. – Вип. 12. – С.143–154.
17. *Коваль Т. М.* Еволюція структури читацького складу наукової бібліотеки (у 90-х роках ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Т. М. Коваль ; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2005. – 19 с.
18. *Коваль Т. М.* Читач у системі обслуговування електронними інформаційними ресурсами наукової бібліотеки / Т. М. Коваль, Л. О. Туровська // Бібл. форум України. – № 2. – 2006. – С. 22–23.
19. *Кунанець Н. Е.* Система бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів з особливими потребами в Україні: історія, методологічні засади, перспективи : автореф. дис. ... д-ра із соц. комунікацій : 27.00.03 / Наталія Едуардівна Кунанець ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 39 с.
20. *Литвин А. В.* Бібліотечно-інформаційне забезпечення користувачів з вадами зору в Україні (ХХ ст.): автореф. дис. ...канд. іст. наук : 07.00.08 / А. В. Литвин; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2006. – 18 с.
21. *Медведева В. М.* Еволюція дистантних форм бібліотечної роботи як спосіб розширення доступу користувачів до бібліотечних фондів (1990–2009) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / В. М. Медведева. – Київ, 2010. – 18 с.
22. *Медведева В.* Перспективи організації обслуговування користувачів у бібліотеках – інформаційних центрах / В. Медведева // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – Вип. 30. – С. 251–261.

References

1. Belina, L. (2011). Innovatsii bibliotечно-informatsiinoho obsluhovuvannia korystuvachiv u zarubizhnomu bibliotekoznavstvi [Innovation library and information services to users in foreign library]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 31, p. 7 [in Ukrainian].
2. Taran, L. (2001). Byblyoteky v meniaiushchemsia myre [Libraries in a Changing World]. *Zerkalo nedely – Mirror of Week*. no. 44, p.17 [in Russian].
3. Bondarenko, V. I. (2013). Dystantne internet-obsluhovuvannia korystuvachiv suchasnoi biblioteki (kinets ХХ – pochatok ХХІ st.) [Distant Internet services to users of modern library (end of ХХ – beginning of ХХІ century)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Bondarenko, V. (2010). Dystantne informatsiino-bibliotечne obsluhovuvannia: vid MBA do elektronnykh bibliotek [Distant information and library services from MBA to digital libraries]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 26, pp. 150–163 [in Ukrainian].
5. Vertii, Zh. S. (2013). Obsluhovuvannia chytachiv v bibliotekakh dlia ditei: rozvytok innovatsiinykh form [Maintenance of readers in libraries for children: development of innovative forms]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

6. Horovyi, V. (2009). Biblioteky yak suchasni tsentry ukrainskoi informatyzatsii [Library as a modern center of information Ukrainian]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 25, pp. 23–35 [in Ukraine].

7. Horovyi, V. (2007). Evoliutsiia informatsiinykh zapytiv suspilstva yak faktor bibliotechnoi transformatsii [Evolution of the requests for information society as a factor in the transformation library]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 18, pp. 36–48 [in Ukrainian].

8. Hrachak, T. Yu, (2009). Dystantni formy vykorystannia informatsiinykh resursiv biblioteky yak faktor demokratyzatsii [Distant forms of information resources of the library as a factor of democratization]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 23, pp. 233–245 [in Ukrainian].

9. Isaienko, O. O. (2011). Innovatsiini bibliotechni tekhnolohii informatsiinoho obsluhovuvannia [Innovative technology library information service]. Kyiv, 157 p. [in Ukrainian].

10. Isaienko, O., Kaliberda, N. (2012). Kompleksne informatsiine obsluhovuvannia viddalenykh korystuvachiv NBUV: kontseptsii, rehlamentovalna dokumentatsiia [Comprehensive information services to remote users Vernadsky National Library: concept, regulatory documentation]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no. 11, pp. 16–20 [in Ukrainian].

11. Kaliberda, N., Brovkin, A. (2007). Bibliotechne-informatsiine obsluhovuvannia v umovakh rozvytku elektronnoho seredovyscha [Library and information services in the development of electronic media]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 6, pp. 20–23 [in Ukrainian].

12. Kaliberda, N. Yu. (2016). Bibliotechni posluhy v elektronnomu seredovyschi naukovoï biblioteky [Library services in an electronic environment Research Library]. Proceedings from The library. The science. Communication: the formation of a national information space : *Mizhnarodna naukova konferentsiia (Kyiv, 4–6 zhovtnia 2016 roku) – International Scientific Conference*. (pp. 336–339). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/201610_articles_field_dopmat_files/maket_konf_2016_original_electronic.pdf [in Ukrainian].

13. Kaliberda, N. (2010). Vysvitlennia teoretychnykh i orhanizatsiinykh osnov bibliotechnoho obsluhovuvannia chytachiv u doslidzhenniakh naukovtsiv NBUV – [Ascertainment of theoretical and organizational bases of library services readers research scientists Vernadsky National Library]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 3, pp. 58–68 [in Ukrainian].

14. Kaliberda, N. Yu. (2007). Elektronnyi katalog: vyvchennia efektyvnosti vykorystannia [Electronic catalog: learning efficiency]. Proceedings from The documentation. Library. Information activities: problems of science, education and practice '07: *IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 21–23 travnia 2007 r.) – 4 th International Scientific and Practical Conference*. (pp. 176–179). Kyiv : Derzh. akademiia kerivnykh kadrov kultury i mystetstva [in Ukrainian].

15. Kaliberda, N., Kornilova, Ie. (2013). Efektyvnist roboty onlain-servisu «Virtualna dovidka» Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [The effectiveness of the online service «Virtual Reference» Vernadsky National Library of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 38, pp. 246–263 [in Ukrainian].

16. Kaliberda, N. (2004). Innovatsiini aspekty obsluhovuvannia chytachiv [Innovative aspects reader services]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 12, pp.143–154 [in Ukrainian].

17. Koval, T.M. (2005). Evoliutsiia struktury chytatskoho skladu naukovoï biblioteki (u 90-kh rokakh KhKh st.) [The evolution of the structure of the reader of the Scientific Library (in 90 years of the twentieth century.)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

18. Koval, T. M., Turovska, L.O. (2006). Chytach u systemi obsluhovuvannia elektronnyimi informatsiinyimi resursamy naukovoï biblioteki [The reader service system electronic information resources Scientific Library]. *Bibliotechnyi forum Ukrainy – Library Forum Ukraine*, no. 2, pp. 22–23 [in Ukrainian].

19. Kunanets, N. E. (2013). Systema bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannia korystuvachiv z osoblyvymy potrebamy v Ukraini: istoriia, metodolohichni zasady, perspektyvy [The system of library and information services to users with special needs in Ukraine: history, methodological principles, perspectives]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

20. Lytvyn, A. V. (2006). Bibliotechno-informatsiine zabezpechennia korystuvachiv z vadamy zoru v Ukraini (KhKh st.) [Library and information providing users with visual impairments in Ukraine (XX century.)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

21. Medvedieva, V. M. (2010). Evoliutsiia dystantnykh form bibliotechnoi roboty yak sposib rozshyrennia dostupu korystuvachiv do bibliotechnykh fondiv (1990–2009) [Evolution distant forms of library work as a way to expand user access to library collections (1990–2009)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

22. Medvedieva, V. (2011). Perspektyvy orhanizatsii obsluhovuvannia korystuvachiv u bibliotekakh – informatsiinykh tsentrakh [Prospects for the organization of service users in libraries – information centers]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 30, pp. 251–261 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2017.

Alyona Kysil,

Senior Laboratory Assistant of the Department of Information, Libraries and Archives, Kyiv National University of Culture and Arts

Humanistic Approach as the Integrating Factor of Library and Information Services

The article explains the complementarity and mutual influence of traditional and innovative library services, defines the integrating component of traditional and innovative trends in library services. The attention is focused on the transformation of traditional forms of service to

innovation, their coexistence and the introduction of new types of library information activities adapted to the network electronic environment. A model of library and information services with user as a central element and the integrating component of systems of traditional and innovative library services is presented.

Keywords: library and information services, library services, library innovation, users, information, network environment.

Алена Кисиль,

ст. лаборант кафедры информационного, библиотечного и архивного дела, Киевский национальный университет культуры и искусств

Гуманистический подход как интегрирующий фактор библиотечноинформационного обслуживания

В статье обосновывается взаимодействие и взаимовлияние традиционного и инновационного обслуживания пользователей библиотек, определяется интегрирующий компонент традиционного и инновационного направлений в библиотечном обслуживании. Акцентируется внимание на трансформации традиционных форм обслуживания в инновационные, их сосуществовании и внедрении новых видов библиотечной информационной деятельности, адаптированных к сетевой электронной среде. Предложена модель библиотечно-информационного обслуживания, центральным элементом которой является пользователь как интегрирующий компонент систем традиционного и инновационного библиотечного обслуживания.

Ключевые слова: библиотечно-информационное обслуживание, библиотечные услуги, библиотечные инновации, пользователь, информатизация, сетевая среда.

Вікторія Бондаренко,

канд. наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб.,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ У СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЯХ: МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

У статті досліджено вплив індивідуальних мобільних пристроїв на обслуговування інформаційними ресурсами, окреслено можливості розширення інформаційних послуг за їх допомогою. Розглянуто сучасний стан та розвиток мобільних застосунків як одного із сучасних засобів комунікації. Проаналізовано особливості та специфіку використання мобільних застосунків як перспективного та дієвого інструменту поширення й популяризації соціокультурних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: мобільні застосунки, інформаційні ресурси, інноваційні мобільні технології, Інтернет, комунікація, соціокультурна комунікація, Україна.

Беззаперечним на сьогодні є твердження про те, що інноваційні технології сучасного суспільства відіграють важливу роль у соціокультурній комунікації, створюють нові способи поширення інформації та доступу до інформаційних ресурсів. Зокрема, актуальними та дієвими інструментами сучасної комунікації суб'єктів інформаційних обмінів є мобільні технології (під якими розуміємо технології, що дають змогу своїм власникам вільно пересуватися і одночасно використовувати ці технології – мобільні пристрої, мобільні застосунки, мобільні вебсайти).

Відбувається формування користувачів нового типу – «мобільних» користувачів інформації. Невід'ємною складовою їхнього життя, одним із провідних засобів комунікації стали мобільні пристрої, зокрема смартфони, електронні рідери, планшети, доступні проектори, флеш-накопичувачі, які можуть використовуватись як для якісного ведення бізнесу, навчання, так і для широкого суспільного інформування.

З тотальним поширенням індивідуальних мобільних пристроїв спостерігається тенденція до адаптації до них обслуговування інформаційними ресурсами, яке стає більш компактним, вузько спрямованим та інтерактивним. На сьогодні вже нема такої сфери суспільної діяльності, на яку «мобілізація» не справляла би впливу.

У цьому контексті актуальним видається дослідження сучасного стану та розвитку мобільних застосунків (комп'ютерних програм, створених спеціально для використання на мобільному телефоні, смартфоні чи комунікаторі, які призначені для виконання того чи іншого завдання) як одного з інструментів сучасних комунікацій, зокрема, поширення та популяризації наукових і соціокультурних інформаційних ресурсів, чому й присвячена стаття. Актуальність такого дослідження підтверджується, з одного боку, постійним зростанням кількості користувачів мобільних пристроїв, з іншого – початком наукового осмислення використання мобільних застосунків у різних галузях науковцями та дослідниками. Так, за оцінками AppAnnie, ринок мобільних застосунків очікує значне зростання – із 70 млрд дол. у 2015 р. до 189 млрд дол. у 2020 р. Користувачі

проводитимуть у мобільних застосунках на 114 % більше часу до 2020 р.

У звіті дослідницької компанії AppAnnie також вказується на те, що користувачі все більше часу проводять у мобільних продуктах – це значення подвоїлося за останні два роки. Збільшується кількість встановлення додатків на смартфонах і планшетах – цей показник очікується на рівні 6,2 млрд до 2020 р. Ці два чинники зумовлюють стрімкий розвиток ринку застосунків [1].

Наукове середовище також активно долучилося до досліджень мобільних застосунків у різних сферах: від економічної, наукової, освітньої до соціокомунікаційної.

Так, Ю. Даник, Р. Грищук, О. Самчишин розглядають мобільні застосунки з точки зору активного впливу на рівень національної та інформаційної безпеки [2]. Вчені досліджують роль, сутність та зміст мобільних соціальних інтернет-сервісів, які вони визначають як дієвий засіб масової комунікації суб'єктів інформаційного обміну. Розкривають особливості їх застосування на сучасному етапі, вказують принципові відмінності, переваги та недоліки, а також визначають перспективи їх подальшого використання та розвитку.

О. Карпань досліджує перспективи використання мобільних застосунків для ЗМІ з метою перегляду українського медійного контенту за допомогою мобільних пристроїв [3].

Останнім часом активно досліджуються як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками питання мобільного маркетингу. Зокрема, як застосувати інструментарій мобільного маркетингу в різних сферах бізнесу та як за його допомогою компанії можуть підвищити впізнаваність бренду і лояльність споживачів, залучити клієнтів до комунікації з брендом, детально розглядали у своїх працях такі дослідники, як А. Майкл, Б. Солтер [4], Л. Бугаєв [5], Я. Федорак [6], В. Мазуренко, Н. Матвієнко [7].

Н. Ілляшенко та О. Савченко вивчають можливості застосування мобільних додатків на ринку В2 В (англ. Business to business). Дослідниками розглянуто поняття мобільних технологій та мобільних бізнес-застосунків, встановлено їхні переваги та недоліки. Досліджено проблеми і перспективи просування мобільних технологій в Україні, запропоновано комплексну програму просування мобільних технологій на ринку В2 В [8].

Використання мобільних застосунків в освіті розглядали у своїх дослідженнях Дж. Тракслер [9], В. Биков [10], І. Воротникова [11], Г. Скрипка [12], Р. Горбатюк, Ю. Тулашвілі [13] та ін.

Комплексно питання, пов'язані з наданням бібліотечних послуг на основі мобільних технологій, представлені в збірнику *M-libraries: Libraries on the Move to Provide Virtual Access* [14] (London), до якого увійшли статті, присвячені питанням використання можливостей мобільних бібліотек в обслуговуванні користувачів. Автори розглядають зміни, що відбулися в бібліотеках з поширенням мобільних технологій, досліджують використання мобільних комунікацій для розвитку бібліотечних послуг, вивчають технічні можливості та наслідки для культури, розглядають зарубіжний досвід інтеграції мобільних сервісів у бібліотечну систему обслуговування.

Питання використання мобільних технологій у бібліотечній діяльності досліджували також О. Волохін [15], І. Терещенко [16], Д. Самуйлик [17], В. Тлюстен, Ф. Тлюстен [18],

Н. Редькіна [19] та ін.

Тим часом соціокомунікаційний аспект використання мобільних застосунків, як інструменту інтенсифікації залучення користувачів до наукових та культурних ресурсів, заслуговує на окрему увагу. Отже, розвиток мобільних технологій розкриває широкі можливості для їх використання в гуманітарній сфері. Сучасні мобільні пристрої надають їхнім власникам певні функціональні можливості (робота в стільникових мережах різних стандартів з виходом в Інтернет; підтримка знімних носіїв інформації; підтримка кольорових дисплеїв; потужні мобільні процесори; велика тривалість роботи без перезарядки), яких цілком достатньо для повноцінної мобільної роботи в бізнесі, науці, освіті, соціокультурній сфері. Постійне розширення асортименту мобільних застосунків підвищує ефективність залучення потенційних партнерів, клієнтів, користувачів і відкриває нові можливості в процесі реалізації наукових досліджень та освітніх програм завдяки доступності використання, легкості транспортування мобільних пристроїв та можливості перегляду потрібної інформації у реальному часі.

На сьогодні тільки в одному магазині Google Play (дає змогу власникам пристроїв з мобільною операційною системою Android та іншими завантажувати та купувати різні застосунки, книги, фільми і музику) налічується 28 різних категорій мобільних застосунків. За даними сервісу мобільної аналітики AppAnnie, станом на 2015 р. магазин Google Play пропонував користувачам понад 1,5 млн застосунків, а кількість завантажень становила 200 млн [20]. Отже, можна зробити висновок про те, що мобільні застосунки де-факто стали одним із провідних засобів масової комунікації.

Зокрема, сьогодні активно використовуються мобільні застосунки в наукових, освітніх, просвітницьких, культурних сферах. Не залишилися поза процесом «мобілізації» бібліотеки та інші інформаційні структури. Використовуючи у своїй роботі мобільні застосунки, бібліотеки, як інформаційні центри та провідні агрегатори інформації, системно популяризують наукові, освітні та культурні ресурси. За допомогою мобільних технологій бібліотеки надають доступ користувачам як до своїх електронних каталогів, так і до тематичних колекцій.

Так, наприклад, застосунок Europeana Open Culture дає користувачам змогу досліджувати колекції зображень із кращих закладів культури у Європі. Користувач може переглядати, обмінюватися і завантажувати безкоштовно понад 350 тис. зображень з високою роздільною здатністю з чотирьох тем: мапи і плани, образи минулого, скарби мистецтва і скарби природи. Застосунок також дає змогу прокоментувати зображення та ознайомитися з враженнями інших користувачів; додати зображення до вибраного, поділитися ним на Facebook, Twitter і Pinterest або створити свій власний віртуальний музей на теми, що становлять інтерес, залучаючи таким чином користувача до комунікаційного процесу.

Національна бібліотека Колумбії з метою поширення колумбійської культури, заохочування до читання та вивчення нових видавничих форматів розробила ряд мобільних застосунків. Зокрема, Ediciones Biblioteca Nacional містить інтерактивні книги колумбійської літератури; Eduardo Carranza – до 100-річчя від дня народження колумбійського поета; Mito – журнал, який сьогодні вважається віхою в інтелектуальному житті країни, містить аудіоі фотоматеріали, докладний покажчик

журналу, біографії співробітників та відгуки про публікації.

Національна бібліотека Швейцарії створила мобільний застосунок Schweiz. Nationalbibliothek, який надає доступ до цифрових колекцій книг, газет, журналів, веб-сайтів, плакатів та листівок, а також рукописів, листів, фотографій швейцарських авторів. Також цей застосунок інформує користувачів про нові бібліотечні події та виставки.

Таким чином, мобільні застосунки стали новою формою надання бібліотеками доступу до власних електронних ресурсів та колекцій, популяризації в такий спосіб найцінніших національних інформаційних ресурсів, культурної спадщини та сприяють залученню користувачів до активної участі в національному культурному дискурсі.

Слід зазначити, що нині спостерігається тенденція до кооперації між організаціями (як державними, так і приватними установами) соціокультурної сфери в процесі створення мобільних застосунків задля задоволення інформаційних потреб користувачів, залучення потенційних користувачів та підвищення рівня комунікації.

Так, застосунок OldMapsOnline спрощує доступ користувача до понад 250 тис. стародавніх мап XV–XX ст. з усього світу, що зберігаються в бібліотеках, архівах та інших установах культури, даючи таким чином змогу здійснювати «подорожі в часі» і досліджувати історичні мапи. Застосунок використовує онлайн-краудсорсинг для уточнення даних і локацій.

Застосунок SecondTake, який дає користувачу змогу сполучати історичні зображення з теперішнім видом вулиць, бере зображення з публічних баз даних та підбирає їх відповідно до геолокації користувача, накладаючи на зображення з камери його смартфона. Користувачі можуть порівняти обидва зображення, поділитися ними або переглянути галерею зображень додатку [21].

Задля підвищення комунікаційної складової своєї діяльності та культурно-просвітницької місії провідні світові національні музеї використовують можливості сучасних мобільних технологій.

Так, Музей природознавства (Лондон) пропонує своїм відвідувачам завантажити застосунок Natural History Museum, який надає інформацію про всі експонати музею природничої історії; про поточні події; інтерактивні вікторини; пішохідні екскурсії тощо. Один з найбільших музеїв світу та головний музей Великобританії – Британський музей – пропонує мобільний застосунок British Museum Guide (рис. 1).

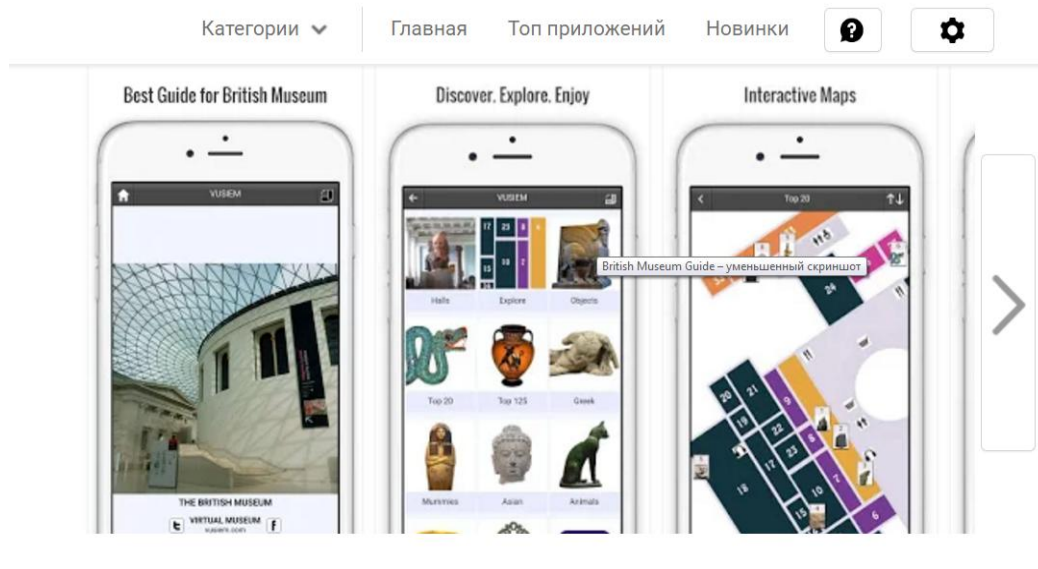

Рис. 1. Мобільний застосунок Британського музею British Museum Guide
Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=air.com.bm.london.vusiem&hl=ru>

Цей застосунок допоможе користувачеві відкрити для себе світ музею і насолоджуватися видатною колекцією. Застосунок містить таку інформацію як: інтерактивна мапа всіх поверхів музею; віртуальна прогулянка кращими галереями; зображення об'єктів з високою роздільною здатністю; детальна історія ключових артефактів; інформація про поточні події та заходи; пішохідні екскурсії тощо.

Віртуально «відвідати» один з найбільших музеїв світу – Лувр – можна за допомогою мобільного застосунку Louvre Guide (рис. 2).

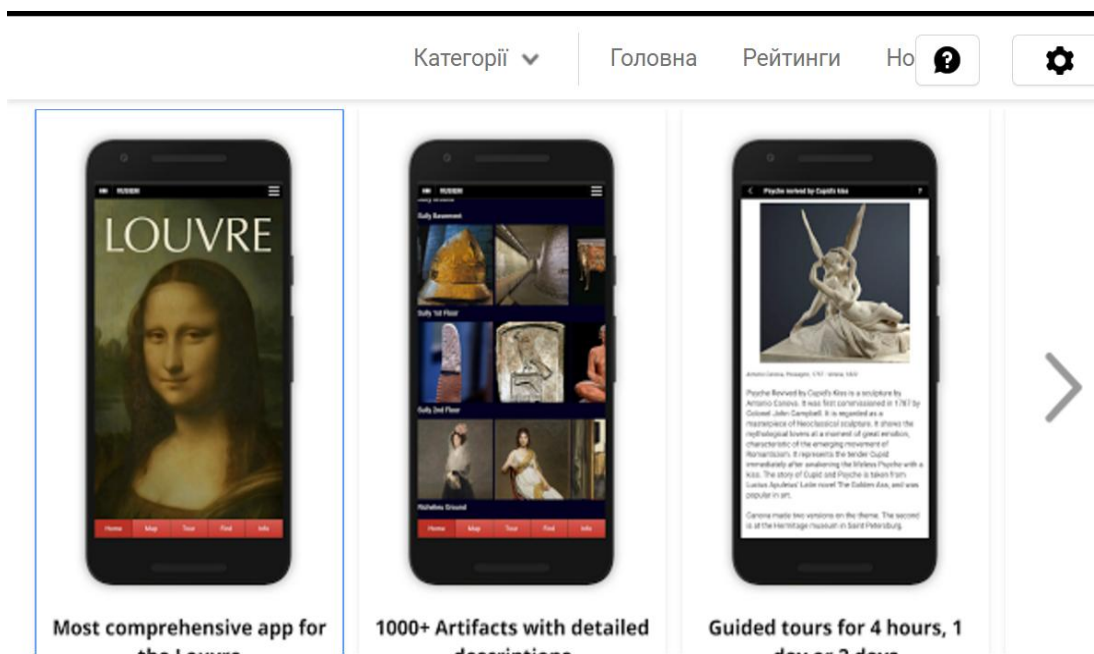

Рис. 2. Мобільний застосунок Лувру Louvre Guide
Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=air.com.lvr.paris.vusiem>

Застосунок містить: інтерактивну карту музею; всі представлені в музеї колекції з докладними описами англійською мовою; HD зображення об'єктів під різними кутами зору, щоб допомогти побачити всю глибину експоната; інформацію про Лувр, його історію та колекції.

Пропонує власний мобільний застосунок і один із провідних мистецьких музеїв Парижа, де зберігаються твори імпресіоністів, постімпресіоністів, а також твори представників Французької школи – Музей Оранжері. Цей застосунок (MuseedeL' Orangerie Guide) стане ідеальним партнером для користувачів, які планують відвідати музей (рис. 3).

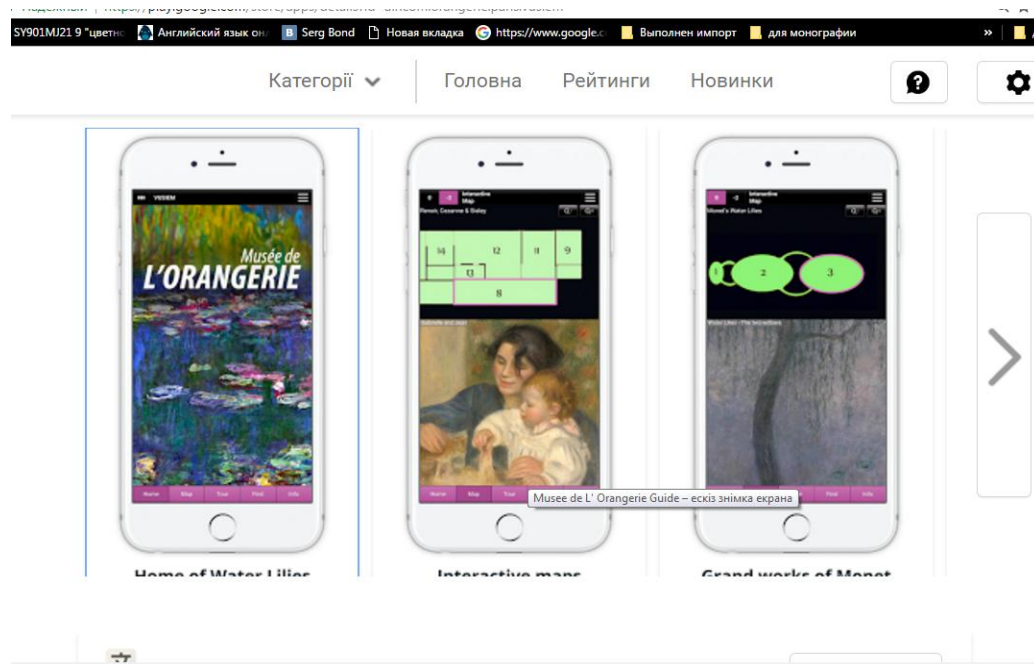

Рис. 3. Мобільний застосунок музею Оранжері (MuseedeL' Orangerie Guide)
Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=air.com.orangerie.paris.vusiem>

Вартий уваги мобільний застосунок Museums of the World, який дає змогу ознайомитися з інформацією про тисячі музеїв, виставки та інші культурні події в усьому світі. Цей простий у використанні і професійно розроблений застосунок буде зручним помічником для туристів та шанувальників мистецтва і культури, а також для всіх тих, хто хоче отримувати потрібну інформацію миттєво у будь-який час та в будь-якому місці.

Користувач отримує можливість із переліку музеїв світу знайти музеї, виставки і події поруч з його місцем розташування на основі GPS, а також використовувати інформацію навігаційних карт, щоб знайти потрібний об'єкт. Опис будь-якого музею чи галереї містить усю необхідну інформацію. Додаток дає користувачеві змогу відзначати свої улюблені музеї, писати про них відгуки, додавати або редагувати інформацію про них [22].

Здійснити подорож старовинними замками України надає змогу застосунок «Замки України», який налічує інформацію про 111 замків трьома мовами: українською, польською та англійською. Користувач може замовити маршрут подорожі пішки або

автомобілем. Для завантаження маршруту і карти необхідна наявність GPS і підключення до Інтернету (рис. 4).

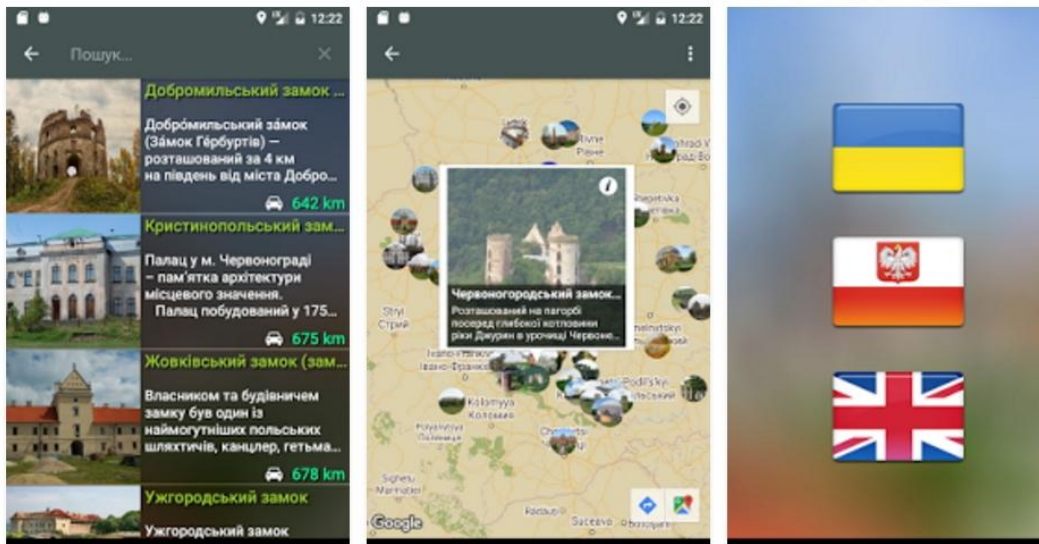

Рис.4. Додаток «Замки України»

Джерело: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.ukrcastles>

Актуальним та дієвим є використання мобільних технологій для забезпечення соціокультурних запитів громадян з особливими потребами. Так, перспективним для використання видається застосунок «Музеї без бар'єрів», завдяки якому можна перевірити, які музейні заклади в Україні та Польщі готові приймати й обслуговувати відвідувачів з особливими потребами. Застосунок містить інформацію про понад 200 польських та понад 100 українських музеїв, зокрема щодо архітектурної та навчально-освітньої доступності кожного музею для людей з обмеженими можливостями. Доступний двома мовами – польською та українською. Широко представлено дидактичні матеріали і навчальні програми, спеціально приведені у відповідність із потребами людей з різними видами фізичних обмежень [23].

Застосунок BeWarned Dance створено українськими розробниками для людей з вадами слуху. Він дає змогу «відчувати» музику, перетворюючи її у вібрації, спалахи і візуальний еквайзер. Платформа BeWarned об'єднала чотири технічні асистенти для глухих:

- Sound Monitor – розв'язує проблему безпеки, визначаючи загрозливі звуки (крик, звук клаксона автомобіля, гавкіт собаки, сирена). У разі небезпеки застосунок попереджає користувача вібрацією і миготінням спалаху;

- Connect – допомагає людям із проблемним слухом у спілкуванні з оточуючими – він конвертує текст у мову і навпаки;

- Emergency Call – дає змогу користувачеві викликати близьких на допомогу, коли він перебуває у небезпечній ситуації;

- Dance – спроба допомогти відчути музичні треки завдяки конвертації їх у вібрацію, світлові сигнали і пульсацію візуального еквайзера [24].

Застосунок BeWarned Dance можна завантажити для iOS та для Android.

Таким чином, за допомогою розглянутих мобільних застосунків відбувається популяризація національного, світового історико-культурного надбання. Користувачі з різних куточків світу, особливо молодь, яка активно використовує цей комунікаційний інструмент, мають змогу доторкнутися до витворів мистецтва та інших пам'яток. Комунікація з використанням мобільних додатків стає тим соціальним стрижнем, за допомогою якого перетинаються, взаємодіють людські якості та культурні надбання.

Спостерігається зацікавленість у використанні мобільних застосунків як інструменту наукової комунікації. Так, відома наукометрична база даних EBSCO створила EBSCOhost, EBSCOeBooks, EBSCOaudiobooks – застосунки, які уможливають доступ до великої кількості різноманітних ліцензованих повнотекстових загальнодоступних власних баз даних та повнотекстових ресурсів від провідних постачальників інформації.

Зацікавить науковців та фахівців і додаток DynaMedMobile, що є ресурсом науково обґрунтованих клінічних досліджень, орієнтованим на вузько спеціалізоване застосування в медичній сфері. Зміст DynaMed постійно оновлюється, щоб відобразити систематичну ідентифікацію, оцінку й огляд останніх клінічних даних [25].

Нині спостерігається тенденція до створення мобільних застосунків для швидшого поширення в наукових колах нових ідей та думок, посилення циркуляції наукової інформації та її популяризації. Так, ряд міжнародних наукових журналів створили власні застосунки. Серед них:

- «Рациональная Фармакотерапия в Кардиологии» – науково-практичний журнал, що видається для кардіологів і терапевтів та включений до переліку видань ВАК для публікації результатів дисертацій кандидата і доктора наук. Основний зміст журналу представлено оригінальними науковими статтями, науковими оглядами, лекціями, результатами аналізу клінічної практики;

- «Вестник ВГУИТ» – науковий журнал, який входить у міжнародні реферативні бази даних і системи цитування Web of Science, Scopus, Astrophysics Data System, PubMed, MathSciNet, zbMATH, Chemical Abstracts, Springer, Agris або GeoRef. Метою видання є забезпечення академічного співтовариства і промисловості актуальними новітніми розробками і дослідженнями;

- Communication Today – науковий журнал, який містить фахові наукові статті про ЗМІ, новітні засоби масової інформації, маркетинг і зв'язки із засобами масової інформації, нові тенденції в маркетингу, психологію та соціологію маркетингових комунікацій тощо. Журнал індексується в базах даних CEJSH, EBSCO, ProQuest та ін.

Таким чином використання мобільних технологій у науковій сфері збільшує кількість і якість каналів комунікації. За допомогою мобільних застосунків можна отримати інформацію щодо конференцій, семінарів, лекцій, конгресів, ознайомитися з результатами останніх наукових досліджень у будь-якій галузі науки.

Отже, сьогодні мобільні застосунки виступають як дієвий, перспективний інструмент у соціокультурних комунікаціях. Дослідивши розвиток та використання мобільних застосунків, можна зробити висновок про стрімке поширення їх у різних сферах суспільного життя. Актуальним та затребуваним є використання мобільних застосунків у науковій, освітній та культурній сферах, оскільки доступ та циркуляція інформації за допомогою мобільних пристроїв стає все більш поширеним та популярним явищем з

огляду на доступність використання, легкість транспортування, а також можливості перегляду потрібної інформації у реальному часі. Можливість отримувати й поширювати інформацію за допомогою мобільних застосунків збільшує якісний та швидкісний рівень комунікації між учасниками інформаційного обміну. Дослідження підтверджують, що організації, які впроваджують мобільні технології, підвищують ефективність своєї діяльності та отримують конкурентні переваги.

Література

1. Ринку мобільних додатків прогнозують вражаюче зростання – на 270 % до 2020 року [Електронний ресурс] // MediaSapiens. – 2016. – 3.11. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/web/IT_companies/rinku_mobilnikh_dodatktiv_prognozuuyut_vraz_hayuche_zrostannya_na_270_do_2020_roku/. – Назва з екрана.

2. Даник Ю. Мобільні соціальні інтернет-сервіси як один із різновидів масової комунікації на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Ю. Даник, Р. Гришук, О. Самчишин // Ukrainian Scientific Journal of Information Security. – 2015. – Т. 21. – Вип. 1, С. 16–20. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21_COM=2&I21_DBN=UJRN&P21_DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bezin_2015_21_1_4.pdf. – Назва з екрана.

3. Карпань О. Перспективи мобільних додатків для ЗМІ [Електронний ресурс] / О. Карпань // Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір. – Київ : Ін-т журналістики КНУ ім. Т. Шевченка. – № 4. – 2015. – 92 с. – Режим доступу: http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/images/pdf/4_2015/ndumk_4_2015_o_karpan.pdf. – Назва з екрана.

4. Майкл А. Мобильный маркетинг. Создание конкурентного преимущества с помощью беспроводных технологий / А. Майкл, Б. Солтер. – Москва : Группа ИДТ, 2007. – 400 с.

5. Бугаев Л. Мобильный маркетинг: Как зарядить свой бизнес в мобильном мире / Леонид Бугаев. – Москва : Альпина Паблишер, 2012. – 214 с.

6. Федорак Я. Мобильний маркетинг – нові тенденції розвитку інтернет-бізнесу [Електронний ресурс] / Я. Федорак. – 2007. – Режим доступу: <http://blog.management.com.ua/item/250>. – Назва з екрана.

7. Мазуренко В. Розвиток мобільного маркетингу в Україні [Електронний ресурс] / В. Мазуренко, Н. Матвієнко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4. – Т. II. – Режим доступу: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_4_2_24_29.pdf. – Назва з екрана.

8. Ілляшенко Н. С. Розроблення програми просування мобільних технологій на B2B ринку [Електронний ресурс] / Н. С. Ілляшенко, О. С. Савченко // Ефективна економіка. – 2013. – № 7. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2162>. – Назва з екрана.

9. Traxler, J. Defining, Discussing, and Evaluating Mobile Learning: The moving finger writes and having writ... / J. Traxler // International Review of Research in Open and Distance Learning. – 2007. – June. Vol. 8, no. 2.

10. Биков В. Ю. Мобильний простір і мобільно орієнтоване середовище інтернет-

користувача: особливості модельного подання та освітнього застосування [Електронний ресурс] / В. Ю. Биков // Інформаційні технології в освіті. – № 17 . – 2013. – С. 9–37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/itvo_2013_17_3.pdf. – Назва з екрана.

11. *Воротникова І.* Мобільні технології у післядипломній педагогічній освіті [Електронний ресурс] / І. Воротникова. – Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/12430/1/Vorotnykova%20Mom%20techITNZ42015.pdf>. – Назва з екрана.

12. *Скрипка Г. В.* Використання мобільних додатків для проведення навчальних досліджень під час вивчення предметів природничо-математичного циклу / Г. В. Скрипка // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2015. – № 3. – С. 28–31.

13. *Горбатюк Р.* Мобільне навчання як нова технологія вищої освіти [Електронний ресурс] / Р. Горбатюк, Ю. Тулашвілі // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Педагогіка, соціальна робота. Вип. 27. – 2013. – С. 31–34. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1815/1/B8.pdf>. – Назва з екрана.

14. *Mohamed Ally, Gil Needham.* M-libraries: Libraries on the Move to Provide Virtual Access. London, UK : Facet Publishing. 2008. 287 p.

15. *Волохин О. М.* Мобильные технологии современной библиотеки: новый сервис, практический опыт, перспективы / О. М. Волохин // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 1; *Скрипка Г. В.* Використання мобільних додатків для проведення навчальних досліджень під час вивчення предметів природничо-математичного циклу / Г. В. Скрипка // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2015. – № 3.

16. *Терещенко І. Ю.* Використання мобільних технологій в інформаційноаналітичній діяльності бібліотек / І. Ю. Терещенко // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.) : у 2 ч. – Київ, 2015. Ч. 1. – 356 с.

17. *Самуйлик Д. А.* Мобильные технологии в библиотеке: бренд или реальность? / Д. А. Самуйлик // Библиотека как феномен культуры : материалы Междунар. конгресса (Минск, 23–24 окт. 2013 г.). – Минск, 2013. – С. 284–289.

18. *Тлюстен В. Ш.* Применение мобильных сервисов в системе библиотечно-библиографического обслуживания пользователей вузовских библиотек / В. Ш. Тлюстен, Ф. К. Тлюстен // Вестник Адыгейского гос. ун-та. Серия 4: Естественно-математические и технические науки. – 2010. – № 2. – С. 294–301.

19. *Редькина Н. С.* «Библиотека в облаках», или Возможности использования перспективных информационных технологий / Н. Редькина // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 8. – С. 44–54.

20. По итогам 2015 года GooglePlay вдвое обошел AppStore по количеству загрузок, но значительно уступил в доходах [Электронный ресурс] // ІТС.ua : веб-сайт. – 2016. – 21.01. – Режим доступу: <http://itc.ua/news/po-itogam-2015-goda-google-play-vdvoe-oboshel-app-store-po-kolichestvu-zagruzok-no-znachitelno-ustupil-v-dohodah/>. – Загл. с екрана.

21. Европейские мобильные приложения, которые легко делают жизнь лучше [Электронный ресурс] // Теплица социальных технологий : веб-сайт. – 2014. – 14.04. – Режим доступу: <https://te-st.ru/2014/04/14/apps-for-europe/>. – Загл. с екрана.

22. Google Play [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <https://play.google.com/store/apps/details?id=si.semantika.museums.global>. – Назва з екрана.

23. Google Play [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.moiseum.muzeabezbarier>. – Назва з екрана.

24. Звук на дотик. Українець створив додаток, що перетворює музику для тих, хто не чує [Електронний ресурс] // Українська правда : веб-сайт. – 2016. – 20. 12. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2016/12/20/221753/>. – Назва з екрана.

25. Google Play [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <https://play.google.com/store/apps/details?id=vspringboard.dynamed.activity>. – Назва з екрана.

References

1. Rynku mobilnykh dodatkov prohozuyut vrazhayuche zrostannya – na 270 % do 2020 roku [Mobile applications market forecast impressive growth – 270 % by 2020]. *osvita.mediasapiens.ua*. Retrieved from http://osvita.mediasapiens.ua/web/IT_companies/rinku_mobilnykh_dodatkov_prohozuyut_vrazhayuche_zrostannya_na_270_do_2020_roku/ [in Ukrainian].

2. Danik, Yu., Hryshchuk, R., Samchyshyn, O. (2015). Mobilni sotsialni internet-servisy iak odyń iz riznovydiv masovoi komunikatsii na suchasnomu etapi [Mobilesocial Internet services as the modern masscommunication]. Retrieved from http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21 COM=2&I21 DBN=UJRN&P21 DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bezin_2015_21_1_4.pdf [in Ukrainian].

3. Karpan, O. (2015). Perspektyvy mobilnykh dodatkov dlya ZMI [Prospects for mobile applications for media]. *Naukovi doslidzhennia ukrainskoho mediynoho kontentu: sotsialnyi vymir – Scientific Research Ukrainian Media Content: Social Dimension*, no. 4, p. 92. – Retrieved from http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/images/pdf/4_2015/ndumk_4_2015_o_karpan.pdf [in Ukrainian]

4. Maykl, A. Solter, B. (2007). Mobilnyi marketing. Sozdanie konkurentnogo preimuschestva s pomoschyu besprovodnykh tehnologiy [Mobile marketing. Creating a Competitive Advantage Using Wireless Technologies]. Moscow : Gruppya IDT [in Russian].

5. Bugaev, L. (2012). Mobilnyi marketing: Kak zaryadit svoi biznes v mobilnom mire [Mobile Marketing: How to Charge Your Business in the Mobile World]. Moscow : Alpina Publisher [in Russian].

6. Fedorak, Ya. (2007). Mobilnyi marketynh – novi tendentsii rozvytku internet-biznesu [Mobile Marketing – new trends of Internet business]. Retrieved from <http://blog.management.com.ua/item/250> [in Ukrainian].

7. Mazurenko, V., Matviyenko N. (2011). Rozvytok mobilnoho marketynhu v Ukraini [Development of mobile marketing in Ukraine]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and Management Innovation*, no. 4, Vol II. Retrieved from http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2011_4_2_24_29.pdf [in Ukrainian]

8. Illiashenko, N. S., Savchenko, O. S. (2013). Rozroblennia prohramy prosuvannia mobilnykh tekhnolohii na B2 B rynku [Developing programs to promote mobile technology in the B2 B market]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, no. 7. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_7_9 [in Ukrainian].

9. Traxler, J. (2007). Defining, Discussing, and Evaluating Mobile Learning : The moving finger writes and having writ... *International Review of Research in Open and Distance Learning*. June. Vol. 8, no. 2.

10. Bykov, V. Yu. (2013). Mobilnyi prostir i mobilno oriientovane seredovyshe internet-korystuvacha: osoblyvosti modelnoho podannia ta osvithnoho zastosuvannia [Mobile space and environment-oriented mobile Internet users, features model presentation and educational use]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti – Information Technologies in Education*, no 17, pp. 9–37. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/itvo_2013_17_3.pdf [in Ukrainian].

11. Vorotnykova, I. (2015). Mobilni tekhnolohii u pisliadyplomnii pedahohichnii osviti [Mobile technology in Postgraduate Education]. Retrieved from [http://elibrary.kubg.edu.ua/12430/1/Vorotnykova%20 Mom%20 techIITNZ42015.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/12430/1/Vorotnykova%20Mom%20techIITNZ42015.pdf) [in Ukrainian].

12. Skrypka, H. (2015). Vykorystannia mobilnykh dodatkov dlia provedennia navchalnykh doslidzen pid chas vyvchennia predmetiv pryrodnycho-matematychnoho tsykladu [The use of mobile applications for educational research in the study subjects cycle natural-mathematical]. *Kompiuter u shkoli ta simi – Computer in School and Family*, no. 3, pp. 28–31 [in Ukrainian].

13. Horbatiuk, R., Tulashvili Yu. (2013). Mobilne navchannia yak nova tekhnolohiia vyshchoi osvity [Mobile learning a new technology higher education]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pedahohika, sotsialna robota» – Scientific Bulletin of the Uzhgorod National Ouniversitytoutu. Series: «Pedagogy, Social Work»*, Vol. 27, pp. 31–34. Retrieved from <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1815/1/B8.pdf> [in Ukrainian].

14. Mohamed Ally, Gil Needham (2008). M-libraries: Libraries on the Move to Provide Virtual Access. London, UK : Facet Publishing. 287 p.

15. Volohin O. M. (2006). Mobilnyie tehnologii sovremennoi biblioteki: novyi servis, prakticheskii opyt, perspektivy [Mobile technology modern library : a new service, experience, perspectives]. *Nauchnye i tehnicheckie biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, no.1, pp. 79–87 [in Russian].

16. Tereshchenko, I. Yu. (2015). Vykorystannia mobilnykh tekhnolohii v informatsiinoanalitichnii diialnosti bibliotek [The use of mobile technologies in the information and analytical Libraries]. Proceedings from The Library. Science. Communication : *Mizhnarodna naukova konferentsiia* (Kyiv, 6–8 zhovt. 2015 r.) – *Intenational Scientific Conference* (part 1, pp. 317–320). Kyiv [in Ukrainian].

17. Samuilik, D. A. Mobilnye tehnologii v biblioteke: brend ili realnost? [Mobile technology in the library : the brand or Reality?]. Proceedings from *The library as a phenomenon of culture : Mezhdunar. Kongress* (Minsk, 23–24 okt. 2013 g.) – *International Congress* (pp. 284–289). Minsk [in Russian].

18. Tlyusten, V. Sh., Tlyusten, F. K. (2010). Primenenie mobilnykh servisov v sisteme bibliotekno-bibliograficheskogo obsluzhivaniia polzovatelei vuzovskih bibliotek [The use of mobile services in the system of library and bibliographic service of university library users]. *Vestnik Adyigeyskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 4: Estestvenno-matematicheskii i tehnicheckie nauki – Bulletin of Adyghe State University. Series 4: Natural and Mathematical and Technical Sciences*, no 2, pp. 294–301 [in Russian].

19. Redkina, N. S. (2011). «Biblioteka v oblakah», ili Vozmozhnosti ispolzovaniia perspektivnyih informatsionnyh tehnologii [«The library in the clouds», or the possibility of the use of advanced information technologies]. *Nauchnye i tehniczeskie biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, no 8, pp. 44–54 [in Russian].

20. Po itogam 2015 goda GooglePlay vdvoe oboshel AppStore po kolichestvu zagruzok, noznachitelnoustupil v dohodah [At the end of 2015, GooglePlay twice bypassed the AppStore in terms of the number of downloads, a significant step in revenue]. *itc.ua*. Retrieved from <http://itc.ua/news/po-itogam-2015-goda-google-play-vdvoe-oboshel-app-store-po-kolichestvu-zagruzok-no-znachitelno-ustupil-v-dohodah/> [in Russian].

21. Evropeyskie mobilnyie prilozheniya, kotoryie legko delayut zhizn luchshe [European mobile applications that easily make life better]. *te-st.ru*. Retrieved from <https://te-st.ru/2014/04/14/apps-for-europe/> [in Russian].

22. Google Play. *play.google.com*. Retrieved from <https://play.google.com/store/apps/details?id=si.semantika.museums.global> [in Ukrainian].

23. Google Play. *play.google.com*. Retrieved from <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.moiseum.muzeabezbarier> [in Ukrainian].

24. Zvuk na dotyk. Ukrayinets stvoryv dodatok, shcho peretvoriuye muzyku dlia tykh, khto ne chue [The sound of the touch. Ukrainian has created an application that converts music for those who can not hear]. *life.pravda.com.ua*. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/society/2016/12/20/221753/> [in Ukrainian].

25. Google Play. *play.google.com*. Retrieved from <https://play.google.com/store/apps/details?id=vspringboard.dynamed.activity> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.05.2017.

Viktoriya Bondarenko,

Cand. Sci. (Social Communications), Senior Research Associate,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Mobile Applications as a Tool in Sociocultural Communication: Possibilities of Adaptation in the Activities of Scientific Libraries

The article examines individual mobile devices impact on access to information resources. Also the opportunities for expanding services with their help are identified.

The state and development of mobile applications as one of the modern means of communication has been studied. Certain characteristics and specificity of using mobile applications as a promising and effective tool for disseminating and popularizing scientific, educational and socio-cultural information resources are analyzed.

Attention is given to the cooperation between organizations of the socio-cultural sphere in the process of creating mobile applications to meet users' information needs, attracting potential users and increasing the level of communication. The article gives valuable information about using of mobile technologies for ensuring the socio-cultural needs of citizens with special need by examples. The mobile applications that help popularize the national and world historical and cultural heritage has been studied. Interest in the use of mobile applications as an instrument of scientific communication was noted.

Keywords: library, mobile applications, innovative mobile technology, internet, Ukraine.

Виктория Бондаренко,

канд. наук по соц. коммуникациям, ст. науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

**Мобильные приложения как инструмент в социокультурной коммуникации:
возможности адаптации в деятельности научных библиотек**

В статье рассмотрено влияние индивидуальных мобильных устройств на обслуживание информационными ресурсами, определены возможности расширения услуг с их помощью. Проанализированы особенности и специфика использования мобильных приложений как перспективного и эффективного инструмента распространения и популяризации научных, образовательных и социокультурных информационных ресурсов.

Рассмотрен вопрос кооперации между организациями социокультурной сферы в процессе создания мобильных приложений для удовлетворения информационных потребностей пользователей, привлечения потенциальных пользователей и повышения уровня коммуникации.

Обоснована действенность использования мобильных технологий для обеспечения социокультурных запросов граждан с особыми потребностями. Рассмотрены мобильные приложения, которые способствуют популяризации национального и мирового историко-культурного наследия. Отмечена заинтересованность в использовании мобильных приложений как инструмента научной коммуникации.

Ключевые слова: мобильные приложения, информационные ресурсы, инновационные мобильные технологии, Интернет, коммуникация, социокультурная коммуникация, Украина.

Юлія Шлапак,

провід. ред., Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

НАВІГАТОРСЬКА ФУНКЦІЯ БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття присвячена розгляду сучасних підходів до реалізації бібліотеками навігаторської функції в умовах широкого впровадження в суспільну практику електронних технологій, зокрема інтернет-технологій. Розглядається бібліотека як авторитетна документно-інформаційна інституція, яка допомагає людині зорієнтуватися в інформаційних потоках, оскільки володіє необхідним інструментарієм, технологіями і досвідом.

Ключові слова: бібліотечна установа, інформаційна культура, бібліотечні продукти, бібліотечні ресурси, документ, е-каталог, інтернет-навігатор, бібліотечні виставки.

Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» завданням бібліотек визначається забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки [8]. В умовах поширення й широкого впровадження в суспільну практику електронних технологій, зокрема інтернет-технологій, вимоги користувачів як до бібліотеки, так і бібліотечного обслуговування змінилися. Сучасна людина прагне оперативного доступу до широкого кола різноманітних інформаційних джерел, зручних форматів користування інформацією, мобільності й гнучкості в обслуговуванні. Крім того, в умовах стрімкого зростання обсягів продукованої інформації важливого значення набувають питання пошуку потрібної інформації та навігації інформаційними ресурсами. Допомогти людині зорієнтуватися в інформаційних потоках покликана, зокрема, бібліотека, яка є авторитетною документно-інформаційною інституцією, що володіє необхідним інструментарієм, технологіями й досвідом. Бібліотечні послуги до того ж є найбільш доступними для найширшого кола користувачів.

Сучасна бібліотека має не лише бібліотечний фонд (упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці), а й бібліотечні ресурси – упорядковані бібліотечні фонди документів на різних носіях інформації, бази даних, мережні інформаційні ресурси, довідковопошуковий апарат, матеріально-технічні засоби опрацювання, зберігання та передачі інформації [8]. Щоб забезпечити використання бібліотечного фонду та інформаційних ресурсів користувачем бібліотеки, установа має організувати зв'язок між документом і користувачем.

Питання електронної інформаційної взаємодії як невід'ємної складової розвитку електронних комунікацій в Україні та інформаційного суспільства в різних аспектах досліджувалися такими вітчизняними науковцями, як О. Онищенко, В. Горовий, Л. Дубровіна [3], В. Медведєва [6], В. Пальчук, Л. Галаган, Н. Дніпренко, О. Мар'їна та ін. Розгляду навігаторської функції присвячено праці, зокрема, Т. Добко [2], А. Кобзаренко [4], Л. Андронік [1].

Разом з тим постійне вдосконалення бібліотечно-інформаційних технологій і

актуальність проблематики обумовлюють потребу додаткового вивчення сучасних підходів до здійснення бібліотеками навігаторської функції, яка базується на визначенні оптимальних шляхів пошуку та організації доступу до інформації. Саме цьому аспекту бібліотечно-інформаційної діяльності присвячена пропонована стаття.

Розвиток інформаційних технологій і глобальної мережі Інтернет у другій половині ХХ ст. привів до автоматизації різноманітних процесів людської діяльності. Цей процес поширився і на бібліотеки та охопив усю їхню діяльність. На сьогодні бібліотеки є ланкою зв'язку між користувачем бібліотечної установи й документом. Особливу роль у роботі бібліотеки відіграла глобальна мережа Інтернет, оскільки це дало змогу бібліотекам поширювати свою діяльність за межами бібліотеки, створювати електронні каталоги й картотеки, а також представляти їх у мережі Інтернет. Отже, критерієм ефективності виконання бібліотекою свого основного завдання можна вважати організацію найповнішого та оперативного доступу користувачів до необхідних їм документів, у чому бібліотека є посередником.

Реалізувати навігаторську функцію дає можливість, зокрема, бібліотечний сайт. Створюючи веб-сайти, бібліотечні установи проводять детальний аналіз інформаційних потреб потенційних відвідувачів. Створення сайту є процесом довготривалим. Відомо, що в мережі Інтернет вимоги до актуалізації інформації набагато вищі, ніж вимоги до оновлення друкованих видань [10]. Тому важливим є також удосконалення сайту, яке відбувається протягом усього періоду функціонування сайту в мережі. Оскільки створюється він саме для користувачів бібліотеки, а не для бібліотекарів.

На сьогодні веб-сайти бібліотек містять електронні каталоги (далі – ЕК), які створювалися в контексті автоматизації бібліотечної діяльності. Саме електронний каталог відкриває швидкий і якісний доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки. Якість і ефективність ЕК обумовлюються комплексом методів та засобів, що визначають технологію його створення і використання [7]. Електронні каталоги є одним з найважливіших бібліотечних ресурсів. Цей ресурс особливо цінний тоді, коли він у всесвітній мережі, що дає змогу забезпечити цілодобовий доступ до відомостей про наявність документів у фондах бібліотеки, зазначає Т. Луцишина [5].

Питання створення корпоративних електронних каталогів, формування електронних бібліотек на основі повнотекстового розширення електронних каталогів, питання пошукової навігації електронного каталогу бібліотеки розглянуто в працях таких учених, як Г. Шемаєва, К. Лобузїна, О. Мар'їна, І. Антоненко, О. Баркова, Л. Трачук та ін. Аналізу особливостей функціонування електронних каталогів, поданих на сайтах університетських бібліотек, присвячено праці Т. Луцишиної; аналізу сайтів бібліотек ВНЗ України щодо виявлення електронних бібліографічних ресурсів віддаленого доступу присвячено праці Л. Трачук.

Блог про бібліотечну справу та інформаційні технології «Пан бібліотекар» на 2014 р. подає список зі 179 бібліотек з посиланнями на їхні сайти [9], за якими на сьогодні актуальні сайти 170 бібліотек. Зазначимо, що в процентному співвідношенні бібліотеки загальнодержавного значення розміщують на своїх сайтах електронний каталог у 93 %. Вісімдесят шість відсотків сайтів республіканських і обласних наукових бібліотек також містять електронний каталог.

Щодо бібліотек наукових установ, навчальних закладів, організацій і підприємств, то сервіс «Електронний каталог» відсутній у 18 % сайтів бібліотек. На 30 % сайтів сервіс «Електронний каталог» міститься в розділах «Електронна бібліотека»; «Бази даних»; «Електронні ресурси»; «Бібліотечні ресурси»; «Ресурси». Водночас, зважаючи на важливість е-каталогу в процесі пошуку користувачем потрібних документів та інформації, варто розглянути можливість виокремлення цього сервісу на сайті бібліотеки окремою рубрикою.

Що стосується сайтів бібліотек для дітей і юнацтва, то серед них 22 % не мають на своїх сайтах електронного каталогу (див.: Ю. Шлапак «Електронний каталог» як інформаційно-пошукова система. – Україна: події, факти, коментарі. – 2016. – № 16).

Полегшують пошук користувачам потрібної інформації розміщені на сайтах бібліотек інтернет-навігатори інформаційними ресурсами. Наприклад, створений НБУВ «Тематичний інтернет-навігатор», у якому подано тематично систематизовану інформацію про найбільш актуальні та інформативні ресурси мережі Інтернет. Колекція інтернет-ресурсів містить тематичні рубрики, які охоплюють веб-сайти офіційного, галузевого та універсального характеру. Тут же в підрубриці «Періодичні видання» є посилання на електронні версії ряду авторитетних періодичних видань, журналів. Такий підхід розширює можливості бібліотек у задоволенні запитів користувачів. Користувачі ж отримують інформацію не лише про надходження, наприклад, журналу, а й можуть ознайомитися (за посиланням) безпосередньо з його змістом.

«Тематичний інтернет-навігатор» НБУВ надає також можливість ознайомитися користувачам із зібранням бібліографічних, повнотекстових і реферативних онлайн-ресурсів відкритого доступу з природничих, технічних та гуманітарних наук (бібліографічні бази даних, бібліографічні описи, реферативні огляди, довідкові й інформаційні видання, бібліотечні покажчики, електронні каталоги, колекції повнотекстових документів, віртуальні виставки тощо); отримати тематичну добірку наукових джерел за визначеними розділами, ознайомитися зі змістом ресурсу, характером його наповнення (бібліографія, реферативна інформація, повні тексти); перейти за гіперпосиланням до необхідної інформації. Таку можливість надає створена нещодавно підрубрика «Джерела наукової інформації».

На сайті НБУВ, крім того, є розділ «Інтернет-путівники бібліотек», із посиланням, зокрема, на бібліотечні інтернет-ресурси Бібліотеки Верховної Ради України. Це є доречним у наш час – інтенсивних змін в усіх сферах життя та збільшення інформаційного обігу в інформаційному просторі України. Важливо, щоб населення було ознайомлено з нормативно-правовими актами, що регулюють суспільні відносини, пов'язані в тому числі з обігом інформації.

На жаль, безпосередньо на сайті НБУВ у розділі «Інформаційні ресурси відділу довідково-консультаційної допомоги. Інформаційне право» подаються лише окремі нормативні документи з цієї сфери (з можливістю переходу за посиланням безпосередньо на текст законодавчого акта). Зокрема, закони України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ, «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР, «Про захист інформації в автоматизованих системах» від 31 травня 2005 р. № 2594-ІV.

Крім того, на сайті НБУВ, серед іншого, є посилання на сайт інформгентства «ЛігаБізнесІнформ». Комплексні системи «ЛігаБізнесІнформ» користуються постійним читацьким попитом, оскільки на сайті інформгентства можна ознайомитися з усіма правовими актами, які, зокрема, регулюють інформаційний обіг в інформпросторі України.

Крім електронних каталогів та інтернет-путівників, орієнтованими властивостями наділені також бібліотечні віртуальні виставки.

Віртуальні виставки (або їх ще називають електронні) – новий інформаційний продукт бібліотеки, що представляється як поєднання традиційного книжкового й електронного способів презентації інформації. Віртуальна (електронна) виставка компактна, містка і є актуальним провідником у великому потоці інформації.

На сайті НБУВ розміщено електронні виставки, що проводилися з 2004 р. Стрімко кількість електронних виставок збільшилася у 2012 р. Статистика виглядає так:

2004 р. – одна виставка;

2005 р. – дві;

2006 р. – чотири;

2007 р. – дві;

2008 р. – дві;

2009 р. – вісім;

2010 р. – 13;

2011 р. – 23;

2012 р. – 83;

2013 р. – 58;

2014 р. – 74;

2015 р. – 107;

2016 р. – 87;

2017 р. (січень – травень) – 36.

Примітно, що систематично декілька разів на рік проводяться електронні виставки нових надходжень до Австрійської бібліотеки в НБУВ ¹⁵.

На розвиток саме навігаторської функції впливає підвищення комп'ютерної грамотності, що передбачає орієнтацію користувачів у інформаційно-пошукових системах, вибір логічного, доцільного шляху та стратегію оптимального пошуку в інформаційно-пошукових масивах. Реалізація бібліотечними установами навігаторської функції сприяє оперативному пошуку інформації в електронних інформаційних ресурсах з метою задоволення актуальних інформаційних запитів користувачів. Розвиток навігаторської функції на сьогодні сприяє самообслуговуванню користувачів під час пошуку інформації. До того ж реалізації цієї функції сприятиме також підвищення кваліфікації персоналу (навички роботи з новими програмними продуктами й

¹⁵ Довідково. Проект «Австрійські бібліотеки за кордоном» виник наприкінці 80-х років ХХ ст. за ініціатииви Федерального міністерства європейських і закордонних справ Австрії. Пропозицію Відня про створення своїх інституцій в Україні, які б репрезентували сферу науки й культури, українською стороною було сприйнято із захопленням. Тисячі томів історичної та художньої літератури були направлені з Відня в Україну. У листопаді 1992 р. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського отримала від Австрії неоцінений дар – універсальну книжкову колекцію німецькою мовою. Проводяться виставки до різноманітних пам'ятних дат, свят, тематичні виставки тощо.

комп'ютерним обладнанням, професійна активність, уміння зберігати, систематизувати, робити доступними знання для різних категорій користувачів).

Література

1. Андронік Л. Д. Роль соціальних сайтів в популяризації роботи науково-технічної бібліотеки ВНТУ [Електронний ресурс] / Л. Д. Андронік. – Режим доступу: <https://conference.vntu.edu.ua/eir/eir2015/pdf/000-20-28.pdf>. – Назва з екрана. – Дата доступу: 29.03.2017.

2. Добко Т. Довідково-бібліотечне обслуговування в електронну еру: розвиток навігаторської функції / Т. Добко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/sites/default/files/msd/03_tvddbo.pdf. – Назва з екрана. – Дата доступу: 27.03.2017.

3. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 235 с.

4. Кобзаренко А. Бібліотека у сучасному світі: нові вимоги і тенденції (виступ на семінарі директорів і заступників директорів обласних бібліотек для дітей у м. Севастополі, 2003 р.) [Електронний ресурс] / А. Кобзаренко // Національна бібліотека України для дітей : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=3552>. – Назва з екрана. – Дата доступу: 20.03.2017.

5. Луцишина Т. Електронний каталог як основний інформаційний ресурс бібліотек ВНЗ Західного регіону України у сучасному веб-просторі / Т. Луцишина // Вісн. Книжк. палати. – 2014. – № 4. – С. 19–22.

6. Медведєва В. Бібліотечна діяльність у контексті розвитку електронних інформаційних технологій / В. Медведєва // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – 2011. – Вип. 32. – С. 231–237.

7. Організація електронного каталогу бібліотеки : метод. посіб. / Головне управління охорони здоров'я облдержадміністрації, Дніпропетровська обласна науково-медична бібліотека ; укл. Н. О. Собко ; відп. Г. Я. Єржак. – Дніпропетровськ : ДОНМБ, – 2011. – 11 с. – Режим доступу: <http://195.64.191.102/%D0%9C%D0%9B%D1%80>. – Назва з екрана. – Дата доступу: 29.04.2017.

8. Про бібліотеку і бібліотечну справу : Закон України / Відом. Верховної Ради України. – 1995. – № 7. – Ст. 45. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана. – Дата доступу: 29.03.2017.

9. Сайти бібліотек України // Пан бібліотекар: Блог про бібліотечну справу та інформаційні технології. – Режим доступу: http://www.бібліотекар.укр/2014/06/blog-post_26.html. – Назва з екрана. – Дата доступу: 15.03.2017.

10. Філіппова Л. Питання змісту бібліотечних Web-сайтів в Інтернеті / Л. Філіппова // Бібл. планета. – 2003. – № 3. – С. 12–15.

References

1. Andronik, L. D. Rol sotsialnykh saitiv v populiaryzatsii roboty naukovo-tekhnichnoi biblioteky VNTU [Role in promoting social sites of scientific and technical library Vinnytsia National Technical University]. Retrieved from <https://conference.vntu.edu.ua/eir/eir2015/pdf/000-20-28.pdf> [in Ukrainian].
2. Dobko, T. Dovidkovo-bibliotechne obsluhovuvannya v elektronnu eru: rozvytok navihatorskoi funktsii [Reference library services in an electronic era: development navigation function]. Retrieved from http://www.nbuuv.gov.ua/sites/default/files/msd/03_tvddbo.pdf [in Ukrainian].
3. Onyschenko, O. S., Dubrovina, L. A., Horovyj, V. M. et al. (2011). Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnogo i dukhovnogo potentsialu ukrainskoho suspilstva [Electronic information resources of libraries in the intellectual and spiritual potential of the Ukrainian society]. NAN Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho, issue 19. Kyiv [in Ukrainian].
4. Kobzarenko, A. (2003). Biblioteka u suchasnomu sviti: novi vymohy i tendentsii (vystup na seminari dyrektoriv i zastupnykiv dyrektoriv oblasnykh bibliotek dlia ditei u m. Sevastopoli, 2003 r.) [Library in the modern world, new requirements and trends (presentation at the seminar of directors and deputy directors of regional libraries for children in Sevastopol, 2003)]. *chl.kiev.ua*. Retrieved from <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=3552> [in Ukrainian].
5. Lutsyshyna, T. (2014). Elektronnyi katalog yak osnovnyi informatsiinyi resurs bibliotek VNZ Zakhidnogo rehionu Ukrainy u suchasnomu veb-prostori [The electronic catalog as the main information resource of libraries of Universities of Western region of Ukraine in the modern web space]. *Visnyk Knyzhkovoї palaty – Bulletin of the Book Chamber*, no 4, pp. 19–22 [in Ukrainian].
6. Medvedieva, V. (2011). Bibliotechna diialnist u konteksti rozvytku elektronnykh informatsiinykh tekhnolohii [Library activities in the context of the development of electronic information technology]. *Natsionalni pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 32, pp. 231–237. Kyiv [in Ukrainian].
7. Sobko, N. O. (2011). Orhanizatsiia elektronnoho katalogu biblioteky: metod. posib. [Organization of electronic library catalog]. Retrieved from <http://195.64.191.102/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4.%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B7%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7.%20%D0%95%D0%9A.pdf>.Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
8. Pro biblioteku i bibliotechnu spravu: Zakon Ukrainy [About a library and library business: Law of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
9. Saity bibliotek Ukrainy [Sites of Ukrainian libraries]. *Pan bibliotekar: Bloh pro bibliotechnu spravu ta informatsiini tekhnolohii – Mr. Librarian: Blog about Librarianship and Information Technology*. Retrieved from http://www.бібліотекар.укр/2014/06/blog-post_26.html [in Ukrainian].
10. Filippova, L. (2003). Pytannia zmistu bibliotechnykh Web-sajtiv v Interneti [A question

of maintenance of library web sites is in the Internet]. *Bibliotechna planeta – Library Planet*, no 3, pp. 12–15.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2017.

Yuliya Shlapak,

Leading Editor, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

The Library's Navigation Function in the Context of the Spread of Electronic Technologies

The article deals with modern approaches to implementation libraries navigation function in the context of electronic technologies introduction, including Internet technologies, to social practice. We consider library as an authoritative document-information institution that helps people navigate the information flows, as it has the tools, technology and experience. The modern library is not only the library fund, but library resources. To ensure the use of library and informational resources by library users, the institution should establish a link between document and user.

However, the continuous improvement of library and information technologies and the relevance of the problems causing the need for further study of modern approaches to implementation libraries' navigation function based on determining the optimal ways of finding and providing access to information.

The development of the navigation function is influenced by computer literacy increasing, which presupposes the orientation of users in information retrieval systems, the choice of a logical, expedient way and the optimal search strategy in information retrieval arrays.

Keywords: library facility, library products, library resources, document, e-catalog, circulation information, library exhibitions.

Юлия Шлапак,

ведущий ред., Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Навигационная функция библиотеки в условиях распространения электронных технологий

Статья посвящена современным подходам к реализации библиотеками навигационной функции в условиях широкого внедрения в общественную практику электронных технологий, в частности интернет-технологий. Рассматривается библиотека как авторитетная документно-информационная организация, которая помогает человеку сориентироваться в информационных потоках, поскольку обладает необходимым инструментарием, технологиями и опытом.

Современная библиотека имеет не только библиотечный фонд, но и библиотечные ресурсы. Чтобы обеспечить использование библиотечного фонда и информационных ресурсов пользователем библиотеки, учреждение должно организовать связь между документом и пользователем.

Вместе с тем постоянное совершенствование библиотечно-информационных технологий и актуальность проблематики обуславливает потребность в дополнительном изучении современных подходов к осуществлению библиотеками навигационной

функции, которая базируется на определении оптимальных путей поиска и организации доступа к информации.

На развитие именно навигационной функции влияет повышение компьютерной грамотности, что предполагает ориентацию пользователей в информационно-поисковых системах, выбор логического, целесообразного пути и стратегию оптимального поиска в информационно-поисковых массивах.

Ключевые слова: библиотечное учреждение, библиотечные продукты, библиотечные ресурсы, документ, е-каталог, оборот информации, библиотечные выставки.

Наталія Тарасенко,

мол. наук. співроб.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ІНФОРМАЦІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ В СЕРЕДОВИЩІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ: АСПЕКТИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОГО СЕГМЕНТА

У статті обґрунтовано доцільність розробки й запровадження стандартів присутності бібліотек у середовищі соціальних мереж, які б сприяли підвищенню їх ефективності як каналів соціальних інформаційних комунікацій. На основі моніторингу представництв зарубіжних і вітчизняних бібліотек у соціальній мережі Facebook та рекомендацій фахового середовища сформульовано пропозиції щодо орієнтовних стандартів побудови й інформаційного наповнення Facebook-сторінки бібліотеки.

Ключові слова: бібліотечні сторінки в соціальних мережах, стандарти мережевих представництв бібліотек, НБУВ у Facebook.

Сучасне бібліотечне інформаційне середовище, сформоване на платформі Web.2.0, створює нові можливості для організації інтерактивної інформаційної взаємодії бібліотеки з користувачами *за рахунок соціальних мереж*. Бібліотечний сегмент простору соціальних мереж нині доволі значний і має тенденцію до швидкого зростання. Представництва в соціальних мережах популяризують бібліотеки в електронному середовищі, привертають увагу користувачів до їх ресурсів та послуг, служать засобом для просування бібліотечних інформаційних продуктів, платформою для професійної комунікації бібліотекарів тощо. Вирішальне значення для підвищення ефективності мережевої сторінки як засобу комунікації бібліотеки з користувачами мають її характеристики, яких вона набуває завдяки професійно створеному інтерфейсу та грамотно представленим матеріалам.

На сьогодні відсутні певні стандарти чи вимоги до зовнішнього вигляду та змісту сторінок у соціальних мережах взагалі і бібліотечних мережевих представництв зокрема, окрім умов відповідності їхньої інформації загально визнаним етично-моральним нормам та відсутності у їх матеріалах закликів до зміни конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганди війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення. З огляду на те, що мережеві співтовариства в інтернет-середовищі є неформальними і передбачають відносну свободу змістового наповнення та літературного стилю, будь-яка регламентація їх функціонування виглядає, з одного боку, недоречною. Утім, це твердження можна без сумніву застосувати лише до особистих сторінок у соціальних мережах, де свобода самовираження стає як головним мотивом спілкування, так і запорукою популярності того чи іншого користувача. Коли ж мова йде про офіційні мережеві представництва установ чи організацій, створювані переважно з метою забезпечення більш активної комунікації з клієнтами, партнерами, споживачами послуг чи товарів, їх функціонування, очевидно, має слідувати у руслі

певної концепції, спрямованої на досягнення цілей і завдань цієї установи. У цьому сенсі доречними можуть бути певні галузеві стандарти, які б визначали основні принципи та правила створення, оформлення, наповнення мережевих сторінок і підтверджувалися б відповідними нормативними документами (технологічними інструкціями). Це дало б можливість значно підвищити якість вказаних ресурсів, а також забезпечити наступність їх функціонування у разі тимчасової відсутності відповідального за цю роботу працівника чи його звільнення.

У бібліотечній системі України поки що не розроблені документи, які регламентують діяльність бібліотек у соціальних медіа, тому створення сайтів і представництв бібліотек у соціальних мережах відбувається з урахуванням загальноприйнятих вимог до їх функціонування, а їх інформаційне наповнення часто визначається бібліотечними працівниками інтуїтивно або на основі досвіду інших бібліотек. Проте, з огляду на зростаючу роль бібліотек як важливої складової інформаційної інфраструктури, що надає доступ до якісної, достовірної та структурованої інформації, та виходячи з твердження про належність бібліотечних представництв у соціальних мережах до інформаційних продуктів бібліотек, актуальною видається розробка і запровадження стандартів присутності бібліотек у середовищі соціальних мереж, які б сприяли підвищенню їх ефективності як каналів соціальних інформаційних комунікацій.

Проблема створення та ефективного функціонування мережевих представництв бібліотек перебуває у постійному полі зору наукового бібліотечного співтовариства. Різні аспекти використання бібліотеками середовища соціальних мереж досліджували О. Мар'їна [5, 6], Т. Ярошенко [15], колектив науковців НБУВ, зокрема О. Онищенко [7, 9], В. Горовий [3], Т. Гранчак [4], А. Вітушко [2], В. Струнгар [10, 11], Г. Булахова [1], Н. Тарасенко [12], І. Терещенко [13], Л. Чуприна [14]. Наукові публікації з досліджуваної проблематики зосереджені навколо питань вироблення стратегії та аналізу ефективності присутності бібліотек у соціальних медіа, проблем інформаційної безпеки в процесі діяльності бібліотек у соціальних мережах, підходів до використання бібліотеками соціальних мереж та блогосфери як засобу рекламування, розкриття фондів та покращення комунікації у віртуальному середовищі, інформаційних продуктів і послуг бібліотек у соціальних медіа, використання інформації соціальних медіа як джерела й інструменту дослідження суспільно-політичних процесів та проблем регіонального розвитку тощо. Утім, доволі широкий спектр наукових розвідок щодо вивчення мережевої комунікації бібліотек має істотні прогалини у виробленні єдиних рекомендацій чи стандартів побудови бібліотечних мережевих представництв, які б регламентували мету присутності бібліотеки в соціальних медіа, умови її реалізації, принципи наповнення сторінки, визначали б вимоги до користувачького інтерфейсу, правила комунікації між бібліотекою та користувачами. З огляду на це, метою цієї статті є розробка на основі моніторингу присутності бібліотек у соціальних мережах та рекомендацій фахового середовища пропозицій щодо орієнтовних стандартів побудови та інформаційного наповнення мережевої сторінки бібліотеки.

Беручи до уваги результати дослідження Т. Гранчак щодо представленості в соціальних мережах 85 зарубіжних та 6 вітчизняних національних бібліотек, яке показало, що 69 з них (75,82 %) використовують для мережевої комунікації платформу Facebook, та

враховуючи, що сторінки у цій мережі мають усі національні бібліотеки України, причому деякі з них обмежують свою мережеву комунікацію лише Facebookсторінкою [4, с. 19], доцільно проаналізувати загальні принципи створення і функціонування мережевих представництв зарубіжних та українських бібліотек саме в мережі Facebook. Загальноновизнаним є той факт, що протягом останніх десятиліть лідерство у сфері автоматизації та комп'ютеризації утримують американські бібліотеки, розвиток яких відбиває головні тенденції інформатизації бібліотек та набуття ними нової якості в сучасних інформаційних комунікаціях. З огляду на це, пропонуємо проаналізувати головні позиції мережевої сторінки бібліотеки на прикладі представництва в мережі Facebook Бібліотеки Конгресу США (БК).

Послугуючись критеріями аналізу мережевих представництв бібліотек та методологією аналізу їх контенту, запропонованих В. Струнгар [10, 11], зокрема, рівнем надання інформації про бібліотеку, конвергентності, змістовності інформації, інтенсивності зворотного зв'язку, спробуємо виявити певні тенденції функціонування бібліотечних сторінок у соціальних мережах, які могли б скласти підґрунтя для пропозицій щодо загальних вимог чи стандартів створення мережевих сторінок бібліотек.

Представництво Бібліотеки Конгресу США у мережі Facebook містить вичерпну інформацію про установу. На його обкладинці розміщено фото приміщення бібліотеки, аналогічні з офіційним сайтом назву і логотип, а також пояснення, що це урядова організація та історичне місце. У розділі «Інформація» наявна локація бібліотеки, що містить її адресу, розміщення на карті міста, перелік громадського транспорту, яким можна туди дістатися. Мережеве представництво надає гіперпосилання на офіційний сайт, зазначає контактний телефон і режим роботи бібліотеки. Окремими пунктами інформація сторінки також відображає рік заснування Бібліотеки Конгресу США, короткий опис установи та її місію. Короткий опис зазначає, що Бібліотека Конгресу США є найбільшою бібліотекою у світі, з мільйонами книг, записів, фотографій, карт і рукописів у колекції. Місія Бібліотеки Конгресу полягає в тому, щоб «підтримати Конгрес у виконанні своїх конституційних обов'язків та сприяти подальшому прогресу знань і творчості на благо американського народу».

У розділі «Загальна інформація» на сторінці можна ознайомитися з політикою бібліотеки щодо коментарів і публікацій. Тут зазначено, що сторінки бібліотеки в соціальних медіа регулюються загальними правилами шанобливого громадянського дискурсу. Дописувачі несуть повну відповідальність за все, що вони публікують.

Бібліотека Конгресу США підкреслює, що не дискримінує будь-яких поглядів, проте може контролювати будь-який призначений для користувача контент, який він вибирає, і залишає за собою право видаляти його з будь-якої причини, без його згоди.

Серед правил, яких дотримується бібліотека, зазначені такі:

* Ми будемо відправляти коментарі від коментаторів старше 13 років.

* Ми будемо видаляти образливі, вульгарні, расистські, загрозливі коментарі, такі, що містять особисті нападки будь-якого роду, або образливі терміни, які націлені на конкретних осіб або групи.

* Ми можемо видалити коментарі, які містять особисту інформацію (власну або чужу), у тому числі домашню адресу, домашній або номер мобільного телефону, особисту

адресу електронної пошти для того, щоб захистити приватне життя.

* Ми будемо видаляти спам, коментарі, які явно не по темі, які просують послуги або продукти, які включають політичні кампанії або лобіювання.

* Ми будемо слідувати процедурі повідомлення та видалення матеріалів після скарг на порушення авторських прав відповідно до Закону про захист авторських прав у цифрову епоху.

Важливим елементом ідентифікації бібліотеки, який присутній на обкладинках усіх мережевих представництв Бібліотеки Конгресу, а також позначає кожне з повідомлень на сторінках у мережах Facebook, Twitter, Instagram, YouTube, Flickr, є логотип. Він також присутній на сторінках структурних підрозділів Бібліотеки Конгресу в мережі Facebook – American Folklife Center, External Digital Preservation, National Library Service for the Blind and Physically Handicapped, Law Library of Congress, Performing Arts at the Library of Congress – які побудовані за аналогічними з представництвом БК принципами.

Контент сторінки БК у мережі Facebook є мультиформатним і, як правило, поєднує в рамках одного повідомлення текстову, аудіо та відеоскладові. Текстова частина повідомлення (посту) складається переважно з назви, одного чи двох речень, які анонують інформацію, більш розгорнуто представлену на сайті установи, у блогах чи на інтернет-ресурсах партнерів бібліотеки, куди можна перейти за гіперпосиланням наприкінці анонсуєчої інформації. Текст зазвичай супроводжується фото чи відеосюжетом.

Наприклад, 29 березня 2017 р. на сторінці БК у мережі Facebook повідомляється про внесення доповнень до Національного реєстру аудіозаписів, які визнано культурно, мистецько або історично значущими для американського суспільства. Це коротке повідомлення доповнює 4-хвилинний відеосюжет з коментарем працівника БК та уривками внесених до реєстру звукозаписів. За гіперпосиланням <https://www.loc.gov/item/prn-17-029> здійснюється перехід до ресурсу на сайті БК, який інформує, що відповідно до положень Закону про збереження національних аудіозаписів, бібліотекарям доручено щорічно вибирати 25 найменувань, які є «культурно, історично, або естетично значущими» і гідні збереження як частина аудіо спадщини Америки. Записи, вибрані для реєстру у 2016 р., доповнили загальну кількість заголовків реєстру до 475, що становить невелику частину колекції звукозаписів бібліотеки з майже 3 млн одиниць. Більш детальну інформацію про Національний реєстр звукозаписів пропонується переглянути за посиланням <https://www.loc.gov/programs/national-recording-preservation-board/about-this-program/>, де надається також доступ до всіх аудіоресурсів зазначеного реєстру.

Характерною особливістю доволі коротких повідомлень, розміщених на сторінці Бібліотеки Конгресу у Facebook, є наявність гіперпосилань, які спрямовують до інформації про фото, аудіоматеріали, їх авторів, рік створення, фонди бібліотеки, у яких вони зберігаються, про людей, зображених на фото чи знятих у відеосюжетах. Так, 15 квітня 2016 р. з нагоди роковин з дня смерті 15 квітня 1865 р. президента США А. Лінкольна Бібліотека Конгресу поділилася публікацією Американського центру фольклористики із звукозаписом пісні «Загинув Лінкольн» у виконанні фольклориста Баскома Ламара Лунсфорда, записаної в Бібліотеці Конгресу Е. Дунканом у 1949 р.

За посиланням <https://www.loc.gov/item/ihasc.200197130/?locId=fbafc> надається звукозапис та інформація про цей продукт. Зокрема, повідомляється, що виконавцем пісні є Баском Ламар Лунсфорд (1882–1973), звукооператор Е. Дункан (1908–1977) здійснив запис у 1949 р. Звукозапис є складовою частиною проекту Лунсфорд записи Б. Ламар, вперше надрукований у Бібліотеці Конгресу в 1952 р. у колекції «Пісні американської історії і вбивства президентів». У ресурсах Бібліотеки Конгресу США зберігається у предметних рубриках:

- Лінкольн, Авраам, 1809–1865 – Замах;
- Бут, Джон Вілкс, 1838–1865;
- Лінкольн, Авраам, 1809–1865;
- Вашингтон, округ Колумбія;
- Громадянська війна і Реконструкція (1861–1877);
- Пісні і музика.

Інформацію про портрет А. Лінкольна, що ілюструє повідомлення, можна прочитати за посиланням (<https://www.loc.gov/item/2008680242/?locId=fbafc>). Повідомляється, зокрема, що портрет А. Лінкольна зроблений під час президентської виборчої кампанії 1864 р. фотографом Е. Бергером. Портрет зберігається у відділі естампів і фотографій Бібліотеки Конгресу США (<http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pp.print>). Цифрова ідентифікація – pmsca 19 437 (<http://hdl.loc.gov/loc.pnp/pmsca.19437>).

Користувачам також повідомляють про відсутність відомих обмежень на публікацію і пропонують використовувати цифрове зображення, оскільки оригінал надається лише за попереднім записом, оскільки матеріал потребує спеціальної обробки. Для отримання додаткової інформації щодо цього пропонується переглянути рекомендації за посиланням http://www.loc.gov/rr/print/info/617_apptonly.html, де описано умови та правила надання матеріалів, позначених знаком «Надається лише за попереднім записом».

Таким чином, через систему гіперпосилань повідомлення мережевої сторінки пов'язане із сайтом, фондами бібліотеки, сторінками її структурних підрозділів, умовами доступу та правилами використання тих чи інших інформаційних ресурсів бібліотеки.

Відстежувати певну тематику контенту сторінки допомагають хештеги, які застосовуються майже в кожній публікації на Facebook-сторінці БК. Застосування хештегів також забезпечує ідентифікацію позначуваної ними інформації пошуковими системами Інтернет, розширюючи таким чином користувацьку аудиторію поза межі підписників бібліотечної сторінки та залучаючи на неї нових читачів. Відтак пошукові можливості користувачів значно розширюються, що підвищує їхню зацікавленість бібліотечними фондами, спонукає до коментування та перепублікацій отриманої інформації та, у кінцевому результаті, сприяє всебічному розкриттю та популяризації фондів бібліотеки.

Значно розширює комунікативні можливості бібліотеки в середовищі соціальних мереж правильний підбір тематики і змісту публікацій, які мають створювати дискусійні приводи й стимулювати активне коментування. Як показав аналіз тематичного наповнення сторінки БК у мережі Facebook, переважна більшість її публікацій спрямовані на розкриття фондів бібліотеки, надають вичерпну інформацію про

використовувані ресурси – джерела їх походження, авторів, адреси зберігання у фондах БК, правила використання тощо. Такі повідомлення отримують доволі велику кількість коментарів та уподобань читачів. Наприклад, повідомлення за 3 квітня 2017 р. про відкриття виставки «Відлуння Великої війни: американський досвід Першої світової війни» у Вашингтоні з посиланням на веб-сайт БК <https://www.loc.gov/item/prn-17-009/?loclr=fbloc-ww1> отримало 441 вподобання та 220 коментарів, а рекламний відеоролик виставки переглянули 11 тис. користувачів за 16 годин.

1 квітня Facebook-сторінка БК запропонувала ознайомитися в блогах бібліотеки з публікацією, яка розповідає про різні теорії започаткування та міжнародні традиції святкування Дня гумору (<https://blogs.loc.gov/folklife/2016/03/april-fools/?loclr=fbloc>). Гіпертекст цієї статті надає можливість переглянути розміщені у фондах БК картини, давні манускрипти, листівки, зразки поезії, аудіозаписи пісень, фрагменти мультфільмів, окремі приклади розіграшів та жартів у різних країнах, пов'язані з Днем гумору. Це повідомлення отримало 270 уподобань читачів та 260 коментарів.

Новина про те, що Національний музей афроамериканської історії та культури і Бібліотека Конгресу спільно придбали альбом 44 рідкісних фотографій визначних діячів американської історії, зроблених близько 1860-х років (<https://www.loc.gov/item/prn-17-045?loclr=fbloc>) відзначена 643 «лайками» і 170 коментарями.

Оновлення мережевої сторінки Бібліотеки Конгресу відбувається щодня, окрім вихідних. Кількість публікацій різна, але не менше двох кожного дня. Так, наприклад, 28 березня 2017 р. Facebook-сторінка БК розмістила два нових повідомлення, 29 березня – вісім, 30 березня – сім, 31 – шість, 1 квітня – чотири. При цьому більшість публікацій спрямовують користувачів до тих чи інших фондів бібліотеки, пов'язаних між собою системою гіперпосилань. Встановлена періодичність дає змогу підтримувати постійний користувацький інтерес, утримуючи на сторінці постійних читачів та залучаючи нових. Кількість підписників сторінки БК у Facebook становить 354 692 особи. Статистика сторінки надає можливість побачити кількість «лайків» за поточний тиждень та порівняти з минулим. Зокрема, за тиждень з 28 березня по 3 квітня 2017 р. загальна кількість «лайків» Facebook-сторінки БК становить 364 094.

Аналогічно з Facebook-представництвом БК побудовані представництва в цій мережі Британської бібліотеки (https://www.facebook.com/britishlibrary/?ref=page_internal), Австрійської національної бібліотеки (<https://www.facebook.com/nationalbibliothek>), Національної бібліотеки Франції (<https://www.facebook.com/bibliothequebnf>) тощо. Сторінки так само містять вичерпну інформацію про бібліотеку, пов'язані з веб-сайтом установи, оновлюються не рідше як чотири рази на тиждень публікацією одного-двох повідомлень на день. Кожне з повідомлень позначене логотипом бібліотеки, є мультиформатним, містить систему хештегів та гіперпосилань на сайт бібліотеки.

Логотип Бібліотеки Конгресу	Логотип Британсь- кої бібліотеки	Логотип Австрійської національної бібліотеки	Логотип Націона- льної бібліотек и Франції
-----------------------------------	---	---	--

Українські бібліотеки для створення своїх мережових представництв мережу Facebook використовують найактивніше. Проте, як показало дослідження ряду Facebook-представництв найбільших вітчизняних бібліотек, вони не мають єдиної концепції створення, значно різняться інтерфейсом, інформативністю, контент-наповненням, пошуковими можливостями, що, відповідно, зумовлює різну ефективність мережових сторінок бібліотек та, цілком імовірно, впливає на рівень користувацького інтересу до цих ресурсів.

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) представлена в мережі Facebook вісьмома сторінками: Прес-служби Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (<https://www.facebook.com/Vernadsky.Library/>), Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) (<https://www.facebook.com/siazua>), Національної юридичної бібліотеки (<https://www.facebook.com/nllofua>), Фонду Президентів України (ФПУ) (<https://uk-ua.facebook.com/fondprezudentiv>), Центру науково-бібліографічної інформації НБУВ (https://www.facebook.com/cnbinbuv?fref=pb&hc_location=profile_browser), Відділу музичних фондів НБУВ (<https://www.facebook.com/mus.fond>), Австрійської бібліотеки в Києві (<https://www.facebook.com/Csterreich-Bibliothek-Kiew-Австрійська-бібліотека-у-Києві-450199155072622/>), Інституту рукопису НБУВ (https://www.facebook.com/Інститут-рукопису-НБУВ-1685905395010056/?ref=page_internal). Паралельне функціонування перелічених мережових представництв, як показав їхній аналіз, створює можливості для більш детального представлення різних напрямів діяльності НБУВ та розкриття її фондів через публікацію на Facebook-сторінках структурних підрозділів контенту, визначеного специфічною для роботи кожного з них концепцією. Такий підхід також сприяє розширенню можливостей адресного задоволення інформаційних запитів користувачів при їх більшому охопленні.

Так, Facebook-сторінка прес-служби НБУВ інформує про загальнобібліотечні події – виставки, презентації, круглі столи, тренінги, анонсує доступ до баз даних відділів бібліотеки, знайомить з міжнародним досвідом бібліотечної діяльності. Інформаційно-аналітичні структури НБУВ – СІАЗ, НЮБ та ФПУ – на своїх сторінках у мережі Facebook, поряд з інформацією про функціонування соціальних комунікацій, розвиток інформаційних технологій, наукову діяльність бібліотеки з їх дослідження, розміщують короткі анонси створюваних ними інформаційно-аналітичних продуктів з гіперпосиланнями на повні тексти на сайті бібліотеки, привертають увагу до актуальних новин чи цікавих повідомлень зі специфічної для цих підрозділів тематики.

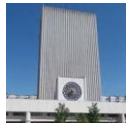
Центр науково-бібліографічної інформації НБУВ на своїй мережовій сторінці поширює інформацію про нові надходження довідково-бібліо-графічних видань до фондів НБУВ, презентує короткий зміст окремих видань, що надійшли до фондів НБУВ, анонсує

бібліографічні огляди літератури з певної тематики.

Слід зазначити, що переважна більшість контенту Facebook-сторінок НБУВ мають інформативний або анонсуєчий характер. Повідомлення, спрямовані на розкриття бібліотечних фондів, публікуються доволі рідко, при цьому вони не побудовані у вигляді гіпертексту. Наприклад, 3 березня Центр науково-бібліографічної інформації НБУВ на сторінці в мережі Facebook презентує дослідження Л. Маврова, проведене на початку ХХ ст. і викладене в статті «Глаза русских писателей», опублікованій у 1905 р. у першому номері журналу «Вестник литературы», який зберігається у фондах НБУВ. Текст повідомлення доповнюють фотографії сторінок журналу, на яких надрукована стаття. При цьому відсутні гіперпосилання чи хештеги, які б надавали більш детальну інформацію про автора дослідження, доступ до інших його робіт, спрямовували до тематично об'єднаних ресурсів.

На цьому тлі значно цікавішими виглядають пропозиції ознайомитися з матеріалами партнерів, посилання на яких розміщують на своїх сторінках підрозділи НБУВ. Наприклад, 6 березня 2017 р. Інститут рукопису НБУВ до 100-річчя від дня створення Центральної Ради поділився публікацією Центру досліджень визвольного руху (ЦДВР) (м. Львів) «Михайло Грушевський під ковпаком ГПУ. Колекція документів онлайн». Це мультимедійний гіпертекст, який надає онлайн-доступ до 43 документів зі справи-формуляра ГПУ на М. Грушевського, що зберігаються в електронному архіві українського визвольного руху. Серед документів – донесення агентів, протоколи допитів та особиста кореспонденція видатного науковця періоду останніх років його життя (<http://www.cdvr.org.ua/content/михайло-грушевський-під-ковпаком-гпу-колекція-документів-онлайн>).

Facebook-сторінки підрозділів НБУВ по-різному представляють загальну інформацію про бібліотеку. Так, у розділі «Інформація» сторінка прес-служби НБУВ повідомляє, що це державна організація, надає коротку довідку про історію створення та фонди бібліотеки, інформує, що мережеву сторінку було створено у 2013 р. Контакти НБУВ містять телефон, посилання на сайт, адресу поштової скриньки, місцезнаходження філій бібліотеки та громадський транспорт, яким можна до них дістатися. Аналогічним чином надаються контакти на всіх сторінках НБУВ у мережі Facebook. Також кожен з підрозділів інформує про дату свого створення, основні етапи розвитку та напрями діяльності. Окремі з них, зокрема НЮБ, ФПУ, Центр науково-бібліографічної інформації НБУВ, визначають свою місію, основні завдання та функції. При цьому місія бібліотеки в цілому не визначена на жодній з Facebook-сторінок НБУВ. Відсутній також єдиний для всіх сторінок логотип бібліотеки, який мав би ідентифікувати кожен з підрозділів як структурну одиницю НБУВ та позначати всі опубліковані пости. Натомість кожен зі структурних підрозділів НБУВ на своїх сторінках у мережі Facebook використовує свої ідентифікаційні позначки, переважно фотографії.

Прес-
служба
НБУВ

СІАЗ

НЮБ

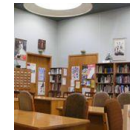
ФПУ

Центр
науково-
бібліографічн
ої інформації
НБУВ

Відділ
музичних
фондів
НБУВ

Австрійська
бібліотека

Інститут
рукопису
НБУВ

Кількість підписників сторінок НБУВ у мережі Facebook різна. Найпопулярнішою станом на квітень 2017 р. є сторінка прес-служби НБУВ – 3285 підписників, НЮБ – 1074, Відділ музичних фондів НБУВ – 595, Центр науково-бібліографічної інформації НБУВ – 381, Австрійська бібліотека – 376, СІАЗ – 279, ФПУ – 181, Інститут рукопису НБУВ – 175. Аналіз зазначених мережених сторінок дає підстави стверджувати, що одним з істотних факторів, що визначають рівень користувацького інтересу до даних ресурсів, є періодичність їхнього оновлення та наповнюваність. Так, Facebook-сторінки прес-служби НБУВ і НЮБ, які є лідерами за кількістю підписників, опублікували за березень 2017 р. 59 і 45 постів відповідно, при цьому прес-служба оновлювала сторінку майже щодня, публікуючи від одного до чотирьох повідомлень, а НЮБ – два-три рази на тиждень від одного до дев'яти повідомлень. Водночас сторінки підрозділів з найменшою кількістю підписників – ФПУ та Інституту рукопису НБУВ – мають значно нижчі показники оновлення та наповнюваності. За березень 2017 р. Facebook-сторінка ФПУ розмістила три повідомлення, Інституту рукопису – п'ять. Таким чином, найчастіше та найбільш наповнювані інформацією сторінки мають, відповідно, вищий показник користувацького інтересу.

У контексті різних підходів до побудови Facebook-представництв підрозділів НБУВ, виявлених у процесі їхнього дослідження, обґрунтованим видається висновок про доцільність вироблення єдиної концепції створення і функціонування всіх мережених представництв бібліотеки та координації діяльності всіх співробітників, відповідальних за підтримку функціонування й інформаційне наповнення бібліотечних сторінок у соціальних мережах одним спеціалістом, здатним охопити весь комплекс можливих питань і забезпечити узгодженість прийняття рішень. Разом з тим співробітникам, які працюють із соціальними мережами та сайтами, потрібна детальна інформація про всі аспекти роботи з цими ресурсами, яка дає змогу оцінити їх зміст і якість. Така інформація повинна бути добре структурованою і представленою в локальній мережі бібліотеки. Задля забезпечення конвергентності мережених сторінок підрозділів у межах загального Facebook-представництва бібліотеки доцільно також створити окремий архів повідомлень, який дасть можливість упередити їх повторюваність, забезпечити наступність інформації, дотриматися визначеної періодичності оновлення контенту.

Facebook-представництва інших бібліотек України, зокрема національних, обмежені однією сторінкою. Їх дослідження виявило наявність однотипних недоліків як в інформуванні про бібліотечні установи, так і в способах представлення контенту та виборі його змісту. Зокрема, характерними для Facebook-сторінок національних бібліотек України є неповна інформація про установу, невизначеність місії, завдань, правил коментування користувачами, відсутність логотипу, хештегів, переважання повідомлень інформативного та анонсуємого змісту над контентом, що розкриває бібліотечні фонди, недостатній рівень або відсутність опису фото та відеоматеріалів, низька періодичність оновлення та інформаційна наповнюваність сторінки.

Facebook-сторінка Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого (колишня Національна парламентська бібліотека України) (https://www.facebook.com/nplu.org/?ref=page_internal) у розділі «Інформація» містить локацію бібліотеки, її контактні дані (телефон, сайт), режим роботи установи, повідомляє, що бібліотека перебуває у сфері управління Міністерства культури України. Історія бібліотеки обмежена лише роком її заснування, не визначені місія, мета, політика бібліотеки щодо коментарів і постів.

Кожне повідомлення сторінки супроводжується фотографією бібліотеки замість логотипу. Публікації мають переважно інформативний характер, наприклад, оголошують про проведення конференцій, санітарний день, зустрічі з відомими особистостями в конференц-залі бібліотеки, відкриття виставок, перегляди фільмів тощо. Текст зазвичай супроводжується зображеннями, але їх походження та назва фонду зберігання не вказані. У повідомленнях фактично відсутні звернення до фондів бібліотеки, хештеги, гіперпосилання. Періодичність оновлення сторінки різниться від одного до трьох-чотирьох повідомлень на тиждень. Рівень інтерактивності сторінки Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого доволі низький. Публікації супроводжуються зазвичай двома-чотирма коментарями й отримують до десяти, зрідка до 20 уподобань.

Так, у березні 2016 р. з нагоди 150-річного ювілею Національної парламентської бібліотеки України на Facebook-сторінці було розміщено альбом «Старі фотографії» – зображення вулиць і площ міста Києва, будівлі бібліотеки в різні роки, окремі портрети та групові фото її працівників тощо. Більшість фотографій з цього альбому не супроводжуються жодною інформацією про місце, час, авторство та фонди, у яких зберігаються ці зображення, лише окремі з них повідомляють прізвища людей і роки зйомки. За рік «Старі фотографії» отримали всього 253 перегляди, 28 лайків, 16 коментарів. Загальна кількість підписників сторінки Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого в мережі Facebook становить 1107 користувачів. Приблизно на такому ж рівні перебуває користувацький інтерес до Facebook-представництв інших національних бібліотек України: сторінка Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника має 1129 підписників, Національної історичної бібліотеки України – 1076, Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького – 994, Національної медичної бібліотеки України – 764, Національної бібліотеки України для дітей – 733.

Національ на бібліотека України ім. Я. Мудрого	Національ на історична бібліотека України	Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника
---	---	--

Національ на медична бібліотека України	Одеська національн а наукова бібліотека ім. М. Горького	Національна бібліотека України для дітей
--	--	---

Натомість зразком якісного Facebook-представництва бібліотеки може служити офіційна сторінка Наукової бібліотеки Національного університету «Кієво-Могилянська академія» (НаУКМА), структура та зміст якої є доволі продуманими і можуть бути взяті за основу при розробці стандартів побудови бібліотечних сторінок у мережі Facebook. У розділі «Інформація» Facebook-сторінка НаУКМА повідомляє місцезнаходження, режим роботи, контактні дані установи, визначає місію бібліотеки – створення, розвиток, збереження та організація використання власних і світових інформаційних ресурсів, які служать науці на навчальному процесу в університеті, дату створення та ключові події з історії бібліотеки. Контент сторінки мультиформатний, за змістом як інформативно-анонсуючий, так і спрямований на розкриття фондів бібліотеки. Серед повідомлень – презентації подій, інформація про книгообмін з бібліотеками-партнерами, анонсування електронних ресурсів, доступних у локальній мережі університету, матеріали з фондів

бібліотеки та її партнерів до визначних дат в історії і науці, звіти про проведення наукових конференцій з гіперпосиланнями на доповіді їх учасників. У постах активно використовуються хештеги, зокрема такі як #події, #НаУКМА, #лекції, #ресурси, #книгообмін, #бази_даних, #журнали, #книжки, #тренінги, #наукометрія, #опитування тощо.

Використання платформи Facebook для розкриття фондів бібліотеки можна проілюструвати публікацією від 7 квітня 2017 р. на Facebook-сторінці НаУКМА повідомлення про відзначення 98-ї річниці з народження вченого-сходознавця О. Прицака. Про життя й шлях у науці цього дослідника пропонують прочитати в автобіографії О. Прицака в електронному архіві НаУКМА за посиланням <http://bit.ly/2ofXuJQ>. Також можна ознайомитися зі статтею про колекцію вченого як інтелектуальну базу для академічного та університетського сходознавства за авторством Т. Сидорчук за посиланням <http://bit.ly/2oHnezG>. Крім того, користувачів запрошують ознайомитися з рідкісними й раритетними виданнями XVI–XX ст., написаними європейськими й східними мовами, унікальними архівними документами та мистецькою колекцією вченого в Меморіальній бібліотеці О. Прицака, яка з 2007 р. зберігається в НаУКМА. Електронна версія Меморіальної бібліотеки надає гіпердоступ до інформації за розділами: Омелян Прицак: біографічні дані; Бібліографія праць; Про Кабінет; Бібліотека; Архів; Мистецька збірка; Науково-дослідний центр орієнталістики ім. Омеляна Прицака; Медіаматеріали (відео, аудіо та фото).

Сторінка НаУКМА в мережі Facebook має доволі високий ступінь оновлюваності – чотири-п'ять разів на тиждень з наповнюваністю від п'яти до десяти повідомлень. Зокрема за березень 2017 р. було опубліковано 32 повідомлення. Кількість підписників Facebook-сторінки НаУКМА станом на квітень 2017 р. становила 4472 користувачі.

Отже, проведений аналіз побудови і функціонування Facebook-представництв зарубіжних і вітчизняних бібліотек дає змогу виокремити певні закономірності ефективного функціонування бібліотечного сегменту середовища соціальних мереж, обумовлені способами представлення інформації, змістом контенту, дотриманням оптимальних показників оновлюваності та наповнення мережевих сторінок бібліотек. Дослідження показало, що Facebook-сторінка бібліотеки повинна надавати максимально вичерпну інформацію про установу, яка містить фото будівлі, аналогічні з офіційним сайтом назву і логотип, а також зазначати, що це урядова некомерційна організація. Сторінка повинна містити фрагмент карти з позначкою місця розташування бібліотеки, інформувати про громадський транспорт, яким можна до неї дістатися та наявність місць для паркування особистого транспорту. Серед обов'язкової інформації бібліотечного представництва в мережі Facebook також режим роботи бібліотеки, контактні дані (телефон, адреса електронної пошти, гіперпосилання на веб-сайт), рік заснування, короткий опис установи, її місія та завдання. Бажано, аби сторінка повідомляла про політику бібліотеки щодо коментарів і постів та містила посилання на загальні правила користування фондами й електронними ресурсами. У разі представлення бібліотеки в мережі Facebook кількома сторінками, кожна з них має бути побудована в рамках однієї концепції, містити однакові назву, логотип, інформацію про установу, доповнену окремими акцентами щодо підрозділів, яким належать сторінки.

Інформаційне наповнення Facebook-сторінки бібліотеки доцільно здійснювати, враховуючи показники мультиформатності, оптимальної періодичності, достатньої наповнюваності, тематичної різноманітності, інтерактивності. Аби забезпечити якомога частіше відвідування користувачами бібліотечних представництв у соціальних мережах, бібліотеки повинні наповнити їх корисною, цікавою, достовірною інформацією, що містить дослідницькі статті, посилання на фонди бібліотеки, ресурси партнерів, відеоі фотоматеріали, створювати дискусійні приводи, які б генерували діалоги між бібліотекарями, постійними користувачами, випадковими відвідувачами, мотивували їх залишати коментарі до постів, висловлювати свої думки з різних питань. При цьому, як стверджує Н. Свергунова [8], коментарі на бібліотечних сторінках у соціальних мережах можуть служити навчальним інструментом для користувачів, які не вміють чітко і правильно висловлювати свої думки. Якщо при спілкуванні в соцмережах з друзями людина дозволяє собі допускати помилки, виправдовуючи себе тим, що це особисте листування, не доступне широкому колу осіб, то користувач бібліотечних представництв буде намагатися висловити свої думки грамотно. Прикладом для користувача можуть служити публікації та коментарі, опубліковані бібліотечними фахівцями.

Задля підтримки постійного користувацького інтересу до Facebook-сторінки бібліотеки, її оновлення має відбуватися не рідше чотирьох разів на тиждень або частіше. При цьому хоча б одне повідомлення, а бажано більше, має бути спрямованим на розкриття фондів бібліотеки. Створювані в мережі пости повинні бути невеликого обсягу – три-п'ять речень орієнтованого характеру з гіперпереходами на сайт бібліотеки та хештегами. Текстові повідомлення мають бути перевірені на наявність помилок та дотримання авторських прав.

Фотота відеоматеріали, що супроводжують тексти, потрібно детально описати з зазначенням їх авторства, часу й місця зйомки, зображуваних осіб чи об'єктів, назви фондів, де зберігаються ці ресурси, правила надання доступу до них. Доцільно реєструвати всі дії, що здійснюються в соціальній мережі від імені бібліотеки, а також архівувати контент.

Важливо не лише викладати інформацію, а й підтримувати зворотний зв'язок з користувачами – оперативно відповідати на коментарі, ставити запитання, намагатися зрозуміти, що ще цікаво аудиторії.

Наведений перелік характеристик бібліотечної сторінки в мережі Facebook, які потребують регламентації та стандартування, не є вичерпним. Окремої уваги потребує також визначення алгоритму адміністративних дій щодо створення та підтримки мережевого представництва бібліотеки, переліку документів, які повинні регламентувати діяльність бібліотеки в соцмедіа на різних рівнях, унормування робочого часу та оплати праці співробітників бібліотеки, що ведуть сторінки в соціальних мережах, вироблення критеріїв оцінки ефективності проведеної роботи. Дослідження цих питань стане важливим кроком у розв'язанні проблем, пов'язаних з діяльністю бібліотек у соціальних медіа.

Література

1. Булахова Г. Бібліотеки в соціальних мережах та блогосфері як засіб рекламування / Г. Булахова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / редкол.: О. С. Онищенко (голова), Г. В. Боряк, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2013. – Вип. 35. – 704 с. – С. 146–151.
2. Вітушко А. Діяльність бібліотек у соціальних мережах: проблеми інформаційної безпеки / А. Вітушко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / редкол.: О. С. Онищенко (голова), Г. В. Боряк, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2013. – Вип. 35. – 704 с. – С. 213–220.
3. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 360 с.
4. Гранчак Т. Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг / Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2016. – № 1. – С. 18–29.
5. Мар'їна О. Бібліотеки та соціальні медіа: технологія взаємодії / Олена Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. – 2012. – № 8. – С. 19–21.
6. Мар'їна О. Веб-технології в бібліотеках: нові можливості розвитку комунікаційного середовища [Електронний ресурс] / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2012. – Вип. 36. – С. 105–114. – Режим доступу: <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/v36/36-2-03.pdf>. – Назва з екрана.
7. Онищенко О. С. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 260 с.
8. Свергунова Н. М. Библиотеки в социальных сетях: необходимость или дань моде / Н. М. Свергунова // Науч. и техн. б-ки. – 2016. – № 5. – С. 52–58.
9. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : [монографія] / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 250 с.
10. Струнгар В. Бібліотечні проекти в соціальних медіа як джерела бібліотекознавчих досліджень // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – Вип. 41. – С. 371–381.
11. Струнгар В. Методологія дослідження контенту бібліотечних сторінок у соціальних медіа // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – Вип. 43. – С. 488–500.
12. Тарасенко Н. Розкриття бібліотечних фондів засобами соціальних мереж як фактор наповнення інформаційного простору / Н. Тарасенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / редкол.: О. С. Онищенко (голова), Г. В. Боряк, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 205–218.
13. Терещенко І. Бібліотечні продукти та послуги в соціальних медіа / І. Терещенко //

Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / редкол.: О. С. Онищенко (голова), Г. В. Боряк, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2013. – Вип. 36. – С. 217–224.

14. Чуприна Л. Оперативна інформація в соціальних мережах: особливості обігу та використання бібліотеками / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – Вип. 33. – С. 507–523.

15. Ярошенко Т. О. Технології Веб 2.0 для бібліотек і користувачів: нові можливості розвитку бібліотечного середовища : посіб. для бібліотекарів за прогн. підвищ. кваліфікації / Т. О. Ярошенко, Т. О. Якушко. – Укр. бібл. асоц., Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв, Центр безперервн. інформ.-бібл. освіти, Голов. тренінгов. центр для бібліотекарів. – Київ : Самміт-книга, 2013. – 106 с.

References

1. Bulakhova, H. (2013). Biblioteky v sotsialnykh merezhakh ta blohosferi yak zasib reklamuvannia [Libraries on social networks and a blogosphere as an advertizing medium]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 36, pp. 192–199 [in Ukrainian].

2. Vitushko, A. (2013). Diialnist bibliotek u sotsialnykh merezhakh: problemy informatsiinoi bezpeky [Activity of libraries on social networks: problems of information security]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 35, pp. 213–220 [in Ukrainian].

3. Horoviy, V. M. (2010). Sotsialni informatsiyni komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communication, their content and resource: monograph]. Kyiv. 360 p. [in Ukrainian].

4. Hbranchak, T. (2016). Vykorystannia natsionalnymy bibliotekamy sotsmerezh dlia predstavleniia bibliotechnykh produktiv i posluh [Usage social networks among national libraries for presentation of library products and services]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 1, pp. 18–29 [in Ukrainian].

5. Marina, O. (2012). Biblioteky ta sotsialni media: tekhnolohiia vzaiemodii [Libraries and social media: technology of interaction]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Journal Book Chamber*, no. 8, pp. 19–21 [in Ukrainian].

6. Marina, O. (2012). Veb-tekhnolohii v bibliotekakh: novi mozhlyvosti rozvytku komunikatsiinoho seredovyscha [Web technology in libraries, new possibilities of communication environment]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, no. 36, pp. 105–114. Retrieved from <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/v36/36-2-03.pdf> [in Ukrainian].

7. Onyshchenko, O. S. et. al. (2014). Sotsialni merezhi yak instrument vzaiemovplyvu vlady ta hromadianskoho suspilstva [Social networks as the tool of mutual influence of the power and civil society], Kyiv: Nakovo-vydavnychyj tsentr Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, 260 p. [in Ukrainian].

8. Sverhunova, N. M. (2016). Byblyoteky v sotsyalnykh setiakh: neobkhodymost yly dan mode [Libraries in social networks: a necessity or a tribute to fashion]. *Nauchnyie i tiekhnichieskiie biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, no. 5, pp. 52–58 [in Russian].

9. Sotsialni merezhi yak chynnyk rozvytku hromadianskoho suspilstva [Social networks as factor of development of civil society] (2013). Kyiv: Nakovo-vydavnychyj tsentr Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, 250 p. [in Ukrainian].

10. Strunhar, V. (2015). Bibliotechni proekty v sotsialnykh media yak dzherela bibliotekoznavchykh doslidzhen [Library projects in social media as a source of research bibliotekoznavchyh]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 41, pp. 371–381 [in Ukrainian].

11. Strunhar, V. (2016). Metodolohiia doslidzhennia kontentu bibliotechnykh storinok u sotsialnykh media [Methodology of research of content of library pages in social media]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 43, pp. 488–500 [in Ukrainian].

12. Tarasenko, N. (2014). Rozkryttia bibliotechnykh fondiv zasobamy sotsialnykh merezh yak faktor napovnennia informatsiinoho prostoru [Disclosure of library collections by means of social networks as a factor in filling the information space] *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 39, pp. 205–218 [in Ukrainian].

13. Tereshchenko, I. (2013). Bibliotechni produkty ta posluhy v sotsialnykh media [Library products and services in social media]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 36, pp. 217–224 [in Ukrainian].

14. Chupryna, L. (2012). Operatyvna informatsiia v sotsialnykh merezhakh: osoblyvosti obihu ta vykorystannia bibliotekamy [Operational information in social networks: characteristics and use of library circulation]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 33, pp. 507–523 [in Ukrainian].

15. Yaroshenko, T. O. (2013). Tekhnolohii Veb 2.0 dlia bibliotek i korystuvachiv: novi mozhlyvosti rozvytku bibliotechnoho seredovyscha [Web 2.0 technologies for libraries and users new opportunities for the development of library environment]. Kyiv: Sammit-knyha, 106 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.04.2017.

Nataliya Tarasenko,

Junior Research Associate, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Information Communication among Social Networks: Standardization Aspects of Library Segment

The article substantiates the expediency of developing and implementing standards for libraries presence in the environment of social networks that promote their effectiveness as channels of social information communications. Based on the monitoring of the representations of foreign and domestic libraries in the social network Facebook and the recommendations of the professional community, proposals on the approximate standards for building and filling the

Facebook page of the library are formulated.

Keywords: library page on social networks, standards representative network library, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine on Facebook.

Наталия Тарасенко,

мл. науч. сотр., Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Информационные коммуникации в среде социальных сетей: аспекты стандартизации библиотечного сегмента

В статье обоснована целесообразность разработки и внедрения стандартов присутствия библиотек в среде социальных сетей, способствующих повышению их эффективности в качестве каналов социальных информационных коммуникаций. На основе мониторинга представительств зарубежных и отечественных библиотек в социальной сети Facebook и рекомендаций профессионального сообщества сформулированы предложения относительно ориентировочных стандартов построения и информационного наполнения Facebook-страницы библиотеки.

Ключевые слова: библиотечные страницы в социальных сетях, стандарты сетевых представительств библиотек, НБУВ в Facebook.

Ігор Гах,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У БІБЛІОТЕЦІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ БЕЗДРОВОВИХ БІБЛІОТЕЧНИХ МЕРЕЖ

У статті проаналізовано мультимедійні мережеві технології в контексті сучасних цифрових бездротових (Wi-Fi) бібліотечних мереж, стандарти передачі даних у них. З урахуванням переваг і недоліків цих мереж, архітектурно-планувальних рішень бібліотечних споруд і приміщень, а також вимог користувачів сформульовано висновки щодо доцільності їх розгортання і функціонування в кожному конкретному випадку Wi-Fi-зон для передачі мультимедійної інформації в інформаційно-бібліотечному середовищі.

Ключові слова: бібліотеки, інформаційно-бібліотечне середовище, мультимедійна інформація, мультимедійні технології, цифрові мережі з інтеграцією послуг, бездротові мережі, Wi-Fi-технології, Wi-Fi-зони.

Розвиток бібліотечного та міжбібліотечного інформаційного простору в нинішніх умовах неможливий без сучасних засобів зв'язку та роботи з інтранета інтернет-мережами. Впровадження сучасних автоматизованих виробництв і комп'ютерної техніки в бібліотечну діяльність вимагає організації високошвидкісних засобів та технологій передачі даних в інформаційно-бібліотечному просторі. Ці питання розглядались у працях Я. Шрайберга [12], Л. Костенка [15], В. Петрова [11]. Висвітлення ролі та значення сучасних засобів передачі інформації в інформаційно-бібліотечному середовищі, у тому числі й за допомогою бездротових мереж, знайшли своє відображення в працях С. Канвілکارа [13], Д. Соловяненка [16], Л. Костенка [14], В. Оліфера [4].

Водночас аналіз публікацій, присвячених проблемам автоматизації та інформатизації бібліотечного середовища, дає підстави зробити висновок щодо актуальності та затребуваності досліджень, що доповнюють і конкретизують висвітлення питання недоліків та переваг використання технологій Wi-Fi в бібліотеках. Саме такому аспекту використання інтернет-технологій у бібліотеках і присвячена ця публікація.

Всесвітня тенденція до розширення зон Wi-Fi обумовлена рядом важливих факторів, таких як прискорення передачі інформаційних повідомлень, можливість швидкого обміну інформацією між користувачами, одержання й передача повідомлень, можливість миттєвого одержання інформації з будь-якої точки земної кулі.

Назва «Wi-Fi» – це скорочення словосполучення Wireless-Fidelity, буквально – «Бездротова Свобода», що в певному сенсі відображає призначення цього бездротового інтерфейса. Wi-Fi був створений у 1991 р. NCR Corporation/AT&T (Lucent Technologies і Agere Systems) у Нівегейн, Нідерланди. Нині Wi-Fi це торгова марка, що належить Wi-Fi Alliance. Також Wi-Fi – загальноживана назва для стандарту бездротової передачі даних, який об'єднує кілька протоколів і ґрунтується на сімействі стандартів IEEE 802.11

(Institute of Electrical and Electronic Engineers – міжнародна організація, що займається розробкою стандартів у сфері електронних технологій). Найвідомішим і найпоширенішим на сьогодні є протокол IEEE 802.11 g, що визначає функціонування бездротових мереж [1].

Wi-Fi призначений для об'єднання між собою двох і більше пристроїв. Але це занадто загальний висновок, і необхідно його конкретизувати.

Тип з'єднання двох пристроїв напряму називається «Точка-точка». У результаті виникає безпроводна локальна мережа, яка складається з двох пристроїв, оснащених Wi-Fi-адаптерами. Цими пристроями можуть бути будь-які електронні апарати, наприклад, настільні ПК, ноутбуки, КПК, смартфони тощо. При з'єднанні типу «Точка-точка» достатньо двох (по одному для кожного пристрою) Wi-Fi-адаптерів. Вони можуть бути виконані у вигляді PCI-карт розширення, а також PCMCIA-, flash-карт та ін. [2, 8].

З'єднання більше ніж двох пристроїв у бездротову локальну мережу відрізняється тим, що одних лише Wi-Fi-адаптерів у цьому випадку буде недостатньо. Необхідна також точка доступу Access Point (AP). AP з'єднується провідним способом з кабелем інтернет-

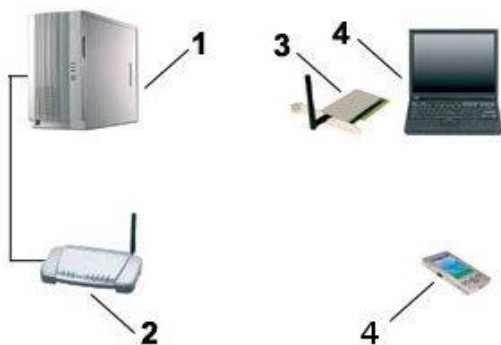
з'єднання (якщо планується вихід у глобальну мережу з «повітряної» локальної мережі), і безпроводним – з пристроями, оснащеними Wi-Fi-адаптерами. Можлива схема і без під'єднання до Інтернет. В описаній у цьому пункті схемі Access Point виступає як з'єднувач пристроїв, які входять у створену на основі технології Wi-Fi локальну мережу. Крім того, вона ж може виступати як міст (тобто, по суті, з'єднувачем) між бездротовою локальною та глобальною мережею [1, 4].

Ну і, нарешті, завдяки бездротовій Wi-Fi мережі можна об'єднати між собою дві й більше провідні або повітряні мережі. Виконується це завдання за допомогою все тієї ж AP [2, 4]. Переваги бездротових мереж в аспекті їхнього використання в бібліотеці сьогодні є очевидними. Технологія Wi-Fi стала невід'ємною частиною сучасного життя, а отже, застосування цієї технології в бібліотечній сфері дало відчутні результати, якість обслуговування читачів і навіть відвідуваність бібліотек значно підвищилась.

Нині Wi-Fi використовується в багатьох організаціях, оскільки при визначених умовах швидкість роботи мережі вже перевищує 100 Мбіт/с. Користувачі можуть переміщатись між точками доступу по території покриття мережі Wi-Fi [1].

Як правило установка Wireless LAN рекомендується там, де розгортання кабельної системи неможливо або економічно недоцільно, а також у приміщеннях або на території, де існують труднощі з монтажем провідної мережі. Бездротова мережа незамінна там, де присутня необхідність у мобільності. Наприклад, це стосується публічних бібліотек, де

Схема функціонування Wi-Fi мережі

- 1 - сервер
- 2 - точка доступу
- 3 - Wi-Fi адаптер
- 4 - пристрої локальної мережі

деяким співробітникам і читачам доводиться працювати зі своїми ноутбуками та іншими мобільними пристроями на різних робочих місцях. Wi-Fi можна використовувати на додаток до існуючої кабельної мережі. Наприклад, якщо в приміщеннях бібліотеки прокладена дротова мережа, але бібліотеку часто відвідують співробітники з філій або читачі, для яких не вистачає стаціонарних робочих місць і в яких є свої мобільні пристрої, – Wi-Fi буде для них зручним рішенням [1, 8]. Ці умови, а також велика кількість читачів з різноманітними пристроями, обладнаними модулем Wi-Fi, і були ключовими при створенні Wi-Fi-зон у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). До речі, невелика ширина використовуваного спектра частот, відсутність можливостей роумінгу і авторизації не дають змоги Wi-Fi-пристроєм потіснити на ринку мобільний зв'язок. Тим не менше, компанії ZyXEL, SocketIP і Symbol Technologies пропонують рішення щодо організації Wi-Fi телефонії [10].

Першим стандартом Wi-Fi був 802.11. Найповільніший серед усіх стандартів Wi-Fi, він підтримує швидкість передачі 1–2 Мб/с [3, 9].

Наступним був розроблений 802.11 а, який підтримує передачу даних із швидкістю до 54 Мб/с. Реальна швидкість зазвичай становить приблизно 22–26 Мб/с. Працює на частоті 5 ГГц і виконує передачу даних за допомогою методу OFDM (мультиплексування с ортогональним діленням частот). 802.11 а здатний на передачу даних із швидкістю 54 Мб/с на відстані від 12 до 15 м і 6 Мб/с від 50–90 м, причому всередині приміщення, де є різноманітні перешкоди типу капітальних і некапітальних стін, водночас як на відкритому просторі 54 Мб/с забезпечується вже на 30–40 м, а 6 Мб/с – до 250–350 м [3].

802.11 б – найбільш поширений на сьогодні в мобільних пристроях стандарт. Швидкість лише до 11 Мб/с. Реальна – 5–7 Мб/с. Частота – 2,4 ГГц, метод – DSSS (пряма послідовність із рознесенням сигналу по широкому діапазону). У закритому приміщенні 11 Мб/с тримається до 30–40 м, а 1 Мб/с – до 80–100 м. На відкритому просторі Wi-Fi-мережа працює на швидкості до 11 Мб/с на відстані 200–300 м і тримає 1 Мб/с до 500–600 м. Також існує 802.11 б+ (22 Мб/с, сумісний із «просто» 802.11 б) [3, 9].

802.11 г забезпечує швидкість передачі даних до 54 Мб/с. Реальна швидкість становить приблизно 50 % від заявленої, а саме – від 22 до 24 Мб/с. Функціонує на частоті 2,4 ГГц і використовує методи OFDM і FSSS. На вулиці пристрої, підключені до такої Wi-Fi-мережі, можуть обмінюватися даними зі швидкістю 54 Мб/с, перебуваючи на відстані 150–200 м один від одного, і зі швидкістю в 1 Мб/с на відстані 400–500 м. Що стосується закритого простору – то тут усе менш вдало: від 30 до 40 і від 80 до 100 м відповідно [3, 9].

Крім описаних стандартів, існують ще 802.11 і та 802.11 н. Стандарт IEEE 802.11 н був затверджений 11 вересня 2009 р. Його застосування дає змогу підвищити швидкість передачі даних практично вчетверо порівняно з пристроями стандартів 802.11 г (максимальна швидкість яких становить 54 Мбіт/с) за умови використання в режимі 802.11 н з іншими пристроями 802.11 н. Теоретично 802.11 н здатний забезпечити швидкість передачі даних 600 Мбіт/с.

Стандарт 802.11 н розроблявся понад сім років. У 2007 р. була затверджена «чорнова» версія 802.11 н Draft 2.0, порівняно з якою в остаточний варіант внесено лише небов'язкові доповнення. Таким чином, випущені за останні два роки до стандартизації

пристрої Draft n будуть повністю сумісні з фінальною версією. Нове устаткування зможе працювати також із пристроями попередніх поколінь 802.11 a/b/g. Висока швидкість досягається завдяки технології багатопотокової передачі даних (MIMO – multiple-input multiple-output). Приймачі і передавачі оснащуються кількома антенами. Бездротова мережа 802.11 n може працювати у двох частотних діапазонах і забезпечує розширену зону прийому порівняно з попередньою версією [1].

У Wi-Fi-мережах НБУВ застосовані одночасно всі названі стандарти, завдяки чому більшість читачів і співробітників бібліотеки можуть вільно працювати в мережі, не задумуючись, який стандарт підтримує їхній пристрій.

Для обмеження доступу стороннім пристроям у Wi-Fi-мережі застосовується шифрування даних. У кожен пристрій, включаючи точку доступу, прописується спеціальний ключ (фраза), яким шифруються дані, передані «по повітрю». Сам же ключ у «ефір» не передається, тому «перехопити» його не можливо. Теоретично, звичайно, існує можливість підібрати ключ до мережі. Але ця можливість обернено пропорційна довжині ключа. Виходячи з цього, фахівці рекомендують створювати ключ якомога більшої довжини (з великою кількістю символів). Додатково деякі точки доступу дають змогу прописувати фізичні адреси (MAC-адреси) конкретних бездротових пристроїв, які повинні мати доступ до мережі – іншим пристроям з'єднання надаватися не буде [4, 9].

На сьогодні на ринку існує величезний вибір Wi-Fi-роутерів. Від найпростіших, до більш складних з додатковими можливостями, такими як передача голосових даних (телефонія), створення віртуальних тунелів, підтримка бездротового доступу в Інтернет, підтримка ADSL і багато ін. Ціновий діапазон від 20 дол. за найпростіші моделі. Такі пристрої підійдуть для не критичного до якості домашнього використання. Середня надійна модель для невеликої офісної мережі обійдеться в 50–100 дол. У настільних комп'ютерах для підключення до мережі Wi-Fi, як правило, використовують PCI або PCI-express-карту. Її вартість 10–30 дол. Більшість сучасних ноутбуків уже обладнано мережевою картою Wi-Fi, і для підключення до бездротової мережі додаткового обладнання не потрібно. Для більш старих моделей, де підтримка Wi-Fi не передбачена, можна придбати Wi-Fi USB-карту за ціною 20–40 дол., або PCMCIA-карту [4, 5].

Серед переваг використання технології Wi-Fi є те, що в бездротову мережу простіше додати новий пристрій, ніж зробити те ж саме, маючи дротову мережу. Як у першому, так і в другому випадку, новий пристрій доведеться обладнати мережевим обладнанням (Wi-Fi-адаптером або мережевою картою відповідно). Але у випадку з бездротовою мережею потім необхідно виконати лише програмні налаштування, а при роботі з дротами прийдеться цей самий дріт спершу підготувати, а потім ще його й протягнути куди потрібно [6, 7, 8].

До всього ж використання переносних пристроїв забезпечує ще одну перевагу для роботи у мережі, а саме – мобільність у межах зони покриття Wi-Fi-мережі, що неможливо за умови роботи в дротовій локальній мережі [5, 6].

Серед недоліків використання технології Wi-Fi варто виділити чутливість до перешкод, таких як, наприклад, електромагнітні хвилі, що випромінюються різноманітною технікою, розташованою в зоні покриття мережі. Вони впливають, насамперед, на швидкість з'єднання. Вона може істотно впасти при потраплянні радіопотоку в зону

перешкод [5, 6, 7]. Крім того, швидкість кабельного з'єднання поки все-одно залишається вищою, ніж швидкість безпроводного. У будь-якому випадку, на рівних відстанях між джерелом сигналу і приймачем [5, 6, 7].

Не зважаючи на недоліки, технологія Wi-Fi дуже широко застосовується в повсякденному житті. У першу чергу, це, звичайно, бездротові локальні і, можливо так буде в майбутньому, глобальні мережі. Наприклад, нині в Україні з'являється дедалі більше місць (Wi-Fi-зони), які оснащені Wi-Fi-точками доступу. Це бібліотеки, офіси компаній, різноманітні кафе, бари, клуби, вокзали, аеропорти тощо. Підключення клієнтського пристрою, оснащеного Wi-Fi-адаптером, може бути платним або абсолютно безкоштовним залежно від завдань, статусу, політики закладу, оснащеного AP. Також AP встановлюють в інститути та університети, в інші місця навчання. В основному всі вони (у тому числі і Wi-Fi-зони НБУВ) побудовані за схемою, зображеною на рисунку нижче [8]:

Нині поширюється використання Wi-Fi-телефонів. Утім, навряд чи вони можуть повністю замінити своїх GSM-братів. Адже GSMвишок зараз набагато більше, і кількість AP є, порівняно з GSM-антенами просто мізерною, тобто, при використанні Wi-Fi покриття значно звузиться. А ось використання Wi-Fi-телефонів на заздалегідь обумовленій площі (наприклад, на території певної організації) – доволі ефективно [10], достатньо лише встановити необхідні точки доступу, що забезпечить повсюдне і постійне покриття на потрібній території.

Підсумовуючи все сказане, слід наголосити на тому, що мережі з застосуванням Wi-Fi на сьогодні дуже популярні завдяки названим вище перевагам і архітектурі, за допомогою якої вони побудовані, також невеликим фінансовим затратам на їх розгортання та налаштування. Наявність широкого спектра інтегрованих протоколів [18, 19] дає можливість оптимізувати передачу гетерогенної мультимедійної інформації (текст, звук, відео тощо) [17]. Незважаючи на недоліки, пов'язані з чутливістю до

перешкод, меншою швидкістю передачі даних, яка ще й залежить від відстані, мережі на технології Wi-Fi продовжують розвиватись і розширюватись. Загалом технології Wi-Fi характеризуються високою ефективністю, забезпечують ряд додаткових можливостей, і, з огляду на це, є доволі перспективними.

Література

1. 802.11 n Wi-Fi: ответы на 5 больших вопросов [Электронный ресурс] // 3 DNews Daily Digital Digest. – Режим доступа: http://www.3dnews.ru/news/802_11_n_wi-fi_otveti_na_5_bolshih_voprosov/. – Загл. с экрана.

2. Росс Дж. Wi-Fi. Беспроводные сети. Установка. Конфигурирование. Использование / Джон Росс ; пер. В. Ветлужских. – НТ Пресс, 2006. – 312 с.

3. *Walberg S. Wireless All In One For Dummies / Sean Walberg, Loyd Case. – Wiley Publishing, 2010. – 507 с.*
4. *Олифер В. Г. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы / Олифер В. Г., Олифер Н. А. – Питер, 2001. – 669 с.*
5. Ваш добрый помощник «Wi-Fi: Преимущества и Недостатки» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://goodshelper.ru/wi-fi-preimushhestva-i-nedostatki>. – Загл. с экрана.
6. Тематические статьи «Преимущества и недостатки технологии Wi-Fi» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://k-net.com.ua/publikacii/12/>. – Загл. с экрана.
7. Беспроводные сети [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://infospas.ru/service/maintenance/wifiservice/>. – Загл. с экрана.
8. Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. «Wi-Fi Zone – правила користування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libkor.cg.ukrtel.net/index.php?id=6&sid=4>. – Назва з екрана.
9. Технология Wi-Fi [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://article.cod3sun.com/tehnologiya_wifi.html. – Загл. с экрана.
10. Wi-Fi HotSpot 2.0 – Беспроводные сети нового поколения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.officeup.com.ua/solutions/article/24/71.html>. – Загл. с экрана.
11. Формирование баз данных реферативной информации – путь к оперативному обмену результатами научных исследований / В. В. Петров, А. А. Крючин, Л. И. Костенко [и др.] // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2010. – Вып. 8. – С. 103–109.
12. *Шрайберг Я.* Первое десятилетие информационного века: влияние информационно-электронной среды на роль и позицию библиотек в развивающемся обществе: ежегод. докл. конф. «Крым», 2010 г. / Я. Шрайберг. – Судак ; Москва : препрогр. центр ГПНТБ России, 2010. – 77 с.
13. *Khanvilkar S. et al. Multimedia Networks and Communication // Electrical Engineering Handbook / edited by W. K. Chen. – [S. l.]: Academic Press, 2004. – pp. 401–425.*
14. *Костенко Л. Й.* Розвиток комп'ютерно-телекомунікаційних технологій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / Л. Й. Костенко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–23 трав. 2007 р. – Київ, 2007. – С. 156–158.
15. *Костенко Л. Й.* Програма розвитку комп'ютерних технологій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / Л. Й. Костенко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25–26 трав. 2004 р. – Київ, 2004. – С. 130–132.
16. *Соловяненко Д. В.* Наукові бібліотеки та перспективні Інтернет-технології / Д. В. Соловяненко, Л. Й. Костенко // Бібл. вісн. – 2011. – № 6. – С. 45–47.
17. *Гах І. П.* Мультимедійні технології в бібліотечних мережах з інтеграцією послуг / І. П. Гах // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – Вип. 43. – С. 536–559.
18. *Гах І.* Необхідність та перспективи впровадження цифрових мереж інтегрального

обслуговування для передачі мультимедійної інформації в інформаційно-бібліотечному середовищі / І. П. Гах // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 36. – С. 353–375.

19. Гах І. Моделі цифрових мереж інтегрального обслуговування в інформаційно-бібліотечному середовищі: відповідність сучасним вимогам / І. Гах // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – Вип. 41. – С. 609–623.

References

1. 802.11 n Wi-Fi: otvety na 5 bolshikh voprosov [802.11 n Wi-Fi: answers to 5 big questions]. *3 dnews.ru*. Retrieved from: http://www.3dnews.ru/news/802_11_n_wi-fi_otvety_na_5_bolshih_voprosov/ [in Russian].

2. Ross, Dzh. (2006). Wi-Fi. Besprovodnyye seti. Ustanovka. Konfigurirovaniye. Ispolzovaniye [Wi-Fi. Wireless network. Installation. Configuring. Using]. HT Press [in Russian].

3. Walberg, S. (2010). Wireless All In One For Dummies. Sean Walberg, Loyd Case. Wiley Publishing [in English].

4. Olifer, V. G. (2001). Kompyuternyye seti. Printsipyi, tehnologii, protokolyi [Computer networks. Principles, technologies, protocols]. SPb : Piter [in Russian].

5. Vash dobryy pomoshchnik «Wi-Fi: Preimushchestva i Nedostatki» [Your good helper «Wi-Fi: Advantages and Disadvantages»]. *goodshelper.ru*. Retrieved from <http://goodshelper.ru/wi-fi-preimushchestva-i-nedostatki> [in Russian].

6. Tematicheskiye stati «Preimushchestva i nedostatki tekhnologii Wi-Fi» [Thematic articles «Advantages and disadvantages of Wi-Fi technology»]. *k-net.com.ua*. Retrieved from: <http://k-net.com.ua/publikacii/12/> [in Russian].

7. Besprovodnyye seti [Wireless network]. *infospas.ru*. Retrieved from <http://infospas.ru/service/maintenance/wifiservice/> [in Russian].

8. Chernihivska oblasna universalna naukova biblioteka im. V. H. Korolenka. «Wi-Fi Zony – pravyla korystuvannya» [Chernihiv Regional Universal Scientific Library. Korolenko. «Wi-Fi Zone – terms of use»]. *libkor.cg.ukrtel.net*. Retrieved from <http://libkor.cg.ukrtel.net/index.php?id=6&sid=4> [in Ukrainian].

9. Tehnologiya Wi-Fi [Wi-Fi technology]. *article.cod3sun.com*. Retrieved from http://article.cod3sun.com/tehnologiya_wifi.html [in Russian].

10. Wi-Fi HotSpot 2.0–Besprovodnyye seti novogo pokoleniya [Wi-Fi HotSpot 2.0–New generation wireless networks]. *officeup.com.ua*. Retrieved from <http://www.officeup.com.ua/solutions/article/24/71.html> [in Russian].

11. Petrov, V. V., Kryuchin, A. A., Kostenko, L. I., Minina, N. N., Zaychenko, N. Ya (2010). Formirovanie baz dannyih referativnoy informatsii – put k operativnomu obmenu rezultatami nauchnyih issledovaniy [The formation of databases of bibliographic information – the path to rapid exchange of research results]. *Biblioteki natsionalnykh akademiya nauk: problemy funktsionirovaniya, tendentsii razvitiya – Library of the National Academies of Science: Problems of Operation, Development Trends*, Vol. 8, pp. 103–109 [in Russian].

12. Shrayberg, Ya. (2010). Pervoe desyatiletie informatsionnogo veka: vliyanie informatsionno-elektronnoy sredy na rol i pozitsiyu bibliotek v razvivayuschemsya obschestve:

ezhegod. dokl. konf. «Kryim» [The first decade of the information age: the influence of information and electronic environment of the role and position of libraries in a developing society: ezhegod. rep. Conf. «Crimea»]. Moscow : preprogr. Russian National Public Library Center [in Russian].

13. Khanvilkar, S. et al. (2004). Multimedia Networks and Communication. Electrical Engineering Handbook. Academic Press, pp. 401–425 [in English].

14. Kostenko, L. Y. (2007). Rozvytok kompyuterno-telekomunikatsiynykh tekhnolohiy u Natsionalniy bibliotetsi Ukrayiny imeni V. I. Vernadskoho [The development of computer and telecommunication technologies in the National Library of Ukraine Vernadsky]. *Documentation. Library. Information activities: Problems of science, practice 07: zb. materialiv IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (21–23 trav.) – Coll. Materials IV Intern. Scientific-Practic. Conf.* (pp. 156–158). Kyiv [in Ukrainian].

15. Kostenko, L. Y. (2004). Prohrama rozvytku kompyuternykh tekhnolohiy u Natsionalniy bibliotetsi Ukrayiny imeni V. I. Vernadskoho [Program of Computer Technology in the National Library of Ukraine Vernadsky]. *Documentation. Library. Information activities: Problems Science, Practice 04: zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf. (25–26 trav.) – Coll. Intern Materials. Scientific-Practic. Conf.* (pp. 130–132). Kyiv [in Ukrainian].

16. Solovyanenko, D. V. (2011). Naukovi biblioteky ta perspektyvni Internet-tekhnolohiyi [Scientific Libraries and perspective Internet technologies]. *Bibliotechnyy visnyk – Library Journal*, no. 6, pp. 45–47 [in Ukrainian].

17. Hakh, I. P. (2016). Multymediyni tekhnolohiyi v bibliotechnykh merezhakh z intehratsiyeyu posluh [Multimedia technology in library network with integration of services]. *Naukovi praci Nacionalnoyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 43, pp. 536–559 [in Ukrainian].

18. Hakh, I. P. (2013). Neobxidnist ta perspektyvy vprovadzhennya cyfrovyx merezh intehrального obsluhovuvannya dlya peredachi multymedijnoyi informaciyi v informacijno-bibliotechnomu seredovyshhi [The need and prospects for introduction of integrated services digital network for transmitting multimedia information in the library environment]. *Naukovi praci Nacional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 36, 353–375 [in Ukrainian].

19. Hakh, I. P. (2015). Modeli cyfrovyx merezh intehrального obsluhovuvannya v informacijno-bibliotechnomu seredovyshhi: vidpovidnist suchasnym vymoham [Models Integrated Services Digital Network in information and library environment: compliance with modern requirements]. *Naukovi praci Nacionalnoyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 41, 609–623 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.05.2017.

Ihor Gah,

Junior Researcher, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Multimedia Technologies in the Library in the Context of Modern Library Wireless Networks

In the article the multimedia network technologies in the context of modern digital wireless (Wi-Fi) library networking standards data are analysed.

Given the advantages and disadvantages of these systems, architectural and planning decisions of library buildings and premises, as well as user requirements, conclusions on the feasibility of their deployment and Wi-Fi-zone operation in each case for the transfer of multimedia information in the library environment are formulated.

Keywords: libraries, information and library environment, multimedia information, multimedia technology, digital network with integration services, wireless networks, Wi-Fi-technology, Wi-Fi zone.

Игорь Гах, мл. науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Мультимедийные технологии в библиотеке в контексте современных беспроводных библиотечных сетей

В статье проанализированы мультимедийные сетевые технологии в контексте современных цифровых беспроводных (Wi-Fi) библиотечных сетей, стандарты передачи данных в них. С учетом преимуществ и недостатков этих сетей, архитектурно-планировочных решений библиотечных сооружений и помещений, а также требований пользователей сформулированы выводы о целесообразности их развертывания и функционирования в каждом конкретном случае Wi-Fi-зон для передачи мультимедийной информации в информационно-библиотечной среде.

Ключевые слова: библиотеки, информационно-библиотечная среда, мультимедийная информация, мультимедийные технологии, цифровые сети с интеграцией услуг, беспроводные сети, Wi-Fi-технологии, Wi-Fi-зоны.

Олена Глушан,

канд. іст. наук, доцент,

Київський національний університет культури і мистецтв

ПРОЕКТ СТАНДАРТУ МРА «ДОКУМЕНТИ В КОНТЕКСТАХ» (RIS): КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ БАГАТОВИМІРНОГО АРХІВНОГО ОПИСУВАННЯ

Розглянуто діяльність та основні напрацювання експертної групи Міжнародної ради архівів з архівного описування в період 2012–2016 рр. Висвітлено методологічні засади і технологічний контекст розроблення та основні положення проекту стандарту архівного описування «Документи в контекстах».

Ключові слова: стандартизація, архівне описування, концептуальна модель, онтологія, Міжнародна рада архівів, «Документи в контекстах».

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій вимагає не просто перегляду чинних міжнародних дескриптивних стандартів, а суттєвих змін підходів фахової спільноти до стандартизації архівного описування. В умовах інформатизації архівної справи дескриптивні стандарти розглядаються як «необхідний інструмент робочих процесів для електронних мереж, в яких інформація є спільним ресурсом чи об'єктом обміну між розподіленими комп'ютерами чи різними робочими місцями» [7, с. 8]. Відповідно дедалі активніше в роботі з перегляду існуючих міжнародних стандартів архівного описування, спрямованій на покращення архівної дескриптивної практики та підвищення її ефективності в задоволенні потреб користувачів, застосовуються методи концептуального моделювання. Використання прийомів і процедур формалізації різнорідних знань про власну предметну область та представлення їх в інтегрованій формальній моделі сприяє вирішенню ще одного актуального для фахівців середовища LAM (Library, Archive, Museum) завдання – підвищення інтеоперабельності архівних, бібліотечних і музейних стандартів з метою формування інтегрованих систем доступу до культурної спадщини.

Міжнародний досвід стандартизації архівного описування та проблеми впровадження міжнародних дескриптивних стандартів у вітчизняну практику неодноразово ставали предметом наукових студій вітчизняних дослідників [1–6, 8–9]. Метою цієї розвідки є висвітлення основних напрацювань експертної групи Міжнародної ради архівів (МРА) з архівного описування в період з 2012 по 2016 р.

Розпочата МРА наприкінці 1980-х років робота з розроблення міжнародних стандартів архівного описування в наступні 20 років ознаменувалася появою двох редакцій Міжнародного стандарту архівного описування (загального) (ISAD(G)), двох редакцій Міжнародного стандарту архівних авторитетних записів для інституцій, приватних осіб і родин (фондоутворювачів) (ISAAR(CPF)), Міжнародного стандарту описування ділових функцій і адміністративної діяльності фондоутворювача (ISDF) та Міжнародного стандарту описування установ, що зберігають архівні фонди (ISDIAH) [15, с. 15]. Ці чотири стандарти розроблялися окремо: спершу з'явилися та були переглянуті ISAD(G) (1994, 1999) й ISAAR(CPF) (1996, 2004), а потім – опубліковані ISDF (2007) та ISDIAH

(2008). Їх взаємозв'язок і послідовність забезпечувалися участю окремих архівістів у роботі над кількома стандартами [13, с. 568]. З чотирьох дескриптивних стандартів лише ISAD(G) та ISAAR(CPF) набули певного поширення і впровадження в національні практики архівного описування окремих країн.

З огляду на те, що дескриптивні стандарти МРА розроблялися послідовно, а не одночасно, їх взаємозв'язки один з одним не завжди явні для архівістів. ISAD(G) не містить відомостей про такі взаємозв'язки. Багатьом архівістам складно зрозуміти, як використовувати ці чотири стандарти разом, аби сформуванати повне архівне описання. Першим кроком на шляху до розробки концептуальної моделі архівного описування стала уніфікація глави в ISAAR(CPF), ISDF та ISDIAH, присвяченої встановленню зв'язків між архівами, їх творцями чи власниками і функціями фондоутворювачів, що була презентована архівному співтовариству на Конгресі МРА в Брісбені (Австралія) у 2012 р. [13, с. 571]. Того ж року з метою узгодження, інтеграції та розвитку чотирьох стандартів архівного описування Комісією з Програми МРА було створено експертну групу МРА з архівного описування (Experts Group on Archival Description, EGAD) [15, с. 4]. Фахівці EGAD мали спрямувати свої зусилля на побудову схеми взаємозв'язків між елементами даних з тим, щоб запропонувати єдину базову модель для стандартів описування з виокремленням об'єктів, що відповідають архівним документам, фондоутворювачам та їх функціям. Розробити новий стандарт архівного описування EGAD повинна була до 2016 р.

До складу EGAD нині входить 20 представників із 14 країн: Австралії, Австрії, Бразилії, Великобританії, Іспанії, Італії, Канади, Кот-д'Івуару, Німеччини, Румунії, США, Фінляндії, Франції, Швейцарії [12]. Той факт, що серед розробників нового стандарту архівного описування не представлені взагалі Азія, Східна Європа, тоді як деякі країни Західної Європи (Великобританія, Італія, Франція), США та Австралія мають по два і більше представників, викликає в окремих членів професійного співтовариства стурбованість щодо перспектив впровадження стандарту у практику багатьох країн і його широкого розповсюдження у світі [14].

Зустрічі EGAD проходили в Бельгії (2013 р.), Іспанії (2014 р.), Румунії (2015 р.), Франції (2016 р.). Як зазначають розробники, у своїй роботі вони спиралися на понад 20-річний успішний досвід з розробки дескриптивних стандартів МРА (над попередніми стандартами архівного описування працювали нинішні члени EGAD й розробники проекту нового стандарту – Адріан Каннінгам (Австралія) з 1998 р., Віктор Мануел Маркес де Фонсека (Бразилія) з 1996 р., Стефано Віталі (Італія) з 1996 р.) і враховували критику існуючих практик, національні концептуальні моделі архівного описування (австралійську, американську, іспанську, канадську, новозеландську, фінську та ін.), дескриптивні моделі, що розроблялися представниками споріднених галузей знань (наприклад, фахівцями Міжнародної ради музеїв (ICOM) – CIDOC Conceptual Reference Model, Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) – Functional Requirements for Bibliographic Records, фахівцями у галузі історії – An Ontology for Linking Open Descriptions of Events та ін.), а також можливості, що їх надають нові інформаційно-комунікаційні технології, зокрема семантичні та технології пов'язаних відкритих даних (Linked Open Data) [16, с. 186].

Однією з основних подій Конгресу МРА, що проходив з 5 по 10 вересня 2016 р. у Сеулі (Південна Корея), стала презентація розробленого EGAD проекту нового стандарту архівного описування під назвою «Документи в контекстах» (Records in Contexts, RiC) [16]. У завершеному вигляді стандарт має складатися з двох частин: концептуальної моделі (RiC–CM) й онтології (RiC–O). Проект першої частини нового стандарту МРА оприлюднила у вересні 2016 р. [18]. Його публічне обговорення тривало до 31 січня 2017 р. [10]. Винесення на публічне обговорення проекту другої частини стандарту «Документи в контекстах» (RiC–O) заплановано на 2017 р. [11]. Передбачається, що RiC–O буде транспозицією (представленням) RiC–CM у формальну онтологію, створену з використанням технології RDF (Resource Description Framework) – технології семантичної павутини, та мови OWL (Ontology Web Language) – формальної мови опису онтологій для семантичної павутини, що рекомендовані Консорціумом Всесвітньої павутини (W3 C). RiC–O має надати можливість установам, відповідальним за створення метаданих, що описують архівні документи та їх контексти, представляти ці метадані в мережі Internet у вигляді придатних для обробки й інтероперабельних наборів даних у форматі RDF, які будь-яка інша установа чи особа могла б повторно використати. Таким чином, RiC–O міститиме технічні специфікації для розробників інформаційних систем, що забезпечуватимуть точне багатовимірне архівне описування.

Винесений на розгляд і обговорення широких кіл професійного співтовариства проект першої частини стандарту RiC–CM є документом, що визначає ключові високорівневі поняття архівного описування – об'єкти (14), їх властивості й атрибути (загалом – 67 і 2 атрибути взаємозв'язків) та основні взаємозв'язки між ними (загалом – 792 позиції; однак варто зауважити, що останні потребують подальшої регламентації, оскільки в нинішньому проекті взаємозв'язки розглядаються лише як можливі і не пропонується їх повний чи нормативний опис) [18, с. 1–2]. Об'єктами, що описуються, у проекті визначено документ; складову частину документа; групу документів (фонд, справу, колекцію, додаткове надходження); агента (ним може бути фізична чи юридична особа або група осіб); професію (заняття); посаду (становище); функцію; функцію (узагальнено); діяльність; повноваження; документальну форму; дату; місце; поняття (подію, явище). Серед властивостей та атрибутів об'єктів, що описуються, виокремлено чотири, що є спільними для всіх об'єктів: глобальний постійний ідентифікатор; місцевий ідентифікатор; назва; загальні примітки.

ISAD(G) розроблявся на базі прийняття фонду як основного рівня описання. Відповідно ESAD(G) передбачає, що описування починається з описування фонду як окремого та цілісного об'єкта і потім може продовжуватися описуванням частини цілого, частини частин. Усі описування пов'язані й утворюють єдину окрему ієрархію. На відміну від ISAD(G), що встановлює однакову схему описування для документа та групи документів як одиниці описування, RiC розглядає документ і групу документів як окремі явища, створені в різний час і з різною метою, та пропонує різні способи їх описування [18, с. 10]. Новий стандарт вводить багатовимірне описування об'єктів, за якого описання, замість ієрархії, може бути представлене у формі графіка чи мережі. Документи, групи документів, взаємозв'язки між ними, їхні взаємозв'язки з функціями, подіями, місцями та іншими об'єктами описування, взаємозв'язки останніх один з одним

представлені як мережа, всередині якої розміщені окремі фонди [20]. Таким чином багатовимірне описування включає й багаторівневе, орієнтоване на фонд як цілісність і представлене в ISAD(G), але водночас дає можливість більш широкого розуміння взаємозв'язків між документами й інституціями або особами, які створюють, накопичують і використовують їх у процесі своєї особистої чи суспільної діяльності. Також багатовимірна модель забезпечує представлення фондів у ширшому контексті, у взаємозв'язках з іншими фондами. На переконання розробників RiC–CM, така модель описування здатна задовольнити принцип «поваги до фонду», але також може бути пристосована до інших типів груп документів, що мають складне походження (напр., серія, що документує одну функцію, яка виконується послідовно різними особами).

Проект нового дескриптивного стандарту МРА на відміну від чотирьох попередніх більшою мірою орієнтований на описування не лише традиційних паперових документів, а й електронних. За задумом його розробників він має бути цікавим і потрібним у практичній діяльності як архівістам, так і фахівцям з керування документаційними процесами. Адже описування й інтелектуальний контроль – необхідні елементи керування документами в контексті, у якому вони створюються, накопичуються та використовуються. У світі паперових документів співробітництво між фахівцями з керування документаційними процесами та архівістами було бажаним і важливим, аби архіви могли впоратися з величезними масивами документів, що передавалися їм на зберігання. Співробітництво ж між ними в умовах вибухового зростання обсягів електронних документів є не просто бажаним, а й необхідним [18, с. 2].

На Конгресі МРА в Сеулі проекту нового дескриптивного стандарту «Документи в контекстах» була присвячена окрема сесія [19]. Деталі концептуальної моделі архівного описування та пов'язаної з нею онтології у своїх доповідях розкрили голова EGAD Даніель Пітті (Вірджинський університет, США), члени виконавчого комітету EGAD Вільям Стоккінг (Британська бібліотека, Великобританія) і Флоренс Клаво (Національні архіви Франції) [16]. У своєму аналітичному огляді підсумків роботи Конгресу румунський архівіст Богдан-Флорін Поповічі відзначив, що доповіді членів EGAD викликали значний інтерес в учасників Конгресу, а «запропонована заміна стандарту архівного описування ISAD(G) і ще трьох інших, пов'язаних з ним стандартів, вважається необхідною та бажаною» [17].

Разом з тим, визнаючи потребу в розробці концептуальної моделі архівного описування і відповідної онтології, низка фахівців у сфері архівної справи та керування документаційними процесами висловили свої критичні зауваження до представленого членами EGAD проекту стандарту RiC. Зокрема учасники міжнародного дослідницького проекту InterPARES Trust суттєвим недоліком RiC–CM називають відсутність чітких визначень базових категорій «об'єкт», «властивість», «взаємозв'язок», що лежать в основі побудови моделі, а також невизначеність місця архівіста в запропонованій моделі архівного описування [14]. Очевидно, що схваленню й публікації нового стандарту архівного описування, придатного для широкого впровадження в національні практики багатьох країн світу, передуватиме кропітка й відповідальна робота з опрацювання численних зауважень і пропозицій, отриманих EGAD у вересні 2016 р. – січні 2017 р., постійні консультації із широкими колами професійного співтовариства п'яти континентів.

Отже, проект нового стандарту архівного описування «Документи в контекстах» не є результатом переписування існуючих дескриптивних стандартів, а став наслідком зусиль фахівців різних країн з розробки базової концептуальної моделі архівного описування та пристосування до потреб архівного співтовариства новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Його поява також відобразила прагнення фахівців середовища ЛАМ підвищити інтегрованість архівних, бібліотечних і музейних стандартів.

Література

1. Драгомірова Л. Українські дескриптивні стандарти: стратегія і тактика впровадження / Л. Драгомірова // Студії з архівної справи та документознавства. – 2005. – Т. 13. – С. 14–87.
2. Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G) : схвалено Комітетом з дескриптивних стандартів, Стокгольм, Швеція, 19–22 вересня 1999 р. / Держкомархів України, УНДІАСД ; пер. та укр. версія Г. В. Папакіна. – 2-е вид. – Київ, 2001. – 47 с.
3. Марченко П. Стандарти кодованих архівних опису та контексту (проблеми впровадження) / П. Марченко // Архіви України. – 2009. – № 1/2. – С. 79–85.
4. Міжнародні дескриптивні стандарти ISAD(G), ISAAR (CPF), ISDIASH, ISDF, EAD, EAC та проблеми їх впровадження в українському архівознавстві : аналіт. огляд / П. М. Марченко, Н. М. Христова ; Держкомархів України, УНДІАСД. – Київ, 2009. – 57, [3] с.
5. Папакін Г. В. Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G) та перспективи його впровадження в Україні (на прикладі фамільного фонду Скоропадських ЦДІАК) / Г. В. Папакін // Архіви України. – 2001. – № 4/5. – С. 3–24.
6. Принципи архівного опису (перший перероблений варіант), затверджені спеціальною комісією з стандартів опису, Мадрид, Іспанія, 1992 р. / Секретаріат Комісії МРА зі стандартів опису. Оттава, лютий 1992 р. / пер. Л. В. Шаріпової, Л. А. Дубровіної // Національна архівна інформаційна система «Архівна та рукописна україніка» і комп'ютеризація архівної справи в Україні. – Київ, 1996. – Вип. 1: Інформатизація архівної справи в Україні: Сучасний стан та перспективи. – С. 261–271.
7. Розвиток стандартизації у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: міжнародний досвід та українські реалії // Бюлетень Галузевого центру науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства. – Вип. 1 (23) / уклад.: А. А. Майстренко, Г. І. Калінічева, В. І. Кугай [та ін.]. – Київ, 2015. – С. 5–22.
8. Селіверстова К. Т. До проблеми впровадження у практику ISAD(G) 1994 і адаптації українських методик архівного описування до світових інформаційних систем. Загальний міжнародний стандарт архівного описування / К. Т. Селіверстова // Студії з архівної справи та документознавства. – 1997. – Т. 2. – С. 123–143.
9. Христова Н. М. Стандартизація в архівній справі: проблеми та перспективи / Н. М. Христова // Студії з архівної справи та документознавства. – 2004. – Т. 12. – С. 75–77.
10. Call for comments: Release of Records in Contexts by EGAD [Electronic resource] //

International Council on Archives : [website]. – Mode of access: <http://ica.org/en/call-comments-release-records-contexts-egad>. – Title from the screen.

11. *Clavaud F.* Release of the ICA–RiC–O ontology for comments: coming soon! / F. Clavaud // Flash. – 2017. – No. 33. – P. 11.

12. EGAD Steering Committee [Electronic resource] // International Council on Archives : [website]. – Mode of access: <http://www.ica.org/en/egad-steering-committee-0>. – Title from the screen.

13. *Gueguen G.* Towards an International Conceptual Model for Archival Description: A Preliminary Report from the International Council on Archives' Experts Group on Archival Description / Gretchen Gueguen, Victor Manoel Marques da Fonseca, Daniel V. Pitti, Claire Sibille-de Grimoard // The American Archivist. – 2013. – Vol. 76. – No. 2. – pp. 566–582.

14. InterPARES Trust responds to EGAD–RiC [Electronic resource] // InterPARES Trust : [website]. – Mode of access: <https://interparestrust.com/2016/12/11/inter pares-trust-responds-to-egad-ric/>. – Title from the screen.

15. *Pitti D.* Records in Context. An international standard for archival description : Progress report / D. Pitti, B. Stocking, A. Rubinstein. – Cleveland, 2015. – 39 p.

16. *Pitti D.* Records in Contexts (RiC): a standard for archival description developed by the ICA Experts Group on Archival Description [Electronic resource] / D. Pitti, B. Stocking, F. Clavaud // Archives, Harmony and Friendship: Ensuring cultural sensitivity, justice and cooperation in a globalised world : Abstracts and Biographies ICA International Congress, 5–10 September 2016, Seoul, Republic of South Korea. – Seoul, 2016. – pp. 186–188. – Mode of access: [http://www.ica.org/sites/default/files/ICA%202016 %20 Abstracts%26 biographies%20 ENG%20 v%20 print.pdf](http://www.ica.org/sites/default/files/ICA%202016%20Abstracts%26%20biographies%20ENG%20v%20print.pdf). – Title from the screen.

17. *Popovici B.-F.* Congresul ICA de la Seul [Electronic resource] / B.-F. Popovici // Bogdan's Archival Blog – Blog de archivist. – Mode of access: <https://bogdanpopovici2008.wordpress.com/2016/09/13/congresul-ica-de-la-seul>. – Title from the screen.

18. Records in Contexts. A Conceptual Model for Archival Description : Consultation Draft v0.1 [Electronic resource]. – September 2016. – 108 p. – Mode of access: <http://www.ica.org/sites/default/files/RiC-CM-0.1.pdf>. – Title from the screen.

19. Records in Contexts. An Archival Description Draft Standard : Presentation [Electronic resource] / D. Patti, B. Stocking, F. Clavaud // International Council on Archives : [website]. – Mode of access: <http://www.ica.org/sites/default/files/session-7.8-ica-egad-ric-congress2016.pdf>. – Title from the screen.

20. *Stocking B.* ICA–Records in Contexts / B. Stocking // Flash. – 2017. – № 33. – pp. 10–11.

References

1. Drahomirova, L. (2005). Ukrainski deskryptivni standarty: stratehiia i taktyka vprovadzhenia. Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva – Studios from the archived business and scientific disciplines of documentation. Vol. 13. pp. 14–87 [in Ukrainian].

2. Zahalnyi mizhnarodnyi standart arkhivnoho opysuvannia ISAD(G) : skhvaleno Komitetom z deskryptivnykh standartiv, Stokholm, Shvetsiia, 19–22 veresnia 1999 r. Derzhkomarkhiv

Ukrainy, UNDIASD (2 d ed.). (H. V. Papakina, Trans). Kyiv, 2001. 47 p. [in Ukrainian].

3. Marchenko, P. (2009). Standarty kodovanykh arkhivnykh opysu ta kontekstu (problemy vprovadzhennia). *Arkhivy Ukrainy – Archives of Ukraine*. no. 1/2. pp. 79–85 [in Ukrainian].

4. Marchenko, P. M., Khrystova, N. M. (2009). Mizhnarodni deskryptyvni standarty ISAD(G), ISAAR (CPF), ISDIASH, ISDF, EAD, EAC ta problemy yikh vprovadzhennia v ukrainskomu arkhivoznavstvi : analit. ohliad. *Derzhkomarkhiv Ukrainy, UNDIASD*. Kyiv. 57, [3] p. [in Ukrainian].

5. Papakin, H.V. (2001). Zahalnyi mizhnarodnyi standart arkhivnoho opysuvannia ISAD(G) ta perspektyvy yoho vprovadzhennia v Ukraini (na prykladi familnoho fondu Skoropadskykh TsDIAK). *Arkhivy Ukrainy – Archives of Ukraine*. –no. 4/5. pp. 3–24 [in Ukrainian].

6. Pryntsypy arkhivnoho opysu (pershyi pereroblenyi variant), zatverdzeni spetsialnoiu komisiieiu z standartiv opysu, Madryd, Ispaniia, 1992 r. / Sekretariat Komisii MRA zi standartiv opysu. Ottava, liutyi 1992 r. (L. V. Sharipova, L. A. Dubrovina, Trans). *Natsionalna arkhivna informatsiina systema «Arkhivna ta rukopysna ukrainika» i komp'uteryzatsiia arkhivnoi spravy v Ukraini – The national archived informative system «Archived and handwritten ukrainika» and computerization of the archived business are in Ukraine*. Kyiv, 1996. issue 1: *Informatyzatsiia arkhivnoi spravy v Ukraini: Suchasnyi stan ta perspektyvy*. pp. 261–271 [in Ukrainian].

7. Maistrenko, A. A., Kalinicheva, H. I., Kuhai, V. I., Romanovskyi, R.V., Tytarenko, A. I. (compilers) (2015). *Rozvytok standartyzatsii u sferi arkhivnoi spravy ta keruvannia dokumentatsiinymy protsesamy: mizhnarodnyi dosvid ta ukrainski realii*. *Biuletyn Haluzevoho tsentru naukovo-tekhnicnoi informatsii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva – Bulletin of the Branch center of scientific and technical information from the archived business and scientific disciplines of documentation*. issue 1 (23). Kyiv. pp. 5–22 [in Ukrainian].

8. Seliverstova, K. T. (1997). Do problemy vprovadzhennia u praktyku ISAD(G) 1994 i adaptatsii ukrainskykh metodyk arkhivnoho opysuvannia do svitovykh informatsiinykh system. *Zahalnyi mizhnarodnyi standart arkhivnoho opysuvannia. Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva – Studios from the archived business and scientific disciplines of documentation*. Vol. 2. pp. 123–143 [in Ukrainian].

9. Khrystova, N. M. (2004). *Standartyzatsiia v arkhivnii spravi: problemy ta perspektyvy*. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva – Studios from the archived business and scientific disciplines of documentation*. Vol. 12. pp. 75–77 [in Ukrainian].

10. Call for comments: Release of Records in Contexts by EGAD. International Council on Archives : [veb-sait]. Retrieved from <http://ica.org/en/call-comments-release-records-contexts-egad> [in English].

11. Clavaud, F. (2017). Release of the ICA–RiC–O ontology for comments: coming soon! *Flash*. no. 33. p. 11 [in English].

12. EGAD Steering Committee. International Council on Archives : [veb-sait]. Retrieved from <http://www.ica.org/en/egad-steering-committee-0> [in English].

13. Gueguen, G., Marques da Fonseca, V. M., Pitti, D. V., Sibille-de Grimoard, C. (2013). *Towards an International Conceptual Model for Archival Description: A Preliminary Report from the International Council on Archives' Experts Group on Archival Description*. *The American Archivist*. Vol. 76. no. 2. pp. 566–582 [in English].

14. InterPARES Trust responds to EGAD–RiC. InterPARES Trust : [веб-сайт]. Retrieved from <https://interparestrust.com/2016/12/11/interpares-trust-responds-to-egad-ric/> [in English].
15. Pitti, D., Stocking, B., Rubinstein, A. (2015). Records in Context. An international standard for archival description : Progress report. Cleveland, 39 p. [in English].
16. Pitti, D., Stocking, B., Clavaud, F. (2016). Records in Contexts (RiC): a standard for archival description developed by the ICA Experts Group on Archival Description. Archives, Harmony and Friendship: Ensuring cultural sensitivity, justice and cooperation in a globalised world : Abstracts and Biographies ICA International Congress, 5–10 September 2016, Seoul, Republic of South Korea. Seoul. pp. 186–188 Retrieved from <http://www.ica.org/sites/default/files/ICA%202016%20Abstracts%26%20biographies%20ENG%20v%20print.pdf> [in English].
17. Popovici, B.-F. Congresul ICA de la Seul. Bogdan's Archival Blog – Blog de archivist. Retrieved from <https://bogdanpopovici2008.wordpress.com/2016/09/13/congresul-ica-de-la-seul> [in English].
18. Records in Contexts. A Conceptual Model for Archival Description : Consultation Draft v0.1. September 2016. 108 p. Retrieved from <http://www.ica.org/sites/default/files/RiC-CM-0.1.pdf> [in English].
19. Patti, D., Stocking, B., Clavaud, F. Records in Contexts. An Archival Description Draft Standard : Presentation. International Council on Archives : [веб-сайт]. Retrieved from <http://www.ica.org/sites/default/files/session-7.8-ica-egad-ric-congress2016.pdf> [in English].
20. Stocking, B. (2017). ICA–Records in Contexts. Flash. no. 33. pp. 10–11 [in English].

Стаття надійшла до редакції 11.07.2017.

Olena Hlushan,

Cand. Sci. (Historical), Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts

The Draft of the ICA Standard «Records in Contexts» (RiC): Conceptual Model of Multidimensional Archival Description

The activity and main products of the ICA experts group on archival description during 2012–2016 are considered. The methodological bases and technological context of the development of the draft of the archival description standard Records in Context and its main points are covered.

Keywords: standardization, archival description, conceptual model, ontology, International council of archives, Records in Contexts (RiC).

Елена Глушан,

канд. ист. наук, доцент,
Киевский национальный университет культуры и искусств

Проект стандарта МСА «Документы в контекстах» (RiC): концептуальная модель многомерного архивного описания

Рассмотрены деятельность и основные разработки экспертной группы Международного совета архивов по архивному описанию в период 2012–2016 гг.

Освещены методологические основы и технологический контекст разработки и основные положения проекта стандарта архивного описания «Документы в контекстах».

Ключевые слова: стандартизация, архивное описание, концептуальная модель, онтология, Международный совет архивов, «Документы в контекстах».

Ксенія Слюсаренко,

бакалавр книгознавства, бібліотекознавства і бібліографії,
Київський національний університет культури і мистецтв

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ РУКОПИСІВ ТА РІДКІСНИХ КНИГ

У статті йдеться про інноваційні технології, що застосовуються для створення електронних копій документів, одержання і зберігання зображень у машиночитаній формі. Зокрема розглянуто різні способи оцифрування, у тому числі за допомогою сканера, який діє на основі терагерцового випромінювання і дає змогу оцифрувати манускрипти навіть не торкаючись їх. Розглянуто спроби вчених розв'язати проблему розпізнавання й відновлення втраченої інформації за допомогою методу мультиспектрального зображення. Окреслено основні проблеми вітчизняних бібліотек у цій галузі. Визначено можливі шляхи розв'язання цих проблем. Порушується тема створення баз даних оцифрованих цінних та рідкісних книг.

Ключові слова: інновації, рукописи, дослідження, збереження, оцифрування.

Книга є охоронницею духовного багатства людства й однією з найважливіших і найміцніших ланок, що пов'язують покоління, з'єднують минуле, сьогодення і майбутнє. Саме тому рідкісні видання минулих століть, рукописні матеріали мають виняткову наукову, духовну й матеріальну цінність. Особливо актуальне сьогодні питання збереження тих видань, що є джерелом духовної культури, національно-культурного розвитку і підґрунтям для вивчення історії різних галузей знання. Книга – не лише інформаційне джерело, а й водночас об'єкт національного чи світового надбання, що має історичну, наукову, художню, матеріальну цінність і вартість. Рукописні та рідкісні книги в цьому контексті відрізняються від інших, особливо сучасних, масових видань. Книги, що є пам'ятками певної історичної доби, культури певного народу чи регіону, заслуговують на більш прискіпливу увагу, ніж звичайна видавнича продукція.

Актуальність дослідження зумовлюється також тим, що на сучасному етапі розвитку суспільства суцільна інформатизація та комп'ютеризація впливає на всі аспекти бібліотечної діяльності: виробництво, накопичення, опрацювання, поширення інформації, інформаційні потреби користувачів і способи їх задоволення. І це вимагає від бібліотек системної переорієнтації на цифрові технології співробітництва, передавання і освоєння інформації, тому дослідження інноваційних технологій збереження рукописів та рідкісних книг набуває особливого значення.

На сьогодні розроблено науково-теоретичні підходи до дослідження інноваційних технологій збереження рукописів та рідкісних книг. Питання впровадження інноваційних технологій у процес збереження рідкісних книг та рукописів вивчали такі вітчизняні фахівці, як Т. Долбенко та Ю. Горбань. Зокрема, ними висвітлено технології оцифрування, мікрокопіювання і штрихування книжкових пам'яток [1]. Особливості використання традиційних та новітніх технологій зберігання бібліотечних фондів стали предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених, зокрема Л. Затоки [2, 3,

4], Л. Мухи, [5, 6, 7], Г. Хейворта [12] та ін. Водночас постійний розвиток технологій, з одного боку, та актуальність проблеми збереження книжкових пам'яток – з іншого, потребують подальшого вивчення й узагальнення досвіду впровадження в бібліотечну практику інноваційних технологій, які дали б змогу зберегти та передати наступним поколінням відображені в документованому вигляді духовні скарби цивілізації, чому і присвячена пропонована наукова розвідка.

У збереженні змісту рукописів та рідкісних книг важлива роль належить використанню інноваційних технологій, особливо оцифруванню, що застосовується для створення електронних копій, одержання і зберігання зображень у машиночитаній формі. За допомогою сканера або цифрової фотокамери текст і зображення на паперовому носії перетворюється на подвійний цифровий код. Одержані дані зберігаються на магнітних або оптичних дисках. Потім за допомогою спеціальної програми оптичного розпізнавання знаків коду оцифрований документ перетворюється на текст, який можна редагувати за допомогою програми обробки текстів. Конвертування цих зображень у текст із пошуковими ключовими словами потребує програм оптичного розпізнавання знаків (OCR) або інтелектуального розпізнавання знаків (ICR)» [1].

При цьому необхідно брати до уваги, що багато стародавніх документів, зокрема середньовічних рукописів, які є цінними об'єктами соціокультурного надбання, перебувають у стані, непридатному для дослідження й оцифрування у звичайний спосіб: безпосередній фізичний контакт зі сторінками може знищити документ. Разом з тим реставрація таких видань може коштувати набагато більше, ніж може собі сьогодні дозволити бібліотека, а деякі з цих примірників узагалі непридатні для реставрації.

Сучасні інноваційні технології, у перспективі, дають змогу оцифрувати манускрипти навіть не торкаючись їх, не гортаючи сторінки, не пошкоджуючи цілісності рукопису. Так, науковці з Массачусетського технічного університету (MIT) винайшли сканер [13, 14], який діє на основі терагерцового випромінювання (*terahertz radiation*). Терагерцове випромінювання – це вид електромагнітного випромінювання, розташований у діапазоні між 1 мм (300 ГГц) і 0,1 мм (3 ТГц), тобто між інфрачервоним та надвисокочастотним випромінюванням [8]. У такому сканері сенсор відправляє хвилі відповідної довжини через обкладинку книги. Хвилі відбиваються від певної сторінки і відправляють назад інформацію, яку можна розшифрувати та інтерпретувати (рис. 1).

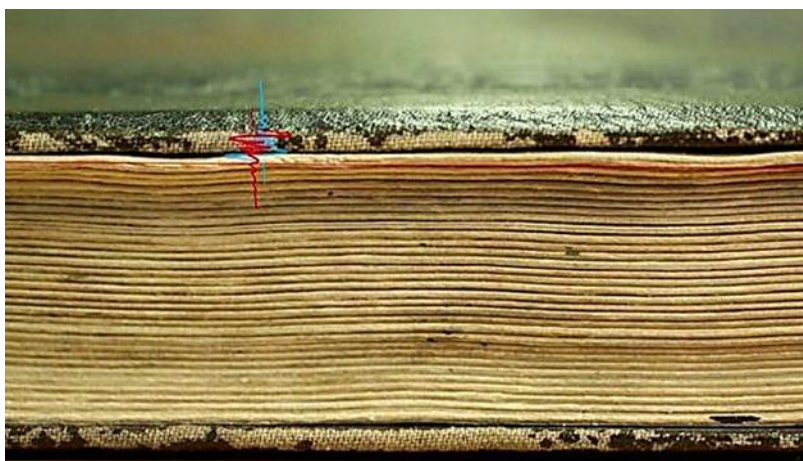

Рис. 1. Принцип роботи сканера на основі терагерцового випромінювання
Джерело: <http://www.bbc.com/news/av/technology-37372917/the-tech-that-could-lead-to-reading-a-closed-book>

За допомогою цього сканера вчені станом на вересень 2016 р. могли прочитати на 20 сторінок углиб будь-якої книги. З розвитком технологій, сподіваємося, ця цифра збільшиться.

Проект запропонований Музеєм Мистецтва Метрополітен (*Metropolitan Museum of Art*) у Нью-Йорку.

Через значне пошкодження багатьох рукописів та рідкісних видань важлива інформація, яку вони містять, сьогодні недоступна. Намагаючись розв'язати проблему відновлення втраченої інформації, Г. Хейворт з Університету Міссісіпі створив пересувну мультиспектральну лабораторію (*multispectral laboratory*) [12]. Розроблена дослідником система використовує 12 довжин хвилі світла, між ультрафіолетовою та інфрачервоною. За допомогою технологій супутникових та космічних досліджень і певного програмного забезпечення, у результаті можна отримати абсолютно відновлене зображення.

Завдяки застосуванню методу мультиспектрального зображення (*multispectral imaging*) вченими було оцифровано Кумранські рукописи, які наразі доступні в режимі онлайн [15]. Нижній край рукописів був затемнений, але згаданий метод допоміг відновити текст (рис. 2).

Рис. 2. Кумранські рукописи

Джерело: http://www.preteristarchive.com/BibleStudies/DeadSeaScrolls/4_Q169_peshar_nahum.html

Така технологія, однак, надто дорога і недоступна для більшості дослідників. Тому Г. Хейворт ініціював також «Проект Лазаря» (*Lazarus Project*). Вчений зі своєю командою відвідав сім різних країн, транспортуючи мультиспектральну лабораторію із собою. Він дав змогу вченим з невеликих установ провести відповідні дослідження й зробити свій внесок у світову науку, використовуючи цю технологію. Отже, сучасні методи оцифрування стають доступнішими. В основному, на базі університетських бібліотек.

Що стосується вітчизняних наукових бібліотек, то на сьогодні залежно від обраного способу оцифрування ними використовується таке обладнання:

- планшетні сканери (чорно-білі кольорові);
- планетарні сканери;
- цифрові фотоі відеокамери.

Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія», наприклад, використовує фотографування цінних видань як метод їх збереження та оцифрування.

Оцифрування здійснюється таким чином:

- книга розгортається на певній сторінці;
- кладеться на спеціальну підставку у формі гострого кута;
- зверху притискається скляним пресом так, щоб сторінки не перегорталися і не загиналися, але і щоб не пошкодити книгу;
- фотографується (рис. 3).

Рис. 3. Сканування документів методом фотографування
Джерело: <http://prostir.museum/ua/post/35277>

Але відомо про згубний вплив світла на папір, не кажучи вже про пергамент. Отже, згаданий метод не є досконалим.

У Науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв оцифрування рідкісних видань здійснюється методом сканування. Відскановані зображення мають дуже великий розмір через високу роздільну здатність, а отже, їх незручно зберігати і складно завантажувати. Крім того, не всі такі видання фізично можна оцифрувати, не пошкоджуючи їх.

Використовується також метод мікрофільмування. Мікрофільми виготовляються шляхом фотографування та зменшення зображення більш ніж у 200 разів [1]. Таким чином, проблема зберігання вирішується, адже мікрофільми займають менше місця, ніж просто відскановані зображення, проте фізичний контакт із документами все ж присутній.

Що ж до використання прогресивних технологій – методу мультиспектрального

зображення та сканера на основі терагерцового випромінювання, – то можливості їх застосування для України наразі дуже обмежені через брак фінансування. На допомогу можуть прийти гранти.

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, наприклад, щорічно пропонує Президентські гранти для молодих учених [9]. Для отримання цього гранта вченому потрібно представити кілька своїх праць з певної теми, інформацію щодо установи, яка зобов'язується провести дослідження тощо. Подібні гранти існують і для бібліотек.

Цілком можливо не лише з неймовірною обережністю дослідити величезні масиви рідкісних документів українських бібліотек, не пошкоджуючи їх, а й створити доступні бази даних, де користувачі матимуть змогу отримати інформацію з першоджерела. У ХХІ ст., коли інтернет-ресурси переходять на новий рівень web 2.0, та навіть 3.0, що дає змогу будь-кому змінювати й поширювати дані будь-де, бібліотека набирає великої ваги як установа, якій можна довіряти. З цією метою створюються електронні бібліотеки.

У 2009 р. була започаткована «Світова цифрова бібліотека» (*World Digital Library*) [16], у якій представлено матеріали деяких українських бібліотек. Наприклад, Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого представляє 76 од., проте більшість із них – фотографії або малюнки. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського представляє лише 9 од., проте серед них є досить цінні документи: «Київські глаголичні листки», «Енеїда» І. Котляревського видання 1798 р. (рис. 4) та «Київське Євангеліє».

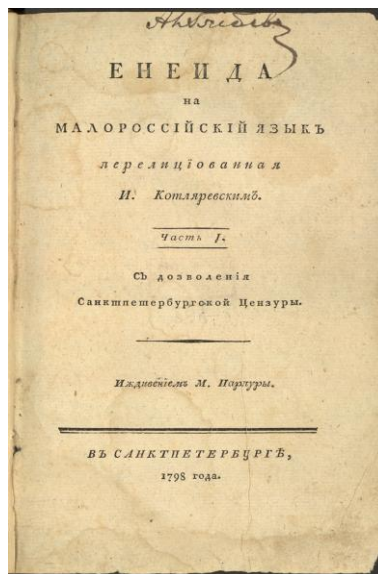

Рис. 4. «Енеїда» І. Котляревського 1798 р. видання з архівів НБУВ

Джерело: <http://www.wdl.org/ru/item/11805/#q=%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B8%D0%B4%D0%B0>

Отже, створення однієї чи кількох баз даних оцифрованих цінних та рідкісних книг (можливо, як один з розділів електронної бібліотеки «Україніка», створення якої анонсувала Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського) – справа цілком реальна. Таким чином, проблема збереження документів за допомогою інформаційних

інноваційних технологій залишається актуальною, але цілком вирішуваною. З часом стан цінних, рідкісних видань, а надто рукописів, лише погіршуватиметься. І якщо сповільнити процес їх старіння все ще можливо, то досліджувати такі книжкові пам'ятки з часом буде все важче.

Рукописні книги та рідкісні видання – жива пам'ять поколінь, невичерпне джерело фактів і подій минулого. Обов'язок фахівців бібліотечно-інформаційної сфери – не лише знати, вивчати досліджувати раритети, а й донести ці скарби до читачів, зробити все можливе для того, щоб безцінні книжкові багатства збереглися і для наших нащадків.

Сучасні технології дають змогу не лише візуально дослідити об'єкти, а й провести глибинний аналіз тих елементів, які людське око не здатне розпізнати, відновити втрачену інформацію, зробити її доступною для всіх.

Література

1. Долбенко Т. О. Зберігання документів у бібліотеках : навч. посіб. / Т. О. Долбенко, Ю. І. Горбань. – Київ : Ліра-К, 2015. – 288 с.
2. Затока Л. Ефективність використання сучасних матеріалів для відновлення раритетних документів у НБУВ / Л. Затока // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2013. – Вип. 37. – С. 296–305.
3. Затока Л. П. Технології та матеріали наукової реставрації сьогодення / Л. П. Затока, Л. А. Сорокіна // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2011. – Вип. 14. – С. 377–389.
4. Затока Л. П. Сучасна система збереження бібліотечних фондів : поєднання традиційних та новітніх технологій / Л. П. Затока, Л. В. Муха // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2012. – Вип. 16. – С. 515–542.
5. Муха Л. Збереження бібліотечних фондів у процесі формування електронних бібліотечних ресурсів / Л. Муха, Л. Затока // Бібл. вісн. – 2011. – № 6. – С. 60–62.
6. Муха Л. Інноваційні технології збереження бібліотечних фондів / Л. Муха, Л. Затока // Бібл. вісн. – 2010. – № 6. – С. 67–69.
7. Муха Л. В. Оптимізація доступу до рукописних і книжкових пам'яток : превентивні заходи зі збереження та оцифрування / Л. В. Муха, Л. П. Затока // Бібл. вісн. – 2009. – № 6. – С. 25–29.
8. Електромагнітний спектр [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80. – Назва з екрана. – Дата доступу: 28.05.2017.
9. Оголошується конкурс Ф75 [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.dffd.gov.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=27&lang=ua. – Назва з екрана.
10. У Національній бібліотеці ім. Вернадського планують створити цифрову бібліотеку «Україніка» [Електронний ресурс] // 5 канал. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/909>. – Назва з екрана.
11. Ferreira B. The Scientists Who Are Deciphering 'Unreadable' Ancient Texts [Electronic

resource] / Becky Ferreira // Motherboard. – Mode of access: https://motherboard.vice.com/en_us/article/lazarus-project-the-scientists-who-are-deciphering-unreadable-ancient-texts. – Title from the screen (accessed 28 May 2017).

12. Heyworth G. How I'm discovering the secrets of ancient texts. [Electronic resource] / Gregory Heyworth // TED Talks. – Mode of access: https://www.ted.com/talks/gregory_heyworth_how_i_m_discovering_the_secrets_of_ancient_texts. – Title from the screen (accessed 28 May 2017).

13. Reading through closed books [Electronic resource] // MIT Media Lab. – Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=6i25SuJzb0A>. – Title from the screen (accessed 28 May 2017).

14. Tennenhouse E. MIT Researchers Develop a Camera that Reads Through Closed Books [Electronic resource] / Erica Tennenhouse // The Science Explorer. – Mode of access: <http://thescienceexplorer.com/technology/mit-researchers-develop-camera-reads-through-closed-books>. – Title from the screen (accessed 28 May 2017).

15. The Digital Dead Sea Scrolls. [Electronic resource] – Mode of access: <http://dss.collections.imj.org.il/>. – Title from the screen (accessed 28 May 2017).

16. World Digital Library [Electronic resource] // Library of Congress. – Mode of access: <https://www.wdl.org/en/>. – Title from the screen (accessed 28 May 2017).

References

1. Dolbenko, T. O., Horban, Y. I. (2015). Zberihannia dokumentiv u bibliotekakh: navchalnyi posibnyk [Storing Documents in Libraries: a manual]. Kyiv : Publisher Lira-K, 288 p. [in Ukrainian].

2. Zatoka, L. P. (2013), Efektyvnist vykorystannia suchasnykh materialiv dlia vidnovlennia rarytetnykh dokumentiv u NBUV [Effective Use of Modern Materials for Restoration of Rare Documents of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, issue 37, pp. 296–305 [in Ukrainian].

3. Zatoka, L. P., Sorokina, L. A. (2011), Tekhnolohii ta materialy naukovoï restavratsii sohodennia [Technologies and Materials Science Restoration Today]. *Rukopysna ta knyzhкова spadshchyna Ukrainy – Manuscripts and Book Heritage Ukraine*, no. 14, pp. 377–389 [in Ukrainian].

4. Zatoka, L. P., Mukha, L. V. (2012). Suchasna systema zberezhennia bibliotechnykh fondiv : poiednannia tradytsiinykh ta novitnykh tekhnolohii [The current System of Preservation of Library Collections, a Combination of traditional and new Technologies]. *Rukopysna ta knyzhкова spadshchyna Ukrainy – Manuscripts and Book Heritage Ukraine*, no. 16, pp. 515–542 [in Ukrainian].

5. Mukha, L.V., Zatoka, L.P. (2011). Zberezhennia bibliotechnykh fondiv u protsesi formuvannia elektronnykh bibliotechnykh resursiv [Preservation of Library Collections In the Process of Forming of Electronic Library Resources]. *Bibliotechnyi visnyk – Library Journal*, no. 6, pp. 60–62 [in Ukrainian].

6. Mukha, L.V., Zatoka, L. P. (2010). Innovatsiini tekhnolohii zberezhennia bibliotechnykh fondiv [Innovative Technologies of Preservation of Library Collections], *Bibliotechnyi visnyk –*

Library Journal, no. 6, pp. 67–69 [in Ukrainian].

7. Mukha, L. V., Zatoka, L. P. (2009). Optyimizatsiia dostupu do rukopysnykh i knyzhkovykh pamiatok : preventyvni zakhody zi zberezhennia ta otsyfruvannia [Optimizing Access to Manuscripts And Book Attractions: Preventive Measures for Preservation and Digitization]. *Bibliotekhnij visnyk – Library Journal*, no. 6, pp. 25–29 [in Ukrainian].

8. Elektromahnitnyi spektr [The electromagnetic spectrum]. uk.wikipedia.org. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80 [in Ukrainian]. (accessed 28 May 2017).

9. Oholoshuietsia konkurs F75 [A Competition F75: Is Announced]. Retrieved from http://www.dffd.gov.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=27&lang=ua [in Ukrainian]. (accessed 28 May 2017).

10. U Natsionalnii bibliotetsi im. Vernadskoho planuyut stvoryty tsyfrovu biblioteku «Ukrainika» [Vernadsky National Library of Ukraine plans to Create the Digital Library «Ukrainika»]. www.nbuv.gov.ua. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/909> [in Ukrainian]. (accessed 28 May 2017).

11. Ferreira, B. The Scientists Who Are Deciphering 'Unreadable' Ancient Texts. motherboard.vice.com. Retrieved from https://motherboard.vice.com/en_us/article/lazarus-project-the-scientists-who-are-deciphering-unreadable-ancient-texts [in English]. (accessed 28 May 2017).

12. Heyworth, G. (2015). How I'm discovering the secrets of ancient texts. www.ted.com. Retrieved from https://www.ted.com/talks/gregory_heyworth_how_i_m_discovering_the_secrets_of_ancient_texts [in English]. (accessed 28 May 2017).

13. MIT Media Lab. Reading through closed books. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=6i25SuJzb0A> [in English]. (accessed 28 May 2017).

14. Tennenhouse, E. (2017). MIT Researchers Develop a Camera that Reads Through Closed Books. thescienceexplorer.com. Retrieved from <http://thescienceexplorer.com/technology/mit-researchers-develop-camera-reads-through-closed-books> [in English]. (accessed 28 May 2017).

15. The Digital Dead Sea Scrolls. dss.collections.imj.org.il. Retrieved from <http://dss.collections.imj.org.il/> [in English]. (accessed 28 May 2017).

16. World Digital Library. www.wdl.org. Retrieved from <https://www.wdl.org/en/> [in English]. (accessed 28 May 2017).

Стаття надійшла до редакції 25.05.2017.

Kseniia Sliusarenko,

Bachelor of Bibliography,

Kyiv National University of Culture and Arts

Innovational Technology of Conservation of Manuscripts and Rare Books

The article highlights the innovative technology of conservation of documents, including the digitization. The basic problems of national libraries in this area is outlined. Possible ways of

solving these problems are described.

Keywords: innovations, manuscripts, research, conservation, digitization.

Ксения Слюсаренко,

бакалавр книговедения, библиотековедения и библиографии,
Киевский национальный университет культуры и искусств

Иновационные технологии сохранения рукописей и редких книг

Статья посвящена инновационным технологиям, применяемым для создания электронных копий документов, получения и хранения изображений в машиночитаемой форме. В частности рассмотрены различные способы оцифровки, в том числе с помощью сканера, который действует на основе терагерцового излучения и позволяет оцифровать манускрипты даже не касаясь их. Рассмотрены попытки ученых решить проблему распознавания и восстановления утраченной информации с помощью метода мультиспектрального изображения. Названы основные проблемы отечественных библиотек в этой области. Определены возможные пути решения этих проблем. Затрагивается тема создания баз данных оцифрованных ценных и редких книг.

Ключевые слова: инновации, рукописи, исследование, сохранение, оцифровка.

Мар'яна Бойчук,

студент-магістр кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи,
Київський національний університет культури і мистецтв

ВИКОРИСТАННЯ БІБЛІОТЕКАМИ ВНЗ МЕРЕЖІ FACEBOOK ЯК ПЛАТФОРМИ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ НБ НаУКМА)

Стаття присвячена розгляду інноваційних тенденцій у бібліотечно-інформаційному виробництві. У контексті функціонування представництва Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на платформі Facebook осмислено та обґрунтовано, що мережеве представництво бібліотеки функціонує як комунікаційний канал, що сполучає науковців усіх рівнів, розширюючи можливості доступу до публікацій зарубіжних учених та вітчизняних дослідників. Аргументовано можливості функціонування бібліотечного представництва в соціальній мережі як ефективного інструменту наукової комунікації.

Ключові слова: бібліотека ВНЗ, наукова комунікація, соціальна мережа, Facebook, наукометричні бази, наука, НаУКМА.

Бібліотека сьогодні переживає трансформацію із звичайної книгозбірні в сучасний універсальний інформаційний центр, який вибудовує свою комунікацію з користувачами за допомогою не лише традиційних, а й новітніх комунікаційних засобів, одним з яких є соціальні мережі. Такі властивості соціальних мереж, як мобільність і різноформатність контенту, інтерактивність, оновлюваність, реагентність, виявилися затребуваними з боку наукових бібліотек вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Використанню комунікаційних можливостей соціальних мереж у системі інформаційних обмінів присвятили свої праці такі вітчизняні дослідники, як В. Горовий, Л. Чуприна, О. Курбан, О. Мар'їна, С. Барабаш, С. Головаха, Н. Вітушко, Н. Тарасенко, М. Назаровець та ін. Перспективи використання платформи Facebook для реклами бібліотечних послуг (реклама ресурсів та послуг, нові надходження, заходи тощо) розглядали науковці І. Міщенко, О. Греськів, Н. Кравчук, О. Картечева, В. Сидоренко та ін. Питання використання соціальних мережі Facebook з позиції сприяння науковій діяльності користувачів бібліотек ВНЗ порушувалося в статтях І. Кірічко, Г. П. Бахчиванжи та ін. Особливості використання бібліотекам ВНЗ соціальної мережі Facebook висвітлені також у працях таких зарубіжних дослідників, як Н. Бурклаф (NatalieBurclaff), К. Джонсон (Catherine Johnson), А. Р. Різа Аюї (A. R. Riza Ayu), А. Абрізах (A. Abrizah), Дж. Секкер (J. Secker) та ін. Водночас, зважаючи на постійний розвиток мережевих технологій та необхідність підвищення ефективності їх використання вітчизняними бібліотечними інституціями, вивчення підходів та досвіду використання в бібліотечній практиці різних соціальних мереж залишається на часі.

Отже, пропонована стаття має на меті розкрити потенціал використання соціальної мережі Facebook як платформи для наукової комунікації бібліотеками вищих навчальних закладів на прикладі досвіду Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-

Могилянська академія» (НаУКМА).

Наукові бібліотеки ВНЗ – це інституції, орієнтовані в першу чергу на забезпечення необхідного інформаційного супроводу навчального процесу, освітніх потреб, студентську аудиторію, яка складається з молодих осіб – активних користувачів соціальних медіа. Враховуючи сучасні освітні тренди – впровадження інтерактивних форм навчання, дистанційної освіти, використання в навчальному процесі різноформатних матеріалів, академічну мобільність, а також специфіку цільової аудиторії наукових бібліотек ВНЗ, представництва цих інституцій у соціальних мережах стають додатковим інноваційним інструментом для підвищення ефективності реалізації науковими бібліотеками ВНЗ покладених на них завдань, чільне місце серед яких посідають інформаційне забезпечення наукової діяльності ВНЗ та комунікації між студентом і викладачем.

Ефективність наукової діяльності прямо залежить від правильно побудованої наукової комунікації [2]. Наразі поняття наукової комунікації вивчається комплексно. Зазвичай фахівці соціальних комунікацій розглядають термін «наукова комунікація» як спілкування між науковцями-дослідниками, що обмінюються інформацією або одержують нові відомості, необхідні для подальших досліджень, або як обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими та спеціалістами [4], [8]. Бібліотека в цьому ключі відіграє важливу роль як функціональний суб'єкт та опосередкований канал комунікації.

Завдання наукових бібліотек ВНЗ полягає у наданні користувачам доступу до якісних науково-інформаційних ресурсів та сприянні науковій діяльності навчального закладу. Зокрема, Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» визначає свою місію як «розвиток, створення, збереження та організація використання власних та світових інформаційних ресурсів, які відповідають навчальному та науковому процесам в університеті, забезпечення інформаційних дослідницьких потреб студентів, викладачів, співробітників університету на принципах доступності, оперативності, інформативності, комфортності» [9].

Оскільки серед соціальних мереж, що використовуються бібліотеками в Україні та за кордоном, першість посідає соціальна мережа Facebook, на часі вивчення можливостей і перспектив цієї мережі як платформи для наукової комунікації наукових бібліотек ВНЗ. З цією метою було досліджено досвід використання для побудови наукової комунікації соціальної мережі Facebook Науковою бібліотекою НаУКМА, яка, за даними, наведеними В. Струнгар, має найвищі показники щодо використання соціальних мереж вітчизняними науковими бібліотеками ВНЗ [10].

Слід зазначити, оскільки науковцями поки що не вироблені єдині критерії оцінки якості підтримки функціонування представництва бібліотеки в соціальній мережі, визначення й обґрунтування оцінних характеристик якості сторінки, за якими можна було б здійснити аналіз її функціонування, все ще залишається актуальним завданням.

Так, зокрема, Т. Гранчак на прикладі мережі YouTube.com говорить про ефективність бібліотечних мережевих сторінок, для визначення якої пропонує два підходи: визначення співвідношення кількості переглядів і кількості розміщеного матеріалу, або ж співвідношення часу існування бібліотечної сторінки в мережі і кількості переглядів

розміщеного на ній відео, тобто середньої кількості переглядів на рік [1]. Своєю чергою В. Струнгар підкреслює, що «формальна кількість читачів не дає вичерпної інформації про якість сторінки, оскільки не відображає зворотного зв'язку, тоді як інтерактивність належить до конституюючих ознак соціальних мереж. Про якість зворотного зв'язку свідчить уся активність читачів (репости, вподобання, коментарі тощо)» [10].

У пропонованому дослідженні діяльність бібліотеки на платформі Facebook було проаналізовано з використанням статистичного та системного методів, а також методу аналізу контенту.

Офіційне представництво Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» у мережі Facebook зареєстроване під назвою Library of Kyiv Mohyla Academy [5] (рис. 1).

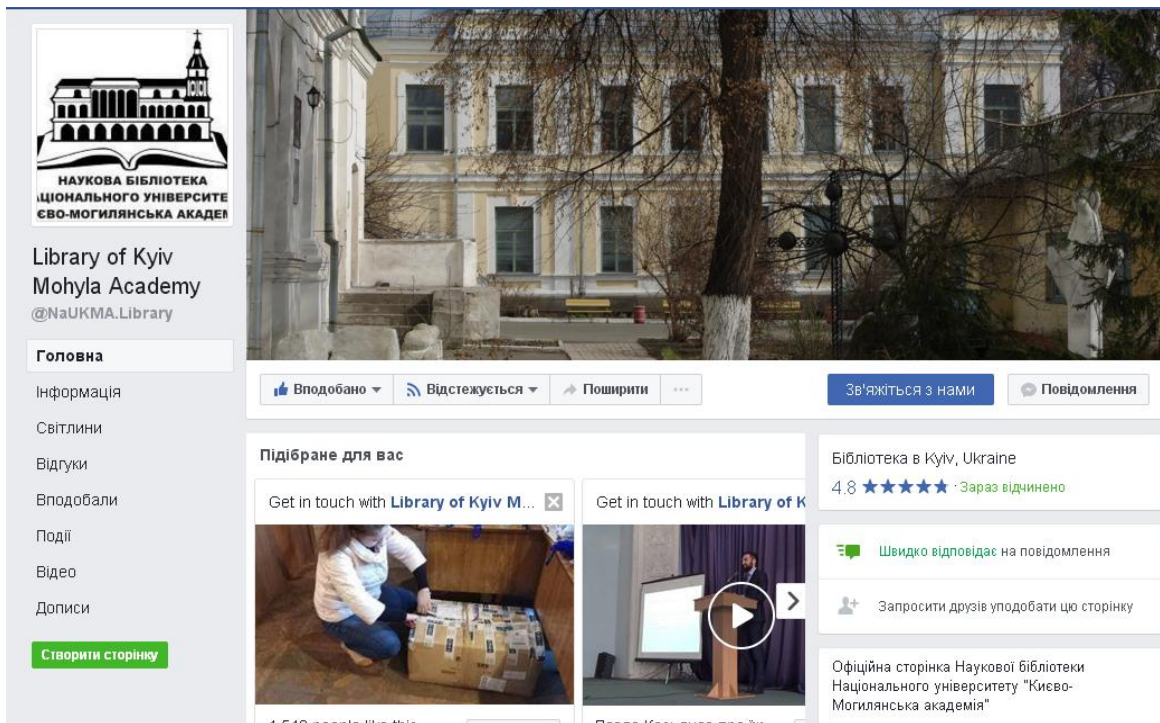

Рис. 1. Офіційне представництво Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» у мережі Facebook (станом на 30.03.2017 р.)

Початок його функціонування припадає на 2012 р., і за чотири роки активної діяльності кількість уподобань сторінки сягнула понад 4,5 тис. [5]. Таким чином, щорічно аудиторія представництва зростала в середньому на 1125 користувачів. Це досить великий показник для вітчизняного бібліотечного мережевого представництва, що є опосередкованим свідченням ефективності його функціонування.

Станом на 15.03.2017 р. аудиторія ресурсу становила 4535 шанувальників (тих, хто підписався) і демонструвала стійку тенденцію до зростання. Аналіз контенту представництва Наукової бібліотеки НаУКМА у Facebook дає підстави для висновку, що бібліотека активно поширює в мережі повідомлення про унікальні інформаційні продукти, анонси наукових заходів, медіа-релізи, що містять посилання на корисні

наукові ресурси, послуги та ресурси відкритого доступу, поради щодо використання численних баз даних (БД) наукової інформації та сервісів, доступ до яких надає бібліотека, а також про наукові заходи, ресурси навчального характеру, фотозвіти про заходи тощо.

Так, у 2016 р. через представництво Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» в соціальній мережі Facebook була поширена інформація про такі заходи:

- презентація – All about MOOCs: Successful Online Learning (29 січ. 2016 р.);
- семінар «Інформаційні ресурси Thomson Reuters для науковців: Web of Science, Journal Citation Reports, End Note Online, Researcher ID» (29 січ. 2016 р.);
- наукометричний майстер-клас від Thomson Reuters (4 квіт. 2016 р.);
- семінар «Особливості роботи з архівами в Україні та за кордоном» у рамках масштабного проекту знань «Інтелектуальні дискусії» (26 трав. 2016 р.).

Також користувачів через представництво Наукової бібліотеки у Facebook інформували про загальноуніверситетські наукові заходи, які проводилися на базі бібліотеки:

- майстер-клас від аташе з питань викладання англійської мови Державного департаменту США (26 січ. 2016 р.);
- 4-а Міжнародна науково-практична конференція «Наукова комунікація в цифрову епоху» (30–31 берез. 2016 р.). Про подію було поінформовано заздалегідь: 16 січня 2016 р. опубліковано запрошення до участі в конференції, що мала відбутися на базі Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія». 24 березня 2016 р. на мережевій сторінці бібліотеки була оприлюднена електронна версія програми 4-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова комунікація в цифрову епоху»; 30 березня 2016 р. опубліковано «Інформування про початок конференції та короткий фотозвіт»; 31 березня та 1 квітня 2016 р. були поширені фотозвіти про цю науково-практичну конференцію;
- зустріч лауреата Нобелівської премії з літератури 2015 р. С. Алексієвич з могилянською спільнотою НаУКМА (1 квіт. 2016 р.);
- круглий стіл Howtoadd a journal to the Web of Science, модератор – представник компанії Thomson Reuters, почесний віце-президент з розвитку контенту та взаємодії з видавництвами Джеймс Теста (22 берез. 2016 р.);
- круглий стіл Crimeain historiosophical heritage of Omelian Pritsak (2 квіт. 2016 р.).

Для аналізу бібліотечної сторінки всі повідомлення, опубліковані бібліотечним представництвом на платформі Facebook, були поділені на дві категорії: публікації розважального змісту і публікації науково-інформаційного спрямування. Також було виділено три підкатегорії публікацій науково-інформаційного спрямування: про наукові заходи; про е-ресурси та про ресурси навчального спрямування (орієнтовані на студентів і викладачів). Згідно з вибіркоvim аналізом контенту сторінки бібліотеки в мережі Facebook (за період з 1 січня по 1 червня 2016 р.) найбільшу увагу користувачів привернули публікації, присвячені інформуванню про доступ до наукометричних платформ, баз даних та наукових журналів, що засвідчило поширення ними такої інформації через перепублікації на своїх мережевих сторінках. Популярними виявилися також публікації про різноманітні наукові заходи: тренінги, майстер-класи, семінари –

багато користувачів уподобали такі записи, проте рідше поширювали (див. рис. 2).

Аналіз реакції користувачів на розміщений представництвом бібліотеки в соціальній мережі контент є додатковим інструментом для визначення бібліотечними працівниками користувацьких потреб і підвищення ефективності їх задоволення та забезпечення якості наукової комунікації. Відповідно до пріоритетів користувачів Наукова бібліотека НаУКМА приділяє значну увагу забезпеченню надання доступу до баз даних наукової інформації, про що свідчить звіт, у якому зазначено, що 2016 р. бібліотека надавала доступ до 198 баз даних. Зокрема, 7 – власних; 63 – передплачених ліцензійних; 13 – у тестовому доступі; 115 – у вільному доступі (входять до EDS) [3].

Рис. 2. Реакція користувачів представництва НБ НаУКМА в мережі Facebook на публікації бібліотеки (станом на 20.03.2017 р.)

Як виявив аналіз контенту представництва Наукової бібліотеки НаУКМА у Facebook, працівники наукової бібліотеки спрямовують свій потенціал передусім на вивчення шляхів підвищення ефективності використання наукометричних платформ: Web of Science – наукометричної бази даних від компанії Clarivate Analytics (раніше – Thomson Reuters), яка пропонує доступ до бібліографії наукових статей із престижних періодичних видань, книг та матеріалів наукових конференцій із зазначенням реальної цитованості цих матеріалів, та Scopus – найбільшої міжнародної реферативної та наукометричної бази рецензованої літератури (наукових журналів, книг та матеріалів конференцій). Обидві наукометричні платформи індексують десятки тисяч періодичних видань, а також відстежують публікаційну активність учених.

У контексті налагодження бібліотекою наукової комунікації шляхом використання свого мережевого представництва у Facebook ефективним є також публікування в мережі відеота аудіоматеріалів, які не лише інформують про доступ до наукової або науково-технічної інформації, а й одразу надають такий доступ. Досить ілюстративною в цьому

плані є публікація бібліотекою відео діалогу-обговорення Т. Лютого і В. Кебуладзе на тему лекції «Як і чому не розуміють філософів?» та коментарі під нею: «Спасибо! Было интересно», «Taras Lyuty вважає Вахтанга Кебуладзе одним з найкращих філософів України. У В. Кебуладзе є вчитель – Анатолій Лой. Дуже б хотілося його послухати»[7].

Треба підкреслити, що для науковців більшості галузей науки інформація, яка публікується мережевим представництвом Наукової бібліотеки НаУКМА, має загальний характер, водночас для дослідників галузі соціальних комунікацій, у першу чергу – книгознавців, бібліотекознавців, документознавців, ряд розміщених публікацій можна визначати як вторинну науково-технічну інформацію, тобто таку, яка є результатом аналітико-синтетичного опрацювання науково-технічної інформації – «будь-яких відомостей та/або даних про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержаних у ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [6].

Зокрема, до таких публікацій можна віднести інформацію про проведення бібліотекою тренінгу з користування базою даних Cambridge Journals Online, яка містила відомості про наявність у базі понад 300 найменувань періодичних видань з різних галузей знань, 1 млн статей, 10 млн бібліографічних посилань; тематичне охоплення ресурсом біології та біомедичних наук, комп'ютерних наук, екології, економіки, мовознавства, історії, права, математики, соціальних наук, політології тощо [11].

Сприяючи широкому інформуванню про доступ до авторитетних наукометричних баз даних, реферативних журналів тощо, представництво Наукової бібліотеки НаУКМА в мережі Facebook стає інструментом залучення дослідників та науковців до наукової комунікації. Причому, оскільки тими, хто підписався на сторінку, є не лише формальні (зареєстровані, ті, що мають читацький квиток) користувачі бібліотеки – студенти, випускники, аспіранти, викладачі, співробітники, а й інші науковці, які стежать за інформацією, опублікованою бібліотечними працівниками, можна стверджувати, що бібліотека сприяє розвитку наукової комунікації не лише в стінах університету, а й за його межами, та допомагає налагодити комунікацію між українськими науковцями та зарубіжними. Таким чином, мережеве представництво бібліотеки функціонує як комунікаційний канал, що сполучає науковців усіх рівнів, розширюючи можливості доступу до публікацій зарубіжних науковців та вітчизняних дослідників.

Література

1. Гранчак Т. Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг / Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2016. – № 1. – С. 18–29.

2. Добривечір В. О. Сучасні тенденції у науковій комунікації [Електронний ресурс] / В. О. Добривечір // Ученые зап. Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – Т. 26 (65). – № 3. – С. 18–23. – Режим доступу: http://sn-philolsocom.crimea.edu/arhiv/2013/uch_26_3_filol/004_dobr.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення: 24.03.2017 р.

3. Звіт про роботу Наукової бібліотеки НаУКМА у 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10907?locale-attribute=uk>. –

Назва з екрана. – Дата звернення: 24.03.2017 р.

4. Зелінська Н. Нова модель наукової комунікації і дискурс [Електронний ресурс] / Н. Зелінська. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1071>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 24.03.2017.

5. Library of Kyiv Mohyla Academy [Електронний ресурс] // Офіційне представництво Наукової бібліотеки НаУКМА. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/NaUKMA.Library>. – Назва з екрана.

6. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>. – Назва з екрана.

7. Прямо зараз викладачі НаУКМА Taras Lyuty та Вахтанг Кебуладзе [Електронний ресурс] // Facebook. Library of Kyiv Mohyla Academy. – 20.02.2017 р. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/NaUKMA.Library/?fref=ts>. – Назва з екрана.

8. Романчук С. М. Формальна та неформальна наукова комунікація: соціологічний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pgk.npu.edu.ua/-/1/34-2010-11-23-19-02-49>. – Назва з екрана.

9. Сайт Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.ukma.edu.ua/>. – Назва з екрана.

10. Струнгар В. В. Соціальні медіа як простір взаємодії бібліотеки і читача [Електронний ресурс] / В. В. Струнгар // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали шостої міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 верес. 2015 р., Львів). – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2015. – С. 307–311. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/images/konferenciya/konf_lviv/Strungar.pdf. – Назва з екрана. – Дата звернення 21.03.2017.

11. Якщо читачі не їдуть в Кембридж, то Кембридж виходить онлайн [Електронний ресурс] // Facebook. Library of Kyiv Mohyla Academy. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/NaUKMA.Library/?fref=ts>. – Назва з екрана. – Дата звернення 24.02.2017.

References

1. Granchak, T. (2016). Vykorystannya natsionalnykh bibliotekamy sotsmerezh dlia predstavleniia biblioteknykh produktiv i poslug [Using social networks for national libraries represent Library Products and Services]. *Biblioteknyi visnyk – Library Journal*, no. 1, pp. 18–29 [in Ukrainian].

2. Dobryvechir, V. O. (2013). Suchasni tendentsii u naukovii komunikatsii [Current trends in scientific communication]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Seriiia «Filologiya. Sotsialnyekommunikatsii» – Scientific Notes of the Taurida National University named after V. I. Vernadsky Series «Philology. Social Communications»*. Vol.26 (65), no. 3, pp.18–23. Retrieved from http://sn-philolsocom.crimea.edu/arhiv/2013/uch_26_3_filol/004_dobr.pdf [in Ukrainian].

3. Zvit pro robotu Naukovoii biblioteky NaUKMA u 2016 [Report of the Scientific Library of

the National University of «Kyiv-Mohyla Academy» in 2016]. Retrieved from <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10907?locale-attribute=uk> [in Ukrainian].

4. Zelinska, N. Nova model naukovoї komunikatsii i dyskurs [The new model of scientific communication and discourse]. Retrieved from <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1071> [in Ukrainian].

5. Library of Kyiv Mohyla Academy. *Ofitsiynе predstavnytstvo Naukovoї biblioteky Natsionalnogo universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia» – Official Representative of the Scientific Library of the National University of «Kyiv-Mohyla Academy»*. Retrieved from <https://www.facebook.com/NaUKMA.Library> [in Ukrainian].

6. Pro naukovo-tekhnichnu informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 26.11.2015 № 848-VIII [On scientific and technical information: Law of Ukraine of 26.11.2015 no. 848-VIII]. *Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Official Website of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3322-12> [in Ukrainian].

7. Priamo zaraz vykladachi NaUKMA Taras Lyuty ta Vakhtanh Kebuladze (2017) [Right now teachers NaUKMA Taras Lyuty and Vakhtang Kebuladze]. Facebook. Library of Kyiv Mohyla Academy. Retrieved from <https://www.facebook.com/NaUKMA.Library/?fref=ts> [in Ukrainian].

8. Romanchuk, S. M. (2010). Formalna ta neformalna naukova komunikatsiia: sotsiologichniy aspekt [Formal and informal scholarly communication: sociological aspect]. Retrieved from <http://www.pgk.npu.edu.ua/-/1/34-2010-11-23-19-02-49> [in Ukrainian].

9. Sayt Naukovoї biblioteky Natsionalnogo universytetu «Kyievo-Mohylianska akademiia» [Site of Scientific Library of the National University of «Kyiv-Mohyla Academy»]. www.library.ukma.edu.ua. Retrieved from <http://www.library.ukma.edu.ua/> [in Ukrainian].

10. Strungar, V. V. Sotsialni media yak prostir vzaiemodii biblioteky i chytacha [Social media as a space of interaction between library and reader]. Proceedings from Modern problems of the libraries in the information society '15: *Shosta mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia (10–11 veresnia 2015 roku, Lviv) – The sixth International Scientific Conference (pp. 307–311). Lviv: «Lvivska Politekhnikha»*. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/images/konferenciya/konf_lviv/Strungar.pdf [in Ukrainian].

11. Yakscho chytachi ne idut v Kembrydzh, to Kembrydzh vykhodyt onlajn [If readers do not go to Cambridge, the Cambridge goes online]. Facebook. Library of Kyiv Mohyla Academy. Retrieved from <https://www.facebook.com/NaUKMA.Library/?fref=ts> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2017.

Mariana Boichuk,

Master of Arts, Kyiv National University of Culture and Arts

The Use of the Facebook Network by the Universities' Libraries as a Platform for Scientific Communication (on the example of the Activity of the National University «Kyiv-Mohyla Academy» Library)

The introduction of the library environment technology Web 2.0 enabled the appearance of library pages in social networks, and also brought communication with consumers to a new

level. The innovative tendencies in the library and information production in the context of the Facebook page of the National University «Kyiv-Mohyla Academy» Library are considered, and it is proved that the library's network representation functions as a communication channel connecting scientists of all levels, and also promotes followers' personal professional growth.

Keywords: social networks, Facebook, scientometric databases, scientific communication.

Марьяна Бойчук,

студент-магистр, Киевский национальный университет культуры и искусств

Использование библиотеками вузов сети Facebook как платформы научной коммуникации (на примере деятельности НБ НаУКМА)

Внедрение в библиотечную среду технологий Web 2.0. способствовало появлению библиотечных страниц в социальных сетях, а также вывело коммуникацию с потребителем на новый уровень. Рассмотрены инновационные тенденции в библиотечно-информационном производстве. В контексте функционирования страницы Научной библиотеки Национального университета «Киево-Могилянская академия» на платформе Facebook обосновано, что сетевое представительство библиотеки функционирует, как коммуникационный канал, соединяющий ученых всех уровней.

Ключевые слова: библиотека, ВУЗ, научная коммуникация, социальные сети, Facebook, наукометрические базы данных, наука.

Наукове видання

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Випуск 46

Наукова бібліотека
в соціокомунікативних процесах сучасності:
завдання, напрями, продукти, технології

Редактори: *Т. Дубас, Л. Сісіна, О. Федоренко, Ю. Шлапак*
Технічний редактор *Т. Дубас*
Комп'ютерна верстка: *Г. Булахова*

Підп. до друку 17.07.2017. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 30,7. Обл.-вид. арк. 25,5.
Наклад 300 пр. Зам. № 15.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
03039, Київ, Голосіївський просп., 3

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 16085-4557Р від 16.12.2009 р.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.